00058101

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
TOWN HALL, BOMBAY-1.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 07 April, 2016

INLEIDING

TOT

DE KENNIS VAN DEN ISLAM,

OOK MET BETREKKING TOT

DEN INDISCHEN ARCHIPEL,

DOOR

G. K. NIEMANN.

58101

TE ROTTERDAM, BIJ
M. WIJT & ZONEN.
1861.

ORF
Dut 894
Nie/Unl
58101

00058101

VOORREDE.

Onder de godsdiensten, die ten allen tijde bijzonder de aandacht getrokken hebben, bekleedt de Islam voorzeker eene voorname plaats. Wij bezitten echter nog geen werk, dat eenigzins aan de behoefte voldoet van een algemeen overzigt, ten ware men de „Preliminary discourse" van Sale voor zijne vertaling van den Koran of welligt Taylor's „History of Mohammedanism and its sects" wilde noemen. Beide deze werken zijn echter thans zeer verouderd. Hetgeen voor weinige jaren door Macbride en Mühleisen Arnold is gegeven, is eigenlijk beneden alle kritiek. Reeds lang had ik gehoopt dat welligt iemand, beter dan ik met den Islam bekend, iets bruikbaars zoude leveren. Daar ik echter hierin steeds teleurgesteld werd, besloot ik eindelijk zelf te beproeven iets te geven dat voor hen bestemd is, die iets wenschen te vernemen van het voornaamste, dat tegenwoordig omtrent oorsprong, karakter en geschiedenis van den Islam bekend is. Beknoptheid heb ik mij daarbij vooral

ten doel gesteld, waarbij ik toch zoo veel mogelijk de hoofd-
zaken steeds in het licht trachtte te stellen.

In algemeene trekken heb ik den toestand der Arabieren vóó
en ten tijde der optreding van Mohammed geschilderd e
daarop eene levensschets van den stichter van den Islam late
volgen, die eenigzins den vorm van tafereelen heeft gekrege
Eene eigenlijke biographie van den profeet te schrijven lag vol-
strekt niet in mijne bedoeling. In het derde gedeelte van dit werk i
niet veel meer dan de leer van den Koran behandeld. Een e
ander tot opheldering en aanvulling moest hieraan noodzakelij
worden toegevoegd. Wie omtrent het Mohammedaansch reg
meer bijzonderheden wenscht te weten dan hier vermeld zijn
kan de werken van Keyzer, v. Tornauw, de stukken va
Ducaurroy in het Journal Asiatique en andere geschrifte
over dit onderwerp raadplegen. Voor de geschiedenis van de
Islam heb ik natuurlijk vooral veel geput uit Weil's „Ge
schichte der Chalifen" en uit Sjahrastáni. Hetgeen men i
de Mawáqif van Adhadoe-d-dîn (ed. Sörensen) over d
secten vindt, is al zeer dor en oppervlakkig. Gaarne zou ik
hier uitvoeriger zijn geweest, maar ik moest mij binnen d
grenzen houden, die door mijn bestek waren aangewezen. Me
weet ook hoe groot de omvang van dit gebied is, en dat o
het tegenwoordig standpunt der wetenschap de kennis daarva
nog betrekkelijk gering is te noemen. Het werk van Prof. Dozy
„Histoire des musulmans d'Espagne," verscheen eerst toen di
boek bijna geheel was afgedrukt, zoodat ik daarvan slecht
weinig gebruik heb kunnen maken.

In een aanhangsel is iets over den Islam in den Indische

Archipel medegedeeld. Eene bijdrage tot de kennis der godsdienst, door het meerendeel der bewoners van Nederlandsch Indië beleden, mogt, naar het mij voorkwam, hier niet ontbreken. Indien onze bekendheid met die gewesten niet zooveel te wenschen liet, waren deze mededeelingen welligt ruimer en beter geworden. Daar ik in de gelegenheid was een belangrijk van Sumatra afkomstig handschrift over het Mohammedaansch regt, volgens de secte der Sjafeïten, te gebruiken, zoo heb ik gemeend, althans het religieuse regt volgens de leer dezer secte te moeten opnemen. Den geheelen inhoud van dit handschrift hier te behandelen, zou onnoodig en met het plan van dit boek onbestaanbaar zijn geweest. Eenige Aanteekeningen tot toelichting en aanvulling van den tekst konden niet gemist worden. Elk lezer zal daaruit weten te kiezen hetgeen hem past. Sommige kleinere zouden welligt weggevallen zijn, zoo ik niet reeds in het voorafgaande daarnaar had verwezen. Aanvankelijk was ik namelijk voornemens in het geheel geene aanteekeningen aan den voet der bladzijde, maar alle achter den tekst te geven, doch ik zag weldra in dat dit moeijelijk was vol te houden.

Uit het gezegde kan blijken waarom ik aan dit boek den titel gaf van Inleiding tot de kennis van den Islam. Nog liever had ik het Proeve van Inleiding willen noemen, indien geene gegronde bedenkingen daartegen hadden bestaan. Ik zal tevreden zijn, zoo het althans eenigermate mag bijdragen om de belangstelling te bevorderen in de kennis van een zoo merkwaardig verschijnsel in de wereldgeschiedenis als de godsdienst van den profeet van Arabië. En zeer zou het mij verblijden indien

welligt anderen ook door dezen arbeid tot verdere nasporingen en mededeelingen omtrent de religieuse toestanden in Nederlandsch Indië werden opgewekt.

Ik mag niet nalaten mijn' hartelijken dank te betuigen aan de Heeren H. C. Millies, Hoogleeraar te Utrecht en H. N. van der Tuuk, afgevaardigde van het Bijbelgenootschap naar de Bataklanden, thans te Amsterdam, voor de belangrijke handschriften, die zij mij hebben geleend en aan den laatste nog in het bijzonder voor de inlichtingen betrekkelijk den Islam op Sumatra, die ik van hem ontving.

De bronnen, die mij ten dienste stonden, zijn overal, waar dit noodig scheen, in de noten vermeld. Ik heb echter getracht de aanhalingen niet te zeer te vermenigvuldigen. Wat de schrijfwijze van Arabische woorden betreft, merk ik nog op dat ik Islam, Koran, Othman, Bassora enz. in plaats van Islám, Qorán, Othmán, alBaçra enz., zoo als het eigenlijk behoorde, heb geschreven, omdat de eerstgenoemde wijze in ons land de meest gebruikelijke is geworden. De letter ع, die wij niet plegen uit te spreken, is weggelaten en de ق en ك zijn beide door k uitgedrukt, omdat wij die in de uitspraak niet onderscheiden. Later, toen reeds eenige vellen waren afgedrukt, kwam het mij echter beter voor van deze gewoonte af te gaan. In het aanhangsel en de aanteekeningen is dus de ع door ', de ق door q en de ك door k uitgedrukt. Overigens zijn overal in het boek de volgende letters door Romeinsche karakters aldus wedergegeven: de ث door th, de ج door dj, de خ door ch, de ذ door dz, de ش door sj,

de ص door c of ç, de ض door dh, de ظ door zh en de غ door gh. De letter S. beteekent Soera van den Koran.

Het doet mij leed dat er nog eene opgave van eenige schrijf- en drukfouten moest volgen. Ook enkele verbeteringen en bijvoegselen heb ik noodzakelijk geacht.

ROTTERDAM, 15 Mei 1861. G. K. NIEMANN.

INHOUD.

DE ARABIEREN VÓÓR MOHAMMED . . . . Pag. 1.

LEVENSSCHETS VAN MOHAMMED. INLEIDING . . . . „ 31.

MOHAMMED TE MEKKA. . . . . „ 38.

MOHAMMED TE MEDINA . . . . „ 70.

MOHAMMED'S PRIVAATLEVEN, KARAKTER EN ANDERE BIJZONDERHEDEN . . . . „ 117.

DE KORAN . . . . „ 134.

DE ISLAM. . . . . „ 157.

GESCHIEDENIS VAN DEN ISLAM . . . . „ 256.

AANHANGSEL. DE ISLAM IN DEN INDISCHEN ARCHIPEL. „ 337.

AANTEEKENINGEN. „ 419.

BIJVOEGSELEN EN VERBETERINGEN . . . . „ 482.

DE ARABIEREN VÓÓR MOHAMMED.

Voor de kennis van den Islam is het volstrekt noodzakelijk dat men eenige mededeelingen laat voorafgaan over den toestand en de geschiedenis van het volk, waaronder MOHAMMED is opgetreden. Hiertoe moet men in de eerste plaats het oog vestigen op het land dat de Arabieren bewoonden. De oude, sedert PTOLEMAEUS algemeen gevolgde verdeeling van Arabie, in Steenachtig, Woest en Gelukkig Arabië, beveelt zich niet aan door juistheid of naauwkeurigheid. Wilden wij hier echter zoo volledig mogelijk aangeven, welke indeeling hetzij door de natuurlijke gesteldheid, hetzij om politieke verhoudingen of instellingen aanprijzing verdient, dan zouden wij ons te zeer moeten verdiepen in bijzonderheden, wier nut voor het doel van dit werk minstens twijfelachtig zoude zijn. Wij vergenoegen ons daarom met eene opgave van de voornaamste landstreken. Deze zijn: het schiereiland van den Sinaï (oudtijds Arabia Petraea of Steenachtig Arabië geheeten, dat volgens sommigen zich óók nog verder uitstrekte), in het

algemeen een woest bergland, dat slechts hier en daar van vruchtbare valleijen is doorsneden; Hedjáz, waarin Mekka en Medina liggen, dat aan de Roode zee gelegen is en zich uitstrekt ongeveer van Jemen tot nabij het schiereiland van den Sinaï; Jemen (vroeger Gelukkig Arabië genaamd), ten zuiden van Hedjáz, tot aan de golf van Bab el Mandeb; de voornaamste landstreek aan de zuidkust is Hadramaut; Oman heet de zuidoostelijke streek aan de Perzische golf en ten noorden daarvan ligt Hedjr of Hadjar. De bergvlakte, die geheel centraal Arabië omvat, draagt den naam van Nedjd. In ruimeren zin rekent men tot Nedjd ook de woestijnen in het noorden, zuiden en oosten van het schiereiland.

De grondgesteldheid van Arabië, dat ongeveer viermaal zoo groot is als Duitschland, is in het algemeen woest en onvruchtbaar, gebrek aan water is hiervan de voorname oorzaak. Nergens vindt men er eene rivier van eenig belang; er zijn wel vele kleine beken, maar deze droogen in het heete saizoen meestal spoedig uit. Daardoor komt het, dat Arabië ook nooit een zetel van beschaving is geweest, met uitzondering van eenige streken, die aan de kusten liggen, voornamelijk aan die der Roode zee. Daardoor ook zijn de binnenlanden ons nog slechts weinig bekend. Dit is mede de oorzaak van de ondergeschikte rol, die Arabië in de wereldgeschiedenis gespeeld heeft, behalve toen het door MOHAMMED voor een betrekkelijk korten tijd een politiek gewigt heeft gekregen. Aan dit karakter van het land en aan zijne afgezonderde ligging is het ook voornamelijk toe te schrijven, dat het grootste gedeelte der bevolking zich meestal van vreemde heerschappij onafhankelijk wist te houden. In het gebrek aan water wordt ten deele voorzien

door de vaste regens, die eigen zijn aan dit grootendeels onder de keerkringen gelegene land, maar die niet altijd even regelmatig vallen; ten deele ook door de hier en daar aanwezige bronnen. Van welk een gewigt deze zijn in een land als Arabië behoeft geen betoog. De ontdekking der bron Zemzem, nog afgezien van de daaraan verbondene overlevering, was, in een dal zoo dor en zoo veel bezocht als dat van Mekka, een punt van zoo groote beteekenis, dat zij den toenmaligen voorspoed dier stad zeer deed toenemen en aan het geslacht dat haar bezat, het hoogste aanzien en een overwegenden invloed verzekerde. Alleen Zuid-Arabië is om zijne vruchtbaarheid beroemd; aan de bovengenoemde keerkringregens en aan de vele, van de bergen vlietende kleine stroomen heeft het zijne rijke graanvelden en koffijplantaadjes te danken.

Het midden en noorden van Arabië is grootendeels een dorre zandvlakte, waarin men slechts hier en daar eenige plantengroei aantreft. Dáár vooral in die dorre-woestijnen waait niet zelden de alles verschroeijende, met zwaveldampen bezwangerde wind, de giftige Samoem, die ook in Zuid-Europa onder andere namen voorkomt, hoewel in die streken minder hevig en gevaarlijk. Dáár ontstaat door de uitzetting der verhitte onderste luchtlagen ook dikwijls het verschijnsel der zoogenaamde luchtspiegeling; dan waant de dorstige reiziger eene heldere watervlakte te zien, waarin allerlei voorwerpen worden teruggekaatst. In den Koran zoowel als in de Heilige Schrift wordt gewag gemaakt van dit natuurverschijnsel, vgl. Soera XXIV: 39; Jes. XLIX: 10; XXXV: 7. — Omtrent den oorsprong der bevolking vinden wij de oudste berigten in Genesis; volgens deze is Zuid-Arabië het eerst bevolkt door afstam-

melingen van JOKTAN, den zoon van HEBER, vgl. Gen. X: 25. Ten onregte wordt deze op het voetspoor der Mohammedaansche schrijvers voor denzelfden persoon gehouden als (1) KAHTAN, die volgens hen het eerst in Jemen regeerde en waarschijnlijk tusschen 800–500 jaren v. C. heeft geleefd. Ook afstammelingen van KOESJ (KUS) hebben mede in de vroegste tijden Arabië bevolkt, vgl. Gen. X: 7. Later togen ABRAHAMS nakomelingen naar dit land en verspreidden zich in de verschillende deelen, vgl. Gen. XXV: 13 enz. Men kan hen onderscheiden in 1. Ismaëliten, 2. Keturahiten of afstammelingen van KETURA, 3. Edomiten, 4. Moabiten en Ammoniten, 5. Nahorieten. Behalve de reeds genoemde, komen in de H. S. ook dikwijls nog andere namen van Arabische volkstammen voor. De voornaamste zijn: de Amalekiten, Midianiten, Sabaeërs, Nabateërs enz. (2) Hunne afstamming ligt in vele opzigten nog in het duister gehuld; ten deele stammen zij zeker ook van ABRAHAM af. Hiermede is het voornaamste medegedeeld wat de H. S. ons omtrent den oorsprong der bevolking van Arabië verhaalt. De berigten der Arabische schrijvers over dit onderwerp zijn hoogst onnaauwkeurig en met fabelen opgevuld. Van de geschiedenis in de 25 eeuwen, die tusschen ABRAHAM en MOHAMMED verloopen zijn, weten wij zeer weinig. De verstrooide berigten omtrent den handel geven ons een hoog denkbeeld van zijne uitgebreidheid en belangrijkheid. Reeds in JAKOBS tijd lezen wij van Ismaëlitische kooplieden, Gen. XXXVII: 28. Een groote handelsweg liep langs de Roode zee door

---

(1) Zie Aanteekening 1.

(2) Over de Nabateërs zie Aanteekening 2.

Hedjáz, waarschijnlijk ook over Mekka, naar Jemen en hierdoor werd voornamelijk in de behoeften van Zuid-Palestina en Egypte voorzien. Een andere hoofdweg van karavanen begon in Hadhramaut, liep van daar naar de Perzische golf en nog verder noordwaarts in Perzië of in westelijke rigting in Syrië. Langs dezen kregen Tyrus en Palmyra de kostbare voortbrengselen van Jemen, zooals wierook, myrrhe, goud, edelgesteenten enz. zoowel als de kaneel en andere specerijen, het ebbenhout en ivoor, dat uit Indië en Afrika naar Jemen was vervoerd. Bloeijende steden verrezen aan deze handelswegen; wereldberoemd zijn de namen van Petra, Bosra, Palmyra, om van anderen te zwijgen. Hand aan hand met den handel ging de godsdienst, die den woesten aard der Beduïnen verzachtte, van wie een Arabisch schrijver zegt dat zij slechts door profeten geregeerd kunnen worden. De jaarmarkten waren dikwijls ook plaatsen, waar men ter bedevaart ging. Onder deze jaarmarkten is geene beroemder dan die van Okázh, waar ook dichters een wedstrijd met elkander plagten te houden. Daar verkondigde ook (1) KOS aan de menigte het bestaan van slechts éénen God, nog vóór de optreding van MOHAMMED, in wiens hart hij welligt een' diepen indruk naliet. De rijkdom, voornamelijk door den handel in Arabië gebragt, werd bij de Romeinen bijna tot een spreekwoord. Doch sedert men in den tijd der Romeinsche wereldheerschappij de koopwaren uit Indië en Jemen over de Roode zee naar Suez begon te vervoeren, geraakte de landhandel in verval. Versneld werd zijn ondergang door de vele oorlogen tusschen

(1) Zie Aanteekening 3.

het Byzantijnsche rijk en Perzië, toen Syrië een strijdperk werd tusschen deze twee rijken. Nu vervielen de prachtige steden allengs tot puin; hare bewoners keerden terug tot het Nomadenleven der woestijn of verhuisden naar andere streken. In verband met deze vernietiging van den landhandel hadden zeker ook nog andere groote omkeeringen in Arabië plaats, waarvan de overlevering nog enkele flaauwe sporen heeft bewaard. Van lieverlede herstelde men zich eenigzins van den schok en reeds lang vóór MOHAMMED was Hedjáz althans weder tot een zekeren, schoon dan ook geringen trap van voorspoed geklommen. — Wij zeiden straks dat ons zeer weinig bekend is van de vroegere geschiedenis van Arabië. Echter weten wij dat er in de oudheid enkele staten bestonden, die evenwel later voor de heerschappij van vreemden moesten bukken. Zoo vinden wij in het zuiden, in Jemen een bloeijend rijk. Aanvankelijk regeerde hier de dynastie der SABEËRS, schoon ook het geheele volk wel den naam van Sabeërs draagt. Zij worden ook in de H. S. meermalen genoemd. In het vervolg kwam de dynastie der HOMERIDEN of HIMJARITEN aan de regering. Onder hunne vorsten wordt ook zekere ASSÁB DZOE-L-KARNEIN genoemd. Sommigen meenen dat hij dezelfde is van wie ook de Koran gewaagt, die een muur zou gebouwd hebben, om het land te beveiligen tegen de invallen van GOG en MAGOG. Anderen verstaan onder dezen in den Koran genoemden persoon ALEXANDER DEN GROOTE. Bij den zoo even vermelden muur denkt CAUSSIN DE PERCEVAL aan eene reeks van vestingwerken, die men in de hooge oudheid ten oosten en westen der Kaspische zee zou opgeworpen hebben. Ook de koningin BALKIS (waarschijnlijk dezelfde die in de H. S. koningin van Scheba heet)

regeerde in Jemen (1). Beroemd is de dijk van Mareb, die een groot gedeelte van het land tegen overstroomingen beschutte. Omstreeks 120 jaren n. C. zou deze dijk doorgebroken zijn, tengevolge waarvan de welvaart van Jemen voor langen tijd werd vernietigd. Kort te voren had eene belangrijke volksverhuizing naar het noorden plaats, die door Arabische schrijvers voorgesteld wordt, als uit vrees voor de dreigende doorbraak geschied te zijn. Met meer waarschijnlijkheid is de oorsprong te zoeken in het verval van den handel en daardoor ontstane volksbewegingen en onlusten, zoodat de gevreesde overstrooming de crisis slechts bespoedigd zou hebben. In latere tijden kreeg de Joodsche godsdienst vele aanhangers in Jemen; in de zesde eeuw regeerde DZOE NOWÁS (2) als koning, die zich door zijne dweepzieke ingenomenheid met deze godsdienst en zucht tot proselytenmakerij deed kennen. Met een groot leger trok hij op tegen de talrijke Christenen in het naburige Nadjrán. Zij boden een' dapperen tegenstand, maar gaven zich eindelijk over op de verraderlijke belofte, dat hun geen leed zoude geschieden. Doch men liet hun nu de keus het Jodendom te omhelzen of te sterven. Zij die getrouw bleven aan hun geloof werden op wreede wijze omgebragt. Men groef diepe kuilen en vulde die op met brandstoffen. Deze stak men aan en wierp de christelijke martelaars daarin, en groot was het aantal dergenen, die aldus stierven. Een van hen, die ontkwamen, ging naar Konstantinopel, en met een halfverbrand Evangelie in de hand, riep hij

---

(1) Wie een onderhoudend verhaal wil lezen van het vele wonderbare, dat de Arabieren van haar verhalen, neme de bijbelsche legenden der Muzelmannen door WEIL ter hand, die ook in het Nederduitsch zijn vertaald.

(2) Zie Aanteekening 4.

daar de wraak van den keizer in tegen den dwingeland. JUSTINUS I noodigde nu den Nadjasi of vorst van Abyssinië uit om zich ten strijde toe te rusten tegen de barbaarsche Joden. Deze beoorloogde en sloeg DZOE NOWAS, die zelf verdronk 525 jaren n. C. Nu kwam Jemen, althans voor een gedeelte, onder het gezag der Abyssiniërs. Een hunner stadhouders, ABRAHA bouwde in zijne hoofdplaats Sanáa eene prachtige kerk. Hij zocht de Arabische stammen te bewegen, dat zij daarheen, in plaats van naar Mekka, ter bedevaart zouden gaan. Maar een zijner gezanten werd gedood en een Arabier uit Hedjáz waagde het zelfs de kerk te verontreinigen. Daarop trok ABRAHA tegen Mekka op, om de Kaba te vernielen. Maar zijn leger werd geheel verdelgd, waarschijnlijk door de pokken of eene andere aanstekende ziekte. Deze ondergang van het Abyssinische leger, die misschien ook met buitengemeen hevige hagelbuijen gepaard ging, gaf aanleiding tot de legende, dat de Christenen, wegens hun snood opzet tegen de heilige Kaba, door een zwerm van vogels met kleine steentjes geworpen en alzoo gedood zouden zijn. Op elk steentje zou de naam geschreven zijn geweest van hem, voor wien het bestemd was. Ook de Koran maakt gewag van deze overlevering (vgl. Soera 105). In 597 maakten de Perzen zich meester van Jemen en sedert regeerden daar Perzische onderkoningen.

Wij hebben reeds gezien dat omstreeks 120 jaren n. C., volgens de Arabische berigten, uit vrees voor eene aanstaande overstrooming van Jemen, vele Arabieren dit land verlieten en noordwaarts trokken. De nakomelingen van deze, met verschillende stammen vereenigd, stichtten de stad Hira, in een vruchtbaar oord, niet ver van den Euphraat en

ongeveer drie mijlen van het latere Koefa, 200 jaren n. C. Zij werd de zetel van een rijk, dat veel invloed had op den toestand van Midden-Arabië. Zijn grootsten bloei bereikte het onder de regering van NOMÁN I ALAWÁR (den eenoogige). Hij begunstigde de verbreiding van het Christendom, dat spoedig zeer vele aanhangers in Hira vond. Echter was zijn karakter dat van een oostersch despoot. Zoo liet hij een prachtig kasteel bouwen voor den zoon van den Perzischen koning JEZDEDJERD, wiens opvoeding hem was toevertrouwd. Het was namelijk vroeger een algemeen gebruik in het oosten, dat men de zonen van aanzienlijken door vreemden, ver van hun' ouders, liet opvoeden. De Grieksche architect van dit gebouw verhaalde bij zekere gelegenheid aan NOMAN, dat er een steen in was, waarvan alleen hij de plaats kende; wanneer die steen weggenomen werd, zou het geheele gebouw instorten. NOMAN bewoog hem tot mededeeling van het geheim, maar de onvoorzigtige Griek bekocht die met den dood, want nu liet de vorst hem dadelijk ombrengen. Overigens waren de vorsten van Hira, zoowel als de naburige Arabische stammen, die hun onderhoorig waren, steeds van Perzië afhankelijk. Sedert 614 werd Hira zelfs door Perzen als stadhouders bestuurd en verviel het dus geheel tot den rang van eene Perzische landvoogdij.

Wij gewaagden reeds boven van de Edomiten en van hun door den handel bloeijend rijk op het schiereiland van den Sinaï. Na het verval hunner heerschappij werden zij opgevolgd door de Nabateërs, die mede een' belangrijken handel dreven. Omstreeks 105 jaren n. C. zien wij hen door TRAJÀNUS aan Rome onderworpen. In het laatst der derde eeuw ontstond toen in deze streken het rijk der Ghassa-

niden, dat mede gesticht is door de nakomelingen van Arabische stammen, die ongeveer ten jare 120 uit Jemen zich naar het noorden begaven. Naar aanleiding van hun langdurig verblijf onderweg bij een bron, die Ghassán heette, kregen zij den naam van Ghassaniden. Hier bestond geen bepaalde zetel van regering; elk vorst koos er een voor zich-zelven of bragt zijn leven door in de legerplaats. Vandaar voornamelijk dat in hunne geschiedenis groote onzekerheid heerscht. Door invloed der Romeinen kreeg het Christendom ook hier veel ingang, voornamelijk onder de regering der vorstin MAWIA, 373–380. De verbreiding van den Islam maakte een einde aan dit rijk in 631. Het was hoofdzakelijk door de rijken van Hira en der Ghassaniden, waar Arabische dynastiën heerschten, dat de Arabieren nog eenige gemeenschap hadden met de wereld buiten Arabië en hunne denkbeelden zoowel omtrent Europa als Azië ontvingen, waarvan zij door hun afgezonderde ligging en Nomadenleven langs andere wegen bijna niets vernamen. Het rijk der Ghassaniden oefende voornamelijk op Hedjáz veel invloed uit, in het bijzonder door den karavanenhandel, die een tamelijk druk verkeer tusschen beide deed geboren worden. Op deze wijze laat het zich ook verklaren, hoe in MOHAMMEDS tijd het Christendom hier en daar in Midden-Arabië reeds menig belijder telde.

De bewoners van Midden-Arabië, in het bijzonder die van Hedjáz, beschouwen ISMAËL den zoon van ABRAHAM als hun stamvader. Welligt is dit denkbeeld eerst bij hen ontstaan, sedert zij bekend geworden zijn met de Joden en hunne geschriften. Volgens de legende zou in ISMAËLS jeugd de stad Mekka door den reuzenstam der Amalekiten

gesticht zijn. Hij zelf zou in vereeniging met zijn vader de Kaba gesticht hebben, naar welken tempel reeds in overoude tijden vele pelgrims ter bedevaart gingen. De Amalekiten waren, men weet niet regt om welke reden, weldra genoodzaakt Mekka te verlaten. Daar vestigden zich toen twee uit Zuid-Arabië gekomene stammen. Een van deze, die der Djorhamiden, kreeg weldra onbeperkten invloed. Het bestuur over de Kaba bleef voorloopig nog in handen van ISMAËL en zijn geslacht, maar eenigen tijd na zijn' dood wisten de Djorhamiden zich ook van dit voorregt meester te maken. Hunne aanmatiging en onderdrukking nam meer en meer toe, zoodat de Ismaëliten slechts eene gunstige gelegenheid verbeidden om hun juk af te werpen. Toen nu in de derde eeuw n. C. verscheidene stammen uit Zuid-Arabië naar het noorden verhuisden, legerden zich ook eenige van deze in de nabijheid van Mekka. Hun opperhoofd, AMROE BEN LOHAI verdreef, met de hulp der Ismaëliten, de Djorhamiden uit deze streek en kreeg het oppergezag in handen. Deze nieuwe bewoners van Mekka zijn het meest bekend onder den naam van de Choezaïten. De Ismaëliten behielden echter, behalve een paar voorregten, die op de bedevaart der pelgrims betrekking hadden, nog een ander gewigtiger regt. Zij mogten namelijk een der vier heilige maanden, gedurende welke alle oorlog verboden was, naar goedvinden in een' anderen tijd van het jaar verleggen. Dit verschafte hun natuurlijk een' grooten invloed bij de krijgszuchtige Arabieren. Doch omstreeks 440 n. C. wist KOESAI een afstammeling van FIHR, zich tot eersten persoon in Mekka te verheffen. Hij werd hiertoe ondersteund door de met hem verwante Arabieren, de zooge-

naamde Koreisjiten en anderen, zoodat de Choezaïten en hunne bondgenooten de wijk moesten nemen. De naam Koreisjiten is afgeleid van Koreisj, waarvan de oorsprong en beteekenis onzeker zijn. Volgens sommigen kreeg FIHR het eerst dezen bijnaam, volgens anderen KOESAI. Hoe dit zij, van nu af zullen wij de benaming Koreisjiten dikwijls in de geschiedenis ontmoeten (1). KOESAI is de eigenlijke stichter der stad Mekka. Ook is hij de stichter of herbouwer van de Kaba. Hij was vol van eerzucht en moedigen ondernemingsgeest. Hij liet diegenen der Koreisjiten, die vroeger in de vlakten of op de bergen bij Mekka hun verblijf hielden, in de stad wonen. Voor den aanbouw van nieuwe woningen was het noodig eenige oude boomen om te hakken, die door het volk met bijgeloovigen eerbied werden beschouwd, zoodat niemand het waagde de hand daaraan te slaan. Maar nu greep KOESAI eene bijl, de Koreisjiten volgden zijn voorbeeld en weldra lagen de boomen neder. Hij bouwde ook eene soort van raadhuis (dár alnadwa) waar men over alle volksaangelegenheden beraadslaagde, huwelijken voltrok, kinderen besneed enz. Hij wist zich ook meester te maken van verscheidene belangrijke voorregten, die in betrekking stonden tot de bedevaart naar de Kaba, zoo als de bewaking van dit heiligdom en het regt om de pelgrims van voedsel en van water te voorzien. Door dit alles oefende hij een' overwegenden invloed uit, zonder dat hem formeel eenig gezag was opgedragen. Mekka toch werd in die vroege tijden op eene soort van patriarchale wijze geregeerd, of liever er was in werkelijkheid geen bestuur, geen oppergezag. Het regt van den

---

(1) Zie Aanteekening 5.

sterkste, gevoel van eer en de gewoonte der bloedwraak gaven den maatstaf aan de hand tot beslissing in alle eenigzints gewigtige gevallen. Eer en wraak, merkt SPRENGER te regt op, zijn bij de Bedowinen de eenige waarborgen voor leven en veiligheid. De grootste waarborg voor het leven is de bloedwraak; de dood van een' vermoord' bloedverwant of beschermeling moet volstrekt gewroken worden. Zoo was het gevoelen der meerderheid in den regel de eenige wet, terwijl deze meerderheid zich veelal door invloedrijke personen liet leiden. Bij zijn overlijden, omstreeks 470 jaren n. C., droeg KOESAI zijne regten over aan zijn' oudsten zoon ABD ALDÁR. Doch zijn broeder, ABD MENAF kwam met zijne zonen weldra tegen hem in verzet. Een groot deel der Koreisjiten sloot zich bij eerstgenoemden aan, daar zij afkeerig waren van eene erfelijke monarchie. Het zou weldra tot een' bloedigen strijd gekomen zijn, toen men eene schikking trof, waarbij het regt om de pelgrims van voedsel en water te voorzien aan HASJIM en dat van aanvoering in den krijg aan ABD SJEMS, beide zonen van ABD MENAF, werd afgestaan. Het belangrijkste voorregt was alzoo ten deel gevallen aan HASJIM en zijne nakomelingen; geen wonder alzoo dat tusschen hen en de Ommeijaden of afstammelingen van ABD SJEMS bestendige naijver en oneenigheid bestond. Dezen geest van vijandschap zien wij in de volgende geschiedenis steeds heerschen, eerst tusschen MOHAMMED, die een achterkleinzoon was van HASJIM en de Koreisjiten, aan wier hoofd ABOE SOFIÁN stond, die van ABD SJEMS afstamde en later vertoont die zich in de vele twisten en oorlogen der Ommeijaden met de Abbassiden en Aliden. HASJIMS zoon, ABDALMOTTALIB ontdekte de bron Zemzem, die door den laatsten vorst der

Djorhamiden verstopt was. Hij vond daarin ook twee gouden gazellen, en eenige zwaarden en wapenrustingen. De overige Koreisjiten maakten ook aanspraak op een en ander, zoodat men besloot de uitspraak van HOBAL in te roepen. Deze afgod stond in de Kaba en had zeven pijlen in de hand, waarop verschillende antwoorden geschreven waren. De pijlen, die men noodig had voor de zaak, die uitgemaakt moest worden, wierp men in een' zak en de eerstuitkomende besliste. De gazellen vielen aan de Kaba ten deel, het overige werd aan ABDALMOTTALIB toegewezen en de Koreisjiten kregen niets. Van de gazellen liet hij gouden platen slaan, die hij als sieraden aan de deur der Kaba ophing; de zwaarden hing hij mede aan de deur, die hij tevens van een, naar men zegt, gouden slot en sleutel voorzag. Hierdoor en door het bezit der genoemde bron rees het aanzien van ABDALMOTTALIB. Het Zemzemwater voorzag weldra bijna uitsluitend in de behoeften der bevolking en der pelgrims. Het deelde in de heiligheid van de Kaba en hare plegtigheden. Toen ABDALMOTTALIB van lieverlede een groot aantal zonen kreeg, nam zijn invloed nog toe en zoo werd hij en bleef tot aan zijn dood de voornaamste persoon te Mekka. Langen tijd had hij slechts één zoon gehad en dientengevolge vele krenkingen moeten verduren en veel moeite gehad om zijne regten te handhaven. Zoo kwam hij er eindelijk toe om de gelofte te doen dat als God hem nog tien zonen gaf, hij één van deze ten offer zou brengen. Na de vervulling van zijn wensch besloot hij zijne gelofte na te komen en het lot viel op ABDALLAH (later de vader van MOHAMMED), zijn' jongsten en meestgeliefden zoon. Men wist hem echter te bewegen van zijn voornemen af te zien en in plaats van zijn'

zoon honderd kamelen te slagten. Na zijn dood behielden zijne nakomelingen wel veel invloed in Mekka, maar hadden toch zeer te kampen met den naijver van het geslacht van ABD SJEMS (die van ABDALDÁR afstamde). Sommigen meenen dat dit geslacht het zelfs in magt en aanzien van de Hasjimiten won en een merkelijk overwigt uitoefende.

Wij willen thans overgaan tot eene korte schets van den maatschappelijken en zedelijk-godsdienstigen toestand der Arabieren. Wij zagen reeds dat men in het vruchtbare Zuid-Arabië veel werk maakte van akkerbouw en handel; ook de weinige steden, die hier en daar verrezen, vonden voornamelijk in deze beide hun bestaan. Anders is het met de woestijnbewoners, de zoogenaamde Bedowinen, die bijna uitsluitend door veeteelt en rooverijen in hun onderhoud pogen te voorzien. Hun karakter vertoont ons eene zonderlinge mengeling van goede en kwade eigenschappen. De Bedowien is gastvrij, te goeder trouw jegens vrienden en bondgenooten, milddadig, dapper in den oorlog en lijdzaam in ongeluk. Daartegenover staat eene groote mate van baatzucht en overdrevene eerzucht. Hij maakt zich schuldig aan roof, moord, bedrog en echtbreuk, ja beroemt zich zelfs daarop, mits hij die maar niet tegen stam- of bondgenooten heeft gepleegd. Gezag kent hij niet, elke stam vormt eene soort van gemeenebest, dat in den grond door het gevoelen en den wil der meerderheid geregeerd wordt en waarin enkelen door hunne persoonlijke hoedanigheden zich eene zekere mate van invloed weten te verwerven. Hij, die als opperhoofd of Sjeich erkend wordt, heeft volstrekt niets te bevelen; hij zou het in den regel niet wagen zelfs aan den armsten man van den stam iets te

gelasten. Maar allen volgen doorgaans zijn' raad of zijn voorbeeld en laten zich door zijn overwigt beheerschen. Boven is reeds vermeld, welk eene belangrijke rol het gevoel van eer en de bloedwraak in de maatschappij der Bedowinen spelen. De zucht om den naam en het aanzien van zijn stam te handhaven, drijft ieder aan om zich met den algemeenen wensch te vereenigen; het regt van elk individu wordt zoo veel mogelijk ontzien, daar men weet, dat zoo dit gekrenkt wordt, de aanhoudende vervolging van den beleedigde te wachten is (1). Daaraan is het ook toe te schrijven dat in de bestendige oorlogen der verschillende stammen onder elkander zoo weinig bloed wordt vergoten. Verdeeldheid toch en krijg zijn bij hen aan de orde van den dag en de geringste aanleiding is dikwijls toereikend om eene langdurige vijandschap te doen ontstaan. Zoo veroorzaakte eene weddingschap van twee personen over de snelheid van een paard een' veertigjarigen oorlog tusschen de stammen Abs en Dzoebian, die naar de namen der paarden de krijg van Dahes en Gabra heet. Het wonden van een kameel gaf aanleiding tot een geduchten krijg en die veel bloed kostte, tusschen de stammen Bekr en Taghlib. Men is verwonderd over de aanzienlijke strijdmagt, die de magtigste stammen somtijds ontwikkelden. Zoo bragten de Benoe-l-Harith met hunne bondgenooten een leger van twaalf duizend man op de been tegen de Benoe Temim. Niettemin werden zij door het veel kleiner aantal van deze geslagen. Merkwaardig is de schranderheid van NASJIB, een

---

(1) Ook bij de Heidensche Dajaks op Borneo bestaat de bloedwraak. De berigten omtrent de gebruiken die daarbij heerschen, wijzen op eene groote overeenkomst met die der Bedowinen. Zie VETH, Borneo, II, pag. 283 v.v. en de daar geciteerde schrijvers.

dezer Benoe Temim. Hij was gevangene bij de Benoe Lahazim, die hem goed behandelden. Hij bespeurde dat zij toebereidselen maakten tot een' aanval en wenschte dit aan zijn stam mede te deelen. Met dit voornemen zeide hij bij gelegenheid tot de Benoe Lahazim: „ik moet indedaad de menschlievende behandeling prijzen, die ik bij u ondervind. Gaarne zou ik mijne dankbaarheid daarvoor betoonen. Geef mij daarom een bode, die ik naar mijn' stam kan zenden, opdat hij dien aanspore, dat zij uw broeder, die gevangene bij hen is, even goed mogen behandelen." De Benoe Lahazim stemden hierin toe, maar vergunden hem slechts in hun bijzijn tot den bode te spreken. Deze was een jongman, wiens gelaat een bekrompen verstand scheen aan te duiden. „Hoe?" zeide NASJIB, „zal ik mijn boodschap aan dezen kleinen idioot opdragen?" „Ik ben niet dommer dan een' ander," hernam de jongman, „spreek slechts en ik breng uw' last getrouw over." „Goed," sprak NASJIB, „maar ik wil eerst beproeven of uw verstand helder is. Wat is dàt?" hierbij wees hij op een hoop struikgewas. „Dit is een doornbosch." NASJIB nam nu een handvol zand op en zeide: „hoeveel zandkorrels zijn er in mijne hand?" „God alleen kan die tellen." „En wat is dit?" zeide NASJIB, terwijl hij naar de zon wees." „Dat is de zon." „Nu," hernam NASJIB, „ik zie dat gij niet zoo onnoozel zijt als ik dacht. Zoo ga dan tot de Benoe Temim en zeg hun: zie hier de woorden van NASJIB: „ik ben gevangene bij de Benoe Lahazim, die mij goed behandelen. Behandelt gij evenzoo den gevangene van hun' stam, die bij u is. Ik beveel u verder aan mijn' rossen kameel in rust te laten en mijn' witachtigen kameel te bestijgen. Eindelijk verzoek ik u nog de zaak, die ik

met de Benoe Malik heb, te vereffenen." De laatste woorden schenen eene uitnoodiging te bevatten om NASJIB, die een gevangene was van de Benoe Lahazim (tot welken hoofdstam ook de Benoe Malik behoorden), los te koopen of uit te wisselen. De bode bragt NASJIB's boodschap woordelijk over. Maar de Benoe Temim begrepen er niets van. „Is hij dwaas," zeiden zij; „wij weten niet dat hij een' rossen kemel heeft, evenmin als een' witachtigen." Een hunner echter sprak: „ik vat het; het doornbosch beteekent vijanden, die tegen u gewapend zijn, de handvol zand hun aantal, het wijzen naar de zon moet aanduiden dat het gevaar dat u bedreigt hem zoo klaar is als de dag. Met zijne woorden omtrent de kamelen bedoelt hij dat gij het gebied van TAMÁN, waar de grond roodachtig is, moet verlaten en naar den witachtigen grond der woestijn Dahná trekken. Met het vereffenen uwer zaak met de Benoe Malik bedoelt hij dat gij uwe buren moet waarschuwen, als ook uwe broeders, de Benoe Hanzhála, die afstammelingen zijn van MALIK, den zoon van ZEID MONÁT en met hen maatregelen beramen." De Benoe Temim volgden dezen raad. Maar de Benoe Hanzhála zeiden: „NASJIB raaskalt." Zij bleven in hunne legerplaats, waar de Benoe Lahazim hen overvielen en een' geduchte nederlaag toebragten, terwijl de Benoe Temim zich in veiligheid gesteld hadden (1). — Het was eene groote weldaad voor Arabië, dat er een gebruik bestond, waardoor die bestendige veeten telken jare ten minste voor eenigen tijd geschorst werden. Wij hebben het oog op de instelling der zoogenaamde heilige maanden. In deze, de eerste, zevende,

(1) Zie Aanteekening 6.

elfde en twaalfde van ieder jaar, werd de oorlog als heiligschennis beschouwd. In de elfde maand ging men algemeen naar de jaarmarkt van Okazh, waar tevens een wedstrijd van dichters gehouden werd, de twaalfde was bestemd voor de plegtigheden der bedevaart te Mekka. De zevende, die als heilige maand midden in het jaar alleen stond, had in het bijzonder dit nut, dat daardoor elke eenigzins langdurige krijg werd afgebroken en de gelegenheid geopend om in vreedzame bijeenkomsten tot een' vrede te geraken. Slechts voor de eerste maand van het jaar werd niet zelden de volgende in de plaats gesteld, wanneer namelijk de oorlogvoerende stammen zich niet konden schikken in een' wapenstilstand van drie maanden achtereen. Er zijn slechts enkele voorbeelden, dat sommigen door oorlogvoeren de heiligheid dezer maanden geschonden hebben, hetgeen echter algemeen afkeuring vond. Mohammed zelf heeft zich intusschen daaraan schuldig gemaakt, gelijk wij later zien zullen (1). In oorlogen met vreemde natiën waren de Arabieren, althans de stammen, die Nedjd en Hedjáz bewoonden, zelden gewikkeld. Het was toch uiterst moeijelijk hen in hunne door de zon verzengde wildernissen te volgen en buitendien was het geheele volk in tallooze stammen verdeeld, terwijl er nergens eene eigenlijke hoofdmagt was, welker onderwerping men zich ten doel kon stellen. De geschiedenis leert dat het wel meermalen aan vreemde legers gelukt is de Bedowinen te verslaan, maar dan vloden zij na zulk eene nederlaag steeds naar hunne woestijnen, waar het onmogelijk was hen op den duur onder het juk te brengen. En deze woestij-

(1) Zie Aanteekeningen 7 en 8.

nen boden toch ook weinig aanlokselen ter verovering aan. De daden der helden werden door de dichters bezongen, die in het algemeen alles wat hun eigen stam of persoon betrof, tot het voornaamste onderwerp hunner zangen maakten. De dichtkunst stelden de Arabieren op hoogen prijs. Van den wedstrijd van dichters bij gelegenheid der jaarmarkt te Okazh hebben wij boven reeds gesproken. Hij, wiens gedicht daar bekroond werd, genoot het voorregt dat zijn stuk met gouden versierselen aan den tempel te Mekka werd opgehangen. Wij hebben nog eenige van deze gedichten (Moallakát), die tot de beste voortbrengselen der Arabische poëzy behooren en die ons in echt poëtischen geest een getrouw beeld afspiegelen van het leven der zonen van de woestijn. Geen dezer oud Arabische dichters is beroemder dan ANTARA. Als de zoon eener Abyssinische slavin behoorde hij door zijne geboorte tot den slavenstand. Want de vaders waren gewoon aan hunne zonen, die zij bij slavinnen verwekt hadden, alleen dan de vrijheid te geven, wanneer zij zich door groote en edele daden onderscheidden en een' naam maakten. Weldra wist ANTARA door zijne dapperheid zich de vrijheid te verwerven. Zijne liefde voor de schoone ABLA en talrijke avonturen maakten hem wijd vermaard en gaven de stof tot een' uitgebreiden roman. Stukken daarvan worden nog heden in het oosten menigwerf aan het publiek voorgelezen of gereciteerd door de zoogenaamde Anátira, eene naar hem genoemde klasse van lieden, die zich daarmede bezig houden. Als dichter schittert hij vooral in zijne Moallaka. Van de vele overige dichters noemen wij nog slechts ZOHAIR. Hij maakte onder anderen verscheidene gedichten, waarin hij den lof van HARIM verkondigde. Deze was zoozeer met hem ingeno-

men dat hij zwoer al zijne verzoeken te zullen inwilligen en hem te beschenken zoo dikwijls hij in zijne verzen geprezen zou worden, ja zelfs dat hij ZOHAIR een' slaaf, eene slavin of een paard zou geven, zoo vaak als deze hem zou groeten. Als nu ZOHAIR in een kring kwam, waar HARIM was, plagt hij te zeggen: „ik bied u allen mijn groet aan, behalve aan HARIM en hij, dien ik uitzonder, is de beste onder u."

Van den zedelijken toestand der Arabieren kunnen wij niet veel gunstigs berigten, gelijk zich dit uit het bovengemelde omtrent hunne onophoudelijke veeten en rooverijen reeds laat opmaken. Onder hunne gebreken staat ontucht bovenaan. Hoe verregaande de onzedelijkheid was blijkt wel daaruit dat de oudste zoon ook de vrouwen erfde, die zijn vader had nagelaten, even goed als diens overige bezittingen. Dikwijls vermoordden de Arabieren ook hunne jonggeboren dochters, doorgaans uit vrees dat zij haar niet zouden kunnen onderhouden of op voegzame wijze uithuwen. Weezen van het vrouwelijk geslacht werden ook vaak met minachting bejegend en slecht behandeld, zoodat MOHAMMED het noodig achtte uitdrukkelijk daartegen op te komen, (b. v. Koran, Soera IV: 126). De Arabieren hadden in het algemeen geen gunstig denkbeeld van het karakter der vrouw, schoon zij haar in MOHAMMEDS tijd nog niet beschouwden als een wezen van minderen rang en zonder zelfstandigheid. Verscheidene vrouwen waren meesteressen van zich zelve, hadden vrije beschikking over hare goederen, kozen zelve haar man. Wij herinneren hier slechts aan CHADIDSJA, de vrouw van MOHAMMED. Andere waren beroemd door hare talenten, zooals de dichteres AL CHANSÁ. Ook aan het onmatig gebruik van wijn gaven vele Ara-

bieren zich over en hazardspelen behoorden tot hunne geliefkoosde uitspanningen, waardoor MOHAMMED aanleiding kreeg om ook daartegen meermalen in den Koran te velde te trekken. Diefstal kwam zelden voor; de straf, die de Koran daarop stelt, namelijk het afhouwen der regterhand van den dief, werd ook reeds vóór de verschijning van den Islam toegepast.

In de godsdienst zien wij bij de onderscheidene stammen veel verschil. Monotheïsme staat bij de Bedowinen op den voorgrond. Het komt mij gewaagd voor, met een der nieuwste schrijvers over dit onderwerp, alle vormen der vereering van hoogere magten bij de Arabieren, alleen uit eene oorspronkelijke sterredienst af te leiden (1). Velen aanbaden echter de zon en de maan, vgl. Koran S. XLI : 37. Aan deze en andere sterren waren ook tempels gewijd. Een' eigenaardigen trek zien wij in de hulde, die men aan ruwe, vormlooze steenklompen bewees. Zulk een steen, dien men dikwijls van den heiligen bodem van Mekka medenam, rigtte men op, liep er nu en dan om heen, ja somtijds offerde men daarop ook dieren, cf. S. V: 4 en 92. Een dergelijke steen is ook de alom bekende zwarte steen in de Kaba. Wij behoeven hier naauwelijks te herinneren aan de steenen, die de Aartsvaders als gedenkteekenen plagten op te rigten op plaatsen, waar zij door goddelijke openbaring waren begunstigd. In de grijze oudheid was cultus van steenen ook bij de Hindoes zeer verbreid, zoo als nu nog bij sommige volken; in den Indischen Archipel vooral bij de Alfoeren van Noord Celebes De vereering van heilige boomen was zeer gewoon, meer nog die

(1) Zie Aanteekening 9.

van beelden van onderscheidene gedaante, hetzij die van dieren b. v. een arend, leeuw, paard enz. of van menschen. Zij werden of als de woonplaatsen van onzigtbare hoogere magten of zelve als goddelijke wezens beschouwd. Meestal waren zij in tempels of kapellen geplaatst. Men bragt offeranden, zeer zelden menschenoffers, aan deze beelden; dikwijls bestreek men die met het bloed der geofferde dieren; somtijds ook met honig of welriekende stoffen. Wij willen hier slechts enkele namen van de meestbekende dezer zeer talrijke afgoden noemen (1). Vermaard was het heiligdom te Nachla, waar de Koreisjiten ALOZZA vereerden. ALLÁT werd alleen of voornamelijk door de Thakifiten vereerd, volgens sommigen in den vorm van een vierkanten witten steen. Andere afgoden zijn MANÁT, WADD, SOEWÁA enz. (2) Te Mekka vereerde men voornamelijk HOBAL, van wien wij reeds verhaalden dat hij eene menschelijke gestalte had en eenige pijlen in de hand hield, waarvan men zich tot loten bediende, wanneer men in moeijelijke gevallen zijne uitspraak inriep. Iets dergelijks zien wij ook elders in Arabië. Te Tabala in Jemen was een beeld, DZOE-L-CHOLOÇA, dat drie pijlen had, waarop de woorden bevel, verbod en afwachting geschreven waren. Toen de beroemde dichter IMROE-L-KAIS zich op de Benoe Asad gewroken had en zijne wraak nog verder wilde voortzetten, raadpleegde hij dit orakel. Hij trok tot driemalen achtereen den pijl met het woord verbod.

---

(1) Zie Aanteekening 10.

(2) Vgl. Soera LXXI: 22. Op elk der hoogten Çafa en Marwa bij Mekka stond ook een beeld. Bij de bron Zemzem, die een engel aan HAGAR zou getoond hebben, waren er twee. MOHAMMED ruimde die alle weg, maar de plaatsen bleven ook in den Islam heilig.

Nu geraakte hij in drift, brak de pijlen in stukken en smeet die den afgod naar het hoofd (1). In vele huizen had men ook beelden van huisgoden. Woeste streken hield het volksgeloof voor het verblijf van booze geesten (djin), gelijk wij deze meening ook bij de Joden van het O. T. vinden. Boven alle andere goden verheven achtte men den hoogsten god (ALLAH). De engelen en djin beschouwde men als zijne dochters. Waar de Koran van djin- en engelenvereering spreekt, heeft men in den regel te denken aan dezelfden, die elders in dit boek hun goden heeten. (2) Naar verscheidene tempels plagt men bedevaarten te doen; men hield er omgangen (tawáf) en verrigtte er in het algemeen de meeste plegtigheden, die thans nog bij de Kaba in gebruik zijn (3). Dit laatste heiligdom was boven alle andere beroemd en bezocht. In het binnenste van het gebouw stond de afgod HOBAL; aan de buitenzijde waren vele andere afgodsbeelden geplaatst; volgens de overlevering waren er in het geheel 360, waaronder ook afbeeldingen van JEZUS en MARIA, en een beeld van ABRAHAM met pijlen in de hand. Van alle kanten, althans uit Hedjáz, stroomden de pelgrims derwaarts; men ging zevenmaal rondom het gebouw, en küste den zwarten steen, zooals nog heden geschiedt. De steen is in den muur der Kaba gemetseld en waarschijnlijk een meteoorsteen. De afgoderij der Arabieren heeft, zooals wij zagen, vooral het karakter van natuurvergoding. Haar

---

(1) Zie Aanteekening 11.

(2) Zij genoten meer en grootere bewijzen van hulde en belangstelling dan Allah. Doch bij rampen of gevaren wendde men zich steeds tot dezen om hulp, daar men hem als het opperwezen erkende. Vgl. Koran Soera VI: 40 en 137, XVI: 55, XXXI: 24 en 31, XLIII: 8 en 86 enz. Vgl. ook Soera II: 160, LIII: 19.

(3) Zie ook Aanteekening 10 en 12..

oorsprong is misschien te zoeken in Jemen. Van daar voornamelijk en uit Syrië schijnt zij zich over geheel Arabië verbreid te hebben. De eene stam vereerde bij voorkeur deze, de andere gene godheid (1). Ook duistere denkbeelden omtrent onsterfelijkheid waren aan de heidensche Arabieren niet geheel vreemd. Sommige stammen hadden de gewoonte om, als iemand stierf, een zijner kamelen op zijn graf te laten verhongeren, omdat zij geloofden dat het tegelijk met zijn bezitter eenmaal weder in het leven zou terugkeeren en hem dan tot rijdier dienen (2). Door den omgang met Joden en Christenen werd het geloof aan onsterfelijkheid zeker nog meer verbreid. Bij sommigen bestond ook geloof aan eene soort van zielsverhuizing. Men had ook toovenaars en waarzeggers, die men omtrent toekomstige of verborgene zaken raadpleegde. Zij waren van beide sekse en gaven hunne uitspraken gewoonlijk in eene soort

(1) De berigten van reizigers (BURCKHARDT, BURTON en D'ESCAYRAC DE LAUTURE) en het onderzoek van RENAN en anderen hebben het thans uitgemaakt, dat bij de Bedowinen ten allen tijde het geloof aan een Opperwezen heerschte. Maar omtrent zijne vereering waren zij steeds vrij onverschillig en onachtzaam. De afgoderij vond men vooral, doch niet uitsluitend, bij de gevestigde bevolking in de steden en vlekken.

(2) Ook van dierendienst vinden wij sporen. Vgl. v. HAMMER, Literaturgesch. der Araber, I, p. 515. Eenige stammen vereerden heilige boomen. Men omgaf die somtijds met een gebouw. Vaak hing men wapenen, kleederen en allerlei sieraden aan de takken. De Islam heeft deze gewoonte niet geheel doen verdwijnen. Men ziet nog heden ten dage hier en daar in de Levant zulke met lompen bedekte boomen, waaraan elk voorbijganger een stuk van zijne kleeding pleegt op te hangen; zie BURTON, Pilgrim. to el Medinah. Ook Arabische schrijvers spreken van zulke boomen, b. v. van een boom waarheen de Koreisjiten jaarlijks plagten heen te gaan; zij hingen wapenen daaraan op, offerden en deden er omgangen. — Het blijkt niet dat de Kaba een heiligdom was voor geheel Arabië. Zij werd zeker wel hoofdzakelijk door de Arabieren van Hedjaz bezocht. Zie o. a. SPRENGER. (Zeitschr. d. Morg. Ges. 1859, p. 165). — Even als andere volken namen de Arabieren hun afgoden ook somtijds mede als zij ten strijde trokken. Zie CAUSSIN DE PERCEVAL, III, p. 9. Vgl. ook Aanteekening 12.

van poëtisch proza, misschien om hunne gedachten door geene versmaat aan banden te leggen. Zulk een' stijl vinden wij ook in vele hoofdstukken van den Koran, waarom MOHAMMED zelf door de ongeloovigen dikwijls een waarzegger werd genoemd. Van bijgeloof treffen wij over het geheel vele sporen aan; ook de Koran gispt het meermalen, b. v. S. II: 185. S. IV: 118 enz. Vooral laakt dit boek de zucht naar wonderen en teekenen; het gemis van wondermagt was een voorname hinderpaal tegen het geloof in de zending van den profeet.

Hoewel nu de groote massa der Arabieren Heidenen waren, hadden de joodsche en christelijke godsdienst toch talrijke belijders. In het noorden en midden waren magtige joodsche stammen gevestigd; in het zuiden, in Jemen, waren de Joden vooral talrijk; wij hebben gezien hoe een Joodsch vorst het Christendom daar eenmaal bijna heeft uitgeroeïd. De meeste stammen, die aan de rijken van Ghassán en Hira in het noorden en noordoosten van Arabië onderhoorig waren, beleden de christelijke godsdienst. Ja zelfs te Mekka en Medina woonden in MOHAMMEDS tijd eenige Christenen. Zij behoorden voornamelijk tot de secte der Monophysiten, waarbij ook eenige Nestorianen en aanhangers van andere secten kwamen. Hun Christendom was in het algemeen eene bloot uiterlijke belijdenis met de lippen; geloof in de Drieëenheid en Mariadienst waren daarvan de gewigtigste bestanddeelen of stonden het meest op den voorgrond. Van de H. S. wisten de Christenen zeer weinig; zij schijnt in Arabië niet zeer verbreid te zijn geweest. Het apocryphe Evangelie der kindschheid was in dit land echter veel gelezen; het is alleen in het Arabisch voor ons bewaard gebleven. Sommige Christenen namen zelfs deel

aan de vereering der afgoden (1). Eenige Arabieren waren ook aanhangers van de godsdienst van ZOROASTER, hetgeen zeer bevorderd werd door den invloed der Perzen, die in de zesde eeuw, zooals wij boven zagen, een deel van Arabië aan zich onderworpen hebben. Anderen waren volstrekt onverschillig voor alle godsdienst; zij verachtten de afgoderij evenzeer als de leer van Joden en Christenen en leefden slechts voor zingenot.

Uit het bovenstaande blijkt ons dat er in dien tijd wel geen land was, waar men zooveel verschillende godsdienstige belijdenissen of rigtingen aantrof als in Arabië. Geen wonder dat ook hier in sommige waarheid zoekende gemoederen wel eens de vraag oprees: welke is de ware godsdienst? Zij vonden geene bevrediging in de heerschende afgoderij, evenmin als in het Christendom en Jodendom, die slechts aan uiterlijke plegtigheden waarde hechtten. De Arabische schrijvers spreken van vier zulke onderzoekers bij uitstek. De eerste was WARAKA, een neef van CHADIDSJA, MOHAMMEDS eerste vrouw. Hij was wel bekend met het Oude en Nieuwe Verbond. Van een gedeelte van het laatste maakte hij in het Hebreeuwsch of Arabisch een afschrift of misschien eene vertaling. De tweede was OTHMÂN IBN HOWAIRITH, een neef van CHADIDSJA's vader. Ontevreden met de Heidensche plegtigheden te Mekka en behoefte gevoelende aan iets beters, reisde hij naar Konstantinopel, waar men hem met onderscheiding ontving en hij gedoopt werd. Nu keerde hij naar Mekka terug en maakte in naam van den Byzantynschen keizer aanspraak op het bestuur der stad. Maar de Mekkanen wilden niets daarvan hooren, waarop

(1) Zie Aanteekening 13.

hij naar Syrië vlugtte; door toedoen van Mekkaansche zendelingen zou hij aan het hof der Ghassaniden door vergif om het leven zijn gebragt. OBEIDALLAH, de derde, bleef een twijfelaar in het godsdienstige, tot dat hij zich bij de optreding van MOHAMMED aan dezen aansloot. Om de vervolgingen der Koreisjiten te ontgaan, vlugtte hij met eenige anderen naar Abyssinië, waar hij eindelijk tot het Christendom overging. De laatste en welligt de merkwaardigste van deze vier is ZEID IBN AMR. Hij verachtte de afgoderij van de Kaba, verklaarde zich sterk tegen de gewoonte om jonggeborene dochters levend te begraven en geloofde slechts aan het bestaan van één God, of zooals de Arabieren het meestal uitdrukten, volgde de godsdienst van ABRAHAM. Dikwijls hoorde men hem tegen de Kaba leunende zeggen: „Heere! indien ik wist op welke wijze gij vereerd en aangebeden wilt zijn, ik zou uw wil gehoorzamen, maar ik weet het niet." Hij deed groote reizen door Syrië en Mesopotamië, waar hij in gesprekken met Rabbijnen en christelijke geestelijken licht zocht te verkrijgen omtrent de ware godsdienst. Op het berigt van een monnik, dat te Mekka een profeet zou optreden, die bestemd was om de laatste openbaring van God te ontvangen en de ware kennis van hem mede te deelen, zou hij daarheen gereisd, maar onderweg vermoord zijn. Er worden ons nog meer Arabieren genoemd, onder anderen ook ABDALMOTTALIB, MOHAMMEDS grootvader, die aan Gods eenheid, onsterfelijkheid en toekomstige vergelding geloofden en zich verre hielden van de heerschende ondeugden hunner landgenooten (1).

Onder deze personen heeft vooral WARAKA veel invloed

---

(1) Zie Aanteekening 14.

uitgeoefend op MOHAMMEDS godsdienstige ontwikkeling. Waarschijnlijk is het ook dat hetgeen deze van ZEIDS denkbeelden en onderzoekingen hoorde, de zucht tot nadenken over de godsdienst in hem opgewekt of verlevendigd heeft; ja misschien is veel van hetgeen de profeet later verkondigde slechts een nagalm van ZEIDS prediking. Met dat al moet men bij al deze verhalen steeds wel in het oog houden, dat er in de meeste overleveringen eene strekking bestaat om MOHAMMEDS verschijning als reeds vooraf voorspeld te doen voorkomen, of wel eene zucht om aan te toonen, hoe verscheidene eigenaardige leerstellingen en voorschriften van den Islam reeds door sommige vromen vóór MOHAMMEDS optreding waren aangenomen.

Zoo hebben wij gezien hoeveel de toestand der Arabieren in godsdienstig en zedelijk opzigt te wenschen overliet. Monotheïsme aan den eenen kant, aan den anderen beeldendienst en grof feticisme; hier en daar verstrooid een hoopje verbasterde Christenen of Joden; bij sommigen volslagen ongeloof en onverschilligheid omtrent de godsdienst; slechts bij enkelen de dorst naar waarheid, de reine zucht naar iets beters, ontucht zonder perken, oorlog zonder ophouden, ziedaar zoovele redenen die eene hervorming dringend noodig moesten maken (1). In het algemeen waren er in overvloed elementen voorhanden, waardoor Arabië tot eene hervorming was voorbereid. Vele bijzonderheden, omtrent de joodsche en christelijke godsdienst en het Parsisme werden onder de heidensche Arabieren bekend en hadden een langzamen en ongemerkten invloed op

---

(1) Dat er bij de Arabieren althans nog » un fonds de Monotheïsme" bestond, is het best aangetoond door RENAN Nouvelles considér. sur le caractère des peuples Sémitiques. Paris 1859.

hunne begrippen. De eeredienst te Mekka was gegrond op overleveringen, hoe sterk dan ook misvormd, omtrent de geschiedenis der aartsvaders, waarover in de heilige schriften van Joden en Christenen werd gesproken. Eene overtuiging van het onvoldoende der bestaande godsdienstvormen bestond zelfs bij velen, die den lust misten tot nader onderzoek of uit baatzuchtige beweegredenen voor veranderingen vreesden. Men gaat echter te ver, indien men meent dat in MOHAMMEDS tijd de behoefte aan iets beters algemeen gevoeld werd, dat geheel Arabië reeds voorbereid was tot aanneming van den Islam en dat, ook al ware MOHAMMED niet als profeet opgetreden, anderen toch zijne leer zouden hebben verkondigd en doen zegevieren. Zulke denkbeelden worden door eene kalme beschouwing der verschijnselen niet geregtvaardigd. Duidelijker zal ons dit worden bij de behandeling van het leven van MOHAMMED, waartoe wij thans willen overgaan.

LEVENSSCHETS VAN MOHAMMED.

INLEIDING.

De voornaamste bronnen voor het leven van MOHAMMED zijn de Koran en de overlevering. Uit beiden, vooral uit de laatste, hebben ook de Arabische geschiedschrijvers, die eene biographie van den profeet schreven, geput. Over de echtheid en geloofwaardigheid van den Koran spreken wij in het vervolg en brengen thans slechts de overlevering ter sprake. Zij bestaat uit hetgeen MOHAMMEDS vrienden en aanhangers van hem wisten te verhalen en plantte zich aanvankelijk mondeling van geslacht tot geslacht voort. De eer waarin de profeet na zijn dood bij toeneming gehouden werd, deed groot gewigt hechten aan overleveringen die hem betroffen, zoodat men die met alle zorgvuldigheid bewaarde. Nog grooter waarde kregen die, toen men in vele gevallen, waarover de Koran geen uitspraak deed, de daden en gezegden van MOHAMMED tot rigtsnoer begon te nemen bij de regtsbedeeling en in zaken van godsdienst. Sommigen reisden de geheele mohammedaansche wereld rond, van stad tot stad en van stam tot stam om overleveringen

te verzamelen betreffende den stichter van den Islam en beschouwden dit werk als hun levenstaak. Enkelen hebben waarschijnlijk reeds bij het leven van MOHAMMED en kort na zijn dood overleveringen opgeschreven. Vóór het laatste gedeelte van de eerste eeuw der Hedsjra kwam het echter zelden voor dat men de berigten schriftelijk opteekende. Het is niet te verwonderen dat al deze verhalen in menig opzigt zeer overdreven en opgesierd, ja dikwijls ook misvormd werden, daar vooroordeel, bijgeloof en staatkundige partijschap hier ruim spel hadden. Men denke slechts aan de langdurige tweespalt tusschen de Aliden (aanhangers van ALI), Ommeijaden en Abbassiden, die allen vaak hun best deden om den zin van den Koran te verdraaijen en overleveringen te verdichten of te misvormen, waardoor zij zich voor hun aanspraken op heerschappij op woorden van den profeet konden beroepen. Ook de laatste en voornaamste verzamelaars van overleveringen misten allen kritischen tact, hoezeer hun goede trouw in 't algemeen niet te betwijfelen valt. Zij stelden de namen der personen, die eene overlevering mededeelden, tot maatstaf voor hare geloofwaardigheid. Zij moest rusten op het gezag van een vriend en tijdgenoot van MOHAMMED en verder op het karakter en de goede trouw, die men toekende aan allen in de lange keten van getuigen, die haar hadden verhaald. Hare inwendige geloofwaardigheid, den inhoud der overlevering zelve, hoe ongerijmd zij ook wezen mogt, onderzocht men niet. De Moslemen zelve begonnen echter meer en meer het onware en ongegronde van vele legenden te erkennen. Zóó kwam, b. v. de beroemde verzamelaar ALBOCHARI, na veel gereisd en vele jaren lang de overleveringen, die toen in omloop waren, gezift te hebben, tot het besluit dat van een

aantal van 600,000 slechts 4,000 echt waren (1). En van deze 4,000 zal de Europesche criticus er zeker nog wel de helft moeten verwerpen (2). Dit alles doet ons duidelijk inzien dat men niet dan door eene zeer behoedzame en zorgvuldige kritiek tot eene vaste overtuiging kan geraken omtrent feiten en verdichting in het leven van den profeet. Doch bij naauwkeurige toetsing der overleveringen, vergelijking der uit verschillende bronnen gevloeide berigten met elkander, met den Koran en somtijds ook met nog overgeblevene voortbrengselen der oud Arabische dichtkunst, behoeft men niet te wanhopen aan het vinden van een groot deel historische waarheid.

Uit deze massa van overleveringen hebben de Arabische schrijvers de biographie van MOHAMMED geput. Wie het eerst zulk eene levensbeschrijving gaf weten wij niet. ZOHRI († 742 A. D.) is de oudste, omtrent wien het op goede gronden vaststaat, dat hij eene eerste gebrekkige proeve daarvan leverde of althans MOHAMMEDS daden als veldheer eenigzins in den vorm van een verhaal bragt, waarschijnlijk door in het bijeenvoegen der overleveringen ook op tijd- en zaakorde te letten. Verder vernemen wij dat in het begin der achtste eeuw onzer jaartelling ook MOESA IBN OKBA en ABOE MÁSJAR en op het einde van die zelfde eeuw ABOE ISHAK en MADAINI biographiën van MO-

(1) Iets dergelijks wordt ook verhaald van ABOE DAWOED † 888. Van de 500,000 traditiën, die hij bijeenbragt, keurde hij slechts 4800 of 4000 als echte goed.

(2) Alle Mohammedanen, Sonniten zoowel als Sjiïten, erkennen het gezag der overlevering. Zes verzamelingen daarvan worden door de eersten als de voornaamste autoriteit na den Koran aangemerkt. De meest beroemde zijn die van ALBOCHARI † 869 A. C. en van MOESLIM † 874 A. C. De Sjiïten hebben andere werken over de overlevering, waaraan zij zich houden.

HAMMED schreven. Al deze werken zijn geheel verloren gegaan. De eenigen, wier geschriften wij nog voor een grooter of kleiner deel in hunn oorspronkelijken vorm bezitten, zijn: IBN ISHÁK, IBN HISJÁM, WAKIDI en zijn' secretaris en TABARI. De oudste is IBN ISHÁK († 768). Van zijn werk zijn echter slechts fragmenten tot ons gekomen, namelijk de vele woordelijk aangehaalde plaatsen, die daaruit ontleend zijn door IBN HISJÁM († 828), die het tot grondslag bezigde voor de levensbeschrijving, die hij zelf bewerkte. Deze is echter, zoo als zij nu voor ons ligt, niet van hem afkomstig, maar door latere handen in haren tegenwoordigen vorm gebragt. Zoo b. v. heeft men die in 30 afdeelingen gesplitst, waarschijnlijk om dit boek, dat men als het gewigtigste na den Koran beschouwde, ook in uitwendig opzigt daaraan gelijk te maken. De inhoud van het werk van IBN HISJÁM heeft evenwel, naar wij met grond mogen aannemen, bij deze redactie geene wijziging van belang ondergaan. Van WAKIDI († 822) hebben wij slechts een nog niet lang geleden door SPRENGER ontdekt werk over de oorlogen van MOHAMMED, waarvan echter het laatste gedeelte ontbreekt. Ook bezitten wij eene levensbeschrijving van den profeet, door IBN SAD, den secretaris van WAKIDI (1). Het geschrift van TABARI († 923) over MOHAMMED is mede tot nog toe niet in zijn geheel ontdekt. SPRENGER heeft er onlangs in Indië een gedeelte van opgespoord, dat echter grootendeels uittreksels bevat uit IBN ISHÁK en WAKIDI. Deze beiden waren langen tijd

(1) Over IBN SAD zie WÜSTENFELD Zeitschr. d. Morgenl. Gesellschaft 1850, p. 194 sq. en stukken uit zijn werk in ARNOLD Chrest. Arab., p. 173 sqq. Over al de genoemde biographen cf. vooral MUIR, Life of MAHOMET, I, p. XC sqq.

de standaardschrijvers en zijn als de hoofdbronnen te beschouwen, waaruit alle latere biographiën zijn gevloeid. Hunne goede trouw is in het algemeen aan geen betwijfeling onderhevig, maar van overdrijving en ligtgeloovigheid zijn zij, vooral de eerstgenoemde, niet vrij te pleiten. Zij deden eigenlijk niets meer dan overleveringen compileren. Hunne kritiek der geloofwaardigheid daarvan was gegrond op de meerdere of mindere mate van hun vertrouwen in het karakter der reeks van personen, van wie die berigten afkomstig waren (1).

Behalve de genoemde vroegeren, moeten wij onder de later levende biographen van MOHAMMED nog ABOELFEDÁ († 1332) vermelden, die langen tijd de hoofdbron was voor de Europesche schrijvers, maar als zoodanig thans niet meer in aanmerking komt. Als de nieuwste en beste der in Europesche talen bestaande biographiën kan men die van WEIL, CAUSSIN DE PERCEVAL, SPRENGER en MUIR beschouwen. De twee laatsten gaan echter niet verder dan de Hedsjra. De oudste bron, die WEIL gebruikte, was eene verkorte bewerking van IBN HISJÁMS biographie van MOHAMMED. De overige bovenvermelde vroegste levensbeschrijvers kon hij toen nog niet raadplegen. Des te meer heeft SPRENGER zich hen ten nutte gemaakt, voor zoover hij, toen zijn leven van MOHAMMED verscheen, reeds daartoe in de gelegenheid was. Zijn werk verspreidt in menig opzigt een nieuw licht over vele bijzonderheden, die op de vóór-

(1) In A. V. KREMERS uitgave van WAKIDI is het laatste gedeelte der biographie van MOHAMMED afkomstig van een' anderen schrijver. Indien deze, gelijk men vermoedt, IBN TARCHÁN ATTAIMI is, die in 760 A. D. te Basra overleed en een' grooten naam heeft, dan ware het aantal der oudste biographen met nog één vermeerderd. Intusschen is de zaak verre van uitgemaakt. Vgl. Aanteekening 25.

islamitische toestanden van Arabië en op het begin der loopbaan van MOHAMMED betrekking hebben. Maar zijne beschouwingen en gevolgtrekkingen zijn meermalen overdreven. Hij is te zeer onder den invloed van het denkbeeld dat de Islam reeds vóór MOHAMMEDS optreding bestond en deze niet de eigenlijke stichter der nieuwe godsdienst zoude zijn. W. MUIR heeft in zijn „Life of MAHOMET" (London 1858) SPRENGERS geschrift aan de regelen eener naauwkeurige kritiek getoetst, verscheidene zijner beweringen en vooral zijn hoofddenkbeeld hier en daar op overtuigende wijze wederlegd. MUIR's arbeid is stellig de meest kritische en grondige, die over dit onderwerp tot nog toe uitgegeven is. Alleen is het te bejammeren, dat de dogmatische denkwijze van den schrijver hier en daar, en dat in een streng wetenschappelijk boek, te veel uitkomt, ja niet zonder invloed is gebleven op zijne beschouwing van feiten. CAUSSIN DE PERCEVAL toont door den titel van zijn „Essai sur l'histoire des Arabes avant l'Islamisme," reeds dat het leven van MOHAMMED voor hem geene hoofdzaak was. Hij heeft echter meer en betere bronnen gebezigd dan WEIL. Zijn boek en in vele opzigten dat van SPRENGER munten, wat den vorm aangaat, boven de beide overigen uit. Zeer gezonde en onderhoudend geschrevene beschouwingen over MOHAMMED en den Islam vindt men ook in het werk van RENAN „Études d'histoire réligieuse," (2e édit. Paris 1858.)

In het volgende willen wij MOHAMMED als profeet en hervormer der godsdienst, als wetgever en veldheer en verder zijn huisselijk leven en karakter beschouwen. Zoo worden wij er ongezocht toe geleid om zijne levensschets in drie deelen te splitsen. Eerst vestigen wij het oog op

MOHAMMED te Mekka, waar wij hem voornamelijk in de eerstgenoemde rol zien optreden; dan behandelen wij het overige van zijne loopbaan, dat hij te Medina sleet en eindigen met eene slotbeschouwing omtrent zijn privaatleven, karakter en andere bijzonderheden, die zich in het voorgaande niet wel lieten opnemen (1).

---

(1) Wij volgen deze verdeeling, omdat de verhuizing naar Medina werkelijk een keerpunt vormt in MOHAMMEDS leven. Dit is echter niet zóó op te vatten alsof wij meenen dat daarmede tevens eene aanmerkelijke verandering in zijn plan en zijne bedoelingen ontstond, zoodat de profeet te Medina door een geheel anderen geest zou bezield geweest zijn dan te Mekka. Neen, zijn levensdoel en karakter bleven in den grond dezelfde als vroeger, maar waren niet buiten invloed van de omstandigheden. En van zijne inzigten en handelingen geldt dit evenzeer.

LEVENSSCHETS VAN MOHAMMED.

I. MOHAMMED TE MEKKA.

De omstreken van Mekka, de geboortestad van MOHAMMED (1), worden ons door de reizigers als zeer onvruchtbaar en ongezond geschilderd. Naakte rotsen, zandige en steenachtige vlakten, hier en daar een weinig laag kreupelhout en acacias, ziedaar het karakter van het landschap. De atmospheer in het enge dal is drukkend en de hitte gedurende een groot deel van het jaar ondragelijk. Reeds van ouds werd Mekka als ongezond beschouwd, schoon de levenswijze der tegenwoordige bewoners thans zeker veel tot die ongezondheid bijdraagt. In deze stad leefden de ouders van MOHAMMED. Zijn vader ABDALLAH, een zoon van ABDAL-MOTTALIB, HASJIM's zoon, en dus een afstammeling van KOEÇAI, was gehuwd met AMINA, dochter van WAHB, uit

(1) Wij schrijven MOHAMMED en niet MAHOMED, daar de eerste schrijfwijze bij ons en de Duitschers het meest is verbreid en ook in vele Engelsche werken gebezigd. SPRENGER schrijft MOHAMMAD, hetgeen zeker nog meer met de ware uitspraak in het Arabisch overeenkomt. MUIR en andere Engelsche en Fransche auteurs schrijven MAHOMET. SPRENGER vermoedt dat zijn eigenlijke naam QOTHAM of KOTHAM was en hij dien later in MOHAMMED veranderde. Hij geeft hiervoor echter geen' bepaalde reden op.

het geslacht van ZOHRA, een' broeder van KOEÇAI. Hij was koopman, doch op eene reis voor handelszaken stierf hij in zijn vijfentwintigste jaar. Zijne geheele nalatenschap bestond uit het huis dat hij bewoonde, vijf kamelen niet van de beste soort, eenige schapen en geiten, en eene slavin. Het blijkt dus dat hij onbemiddeld was, schoon, als men op de eenvoudige zeden der Arabieren let, toch niet arm te noemen. Overigens weten wij van MOHAMMEDS ouders zeer luttel. ABDALLAH overleed weinige maanden na, of waarschijnlijker vóór de geboorte van zijn' zoon, die, indien wij de beste berekeningen volgen, in 569, vermoedelijk op den 13den Mei voorviel (1). Volgens de gewoonte der Mekkanen, die niet ten eenenmale arm waren, liet zijne moeder hem zogen, eerst een korten tijd door de slavin van een' aanverwant, later door HALIMA, eene vrouw uit een' naburigen stam van Bedowinen, die er slechts moeijelijk toe kwam om zich met den zoon van zulke onbemiddelde ouders te belasten. Zij nam hem mede naar hare stamgenooten, de Beni Sad en hij bleef bij haar, ook nog eenigen tijd nadat hij reeds gespeend was. Hoelang hij intusschen daar vertoefd heeft is onzeker, doch wel niet langer dan tot zijn 5e jaar. Het schijnt dat zich toen reeds de voorboden of eerste verschijnselen vertoond hebben dier zenuwtoevallen, waarmede hij in lateren leeftijd zoozeer was geplaagd. HALIMA werd door haren voedsterling in zijn volgend leven altijd met achting en eerbied behandeld en met milde geschenken bedeeld. In zijn 6e jaar nam AMINA hem mede op eene reis naar Medina, waar zij zijne bloedverwanten wenschte te bezoeken, doch zij overleed op de

---

(1) Over de chronologie van MOHAMMEDS leven zie Aanteekening 39.

terugreis. De tachtigjarige ABDALMOTTALIB, zijn grootvader, belastte zich nu met de zorg voor den wees. Twee jaren later stierf echter de grijsaard, waarop MOHAMMEDS oom ABOE TALEB hem tot zich nam. Even als ABDALMOTTALIB droeg hij steeds eene regt vaderlijke zorg voor zijn pleegzoon, dien hij teeder beminde. En schoon hij later steeds weigerde MOHAMMED als gezant van God te erkennen, zoo hield hij hem toch altijd de hand boven het hoofd en deed alles wat hij kon om hem tegen zijne vijanden te beschermen. In zijn 9e of 12e jaar vergezelde MOHAMMED hem op eene handelsreis naar Bostra. In zijne jeugd bezocht MOHAMMED ook de beroemde jaarmarkt te Okazh bij Mekka. Door deze reizen kwam hij reeds vroeg in eenige aanraking met Joden en Christenen en zag en hoorde hij het een en ander van hunne godsdienst. Te Okazh hoorde hij welligt KOS, den bisschop van Nadjrán, de christelijke waarheid openlijk verkondigen. Daar hoorde hij ook de voornaamste dichters van Arabië hunne zangen voordragen en werd zijn eigen poëtische gave ontwikkeld. Op deze jaarmarkt ontstond toen een gelukkig niet langdurige burgeroorlog tusschen de Koreisjiten en hunne bondgenooten met de Beni Hawazin. MOHAMMED woonde dien bij; volgens sommigen nam hij zelf deel aan den strijd; volgens anderen zou hij slechts pijlen aan zijn bloedverwanten toegereikt hebben. Deze krijg heet de misdadige of heiligschennende, wijl hij gedeeltelijk in eene heilige maand gevoerd werd. Zoo kreeg MOHAMMED reeds in zijne jeugd een' levendigen indruk van de verdeeldheid der Arabische stammen en ook wel van het wenschelijke van meerdere eenheid, tucht en gezag onder hen. Ook te Mekka moest hij dit bestendig gevoelen. Eene eigenlijke

regering had daar, zooals wij gezien hebben, nooit bestaan. Na den dood van ABDALMOTTALIB was er nu zelfs niemand, die eenigen overwegenden invloed uitoefende of als man van gezag kon gelden. Dien ten gevolge werd er meermalen onregt gepleegd en leden vreemdelingen en zwakken verdrukkingen. Hierom sloten de voornaamste Koreisjiten eene overeenkomst, waarbij zij zich verbonden om voortaan elk, die onderdrukt werd, tegen overmoed en geweld bescherming te verleenen. MOHAMMED woonde de vergadering bij, waarin men dit besluit nam en nog in zijne latere jaren verheugde hij zich daarover. Weinige jaren daarna ontstond er echter weer een belangrijk geschil tusschen de familiën der Koreisjiten onderling. Door een' zwaren stortvloed had de Kaba veel geleden, zoodat men dit heiligdom moest laten herbouwen. Bij die gelegenheid raakte men aan het twisten, wie den zwarten steen, het grootste heiligdom van den tempel, weder op zijne plaats zou leggen. Men kwam eindelijk overeen den eerste, die door de poort der Beni Sjeiba zou komen, tot scheidsman te kiezen. Toevallig was MOHAMMED die persoon. „Daar komt AL AMIN (1) (dezen bijnaam had MOHAMMED door zijne regtschapenheid gekregen) wij willen gaarne berusten in zijne beslissing!" Hij nam nu zijn' mantel af, legde den steen daarop en liet het kleed door elk der vier pretendenten aan eene der vier slippen opligten, waarop hij zelf vervolgens het heilig voorwerp op zijne plaats stelde. — In zijne jongelingsjaren bragt MOHAMMED eenigen tijd als schaapherder in de nabijheid van Mekka door. Met het loon,

---

(1) AL AMIN beteekent dengene op wien men staat kan maken, zich kan verlaten, der Zuverlässige, l'homme sûr.

dat hij alzoo verdiende, kon hij in zijn onderhoud voorzien en welligt ook zijn behoeftigen oom ABOE TALEB ondersteunen. Later dreef hij, volgens sommige berigten, ook handel in linnen, in compagnieschap met zekeren Saïb (1). Op raad van ABOE TALEB trad hij op zijn 25ste jaar in dienst van CHADIDSJA, eene rijke weduwe, die verheugd was, zelfs tegen een hoog loon, iemand van zoo goeden naam als MOHAMMED, tot zaakwaarnemer te bekomen. Hij ondernam voor haar, in gezelschap eener karavaan, eene handelsreis naar Syrië, waar hij zeer goede zaken deed (2). Na zijn terugkomst liet zij hem door eene slavin hare hand bieden, die MOHAMMED gereedelijk aannam. Haren vader, die zich tegen dit huwelijk met een' onbemiddelden wees stellig verzet zou hebben, wist zij dronken te maken en in den roes te bewegen dat hij zijne toestemming gaf. Doch toen hij uit zijne bedwelming ontwaakte werd hij woedend en wilde den echt niet als geldig erkennen. Reeds trok men van weerszijde de wapenen en het zou tot bloedvergieten gekomen zijn, toen hij besloot toe te geven en in het gebeurde te berusten. CHADIDSJA was toen wel niet jonger dan 40 jaren; zij had echter nog veel van hare vroegere schoonheid behouden en was algemeen zeer geacht. Reeds velen hadden naar hare hand gestaan, maar zij had hen telkens afgewezen. Haar huwelijk met MOHAMMED was in allen opzigte gelukkig. Nog lang na haar' dood plagt hij dikwijls van haar te spreken en hunne onderlinge liefde te herdenken, zoodat AÏSJA, eene zijner latere vrouwen, meermalen zeide dat zij

(1) Zie Aanteekening 21.

(2) Het blijkt niet dat hij meer dan twee handelsreizen gedaan heeft, namelijk de hier genoemde en die welke hij in gezelschap van ABOE TALEB deed. Zie MUIR, I, p. 35.

jaloerscher was op deze medeminnares, die zij nooit gezien had, dan op alle andere vrouwen, die haar de toegenegenheid van MOHAMMED betwistten. Hij kreeg bij haar twee zonen, KASIM en nog een' ander, wiens eigenlijke naam onzeker is, en vier dochters ZEINAB, ROKEIJA, FÁTIMA en OMM KOLTHOEM. Zijne beide zonen stierven reeds in hunne vroege kindschheid; van zijne dochters bleef FÁTIMA het langst in leven en zij is de eenige, waardoor MOHAMMEDS geslacht zich in stand heeft gehouden. MOHAMMED en CHADIDSJA bleven zich voortduurend met handelszaken bezighouden; hunne middelen werden echter, wij weten niet regt door welke oorzaken, van lieverlede vrij bekrompen. Desniettemin nam MOHAMMED, ongeveer 10 jaren na het sluiten zijner echtverbindtenis, nog den zoon van ABOE TALEB, den later zoo beroemden ALI, tot zoon aan, om zijn' oom in de zorg voor diens talrijk gezin te gemoet te komen. Omstreeks denzelfden tijd adopteerde hij ook zijn' slaaf ZEID IBN HARITHA, door diens groote gehechtheid aan zijn persoon daartoe bewogen.

Met het naderen van zijn veertigste jaar begon MOHAMMED van lieverlede nog afgetrokkener en nadenkender te worden dan hij vroeger reeds geweest was. Dikwijls bragt hij, hetzij alleen, hetzij in gezelschap van CHADIDSJA, eenige dagen door in eene spelonk in den berg Hira bij Mekka, waar hij zich ongestoord aan zijne neiging tot bespiegeling en overpeinzing kon overgeven. Hij gevoelde zich terneergedrukt door het besef van den lagen trap, waarop zijn landgenooten in zedelijk en godsdienstig opzigt stonden. Zijn helder verstand deed hem het ongerijmde van de afgoderij der Arabieren inzien. Hetgeen hij van de christelijke en joodsche godsdienst had leeren kennen kon hem

geen' voordeeligen dunk daarvan geven, hoewel hij zijn zuiverder begrippen welligt mede aan de kennismaking met haar te danken had (1). Hij zag beiden in een' staat van diep verval; de Joden vereerden, naar hij meende, ESRA en hunne rabbijnen als hoogere wezens en lasterden JEZUS, wien de Christenen, naar zijn inzien, weder eene al te verhevene plaats gaven, terwijl zij aan zijne moeder goddelijke eer betoonden. Met Joden en Christenen kwam MOHAMMED bij voortduring nu en dan in aanraking en de godsdienst der eersten heeft een' wezenlijken invloed uitgeoefend op zijne denkbeelden, daar hij zeer veel van hen overnam. De meest bekende onder hen is de geleerde Jood ABDALLAH BEN SALÁM. Onder de Christenen die hij leerde kennen, worden ons hoofdzakelijk BAHIRA, WARAKA en OTHMAN IBN HOWAIRITH genoemd. BAHIRA was een monnik of kluizenaar ergens in Syrië. Op eene van zijne handelsreizen had MOHAMMED eene merkwaardige ontmoeting met hem. Wij weten echter niet met zekerheid, waarin juist het belangrijke van dit voorval bestond en ook niet naauwkeurig den tijd en de plaats van het gebeurde. Het schijnt dat hij in zijne jeugd een gesprek over godsdienst met hem hield, dat een diepen indruk op hem achterliet. Over WARAKA en OTHMAN hebben wij reeds gesproken. De eerste behoorde tot MOHAMMEDS vertrouwde vrienden. Volgens sommige berigten zou hij eerst de joodsche, daarna de christelijke godsdienst beleden hebben, andere schrijvers spreken niet van deze verandering van belijdenis, maar kennen hem slechts of als Jood of wel als Christen. Nog veel meer Christenen en Joden worden ons genoemd,

---

(1) Zie Aanteekening 15.

door wier omgang de godsdienstbegrippen van MOHAMMED zich ontwikkeld zouden hebben, maar de verhalen daaromtrent loopen somtijds te zeer uiteen of zijn vaak niet genoeg te vertrouwen. Zeker is het dat hij in het vervolg zijner loopbaan nog met eenige andere Christenen, van wie wij slechts den Perzer SALMAN (1) en TAMIM ADDARI noemen, in meer of minder naauwe betrekking kwam. Dat hij zelf de Heilige Schrift zoude gelezen hebben, laat zich moeijelijk gelooven, te minder omdat het schijnt dat hij niet dan gebrekkig lezen en schrijven kon (2). Doch ook anderen dan MOHAMMED, die, gelijk hij, bezield waren met zucht tot onderzoek der waarheid, ging het even als hem-zelven. Zij konden zich evenmin aangetrokken voelen door het Christendom van hun' tijd, zoo min als door eenige andere godsdienst die zij leerden kennen. De meest uitstekenden onder hen zijn reeds op pag. 27 genoemd. Hunne godsdienstige denkbeelden ontwikkelden zich, wat de hoofdpunten betreft, tegelijk met die van MOHAMMED. Hij noemde die de godsdienst van ABRAHAM, wijl hij daarin de voornaamste trekken zag van de godsdienst van dezen, ook bij de Arabieren van ouds hooggeëerden profeet, of ook wel Islam, daar de Islam, de geheele overgave aan God, tot het meest karakteristieke in ABRAHAM behoorde, zoowel als in de leer, die MOHAMMED zelf verkondigde. In zoover alleen kan men zeggen dat de Islam reeds vóór MOHAMMED bestond. Doch hij verlangde van zijne aanhangers nog meer dan deze overgave. Hij eischte ook een opregt geloof (imân) in zijne zending en openbaringen, vgl. Soera XLIX: 14. In ruimeren zin omvat het woord

---

(1) Zie Aanteekening 16. (2) Zie Aanteekening 17.

Islam dit geloof en kreeg zoo door hem de beteekenis van eene bepaalde historische godsdienst; de Islam werd Mohammedanisme. Men houde daarbij ook in het oog, dat de meeste godsdienstige gebruiken der Mohammedanen, zoo als besnijdenis, wasschingen, gebeden, bedevaart naar Mekka enz., reeds bij de heidensche Arabieren in zwang waren en door MOHAMMED, veelal met eenige wijziging, werden behouden. — Bij de bovengenoemde overpeinzingen in de grot van den berg Hira moest MOHAMMED van lieverlede nog sterker de behoefte gevoelen aan verbetering in den godsdienstigen en zedelijken toestand van zijn volk gevoelen. Het laat zich zeer natuurlijk verklaren, dat hij alzoo eindelijk op de gedachte kwam of hij niet welligt door God geroepen was om als hervormer op te treden. Niet zonder zwaren gemoedsstrijd, waarbij de gedachte aan zelfmoord wel eens in hem oprees, kwam hij tot het gevoel van die roeping. Zijn geweten drong hem steeds meer en meer tot handelen, tot het blootleggen zijner overtuiging aan anderen. Terwijl hij door deze zedelijke magt beheerscht werd, bragt zijne levendige verbeelding hem nu weldra tot de vaste overtuiging dat hij het door God gebezigd werktuig, de door hem uitverkorene gezant was, die den wil des Allerhoogsten aan de menschen moest verkondigen en het heidensch bijgeloof en de onzedelijkheid in Arabië trachten uit te roeijen. De afgoden, die men als dochters van ALLAH beschouwde en nevens, ja meer dan hem vereerde, moesten worden verbannen. De dienst van ALLAH, den hoogsten en eenigen God, wiens bestaan toch ook de Heidenen erkenden, moest in hare oorspronkelijke zuiverheid worden hersteld. Een streng zedelijk gedrag moest gepaard gaan met geheele overgave aan ALLAH.

In deze stemming meende hij een' engel te zien, die hem van Godswege openbaringen bragt en gelastte die aan zijn volk bekend te maken. Toevallen van epileptischen aard bragten hem welligt mede in dien waan, of versterkten althans zijn geloof aan de werkelijkheid der verschijningen (1). In zijn 40ste jaar (2) had hij het eerste gezigt, waarin GABRIËL hem toesprak met de woorden, die thans nog de 5 eerste verzen der 96ste Soera vormen:

„Lees! in den naam van uwen Heer die geschapen heeft,
„Den mensch geschapen heeft uit geronnen bloed.
„Lees! want uw Heer is de Algoedertierene,
„Die het gebruik der schrijfpen geleerd heeft (3),
„Den mensch geleerd heeft wat hij niet wist," enz.

Bevend en met zweet bedekt ging hij naar CHADIDSJA, verhaalde het gebeurde, verzocht haar hem toe te dekken en maakte zich zeer beangst. CHADIDSJA deed haar best om hem gerust te stellen. Spoedig zag hij op nieuw verschijningen en kreeg hij de openbaringen, die nu het begin uitmaken der 68ste, 73ste en 74ste Soera, en de geheele eerste Soera van den Koran. Nu eens zou GABRIËL hem verschenen zijn in zijne gedaante van engel, dan weder in die van zekeren DIHJA, een van MOHAMMED's vrienden. Op andere tijden kreeg hij zijne openbaringen bij wijze van invallende gedachten of van ingeving, zonder iets te zien. Daarbij hoorde hij ook wel eens het geluid van eene klok of bel of een' dergelijken onduidelijken klank (een bekend symptoom der vallende ziekte). Ook

(1) Dit punt is nog niet uitgemaakt. Zie de Aanteekening 19.
(2) Of waarschijnlijker in zijn 43ste. Zie Aanteekening 39.
(3) Namelijk om daarmede zijne openbaringen op te teekenen.

zou God zich somtijds in droomen aan hem medegedeeld hebben (1). In den aanvang gevoelde hij dikwijls twijfelingen aan zijne roeping en meermalen rees de gedachte in hem op of hij niet welligt van een' boozen geest bezeten ware. CHADIDSJA en WARAKA zochten dien twijfel te keer te gaan en erkenden hem reeds als profeet en godsgezant, vóór dat hij zelf zich nog klaar bewust was van zijne zending. Het blijkt uit dit alles genoeg dat MOHAMMED zich in het begin zijner prediking aan geene opzettelijke misleiding heeft schuldig gemaakt, maar veeleer onder den invloed van zelfbedrog verkeerde en dat anderen hem in dit zelfbedrog versterkten (2). Indien hij van den beginne planmatig met welberekende huichelarij zijne openbaringen verdicht had, dan zouden zijne huisgenooten en boezemvrienden wel niet zijne eerste en trouwste bekeerlingen zijn geweest. Het geeft ons ook een' hoogen dunk van zijn karakter, dat zij, die het best zijne zwakheden konden weten, de eersten waren om hem als godsgezant te erkennen. Het voornaamste bewijs voor de goede trouw van MOHAMMED, in den aanvang zijner loopbaan, vinden wij zeker in de zelfopofferende bescherming, die hij van zijn' oom ABOETALEB genoot en die desniettemin tot aan zijn dood steeds weigerde in zijne zending te gelooven. Tot zijne eerste aanhangers behoorden, behalve CHADIDSJA en WARAKA, nog ZEID, zijn aangenomen zoon, met zijne vrouw; verder ALI, toenmaals hoogstens 13 of 14 jaren oud; ABOE BAKR, die later chalif werd, MOHAMMEDS boezemvriend, een man van gewigt en invloed, die om zijn verstand, zijne regtschapenheid

(1) Over de wijze waarop MOHAMMED openbaringen kreeg, vgl. ook S. LXXV: 17; XXVI: 192 v.v.; XXIV: 6 en 34; XX: 113.

(2) Zie ook de Aanteekening 18.

en onbegrensde milddadigheid de algemeene achting genoot; OTHMAN IBN AFFÁN, die in het vervolg schoonzoon van MOHAMMED werd en opvolger van OMAR in het chalifaat, ABDARRAHMÁN, de zoon van AUF, een rijk en geacht man, alle drie kooplieden; TALHA, een slagter; voorts SAD BEN ABI WAKKÁS en ZOBEIR, neef van CHADIDSJA, die beiden nog in hun jongelingsleeftijd waren. SAD onderscheidde zich later als overwinnaar der Perzen in menig gevecht. De bekeering der vijf laatstgenoemden wordt aan ABOEBAKR's invloed toegeschreven. Tot de eerste geloovigen rekent men verder: ABOE DZARR, die wegens zijne onthouding en ingetogen leefwijze bekend is, ABOE OBEIDA, later als veldheer beroemd, OBEIDALLAH, een der reeds bovengenoemde vier onderzoekers; om hevige vervolging te ontwijken, vlugtte hij weldra naar Abyssinië, waar hij het Christendom aannam; verder CHALID BEN SAÏD, een der weinigen, die kon lezen en schrijven. Nog behoorden tot hen verscheidene verwanten van den onderzoeker ZEID, den zoon van AMR, omtrent wien wij boven zagen dat hij eenigzins den weg gebaand heeft voor de prediking van MOHAMMED (1). Een der ijverigste bekeerlingen was ÇOHEIB, de zoon van SINÁN. Hij was uit Mesopotamië afkomstig, maar reeds in zijne kindschheid door eene Grieksche rooverbende in slavernij naar Syrië en welligt zelfs naar Konstantinopel gevoerd. Later werd hij te Mekka verkocht, waar zijn meester hem de vrijheid schonk. Het is niet onwaarschijnlijk dat MOHAMMED ook van hem eenige kennis omtrent het Christendom verkreeg. Toen de Moslemen

(1) Alle namen kunnen wij hier niet vermelden. IBN SAD noemt ook nog OTHMAN BEN MAZHOEN, die reeds vóór zijne bekeering een ascetisch leven leidde en zich van wijn onthield. MUIR, II, p 106.

naar Medina vlugtten, zochten de Mekkanen hem tegen te houden, maar op voorwaarde dat hij hun al zijn eigendom zou achterlaten lieten zij hem gaan. „Waarlijk," sprak MOHAMMED bij die gelegenheid, „ÇOHEIB heeft een' voordeeligen ruil gedaan!" Onder de slaven van Mekka waren ook velen die den Islam spoedig omhelsden. Als vreemdelingen waren zij veelal in meerdere of mindere mate met de joodsche of christelijke godsdienst bekend en hun ongelukkige toestand maakte hen zeer vatbaar om een diepen indruk van MOHAMMEDS prediking te krijgen. Vermaard is onder hen BILÂL, zoowel wegens de standvastigheid waarmede hij zijn martelaarschap verduurde, als ook omdat hij de eerste was, die op last van MOHAMMED de geloovigen ten gebede opriep. Hij was van Abyssinische afkomst en misschien reeds vroeger dan MOHAMMED zelf een vereerder van den éénen God. Ook verscheidene vrouwen traden reeds in den aanvang tot den Islam toe en hare bekeering is niet zonder beteekenis. De geschiedenis leert hoe bij de stichting eener nieuwe godsdienst de vrouw menigwerf een' wezenlijken invloed uitoefent op hare verbreiding. Ook in den Islam vinden wij dit bevestigd, voornamelijk in twee dochters van ABOEBAKR, in CHADIDJA en AÏSJA, beide echtgenooten van MOHAMMED, FATIMA, zijne dochter, en andere, hoewel de twee laatstgenoemden niet tot zijne allereerste volgelingen behooren. — In de eerste 3 of 4 jaren zijner prediking bedroeg het aantal van MOHAMMEDS aanhangers niet meer dan omstreeks 40 personen. In het begin bepaalde hij zich er toe om zijne nieuwe leer slechts aan zijne huisgenooten en vrienden te verkondigen, zonder daarom een geheim te maken van zijne roeping of anderen uit te sluiten van de mededeeling zijner openbaringen. Doch in zijn

44ste jaar, of welligt iets later, trad hij publiek op. Hij riep toen meermalen zijne verwanten, de Koreisjiten, bijeen en noodigde hen uit hem als gezant van God te erkennen en in zijne prediking te gelooven. Zijn oom ABOE LAHAB toonde zich al aanstonds zeer vijandig jegens hem gezind; volgens sommige berigten zou hij MOHAMMED zelfs hebben willen dooden. Doch de meesten vergenoegden zich met hem te bespotten en zijne zending te betwijfelen. Men verklaarde hem voor een' waarzegger of bezetene. Men wees hem met vingers na en zeide: daar gaat de kleinzoon van ABDALMOTTALIB, om tot het volk over den hemel te spreken! Daar MOHAMMED van God dikwijls sprak als van den Barmhartige (ARRAHMÁN), en sommige Arabieren dien naam droegen, zoo verweet men hem ook wel dat hij slechts verhaalde wat hij van zekeren ARRAHMÁN uit Jemen vernomen had. Vgl. Soera XIII: 29; XXV: 6 en 61; XVI: 105. „Zou God dan een bloot mensch gezonden hebben om zijn gezant te zijn?" voerde men hem meermalen te gemoet; „waarom komen er geen engelen op aarde om in te staan voor de waarheid van uwe woorden?" Maar MOHAMMED antwoordde hun: „als er engelen op aarde leefden, zoude God hun een engel tot gezant gezonden hebben." Vgl. S. XVII: 96 en 97. Bij zijn krijgstogt naar Bedr ontmoette hem een Bedowien. Vernemende dat MOHAMMED zich voor een profeet uitgaf, zeide hij: „zeg mij wat er in den buik van mijn kameel is, zoo gij de waarheid verkondigt." Als hij ergens plaatsen uit den Koran zat voor te lezen, zeiden sommigen in zijne nabijheid een gedicht op, anderen maakten muzijk of vertelden sprookjes. Inzonderheid is in dit opzigt NADHR, zoon van HARITH, bekend. Door een langdurig verblijf in Perzië was hij met de

wondervolle verhalen omtrent Perzische helden bekend geworden. Als MOHAMMED nu de geschiedenissen van vroegere profeten aan het volk verhaalde, kwam NADHR en zeide: „Luistert nu naar iets dat wel opweegt tegen alles wat MOHAMMED u heeft medegedeeld!" Dan verhaalde hij de daden en avonturen van ISFENDIAR en ROESTAM en eindigde met te zeggen: „Zijn nu MOHAMMEDS verhalen schooner dan de mijne? Hij houdt u met oude vertelsels bezig, die hij opgedaan heeft bij anderen, die er meer van weten dan hij, zoo als ik zelf wat ik u verhaal op mijne reizen heb gehoord en opgeschreven." Dikwijls ook vroeg men hem naar bewijzen van zijne zending; bepaaldelijk verlangde men van hem, dat hij wonderen zoude doen. MOHAMMED weigerde dit echter en zeide dat hij slechts een profeet was, gezonden om openlijk en duidelijk Gods wil te verkondigen. Niets zou God belet hebben om hem met wondermagt toe te rusten, maar vroegere volken hadden de toespraak hunner profeten steeds voor onwaarheid uitgemaakt. Aan den Koran hadden de Arabieren genoeg. De Islam moest zich aanbevelen door de onnavolgbare voortreffelijkheid van dit boek, dat van God afkomstig was. Vgl. Soera XXIX: 49 vgg.; XVII: 61 en vs. 90 vgg.; XXV: 8 vgg.; vs. 22 vgg. enz.; XIII: 5-9 en 27-43; XI enz. Een van hen zeide dat hij dan alleen zou gelooven, als MOHAMMED op een ladder ten hemel steeg en van daar een boek medebragt en tevens vier engelen getuigden dat hij degeen was voor wien hij zich uitgaf. Wil men de historische waarde van enkele dezer verhalen ook daarlaten, zoo geeft de Koran ons toch genoeg plaatsen ten bewijze van de groote wonderzucht der Arabieren. Somtijds antwoordde MOHAMMED ook dat het wonder dat zij vroegen in hun

ondergang zou bestaan, gelijk God te voren meermalen ongeloovige volkeren, tot wie hij te vergeefs profeten zond, had verdelgd. Anderen daarentegen namen juist aanstoot aan het wonderbare, dat hij hun verkondigde, met name aan zijne leer van de opstanding der ligchamen. In het algemeen wilde men de afgoderij niet verzaken, omdat men het voetspoor van het voorgeslacht wenschte te volgen. Vgl. S. XLIII: 21. Toen echter MOHAMMED op hun afgoden begon te schimpen en beweerde dat al hun ongeloovige voorouders voor eeuwig verloren waren, veranderde de spotternij van lieverlede in bittere vijandschap.

Bij gelegenheid dat eenige aanhangers van MOHAMMED in eene bergengte of spelonk bij Mekka bijeengekomen waren, kwamen juist eenige Heidenen voorbij. Men geraakte in twist en het liep zoo hoog dat men handgemeen werd. Toenmaals zou zelfs, zoo wij de overlevering mogen vertrouwen, het eerste bloed in den Islam gestort zijn. Het was misschien naar aanleiding van dit voorval, dat MOHAMMED voortaan zijne leer voordroeg in het huis van ARKAM, mede een zijner eerste aanhangers. Daar werden velen tot het geloof in hem toegebragt en het huis werd zoo vermaard, dat men het later het huis van den Islam noemde. — De vervolging der Koreisjiten trof inzonderheid de slaven, vreemdelingen en geringe lieden onder MOHAMMEDS volgelingen, die geen' magtigen beschermer bezaten. Men zette hen gevangen of plaatste hen, in den gloed der zon, op de heete zandvlakten van Mekka's vallei. Men bragt opzettelijk water naar die plekken heen, om daarmede terstond hun' brandenden dorst te stillen, zoodra zij de afgoden van Mekka erkenden en MOHAMMED verwierpen. Ook de reeds genoemde slaaf BILÁL leed deze marteling.

Maar hoe men hem daar ook kwelde en pijnigde, slechts één uitroep kwam over zijne versmachtende lippen: „Ahad! Ahad!” d. i. „Één! Één (God)!” Gelukkig bemerkte ABOEBAKR eindelijk zijn' toestand en kocht hem dadelijk vrij. MOHAMMED had diep medelijden met de gepijnigden. Op zekeren dag zag hij hoe AMMÁR zuchtte en zich de oogen afwischte. Hij vroeg hem wat hem deerde. „Het is slecht met mij gesteld! o profeet!” antwoordde hij, „ik kon niet uit hunne handen komen voordat ik u gesmaad had en mij ten gunste van hun afgoden had uitgelaten.” „Maar hoe gevoelt gij dat het met uw hart is?” „Dit is vast in het geloof.” „Welnu!” zeide MOHAMMED, „als zij hunne wreedheid herhalen, herhaal gij dan ook uwe woorden!” Een karakteristiek woord van den profeet, dat later ook door eene bijzondere uitspraak in den Koran bevestigd werd, (vgl. S. XVI: 108).

Zij, die met familiën van aanzien verwant waren, bleven, over het algemeen genomen, van zulke vervolgingen vrij. Ook MOHAMMED was daarvoor veilig, daar zijn oom ABOETALEB hem tot aan zijn dood beschermde, ofschoon hij hem nooit als profeet heeft willen erkennen. Evenwel liep hij eens, terwijl hij in de Kaba was, groot gevaar van vermoord te worden, zoo hij niet gelukkig door ABOEBAKR ware gered. Daar de mishandelingen steeds aanhielden, raadde MOHAMMED zijne onbeschermde aanhangers naar Abyssinië te vlugten. Elf mannen en vier vrouwen togen daarheen en werden door den Nadjàsi of vorst van dat gedeelte van Abyssinië goed ontvangen, zoodat in het vervolg nog meer Muzelmannen zich naar dat land begaven. De vorst weigerde hunne uitlevering, toen de Koreisjiten daarop aandrongen. Dit heet de eerste hedjra

of emigratie naar Abyssinië in 615, in onderscheiding van eene latere, die op grootere schaal werd ondernomen. Wij zien uit dit alles hoe diep ingeworteld de gehechtheid was aan de voorvaderlijke afgoderij bij het meerendeel der Mekkanen. Eene andere oorzaak van den tegenstand is ook wel te zoeken in de vrees dat MOHAMMED, indien de Islam zegepraalde, weldra allen invloed te Mekka in zijn persoon zoude vereenigen. En door onbezonnen uitdrukkingen verergerde MOHAMMED de zaak en maakte hij zijne vijanden verbitterd (1). Wij kunnen deze vervolgingen niet vergelijken bij die, welke het Boeddhisme en het Christendom bij hunne invoering leden. Hier streed geene magtige priesterkaste voor hare belangen, hier trad geen stand, die in de bestaande eeredienst zijn onderhoud vond, als vijand op tegen de nieuwe leer. Geen alvermogend wereldvorst deed hier het zwaard neerdalen op het hoofd der belijders. Toch was deze verdrukking voor den pas opkomenden Islam van overgroot gewigt. Het geloof, waarvoor men lijdt, waardeert men te hooger; voor eene beuzeling offert men zich niet op. De band, die de geloovigen onderling verbond, werd versterkt. Ook hunne vijanden kregen een' indruk ten gunste van den Islam, als zij de lijdzaamheid en zelfverloochening van vele Muzelmannen zagen, vooral toen eenigen als ballingen voor hun geloof naar Abyssinië togen. Deze emigratie vestigde MOHAMMED's aandacht ook meer bepaald op het Christendom. „Als zich niet eindelijk een toevlugtsoord in Arabië te Medina had opgedaan," zegt een der nieuwste schrijvers,

(1) Het blijkt evenwel niet dat iemand van MOHAMMEDS aanhangers vóór zijne vlugt naar Medina om zijn geloof is omgebragt. (cf. MUIR, p. 108 en 126).

„zoo ware de profeet zelf misschien naar Abyssinië verhuisd en het Mohammedanisme, even als het Montanisme, in eene christelijke secte van kortstondigen duur te niet gegaan (1)."

Terwijl wij echter zoo de standvastigheid van eenige aanhangers van MOHAMMED bewonderen, zien wij tevens met bevreemding hoe juist omstreeks dezen tijd de profeet zelf zich aan de grootste zwakheid schuldig maakt. Bij zekere gelegenheid verhief hij openlijk den lof van drie der meestvereerde afgoden der Koreisjiten en kende hun eene soort van middelaarschap tusschen God en de menschen toe. Hiermede waren de Koreisjiten tevreden; voor den Allerhoogsten God (ALLAH TAÄLA), die toch vrij algemeen in Arabië erkend werd, wilden zij zich gaarne nederbuigen, mits men hun slechts ook hunne afgoden liet. De leer van Gods eenheid voornamelijk was voor hen de steen des aanstoots, die nu scheen weggeruimd. Zoo was dan nu schijnbaar de vrede gesloten, de vervolgingen hielden op, en buitenaf verbreidde zich reeds het gerucht dat de Koreisjiten zich bekeerd en den Islam hadden aangenomen. Ook de emigranten vernamen dit gelukkig nieuws en begaven zich terstond naar Mekka terug, waar zij zich echter zeer teleurgesteld vonden. Want de verzoening was van korten duur. MOHAMMED begreep spoedig dat zulk eene transactie onmogelijk was en weldra verscheen er eene passage van den Koran, waarin de nietigheid der afgoden krachtig werd uitgesproken. Vgl. S. LIII: 19 vgg. MOHAMMED behield nog lang een bitter gevoel van naberouw over zijn' val en een' levendigen indruk van het gevaar om met

(1) MUIR merkt dit ergens op.

zijne tegenpartij te transigeren. Vgl. Soera XVII: 74 vg.; S. LXVIII: 8 en andere plaatsen. Maar groot was de verontwaardiging der Koreisjiten over deze spoedige herroeping; nog heviger dan vroeger was thans het vuur der vijandschap aangeblazen, vooral ook doordien nu juist de emigranten terugkwamen en hoog opgaven van het goed onthaal dat hun in Abyssinië was ten deel gevallen. In dezen staat van zaken konden zij echter moeijelijk ongedeerd te Mekka blijven wonen en hierom trokken dan, op raad van MOHAMMED, achtereenvolgens nog vele Muzelmannen naar Abyssinië. Hun aantal zou in het geheel 101 personen bedragen hebben, zonder de kinderen mede te rekenen. Meest allen keerden, na een korter of langer verblijf weer naar Arabië terug. Deze tweede emigratie naar Abyssinië had waarschijnlijk plaats omstreeks 615–616.

MOHAMMED zelf liep nu ook persoonlijk meer gevaar dan te voren. Herhaaldelijk deden de Koreisjiten pogingen om ABOE TALEB te bewegen dat hij de bescherming van zijn neef zou laten varen en hem aan hen uitleveren. ABOE TALEB wenschte wel niet gaarne met zijn volksgenooten te breken of voortdurend in onmin met hen te leven, maar toch zag hij er tegen op om de handen geheel van zijn bloedverwant af te trekken. Hij deelde MOHAMMED het aanzoek zijner vijanden mede en besloot met te zeggen: „Zoo red dan nu u-zelf zoowel als mij en leg mij geen zwaarder last op dan ik kan dragen.” MOHAMMED ontstelde, maar gaf hem terstond ten antwoord: „al bragten zij de zon aan mijne regter- en de maan aan mijne linkerhand, opdat ik zou laten varen hetgeen ik ondernomen heb, waarlijk, ik zou er toch niet van afzien tot dat God mijne zaak had doen zegevieren, of tot dat ik daarbij ware om-

gekomen." Met tranen in de oogen wilde hij vertrekken, toen ABOE TALEB luidkeels riep: „Zoon van mijn' broeder! kom terug!" Toen hij teruggekeerd was, sprak ABOE TALEB: „Ga heen, neef! en zeg al wat gij wenscht. Want, bij God! ik zal u nimmer om het een of ander mijn' bijstand onttrekken."

Maar de strijd der partijen moest nog heviger worden, hoe meer de aanhang van MOHAMMED toenam in invloed en kracht. Dit leert de spoedig op dit voorval volgende bekeering van HAMZA en OMAR (1). Beide bekeeringen waren plotseling en onverwacht. Die van HAMZA kwam voort uit verontwaardiging over de honende woorden, waarmede zijn neef en zoogbroeder MOHAMMED door ABOE DJAHL was toegesproken. OMAR was een hevige vijand en vervolger der nieuwe leer, maar de indruk, dien eene schoone passage van den Koran op hem maakte, herschiep hem eensklaps in een trouw vriend en hechten steun van MOHAMMED. In zijn later leven was hij een dergenen, die het meest hebben toegebragt om den Islam eene wereldgodsdienst te doen worden. De geschiedenis zijner bekeering wordt ons ongeveer alzóó verhaald: op zekeren dag ging OMAR gewapend uit, met het doel om eenige aanhangers van MOHAMMED, die hij wist dat in het huis van ARKAM bijeen waren, leed te doen. Onderweg ontmoette hij een' zijner bekenden wien hij zijn voornemen mededeelde. Deze raadde hem echter liever eerst eens het oog te vestigen op zijne eigen betrekkingen, aleer hij de overige belijders van den Islam aanviel; uwe zuster FATIMA en haar man SAÏD (de zoon van ZEID, den onderzoeker) hebben reeds den Islam aan-

(1) Zie Aanteekening 20.

genomen en volgen MOHAMMED. Toornig ging OMAR dadelijk naar het huis zijner bloedverwanten. Toen hij in de nabijheid was, hoorde hij iemand overluid lezen. Het was de slaaf CHABBÁB, die een handschrift voorlas, waarop de 14 of 16 eerste verzen van de 20ste Soera van den Koran (1) waren geschreven. Op het gedruisch zijner voetstappen ging CHABBÁB schielijk in een ander vertrek en FATIMA verborg het manuscript. „Wat was dat voor een geluid dat ik daar hoorde?" sprak OMAR. „Gij hebt niets gehoord," antwoordde zij. „Ja wel degelijk," hernam OMAR, „bij God! ik heb vernomen dat gij MOHAMMED in zijne godsdienst volgt!" „Maar hoe, OMAR!" zeide zijn zwager, „zou er geen waarheid kunnen zijn in een andere godsdienst dan de uwe?" Nu sprong OMAR op hem toe en mishandelde hem; zijne vrouw, die hen wilde scheiden, werd gewond en bloedde. Beiden spraken daarop: „Ja, wij hebben den Islam omhelsd, wij gelooven in God en zijn' gezant, zoo doe dan nu wat u goed dunkt." Toen OMAR zijne zuster bebloed zag, kreeg hij berouw en werd verteederd. „Geef mij," zeide hij, „het geschrift dat ik u daar zoo even heb hooren voorlezen, laat ik zien wat het is hetgeen MOHAMMED gebragt heeft." Nadat hij haar gerust gesteld had dat hij het ongeschonden terug zou geven en zich, op haar verzoek, eerst gereinigd had, gaf zij hem het papier in handen. Hij had naauwelijks een gedeelte gelezen of hij riep uit: „hoe schoon en heerlijk zijn deze woorden!" CHABBÁB kwam nu uit zijn' schuilhoek

---

(1) Volgens anderen zou OMAR door de 61ste of 69ste of ook de 57ste Soera bekeerd zijn, of wel naar eene geheel verschillende aanleiding. Misschien is dit geheele verhaal een verdichtsel. cf. NÖLDEKE, De origine et compositione Surarum Coranicarum ipsiusque Corani. Gött. 1856, p. 51.

tot hem en zeide: „Bij God, OMAR! ik vertrouw waarlijk dat God u uitverkoren heeft op het gebed van zijn' profeet; gisteren hoorde ik hem zeggen: o God! ondersteun den Islam door ABOE DJAHL of door OMAR!" OMAR hernam: „geleid mij naar MOHAMMED, dat ik tot hem kome en den Islam aanneme!" Men bragt hem nu naar ARKAMS huis, waar hij aanklopte. Eenigen van MOHAMMEDS vrienden keken door eene spleet van de deur en riepen verschrikt uit dat OMAR daar was. MOHAMMED liet hem echter binnen komen, maar stond op, greep hem bij zijn kleed en zeide: „Zult gij niet aflaten, OMAR! tot dat God u een onheil doet overkomen?" Deze hernam: „ik ben tot u gekomen, o gezant Gods! om te belijden dat ik in u en uwe openbaringen geloof." „God is groot," zeide MOHAMMED verheugd. De bekeering van beiden was van overgroot gewigt; zij hadden veel invloed en om hun moed en hunne ligchaamskracht werden zij zeer ontzien. HAMZA kreeg later den bijnaam van Leeuw Gods. Tot nog toe hadden de geloovigen hunne bijeenkomsten gehouden in het huis van ARKÁM; velen hadden ook een geheim gemaakt van hunne belijdenis, maar nu hielden zij zich niet langer schuil. Stoutweg gingen zij om de Kaba heen en deden hunne gebeden in het openbaar. Niet weinig geërgerd en bevreesd waren de Koreisjiten, te meer daar zij juist bij den vorst van Abyssinië eene vruchtelooze poging gedaan hadden om de uitlevering der emigranten te bewerken. Op uitnoodiging van ABOE-TALEB vereenigden zich nu alle Hasjimiten en Beni Mottalib om hun bloedverwant MOHAMMED te verdedigen; ABOE LAHAB slechts nam, zegt men, aan dit verbond geen deel. De Koreisjiten daarentegen sloten eene overeenkomst, waarbij zij zich verbonden geene

huwelijken te sluiten met de dochters der Hasjimiten, noch ook hunne dochters aan deze uit te huwen; dat zij niets aan hen zouden verkoopen of van hen koopen en in het geheel alle betrekking met hen afgebroken zou worden. Deze overeenkomst werd op schrift gesteld, verzegeld en in de Kaba opgehangen. De Muzelmannen moesten nu meer dan ooit op hunne veiligheid bedacht zijn, waarom weder eenigen zich tot hunne geloofsgenooten in Abyssinië begaven; MOHAMMED zelf met zijne bloedverwanten en andere geloovigen betrok de zoogenaamde Sjeb van Aboe Taleb, eene streek of wijk in de stad Mekka, die in een' engen pas tegen een steilen heuvel aan gelegen en zoo gebouwd was, dat zij slechts één naauwen ingang had van den kant der stad, terwijl zij van alle overige zijden ontoegankelijk was. Zij verlieten dit verblijf niet dan alleen op het tijdstip der pelgrimaadje, wanneer alle vijandelijkheden in Arabië plagten stil te staan. Bij die gelegenheden predikte MOHAMMED zijne leer aan de bijeengevloeide menigte der pelgrims; hij bezocht dan mede de naburige jaarmarkten, zooals die te Okázh en elders, waar ook vele Joden en Christenen kwamen. Zijne prediking droeg toen echter in het algemeen weinig vrucht. Zijn oom ABOE LAHAB volgde zijne schreden en waarschuwde het volk niet naar zijne ingebeelde openbaring te luisteren. „Uw eigen geslacht en volk," was dan veelal het antwoord der vreemdelingen, „moet u wel het best kennen; waarom gelooven en volgen zij u niet?" Smartelijk aangedaan zag MOHAMMED dan naar boven en sprak: „o God! indien gij wildet, zou het zóó niet zijn!" MOHAMMED en zijne aanhangers leden in hun afzondering dikwijls groot gebrek, want hunne vijanden deden al het

mogelijke om te verhinderen dat men hun leeftogt bezorgde, anders dan tegen overdreven hooge prijzen; de Koreisjiten zelve verkochten hun niets. De vrienden der gevangenen echter waagden het nu en dan de Koreisjiten te trotseren en hun heimelijk levensmiddelen toe te voeren. Gelukkig duurde hunne gevangenschap niet langer dan 2 à 3 jaren (617–618 tot 619–620). Toen begonnen vele Koreisjiten berouw te krijgen over hunne handelwijze en in te zien dat zij te ver gegaan waren. Tevens bespeurden eenige vrienden van MOHAMMED dat het in de Kaba opgehangen perkament, waarop de ban was geschreven, bijna geheel verteerd was door insecten. ABOE TALEB had de stoutmoedigheid de Sjeb te verlaten en aan de voornaamste Koreisjiten, die bij de Kaba bijeen waren, de vernietiging van het document bekend te maken en hun daarbij hun' onmenschelijke behandeling ernstig te verwijten. Spoedig daarop gingen vijf voorname Koreisjiten naar de wijkplaats der vlugtelingen en meldden hun dat zij in veiligheid naar hunne huizen terug konden keeren. De vijanden stonden over al het gebeurde versteld, maar waagden geen tegenstand.

MOHAMMED genoot echter niet lang rust. Weinige maanden na zijne bevrijding stierf CHADIDJA en vijf weken later verloor hij zijn' beschermer ABOE TALEB. De profeet was aanvankelijk diep bedroefd over den dood van zijne gade, waarmede hij 25 jaren had geleefd; hij troostte zich echter spoedig, want nog geen twee maanden later huwde hij reeds SAUDA, de weduwe van een der naar Abyssinië gevlugte Muzelmannen. Kort daarna verloofde hij zich ook met de zevenjarige AÏSJA, dochter van ABOEBAKR. Dat hij bij het leven van CHADIDJA geene andere vrouwen buiten

haar nam, mag men wel toeschrijven aan de liefde en achting die hij voor haar gevoelde en misschien ook aan den wensch om zich des te meer te verzekeren van den invloed van hare familie voor zijne zaak. Zwaarder slag was het verlies van ABOE TALEB; op zijn sterfbed had deze nog zijne broeders aanbevolen zijn neef te beschermen, en werkelijk werd MOHAMMED nu voor een' korten tijd beschermd door zijn oom ABOE LAHAB, den bitteren vijand zijner leer, die hem echter weldra, wij weten niet regt om welke reden, aan zijn lot overliet (1). In zijne verlatenheid begaf MOHAMMED zich, alleen van zijn aangenomen zoon ZEID vergezeld, naar de naburige stad Taïf. Hare bewoners waren bekend als naijverig omtrent de Koreisjiten, en misschien hoopte hij daardoor des te eerder bijval te zullen vinden. Hij wendde zich tot de voornaamsten met zijne prediking, maar niemand wilde hem als Godsgezant erkennen. Hij besloot dus, na een verblijf van ongeveer 10 dagen, naar Mekka terug te keeren en verzocht alleen dat men het doel van zijne komst niet in zijne vaderstad bekend zoude maken. Men gaf echter aan dit verzoek geen gehoor. Ja het gemeen werd tegen hem opgeruid, zoodat hij haastig uit Taïf moest wegvlugten; hij werd nog een eind ver buiten de stad door het gepeupel gevolgd en met steenen geworpen, zoodat hij en zijn trouwe makker beide gewond werden. Hij besefte dat door het nieuws van den vruchteloozen afloop zijner onderneming de moed-

---

(1) Volgens IBN SAD vroeg ABOE LAHAB aan MOHAMMED waar zijn vader (ABDALMOTTALIB) was; of hij in de hel was gekomen? »Ja," zeide MOHAMMED, »en wie in het geloof van ABDALMOTTALIB sterft, komt in de hel." Toen zwoer ABOE LAHAB hem eeuwige vijandschap. Zie Zeitschr. der morgenl. Gesellschaft, 1850, p. 196.

wil zijner vijanden zou toenemen en waagde het dus niet Mekka te betreden, alvorens hij zich verzekerd had van de bescherming van MOETIM, een dergenen, die vroeger het meest hadden bijgedragen tot opheffing van zijn ban.

Op zijne terugreis vertoefde MOHAMMED eenige dagen te Nachla, waar hij een visioen had, waarin zijne ontstelde verbeelding hem voorspiegelde hoe scharen van geesten (djin) met aandacht naar zijne prediking luisterden en zich bereid verklaarden in zijne zending te gelooven. Een verhaal van dit gezigt vindt men in den Koran, Soera 72. Veel merkwaardiger nog is het visioen, dat hij kort daarop te Mekka kreeg en waarvan in de 17de Soera vs. 1, 62 en 95 gewag gemaakt wordt (1). Hij verbeeldde zich dat hij op last van GABRIËL eene soort van gevleugeld paard (Borak) besteeg, dat hem naar den tempel te Jeruzalem voerde, waar hij plegtig welkom geheeten werd door zijne voorgangers onder de profeten. Van daar zou hij verder naar boven gedragen zijn en achtereenvolgens de zeven hemelen bezocht hebben. In den bovensten of zevenden hemel zou God zelf zich met hem onderhouden en hem bevolen hebben, dat hij aan zijne aanhangers zou openbaren dat zij voortaan vijfmaal dagelijks het gebed moesten verrigten. De overlevering heeft zich uitgeput in overdreven fantastische opsieringen van de wonderbare ontmoetingen, die hij op deze reis zou hebben gehad. De meeste Muzelmannen beschouwen haar als een werkelijk gebeurd feit. Velen echter zien hierin slechts een bloot visioen en de Koran geeft hun ook geen' bepaalden grond om

---

(1) De berigten omtrent den tijd van dit visioen loopen zoo uit een, dat wij eigenlijk niets met zekerheid omtrent dit punt kunnen vaststellen.

haar voor iets meer te houden (1). Het verhaal van den droom had geen gunstige gevolgen voor den Islam. De ongeloovigen werden in hunne spotternij versterkt, velen zijner aanhangers begonnen nu te wankelen en eenigen vielen zelfs geheel van hem af. Gelukkig voor hem bragt deze slechte indruk toch geen blijvend nadeel te weeg voor het geloof in zijne openbaringen.

Toen in 620 bij gelegenheid van de bedevaart weder vreemdelingen van alle kanten naar Mekka stroomden, verkondigde MOHAMMED ook zijne leer aan zes of zeven personen uit Jathrib (Medina) die tot den stam Chazradj behoorden. Hij verzweeg hun ook niet in welk een' gevaarlijken toestand hij te Mekka verkeerde en vroeg hen of er hoop bestond dat hij te Medina bescherming zou vinden (2). Zij waren bereid in hem te gelooven, maar verklaarden hem tevens dat hij voorloopig in hunne woonplaats nog geen toevlugtsoord konde vinden, wegens de partijschap en aanhoudende oneenigheden die daar heerschten. Zij verzochten hem vooreerst geduld te hebben tot de bedevaart van het volgende jaar; dan zouden zij terugkomen en nader met hem spreken; intusschen zouden zij al het mogelijke doen om te Medina een' aanhang voor hem te winnen. In het volgende jaar kwamen twaalf Medinensers, namelijk tien Chazradjiten en twee Ausiten MOHAMMED te Mekka huldigen. Nadat zij weder in hunne vaderstad waren teruggekeerd, maakte de Islam daar zoo snelle vor-

---

(1) Misschien heeft MOHAMMED in zijne verbeelding wel meermalen zulke reizen naar den hemel gemaakt, vgl. Soera LIII: 5 vgg. en LXXXI: 23.

(2) Onder zijne voorouders toch telde hij ook Medinensers, zoodat hij daar nog verre bloedverwanten had. Zijn grootvader ABDALMOTTALIB was ook te Medina opgevoed.

deringen, dat zij MOHAMMED moesten verzoeken hun een leeraar te zenden, die hen zou kunnen bijstaan in het onderwijzen van zijne leer aan hen, die zich daarmede nader bekend wilden maken. Hij zond tot hen MOÇAB, een jong en ijverig man, wel bedreven in den Koran, die pas uit zijne wijkplaats in Abyssinië te Mekka was teruggekomen. Hij vond te Medina grooten bijval. Op Vrijdag hielden de geloovigen daar ook geregelde zamenkomsten die aan het gebed en het bespreken van onderwerpen van godsdienstigen aard waren gewijd. Misschien is hier de eerste aanleiding tot de later vastgestelde eeredienst op Vrijdag te zoeken. Overigens plagt men in Arabië reeds vóór MOHAMMED bijeenkomsten op dezen dag te houden, waarvan de eigenlijke aard ons echter onbekend is. Bij de bedevaart in 622 kwamen reeds drieenzeventig mannen en drie vrouwen, die den Islam hadden omhelsd. Zij huldigden MOHAMMED als hun hoofd en Godsgezant, verklaarden zich bereid hem in hunne stad in hun midden te ontvangen en beloofden dat zij hem en zijne aanhangers zouden beschermen zoo goed als hun eigen vrouwen en kinderen. Bij de zamenkomst, die midden in den nacht op eene eenzame plek buiten Mekka plaats had, was ook MOHAMMEDS oom ABBAS tegenwoordig, die hem toenmaals beschermde, hoewel hij nog afkeerig was van den Islam. Eerst later, toen hij zag dat de fortuin zich bepaaldelijk ten gunste van MOHAMMED wendde, nam hij dien aan. De profeet benoemde bij deze gelegenheid twaalf personen tot hoofden of aanvoerders, gelijk de Apostelen van JEZUS waren, zooals hij zeide. Onmiddellijk na de huldiging keerden de Medinensers, om vervolging door de Koreisjiten te voorkomen, naar hunne haardsteden terug.

De eigenaardige staat van zaken te Medina verklaart ons eenigzins door welke oorzaken de Islam daar zoo spoedig opgang heeft gemaakt. De stad was door Heidenen en Joden bewoond; vooral in hare omgeving woonden vele Joden. De Heidenen, die allen of grootendeels tot de stammen van Aus en Chazradj behoorden, leefden in bestendige veete met elkander, en ook de Joden trokken voor een van beide deze stammen partij. Wanneer de Joden met de afgodendienaars streden, plagten zij hen dikwijls te dreigen met de aanstaande komst van een' profeet of Messias, die het Heidendom zou uitroeijen. De pelgrims, die tot MOHAMMED kwamen, erkenden in hem dezen profeet, van wien zij zoo menigmaal hadden gehoord. Door het dagelijksch verkeer met Joden waren de Medinensers ook meer bekend geworden met het Monotheïsme en de zedelijke voorschriften, die het O. T. met den Koran gemeen heeft. Medina was ook niet zeer ver verwijderd van de christelijke stammen, die het zuiden van Syrië bewoonden; de dichter HASSAN en andere Medinensers bezochten meermalen het hof van den christelijken vorst der Ghassaniden. De invloed van de joodsche zoowel als van de christelijke godsdienst heeft dus te Medina gewerkt, en die van de eerste heeft inzonderheid wel veel toegebragt tot het slagen der pogingen van MOHAMMED. Bovendien was de mare van MOHAMMEDS prediking reeds lang doorgedrongen. HASJIM, zijn voorvader, had eene vrouw uit den stam der Chazradjiten gehuwd, en vele Medinensers hadden MOHAMMED te Mekka persoonlijk leeren kennen of zijne prediking bijgewoond. Wij lezen ook van enkele Medinensers, die reeds vóór MOHAMMEDS optreding zich van afgoderij onthielden en de leer van Gods eenheid beleden, zonder daarom tot de godsdienst

van Joden of Christenen over te gaan. Bij dit alles heeft zeker ook de ijver der nieuwbekeerden en van MOÇAB, hun leeraar, geen gering gewigt in de schaal gelegd. Toch hadden de bekeerde Medinensers aanvankelijk van velen hunner stadgenooten spot en vervolging te lijden, zoodat de meesten zich zelfs gedrongen zagen hunne verandering van geloof vooreerst geheim te houden.

Toen de Koreisjiten het verbond der Medinensische pelgrims met MOHAMMED vernamen, werden zij voor de gevolgen bevreesd en de kwellingen en mishandelingen van hunne zijde liepen zoo hoog, dat MOHAMMED de zijnen aanraadde de wijk te nemen naar Medina. Allen, die men niet met geweld terughield, vlugtten achtereenvolgens daarheen. De profeet zelf bleef met zijne familie nog meer dan twee maanden te Mekka, waarschijnlijk omdat hij zijn' aanhang te Medina nog niet dadelijk sterk genoeg rekende om hem tegen de ongeloovigen daar ter plaatse te beschermen. De Koreisjiten zagen wel in dat MOHAMMED nu ook niet lang meer te Mekka zou blijven en raadpleegden met elkander, hoe zij omtrent hem zouden handelen. Het berigt der Arabische geschiedschrijvers, dat zij aanslagen smeedden om hem des nachts in zijn huis te vermoorden, is om verschillende redenen niet wel te vertrouwen. Waarschijnlijk besloten zij hem bij zijn vertrek naar Medina onderweg eene hinderlaag te leggen en van kant te maken. MOHAMMED begreep het gevaar dat hij zou loopen, en klom daarom des nachts door een venster uit het achterhuis op de straat, nadat hij ALI met zijn' rooden mantel had bedekt en deze zich in zulk eene houding had nedergelegd, dat de verspieders der Koreisjiten hem van buiten konden zien en voor MOHAMMED zelven moesten houden. De list gelukte;

de vijanden hielden steeds het oog op ALI, die op de legerstede van MOHAMMED nederlag en verzuimden diens achterhuis te bewaken. Zoo kwam de profeet onbemerkt bij ABOEBAKR. Beiden verlieten Mekka en begaven zich, om hunne vervolgers van het spoor te leiden, niet terstond op den weg naar Medina, maar naar eene grot in den berg Thaur, ongeveer 1½ uur ten zuiden van Mekka. Zij bleven daar drie dagen en nachten. Vgl. S. IX: 40. De zonen van ABOEBAKR bragten hun heimelijk levensmiddelen en berigten uit de stad. Eerst in den vierden nacht gingen zij langs een' weinig bezochten weg naar Medina. In het dorp Koeba nabij deze stad vertoefden zij nog eenige dagen MOHAMMED liet de geloovigen aldaar op Vrijdag tot het gebed bijeenkomen en deelde hun bij die gelegenheid de voornaamste bijzonderheden zijner leer mede. Volgens sommige berigten zou hij daar toenmaals tevens de eerste moskee gesticht hebben. Te Medina werd hij terstond met de meeste gastvrijheid in het huis van een' der Chazradjiten opgenomen. Kort daarna kwam ook zijn gezin, dat hij te Mekka had achtergelaten, bij hem; ook de huisgenooten van ABOEBAKR begaven zich nu eerst naar Medina. Allen liet men vrij en ongedeerd uit Mekka vertrekken, misschien wel omdat de Koreisjiten zich ten slotte verheugden dat zij van MOHAMMED en zijne partij bevrijd waren. De geheele geschiedenis dezer verhuizing van den profeet is door de overlevering in een tal van wonderen gehuld, van welker mededeeling wij echter onze lezers willen verschoonen. Het juiste tijdstip van MOHAMMEDS vertrek is niet naauwkeurig bekend. Volgens WEIL had het plaats op den 13den September 622. Onder de regering van OMAR begonnen de Muzelmannen hunne jaren daarnaar te rekenen, en wel van

den eersten dag van het Mohammedaansche jaar, die op den 16den Julij 622 valt. Men noemt deze jaartelling de Hegira of beter de Hedjra, welk woord in onze taal vlugt of liever emigratie beteekent. Naar aanleiding hiervan is Jathrib later genoemd Medinat annabi, d. i. stad van den profect, en bij verkorting alMedinah, waarvoor wij Medina plegen te zeggen.

II. MOHAMMED TE MEDINA.

Met zijne komst te Medina neemt het leven van MOHAMMED van lieverlede een geheel ander karakter aan. Leerden wij hem vroeger slechts kennen als hervormer van godsdienst en zedelijkheid, die, in zijne pogingen tot heil van zijn volk miskend, zich vaak slechts met moeite voor de lagen zijner vijanden kon beveiligen, voortaan zullen wij hem tevens als krijgsman en legerhoofd zien optreden, die eindelijk, aan de spits van talrijke scharen, door een groot deel van Arabië gehuldigd wordt. Een zijner eerste daden na zijne vlugt was de bouw eener moskee te Medina, dezelfde, waarin zich thans nog zijn graf bevindt. Een gedeelte van dit gebouw moest tevens dienen tot verblijfplaats der vele arme Muzelmannen, die in grooten nood verkeerden en door MOHAMMED of zijne meer bemiddelde aanhangers dagelijks gespijzigd werden. In de nabijheid liet hij woningen bouwen voor zijn gezin en eenigen zijner vrienden. Intusschen gevoelden de Muzelmannen zich in hunne nieuwe woonplaats aanvankelijk niet regt te huis. Velen konden het klimaat van Medina niet wel verdragen en werden ziek, anderen leden aan heimwee. MOHAMMED

sloot een verdrag met de stammen Aus en Chazradj, waarbij zij zich verbonden hem en zijne aanhangers tegen zijne vijanden te zullen beschermen. Hij bewerkte ook eene verbroedering tusschen 45 Mekkaansche en even zoo vele Medinensische Muzelmannen. Zij had de strekking om den band tusschen beiden naauwer toe te halen en den eersten het gemis hunner te Mekka achtergelatene betrekkingen eenigzins te vergoeden. Zelfs werd de bepaling gemaakt dat bij sterfgevallen onder de aldus verbroederden de nalatenschap van ieder hunner aan zijn' broeder zou ten deel vallen, met verkorting der regten van de bloedverwanten. Vgl. S. VIII: 73. Na het gevecht bij Bedr kwam er een einde aan deze verbindtenis en werd ook dit eigenaardig erfregt door vs. 76 van dezelfde Soera weder opgeheven. Het getal der belijders van den Islam nam te Medina snel toe, doch bij velen was de bekeering bloot uiterlijk. Velen vreesden met hunne familie in vijandschap te zullen geraken, zoo zij MOHAMMED niet als godsgezant erkenden en omhelsden daarom den Islam of ook wel uit andere baatzuchtige beweegredenen. Langzamerhand vormde zich daar zelfs eene partij, die ijverzuchtig was op het aanzien dat de profeet genoot en hem meermalen bij zijne gewigtigste ondernemingen dwarsboomde. Aan haar hoofd stond ABDALLAH IBN OBEIJ, de geduchtste politieke mededinger van MOHAMMED. Ware laatstgenoemde niet te Medina verschenen, zoo zou men daar ABDALLAH waarschijnlijk tot vorst of opperhoofd hebben verheven. Wij zullen hem straks nog eenigzins nader leeren kennen. — Met de Joden te Medina ging MOHAMMED dadelijk een verbond aan; als verkondiger van het Monotheïsme kon hij zich naauwer bij hen aansluiten. Ook hoopte hij wel dat zij hem spoedig

als den profeet zouden erkennen, wiens komst, naar zij meenden, in hunne heilige schriften was toegezegd. Hij deed veel om hen voor zich te winnen. Aan degenen, die hem toevielen, vergunde hij de inachtneming van sommige voorschriften van MOZES, onder anderen dat der Sabbathviering, te blijven aanhouden. Hij stond toe dat Jeruzalem de Kibla der geloovigen zoude zijn (d. i. dat men bij het gebed zijn aangezigt naar den kant van Jeruzalem zoude rigten). Ja, hij vastte even als de Joden op den Verzoendag. Onder degenen, die tot hem toetraden, was zelfs de schriftgeleerde ABDALLAH BEN SALÂM, die bijzonder uitmuntte door zijne kennis van de H. S. en den Talmûd. De meesten echter waren ongenegen in MOHAMMED den verwachten Messias te erkennen. Vooral hinderde hen de toenadering, die MOHAMMED tusschen de stammen Aus en Chazradj te weeg bragt, waarmede zij vroeger vaak hadden geoorloogd en van wier onderlinge veeten zij tot nog toe veelal partij voor zich hadden weten te trekken. Ook wenschten zij dat MOHAMMED alle bijzondere voorschriften der Mozaïsche wet voor zijne volgelingen verpligtend zou maken. De bekeering van enkelen uit hun midden wekte slechts de verbittering der overigen. Allengs begonnen zij hem te bespotten, op allerlei wijze tegen te werken, ja eindelijk zelfs naar het leven te staan. Toen de profeet inzag, dat er weinig kans was om hen aan zich te verbinden, zocht hij de joodsche elementen weder uit zijne godsdienst te verwijderen en daarin meer toenadering te brengen tot de denkbeelden en zeden der heidensche Arabieren. Hij bepaalde weldra dat men zich bij het gebed naar de Kaba, het oud Arabisch heiligdom te Mekka, zoude wenden. In de plaats van de joodsche vasten stelde

hij de reeds van ouds als heilig beschouwde maand Ramadhân tot vastenmaand voor de Moslemen. Vgl. Soera II: 184 vgg. Hij zocht zich van Joden en Christenen te onderscheiden, door, niet zoo als zij, door middel van trompetten of klokken de geloovigen tot het gebed uit te noodigen. Hij liet hen daartoe door een roeper (Moaddzin) in de moskee bijeenroepen. De eerste roeper was de reeds genoemde BILÁL.

In den eersten tijd van zijn verblijf te Medina voltrok MOHAMMED ook zijn huwelijk met AÏSJA, de reeds lang aan hem verloofde dochter van ABOEBAKR. Zijn bruiloftsmaal bestond slechts uit eene kruik melk (1). Kort daarna huwde hij zijne dochter FATIMA aan ALI uit. Zij kreeg maar enkele kleederen en sieraden en een weinig hoogst eenvoudig huisraad mede. Tot legerstede hadden zij slechts eene schapenvacht. Een schotel met dadels en olijven was het voornaamste geregt bij hunne bruiloft.

Terwijl MOHAMMED alzoo als vredemaker te Medina optrad en vereeniging en verzoening bewerkte tusschen vijandige stammen, verbroedering tot stand bragt en huwelijken sloot, rustte hij zich tevens ten aanval op zijne tegenstanders buiten de stad. De Joden in de nabijheid liet hij vooreerst nog met rust, daar hij zich nog niet magtig genoeg rekende om hen te bedwingen. Zijne eerste ondernemingen waren daarom slechts kleine roof- of strooptogten, om de karavanen der Koreisjiten te plunderen. Op de vier eerste togten, waarbij MOHAMMED zelf zich aan de spits zijner bende stelde, ontging hem de buit. Zijne vijanden echter waren gelukkiger en roofden het vee der Medinensers

---

(1) In het vervolg nam hij nog verscheidene andere vrouwen. Deze verbindtenissen en de merkwaardigste voorvallen in zijn harem zullen in het derde deel dezer levensschets ter sprake komen.

weg. Een der volgende expeditiën is door het daarbij voorgevallene inzonderheid merkwaardig.

Het was in de maand Radjab, een der als heilig beschouwde maanden van de Arabieren, dat MOHAMMED aan ABDALLAH IBN DJAHSJ den last gaf, aan het hoofd van eenige manschappen den weg naar Zuid-Arabië in te slaan (1). Hij gaf hem tevens een verzegelden brief mede, dien hij slechts op den derden dag mogt openen. Deze behelsde in dubbelzinnige bewoordingen het bevel dat ABDALLAH tusschen Mekka en Taïf eene karavaan der Koreisjiten moest overvallen. De uitdrukkingen waren zóó gekozen, dat MOHAMMED ABDALLAH's opvatting van den zin kon goedkeuren of gispen, al naarmate de zaak uitviel of de omstandigheden dit zouden vereischen. ABDALLAH begreep dat het de bedoeling van MOHAMMED was buit te behalen. Weldra bespeurde hij eene karavaan, die slechts door vier personen begeleid was, daar men zich in de maand Radjab voor gewelddadigheden veilig achtte. De vier geleiders begonnen intusschen kwaad vermoeden te krijgen, waarom ABDALLAH aan een der zijnen het hoofdhaar afsneed en hem beval in hun nabijheid te gaan om hen te misleiden. De Koreisjiten werden op deze wijze in den waan gebragt dat zij slechts met pelgrims te doen hadden en waren nu gerust. Zoodra ABDALLAH echter de gelegenheid gunstig zag, viel hij hen aan, doodde een van hen, nam twee anderen gevangen en keerde met den buit naar Medina terug. — Er ging een kreet van verontwaardiging in Arabië op, toen men vernam dat de Muzelmannen zich niet ontzagen in de heilige maanden te rooven. Te

(1) Zie Aanteekening 22.

vergeefs stelde MOHAMMED zich aan als of hij verstoord was over ABDALLAH's daad en beriep hij zich daarop dat hij toch geen last gegeven had in een tijd van wapenstilstand bloed te vergieten. Hij kon de afkeurende stemmen niet tot zwijgen brengen, maar zag zich eindelijk genoodzaakt eene openbaring van God voor te wenden. „Men zal u vragen (zoo spreekt God in den Koran tot MOHAMMED) „over de heilige maand, over den oorlog daarin. De krijg in deze maand is een zware zonde, maar dat men anderen van den weg Gods afwendt, dat men zich ongeloovig betoont omtrent hem en zijn heiligen tempel en de geloovigen daaruit verdrijft is eene veel grootere zonde voor God. Het verzet tegen hem is erger dan moord. Zij zullen niet ophouden u te bestrijden tot dat zij u van uw geloof doen afvallen, zoo zij dit kunnen. Maar mogt iemand van u afvallig worden van zijne godsdienst en sterven in zijn ongeloof, zoo zijn zijne goede werken in deze en in gene wereld zonder waarde, de zoodanigen zullen de bewoners zijn van de hel: eeuwig zullen zij daarin blijven." Vgl. Soera, II: 214.

Van veel meer belang is de togt naar Bedr, die MOHAMMED aan het hoofd van 314 (1) man in het tweede jaar der Hedjra ondernam, met het doel om eene groote karavaan der Koreisjiten op haren terugkeer uit Syrië te plunderen. ABOE SOFIÂN, die de karavaan aanvoerde, kreeg echter tijding van MOHAMMEDS oogmerk en ontdekte de nabijheid van den vijand ook aan de dadelpitten welke hij op den weg had neergeworpen, wijl die te Medina kleiner dan de overige plagten te zijn. Hij zond dadelijk

(1) Volgens anderen slechts 305 man. WAKIDI, p. 15.

een' bode naar Mekka en ongeveer duizend Koreisjiten snelden hem ijlings te hulp. Door intusschen een' zijweg in te slaan, gelukte het hem echter MOHAMMED zoo ver vooruit te komen, dat hij geen gevaar meer liep door dezen ingehaald te worden. Hij verwittigde de uitgetrokkene Koreisjiten tevens van zijne ontkoming. Maar deze besloten, voornamelijk op aansporing van ABOE DJAHL, een' der grootste vijanden van den Islam, naar Bedr te trekken en den strijd met MOHAMMED te wagen. Ruim driehonderd van hen keerden echter naar Mekka terug (1). De overigen konden slechts langzaam voortkomen, daar de grond moerassig was en bovendien door pas gevallene stortregens doorweekt, zoodat zij vermoeid en dorstig in de streek van Bedr kwamen. MOHAMMED trok mede daarheen, daar hij nog niet wist dat de karavaan een' anderen weg had ingeslagen. Hij bemoedigde de zijnen, daar sommigen eenigzins wankelden om zich met de uit Mekka opgedaagde hulpbende te meten. „Volgt mij!" sprak hij, „en zijt goedsmoeds! wij zullen òf de karavaan overwinnen òf de benden der Koreisjiten slaan. God heeft het mij beloofd." Anderen gaven echter te kennen, dat zij ten stelligste besloten hadden niet van zijne zijde te wijken. In naam van MOHAMMEDS Medinensische bondgenooten verklaarde SAD BEN MOÁDZ: „al wildet gij ook op de zee in de nabijheid aantrekken en u daarin storten, zoo zouden wij met u er ingaan, geen van ons zou achterblijven. Houd bij u, wien

---

(1) Hun aantal wordt verschillend opgegeven. WAKIDI meldt dat eerst de Beni Zohra terugtrokken ten getale van honderd man of iets minder. Later verwijderden zich ook de Beni Adi; uit hoeveel man deze bestonden zegt hij niet.

gij wilt, scheid van u af wien gij wilt en neem van onze bezittingen wat gij wilt, en indien gij er iets van neemt, zoo stellen wij daarop meer prijs dan op hetgeen gij ons hebt gelaten." De Muzelmannen waren reeds vóór de Koreisjiten bij Bedr, waar zij zich nabij een' heuvel posteerden, terwijl zij tevens meester waren van alle daargelegene bronnen. Hier leschten zij hun dorst en verfrischten zich vóór den strijd. Deze begon met een tweegevecht van drie Koreisjiten met HAMZA, ALI en OBEIDA. Laatstgenoemden zegevierden en nu werd het gevecht algemeen. De Moslemen deden wonderen van dapperheid, vooral ALI en HAMZA, die wel het meest bijdroegen tot den uitslag. MOHAMMED beloofde aan zijne strijders het paradijs. Een hunner, OMEIR, was juist bezig met het eten van eenige dadels. „Wel! gelukkig!" sprak hij nu, „als tusschen mij en het paradijs slechts de dood op de kampplaats ligt, zoo hoop ik het spoedig binnen te gaan!" Hij smeet zijne dadels weg en wierp zich op den vijand, totdat hij sneuvelde. De Koreisjiten leden eene geduchte nederlaag, hoewel eenigen van hen ook zeer dapper streden; zeventig werden gedood en minstens veertig gevangen genomen. Onder de gesneuvelden was ook ABOE DJAHL, de Farao van dit volk, zooals MOHAMMED hem noemde, die tot den strijd had aangespoord. De Muzelmannen verloren slechts veertien man. Van de gevangenen liet MOHAMMED twee ter dood brengen. De een was NADHR, die gelijk wij vroeger zagen, dikwijls den profeet bij zijne voordragt van den Koran had bespot, de ander, OKBA, zou hem eens in de Kaba bijna vermoord hebben, indien ABOEBAKR niet tusschenbeiden ware gekomen. Ook ABBÁS, de oom van MOHAMMED, werd gevangen genomen, doch men liet hem tegen betaling van een losgeld naar Mekka terug-

keeren. Hij had evenwel, naar het schijnt, kort te voren den Islam aangenomen en hield MOHAMMED vòortaan in het geheim op de hoogte van hetgeen er te Mekka voorviel.

MOHAMMED zelf had zich nu en dan onder de strijders gemengd, doch was meestal in eene hut van boomtakken gebleven, die men in de nabijheid voor hem had opgeslagen. Daar bad hij vurig en kreeg hij ook een van zijne gewone zenuwtoevallen. Hij verliet die slechts om de zijnen door de belofte van het paradijs tot dapperheid aan te vuren. In de achtste Soera van den Koran, die in bijzonderheden over dit gevecht handelt, schrijft hij zijne zege toe aan de verschijning van engelen, die God hem tot bijstand zond.

Deze schermutseling bij Bedr was voor den Islam van groote beteekenis. Wat ware van MOHAMMED en zijne leer geworden, als hij, pas te Medina gevestigd en dat te midden van talrijke vijanden en huichelachtige vrienden, hier eene nederlaag had geleden? Nu echter werd de moed en het vertrouwen zijner aanhangers door deze overwinning op een' veel sterkeren vijand verhoogd en zijn aanzien in Arabië rees. Ook behaalden de Muzelmannen een' grooten buit aan wapens en kamelen, terwijl het losgeld der gevangenen eene aanmerkelijke som bedroeg. Eenige arme lieden gaf MOHAMMED echter zonder losgeld de vrijheid. Hij liet den buit gelijkelijk verdeelen en nam zelf niets meer dan de overigen. Kort na zijne terugkomst te Medina bepaalde hij echter, dat voortaan het vijfde gedeelte van elken buit aan God, den profeet, zijne verwanten, de armen, weezen en reizigers ten deel zou vallen. Hiermede schafte hij de vroeger bestaande gewoonte af, volgens welke de leger- of stamhoofden steeds het vierde deel van den buit erlangden. Vgl. Soera VIII: 42.

De Joden in en bij Medina bleven over het algemeen hardnekkig weigeren, MOHAMMED als profeet en godsgezant te erkennen. Vele staaltjes van hun ongeloof en vijandige gezindheid worden ons door de Arabische schrijvers verhaald. Thans echter, na de zege bij Bedr, achtte MOHAMMED zich sterk genoeg om hen met geweld te keer te gaan, zoowel door openlijken oorlog, als door sluipmoorden, die van hem uitgingen. Van ons christelijk standpunt kunnen wij niet anders dan deze daden verfoeijen, maar willen wij die aan MOHAMMED verwijten, dan bedenke men, dat dit verwijt eigenlijk de geheele Arabische maatschappij, waarin hij leefde, moet treffen. Hij is, wat dit punt betreft, volstrekt niet op denzelfde lijn te stellen met een roover of moordenaar in Europa, die weet dat hij tegen wet en zedelijkheid zondigt. Hij was Arabier, en het zedelijk standpunt in een land van Bedowinen en afgoderij, waar zich nog geen staat of geregeld bestuur gevormd heeft, is een ander dan in eene welgeordende maatschappij. Wanneer in Arabië twee stammen in vijandschap met elkander verkeeren, denkt niemand er aan, om roof of moord, die zij wederkeerig plegen, misdaad te noemen. Buitendien waren MOHAMMED's vijanden ook te gelijk de tegenstanders van de hervorming, waartoe hij zich door God geroepen achtte. Hij bevond zich dus in een' staat van zelfbedrog en het is zeer natuurlijk dat hij meende naar Gods wil te handelen, als hij zijne vijanden, op welke wijze dan ook, uit den weg liet ruimen. De eerste, die op zijn' last of althans met zijne voorkennis, om het leven werd gebragt, was AÇMÁ, de dochter van MARWÁN, die eenige satiren op hem gemaakt had. OMEIR, de zoon van ADI, vermoordde haar des nachts op hare legerstede. „Gij

hebt God en zijn gezant bijgestaan, OMEIR!" zeide MOHAMMED tot hem, toen hij zijne daad berigtte. Zij gaf aan eenige lieden van zijn stam zulk een' indruk omtrent de kracht van den Islam, dat zij bewogen werden dien aan te nemen. ABOE AFAK, een zeer hoogbejaard grijsaard, werd kort daarop door een zoon van dezen OMEIR gedood. KAB, de zoon van ASJRÁF, had klaagzangen gedicht op de bij Bedr gesneuvelde Koreisjiten en de bewoners van Mekka aangezet om wraak te nemen over hun dood. MOHAMMED wist eenige zijner aanhangers te bewegen hem van kant te maken. Zij kwamen in het huis van den profeet bijeen om te beraadslagen; hij ging een eind ver met hen mede en bij het afscheid zeide hij: „Gaat heen onder Gods zegen en bijstand!" En toen hij den anderen dag het hoofd van KAB ontving, loofde hij God. Nog meer sluipmoorden, op MOHAMMEDS vijanden gepleegd, gaan wij met stilzwijgen voorbij. Belangrijker waren de krijgstogten, die hij ondernam, om de voornaamste joodsche stammen in de nabijheid van Medina te onderwerpen. Van lieverlede gelukte het hem, hen allen ten onder te brengen. In welk tijdperk deze Joden zich daar gevestigd hebben, is niet te bepalen. Zij woonden in eene soort van burgten en dorpen, die met versterkingen omgeven waren. Hun voornaamste bedrijven waren handel en landbouw; sommigen hielden zich bezig met industrie. De Benoe Keinoeká'a waren goudsmeden en bewerkten ook zilver en andere metalen. Tegen hen rigtte MOHAMMED het eerst zijn aanval; zij hadden daartoe aanleiding gegeven door het ombrengen van een Muzelman. MOHAMMED liet hen eerst uitnoodigen tot het aannemen van den Islam. Toen zij dit weigerden, trok hij tegen hen op, en na een beleg van vijftien dagen

moesten zij zich overgeven. MOHAMMED wilde hen ter dood laten brengen, maar op voorspraak van den Chazradjiet ABDALLAH IBN OBEIJ, onder wiens bescherming zij stonden, schonk hij hun met weerzin het leven. Doch zij moesten al hunne bezittingen prijs geven en naar Syrië verhuizen. — De Benoe Nadhir, een andere Joodsche stam, hadden sedert lang een verbond met MOHAMMED gesloten. Bij zekere gelegenheid begaf hij zich in hun midden en zette zich, op hunne uitnoodiging aan den maaltijd. Intusschen spraken zij met elkander af om van het terras van het huis, waarin hij vertoefde, een' zwaren steen op hem neêr te werpen. Hij ontdekte echter hun toeleg en nam ijlings de vlugt. Hierop liet hij hun aanzeggen, dat zij binnen tien dagen hunne woonplaats moesten verlaten; zoo niet, dan zou hij tegen hen optrekken en hen dooden. Op de belofte van bijstand, hun door den reeds genoemden ABDALLAH BEN OBEIJ gedaan en in de hoop dat hunne geloofsgenooten hun ter hulp zouden snellen, waagden zij het MOHAMMED te trotseren. Hij belegerde hen nu, doch niemand daagde op om hen te ontzetten. Zij gaven zich dus reeds na weinige dagen over en moesten zich gelukkig achten, dat hun vergund werd zich naar elders heen te begeven en nog een gedeelte hunner goederen mede te nemen. Van deze overwinning gewaagt ook de Koran in de 59ste Soera.

In het vervolg bragt MOHAMMED ook de Benoe Koreizha ten onder, die, vereenigd met andere vijanden, Medina hadden belegerd. Zij moesten zich op genade of ongenade overgeven. Hij liet alle mannen, ten getale van omstreeks zeven honderd, dooden, de vrouwen en kinderen werden in slavernij gevoerd en hunne bezittingen als buit

onder de Moslemen verdeeld. Van hen is spraak in Soera XXXIII: 26 (1). Ook de Joden in het gebied van Cheibar, ten noordoosten van Medina, die, welke Fadak bewoonden en nog een paar kleinere joodsche stammen, moesten voor MOHAMMED bukken. Hun werd echter vergund, tegen betaling eener schatting, in hunne woonsteden te blijven. Bij de verovering van Cheibar beproefde eene Jodin, ZEINAB, hare gesneuvelde bloedverwanten te wreken, door MOHAMMED een stuk vergiftigd vleesch voor te zetten. Hij spuwde echter de eerste bete reeds uit, misschien omdat hij er een' vreemden smaak aan bespeurde, en ontkwam zoo het gevaar. Volgens vele schrijvers zou hij echter later nog nadeelige gevolgen van het vergif ontwaard hebben, indien men dit mag gelooven. Toen men ZEINAB over haar misdrijf ondervroeg, antwoordde zij: „gij weet hoe mijn volk door u behandeld is; ik dacht dus: zijt gij niets meer dan een vorst, zoo beveilig ik het voor het vervolg voor u; zijt gij echter een profeet, zoo zult gij wel gegewaarschuwd worden." Het schijnt dat zij begenadigd werd (2). In de levensbeschrijvingen van MOHAMMED wordt ons van nog meer aanslagen gesproken, door Joden tegen zijn leven gesmeed. Zij vloeijen over van verhalen omtrent de vijandige gezindheid, die deze aan den dag legden tegen den profeet en zijne leer. Doch vele dezer verhalen kan men niet genoeg vertrouwen; zij zijn dikwijls slechts ontstaan uit de zucht om eene historische aanleiding te zoeken tot nadere verklaring van plaatsen uit den Koran. Dikwijls toch vindt men in dit boek gewag gemaakt van de Joden en in het algemeen worden zij daar in geen gun-

(1) Zie Aanteekening 25. (2) Zie Aanteekening 26.

stig licht gesteld. Men moet intusschen hier onderscheid maken tusschen vroeger en later verschenene openbaringen. In een vroeger levenstijdperk, toen MOHAMMED nog hoopte de Israëliten voor den Islam in te zullen nemen, liet hij zich gunstiger over hen uit. Later, toen hunne hardnekkige vijandschap hem gebleken was, veranderde hij van toon en zoo verklaart het zich dat men hier en daar de hevigste uitdrukkingen tegen hen vindt en de geloovigen aangemaand worden hen, even als de Christenen, te beoorlogen. Zij worden overstelpt met verwijten en allerlei, soms zeer ongerijmde beschuldigingen tegen hen ingebragt. Eens zoude MOHAMMED zelfs, naar het verhaal der Koranuitleggers, door een Jood, zekeren LEBÍD, betooverd zijn geweest. Naar aanleiding hiervan zouden de twee laatste Soera's van den Koran verschenen zijn, die de Moslemen nog tegenwoordig als amuletten tegen tooverij gebruiken. Nog vele andere vergrijpen en verkeerdheden worden hun ten laste gelegd. Wij kunnen dit punt hier thans slechts aanroeren en hopen het elders nader te bespreken. Bijzonder sterk zijn de bewoordingen, waarin MOHAMMED in Soera V: 69 zich over hen uitlaat. Met dat al behoorden van de weinige Joden, die zijne partij kozen, juist enkelen tot zijne beste en trouwste aanhangers. Den geleerden ABDALLAH BEN SALÁM hebben wij reeds genoemd. Vermaard is ook de rijke MOCHEIRIK; te vergeefs spoorde hij zijne stamgenooten aan om bij OHOD voor de zaak van MOHAMMED te strijden. Zij weigerden omdat het Sabbath was. Toen trok hij alleen uit en sneuvelde. Zijne bezittingen vermaakte hij aan MOHAMMED, die het meeste wegschonk aan behoeftigen.

Wij hebben in het bovenstaande vermeld, hoe MOHAMMED achtereenvolgens de joodsche stammen in de omstreken

van Medina ten onderbragt. Om meerdere eenheid in het verhaal te bewaren, hebben wij ons niet streng aan de tijdsorde gebonden; anders zouden wij eerst nog van eenige andere ondernemingen en voorvallen gesproken hebben, die middelerwijl plaats hadden. Eenige onbeduidende togten tegen karavanen der Koreisjiten en vijandige stammen gerigt, gaan wij met stilzwijgen voorbij. Bij zulk eene gelegenheid ware MOHAMMED eens bijna om het leven gekomen. Terwijl hij in het open veld sliep, werd hij plotseling gewekt door de verschijning van DOETHOER, het opperhoofd zijner vijanden, die met getrokken zwaard voor hem stond. „Wie beschermt u nu tegen mij?" vroeg DOETHOER. „God," antwoordde de profeet. Op dit antwoord liet DOETHOER zijn zwaard vallen. „Wie beveiligt u voor mij?" vraagde MOHAMMED, terwijl hij het schielijk opraapte. „Niemand," hernam gene. MOHAMMED schonk hem genade. „Bij God," riep DOETHOER nu uit, „gij zijt beter dan ik, ik beken dat 'er geen God is dan ALLAH en MOHAMMED zijn gezant is!"

Doch de Mekkanen konden niet langer lijdelijk toezien, dat hun handel door deze gedurige aanvallen ondermijnd werd; zij besloten met eene sterke magt, zoo mogelijk, voor goed hieraan een einde te maken. Ongeveer drie duizend Mekkanen en andere ongeloovigen trokken in het derde jaar der Hedjra, in de tiende maand, tegen Medina op. Bij deze troepen waren ook vele vrouwen, die den moed der strijders door zang en muziek opwekten en hen tot wraakneming voor de gesneuvelden bij Bedr aanvuurden. Onder hunne hoofden telde men onder anderen CHALID IBN WALÍD en AMROE, den zoon van AAÇ, die zich later zoo beroemd maakten door hunne overwinningen. MOHAMMEDS voorstel om zich niet aan een strijd met hen op het open veld te

wagen, maar hen in de stad af te wachten, werd slechts door eenige van zijne oudere, meer bezadigde aanhangers goedgekeurd. Bij de jongeren, vooral bij hen, die te Bedr niet medegestreden hadden, vond het geen' bijval. Door de aldaar bevochtene zege met zelfvertrouwen vervuld, verklaarden zij het voor laf hartig, zich binnen de muren te verdedigen. Eenigen waren ook zeer opgewonden door MOHAMMEDS beloften omtrent het paradijs. „Houd ons niet van het paradijs terug!" riepen zij. MOHAMMED kon hun aandrang niet weerstaan. Aan het hoofd van ongeveer duizend man trok hij naar den naburigen berg Ohod den vijand te gemoet, die omstreeks een uur van daar gekampeerd was. Doch onderweg werd het leger van den profeet met driehonderd man verminderd, die met ABDALLAH IBN OBEIJ naar Medina terugkeerden. In het begin van den strijd, die nu volgde, behaalden de Muzelmannen eenige voordeelen. De Mekkanen namen de vlugt en men zette hen ijlings na. Maar eenige boogschutters, aan wie MOHAMMED de verdediging van eene voor den vijand blootliggende plek aan den berg toevertrouwd had, verlieten nu, uit zucht naar buit, den hun aangewezen post. CHALID en AKRAMA maakten van deze omstandigheid gebruik en vielen nu met hunne ruiters de Muzelmannen van achteren aan. Zij werden door schrik bevangen, geraakten verstrooid en velen sneuvelden, waaronder HAMZA, de Leeuw Gods en MOEÇAB, die het vaandel droeg. Daar deze in uiterlijk voorkomen zeer op MOHAMMED geleek, verbreidde zich nu het gerucht dat MOHAMMED gedood was. De vijanden werden door deze mare met nieuwen moed bezield en de Moslemen versnelden hune vlugt. Slechts enkelen hielden nog stand, waaronder OENS, de zoon van NADHR, die den vlugtenden toeriep:

„al is ook MOHAMMED dood, zoo leeft toch de God van MOHAMMED en sterft nimmer; zoo strijdt dan en sterft voor hetgeen waarvoor hij gestreden heeft en gestorven is!” Zijne woorden waren te vergeefs. Werkelijk ware het bijna met MOHAMMED gedaan geweest. Hij was ligt gekwetst en in een kuil gevallen, waar hij onder de overige gewonden bleef liggen. Zijne wapenrusting maakte hem onkenbaar, zoodat niemand acht op hem sloeg. Gelukkig werd hij eindelijk aan zijne oogen, die uit zijn' helm zigtbaar waren, erkend. ABOEBAKR, OMAR en eenige andere getrouwen, omringden hem spoedig en bragten hem op den top eener rots. De meeste ongeloovigen lieten hem daar ongemoeid, daar zij ijverig bezig waren, de gekwetsten en dooden te plunderen en te mishandelen. Slechts eenige weinigen vielen hem ook daar aan, maar hij werd dapper door de zijnen verdedigd. Ook eene vrouw, NASIBA, die later ook nog meermalen in de rijen der Muzelmannen medevocht, onderscheidde zich in dezen strijd voor het behoud van den profeet. De Mekkaansche vrouwen, die medegetrokken waren, sneden de gevallenen op het slagveld neuzen en ooren af en droegen die aaneengeregen als halsketens en armringen. Overigens waagden de Koreisjiten het niet hunne zegepraal te vervolgen. Zelve toch hadden zij veel geleden en zij vreesden ook voor degenen die te Medina waren achtergebleven. Het aantal gesneuvelde Muzelmannen was groot, maar laat zich niet naauwkeurig opgeven. MOHAMMED verbood hun bloedverwanten de kleederen te verscheuren, zich het haar af te snijden en andere teekenen van wanhoop; „maar weenen,” sprak hij, „moogt gij vrijelijk over uwe dooden, want tranen verligten het bedroefde hart.” Onder anderen ver-

scheen ook eene passage der derde Soera (Soera III: 163) bij deze gelegenheid. „Gelooft niet," zoo heet het daarin, „dat zij die op den weg Gods gevallen zijn, dood zijn; zij leven voort bij God en ontvangen van Hem hun onderhoud en zij verheugen zich over Gods weldaden en Zijne goedertierenheid, dat Hij het loon der getrouwen niet laat verloren gaan (1)." MOHAMMED keerde eerst naar Medina terug, doch den volgenden dag trok hij met zijne troepen naar Hamrá al Asad, acht mijlen van daar, waar hij drie dagen bleef. Zoo wilde hij toonen dat hij niet bevreesd was den strijd, des noods, te hervatten.

De profeet verflaauwde evenwel door dezen tegenspoed niet in zijne pogingen om den Islam te verbreiden en zijne vijanden onschadelijk te maken. Naar verschillende stammen zond hij zendelingen om zijne leer onder hen te verkondigen. Ongelukkigerwijze werd juist omstreeks dezen tijd een groot aantal, bijna vijftig van die lieden, door de ongeloovigen overvallen en gedood (2). Een sluipmoordenaar, dien hij tegen ABOE SOFIÁN, het hoofd zijner tegenstanders te Mekka uitzond, miste zijn doel. Een ander bragt hem op zijn' wensch het hoofd van SOFIÁN IBN CHALID. MOHAMMED gaf hem een' staf ten geschenke met de woorden: „hij strekke u tot een' steun in het paradijs en tot een teeken tusschen ons ten dage der opstanding." ABDALLAH, zoo was zijn naam, kon zich nu van dezen stok niet meer scheiden en op zijn verlangen werd die ook met hem begraven. — Onder de krijgstogten, die MOHAMMED na het gevecht bij Ohod ondernam, zijn voornamelijk

---

(1) Vgl. ook voornamelijk vs. 118, 136 vg., 145 vgg. en Aanteek 23.
(2) Zie Aanteekening 24.

die tegen de Benoe Nadhir, (waarvan boven reeds gesproken is) en die tot onderwerping der Benoe Moeçtalik vermeldenswaardig (1). Ook de laatste liep gelukkig voor hem af; vele gevangenen, ruim duizend kamelen en vijfduizend schapen vielen hem in handen. Ook BARRA, de dochter van een opperhoofd der Benoe Moeçtalik, geraakte krijgsgevangen. Hare schoonheid bekoorde MOHAMMED zoozeer dat hij haar huwde. De vreugde over den buit werd echter zeer vergald door groote onaangenaamheden, die op dezen togt voorvielen. Eene daarvan zullen wij later verhalen, als wij over MOHAMMEDS huisselijk leven spreken. De meer gewigtige was de oneenigheid onder zijne troepen, namelijk tusschen de Mekkaansche uitgewekenen en hun bondgenooten uit Medina. Zij steeg tot zulk eene bedenkelijke hoogte, dat men bijna handgemeen ware geworden, zoo niet MOHAMMED zelf tusschenbeiden ware getreden. Eene vechtpartij tusschen een Mekkaan en een' beschermeling der Chazradjiten, waarbij deze een' slag kreeg, was de aanleiding. Van deze gelegenheid maakte de reeds meermalen genoemde ABDALLAH IBN OBEIJ, het hoofd der Chazradjiten, gebruik, om de zijnen tegen MOHAMMED op te ruijen. „Indedaad, zij wedijveren reeds met ons in magt en aantal," zeide hij. „Op ons en deze verdrevene Koreisjiten acht ik het oude spreekwoord toepasselijk: als gij uw' hond mest, zoo zal hij u verslinden. Maar bij God, als wij naar Medina terug keeren, zoo zal de sterkste den nietswaardige (namelijk MOHAMMED) verjagen. Aan u zelven hebt gij dit te wijten. Gij hebt hen bij u opgenomen en uwe bezit-

---

(1) Tegen de Benoe Koreizha, Cheibar en Fadak trok hij eerst na het beleg van Medina te veld.

tingen met hen gedeeld. Zoo gij hun niets van het uwe gegeven hadt, dan waren zij naar eene andere streek getrokken." Toen MOHAMMED hoorde hoe ABDALLAH gesproken had, vreesde hij dat zijn leger, zoo het zonder bezigheid daar ter plaatse bleef, welligt aan het muiten konde slaan en brak daarom midden op den dag en bij eene verzengende hitte, dadelijk op. Hij trok nu onophoudelijk door en eerst op den middag van den volgenden dag hield hij weder stil, zoodat zijne soldaten door vermoeijenis en slaap geheel uitgeput waren. Toen later eenige vrienden van ABDALLAH hem zochten te bewegen dat hij MOHAMMED om vergeving zou vragen, zeide hij: „gij hebt van mij verlangd dat ik Moslem zou worden en ik werd Moslem; gij wildet dat ik de armenbelasting van mijn vermogen zou geven en ik gaf die. Nu ontbreekt er niets meer aan dan dat ik nog voor MOHAMMED nedervalle." OMAR raadde MOHAMMED aan, ABDALLAH uit den weg te laten ruimen, maar deze waagde dit niet, daar ABDALLAH zoowel in als buiten Medina een sterken en invloedrijken aanhang bezat. Echter verscheen nu de 63ste Soera, waarin hij sterk uitvaart tegen de huichelachtige belijders van den Islam (Moenáfik) (1).

In het begin van 627 trokken de Koreisjiten voor de tweedemaal naar Medina, in vereeniging met de Benoe Ghatafán, de joodsche Benoe Koreizha en eenige andere minder belangrijke stammen, ten getale van ruim tienduizend man. De Muzelmannen besloten thans zich binnen de stad te verdedigen en daar een beleg af te wachten. Op raad van SALMÁN, een' bekeerden Perziër, omgaf men Medina gedeeltelijk met eene gracht, hetgeen in Arabië

(1) Zie Aanteekening 27.

eene gansch ongewone zaak was. MOHAMMED hielp zelf mede aan het graven. De vijanden bleven ongeveer drie weken om de stad gelegerd. Er vielen in dien tijd slechts enkele onbeduidende schermutselingen voor. Doch MOHAMMEDS troepen waren niet gewoon aan deze wijze van oorlog voeren; zij misten ook de noodige volharding in het bewaken der bedreigde punten. Daarom begonnen velen zich allengs aan de verdediging te onttrekken. In dezen benarden toestand kwam MOHAMMED met de Benoe Ghatafân overeen dat zij tegen ontvangst van een derde gedeelte van den dadelvoorraad van Medina zouden aftrekken. Doch nog vóór dat het verdrag bepaaldelijk tot stand gekomen was, ging hij daarover te rade met de hoofden der stammen Aus en Chazradj. „Is het eene zaak die gij gaarne ziet," zeiden zij, „zoo zullen wij die tot stand brengen. Heeft God het u bevolen, zoo moeten wij het volstrekt doen; of doet gij het slechts om onzentwil?" De profeet hernam: „Bij God! ik deed dit maar omdat ik zie dat de Arabieren als uit één boog pijlen op u werpen en u van alle kanten in het naauw brengen, nu wilde ik hun strijdkrachten toch eenigzins van u afweren en breken." Maar SAD, het hoofd der Chazradjiten, antwoordde: „o gezant Gods, wij en deze lieden hebben vroeger nevens God andere wezens gediend en afgoden vereerd, toen verlangden zij van ons geen dadels dan als geschenk der gastvrijheid of tegen betaling; en nu God ons door den Islam en door u geëerd heeft, zouden wij hun die voor niet geven? Neen, bij God! wij zullen hun slechts het zwaard geven, tot dat God tusschen ons en hen beslist." Er kwam nu niets van het verdrag. Maar MOHAMMED deed eene poging om verdeeldheid onder zijne vijanden te verwekken, die hem uitmuntend gelukte. Zekere

NOEIM, een der Benoe Ghatafân, die in het geheim den Islam had aangenomen, ging tot de Benoe Koreizha, maakte hen opmerkzaam op het gevaarlijke van hunne positie en wekte mistrouwen in hunne voornaamste bondgenooten bij hen op. Hij wist hen te bewegen om gijzelaars van de Benoe Ghatafan en van de Koreisjiten te verlangen en op de verzekering aan te dringen dat men hen in geen geval in den steek zoude laten. Daarna ging NOEIM aan de Koreisjiten en de Benoe Ghatafan verhalen dat de Benoe Koreizha berouw hadden over hun verbond met hen, dat zij vrede wilden sluiten met MOHAMMED en daarom voornemens waren de aanzienlijksten hunner bondgenooten hem in handen te leveren. Toen nu kort daarna, op een Vrijdag, de Benoe Koreizha eene uitnoodiging om deel te nemen aan de bestorming van Medina afwezen, wijl zij als Joden op dien dag geen krijg voerden en bovendien eerst gijzelaars verlangden, werden de overigen met vrees en argwaan vervuld en de bestorming bleef achterwege. Terzelfder tijd stak er een hevige storm met zwaren regen op. De tenten der belegeraars vielen omver en zij konden geen vuur aanleggen om zich tegen de koude te beschutten. Terwijl alles in rep en roer was, verbreidde zich het gerucht dat MOHAMMED in aantogt tegen hen was. Nu ontstond er een panische schrik en ijlings braken zij het beleg op en keerden naar huis. In eenige toenmaals verschenene Koranverzen schildert MOHAMMED den neteligen toestand der belegerden en wijst hen op Gods zorg voor de geloovigen. Vgl. Soera XXXIII: 9–14 en enkele volg. vss. (1).

De nederlaag bij Ohod en de wijze, waarop MOHAMMED

(1) Zie ook Aanteekening 28.

zich binnen de muren van Medina verdedigd had, deden hem in de schatting der Arabieren dalen en stonden aan de verbreiding zijner leer in den weg. Hij begreep waarschijnlijk dat het voor de bevordering zijner bedoelingen thans geraden zou zijn een wapenstilstand of vrede met zijne vijanden te sluiten, of althans zich eens te Mekka te vertoonen. Buitendien was de bedevaart naar die stad eene gewoonte, waaraan de heidensche Arabieren zeer gehecht waren. Hij kon wel inzien dat het gemakkelijker zou zijn hen voor den Islam te winnen, wanneer dit gebruik ook door zijne leer werd geheiligd, en ook zijne aanhangers den pelgrimstogt ondernamen. In April 627 deelde hij aan de zijnen mede, dat hij in een droom gezien had hoe hij zich met zijne vrienden als pelgrim te Mekka bevond, hoe hij daar veilig en geëerd was en men hem zelfs de sleutels der stad overhandigde. Hij beschouwde dien droom als eene openbaring van God en als een bevel de bedevaart te ondernemen, waarom hij zijne aanhangers uitnoodigde hem naar Mekka te vergezellen. Men was thans juist in de heilige maand Dzoe-l-kada en het liet zich niet denken dat de Koreisjiten op dit tijdstip en op hun' eigen, als heilig geachten grond, vijandelijkheden tegen de pelgrims zouden plegen. Doch slechts weinigen, wij weten niet regt hoevelen, toonden lust hem te begeleiden. Met deze, die het pelgrimskleed droegen en slechts met zwaarden gewapend waren, trok hij heen. Te Hodeibia, nabij Mekka, liet hij stilhouden en vernam daar dat de Koreisjiten hem volstrekt niet binnen de stad wilden toelaten. Vruchteloos onderhandelde hij met hen gedurende eenige dagen; de toegang bleef hem steeds geweigerd. Eindelijk kwam een verdrag tot stand, waar-

bij hoofdzakelijk bepaald werd dat gedurende tien jaren alle vijandelijkheden van weerszijden zouden ophouden. Iedereen zou naar willekeur met MOHAMMED of met de Koreisjiten een verbond mogen aangaan. Indien een Koreisjiet zonder vergunning van zijn heer tot MOHAMMED kwam, zou hij hem moeten uitleveren; de Koreisjiten waren echter niet gehouden Mohammedaansche overloopers uit te leveren. In het volgende jaar zou MOHAMMED met de zijnen naar Mekka ter bedevaart mogen gaan en drie dagen aldaar vertoeven; voor dit jaar echter zou hij van zijn voornemen moeten afzien (1). De bepaling omtrent uitlevering van Koreisjitische vlugtelingen werd spoedig opgeheven. Over dezen vergeefschen togt naar Mekka waren MOHAMMEDS volgelingen zeer ontevreden. Op de verbreiding van den Islam had de wapenstilstand echter een gunstigen invloed. Men zag nu dat ook de Muzelmannen de oud-Arabische heiligdommen bleven vereeren. Nu was ook de gelegenheid geopend tot vreedzame gesprekken over den Islam met de voormalige vijanden, met wie men vroeger slechts gewapend te zamen kwam. In het volgende jaar deed MOHAMMED, aan het hoofd derzelfde personen die in het vorige bij hem waren, den pelgrimstogt naar Mekka. Men liet de Moslemen ongedeerd de gebruikelijke ceremoniën volbrengen; slechts enkele stemmen lieten beschimpingen of spotternijen hooren. Bij zijn oom ABBÁS, wien hij toen bezocht, verloofde hij zich met diens schoonzuster BARRA, aan wie hij den naam MEIMOENA gaf. Zij was reeds tweemalen gehuwd geweest en 51 jaren oud. Sommigen meenen dat politiek de voor-

---

(1) Vgl. Aanteekening 29.

name beweegreden tot dit huwelijk was. Zeker is het dat haar neef, de reeds genoemde en later zoo vermaarde CHALID, kort daarna tot den Islam overging. MOHAMMED wilde nog in Mekka de bruiloft vieren, maar dit lieten de Koreisjiten niet toe.

Omstreeks dezen tijd, nog vóór MOHAMMEDS bedevaart, zien wij de eerste poging geschieden om ook den Islam tot eene wereldgodsdienst te verheffen. Was MOHAMMED tot nog toe veelal teleurgesteld in zijne bemoeijingen om zijne prediking bij de Joden ingang te verschaffen, bij de Christenen hoopte hij dat zij een beter onthaal zoude vinden. De laatsten der naar Abyssinië gevlugte Islamieten keerden toenmaals juist tot hem terug. Hunne berigten omtrent de goede ontvangst, die zij bij de Christenen daar te lande genoten hadden, moesten MOHAMMED te meer moed geven om het bij de belijders van deze en andere godsdiensten te beproeven. „God zendt mij," zoo sprak hij in de moskee te Medina, „uit barmhartigheid tot alle menschen. Weest mij niet ongehoorzaam, zoo als de leerlingen van JEZUS, den zoon van MARIA. Toen Hij van hen verlangde dat zij zijn geloof zouden verbreiden, vond hij slechts gehoor bij degenen, die hij naar nabijgelegene, niet bij hen, die hij naar verafgelegene streken wilde zenden. JEZUS klaagde hierover bij God en op den volgenden morgen spraken zij, die bedenkingen geuit hadden, de taal van de volken, waartoe zij gezonden zouden worden" (opdat zij hun onkunde van de taal niet als voorwendsel konden bezigen.) — Vervolgens zond hij brieven, waarin hij tot aanneming van den Islam uitnoodigde, aan den vorst van Abyssinië, die de gevlugte Muzelmannen had opgenomen en aan CHOSROËS II, koning van Perzië; niet lang daarna ook aan HERACLIUS,

keizer van het Byzantynsche rijk, die toen juist in Palestina was, aan de Byzantynsche stadhouders van Egypte en Syrië en aan eenige kleine vorsten en hoofden in Arabië (1). De koning van Perzië verscheurde den brief en beval zijn' stadhouder dat hij MOHAMMED van den waan zou afbrengen dat hij een profeet en godsgezant was of anders zijn hoofd zenden. HERACLIUS ontving den brenger van het schrijven zeer goed, maar bleef Christen. Alleen de vorst van Abyssinië zou den Islam omhelsd hebben, zoo wij de onwaarschijnlijke berigten der Arabische schrijvers hieromtrent mogten gelooven.

Het is opmerkelijk dat even na deze uitnoodiging aan christelijke vorsten juist de eerste strijd tusschen Muzelmannen en Christenen heeft plaats gehad. Een Arabier, door MOHAMMED, waarschijnlijk tot den vorst van Bosra gezonden, werd door een Arabisch vasal van den Byzantynschen keizer gedood. De profeet droeg nu aan eene kleine legermagt op, den moordenaar te tuchtigen. Deze troepen werden bij Moeta aan de Syrische grenzen door de Arabieren, vereenigd met Grieksche hulpbenden, geslagen. Vele Muzelmannen sneuvelden, en zonder het beleid van hun' aanvoerder, den onlangs bekeerden CHALID, zouden waarschijnlijk allen in de pan zijn gehakt. MOHAMMED verloor bij dit treffen ook zijn' aangenomen zoon ZEID.

Dit onheil bij Moeta maakte de Koreisjiten te Mekka weer stouter. Zij waagden het den vrede van Hodeibia te schenden, door deel te nemen aan een aanval op de Chozaïten, een' met MOHAMMED verbonden stam. Vrees voor MOHAMMED, wiens meer en meer toenemende magt zij wel

---

(1) Zie Aanteekening 30.

kenden, deed hen intusschen spoedig berouw gevoelen over die vijandelijkheid. Zij zonden daarom ABOE SOFIÁN naar Medina met het voorstel om het vredeverdrag te verlengen of te vernieuwen. Doch dit werd kortaf geweigerd. MOHAMMED besloot nu snel en zoo mogelijk onverwachts met eene geduchte magt op Mekka aan te trekken. De Koreisjiten schijnen wel ingezien te hebben dat zij van MOHAMMED niet veel goeds konden verwachten, maar waren besluiteloos of talmden met zich ten strijde te rusten. MOHAMMED riep al zijne bondgenooten te Medina bijeen, doch hield zijne aanstalten tot den krijg zooveel mogelijk voor den vijand verborgen. In Januarij 630 trok hij eindelijk aan het hoofd van 10,000 man, waarbij 800 paarden, tegen Mekka op (1). Slechts eene kleine schaar Mekkanen bood een' korten tegenstand. Toen MOHAMMED in het bezit der stad was, reed hij op zijn kameel zevenmaal rondom de Kaba; daarop dankte hij God en ging binnen het heiligdom. Alle afgoden in en buiten de Kaba, waaronder ook een beeld van ABRAHAM met pijlen in de hand, verbrak hij of liet hij weg ruimen en vervolgens de geloovigen tot het gebed bijeenroepen. Nu ging hij naar den heuvel Çafá, waar de meeste Mekkanen hem als gezant Gods kwamen huldigen, en zich plegtig verbonden de vereering der afgoden te staken en hem in den heiligen oorlog bij te staan. De vrouwen beloofden dit laatste natuurlijk niet, maar van haren kant verpligtten zij zich nog buitendien dat zij zijne bevelen getrouw zouden opvolgen, niet stelen, niet hoereren, geen kindermoord begaan, volgens sommigen ook nog dat zij bij sterfgevallen

(1) Zie Aanteekening 31.

hare kleederen niet zouden verscheuren, zich het gelaat bekrabben of de haren uittrekken. Hier kwam ook een man over al zijne leden bevend tot MOHAMMED. „Wees onbeschroomd," zeide deze tot hem, „ik ben geen koning, ik ben de zoon van eene Koreisjitische vrouw, die in de zon gedroogd vleesch plagt te eten." Toen eenige Chozaïten den volgenden dag een' moord in de stad bedreven, sprak MOHAMMED in den tempel het volk aldus toe: „O! aanwezigen! op den dag toen God hemel en aarde, zon en maan schiep, heeft hij de stad Mekka geheiligd en zij blijft een heiligdom tot aan den dag der opstanding. Wie aan God en den jongsten dag gelooft mag er geen bloed storten en geen boom omhouwen. Vóór mij was dit aan niemand vergund en na mij zal het ook aan niemand meer vrijstaan en zelfs aan mij was het slechts geoorloofd op den dag der verovering tot aan den tijd van het namiddag gebed. Maar van nu aan blijve deze stad weer zoo heilig als zij dit vroeger was! wie van u hier aanwezig is melde dit aan de afwezigen! indien iemand zegt: de profeet heeft er toch ook bloed laten vergieten, zoo antwoord hem: God heeft dit aan zijn' gezant toegestaan, maar niet aan u. Onthoudt u van moorden, gij Chozaïten, want er is reeds te veel bloed gevloeid, ik zal den bloedprijs betalen voor den man, dien gij thans gedood hebt, maar indien na dit uur weer iemand gedood wordt, zoo zal ik aan zijne bloedverwanten de keus laten of zij den moordenaar willen ombrengen of een losgeld aannemen." Vgl. S. II: 173.

MOHAMMED liet slechts drie mannen en ééne vrouw ter dood brengen; wel is waar had hij ook over nog eenige andere personen het doodvonnis uitgesproken, maar het werd niet ten uitvoer gelegd. Aan alle overigen schonk hij

genade. Tot de ter dood veroordeelden behoorde ook zijn voormalige secretaris ABDALLAH IBN SAD, die hetgeen MOHAMMED hem dicteerde, meermalen naar willekeur veranderd en bespot had en later van den Islam afgevallen en weer naar Mekka gevlugt was. MOHAMMED kon het zeer moeijelijk van zich verkrijgen hem te begenadigen, en het was niet dan op den herhaalden aandrang van ABDALLAH'S zoogbroeder OTHMAN, dat hij er eindelijk toe overreed werd. Toch gaf hij hierna aan zijne vrienden nog duidelijk te kennen dat het hem zeer aangenaam zou zijn, indien een van hen ABDALLAH uit den weg wilde ruimen. De reeds veroordeelde KAB IBN ZOBEIR vlugtte uit Mekka en nam later den Islam aan. Hij maakte zelfs een gedicht tot lof van MOHAMMED, het voornaamste van dien aard dat nog voor ons bewaard is gebleven. MOHAMMED nam bij die gelegenheid zijn mantel van het lijf en beschonk hem daarmede, waarom dit gedicht borda heet, naar het Arabische borda, dat eene soort van mantel beteekent. Ook AKRAMA, een der bitterste vijanden van MOHAMMED, kreeg genade en werd later een der dapperste strijders voor den Islam.

De zoo spoedige en gemakkelijke verovering van Mekka is wel voor een goed deel toe te schrijven aan de milde en gematigde handelwijze en vergevensgezindheid van den profeet. Voorts waren zijne tegenstanders door zijne onverhoedsche komst verrast. Ook komt de omstandigheid in aanmerking dat ABOE SOFIÂN BEN HARB, die aan het hoofd der Koreisjiten stond, reeds vóór de inneming in zijne handen gevallen was. OMAR liet onthoofding of aanneming van den Islam in zijne keus. Hij koos het laatste; MOHAMMED liet vervolgens zijne troepen de revue voor hem passeren, om hem een groot denkbeeld te geven van zijne magt, en liet

hem met aanbod van genade voor allen die zich onderwierpen naar Mekka teruggaan. Daar gekomen maakte ABOE SOFIÁN de inwoners op de geduchte toerustingen van MOHAMMED en het nuttelooze van tegenstand opmerkzaam en raadde tot overgave. Zoo waren er slechts enkelen, die het waagden de wapens op te vatten en kon MOHAMMED bijna zonder tegenweer binnen de stad komen. Gedurende zijn verblijf te Mekka, dat twee à drie weken duurde, zond MOHAMMED eenige van zijne legerhoofden naar de omstreken der stad om daar zijne godsdienst te verbreiden en de afgoden te vernielen. De ijverigste bij dit werk was CHALID; hij vernielde het heilige bosch van OZZA (eigenlijk AL OZZA) bij Nachla, eene voorname plaats van bedevaart der Koreisjiten en verbrijzelde de daar aanwezige afgodsbeelden. Bij zijne terugkomst vroeg MOHAMMED hem, of hij ook iemand gezien had. Op zijn ontkennend antwoord kreeg hij bevel nog eens derwaarts terug te keeren. Toen eerst kreeg hij de priesteres van OZZA in het oog. Zij liep met losse haren rond, strooide aarde op haar hoofd, terwijl zij uitriep: „o OZZA! o geliefde!" CHALID hieuw haar neder. „Deze keer," zeide MOHAMMED, toen hij zijne daad verhaalde, „deze keer hebt gij OZZA werkelijk vernietigd." Zulk eene in wanhoop rondloopende priesteres werd ook gedood door SAD IBN ZEID, dien MOHAMMED gezonden had om het heiligdom van MANÁT bij de kust der Roode zee te verwoesten; MANÁT was de voornaamste afgod der stammen Aus en Chazradj te Medina—SOEWÁ', een afgod van de Hodzeiliten werd door AMROE IBN AAS, den lateren veroveraar van Egypte, vernield. Toen de dienaar van SOEWÁ' zag hoe AMROE het beeld in stukken sloeg, werd hij ongeloovig aan de magt van zijn god en bekeerde zich tot den Islam.

Terwijl alzoo van lieverlede alles voor MOHAMMED scheen te moeten bukken en zijne godsdienst zich van dag tot dag meer verbreidde, besloten eenige krijgshaftige stammen in Hedjaz nog eene uiterste poging te doen om hun geloof en hunne vrijheid te handhaven, aleer MOHAMMED hun te sterk werd. De Thakifiten, de Benoe Hawazin en eenige andere minder vermaarde stammen rukten onder aanvoering van MALIK IBN AUF tegen Mekka op. MOHAMMED trok hun, aan de spits van ongeveer 12,000 man te gemoet. Doch in het dal Honein, een bergpas nabij Taïf, werden de Muzelmannen door den vijand overrompeld. Door panischen schrik bevangen raakten zij verstrooid. Eenige Koreisjiten lieten reeds hunne vreugde over de nederlaag van MOHAMMED blijken; een van hen, wiens vader bij Ohod gesneuveld was, sprak er zelfs van om MOHAMMED heden van kant te maken. Eene kleine schaar van getrouwen had nog bij den profeet stand gehouden; te vergeefs trachtte hij echter de vlugtenden weer bijeen te brengen. Het gelukte eindelijk aan ABBÁS, den STENTOR van den Islam, die eene ongelooflijk sterke stem had, eenige der beste en moedigste strijders terug te roepen. Deze tastten nu den vijand met alle kracht aan, zoodat hij moest wijken. In het aangrenzende dal Autas werden vervolgens de nog overige vijanden, namelijk ook de Benoe Hawazin volkomen geslagen. Zeer vele vijanden en slechts enkele Muzelmannen waren gesneuveld. De buit was aanzienlijk; men kreeg ook 6000 vrouwen en kinderen in handen. Zij waren op last van Malik met het leger medegekomen, opdat zijne soldaten daardoor des te meer tot dapperheid en volharding aangevuurd zouden worden. Van dit gevecht is mede spraak in den Koran, Soera IX: 26 en 27. De Benoe Hawazin boden

kort daarna hunne onderwerping aan; hun verzoek om hunne vrouwen en kinderen terug te mogen ontvangen werd ingewilligd. Voor Taïf, dat MOHAMMED daarop belegerde, stootte hij het hoofd. Bij deze gelegenheid maakten de Muzelmannen waarschijnlijk voor het eerst gebruik van werpmachines. Echter kon hij deze goed versterkte stad, die bovendien met groote dapperheid verdedigd werd, niet innemen. Bij zijn aftogt ging een der voornaamste Thakifiten (bewoners van Taïf) tot hem over en omhelsde den Islam. Hij keerde vervolgens in zijne vaderstad terug, om de bevolking aan te sporen zijn voorbeeld te volgen. MOHAMMED had hem dit afgeraden, uit bezorgdheid dat hij zijn' bekeeringsijver met het leven zoude boeten en de uitkomst bewees de gegrondheid dezer vrees. ORWA IBN MASOED was de naam van dezen martelaar van den Islam (1). Ook het bovengenoemde legerhoofd der verbondene stammen, MALIK IBN AUF, die naar Taïf gevlugt was, onderwierp zich en werd Moslem. MOHAMMED had hem hiertoe uitgenoodigd en tevens aangeboden hem alsdan al wat hij bij Honein verloren had, terug te geven en bovendien nog honderd kamelen te schenken. Na zijne bekeering werd hij tot hoofd aangesteld over eenige stammen, aan wier spits hij nu gedurig vijandelijkheden pleegde tegen de Thakifiten, zijne vroegere bondgenooten.

De meeste soldaten van MOHAMMED hadden op zijne uitnoodiging aan hunne gevangenen de vrijheid gegeven. Toen men eindelijk den buit ging verdeelen, betoonde MOHAMMED zich ook hierbij buitengemeen mild jegens sommigen, hoofdzakelijk jegens eenige aanzienlijke Koreisjiten

---

(1) Zie Aanteekening 32.

58101

en andere invloedrijke Arabieren, die hij voor zich wenschte te winnen, zoodat hij het vijfde gedeelte van den buit, dat hem toekwam, grootendeels aan hen wegschonk. Over deze milddadigheid jegens vijanden of nieuwbekeerden, ook over het lange dralen met de verdeeling werden zijne troepen zeer ontevreden. Een zijner soldaten rukte hem zelfs den mantel van het lijf. Een ander zeide: „bij God! gij handelt nu niet regtvaardig en tracht niet naar Gods welgevallen." „Wee u," riep de profeet hem toe, „als ik niet regtvaardig ben, wie zal het dan zijn?" Hij hield OMAR tevens terug, die den schreeuwer het hoofd wilde afslaan. Welsprekende woorden rigtte MOHAMMED tot zijne Medinensische bondgenooten, toen hij hoorde dat ook zij aan het morren waren. „Waart gij niet op een dwaalweg," zeide hij, „toen ik tot u kwam en heeft God u toen niet op den regten weg geleid? waart gij niet arm en maakte God u niet rijk? waart gij niet verdeeld en heeft God uwe harten niet vereenigd?" Toen zij dit toestemden, sprak hij verder: „Ziet, gij bondgenooten! indien gij wildet, zoo zoudt gij geheel naar waarheid mij kunnen te gemoet voeren: „„gij kwaamt tot ons terwijl men u voor een leugenaar uitmaakte, maar wij geloofden u; als een vervolgde en wij beschermden u; als een balling, wij gaven u een wijkplaats, als een hulpbehoevende, wij stonden u bij."" Maar ik weet dat gij zoo niet denkt; hoe kunt gij dan spijt gevoelen over ijdele goederen dezer wereld, waarmede ik het hart van sommigen heb trachten te winnen, opdat zij den Islam zouden belijden, terwijl ik u, wat uw geloof betreft, heb vertrouwd? Zijt gij niet tevreden, gij bondgenooten, als deze lieden met schapen en kamelen, die hun geschonken zijn, heengaan, terwijl gij

met den gezant Gods in uw midden naar huis keert? Bij Hem, in wiens hand het leven van MOHAMMED is! ware ik niet gesteld op de verdienste van de verhuizing uit mijne vaderstad, zoo zou ik een der uwen wenschen te zijn en indien de gansche wereld één weg bewandelde en gij een' anderen, zoo zou ik den uwen kiezen. God erbarme zich over u, uwe kinderen en kindskinderen." Onder een' vloed van tranen antwoordden zij hem: „wij zijn met ons deel en lot tevreden (1)."

Bij zijn terugkeer te Mekka droeg MOHAMMED aan MOÁDZ IBN DJABAL de zorg voor het onderwijs in de leer en de ceremoniën van den Islam op; tot zijn stadhouder of politiek vertegenwoordiger benoemde hij ATTÁB, die eerst achttien jaren oud was. Na een kortstondig verblijf keerde hij naar Medina terug.

Wij lezen thans niet meer van eenigen strijd van aanbelang gedurende het leven van den profeet. Zijn naam was reeds zoo vermaard geworden in Arabië, dat men het niet meer waagde legers tegen hem uit te zenden. Niettemin was men hem nog dikwijls ongehoorzaam en zij die tot afgelegene stammen behoorden, durfden hem meermalen trotseren. Ja wij lezen zelfs nog van aanslagen op zijn leven en ook te Medina had hij nog altijd magtige geheime vijanden. Doch verreweg de meeste stammen waren nu geneigd zich ten minste voor het uiterlijke te onderwerpen. „De Arabieren," zegt IBN HISJÁM, „begrepen nu dat zij onvermogend waren den gezant Gods te beoorlogen of vijandelijkheden jegens hem te plegen en zij gingen tot de dienst van ALLAH over." Velen zonden uit

(1) Zie Aanteekening 34.

eigen beweging gezanten naar Medina, om over aanneming van den Islam of althans over erkenning van MOHAMMED's politiek gezag te onderhandelen. Merkwaardig is het gezantschap der Benoe Tamim, die eenige hunner geroofde vrouwen en kinderen terug lieten eischen. De gezanten daagden MOHAMMED tot een' dichterlijken wedstrijd uit. Op het midden van den dag traden zij voor zijne deur en schreeuwden daar zoo lang dat hij eindelijk naar buiten kwam en tot hen zeide: „Ik ben niet door God als dichter gezonden, ook tracht ik niet naar roem." Hij vergunde hun echter een wedstrijd aan te gaan met eenige dichters onder de Muzelmannen. In hoogdravende bewoordingen verhieven zij nu de edele hoedanigheden en deugden van hun stam; van echte poëzij is echter in hunne uitdrukkingen geen zweem te ontdekken. Wij laten die daarom ook onvermeld (1). In gelijken toon werden zij door de Moslemen met allerlei klinkende phrasen beantwoord. Eindelijk erkenden de gezanten zich voor overwonnen en namen den Islam aan. MOHAMMED gaf hun de gevangenen terug en bovendien nog rijke geschenken. De luidruchtigheid dezer lieden bij hun wedstrijd zoowel als de twisten van OMAR en ABOEBAKR over hun talent mishaagden echter den profeet, zoodat hij zelfs in eene openbaring van den Koran zijne afkeuring over zulk een onvoegzaam gedrag uitdrukte. Vgl. Soera XLIX: 2–5.

Ook de Thakifiten zagen zich weldra gedrongen het gezag van MOHAMMED te erkennen. De Islam was nu zoo algemeen geworden dat zij zelfs in de onmiddelijke omgeving

---

(1) Men kan die o. a. vinden bij WEIL. MOHAMMED der Prophet pag. 245 vgg.

hunner stad Taïf niet meer veilig waren. Ook vreesden zij dat MOHAMMED het beleg zou hervatten. Zij zonden dus gezanten tot hem, die zich bereid verklaarden zijne godsdienst te omhelzen, mits men hen vrij liet van het gebed en toestond hunne godin LÁT (ALLÁT) nog drie jaren te behouden. Maar MOHAMMED wilde hun dit niet vergunnen; zij konden het zelfs niet verkrijgen dat hij de vernieling van het beeld nog eene maand uitstelde. Het eenige dat hij hun toestond was, dat hij hen van de verpligting ontsloeg om zelve hun afgod te verbrijzelen en ABOE SOFIÁN en MOGHIRA met dit werk wilde belasten. De gezanten deelden vervolgens aan de inwoners van Taïf mede wat MOHAMMED van hen eischte; zij ontwierpen daarbij zulk een schrikverwekkend tafereel van zijne magt, dat de bevolking besloot toe te geven (1).

Maar aan de Syrische grenzen rustte, naar men vernam, de Grieksche stadhouder een talrijk leger uit om tegen MOHAMMED te velde te trekken. Ook deze rustte zich nu ten strijde en bragt een groote krijgsmagt op de been, waarschijnlijk omstreeks 30,000 man. Doch het was hem nooit te voren zoo moeijelijk gevallen troepen bijeen te krijgen, ja velen verlieten onderwèg nog zijne vanen. De bij Moeta geledene nederlaag was nog niet vergeten, zoodat men algemeen sterk opzag tegen een' krijg met de Grieken. Bovendien had de oogst in dit jaar (het negende der Hedjra 630–31) niet veel opgeleverd en was ten deele zelfs nog niet afgeloopen, zoodat men te naauwernood den noodigen leeftogt voor een marsch naar eene zoo verafgelegene streek kon bijeenbrengen. Ook was de

---

(1) Vgl. Aanteekening 35.

hitte toenmaals buitengemeen drukkend. Aan de volijverige pogingen van MOHAMMED en zijne voornaamste vrienden gelukte het toch eindelijk de meeste Medineners en vele andere bondgenooten tot deelneming aan den krijgstogt te bewegen. ABOEBAKR gaf zijn geheele vermogen, ter waarde van 4,000 drachmen, ten beste om de kosten te bestrijden. Op MOHAMMEDS vraag wat hij nu nog voor zijn gezin had overig gelaten, antwoordde hij: „God en zijn gezant." OTHMAN schonk voor hetzelfde doel een aanzienlijker bedrag dan alle overigen. MOHAMMED riep Gods welgevallen in over zijne daad. Zelfs vele vrouwen gaven hare sieraden als bijdragen voor den heiligen krijg tegen de ongeloovigen. Doch reeds bij den uittogt uit Medina verliet de ons reeds bekende ABDALLAH IBN OBEIJ met een groot deel der zijnen het leger; zijn voorbeeld werd later nog gedurig door anderen gevolgd. In weerwil van vele bezwaren, gloeijende hitte en groot gebrek aan water, trok MOHAMMED steeds voort, tot dat hij na ongeveer tien dagen te Taboek kwam, een stadje bijna halfweg tusschen Medina en Damaskus. Hier kwamen de hoofden van eenige steden en stammen hem hunne onderwerping aanbieden. Ook OKEIDAR, vorst van Daumat aldjandal, een Christen, werd door CHALID gedwongen den profeet hier te huldigen, en verkreeg tegen eene jaarlijksche schatting vrijheid van godsdienst. Nog meer andere Christenen in de nabuurschap werden tot onderwerping genoopt (1). Na zijne vrienden geraadpleegd te hebben, besloot MOHAMMED thans weer naar Medina terug te trekken. Onderweg waren zijne troepen meermalen aan zijne be-

(1) Zie ook Aanteek. 33.

velen ongehoorzaam. Eenmaal zelfs deden twaalf vermomde personen, terwijl hij des nachts, slechts van weinigen vergezeld, over een heuvel reed, eene poging om hem te vermoorden. Doch op het gedruisch dat zij maakten, werd zijn kameel schuw en rende zeer snel met hem voort. Een zijner begeleiders dreef tevens de kamelen der vervolgers met een' stok terug. De verraders kozen het hazepad en vermengden zich onder de troepen, zoodat zij onbekend bleven. Op dit voorval heeft Soera IX: 75 betrekking. — Op dezen terugtogt liet MOHAMMED ook eene moskee verbranden. De Beni Ghanim hadden hem namelijk uitgenoodigd hunne te Dzoe Awán nieuwgebouwde moskee door zijn gebed in te wijden. Aanvankelijk roemde hij hun vroomheid. Hij vernam echter dat zij dezen tempel slechts hadden laten bouwen, opdat de daaromstreeks wonende Arabieren zich niet naar het naburige Koeba zouden begeven. Daár hadden namelijk de Beni Amroe ibn Auf, op wie zij zeer naijverig waren, reeds sedert eenigen tijd eene moskee. Ook hoorde MOHAMMED dat deze schijnvromen in geheime verstandhouding stonden met den monnik ABOE AMIR, die toenmaals de Grieken in Syrië tot een oorlog met de Moslemen zocht te bewegen. Behalve dat hunne moskee vernield werd, verscheen weldra ook eene passage van den Koran, waarin hunne handelwijze zeer werd gelaakt, Soera 9: 109-111. — Van hen, die te Medina teruggebleven waren en geen deel genomen hadden aan den krijg, vinden wij mede in dezelfde Soera gewag gemaakt. In den eersten tijd na zijne terugkomst te Medina verbood MOHAMMED zelfs aan degenen, die hem vergezeld hadden, met sommigen dezer tehuisgeblevenen een woord te wisselen. Dit verbod nam

hij intusschen spoedig terug en handhaafde het voorloopig slechts nog eene poos omtrent drie onder hen, die om hunne godsdienstigheid en gehechtheid aan zijn persoon bijzonder bekend waren en wien het zeer leed deed, dat zij niet medegetrokken waren. Eenigen dezer berouwhebbenden bonden zich vast aan de muren der moskee en deden een eed, dat zij zich niet van hunne banden zouden losmaken, voor dat de profeet hun vergaf. Er verscheen weldra een stuk van den Koran, waarin MOHAMMED hun Gods vergiffenis aankondigde. Hij ontnam hun daarbij tevens het derde gedeelte hunner bezittingen, naar hij zeide, op Gods bevel, als eene aalmoes, om hen van hun zonde te zuiveren; vgl. Soera 9: 104–106 en ook vs. 119 en 120 (1).

Kort daarna overleed ABDALLAH IBN OBEIJ, de magtigste onder MOHAMMEDS heimelijke tegenstanders te Medina. Van dezen mededinger bevrijd en in een groot deel van Arabië als gebieder erkend, kon hij thans een' belangrijken stap wagen. Hij zond ALI naar Mekka met bevel om aan de daar verzamelde pelgrims te verkondigen dat geen ongeloovige in het paradijs zou worden binnen gelaten, dat geen van hen in het volgend jaar meer ter bedevaart zou mogen komen en voortaan niemand meer naakt om den tempel heen zou mogen gaan. Alleen zij, die een formeel verdrag met MOHAMMED gesloten hadden, zouden dit, tot dat de tijd daarvan verstreken was, nog als geldig kunnen beschouwen. Aan de overige ongeloovigen werden nog slechts vier maanden uitstel toegestaan. Na afloop van dien termijn zouden zij niet meer op de be-

(1) Vgl. Aanteekening 36.

scherming van den profeet kunnen rekenen. Verder droeg hij aan ALI op om bij deze gelegenheid ook het begin der negende Soera bekend te maken, waarin de Muzelmannen gelast worden, alle ongeloovigen zonder onderscheid te beoorlogen, ook al ware het in eene van de vier heilige maanden. Joden en Christenen zouden echter buiten het gebied van Mekka vrij hun godsdienst mogen uitoefenen, mits zij schatting wilden betalen. Voorts werd elk verbond met ongeloovigen hierbij verboden, zelfs met de naaste verwanten, indien zij den Islam niet hadden aangenomen. Den inhoud dezer hoogstmerkwaardige Soera zullen wij later uitvoeriger bespreken. Hare mededeeling had reeds terstond in den aanvang gunstige gevolgen voor MOHAMMEDS gezag. Zeer vele stammen, zelfs uit Jemen, zonden gezanten naar Medina om den profeet te huldigen. Ook de Christen FARWA, landvoogd der Grieken over Moán, eene streek aan de grenzen van Syrië, omhelsde den Islam. Maar de Grieken lieten hem zijne geloofsverandering en onderwerping aan MOHAMMED met den dood boeten. De Perzische landvoogd van Jemen nam mede den Islam aan.

Minder gelukkig was MOHAMMED toenmaals in zijne huisselijke omstandigheden. In het laatst van het negende jaar der Hedjra (630–31) verloor hij kort na elkander zijne dochter OMM KOLTHOEM en zijn eenig overgebleven' zoon IBRAHIM, wiens dood hij bijzonder betreurde. Niet lang te voren had hij ook zeer gebukt gegaan onder groote oneenigheden met zijn' harem, waarop wij in het vervolg terug komen. Hierom moest hij toen zelfs besluiten niet in persoon naar Mekka ter bedevaart te gaan, maar ABOEBAKR als zijn' vertegenwoordiger te benoemen en de negende Soera door zijn' schoonzoon ALI te laten afkondigen.

In het volgende jaar evenwel, het tiende der Hedjra, ondernam hij de bedevaart. Vele duizenden pelgrims, volgens sommigen meer dan honderdduizend, sloten zich bij hem aan. Ook zijne negen vrouwen nam hij mede. Hij verrigtte de gebruikelijke ceremoniën (1) en gaf den geloovigen verscheidene voorschriften, zoowel betrekkelijk de bedevaart als van anderen aard. Voornamelijk vermaande hij hen om zich van onregtmatige winsten, in het bijzonder van woeker, te onthouden; verder gaf hij verschillende geboden omtrent de behandeling van vrouwen. Ook de voornaamste wetten omtrent het gebruik van spijzen kondigde hij toen af. Hij riep vervolgens God driemaal tot getuige dat hij zijne roeping als profeet had vervuld en deed nog eenige gebeden. „O God!" zeide hij onder anderen, „Gij hoort mijne woorden en ziet waar ik mij bevind, gij kent mij van buiten en van binnen en niets in mijn gansche wezen is voor u verborgen. Ik, de beschroomde, smeekende, genade behoevende en zwakke mensch, belijd hier mijne zonde voor u en smeek u, zooals de arme den rijke, beef voor u als een misdadiger voor zijn regter en bid tot u met een neergebogen hoofd en oogen vol tranen. Laat mijn gebed niet onverhoord! o God! wees genadig en barmhartig jegens mij, gij beste van allen die men iets verzoekt, gij beste gever! Tot u neem ik mijn toevlugt voor de pijn van het graf, voor de onrust van het gemoed, voor de gewelddadige omkeering van mijn toestand en voor de boosheid van alle boozen." Den volgenden dag herhaalde hij in het dal Mina bij Mekka bijna woor-

---

(1) Nog tegenwoordig houden de geloovigen zich hierbij aan het voorbeeld, dat MOHAMMED toen gaf. Wij bespreken deze verschillende gebruiken en plegtigheden later.

delijk dezelfde prediking die hij den vorigen dag gehouden had. De drieenzestig kamelen; die hij naar het aantal zijner levensjaren mede gebragt had, slagtte hij daarop eigenhandig; een stukje van ieder liet hij voor zich en de zijnen toebereiden, het overige werd onder de armen verdeeld. Nadat hij alzoo de bedevaart volbragt had, liet hij zich het haar snijden; de helft van het afgesnedene gaf hij aan zijn' vertrouwden vriend ABOE TALHA, het overige aan het volk, dat ze als reliquien vereerde. Men verhaalt zelfs dat de beroemde CHALID zijne overwinningen toeschreef aan eenige haren van den profeet, die hij in zijne muts bewaarde.

Op zijne terugreis hield MOHAMMED bij Djohfa eene redevoering, waarin hij onder anderen tot zijne reisgenooten zeide: „o gij lieden, ik ben een mensch even als gij, de bode van mijn' Heer (d. i. de doodsengel) kan elk oogenblik voor mij verschijnen en ik moet hem volgen. Dan word ik omtrent u ondervraagd en gij zult eens omtrent mij ondervraagd worden. Wat zult gij dan antwoorden?" „Wij zullen betuigen," hernam men, „dat gij ons Gods openbaringen hebt medegedeeld en ons met grooten ijver aangeraden steeds het goede te doen. God vergelde het u." „Gij bekent immers," ging hij nu voort, „dat er maar één God, MOHAMMED zijn dienaar en gezant is, dat paradijs en hel eene waarheid zijn, dat de opstanding na den dood zeker is en zoo ook eveneens het uur, waarin de menschen uit hunne graven voor Gods gerigt zullen verschijnen!" Op hun bevestigend antwoord bezwoer hij hen bij deze heilige waarheden dat zij steeds zijne familie met liefde en achting zouden bejegenen. In het bijzonder beval hij hun ALI aan, tegen wien men in Jemen was opgestaan

en over wien sommigen zich zeer beklaagden. „Wie mij bemint," sprak hij, „kieze ook ALI tot zijn' vriend! God sta dengene bij die hem beschermt en verlate zijne tegenstanders!" Deze woorden beschouwen de Sjiiten als hoofdbewijs voor ALI's aanspraak op het chalifaat, waarom zij den dag, waarop MOHAMMED die uitsprak, (de 18 Dzoe-l-Hidja) nog heden als een feestdag vieren (1). Bij eene onpartijdige verklaring mogen wij er echter deze gevolgtrekking niet uit maken.

Na zijn terugkeer te Medina maakte MOHAMMED aanstalten tot een' nieuwen veldtogt tegen de Grieken, om de bij Moeta geledene nederlaag te wreken. Hij gaf het bevel over de troepen aan den twintigjarigen OESAMA, den zoon van zijn aldaar gesneuvelden vrijgelatene ZEID. Weinige dagen later overviel hem zijne laatste ziekte, waarvan wij den aard niet regt kennen. Vóór zijn dood ging hij echter nog meer dan eenmaal in de moskee van Medina, die aan zijn huis grensde. Daar rigtte hij over verschillende zaken het woord tot zijne aanhangers. „Wie van u," zeide hij onder anderen, „iets op het geweten heeft, hij sta op, ten einde ik God om vergeving voor hem bidde! Toen stond iemand op, die tot dus verre als een vroom Islamiet beschouwd was en sprak: „Ik ben een huichelaar, een leugenaar en laauw Muzelman geweest!" „Wee u!" riep OMAR hem toe, „waarom openbaart gij wat God verborgen heeft?" Maar MOHAMMED hernam: „o OMAR! het is beter in deze wereld te blozen dan in de andere. Geef hem opregtheid en geloof, o God! en neem

(1) De grond hunner redenering ligt in de dubbelzinnigheid van het woord Maula, dat MOHAMMED bezigde. Dit beteekent namelijk ook: heer, gebieder of gezagvoerder.

de laauwheid in het vervullen uwer voorschriften van hem weg, als hij innig wenscht die gestand na te komen!" Verder zeide MOHAMMED tot de aanwezigen: „heb ik iemand van u geslagen, hier is mijn rug, slaat mij weder! heb ik iemand in zijne eer te kort gedaan, zoo krenke hij de mijne, heb ik iemand van zijn geld beroofd, zoo neme hij 't van het mijne terug. Hij vreeze geen' wrok van mijn' kant, want dit ligt niet in mijn karakter!" Nu was er iemand, die beweerde dat hij hem drie dinárs schuldig was. MOHAMMED voldeed hem die terstond en zeide weder: „het is beter in deze wereld te blozen dan in gene!" Na dien dag voerde hij nog slechts eenmaal in de moskee het woord tot de geloovigen. Zijne laatste woorden aldaar gesproken, waren: „ik ga u slechts voor, gij zult mij volgen, de dood verbeidt ons allen, laat niemand dus beproeven dien van mij af te wenden; mijn leven was tot uw best, mijn dood zal dit ook zijn." Sedert bezocht hij de moskee nog wel meermalen, maar liet ABOE BAKR in zijne plaats voorgaan in het gebed. Hij kwam er nog op zijn' sterfdag, den 12e Rabia-l-awwal van het elfde jaar der Hedjra (7 Junij 632). Vóór zijn verscheiden had hij de vrijheid geschonken aan zijne slaven en al het geld, dat hij in huis had, dat slechts zes of zeven dinárs bedroeg, onder de armen verdeeld (1).

Vrij algemeen was onder de Moslemen het geloof verbreid dat hun profeet niet zou sterven. Groot was dus de verrassing, toen zijn dood hun ter oore kwam. OMAR kon er aanvankelijk volstrekt niet aan gelooven. „Hij is tot zijn Heer gegaan," sprak hij, „even als MOZES, de

(1) Vgl. Aanteekening 38.

zoon van IMRAM, die ook veertig nachten verdwenen was en toen weer tot zijn volk terugkeerde, dat hem voor dood gehouden had." Maar ABOE BAKR zeide tot de menigte: „al wie onder u MOHAMMED gediend heeft, hij wete dat MOHAMMED dood is; maar wie den God van MOHAMMED diende, laat hij daarin volharden, want zijn God leeft nog en sterft nooit." Tevens las hij het 138ste vers der derde Soera voor, waarin MOHAMMEDS sterfelijkheid met duidelijke woorden is uitgesproken. Ook in eene latere proclamatie aan het volk weidde hij uitvoerig uit over dit punt. Niemand kon zich echter herinneren dit vers ooit uit den mond van MOHAMMED gehoord te hebben; intusschen opperde men geen' twijfel aan de echtheid en het werd spoedig algemeen bekend. Ook OMAR, die waarschijnlijk uit politieke bedoelingen MOHAMMEDS dood nog eenigen tijd had willen verbergen, erkende nu de waarheid van het berigt, dat de profeet overleden was (1).

Toen men eenmaal overtuigd was dat MOHAMMED niet meer leefde, was terstond de vraag wie zijn opvolger zou zijn de hoofdgedachte, die de gemoederen vervulde. Om het overschot van den profeet bekommerde zich niemand. Alleen ALI vergat hem niet, maar ging, van nog enkele familieleden en slaven vergezeld, heen om hem te wasschen en van een lijkkleed te voorzien. Men begroef hem in zijn huis, op dezelfde plek waar hij gestorven was. Middelerwijl hadden er langdurige discussiën plaats gehad over de opvolging. De twist liep daarbij zoo hoog, dat men bijna handgemeen werd. De Ançár (Medinische bondgenooten van MOHAMMED) wenschten hun opperhoofd SAD

(1) Vgl. WEIL, Gesch. der Chalifen, I, pag. 4.

ibn IBÁDA of althans een der hunnen tot zijn opvolger gekozen te zien. Van den anderen kant hadden ABOE BAKR en ALI meer aanspraak op deze waardigheid. De laatste kwam echter in het geheel niet in aanmerking. De eerste was de oudste van MOHAMMEDS aanhangers, en had nog kort vóór diens dood in de moskee zijne plaats vervangen. Hij werd dan ook eindelijk als Chalif, d. i. opvolger van MOHAMMED, erkend en kreeg alzoo een gezag in handen dat hem nog altijd door velen betwist werd, en de heerschappij over een gebied, dat toen reeds een voorspel vertoonde van zijne latere verbrokkeling.

Wij hebben reeds meermalen gezien dat de meeste Arabieren slechts voor het uiterlijke den Islam hadden aangenomen. Zij waren doorgaans door vrees voor MOHAMMEDS magt en invloed of door het voorbeeld van anderen daartoe bewogen. Voor zeer velen echter was de Islam een lastig juk, naar welks afwerping zij reikhalsden. Op de eerste tijding van MOHAMMEDS dood dreigden de Mekkanen in massa van den Islam af te vallen. Hunne stemming was van dien aard, dat ATTÁB, de stadhouder te Mekka, zich uit vrees een tijdlang schuil moest houden. SOHEIL ben AMROE, een der ijverigste aanhangers van den Profeet, wist hun echter ontzag in te boezemen en een' opstand te voorkomen. Voornamelijk had men het tegen de opbrengst der zakát of armentaks en de erkenning van een' Koreisjiet als hoofd over stammen, die tot nog toe van niemand dan van hun eigen hoofden afhankelijk waren geweest. Des te onaangenamer was hun de opvolging van ABOE BAKR, waardoor deze vreemde heerschappij bestendigd werd. Van deze volksstemming maakten reeds bij het leven van MOHAMMED sommigen gebruik, om zich zelve te verheffen en grepen

daartoe het middel aan, dat in Arabië zoo dikwijls krachtig heeft gewerkt en waarop zij door MOHAMMEDS voorbeeld waren gewezen. Zoo traden er reeds vóór MOHAMMEDS dood in verschillende streken van het schiereiland verscheidene profeten en ook profetessen op, die zich meerendeels een' niet onbeduidenden aanhang verwierven. Onder de meest bekenden is de grijze MOSEILAMA te rekenen. Hij wierp zich in Jemáma tot profeet op en eischte van MOHAMMED dat deze de regering met hem zou deelen, wat natuurlijk geweigerd werd. Even als meer andere Arabische profeten in zijn tijd, gaf hij zijne openbaringen in een' dergelijken stijl als wij in de oudste Soera's van den Koran vinden. Daar men toenmaals reeds veel van MOHAMMEDS wonderen verhaalde, zocht hij hem hierin, ten deele door kinderachtige vertooningen, na te volgen, waardoor hij veel ingang vond. Hij verklaarde eene zekere streek in Jemáma voor heilig, gelijk de Muzelmannen het gebied van Mekka als heilig erkenden. Hij deed gebeden voor zieken en andere ongelukkigen en gaf zijn zegen aan kinderen. Na MOHAMMEDS dood stond hij reeds aan het hoofd van een talrijk en dapper leger en sloeg de Moslemen bij herhaling, tot dat CHALID hem in een moorddadig gevecht overwon, waarin de bedrieger sneuvelde (633).

Eene mededingster van MOSEILAMA was SADJÁH, eene Christin, die als profetes aan het hoofd stond van den magtigen stam der Benoe Taghlib. Zij maakte van den dood van MOHAMMED gebruik om haar gezag verder uit te breiden. Zij dwong MOSEILAMA haar de helft der inkomsten van Jemáma te betalen en de andere helft te beloven. Wij weten niet met zekerheid hoe het met haar afgeloopen is.

Niet minder gevaarlijk was de gewaande profeet ASWAD, die nog bij het leven van MOHAMMED een groot gedeelte van Arabië, onder anderen geheel Jemen aan zich onderworpen had. Even vóór den dood des stichters van den Islam werd hij door eenige verraders, die met zijne vrouw in verstandhouding stonden, des nachts vermoord. Terwijl men bezig was hem van kant te maken, schreeuwde hij luidkeels, waarop zijne dienaars aan zijne kamerdeur kwamen. Zijne vrouw zond hen echter weg onder het voorgeven dat hij juist in eene vlaag van geestvervoering was, waarin hij goddelijke ingevingen ontving.

Nog verscheidene andere profeten traden op, die ten deele onder de regering van ABOE BAKR ten onder werden gebragt. Een der meest bekende is TOLEIHA, de zoon van CHOWEILID. Hij stond als profeet aan het hoofd der Benoe Asad. ABOE BAKR zond CHALID tegen hem. Hij werd geslagen en omhelsde later den Islam.

MOHAMMEDS PRIVAAT LEVEN, KARAKTER EN ANDERE BIJZONDERHEDEN.

Met een' blik op de huisselijke omstandigheden van den profeet en op zijn' aard en karakter willen wij ons kort levensberigt besluiten. Zijn uiterlijk wordt ons in vele werken beschreven en ook hier is men niet spaarzaam geweest met het wonderbare. De mededeelingen die wij bezitten, leveren echter stof genoeg om ons, afgezien van latere overdrijving, een vrij aanschouwelijk beeld van zijn persoon in zijn mannelijken leeftijd te kunnen vormen.

Hij was van iets meer dan middelbare lengte; zijne gestalte was indrukwekkend. Hij had een groot hoofd met hoog voorhoofd, langen neus en groote zwarte oogen. Eén lange baard reikte tot aan zijne breede borst. Zijn lange en fraai gevormde hals werd somtijds bij dien van eene antilope vergeleken. Zijn donkerkleurig haar hing tot op zijne schouders af. Op den rug had hij eene vlek of een klein uitwas, dat ons zeer verschillend beschreven wordt. Mén beschouwde dit als het zegel van zijn profetisch ambt. Ook was hij een weinig gebogcheld, althans naar SPRENGER ons verhaalt. Hij ging meer of min vooroverggebogen met een' vluggen, doch vasten tred. De uitdrukking van zijn gelaat was schrander en peinzend, schoon ook al niet geheel vrij van iets zinnelijks. Hij was doorgaans stil en afgetrokken en sprak weinig. Nu en dan echter kon hij zeer vrolijk zijn en zelfs onmatig lagchen. In het algemeen was hij een vriend van scherts. Hij bezat eene buitengewone ligchaamskracht. Zijne kleeding was zeer eenvoudig. Bij het aantrekken van een nieuw kleed plagt hij te zeggen: „Wees geprezen, o Heer! gij die mij kleedt; laat mij al het goede erlangen, dat met dit gewaad verbonden is en bewaar mij voor alle kwaad, dat het kan berokkenen!" Hij droeg veel zorg voor een welvoegelijk uiterlijk, waarom hij dikwijls in den spiegel zag. „Het is God niet welgevallig," sprak hij, „als de menschen zich op onvoegzame wijze aan hunne broeders vertoonen." Hij leefde zeer sober; dikwijls at hij slechts droog brood of een' ganschen dag niets dan dadels. Zijne levensmiddelen droeg hij veelal zelf van de markt naar huis en bereidde die toe; hij zelf lapte zijne kleederen, veegde zijne kamer en melkte zijne geit. Hij plagt uit

één schotel te eten met zijne bedienden, die hij altijd zeer toegevend behandelde. Als zijne kat honger had, reikte hij zelf haar voedsel toe; een witte haan liep in zijn huis rond, dien hij als een middel tot afwering van tooverij en booze geesten beschouwde en zijn vriend noemde. Zijn gedrag in den omgang nam veelal ieder voor hem in. Trad hij ergens binnen, waar hij vrienden aantrof, zoo liet hij niet toe dat zij voor hem opstonden. Hij wilde in het algemeen geen persoonlijke onderscheiding van hen genieten, ook wel om niet vergood of aangebeden te worden. „Ik ben een dienaar Gods zoo als gij," zeide hij menigmaal, „ik eet zoo als gij, drink zoo als gij en ga zitten even als ieder ander mensch." Den nood van armen, van weduwen en weezen trok hij zich steeds aan; hij beschermde slaven en slavinnen tegen mishandeling. Hij gaf meermalen alles weg wat hij op het oogenblik in huis had, zoodat ook door deze milddadigheid zijn van CHADIDJA geërfd vermogen grootendeels wegsmolt en hij bij zijn' dood bijna niets naliet. Had hij in drift iemand verongelijkt, zoo trachtte hij naderhand zijn' misslag weer goed te maken. Eens gaf hij een' slaaf aan zijne vrouw SAUDA in bewaring. Uit medelijden maakte zij zijne boeijen los en stelde hem in de gelegenheid om te ontvlugten. Toen MOHAMMED dit vernam, wenschte hij in de eerste uitbarsting van drift dat hare hand mogt afvallen. Doch dadelijk daarop sprak hij: „ik ben maar een mensch, o God! verander gij mijn vloek in een zegen!" Van bijgeloof was hij niet vrij; dit blijkt reeds uit hetgeen wij zoo even van den haan verhaalden, dien hij hield. In velerlei onbeduidende zaken meende hij dikwijls goede of kwade voorteekenen te zien. Onder zijne

gebreken staat zijne neiging tot wellust bovenaan. In dit opzigt vinden wij ook in den Koran een' spiegel van zijn karakter waar hij b. v. de genietingen van het paradijs met sterke kleuren maalt en de schoonheid der Hoeri's met levendige trekken schildert. Het is opmerkelijk dat juist deze schilderingen grootendeels afkomstig zijn uit een tijdperk van zijn leven, toen hij nog alleen met CHADIDJA gehuwd was en geen andere vrouw buiten haar bezat. „De dingen dezer wereld die de meeste aantrekkelijkheid voor mij hebben," zeide hij, „zijn vrouwen en reukwerk, maar zuiver geluk geniet ik slechts in het gebed." Als men hem zijne veelwijverij verwijt, zoo vergeet men dat hij in Arabië als profeet optrad en in de deugden en gebreken zijner natie deelde. Hoeveel vrouwen MOHAMMED eigenlijk gehad heeft, weet men niet naauwkeurig. Een der oudste biographen, IBN HISJÁM, noemt elf vrouwen op. Teregt rekent WEIL daarbij nog de slavinnen MARIA en RIHÁNA, die mede als zijne wettige vrouwen beschouwd moeten worden. MARIA was eene gewezene Christin, RIHÁNA en ÇAFIJA waren van Joodsche afkomst (1). Bij CAUSSIN DE PERCEVAL vinden wij dat hij zich met vijftien vrouwen in den echt verbond en met elf of twaalf van haar gemeenschap had, daar hij zich van sommige zeer spoedig scheidde. Eenige Arabische schrijvers spreken van nog meer vrouwen. Men vergete ook niet dat MOHAMMED 25 jaren lang alleen met CHADIDJA heeft geleefd. Het is ook niet onwaarschijnlijk dat hij daarom zoovele vrouwen nam, dewijl hij vurig verlangde naar het bezit van een' zoon. Want de vier zonen, die hij bij CHADIDJA verwekte, stierven allen zeer

---

(1) Vgl. Aanteekening 87.

jong. Eerst toen hij over de 60 jaren oud was, kreeg hij nog een' zoon, IBRAHIM, bij zijne slavin MARIA; deze overleed echter mede, toen hij slechts 2 jaren had bereikt. Na zijn huwelijk met ZEINAB bint DJAHSJ liet hij in het vertrek van elke zijner vrouwen een scherm plaatsen, waarachter zij bezoekers moesten aanhooren. Vgl. Soera XXXIII: 53. De voornaamste Moslemen volgden later dit voorbeeld van hun profeet. De geschiedenis van MOHAMMEDS harem levert eene merkwaardige bijdrage tot de karakteristiek van zijn persoon en zijne openbaringen.

Wij willen om die reden enkele der belangrijkste voorvallen vermelden, die zijne verhouding tot de andere sekse en den geest van den Koran kenschetsen. De zoo even genoemde ZEINAB was de vrouw van zijn aangenomen zoon ZEID. Op zekeren dag dat MOHAMMED hem een bezoek bragt, vond hij ZEINAB alleen te huis. Hare schoonheid maakte diepen indruk op zijn hart en hij verliet haar met den veelbeteekenenden uitroep: „God zij geprezen, die de harten der menschen wendt waarheen hij wil! Toen ZEID deze woorden van haar vernam, begreep hij terstond den zin en beijverde zich om aan MOHAMMED te verklaren, dat hij bereid was zich van haar te scheiden. De profeet opperde voor den schijn wel eenige bedenkingen, maar toen ZEID aandrong, ging de scheiding door en ZEINAB werd met MOHAMMED verbonden. Zijne handelwijze gaf echter veel ergernis aan de geloovigen, want het huwelijk met de vrouw van een' aangenomen zoon werd evenzeer als ongeoorloofd beschouwd als dat met de gade van een' eigen' zoon. Om het gemor te doen ophouden, verschenen er nu openbaringen, waarin God zegt dat hij den echt met ZEINAB aan zijn profeet toestond en het voortaan aan allen vergunt

zich met de vrouwen hunner aangenomene zonen te verbinden. Vgl. Soera XXXIII: 4 en 5 en vs. 36–40.

Zeer onaangenaam voor MOHAMMED was een voorval, waarbij zijne vrouw AÏSJA, de dochter van ABOE BAKR, een tijdlang in opspraak werd gebragt. Hij was namelijk gewoon, als hij Medina verliet, steeds eene zijner vrouwen mede te nemen. Op zijn' veldtogt tegen den stam der Benoe Moçtalik liet hij zich door AÏSJA vergezellen. Bij den terugkeer naar Medina, toen men niet ver van deze stad gelegerd was, liet hij onverwachts midden in den nacht bevel geven om op te breken. Bij deze gelegenheid laadden AÏSJA's bedienden hare draagbaar op haar kameel, zonder te bespeuren dat zij er nog niet ingestegen was, daar zij zich juist even verwijderd had, naar zij zelve verhaalt, om een' halsketen, dien zij miste, te zoeken. Men trok intusschen met de ledige draagbaar naar Medina. Toen AÏSJA terug kwam en haar vervoermiddel niet meer zag, liet zij zich op den kameel van zekeren ÇAFWÁN, een der achterblijvers van het leger, dien zij ontmoette, naar huis terugleiden. Deze reis alleen in gezelschap van ÇAFWÁN gaf tot veel gepraat aanleiding, en MOHAMMEDS bekende vijand, ABDALLAH ibn OBEIJ, was de eerste om AÏSJA's trouw verdacht te maken. MOHAMMED zelf twijfelde, althans in het begin, sterk aan hare onschuld. In eenige Koranverzen echter, die spoedig daarop verschenen, verklaart hij de beschuldigingen voor onwaarheid en waarschuwt de geloovigen tegen kwaadspreken. „Hen die deugdzame vrouwen lasteren," zegt hij onder anderen, „en geen vier getuigen bijbrengen, moet gij geeselen met tachtig slagen en neemt nimmer weer een getuigenis van hen aan, want zij zijn goddeloozen. Uitgezonderd zijn degenen, die zich nader-

hand bekeeren en het goede doen, want God is genadig en barmhartig." Vgl. Soera XXIV: 4–27. De laatstgenoemde straf werd in dit geval aan drie personen terstond voltrokken; op den magtigen en invloedrijken ABDALLAH waagde men het evenwel niet die toe te passen. Onder de gegeeselden was ook de dichter HASAN, die satiren op AÏSJA geschreven had. MOHAMMED gaf hem later echter zoo rijke geschenken, dat hij bewogen werd in een lofdicht hare deugden tot den hemel te verheffen.

Nog eene andere haremhistorie verdient vermelding. Eens had MOHAMMED aan zijne vrouw HAFÇA, volgens anderen aan AÏSJA beloofd dat hij den dag bij haar zou doorbrengen. Terwijl zij een bezoek bij haar vader aflegde, ging MOHAMMED in haar huis en ontving daar een bezoek van zijne slavin MARIA, die hij daartoe uitgenoodigd had. HAFÇA kwam echter een weinig vroeger terug dan hij verwacht had en vond hem met MARIA in hare woning. Om hare woede te stillen, deed MOHAMMED haar velerlei beloften; hij beloofde haar ook dat hij MARIA nimmer weer zou aanraken. Hoewel hij HAFÇA verzocht had de zaak geheim te houden, werd zij toch spoedig een onderwerp van gesprek in den harem. Men vond het onvergefelijk dat eene vreemde, die in het Christendom was opgevoed, en dat nog wel eene slavin, aan de dochters van ABOE BAKR en OMAR was voorgetrokken. Verwijtende en stekelige gezegden werden niet gespaard. De zaak liep zoo hoog, dat de profeet zich eene maand lang van allen omgang met zijne vrouwen onthield en alleen in een dakkamertje op eene mat den nacht doorbragt. Tegelijk wees hij de beide vrouwen, HAFÇA en AÏSJA, in eene Koranopenbaring nadrukkelijk teregt. Vgl. Soera LXVI: 1 en vgg. Dit voorval

belemmerde hem zelfs in zijne werkzaamheden als profeet en godsgezant. Daar het juist de gewone tijd van bedevaart naar Mekka was, stelde hij ABOE BAKR tot hoofd der pelgrims aan en zond hem later ALI met eene andere opdragt achterna, waarvan wij boven reeds gesproken hebben. Hij zelf bleef te Medina, om in zijn huis de orde te handhaven onder de moeders der geloovigen, zooals hij zijne vrouwen noemt, (Soera XXXIII: 6). Misschien bleef hij ook nog om andere redenen te Medina, b.v. om de praatjes over dit gebeurde door zijne tegenwoordigheid eenigzins te verminderen. Daar ook juist omstreeks dien tijd ABDALLAH ibn OBEIJ stierf, zijn magtigste vijand, wien men vóór zijne komst te Medina zelfs een formeel oppergezag had willen toekennen, zoo laten zich althans geen andere redenen voor zijn achterblijven denken. — In zijn' sterk uitkomenden hartstogt voor de andere sekse verloochent de profeet der Arabieren het karakter zijner natie niet. De nadeelige gevolgen, die het botvieren aan zijne neiging voor zijn naam en zijn groot levensdoel zou kunnen hebben, tracht hij door een beroep op goddelijke openbaringen te keeren. Het is niet onmogelijk dat hij ook hierbij onder den invloed stond van zelfbedrog en de bovengenoemde Koranverzen omtrent zijne vrouwen niet bloot en alleen te beschouwen zijn als welberekende middelen om zijne aanhangers te misleiden. Hoe men hieromtrent ook moge oordeelen, steeds beschouwde hij de bevrediging zijner zinnelijke lusten als ondergeschikt aan het streven om zijne leer en zijn gezag ingang te doen vinden. Op den voorgrond stond in zijne ziel steeds de groote gedachte eener zedelijke en godsdienstige hervorming van Arabië, zoowel als de zucht om eigen invloed en heerschappij uit te breiden. Van daar zijne huwelijken

met de dochters van invloedrijke mannen, zooals met AÏSJA en HAFÇA, de dochters van ABOE BAKR en OMAR. Het is ook eene onbetwistbare waarheid dat hij zich wezenlijk verdienstelijk gemaakt heeft omtrent de vrouwen in zijn vaderland. Hij beperkte de in Arabië heerschende polygamie, door aan niemand meer dan vier vrouwen toe te staan; schafte het zoo dikwijls voorkomende levend begraven van dochters af; verzekerde aan weduwen en dochters van overledenen een deel der nalatenschap, terwijl zij vóór zijne heerschappij niets erfden, ja zelve als nagelatene bezittingen beschouwd werden. Meermalen vermaande hij ook de vrouwen goed te behandelen. In het bijzonder beval hij moederliefde aan. „Een zoon," zeide hij, „wint het paradijs aan de voeten van zijne moeder." Toch kon hij zich niet geheel losmaken van de heerschende vooroordeelen zijner natie omtrent de vrouw. Hij stelt haar in rang uitdrukkelijk beneden den man en laat zich eene enkele maal op zeer geringachtende wijze over haar uit. Ook staat hij toe ongehoorzame vrouwen des noods te slaan, schoon hij zelf nooit de zijne sloeg. Vgl. Soera: IV: 38 en XLIII: 17.

WEIL is van gevoelen dat MOHAMMED meermalen getoond zou hebben dat het hem aan moed ontbrak, dat hij in den oorlog er steeds op uit was om zijn' persoon te beveiligen. Het schijnt echter gewaagd hem een' bloodaard te noemen of van lafhartigheid te beschuldigen, wanneer men dit, zooals WEIL, voornamelijk wil afleiden uit zijn boven beschreven gedrag in het gevecht bij Bedr en uit de omstandigheid dat hij somtijds den strijd met een' overmagtigen vijand zocht te vermijden, of verraders ongestraft liet. Wij kunnen hierbij even goed aan groote voorzigtig-

heid en eene politieke handelwijze denken. Zijn leven vertoont ons althans geen duidelijke sporen van bloohartigheid in gevaar. Men weet integendeel dat hij enkele malen ook zelf mede streed. Dat hij dit doorgaans niet deed, kan ook een bewijs zijn van doorzigt, en dat hij in den krijg een pantser droeg was bij de Arabieren niet ongewoon.

De beschouwing van MOHAMMED als godsdienststichter hangt naauw te zamen met die van den Koran. Wij moeten dus mede verwijzen naar hetgeen wij omtrent dit boek en zijne leer zullen zeggen. Men houde vooral in het oog dat zijn werk als profeet en godsgezant zich niet laat afscheiden van zijne overige handelingen. Hij was tegelijk hervormer van godsdienst en zeden, opperste regter in geschillen en legerhoofd of wel vaak aanvoerder van rooverbenden. Zijne vele krijgs- en strooptogten waren in menig opzigt eene noodzakelijkheid tot bereiking van zijn doel. Daardoor toch moest hij aanvankelijk in het nijpend gebrek der vele armen voorzien, die hem naar Medina waren gevolgd; door de hoop op buit nam zijn aanhang ook allengs toe, hoewel zijne wezenlijke magt op de verknochtheid der weinigen berustte, die opregt en van ganscher harte in hem geloofden. In zijn geheele leven bleef hij zijn hoofddoel behartigen, doch er is een groot onderscheid tusschen MOHAMMED te Mekka en denzelfden te Medina (1). Terwijl hij te Mekka, door loutere zucht naar iets beters, naar het hoogere gedreven, in dichterlijke geestvervoering ontboezemt wat er in hem omgaat, zien wij hem te Medina allengs bekoelen, doorgaans in den stijl van een redenaar zijne openbaringen mededeelen en in nuchteren prozastijl

(1) Zie ook Aanteekening 40.

velerlei wetten geven. Hierin ligt trouwens nog geen verwijt; hij kon niet altijd over alles met hetzelfde vuur blijven spreken en het werd zijne bepaalde roeping als wetgever op te treden. Maar ook de levendige belangstelling in het geestelijk welzijn zijner landgenooten treedt te Medina meer op den achtergrond en wordt door toenemende heerschzucht en bedrog verontreinigd. Gedurig herroept hij wat hij vroeger heeft verkondigd. Eerst zegt hij, dat Joden, Christenen en Çabiers en in het algemeen zij die aan God en den jongsten dag gelooven en het goede doen, niets te vreezen hebben na den dood; later openbaart hij: „wie eene andere godsdienst dan den Islam verlangt, zij zal (door God) niet van hem aangenomen worden, en hij behoort in de andere wereld tot de verlorenen.” (Soera II: 59 en III: 79.) Hij eischt van de Heidenen des noods slechts eene bloot uiterlijke belijdenis. Wie die weigert, laat hij bestrijden en dooden. Eerst laat hij zich door God vergunning geven zoovele vrouwen te nemen als hij wil; in het vervolg legt hij God een op hemzelven betrekkelijk verbod in den mond om het aantal zijner echtgenooten te vermeerderen, waarschijnlijk omdat hij begreep dat hij er toen reeds genoeg had. Aan zijne volgelingen staat de Koran niet meer dan uiterlijk vier vrouwen toe. Ja nog meer voorregten in betrekking tot zijne vrouwen kent hij zich zelven toe boven de overige geloovigen. Vgl. Soera XXXIII. Ook in andere opzigten doet hij aan de waarheid te kort. De geschiedenis van JOSEPH, die hij van Joden had gehoord, wil hij voor eene openbaring, hem door God medegedeeld, laten doorgaan. Wij zien hier in het oogvallende misleiding, ook al stemmen wij toe dat hij dit verhaal in zijn eigenaardigen trant en met toepassing op zijn' bijzonderen toe-

stand mededeelde, zoodat hij, gelijk sommigen meenen, misschien ook in dit geval niet geheel vrij was van zelfbedrog. Vgl. Soera XII: 3; ook Soera XXXVIII: 70; XXVIII: 45 vvg.; XXV: 35. Opmerkelijk is voorts het onderscheid dat hij maakte tusschen zijn persoonlijk gevoelen en hetgeen hij als mededeeling of openbaring van Godswege wilde doen gelden. Zoo raadpleegde hij bij den veldtogt naar Taboek met zijne vrienden of hij voort zou trekken of terugkeeren. „Indien God u bevolen heeft verder te gaan, zoo doe het!" zeide OMAR tot hem. „Indien ik van God bevel had om verder te trekken," antwoordde MOHAMMED, „zou ik u niet om raad vragen." Toen KAB, een van hen die berouw hadden dat zij hem op deze expeditie niet vergezeld hadden, hoorde dat zijne handelwijze hem vergeven was, snelde hij tot den profeet en vroeg hem: „komt de vergiffenis van u of van God?" „God heeft u genade geschonken," hernam MOHAMMED kortweg. Nog meer voorbeelden van eene dergelijke onderscheiding verhalen ons zijne levensbeschrijvers (1). Hierin ligt, zoo als WEIL teregt opmerkt, een wezenlijk verschil tusschen hem en CHRISTUS, die nooit bijzondere openbaringen had, wiens gansche leven en zijn veeleer als eene zending van den hemel beschouwd moest worden. Moge intusschen de Koran ook al een getrouwe spiegel zijn van MOHAMMEDS zwakheden en gebreken, hij toont ons ook waarin de eigenlijke kracht van den Islam gelegen was. Voor een groot deel toch is hij een voortbrengsel van echt dichterlijk genie en profetische welsprekendheid, boven alles geschikt om een wegslependen indruk te maken op een van natuur

---

(1) B. v. WAK. p. 51; IBN HISJÂM, p. 439, 573, 575.

poëtisch volk. Ook buiten den Koran vinden wij bij de geschiedschrijvers nog menige proeve van het redenaarstalent en de welbespraaktheid van den profeet bewaard. Aan menschenkennis en tact om op de menigte te werken ontbrak het hem niet, maar wel dikwijls aan ware energie. Vaak was hij besluiteloos en handelde hij niet volgens zijne eigene inzigten, maar liet zich leiden door het gevoelen van anderen. Meermalen zien wij sporen van zwakheid en neiging tot toegeven, maar toch kan men hem in het algemeen geen vastheid van karakter ontzeggen. De bron zijner volharding was de geestdrift voor een idee, dat hij met alle middelen, die in zijn bereik waren, zocht te verwezenlijken, waarbij hij somtijds moord en bedrog niet versmaadde. En deze geestdrift zelve was dus niet altijd eene heilige; hoogere en meer wereldsche drijfveren vereenigden zich in zijne ziel. De laatste krijgen te Medina allengs de bovenhand. En hierin, bepaaldelijk in de steeds klimmende heerschzucht, bij hem de wortel van alle kwaad, zien wij de groote schaduwzijde van zijn karakter en streven. Hoewel hij vele hinderpalen te overwinnen had, trad hij toch op onder omstandigheden, die gunstig waren voor zijne roeping en krachtig medewerkten tot den goeden uitslag zijner pogingen. Hieraan misschien niet minder dan aan zijne talenten en handelingen heeft hij zijne grootheid te danken. Wat ware er van MOHAMMED en den Islam geworden, indien hij niet te Medina een' onverwachten ingang voor zijne leer had gevonden? Of indien hij eens naar Abyssinië ware verhuisd, gelijk zoovele zijner aanhangers? Welk een' belangrijken invloed zou het op zijn lot en zijne leer gehad hebben, zoo de Joden of Christenen van zijn' tijd meer geneigd

waren geweest die aan te nemen? Maar daar nu beiden, in weerwil van zijne aanvankelijke toenadering of gunstige stemming jegens hen, toch steeds ongezind bleven hem te huldigen, werd zijne verhouding tot de belijders dezer godsdiensten eindelijk eene vijandelijke. Zijn godsdienstijver kon niet berusten in hun geloof en zijne heerschzucht duldde niet dat zij de erkenning van zijn oppergezag bleven weigeren.

Men heeft MOHAMMED wel eens beschuldigd dat hij sluipmoorden zou hebben laten bedrijven alleen uit zucht om zich te verrijken. Zulk eene ongerijmde aanklagt wordt door zijn geheele leven wederlegd. Wij zagen reeds hoe milddadigheid een van zijne meest uitkomende karaktertrekken was en hoe weinig hij naliet, schoon CHADIDJA hem een groot vermogen had aangebragt, ruime erfmakingen hem ten deel vielen en zijne strooptogten hem een' rijken buit opleverden. Sterk steken hierbij zijne voornaamste vrienden af, zooals TALHA, ZOBEIR en anderen, die zich onmetelijke rijkdommen verzamelden, die zij na zijn' dood in weelde en in het streven naar opperheerschappij misbruikten. In het algemeen maakte hij zich slechts aan moord en misleiding schuldig, in zoover zij hem somtijds als gewenschte of onvermijdelijke middelen toeschenen tot bereiking zijner oogmerken. Dit sluit niet uit dat bij het ombrengen van enkele zijner vijanden, wraakzucht zijn voorname drijfveer zal zijn geweest. Ook hij was niet geheel vrij van dit nationaal gebrek der Arabieren, schoon het in zijne ziel op den achtergrond stond. Dat de drang der omstandigheden hem soms verleidde tot hetgeen hij zelf als onzedelijk afkeurde, daarvan zien wij een sprekend voorbeeld in zijne vergunning kort na zijne komst te Medina en later na de verovering van Mekka dat een man zich

voor een' bepaalden tijd met eene vrouw in den echt mogt verbinden en haar daarna weer verstooten (1). Alle deugden en gebreken van zijn volk vinden wij in hem als in een' spiegel terug en ook zijne leer is in menig opzigt een getrouw beeld van den geest, die de Arabieren steeds heeft gekarakteriseerd.

Maar ook MOHAMMEDS verdiensten zijn groot en in het oogvallend. Door hem trad in Arabië eenheid in de plaats van verdeeldheid. De stammen, die in bestendige vijandschap met elkander leefden, werden door den Islam verbroederd. Wet en gezag vervingen de bandeloosheid, en het Mohammedaansch regt beschermde tegen willekeur en verzachtte de zeden der ruwe barbaren. De toestand van vrouwen en slaven werd verbeterd. Zorg voor de armen is een karaktertrek van den Islam. De grootste weldaden echter, de afschaffing van afgoderij en het te keer gaan van onzedelijkheid kunnen eerst goed in het licht treden na eene beschouwing van de leer, die door den profeet van Arabië is gepredikt.

Hoewel MOHAMMED zelf, zoo als wij gezien hebben, meermalen uitdrukkelijk verklaarde dat men geene wonderen van hem moest verwachten, en dat hij niets meer was dan een bloot mensch, werden er toch reeds bij zijn leven vele wonderbare daden van hem verhaald en werd zijn persoon tot in het buitensporige vereerd. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij zelf later uit politieke inzigten door woorden of handelingen deze geruchten zal hebben bevorderd. De Koran spreekt van geene eigenlijke wonderen, maar slechts van enkele visioenen, die hij zou gehad hebben, b. v. van

(1) Vgl. WEIL, MOHAMMED pag. 227 en 425.

zijne nachtreis naar Jeruzalem. Eens vinden wij ook eene soort van voorspelling, namelijk dat de Perzen binnen weinige jaren door de Grieken overwonnen zouden worden. Soera xxx: 1 vgg. Doch reeds de oudste levensbeschrijvers zijn rijk aan fabelen omtrent hun profeet. IBN HISJÂM b. v., verhaalt ons hoe hij een' boom naar zich toe liet komen en weer naar zijne plaats gaan, alleen met het doel om een' der Koreisjiten tot aanneming van den Islam te bewegen; hoe hij bij het gevecht van Ohod aan een' zijner volgelingen, die zijn zwaard gebroken had, een' dorren palmtak gaf, die aanstonds in een zwaard veranderde; hoe de maan op zijn verlangen in tweeën zou zijn gesplitst en veel meer dergelijks. Later zijn deze wonderverhalen nog zeer vermenigvuldigd, vooral door Perzische schrijvers, en tot in de meest onkiesche en walgelijke bijzonderheden overdreven. Men putte zich uit in het toekennen der meest buitengewone gaven en attributen aan zijn' persoon. „Hij zag van achteren even goed als van voren.... Zijn speeksel kon zeewater zoet maken. Zijne zweetdroppelen zagen er uit als parelen en werden als welriekende stof gebruikt. De hardste grond werd zacht onder zijne voeten. Zijn ligchaam gaf nooit eene schaduw, bij zonnelicht zoo min als bij maneschijn. Schoon hij ongeveer van gemiddelde lengte was, stak hij toch uit boven den langsten man, die naast hem ging" (1) en meer van dien aard. Sommigen verheffen zelfs zijne kuischheid. Doch de meesten beschouwen zijne neiging voor de vrouwen als eene deugd; men heeft die zelfs voor een teeken van zijn profetenambt verklaard. Alle gaven van vroegere profeten

(1) WEIL. MOHAMMED, pag. 340.

achtte men in hem vereenigd. Hij was Gods vertegenwoordiger op aarde gelijk ADAM en DAVID, de vriend van God even als ABRAHAM, schoon van ligchaam als JOZEF, een vorst als SALOMO enz. Als de vrouwen en slaven zijner aanhangers te Medina water haalden voor de dagelijksche behoeften, bragten zij het eerst naar zijn verblijf, opdat hij er zijne handen in zou steken. Van hem afkomstige reliquien werden tot hooge prijzen verkocht. Met allerlei fabelen heeft men vele boekdeelen gevuld; zij zijn de stof van tallooze gedichten geweest en overal in de Mohammedaansche wereld, ook in den Indischen Archipel, in meerdere of mindere mate bekend. En zeker heeft deze apotheose van den profeet zeer veel toegebragt om zijne leer ingang te doen vinden. Zij levert eene belangrijke bijdrage tot verklaring van de geestdrift en opgewondene dweepzucht zijner volgelingen. Welk een geloof men nog heden ten dage daaraan hecht, blijkt het best uit de berigten van reizigers, die, zoo als BURTON in 1853, het heilige land van den Islam hebben bezocht. Vele Muzelmannen dragen eene persoonsbeschrijving van MOHAMMED, op papier of steen, bestendig bij zich en verwachten daarvan allerlei wonderbare dingen, sommigen, althans eenige Perzische monnikorden, zelfs wel beeldjes van den profeet. Men kent hem ook vaak 99 attributen toe, even als aan God en zegt die herhaaldelijk op. Wij zouden veel meer kunnen vermelden, maar het gezegde zij genoeg. In een en ander vertoont zich trouwens reeds de ontaarding van den Islam. Zij zal ons nader blijken wanneer wij later de verschillende secten beschouwen (1).

(1) Vgl. REINAUD Monumens Arabes, Persans et Turcs du cabinet de Mr. le duc DE BLACAS, II, pag. 63 enz.

DE KORAN.

Het boek, waarin MOHAMMEDS openbaringen zijn opgeteekend, is onder alle boeken op de wereld eenig in zijne soort, zoowel wat vorm en inhoud, als bestemming en redactie betreft. Van de verschillende namen, die het draagt, is de meest gewone die van Koran, in overeenstemming met het eerste woord („lees"), waarmede het begint of liever beginnen moest, (Soera XCVI : 1). Koran beteekent eigenlijk het lezen of lezing, zoowel in den zin van de handeling van lezen, als in dien van hetgeen gelezen wordt. Men geeft voorts dien naam aan grootere of kleinere gedeelten van het werk, zoowel als aan het geheel. Van daar dat het boek zoo genoemd is, dat het grootste gedeelte der door MOHAMMED voorgedragene stukken bevat. Dikwijls noemt MOHAMMED den Koran, even als de Heilige Schrift der Joden en Christenen, eenvoudig het Boek (Alkitáb), of ook Addzikr d. i. herinnering of vermaning; Alforkán de onderscheiding, namelijk van hetgeen geoorloofd en verboden is; Alhoeda de leiding op den regten weg; Bosjra, goede of blijde tijding, Evangelie. Nog meer namen vindt men in de

aanteekeningen (1). Allen leveren eene bijdrage tot de karakteristiek van het werk. Omtrent de wijze, waarop MOHAMMED zijne openbaringen ontving, hebben wij reeds de voornaamste bijzonderheden in zijne levensbeschrijving medegedeeld en kunnen dus daarnaar thans verwijzen. Volgens de beschouwing der Muzelmannen en ook volgens de uitdrukkingen van den Koran zelven, is hij het afschrift van een origineel, dat op eene tafel die in den Hemel berust, is gegraveerd. Soera XLIII: 3, LVI: 76 (2). MOHAMMED droeg zijne openbaringen stuksgewijze voor en gaf aan de verschillende stukken den naam van Soera's (3). De 114 Soera's of hoofdstukken, waarin de Koran later verdeeld is, geven ons echter volstrekt geen getrouw beeld van den zamenhang en volgorde der mededeelingen van den profeet. Behalve in deze Soera's is de Koran ook nog in 30 afdeelingen van gelijke lengte verdeeld. Reeds is gezegd dat de eerste verzen der 96ste Soera eigenlijk het begin van het boek moesten uitmaken. Wij voegen er bij dat men gewoon is de Soera's naar tijdsorde te onderscheiden in de zoodanige, die te Mekka of wel die eerst later te Medina verschenen zijn. Bij de eersten pleegt men dan nog onderscheid te maken of zij in de eerste jaren van MOHAMMEDS zending of in eene latere periode van zijn verblijf te Mekka geopenbaard werden. Het grootste gedeelte van hetgeen hij in het laatst van zijn leven voordroeg is thans in de eerste Soera's van den Koran geplaatst, met uitzondering alleen van de allereerste. Overigens geven wij straks eene lijst van MOHAMMEDS openbaringen, zooveel mo-

(1) Zie Aanteekening 41. (2) Zie Aanteekening 42.
(3) Zie Aanteekening 43.

gelijk naar chronologische volgorde gerangschikt. In den Koran, zoo als wij dien thans bezitten, hebben wij echter geene volledige verzameling van alles wat MOHAMMED voorgedragen heeft. Zoo zijn eenige der vroegste te Mekka en de eerste te Medina verschenen stukken, waarin hij zijne aanhangers beval Jeruzalem tot Kibla bij het gebed te nemen, den Verzoendag als vastendag te beschouwen en andere bevelen, waardoor hij toen nog de Joden voor zich zocht te winnen, in den Koran niet tot ons gekomen. Ook missen wij verscheidene andere openbaringen, die hij in lateren tijd terug nam. En wat de straf van overspel betreft, zoo vinden wij daaromtrent slechts eene vroeger afgekondigde wet, terwijl een later voorschrift, waarbij hij bepaalde dat deze misdaad met steeniging gestraft zou worden, in den Koran ontbreekt. Bovendien gaf hij nog verscheidene voorschriften, die mede niet in den Koran, maar in de overlevering met groote eenstemmigheid worden vermeld. Zoo b. v. de verordening omtrent de vijf dagelijksche gebedstijden, de bepaling omtrent het bedrag der schatting door Joden en Christenen op te brengen, het bedrag van de armentaks of zuivering der goederen, sommige geboden aangaande de wijze, waarop de bedevaart te verrigten is enz. (1) Wij zouden meer van dien aard kunnen noemen. Van den anderen kant zijn verscheidene verordeningen, die in het vervolg herroepen werden, blijven staan, omdat zij door hen, die de Soera's bijeenverzamelden, zonder kritiek opgenomen en misschien wel tegen de bedoeling van den profeet zelven zijn bewaard. Dat MOHAMMED zelf verscheidene openbaringen herriep, is elders reeds meermalen gezegd.

(1) Zie ook Aanteekening 49.

Uit dit alles blijkt genoeg, welk een volslagen gebrek aan orde er in ieder opzigt in den Koran heerscht. En vestigt men nu nog het oog op de bonte mengeling van vermaningen, verhalen, wetten en voorschriften en uitboezemingen van allerlei aard, in dit boek vervat, dan worden wij gemakkelijk overtuigd dat zij gelijk hebben, die beweren dat het zijne wedergade niet heeft onder alle overige boeken van godsdienstig karakter, al letten wij ook niet eens op andere kenmerkende bijzonderheden.

Als doel der zending van den Koran wordt ons gemeld dat het Gods wil was dat ook de Arabieren in hunne taal een voor allen duidelijk verstaanbaar geschrift zouden bezitten, dat leeringen en waarschuwingen voor hen behelsde. „Wij hebben den Koran gemakkelijk gemaakt en geschikt om tot vermaning te dienen.” Zoo luidt het telkens herhaald refrein der 54ste Soera. Het boek bevat niet alleen velerlei dat op de godsdienst betrekking heeft, maar ook eene menigte voorschriften omtrent zedelijkheid, regt en gebruiken in het maatschappelijk leven. Vandaar is de Koran ook de basis der Mohammedaansche wetgeving. Reeds MOHAMMED zelf heeft zijne Soera's echter niet voldoende bevonden voor de kennis van den Islam, want zijne zendelingen hadden ook onderrigt te geven hoe men de ceremoniën verrigten moest. Er wordt meermalen veel klem op gelegd dat het een klaar en duidelijk boek is, dat zonder bogten of omwegen de door God geopenbaarde waarheden predikt en de vroeger verschenene heilige schriften van Joden en Christenen verklaart en bevestigt (1). Ook voor deze laatste is de Koran bestemd, voor de Joden bepaaldelijk ook om

(1) Zie Aanteekening 44.

hun opheldering te geven aangaande die punten, waaromtrent zij het onder elkander en met belijders van andere godsdiensten niet eens waren. Enkele voorschriften gelden uitsluitend de Arabieren van MOHAMMEDS tijd. Zoo b. v. Soera IX: 36 en 37 waar hij aan de 4 heilige maanden der Arabieren zijne sanctie geeft en verbiedt de eene maand in plaats van de andere als heilig te verklaren (1). Ja, wij lezen dat hij een gezigt zou gehad hebben, waarin eenige genien of djin door het aanhooren van de voordragt eener Soera bekeerd zouden zijn. Ook de engelen zeggen Koranverzen op in den Hemel. En voor MOHAMMED zelven moet de Koran dienen tot bevestiging van zijn hart en geloof, ja sommige gedeelten gaan hem en zijne vrouwen of anderen, waarmede hij in betrekking stond, bij uitsluiting aan (2).

Hetgeen MOHAMMED in zijne geestvervoering meende van God ontvangen te hebben, plagt hij naderhand, als hij meer tot bezinning gekomen was, in zekeren zamenhang te brengen en, nadat hij het meestal schriftelijk opgeteekend had, voor te dragen. Somtijds droeg hij dezelfde openbaring met eenige wijziging aan verschillende personen voor. Eenige Soera's werden meer dan eenmaal, bij onderscheidene gelegenheden, medegedeeld. Sommige was hij gewoon, zoo wij de uitleggers mogen gelooven, op zekere tijden geregeld te herhalen. Zoo zeide hij elken nacht de 17de en 39ste Soera op en bij het namiddaggebed de 92ste Soera. Ook werden zijne aanhangers vermaand zich de openbaringen, door veelvuldig reciteren, steeds te herinneren. De eerste

---

(1) Vgl. vs. 4 en 5; Soera V: 92; VI: 137 vgg.; XXIV: 36; XXXI: 53 en natuurlijk alle plaatsen waar hij hun afgoderij veroordeelt enz.

(2) Vgl. Soera V: 52–54; XVI: 66; VI: 158; X: 38; XI: 121; XVIII: 1–3; XXVI: 192 vgg.; XXVII: 78; XXXVII: 3; XXXVIII: 87; XXXIX: 29; XLVI: 11; XLVII: 21; LXXII: 1 vgg. enz.

en enkele van de kleinere laatste Soera's worden als dagelijksche gebeden gebruikt en dikwijls ook als amuletten of talisman's. De 36ste Soera pleegt men aan stervenden of bij begrafenissen of andere plegtige gelegenheden, voor te lezen. In Egypte is zij het dagelijksch gebed van vrome Muzelmannen. Volgens het gevoelen der Muzelmannen zijn aan de lezing der onderscheidene hoofdstukken ook verschillende belooningen in de andere wereld verknocht, die grooter zijn, naarmate hun inhoud belangrijker wordt geacht. Het gebruik, dat de aan letterknechterij verslaafde Mohammedanen van vele gedeelten en uitdrukkingen van den Koran maken, is te zeer uiteenloopend en menigvuldig, dan dat wij hier alles kunnen opgeven. Het meeste gewigt hechten zij aan eene zoo correct mogelijke uitspraak der klanken, terwijl het verstaan van den zin meer op den achtergrond staat. Eene slechte uitspraak wordt zelfs als zonde beschouwd. Sommigen gaan in hun bijgeloof zoo ver dat zij, in geval van ziekte, een papier met Koranverzen beschreven en in water opgelost, als geneesmiddel opslikken. Dikwijls huurt men lieden, om in gezelschappen den geheelen Koran voor te dragen, hetgeen als een zeer gepast en aangenaam middel tot onderhoud der gasten wordt beschouwd.

Hoe groot de historische waarde en beteekenis van den Koran is, behoeven wij naauwelijks te herinneren. Niet alleen dat hij de hoofdbron is voor de kennis der Mohammedaansche godsdienst, hij bevat ook de oudste oorkonde, waaruit wij haar stichter in zijne loopbaan van profeet, wetgever en krijgsman, zoowel als in zijne huisselijke omstandigheden en karakter kunnen leeren kennen. Voor de kritiek der met zooveel overdrijving geschrevene bio-

graphiën van MOHAMMED heeft hij een bijzonder gewigt. Zijne verschijning riep van lieverlede eene prozaliteratuur van kolossalen omvang in het leven en gaf eene belangrijke vlugt aan de ontwikkeling van taal en letterschrift der Arabieren. Na onze Heilige Schrift is wel geen ander boek zoo menigvuldig gelezen en zoo heinde en ver in alle deelen der oude wereld verspreid. En hoewel zijne lectuur, over het geheel genomen, eentoonig en vervelend mag heeten, is het toch op menige plaats alles behalve misdeeld van aesthetische schoonheden. De meeste verhalen zijn langdradig, onvolledig of duister, doch in enkele heeft MOHAMMED getoond dat het hem ook niet aan het talent ontbrak om goed te verhalen, b. v. in die van JOZEF en KAROEN (KORACH) S. XII en XXVIII: 76. Hier en daar ontmoeten wij treffende beelden en grootsche schilderingen van Gods eigenschappen, regt aanschouwelijke en indrukwekkende beschrijvingen van hel en paradijs en uitmuntende zedelessen. Meermalen streeft MOHAMMED in verhevenheid de beste Hebreeuwsche dichters, b. v. een JESAJA, op zijde. De schoonste poëzij vindt men in eenige der oudste stukken. De Soera's, die in den laatsten tijd van zijn verblijf te Mekka en die te Medina verschenen, zijn over het algemeen reeds in eene soort van oratorisch proza geschreven en getuigen dat de hooge geestdrift van den profeet plaats gemaakt had voor het koel overleg van den Arabischen staatsman en wetgever. De aard van het onderwerp, namelijk de vele wetten, die daarin voorkomen, liet evenwel vaak geen anderen dan prozastijl toe. Het enthusiasme der eerste tijden moest, ook door de aanhoudende zorg voor stoffelijke belangen, te Medina allengs meer bekoelen. Aan opzet behoeven wij daarbij niet te denken. De stijl der vroegere

Mekkaansche Soera's komt geheel overeen met die, waarvan zich de waarzeggers in Arabië plagten te bedienen. Men vindt in den Koran geen eigenlijke gedichten, waarbij de regelen der Arabische verskunst in acht zijn genomen, maar op de meeste plaatsen eene soort van rhythmus, voornamelijk aan het einde der verzen, dat niet zelden als met de haren er bij is gesleept, terwijl somtijds bloot om den wil van dezen rhythmus de inhoud merkelijk wordt gewijzigd. Over de schoonheid van den Koran is onder de Arabieren slechts ééne stem. Welken indruk hij dikwijls maakte, blijkt vooral uit de gewigtige bekeeringen, die door het aanhooren van sommige passages werden te weeg gebragt. Wij herinneren hier alleen maar aan OMAR's overgang tot den Islam, dien wij boven verhaalden. Een dichtstuk van den grijzen dichter LEBÍD had men de eer waardig gekeurd om het met goud versierd aan den muur der Kaba te hechten. Hij rukte het daarvan af, zoodra hij eenige stukken van den Koran had gehoord.

Wij kunnen het voor uitgemaakt houden, dat MOHAMMED in den regel gewoon was geene losse verzen, maar zamenhangende stukken te openbaren. Verscheidene van die stukken kwamen geheel of nagenoeg geheel overeen met de tegenwoordige Soera's. Het blijkt hieruit dat wij in onzen Koran niet alleen de woorden en gezegden van MOHAMMED bezitten, maar dat ook een groot deel van den context van hem afkomstig is. Vrienden en bekenden en later de vaste secretarissen, die hij in dienst nam, schreven ze gewoonlijk voor hem op. Zulke schrijvers heeft hij in 't geheel 14, volgens sommigen 24, of zelfs 42 gehad. Zij of zijne vrouwen, plagten waarschijnlijk zijne openbaringen, althans de meer gewigtige te bewaren, ten minste sedert hij te Medina woonde, waar hij geen

eigen huis had, maar bij afwisseling bij eene van zijne vrouwen zijn' intrek nam. Bij zijn dood liet hij geene complete verzameling na van de origenele afschriften. Waarschijnlijk heeft hij er niet aan gedacht wat dan daarmede zou kunnen gebeuren, of gemeend dit aan God te moeten overlaten. Andere redenen waarom hij zelf die niet tot één geheel verzamelde zijn ook wel deze, dat vele zijner openbaringen slechts voor zekere tijden en gelegenheden bestemd waren, dat zij dikwijls tegenstrijdigheden behelsden en hij er prijs op stelde, steeds de noodige speelruimte te hebben ze naar gelang van omstandigheden te wijzigen (1). De meeste zijner aanhangers bewaarden die zoo goed mogelijk in hun geheugen. Uit de vele voortbrengselen der oud Arabische poëzij, die op deze wijze voor ons behouden zijn gebleven en uit de berigten der reizigers onder de Bedowinen kunnen wij nagaan, dat dit vermogen bij de Arabieren zeer geoefend en getrouw moet zijn geweest. Velen intusschen schreven de woorden van den profeet op, daar de schrijfkunst te Mekka toen reeds vrij algemeen bekend was en het te Medina, waar zij minder verbreid was, toch ook niet aan schrijvers ontbrak. Echter teekende men hoofdzakelijk wel slechts datgeen op, waarvan men de voordragt het meest verdienstelijk achtte, wat inzonderheid te pas kwam bij de eeredienst, of wat men in eenig opzigt als het belangrijkste beschouwde en dit alles zeker met weinig orde (2). Men schreef of grifte op beenderen, steenen, palmbladen, een soort van papier of parkement, dikwijls ook op leder. Voor de afschriften droeg men groote zorg. In het algemeen kende elk Muzelman, de een meer, de ander minder, een gedeelte van den Koran van buiten,

(1) Zie Aanteekening 50. (2) Zie ook Aanteekening 45.

want het opzeggen daarvan werd als een godsdienstpligt en verdienstelijk werk beschouwd. Wie dien met de meeste getrouwheid kon voordragen, had regt op de betrekking van Imam (voorganger bij de godsdienstoefening) en dit hing toenmaals naauw te zamen met de aanspraak op wereldlijk bestuur. Ook geldelijke voordeelen waren aan het bezit dezer kennis verbonden. Zoo verdeelde men na den slag bij Kadesia (637) het overschot van den buit onder de beste Koranlezers. Ook zeiden wij boven reeds dat MOHAMMED bij de eeredienst sommige Soera's dikwijls plagt te herhalen. Dit alles moest natuurlijk ten gevolge hebben, dat de tekst, dien hij had medegedeeld, ook na zijn dood zoo zuiver mogelijk werd bewaard (1).

Toen echter in den strijd tegen Moseilama in Jemáma (633) eene groote slagting onder de Muzelmannen en bepaaldelijk ook onder de beste Koranlezers was aangerigt, begon men te bedenken dat het noodzakelijk werd eenige zorg aan te wenden voor het behoud van den Koran. Het stond toch te vreezen dat een groot deel daarvan verloren zou gaan, indien welligt in volgende gevechten nog vele anderen mogten sneuvelen. De Chalif ABOE BAKR droeg daarom aan den algemeen geachten Medinenser ZEID (ibn THABIT), een van MOHAMMEDS schrijvers, op, alles wat van den Koran te vinden was, op te teekenen. ZEID verzamelde toen alle fragmenten, die hij magtig kon worden en die op allerlei soort van stoffen waren geschreven en legde deze schrifturen aan zijne verzameling ten grondslag. Het is zelfs twijfelachtig of hij wel een enkel stuk, dat niet geschreven was, daarin opnam. Zoo werd toen voor het eerst de

(1) Vgl. mede Aanteekening 46.

Koran tot één geheel bijeengebragt. Wij hebben alle redenen om aan te nemen, dat ZEID hierbij met de meeste goede trouw te werk is gegaan. Het blijft evenwel zeker dat hij onwillekeurig een en ander verzuim beging. Zoo liet hij enkele openbaringen weg en voegde daarentegen andere in, waarvan het waarschijnlijk is, dat het niet in de bedoeling van den profeet zal gelegen hebben die te bewaren. Hij ging ook met weinig kritiek te werk in het scheiden en bijeenvoegen der verschillende fragmenten. Men gelooft gewoonlijk dat de orde of wanorde, waarin de Koran tot ons gekomen is, in het algemeen van hem afkomstig is. Het origineel afschrift van ZEID werd door ABOE BAKR bewaard. Later kwam het in bezit van OMAR, die het aan zijne dochter HAFÇA, de weduwe van MOHAMMED, toevertrouwde. Zoo luidt het gewone verhaal. Doch het valt niet te ontkennen, dat er nog geen genoegzaam licht is opgegaan over hetgeen ZEID eigenlijk verrigt heeft, en over het gebruik dat van ABOE BAKR's exemplaar is gemaakt.

Reeds onder den chalif OTHMAN † 656 bleek het echter dat er een groot verschil bestond in de wijze waarop de Koran in verschillende streken gelezen werd. Een aanmerkelijk onderscheid vertoonde zich bepaaldelijk in de afschriften, die in Irak en Syrië in gebruik waren. Om deze reden droeg OTHMAN aan den reeds genoemden ZEID en drie Koreisjiten, volgens anderen in het geheel aan 12 personen op, eene redactie van den Koran te maken, waarbij het van ABOE BAKR afkomstige afschrift ten grondslag werd gelegd. Eene menigte andere afschriften werd daarbij vergeleken, maar toch teekende men geen verschillende lezingen op en volgde in het algemeen overal slechts het Arabisch dialect, dat door de Koreisjiten gesproken werd.

OTHMAN zorgde dat van dit exemplaar verscheidene copijen gemaakt werden, die hij naar de verschillende deelen van zijn rijk zond. Alle overige afschriften, die hem op zijn verlangen ter vergelijking waren toegezonden, liet hij verbranden. Zoo zocht hij den Korantekst in het geheele rijk gelijkvormig te maken. Zijn hoofddoel daarmede was de twisten en de partijschap te doen eindigen, die eene voorname oorzaak vonden in het verschil van lezing van den Koran. Enkele exemplaren, die van het zijne eenigermate onderscheiden waren, schijnen echter aan de vernietiging ontsnapt te zijn, doch het is onwaarschijnlijk dat er hier of daar nog heden zoodanige zijn overgebleven. In den Koran, zooals wij dien thans hebben, zijn evenwel nog vele, ten deele niet onbelangrijke, varianten blijven bestaan, hetgeen vooral ook daaraan is toe te schrijven dat de oudste exemplaren nog niet van vocalen en diacritische punten waren voorzien. Met dat al laat zich meestal gemakkelijker beslissen welke de ware lezing zij, dan in de meeste andere werken van zulk eene oudheid, schoon het toch niet te ontkennen valt dat hier nog een ruim veld van onderzoek bestaat. Wat de beschuldigingen betreft, dat sommigen, met name ABOE BAKR en OTHMAN, onechte plaatsen zouden hebben ingelascht en het een en ander weggelaten dat hun of hun geslacht in politiek opzigt nadeelig zou kunnen zijn, zoo heeft het grondig onderzoek van NÖLDEKE en MUIR bewezen dat zij geen steek kunnen houden. Men zou echter, naar het ons voorkomt, te ver gaan, indien men op enkele plaatsen geen interpolatiën in den Koran wilde erkennen. Moge er echter hier en daar iets ingeslopen zijn, dat niet van MOHAMMED afkomstig is, of ook het een en ander zijn weggelaten, over het

geheel staat de echtheid van den Koran vast, hetgeen thans ook door de voornaamste nieuwere geleerden wordt aangenomen, die zich met de studie van dit boek bezig hielden. En nog daargelaten alle andere bewijzen, zoo is het beste bewijs voor zijne echtheid wel de inhoud van den Koran zelf met zijn overgroot gebrek aan zamenhang, zijne tallooze herhalingen en vele tegenstrijdigheden.

Het zijn voornamelijk de Sjiïten, die beweren dat OTHMAN eenige plaatsen, die ten gunste van ALI luidden, ja zelfs geheele Soera's zou hebben weggelaten. Echter hebben zij de Koran-editie van OTHMAN van ouds reeds aangenomen en gebruiken die nog heden. Slechts hebben vele hunner exemplaren hier en daar lezingen, die van den gewonen tekst een weinig afwijken. Voor een groot deel bestaan die echter in de inlassching der namen van ALI of van den een of ander hunner Imam's op plaatsen, waar zij in het geheel niet te pas komen. In nieuweren tijd heeft men ook in een van hen afkomstig exemplaar van den Koran eene tot dusver onbekende Soera gevonden. Hare onechtheid is voldingend bewezen. Men kan haar vertaald lezen onder anderen bij WEIL, „Einleitung in den Koran" pag. 82. Later heeft men in sommige exemplaren nog meer Soera's ontdekt, die mede klaarblijkelijk onecht zijn, en oorspronkelijk wel niets anders waren dan gebeden, door een vroom Moslem in zijn Koran geschreven, die door onkundige Koranlezers verkeerdelijk voor Soera's werden gehouden. Er zijn ook nog enkele Soera's overig van den elders genoemden bedrieger MOSEILAMA en de gewaande profetes SADJÁH, die echter bloote nabootsingen zijn van den Koran (1).

(1) Zie ook Aanteekening 47 en 48.

Van wien de tegenwoordige verdeeling van den Koran in 114 Soera's afkomstig is, weet men niet met zekerheid; gewoonlijk schrijft men die toe aan ZEID en zijne medehelpers. Even onzeker is het, wie de opschriften boven iedere Soera geplaatst heeft, waarbij gezegd wordt, dat zij te Mekka of Medina geopenbaard is. Deze opschriften zijn zeer dikwijls juist; maar ook vaak verdienen zij geen geloof. In de oudste exemplaren worden zij gemist. De verdeeling in verzen (ajât eig. teeken, wonder) is mede van latere, schoon zeer oude dagteekening. Hieromtrent bestaat in vele exemplaren eenig verschil, dat ook in de gedrukte uitgaven, b. v. die van MARACCI en HINCKELMANN, zigtbaar is. Ook de oorsprong en beteekenis der letters, die aan het begin van sommige Soera's staan, is tot nog toe niet verklaard. Eenige namen van Soera's stammen wel reeds uit den tijd van MOHAMMED. Hij zelf en zijne volgelingen bezigden die, om de verschillende stukken van elkander te onderscheiden, waaruit later, toen de Koran in zijn' tegenwoordigen vorm gebragt is, onze Soera's ontstaan zijn. In de bibliotheken van Europa zijn nog zeer oude handschriften van dit werk; sommige daarvan zijn naar men vermoedt, reeds in de eerste en in het begin der tweede eeuw van de Hedjra geschreven. Zij zijn in een ander soort van Arabisch schrift dan het thans gebruikelijke, namelijk met zoogenaamde Koefische karakters, aldus geheeten naar de stad Koefa, waar men zich het langst daarvan bleef bedienen. Niet vóór de laatste helft van de eerste eeuw der Hedjra werden de letters van vocalen en diacritische punten voorzien.

De goddelijke oorsprong van den Koran, het geloof dat hij ongeschapen en van eeuwigheid bij God aanwezig is,

maakt een der voornaamste dogmen uit van de orthodoxe Moslemen. Velen echter zijn reeds van ouds hiervan afgeweken. Voornamelijk sedert MAMOEN (813–833) ontbrandden hevige twisten over dit punt. Deze Chalif gaf daartoe aanleiding door zich openlijk voor de tegenovergestelde leer te verklaren en dus den Koran als geschapen te beschouwen. Hij werd daarbij geleid door den invloed van de secte der Motazaliten. Deze toch beschouwden de eigenschappen van God slechts als wijzen van voorstelling, als namen, en kenden haar geen zelfstandig bestaan toe, uit vrees van daardoor inbreuk te maken op de leer van Gods eenheid en eeuwigheid. Daar deze Nominalisten van den Islam dus ook het spreken van God niet als eeuwig zelfstandig attribuut van het Opperwezen konden aannemen, zoo kwamen zij tot de noodzakelijke gevolgtrekking, dat ook Gods woord, de Koran, in den tijd ontstaan en geschapen moest zijn. De tegengestelde bewering leidde, volgens hen, tot de leer van twee eeuwige wezens. MAMOEN voerde zelfs eene soort van inquisitie in, die tegen hen gerigt was, die den Koran voor ongeschapen hielden. De vervolgingen werden voortgezet onder de Chalifen MOTASSEM 833–842 en WATHIK 842–847. De aanhangers van het orthodoxe gevoelen werden in de gevangenis geworpen, gegeeseld en somtijds ter dood gebragt. MOTAWAKKEL daarentegen vervolgde degenen die leerde dat de Koran geschapen was; later evenwel liet hij naar het schijnt, aan iedereen vrij omtrent dit punt te gelooven wat hem goeddacht. De twisten over dit leerstuk bragten de geheele Mohammedaansche wereld in rep en roer. Overal, tot zelfs in Spanje, hadden vervolgingen plaats, die nu eens de aanhangers van het orthodoxe gevoelen, dan weder hunne

tegenpartij troffen. Met het verval der Mohammedaansche heerschappij en beschaving ging deze beweging van lieverlede te niet.

Vele orthodoxe Moslemen keuren het drukken van den Koran af, ook omdat zij het als den pligt van ieder echt Islamiet beschouwen, dien minstens eenmaal in zijn leven af te schrijven. Daar waar men meer vrijzinnig denkt, zijn echter reeds door hen gedrukte of gelithographeerde edities verschenen. De voornaamste Europesche uitgaven vindt men opgegeven in WEILS Einl. pag. 17. Aan vertalingen van den Koran is geen gebrek. Voor de beste vertalingen houdt men tot nog toe die van SALE in het Engelsch, waarvan nog niet lang geleden eene nieuwe uitgave verscheen, en die eene uitvoerige inleiding en belangrijke aanteekeningen bevat, en de Fransche door KASIMIRSKI, die in 1857 herdrukt, en mede zeer aanbevelenswaardig is. Ook de Duitsche vertaling van L. ULLMANN, Crefeld 1840, heeft hare verdiensten, schoon zij het oorspronkelijke dikwijls minder juist terug geeft. De Muzelmannen, die het meeste gewigt hechten aan de letter van hunne heilige schrift, zijn in het algemeen afkeerig van vertalingen en stellen zich vaak tevreden met de kennis der klanken, ook al verstaan zij de beteekenis niet (1). Somtijds voegen zij interlineaire overzettingen aan den tekst toe; men heeft die onder anderen in het Perzisch, Hindostani, Makassaarsch, Maleisch, Javaansch, en meer andere Aziatische talen. Ook verscheen reeds meer dan eene concordantie, b. v. die van FLÜGEL, en inleiding op den Koran in het licht; WEIL'S „Einleitung"

---

(1) Sommigen denken vrijzinniger. Ten bewijze dat men den Koran bij het gebed ook in andere talen, b. v. het Perzisch, mogt lezen, heeft men zich o. a. beroepen op S. XXVI: 196 sqq. (Zamachsjari ad h. l.)

is ook bij ons vrij algemeen bekend. Zij wordt echter in in menig opzigt overtroffen door het werk van T. NOELDEKE: „De origine et compositione Surarum Coranicarum ipsinsque Corani." Gött. 1856.

Het aantal uitleggers van den Koran is onnoemelijk groot. In de bibliotheek te Tripolis in Syrië waren vroeger meer dan 20,000 deelen over dit onderwerp. Voor de besten houdt men: TABARI † 922, ZAMACHSJARI † 1143 A. C., BAGHAWI † 1122, BEIDHAWI † 1286, MAHALLI † 1459 A. C. en SOJOETI † 1505 A. C. Een kortere Commentaar door de twee laatsten heet meestal Djalalein, omdat beide den naam Djalaloe-d-Din droegen. Het gebruik van al deze Commentaren vereischt veel kritiek en omzigtigheid. Zij zijn er vooral op uit om voor vele Koranplaatsen historische aanleidingen te zoeken in het leven van MOHAMMED en zijne tijdgenooten. Hieruit zijn somtijds de ongerijmdste fabelen ontstaan, om maar iets te noemen b. v. de verklaringen van S. XCIV: 1; LIV: 1 en CXIII: 4 (1). Ook aan mystieke en allegorische uitleggingen heeft het niet ontbroken. Het was voornamelijk door de laatste dat de Islam ingang vond bij vele Perzen, welke natie meer dan alle overige in het oosten hardnekkig aan het oude bleef vasthouden. Er zijn eenige uitleggers geweest die beweerden dat elk vers van den Koran zeven inwendige zinnen en één uitwendigen heeft. Het staat vast dat onkunde, dweeperij en partijzucht, de laatste vooral, van den Koran zeker niet minder misbruik hebben gemaakt dan de Christenen van de Heilige Schrift.

---

(1) Men kan daarvan ook gewag gemaakt vinden in de vertalingen van den Koran van SALE en KASIMIRSKI.

LIJST DER SOERA'S VAN DEN KORAN,

VOLGENS DE MEEST WAARSCHIJNLIJKE CHRONOLOGISCHE BEPALING OPGEMAAKT.

Hoe vele jaren MOHAMMED te Mekka zijne leer gepredikt heeft, is een punt dat nog niet uitgemaakt is. De berigten daaromtrent verschillen van 10 tot 13 jaren. Men mag het eerste getal als het waarschijnlijkste aannemen. Intusschen is het niet op te geven tot welk jaar elke Soera behoort, althans wat betreft die welke te Mekka verschenen zijn, voor die welke eerst te Medina geopenbaard werden, hebben wij meer zekerheid in chronologisch opzigt. Welke nu te Mekka en welke te Medina het licht zagen, daarover is men het thans, vooral na het kritisch onderzoek van WEIL en NÖLDEKE, vrij wel eens. Deze beiden onderscheiden onder de Mekkaansche Soera's die, welke MOHAMMED in de eerste jaren zijner optreding of iets later of wel in de laatste twee of drie jaren vóór zijn vertrek naar Medina heeft medegedeeld. Deze drie perioden naauwkeurig chronologisch af te palen, is volstrekt onmogelijk. Over het verschil in vorm en stijl tusschen de Mekkaansche en Medinische Soera's is reeds in het algemeen het noodige gezegd. Wij willen thans de volgorde der Soera's vermelden. Over het geheel stemmen wij doorgaans hierin overeen met WEIL en NÖLDEKE; alles steunt hierbij echter op gissingen; de traditiën omtrent den ouderdom en de aanleiding tot de openbaring der Soera's kan men veelal niet vertrouwen; boven-

dien wijken zij vaak zeer van elkander af. Men moet dus uit inhoud en vorm der Soera's zelve de bewijzen ontleenen, die wij hier echter niet in bijzonderheden kunnen ontwikkelen. NÖLDEKE meent dat MOHAMMED 13 jaren te Mekka gepredikt heeft. De eerste periode der Mekkaansche Soera's loopt ongeveer over de 5 of 6 eerste jaren zijner optreding, schoon NÖLDEKE zelf deze zijne tijdsbepaling als zeer onzeker beschouwt. De daartoe behoorende Soera's kenschetsen zich boven alle latere door echt dichterlijke verhevenheid en geestdrift. Het einde der tweede periode stelt hij kort na MOHAMMEDS terugkeer van Taif, waarheen hij gevlugt was. In hare Soera's zien wij den overgang tot den stijl en vorm, dien MOHAMMED later veelal plagt te bezigen. In deze beginnen ook de talrijke verhalen, vooral die omtrent MOZES. De derde periode acht NÖLDEKE het 11de tot 13de jaar van MOHAMMED's zending te omvatten. Ook in de Soera's van dit tijdvak ontbreekt het wel niet aan schoone plaatsen, maar in het algemeen zijn zij toch wat al te langdradig en vol van herhalingen. In de Medinische Soera's eindelijk rigt hij het woord tot zijne hoorders veelal naar aanleiding van verschillende tijdsomstandigheden en geeft voorschriften of wetten van allerlei aard. Deze Soera's zijn dus, wat den inhoud betreft, zeer onderscheiden van de Mekkaansche, doch in stijl komen zij met de laatste der te Mekka verschenene zeer overeen, behalve daar waar MOHAMMED bepaaldelijk als wetgever optreedt. Wij volgen deze indeeling der Mekkaansche Soera's in 3 perioden zoowel voor het gemak van het overzigt, als om den waren grondslag waarop zij berust. In de bijzonderheden echter zal wel altijd veel onzekerheid blijven bestaan.

MEKKAANSCHE SOERA'S.

EERSTE PERIODE.

Soera 96 vs. 1–5 (1).
″ 74 ″ 1–7.
″ 106.
″ 108.
″ 111.
″ 93.
″ 94.
″ 112.
″ 113.
″ 114.
″ 73 ″ 19 (2).
″ 104.
″ 107.
″ 96 ″ 6 vgg.
″ 74 ″ 8–40 (3).
″ 105.
″ 97.
″ 80.
″ 102.
″ 101.
″ 93.
″ 92.
″ 99.

Soera 82.
″ 81.
″ 84.
″ 86.
″ 100.
″ 79.
″ 90.
″ 77.
″ 78.
″ 87.
″ 88.
″ 75.
″ 89.
″ 95.
″ 103.
″ 83.
″ 85.
″ 69.
″ 51 vs. 1–23.
″ 52 (4).
″ 56.
″ 70.

---

(1) De volgende verzen dezer Soera zijn waarschijnlijk een weinig later verschenen en naderhand daaraan toegevoegd.

(2) Het 20ste vers van S. 73 verscheen zeker te Medina. Wegens den zamenhang van vs. 9–19 met het voorafgaande kan ik niet instemmen met het gevoelen, dat die verzen eerst later te Mekka het licht zagen.

(3) Met uitzondering van vs. 31–34, die iets later geopenbaard werden.

(4) In S. 52 schijnen vs. 21 en vs. 29 vgg. niet op hunne plaats te staan, maar in de tweede Mekkaansche periode te behooren.

TWEEDE PERIODE.

Soera 1.	Soera 20.
" 109.	" 26.
" 53.	" 15.
" 55.	" 19.
" 54.	" 38.
" 37.	" 36 (1).
" 71.	" 43.
" 76.	" 72.
" 44.	" 23.
" 50.	" 67.
" 51 vs. 24 vgg.	" 21.
" 68.	" 25 (2).

DERDE PERIODE.

Soera 17 (3).	Soera 45 (6).
" 27 (4).	" 16.
" 32 (5).	" 30.
" 18.	" 40 (7).
" 41.	" 11.

---

(1) In Soera 36 is tusschen vs. 24 en vs. 25 hoogstwaarschijnlijk een daar behoorend vers uitgelaten.

(2) Velen meenen dat het 7de vers van S. 25, even als S. 11 vs. 5, te Taïf verscheen.

(3) Hierin is vs. 1 stellig onecht en later ingevoegd. Hetgeen onmiddellijk vooraf ging aan vs. 2 is verloren gegaan.

(4) NÖLDEKE meent dat in vs. 42 na het woord hoewa eenige woorden zijn uitgelaten. Ik geloof dat men dit ook omtrent vs. 29 zal moeten aannemen. Er schijnt uitgelaten: „de hop vertrok en bragt haar een brief van SALOMO terug" of iets dergelijks.

(5) In vs. 23 is waarschijnlijk van elders iets ingelascht.

(6) Hierin zijn vs. 111, 119 en 125 eerst te Medina geopenbaard.

(7) Schijnt uit verschillende deelen te bestaan, misschien door MOHAMMED zelven vereenigd. Dezelfde opmerking laat zich ook omtrent andere Soera's maken, die te Mekka verschenen, b. v. S. 28, 6 enz.

Soera	14.	Soera	10 (2).
〃	12.	〃	34.
〃	28.	〃	35.
〃	39.	〃	7.
〃	29 (1).	〃	46 (3).
〃	31.	〃	6.
〃	42.	〃	13 (4).

MEDINISCHE SOERA'S.

Soera	2 (5).	Soera	57.
〃	98.	〃	65.
〃	64.	〃	4.
〃	62.	〃	3 (7).
〃	8 (6).	〃	61 (8).
〃	47.	〃	59.

(1) Hierin zijn vs. 1–10 wel Medinisch; de gronden, waarop sommigen vs. 45 mede als Medinisch beschouwen, schijnen mij niet sterk genoeg toe, vooral wegens den zamenhang van dit vers met het volgende.

(2) Uit S. 10 zou volgens de traditie na vs. 25 een vers uitgelaten zijn. Den inhoud daarvan vindt men o. a. bij WEIL, MOH. Anm. 597. Of dit vers juist op deze plaats behoort, is onzeker.

(3) In deze Soera is ook groote wanorde; vs. 20–31 schijnen niet op hunne plaats te staan.

(4) Volgens sommigen is deze geheele Soera, volgens anderen alleen vs. 31 te Medina geopenbaard; vs. 29 wil men, doch zonder grond, dat te Hodeibija verschenen zou zijn.

(5) Het bestek van dit werk laat niet toe de waarschijnlijke volgorde der verzen op te geven. Slechts merken wij op dat vs. 185–200 eerst in het 7e jaar der Hedjra, toen MOHAMMED ter bedevaart ging, schijnen te behooren. En zoo ook vs. 153, dat met de genoemde verzen in verband staat.

(6) Hierin is vs. 73–75 eene soort van verbroedering tusschen de emigranten uit Mekka (Mohádjer) en hun Medinische bondgenooten (Ançar) bevolen, die in vs. 76 weer opgeheven wordt.

(7) Een groot gedeelte van deze Soera verscheen wel kort na het gevecht bij Bedr, vele andere verzen na dat bij Ohod.

(8) Waarschijnlijk kort na de openbaring der genoemde Soera's verscheen een vers naar aanleiding van den moord, op eenige Moslemen bij de bron Maoena gepleegd, en dat thans niet meer in den Koran staat, omdat MOHAMMED later beval, het niet meer op te zeggen. Vgl. WEIL, MOH. Anm. 597.

Soera	33.	Soera	60.
"	63.	"	110.
"	24 (1).	"	49.
"	22 (2).	"	66.
"	48.	"	9 (3).
"	58.	"	5.

(1) Met deze Soera brengt NÖLDEKE in verband de thans niet meer in den Koran aanwezige verzen omtrent echtbreuk. Zij luiden: "Wendt u niet af van uwe vaderen, want dit is ondankbaarheid. Indien een getrouwd man of zijne gade echtbreuk begaan, moeten zij gesteenigd worden; dit is de door God over hen uitgesprokene straf. God is verheven en alwijs." Vgl. WEIL, MOH. p. 352. Door deze wet werd Soera 4 vs. 19 afgeschaft.

(2) Hierin zijn vs. 1–24 waarschijnlijk reeds te Mekka verschenen.

(3) Deze Soera wordt door velen voor de laatst verschenene gehouden. Haar grootste gedeelte zag zeker in den laatsten tijd van MOHAMMEDS leven het licht, doch in de vijfde Soera zijn nog eenige verzen, die later dan alle andere zijn. Hierom hebben wij, even als NÖLDEKE, deze Soera dan ook het laatst opgenoemd. Ik kan niet instemmen met WEIL, dat de 9e Soera, slechts met uitzondering van weinige verzen, op eens geopenbaard zou zijn. Zij bestaat uit verschillende stukken, die naar onderscheidene aanleidingen, doch nagenoeg alle in het 9e jaar, verschenen. De 5e Soera bevat openbaringen, reeds van het 6e jaar of nog vroeger, vermengd met latere. Eenige der eerste verzen, die thans zeer door elkander staan, sprak MOHAMMED waarschijnlijk kort voor zijn dood uit.

DE ISLAM.

INLEIDING.

De Mohammedanen plegen den Islam te onderscheiden in imán (geloof), waaronder zij het theoretisch gedeelte hunner godsdienst verstaan en dien of dín, (eigenlijk godsdienst), met welk woord zij het practische beteekenen. Onder imán rekenen zij: geloof aan Allah, engelen, profeten, de openbaring in den Koran vervat, de opstanding en de leer omtrent de prædestinatie. Tot de dín behooren: gebed, aalmoezen, vasten en bedevaart naar Mekka. Beide woorden, imán zoowel als dín, hebben ook nog ruimere of anders gewijzigde beteekenis, waarmede wij ons voor ons tegenwoordig doel hier niet behoeven in te laten. Alles wat betrekking heeft op de imán is wetenschappelijk behandeld in de ilmoe-l-kalám (scholastieke theologie, scholastiek). De practische theologie of regtsgeleerdheid (ilmoe-l-fikh) behandelt alles wat betrekking heeft op de dín en bovendien nog de burgerlijke en staatsburgerlijke regten en verpligtingen der Muzelmannen. Zij loopt dus hoofdzakelijk over de pligten, die men te vervullen heeft.

De bronnen voor de kennis van al hetgeen tot de godsdienst behoort, zijn de Koran en de Sonna of overlevering omtrent de daden en gezegden van den profeet (1). In deze beiden vindt de Mohammedaan dus de voorschriften om den weg tot zaligheid (sjariat) te bewandelen.

Reeds elders is daarover het noodige gezegd, vgl. p. 33 (2). Voor de regtsgeleerdheid in het bijzonder moet men ook nog de Idjmá' en de Kijás als bronnen beschouwen. Onder de eerste verstaat men de beslissingen in regtzaken, die men noch in den Koran noch in de Sonna uitgemaakt vond, door de vrienden van MOHAMMED (çahábat), de volgelingen dezer vrienden (tabioena), en de leerlingen dezer volgelingen met eenstemmigheid genomen. De Kijás is redenering bij analogie, ontleend aan eene vergelijking van Koran, Sonna en Idjmá', wanneer zij noch gezamentlijk, noch elk in het bijzonder op eenig voorkomend geval toepasselijk waren. Nagenoeg voor alle omstandigheden van het openbaar en bijzonder leven kan de geloovige, hetzij in

(1) De overlevering heet ook Ḣadith. Volgens MORLEY en DE SLANE beteekenen Sonna en Hadith nagenoeg hetzelfde.

(2) Wij voegen er hier nog aan toe dat de Mohammedanen nog onderscheid maken tusschen goddelijke en profetische overlevering. Onder de eerste verstaan zij de overlevering, die wat haar' inwendigen zin betreft, haren oorsprong heeft van God, maar ten opzigte der woorden van den profeet afkomstig is, namelijk alles wat God aan MOHAMMED door ingeving of in den droom heeft medegedeeld en waarvan deze den inhoud weergaf in zelfgekozene uitdrukkingen. De profetische overlevering daarentegen is, evenzeer wat hare woorden als hun zin betreft, van MOHAMMED afkomstig. Alleen de woorden van den Koran zijn evenzeer als hun zin van goddelijken oorsprong en uit den hemel op aarde gezonden. Vgl. L. KREHL, »Zeitschrift der morgenl. Gesellschaft" 1850, pag. 1 vgg Wat verder in deze inleiding is gezegd vindt men uitvoeriger ontwikkeld in de verhandelingen van MIRZA KAZEM BEG en van MORLEY, door Dr. KEYZER vertaald in zijn »Handboek voor het Mohammedaansch regt en de Bijdragen voor taal-, land- en volkenkunde van Ned. Indië," deel II, tweede stuk. Vgl. ook von TORNAUW, »das Moslemische Recht," pag. 1 vgg., 55.

Koran of Sonna, hetzij in de werken der regtsgeleerden, de regelen vinden, waarnaar hij moet handelen. Voor ons oogmerk achten wij het doelmatig eerst te spreken over God en andere hoogere wezens en de profeten. Daarna gaan wij over tot de beschouwing van den mensch en zijne pligten, om ten slotte te handelen over het leven hier namaals en wat daarmede in betrekking staat. (Eschatologie).

---

§ 1. OVER GOD.

In het Godsbegrip van MOHAMMED zien wij de hoofdgedachte uitgedrukt die zijne leer karakteriseert en het wezen van den Islam afgespiegeld. (1) De wijze, waarop God in den Koran wordt voorgesteld, plaatst ons terstond op het juiste standpunt om de godsdienst van den profeet te beoordeelen. Hetgeen dit boek van het Opperwezen verhaalt is de uitdrukking van een Deïsme in Arabische vormen, een Joodsch godsbegrip, dat evenwel merkbaar ten achteren staat bij het beeld, dat ons het O. T. van God te aanschouwen geeft. God is de Heer en almagtige gebieder van hemel en aarde; een onmetelijke afstand scheidt hem van al het geschapene. Buiten de wereld op zijn troon gezeten slaat hij alles gade wat op haar voorvalt en tallooze engelen staan hem ten dienste om zijne bevelen te volbrengen. Zijne eenheid is de hoofdleer van den Islam, in scherpe tegenstelling met het veelgodendom der Heidensche Arabieren en met de leer der Drieëenheid en menschwording van Gods zoon in de Christelijke openbaring.

---

(1) Zie ook Aanteekening 51.

„Allah is één, Allah is de eeuwige, hij verwekt niet en is niet verwekt en niemand is zijns gelijke." Zoo luidt de 112de Soera die een der meest gebruikelijke gebeden der Muzelmannen geworden is, waarin MOHAMMED evenzeer het oog heeft op de leer omtrent het zoonschap van CHRISTUS als op zijn heidensche landgenooten, die de engelen dochters van God noemden. De Koran vloeit over van verklaringen omtrent de nietigheid en ongerijmdheid van het veelgodendom en talrijk zijn de plaatsen, waar MOHAMMED zich inlaat met bewijzen om dit dwaalbegrip te weêrleggen. Deze sterk uitgesprokene voorstelling van Gods eenheid is geheel in den geest van het Oude Testament en aan dit boek herinneren ook somtijds de uitdrukkingen, die MOHAMMED bezigt. Behalve de reeds gemelde 112de Soera, noemen wij nog als plaatsen, waar bepaaldelijk van die leer spraak is, Soera VII: 190 vg., XIII: 14 vg.; XIX: 91; XXIII: 93 en XXVII: 60 vgg., om van zoovele andere te zwijgen, waar zij niet zoo krachtig of ook meer in zamenhang met andere leerstellingen is geuit. Onder al zijne eigenschappen, treedt de Almagt het meest op den voorgrond en in verband daarmede worden ook zijne Alwetendheid en Alomtegenwoordigheid dikwijls ter sprake gebragt. Hij spreekt: „het zij er!" en het is er. Hij heeft den sleutel van het verborgene, hij alleen kent het. Hij weet wat op de aarde is en op den bodem der zee. Geen blad valt af of hij draägt er kennis van. Hij gaat tusschen den mensch en zijn hart. Geen drie personen kunnen in 't geheim met elkander spreken of hij is de vierde, geen vijf, of hij is de zesde. Vgl. Soera VI: 59; VIII: 24; XVI: 42; XXVIII: 72; XXXI: 26 sq.; LVIII: 8; L: 15, enz. — Maar zelden gewaagt de Koran uitdrukkelijk van Gods heiligheid,

die in het O. T. zoo krachtig gepredikt wordt, terwijl ook zijne wijsheid in de schaduw treedt. En dit hangt zamen met MOHAMMEDS geheele voorstelling van God, waarin het zedelijke, het ethische element meer op den achtergrond wordt geschoven. De God van den Koran is een Oostersch vorst, een willekeurig gebieder over alles wat onder zijn gezag staat. Vandaar ook dat hem meermalen onwaardige uitdrukkingen en handelingen worden toegekend. Maar bij al zijne onbeperkte willekeur is hij toch een ontfermend en barmhartig heerscher en zorgt hij met goedheid en liefde voor al het geschapene. Tallooze malen gewaagt de Koran van deze eigenschappen; zij vormen het gedurig terugkomend refrein. Vgl. Soera III: 98; VI: 12; X: 26 sq.; XIII: 26; XXIV: 43; XXV: 61 vgg.; LXXX: 25 vgg. enz. Hij is echter geen nationaalgod der Arabieren, gelijk Jehova in Israël wordt voorgesteld, maar in menig opzigt veeleer de God van ABRAHAM en MELCHIZEDEK, de Heer van hemel en aarde, de Regter der geheele wereld. Hij vergeldt een iegelijk naar zijne werken, doet geen onregt ter zwaarte van een stofdeeltje. Hij is de Koning, de Waarheid, de Levende, die niet sterft, de Eerste en de Laatste, de Zigtbare en Verborgene, die zelf al het zigtbare en verborgene kent; de Algenoegzame, die de werelden voor zich niet behoeft. „Allah," zoo bidt de Moslem in het vers van den troon (Soera II: 256), „Allah is de eenige God, de Levende, de Onveranderlijke, geen sluimering of slaap bevangt Hem; Hem behoort wat in de hemelen en op de aarde is. Wie vermag voorbede bij Hem te doen zonder zijn verlof? Hij weet wat vóór hen (de menschen) is en wat achter hen, maar zij omvatten van zijne kennis niets dan wat Hij wil (dat zij

weten). Zijn troon is uitgebreid over de hemelen en de aarde, hun onderhoud kost Hem geen moeite en Hij is de Allerhoogste, de Almagtige." Hij heeft de schoonste namen, zegt de Koran elders (Soera LIX: 22–24), en met klaarblijkelijk welgevallen noemt de profeet er een aantal op om Hem te verheerlijken. De 99 kogeltjes aan den rozekrans van den geloovige stellen even zoovele namen Gods voor, die verschillende eigenschappen van Hem aanduiden. Zijn gewone naam Allah beteekent eigenlijk den God, den waren God in tegenstelling en met uitsluiting van alle andere vermeende goden.

Uit het gezegde vloeit van zelf voort dat er naauwelijks sprake kan zijn van betrekking of levende gemeenschap met God, zoo als het Christendom die leert en dat de Koran geheel zwijgt over verwantschap van den mensch met Hem. Dat wij naar zijn beeld geschapen of van zijn geslacht zijn, wordt niet gezegd. Hij is geen God, in wien wij leven, ons bewegen en zijn. Hij staat tot ons ook niet in betrekking als een vader tot zijne kinderen. Voor de almagt van den Schepper op zijn' ongenaakbaren troon verdwijnt het schepsel geheel in het niet. Met strenge regtvaardigheid beloont Hij het goede en straft het kwaad, maar deugd en zonde worden, wel niet overal, maar toch in het algemeen meer uitwendig, voornamelijk als daden en handelingen beschouwd. En dit staat weer in verband met de onvolkomen voorstelling van Gods heiligheid, die genoeg verklaard wordt uit het hoofdgebrek van den profeet, zijne sterke neiging tot het zinnelijke, en uit den lagen trap van godsdienstige ontwikkeling, waarop hij stond. Daardoor kon hij geen beter begrip hebben van God, noch ook van heiliging en toewijding van het

hart aan Hem en zoo werd ook zinnelijkheid een karaktertrek van zijne leer, die in vele zijner openbaringen doorschemert en menigmaal geheel op den voorgrond treedt.

---

§ 2. SCHEPPING.

Zijne almagt betoonde God voornamelijk in het werk der schepping. In zes dagen schiep Hij de zeven hemelen met de aarde en wat daartusschen is. Elders vinden wij van eene schepping van zeven hemelen en even zoo vele aarden gewaagd. Vgl. S. II: 27; XXXVII: 5; L: 37; LXV: 12; LXVII: 3 en LXXI: 14. Op deze aarde stelde Hij bergen, om haar tot steun te dienen, opdat zij niet zou wankelen. Te voren, eer dit alles geschapen was, rustte zijn troon boven op het water. S. XI: 9. Alle deze voorstellingen zijn aan het O. T. en de leer der latere Joden ontleend. Vgl. ook Gen. I: 2; Ps. CIV: 5; S. XXXI: 9; XVI: 17. Hetzelfde moet men zeggen van het scheppen van alle menschen uit één paar en van de eerste vrouw (den naam EVA noemt hij niet) uit ADAM. S. IV: 1; XXXIX: 8. Dit alles schiep God in waarheid, met een ernstig doel, niet bloot tot zijn vermaak of genoegen en op volmaakte wijze. Ook was Hij niet vermoeid van het werk, zegt de Koran meermalen, met het oog op de Joden, die beweerden dat God op den zevenden dag uitgerust had. Menschen en geniën (djin) riep Hij in het aanzijn, opdat zij Hem zouden dienen; alles wat op aarde is, gelijk ook zon, maan en sterren bragt Hij voort ten nutte van den mensch. Hij bepaalde de phasen der maan, opdat men daarnaar de jaren zou berekenen. En in dit alles

ziet de verstandige teekenen van Allah's magt en liefde. Treffend schildert de Koran in de 16e Soera vs. 5 sqq. Gods goedheid en zorg voor de menschen, zoo als zich die in de inrigting van al het geschapene vertoont. Met wijsheid regelt Hij ook alles wat tot instandhouding der wereld moet strekken. In het boek zijner raadsbesluiten heeft Hij alle daden en lotgevallen der stervelingen opgeteekend. Over de leer der voorbeschikking spreken wij nader, waar wij over de menschelijke vrijheid handelen. Vgl. verder S. x: 5; xi: 8; xiii: 2; xvii: 13; xxxv: 39; li: 56 en ook Gen. i: 14.

---

§ 3. ENGELEN EN DÆMONEN.

Behalve den mensch schiep God nog hoogere wezens, engelen en dæmonen. Het geloof aan hen behoort tot de wezenlijke geloofsartikelen van den Islam (1). Hunne vereering, die bij de Arabieren in zwang was, is in den Koran uitdrukkelijk verboden, waarin meermalen sterk uitgevaren wordt tegen het bijgeloof dat de engelen dochters van God noemde. Vgl. S. xvi: 59 en vs. 18–28; xvii: 42; xliii: 18 (2). Zij zijn integendeel vergankelijke schepselen, die op den dag van het gerigt zullen sterven, gelijk alles wat in de hemelen en op aarde is. S. xxxix: 68. Van de gedaante der engelen lezen wij slechts dat zij verscheidene

(1) Zie ook Aanteekening 52.

(2) Het schijnt echter dat op vele plaatsen, onder de engelen, wier vereering gelaakt wordt, afgoden zoo als Ozza, Maná enz. te verstaan zijn. Zij worden niet duidelijk onderscheiden van de hoogere wezens, welker bestaan ook MOHAMMED erkent en van wie hij eenigen, zooals GABRIËL, MICHAËL enz., met name noemt. Vgl. vooral S. LIII: 18–28. Ook SALE, I, pag. 23.

vleugels hebben. S. XXXV: 1. Eenige engelen noemt de Koran met name. De voornaamste van allen is GABRIËL, volgens de uitleggers dezelfde die ook wel de Geest of de heilige Geest heet en bij uitstek belast is met het overbrengen van Gods openbaringen, gelijk hij die ook aan MOHAMMED zelven deed toekomen. Ook MICHAËL wordt genoemd. De Muzelmannen beschouwen hem als den vriend en beschermer der Joden (1). Vgl. Soera II: 91; XX: 96; LXXXIX: 19 enz. In Soera XLIII: 77 is spraak van MALIK, die het toezigt houdt over de folteringen der verdoemden. Elders wordt meermalen gewag gemaakt van doodsengelen, die de zielen der stervenden ontvangen (2); van engelen die de dooden in het graf omtrent hun geloof ondervragen en die door de uitleggers NAKIR en MONKIR geheeten worden; van beschermengelen, die iederen mensch onzigtbaar steeds ter zijde staan en al zijne daden opschrijven, die op den oordeelsdag gewogen zullen worden; van engelen, die het naast bij God zijn geplaatst en zijn troon dragen. De overlevering stelt het aantal dezer laatsten gewoonlijk op vier en kent hun de gedaante toe van een' stier, leeuw, vogel en mensch. Hoogstwaarschijnlijk is deze voorstelling, die ons de attributen der vier Evangelisten voor den geest

(1) Ten onregte zegt VON HAMMER, »Geisterlehre der Moslimen," pag. 6, dat hij in den Koran niet vermeld is. Vgl. S. II: 92.

(2) Als zoodanig is IZRAIL, wiens naam echter niet in den Koran voorkomt, bij uitstek in den Islam bekend. Hem met GABRIËL, MICHAËL en ISRAFIL, die ten dage der opstanding de trompet zal blazen, kan men als de vier aartsengelen der Mohammedanen beschouwen. In S. II: 96 worden ook HAROET en MAROET als namen van engelen genoemd. De legende omtrent hen, waarvan aldaar gewag gemaakt wordt, is uit den Talmud ontleend, tenzij men hier te denken hebbe aan eene vóór-islamitische sage, die bij de Arabieren evenzeer als bij de Joden verbreid was. VON HAMMER meent dat zij van Indischen oorsprong is, wat hij echter, naar het mij voorkomt, niet heeft bewezen.

brengt, van de Joden ontleend. Vgl. Ezech. I: 10 (1). Buiten de engelen, waarvan in den Koran gesproken wordt, kennen de Mohammedanen nog vele andere klassen en namen van engelen, van welke wij alleen de Serafijoena noemen, die aan de Serafijnen der Hebreën herinneren. Het blijkt uit dit alles dat de Koran het bestaan leert van verschillende klassen van engelen, die ieder hunne bepaalde werkzaamheden te verrigten hebben. Van de engelen lezen wij dat zij zich bestendig bezig houden met God te loven en te verheerlijken en zijne bevelen te volbrengen. Meermalen worden zij gezanten van God genoemd. Hij zendt hen dikwijls bij duizenden om zijne dienaars bij te staan in den strijd tegen ongeloovigen, gelijk MOHAMMED dan ook wel eens zijne overwinningen aan hunne hulp toeschrijft. Zij worden ons als zedelijk reine wezens geschilderd, die voorspraak doen bij Allah ten behoeve der zondaars onder de menschen en de zaligen in het paradijs door hun bezoek verheugen. Volgens het geloof van den Islam planten zij hun geslacht niet voort; de djin daarentegen verwekken ook nakroost, ja gaan somtijds huwelijken aan met menschen. Het is in het oogvallend, hoezeer de voorstelling, die de Islam van hen geeft, overeenkomt met die van de latere Joden, zooals wij die reeds in het boek Daniël vinden. Over de engelen vergelijke men voorts nog Soera II: 249; III: 124; VII: 36; IX: 40; XIII: 12–14 en 23; XXXV: 1; XLII: 3; L: 16; LXIX: 17 en 30; LXXXVI: 3, enz.

---

(1) In de overlevering gaan zij door voor eene bijzondere klasse van engelen en wel van zeer hoogen rang. Men noemt hen Mokarraboena, of ook wel Keroebijoena, d. i. Cherubs. Als de eigenlijke Cherub van den Islam is volgens VON HAMMER de Borak te beschouwen, waarop MOHAMMED zijne nachtreis naar den hemel deed.

De Koran gewaagt ook van geniën (djin) en van satan's. De laatsten zijn bepaaldelijk booze geesten. Als hun hoofd wordt IBLIS beschouwd, wiens naam eene verbastering is van het Grieksche diabolos, van waar ook ons woord duivel. Hij wordt in den Koran nu eens tot de engelen gerekend, dan weder een djin genoemd. De Moslemen houden het er meestal voor dat hij door zijne geboorte tot de djin behoorde en onder de engelen werd opgevoed, bij wie hij tot aan zijn' val bleef. Toen God ADAM geschapen had, (S. VII: 10 vg. en elders) gelastte hij de engelen zich voor hem neder te werpen, hetgeen zij allen deden, behalve IBLIS, die het uit hoogmoed weigerde, waarop hij uit het paradijs verdreven werd. Hij heet ook dikwijls de Satan, welk woord in het meervoud zijne legerscharen, de onder hem staande kwade geesten aanduidt. Echter vinden wij Satan ook oneigenlijk gebezigd ter aanduiding van verleiders in het algemeen, ook van menschen, die anderen tot het booze verleiden en afgoderij wordt gelijkgesteld met vereering van den duivel. S. IV: 116; VI: 112; XIV: 22; XIX: 42. Als de verklaarde vijand der menschen belaagt hij hen van alle kanten, drijft hen aan om andere goden nevens Allah te vereeren en om van Hem te zeggen wat zij niet weten. Hij stoort de profeten en godsgezanten in het voordragen der openbaringen, waarmede God hen zendt. Hij deed den schenker zijne belofte aan JOZEF vergeten. Hij bewoog vele aanhangers van MOHAMMED om geen deel te nemen aan het gevecht bij Ohod en zocht steeds den moed te verzwakken van de strijders in den heiligen krijg tegen de ongeloovigen. Hij zet den mensch aan tot allerlei onnatuurlijke zonde en bijgeloovige gebruiken, zaait tweedragt, misleidt door schoone beloften en jaagt schrik

aan door gezigten of spooksels. Maar over hen, die gelooven en op God vertrouwen, heeft hij geene magt. S. II: 164; III: 176; IV: 117; VII: 200; XVIII: 48; XXII: 53; XXVI: 221 enz. Hij heet vaak de gesteenigde (arradjim), omdat hij, zegt de legende, door ABRAHAM met steenen geworpen werd bij gelegenheid dat hij hem in verzoeking wilde brengen. De djin d. i. geniën of demonen, behooren tot beide seksen en hielden zich, naar men meende, bij voorkeur in woestijnen en eenzame streken op. Een dergelijk volksgeloof vond men reeds bij de Joden en meermalen wordt daarvan gewag gemaakt in het O. T. De Arabieren vereerden hen als hoogere wezens. Zij worden in goede en booze geesten onderscheiden. De laatsten worden met de Satans op ééne lijn gesteld en trachten evenzeer als deze de menschen te benadeelen door hen tot allerlei kwaad te verleiden. De reizigers in de woestijn brengen zij menigwerf op een dwaalspoor. Ook is het eene in het Oosten algemeen verbreide meening, dat djin bezit genomen hebben van krankzinnigen en idioten. Ook de Koran wijst daarop, als wij daarin lezen, hoe MOHAMMED door zijne vijanden een' van djin bezetene wordt genoemd. Zij zijn vatbaar voor bekeering, waarom God nu en dan profeten onder hen heeft verwekt, die hen daartoe aanmaanden. MOHAMMED is zoowel tot hen als tot de menschen gezonden; de Koran is ook voor hen bestemd en dikwijls wordt daarin het woord tot hen gerigt. In de 46e en 72e Soera is spraak van eenige djin, die zijne prediking aanhoorden en dien ten gevolge hun geloof aan Gods eenheid en de opstanding beleden. Op den gerigtsdag zal God ook deze geesten oordeelen en de boozen onder hen voor eeuwig tot de straf der hel verwijzen.

SALOMO wist de djin en satans tot zijne dienaren en slaven te maken; zij arbeidden voor hem aan gebouwen, strekten hem tot duikers bij de parelvisscherij en waren hem bij allerlei andere zaken behulpzaam. S. II: 96; VI: 69, 101 en 130; XV: 27; XXVII: 17; XLI: 29; XXXIV: 45; LV: 33 en 56; LXXII; XLVI: 17 (1).

§ 4. GODS OPENBARING. PROFETEN.

De mensch is Gods vertegenwoordiger of stedehouder (chalifa) op aarde. Daarom verlangt God van hem vooral gehoorzaamheid aan zijne bevelen en liet zich ten allen tijde inzonderheid veel gelegen liggen om hem voor ontrouw en afval tot afgoderij te bewaren en op den regten weg te leiden. Daartoe gaf het Opperwezen hem rede of verstand, waardoor hij in staat is op te merken en te weten, hoe God zich in Natuur en Geschiedenis openbaart. Al het geschapene toch wijst hem op een' almagtigen en alwijzen Schepper en op diens liefderijke Voorzienigheid, en de lotgevallen van vroegere volken en geslachten strekken hem tot waarschuwing en leering. S. III: 187; VI: 99; XV: 16 sq.; XIII: 14; XVI: 81; XXXII: 26; LXXXVIII: 17 enz. Ook zond God dikwijls gezanten, om zijn wil op aarde bekend te maken en tot bekeering aan te sporen. „Het is den mensch niet gegeven," zoo lezen wij S. XLII: 50, „dat God het woord tot hem rigt, anders dan door een gezigt, of van achter een' scherm, of wel hij zendt een' gezant, opdat deze met zijn verlof openbare wat God wil." Ook

(1) Zie ook Aanteekening. 53.

deze voorstelling stemt overeen met die der latere Joden. Zoo heeft God tot elk volk gezanten gezonden. S. xvi: 38; xxviii: 59. De Israëliten heeft hij in dit opzigt bij voorkeur bedacht, schoon hij zijne laatste en hoogste openbaring door MOHAMMED aan de Arabieren deed toekomen. Elk tijdvak heeft zijne openbaring, die in heilige geschriften ter kennis van het menschdom is gebragt. God laat die van kracht blijven of wijzigt die naar hij goedvindt. S. xiii: 38 sqq. Hiertoe zond hij gedurig profeten of gezanten, die het vroeger geopenbaarde moesten bevestigen, of daarin veranderingen maken, naarmate de behoeften der verschillende tijden en volken dit vereischten. Ook was het hunne taak de zuiverheid der van ouds geopenbaarde godsdienst, die door latere geslachten misvormd of verbasterd was, te herstellen. Daarom behoorde men ook geen onderscheid te maken tusschen de onderscheidene Godsgezanten, maar allen evenzeer te gehoorzamen. S. ii: 285. Evenwel erkende MOHAMMED dat sommige profeten hooger stonden dan anderen, cf. S. ii: 254; xix: 42; xvii: 57. Zoo zond God ook hem om de afgoderij en onzedelijkheid in Arabië te keer te gaan. Het doel zijner zending vinden wij het meest bepaald uitgedrukt S. vii: 156: „hij zal de menschen bevelen het goede te doen, hen van het kwade afhouden, hetgeen onschuldig is (met betrekking tot spijzen) zal hij hun veroorloven, maar hun verbieden wat slecht is; hij zal hun den last dien zij torschen, en de banden, waarmede zij gekluisterd zijn, afnemen," (vgl. ook S. xxxiv: 27). Met dit laatste bedoelt hij dat hij de verkeerdheden en misbruiken, die naar zijn oordeel in de godsdiensten van zijne tijdgenooten bestonden, zou opheffen. En terwijl hij in het begin zich zeer verdraagzaam uitsprak omtrent Joden

en Christenen en ook hun de zaligheid toekende, stelde hij later zijne godsdienst boven alle andere (S. XLVIII: 28) en verklaarde hun, toen hij een magtig vorst was geworden, den krijg, zoo zij niet in zijne zending geloofden of schatting wilden betalen.

Van eene openbaring Gods in ons, is echter in den Koran slechts zelden spraak. Vgl. S. XXVI: 193; LVIII: 22; XL: 15; XLII: 50; XLVIII: 3 en 26. GABRIËL is de voornaamste tusschenpersoon tusschen God en den mensch (1). Hij bragt ook aan MOHAMMED hetgeen God dezen wilde mededeelen en hetgeen reeds op eene tafel in den Hemel opgeteekend stond. Welk een grof denkbeeld MOHAMMED van openbaring had en hoe misleiding of welligt zelfbedrog daarbij in het spel kwam, blijkt vooral ook uit stukken als de 12e Soera en S. XI: 51, waar hij het doet voorkomen, alsof God hem op bijzondere wijze de geschiedenissen van NOACH en JOZEF had geopenbaard, die hij toch zeker uit den mond van Joden had hooren vertellen. Met het verkeerd begrip omtrent God en de bloot uitwendige openbaring staat dan ook in verband, dat in den Islam het geloof slechts een enkel historisch geloof is, niets meer dan een aannemen en voor waar houden van hetgeen God door zijne gezanten laat verkondigen.

Groot is het aantal profeten die God, volgens den Koran, in verschillende tijden tot het menschdom zond. Allen waren sterfelijk even als andere menschen en niet vrij van zonden en gebreken. Zij treden, even als MOHAMMED zelf, hoofdzakelijk als predikers op van het Monotheïsme en van het geloof aan een leven na dit leven en geven verschillende

---

(1) Zie Aanteekening 54.

vermaningen tot zedelijkheid. Hij laat hen geheel in den geest spreken, waarin hij zelf gewoon was tot zijne toehoorders het woord te voeren. Meermalen beroept hij zich op de overeenstemming van hunne openbaringen met den Koran. Omtrent eenigen van hen verhaalt hij dat zij van God schriftelijke mededeelingen of heilige boeken kregen. Verscheidene zoodanige boeken, die God aan de vromen van het O. T. zou gegeven hebben, zijn nog heden in het Oosten onder belijders van verschillende godsdiensten verspreid. Van de meeste profeten lezen wij dat God hun de magt gaf om door wonderen de waarheid hunner zending te bewijzen. De geschiedenissen, die de Koran van hen verhaalt, zijn door de overlevering later zeer opgesierd en dikwijls tot in het gedrogtelijke misvormd. Talloos zijn de onnaauwkeurigheden in hetgeen dit boek omtrent de Bijbelsche personen onder hen mededeelt. Op de tijdsorde is dikwijls in het geheel niet gelet, zoodat HAMAN als vizier van PHARAO, en MARIA, de zuster van AÄRON, tevens als moeder van JEZUS voorkomt, indien dit laatste geen onwillekeurige naamsverwarring is. Alle deze Bijbelsche legenden van den Koran komen in het algemeen het meest overeen met die van den Talmud. Hoogst waarschijnlijk leerde MOHAMMED ze kennen uit mondelinge berigten van Joden (1). Wij weten dat de toenmaals in Arabië levende Israëliten zeer onkundig waren en dat althans verreweg de meesten van het O. T. niets meer bezaten, dan de boeken van MOZES. In de Mohammedaansche overlevering wordt het aantal profeten somtijds op 224,000, doch meestal op 124,000 ge-

(1) De berigten omtrent het leven van JEZUS hoorde hij misschien ook van enkele onkundige Christenen. Zie ook Aant. 55 en 56.

steld, waarvan 313 den naam van rasoel (Godsgezant) dragen, die tot bijzondere taak hadden van ongeloof en bijgeloof te verlossen. Zes hunner bragten nieuwe wetten of bedeelingen, namelijk ADAM, NOACH, ABRAHAM, MOZES, JEZUS en MOHAMMED.

ADAM werd door God uit het stof der aarde geschapen, die vervolgens uit zijn ligchaam ook EVA vormde. De namen van alle schepselen, die God hem had medegedeeld, moest hij aan de engelen leeren, die daarop bevel kregen zich voor hem neder te werpen, waaraan allen voldeden, behalve IBLIS. Deze wist weldra de eerste menschen te verleiden om van de vruchten van zekeren boom, die God hun verboden had, te eten, door hun voor te spiegelen dat het genot van die spijs hen tot engelen en onsterfelijk zou maken. Van de slang vinden wij niets in den Koran, des te meer in de traditie. Nu merkten ADAM en EVA hun naaktheid en bedekten zich met boombladeren. God verdreef hen uit het paradijs, doch later werden zij weer met Hem verzoend en op den regten weg geleid, zoodat ADAM zelfs openbaringen ontving en later tot de voornaamste profeten van den Islam gerekend werd. Vgl. voornamelijk S. II: 28 vg.; VII: 10 vg. IDRIS of HENOCH is in de overlevering vooral beroemd om zijne vroomheid en ijverige studie der heilige schriften en uitgebreide kennis van allerlei aard. Zijne opneming in het paradijs bij zijn leven wordt in den Koran aangeduid, maar zeker niet klaar uitgesproken. S. XIX : 57. In de geschiedenis van NOACH schijnt MOHAMMED ook de Talmudische legende opgenomen te hebben, volgens welke de aarde toenmaals met heet water werd overstroomd. Dat de Koran met bijzondere voorliefde en uitvoerigheid van ABRAHAM gewaagt, kan ons niet be-

vreemden, daar deze te Mekka algemeen bekend en geëerd was, als stichter der Kaba beschouwd werd, waar ook zijne beeldtenis was geplaatst, en daar MOHAMMED zelf zijne leer de godsdienst van ABRAHAM noemde. Treffend wordt ons de wijze gemaald, waarop deze vriend Gods tot de vereering van één Opperwezen werd gebragt. Toen de nacht hem overschaduwde, zag hij eene ster en zeide: „deze is mijn Heer." Maar zoodra zij onderging, zeide hij: „ik houd niet van degenen die verdwijnen." En toen hij de maan zag opkomen, zeide hij: „deze is mijn Heer!" Doch nadat ook zij was ondergegaan, riep hij uit: „waarlijk, indien mijn Heer (God) mij niet op den regten weg had geleid, zoo zou ik tot de dwalenden behooren." Toen hij nu de zon had zien opgaan sprak hij weder, „deze is mijn Heer! deze is de grootste!" Maar bij haar ondergang zeide hij: „o mijn volk! ik ben zuiver van de afgoderij die gij pleegt! Ik wend mijn aangezigt tot Hem, die de hemelen en de aarde heeft geschapen, ik ben regtgeloovig (hanif) en behoor niet tot degenen, die nog andere goden aan God toevoegen." S. VI: 76 sqq. „Mijn Heer," zoo spreekt ABRAHAM elders tot NIMROD, „mijn Heer is Hij die leven en dood geeft." „Ik geef het leven en den dood," hernam de andere. „Zie," sprak ABRAHAM, „God leidt de zon uit het oosten, doe gij haar dan eens uit het westen opgaan!" en de ongeloovige verstomde. S. II: 260. ABRAHAM verbrijzelde de afgoden, die zijne landslieden aanbaden, waarom men hem eindelijk op een brandstapel wierp, maar God redde hem op wonderbare wijze. Dit laatste verhaal heeft denkelijk alleen zijn ontstaan te danken aan eene verkeerde vertaling der plaats Gen. XI: 31, waar Ur der Chaldeën, dat ABRAHAM met zijn' vader verliet, reeds door oude Joodsche

uitleggers door het vuur der Chaldeën is overgezet (1). Niets aantrekkelijks hebben voor ons de eentoonige herhalingen omtrent LOTH en MOZES, die de Wet van God ontving; slechts de ontmoeting van den laatste met den geheimzinnigen vreemdeling ALCHIDHR biedt ons eene schoone episode. S. XVIII: 59 sqq. Dat het MOHAMMED niet aan talent om goed te verhalen ontbrak, heeft hij in de 12de Soera, die de geschiedenis van JOZEF bevat, getoond, waarmede in dit opzigt het veel kortere verhaal omtrent KAROEN, den bijbelschen KORACH, in S. XXVIII: 76 sqq., kan wedijveren. Omtrent DAVID worden wij telkens herinnerd dat God hem leerde harnassen te vervaardigen en hem het boek der Psalmen gaf; hij geldt bij uitstek als de gewijde zanger, die den lof van zijn' Schepper verkondigt. Vgl. b. v. S. XXI: 78; XXXIV: 10; XXXVIII: 16 enz. In den profeet SALOMO wordt ons een ideaal van wijsheid en vorstelijken luister geschilderd. Zijne heerschappij over winden, dieren en dæmonen lezen wij voornamelijk in de 27ste Soera, die ons daarvan een met gebrekkigen zamenhang ontworpen tafereel schetst (2). Nog vele andere personen der Heilige Schrift komen in den Koran voor, zooals ISMAËL, JOB, ELIA, ELISA, JONAS, JAHJA d. i. JOHANNES de Dooper, enz., maar hij gewaagt van hen slechts ter loops of wel zij zijn geen profeten, zoo als SAUL, GOLIATH, PHARAO enz. Eenige der in den Koran vermelde profeten worden in den Bijbel in het geheel niet genoemd; van anderen is het meer of minder onzeker of MOHAMMED bij hen aan personen van het O. T. heeft gedacht. Tot de eersten behooren b. v. DZOE-L-KARNEIN, die doorgaans met ALEXANDER den Groote vereenzelvigd wordt, DZOE-L-KEFL

---

(1) Vgl. ook Aanteekening 57. (2) Vgl. Aanteekening 58.

en de wijze LOKMAN en ook ALCHIDHR is welligt aan hen toe te voegen, schoon zijn naam niet uitdrukkelijk genoemd wordt. Tot de laatsten rekent men HUD en SJOAIB, die waarschijnlijk met HEBER en JETHRO in de H. S. overeenkomen. Den eerste zond God om de Aditen, een oud Arabischen volkstam, te bekeeren, SJOAIB's zending was tot de Midianiten gerigt. Veel leest men ook van ÇALIH, den profeet der Thamoediten, die mede tot de vroegere bewoners van Arabië behoorden. Alle deze geschiedenissen zijn tot vervelens toe in de verschillende Soera's herhaald. Wie onder DZOE-L-KEFL te verstaan is, laat zich niet met zekerheid zeggen; sommigen denken aan EZECHIËL, anderen aan dien OBADJA, die in ACHABS tijd leefde (1).

---

§ 5. CHRISTUS. JODEN EN CHRISTENEN.

Van den laatsten en grootsten echter van alle profeten, die de Koran vóór MOHAMMED laat optreden, hebben wij tot nog toe geen gewag gemaakt, omdat wij de verhalen en berigten omtrent hem een weinig uitvoeriger wilden beschouwen. Wij bedoelen ISA (JEZUS), aan wiens naam gewoonlijk al Meseh (de CHRISTUS) of ook ben MARIAM (zoon van MARIA) toegevoegd wordt (2). Ook zijn' wegbereider, JOHANNES den Dooper, gaat MOHAMMED niet met

---

(1) Vgl. voorts over de profeten van den Islam onze Aanteekeningen en vooral WEIL'S „Bijbelsche legenden der Muzelmannen."

(2) Het is opmerkelijk dat de bijzonderheden omtrent JEZUS leven eerst in de Soera's voorkomen, die te Medina verschenen zijn. In zijn vroeger leven te Mekka schijnt MOHAMMED dan ook slechts weinig met Christenen in aanraking geweest te zijn. Vgl. MUIR, II, p. 283; NÖLDEKE, „Zeitschr. des Morgenl. Gesellschaft," 1858, pag. 699 vgg.

stilzwijgen voorbij. Den grijzen ZAKARIJA (ZACHARIAS) beloofde God, op zijne bede een' zoon, die JAHJA (JOHANNES) heeten, en als hooggeëerd profeet van het Woord uit God (den CHRISTUS) zou getuigen. Reeds als knaap onderscheidde hij zich door wijsheid, ootmoed en andere deugden. God schonk hem het boek der Wet, tot een teeken dat hij geroepen was die te handhaven. Ziedaar nagenoeg alles wat wij van hem lezen. Vgl. S. III: 33 sqq.; XIX: 2 sqq.; XXI: 89 sq., waar men ook nog meer over ZAKARIJA vindt. De geschiedenis van den stichter des Christendoms haalt MOHAMMED nog hooger op dan het N. T., op het voorbeeld der apocryphe Evangeliën, waaruit hij welligt geput heeft. MARIA heet eene dochter van IMRAN (AMRAM) en zuster van AÄRON, waarbij wel aan onwillekeurige naamsverwarring met MARIA, de zuster van MOZES, is te denken. God verleende haar reinheid, verkoos haar boven alle vrouwen der wereld en blies van zijn' Geest in haar. Hare moeder wijdde haar toe aan zijne dienst en hare bloedverwanten wierpen onder elkander het lot wie haar zou verzorgen, hetgeen aan ZAKARIJA te beurt viel. Zij werd in den tempel groot gebragt, waar God haar steeds op wonderbare wijze van voedsel voorzag. Engelen verkondigden haar de geboorte van haren zoon ISA, dien God op bovennatuurlijke wijze, alleen door zijne almagt, deed geboren worden, zoodat Hij, evenals ADAM, geen vader had onder de menschen (1). Toen zij, even na hare verlossing, radeloos bij een' palmboom neer-

(1) In Soera III is bij de verkondiging van ISA'S geboorte eerst spraak van engelen (vs. 40), daarna in vs. 42 van één engel. S. XIX: 17 is het Gods geest in menschelijke gestalte, die het woord tot MARIA rigt. De uitleggers denken hierbij overal aan GABRIËL.

zeeg, rigtte het pas ter wereld gekomen kind reeds het woord tot haar, maakte haar opmerkzaam op eene bron, die God aan hare voeten deed ontspringen en wees haar aan, hoe zij zich aan de vruchten van den boom kon verkwikken. Hare vereering als goddelijk wezen, waaraan de Christenen zich schuldig maakten, keurt de Koran meermalen in sterke bewoordingen af. Vgl. S. III: 31 sqq.; XIX: 16 sqq.; XXIII: 52; V: 116; XXI: 19; LXVI: 12. De voornaamste plaatsen, waar van CHRISTUS spraak is, zijn voorts: S. II: 81; III: 40 vgg. en vs. 78; IV: 156 vgg. en 169 vg.; V: 77 vg. en 109 vgg.; VI: 86; XIX: 31 vg.; XXI: 91; XXXIII: 7; XLIII: 59; LVII: 27; LXI: 6, 14: LXVI: 12.

De namen, die aan JEZUS gegeven worden, bewijzen reeds hoe hoog hij stond in de schatting van den profeet van Arabië. Dikwijls is aan den naam van ISA toegevoegd al Meseh, d. i. de Messias, de Christus, doch het heeft allen schijn dat MOHAMMED deze uitdrukking als eigennaam bezigt en het blijkt niet welken zin hij daaraan heeft gehecht. In S. IV: 169 heet hij een gezant Gods, zijn Woord dat Hij in MARIA zond, en geest uit Hem (1). Elders heet hij een profeet, een van hen, die in Gods nabijheid zijn d. i. een van Gods vertrouwden of meestgeliefden. Meermalen lezen wij dat God hem door den heiligen Geest heeft bijgestaan. Alle deze uitdrukkingen wijzen op eene zeer naauwe betrekking en gemeenschap tusschen het Opperwezen en hem en toonen dat MOHAMMED zich voorstelde dat hij meer dan alle vroegere profeten met Gods geest was vervuld. Als hij hem het Woord van God noemt,

(1) Vgl. Aanteekening 60.

heeft hij daarbij waarschijnlijk gedacht aan de benaming,* die ook de H. S. hem geeft, doch zonder de ware beteekenis en diepte daarvan regt te gevoelen. De Mohammedaansche theologen verklaren die van zijne bovennatuurlijke geboorte, alleen door Gods Woord. Bij de latere Moslemen heet ook MOZES het Woord Gods, omdat deze in vertrouwelijken omgang met hem gesproken had. Dus is het duidelijk dat de Koran ISA als een meer dan gewoon mensch beschouwt, hetgeen ook reeds uit zijne geboorte zonder vader is gebleken en uit zijne verdere geschiedenis nog nader bevestigd wordt. Maar toch is hij, volgens de voorstelling van dit boek, altijd slechts een mensch in den vollen zin van het woord en op zijne bloot menschelijke natuur wordt alle klem gelegd, tegenover de Christenen die hem Gods Zoon noemden en als God vereerden, wat ten sterkste wordt afgekeurd. Hij at, zoo lezen wij, evenzeer spijs als andere stervelingen. Van zich zelven getuigt hij dat hij niet meer was dan een dienaar van Allah. Hij bekent dat hij niet alwetend is, maar dat God alles weet. Op den jongsten dag zal hij rekenschap moeten afleggen van zijne daden. Dan zal God hem vragen: „O ISA, zoon van MARIA! hebt gij ooit tot de menschen gezegd: neemt mij en mijne moeder aan als twee Goden nevens Allah?" En ISA zal antwoorden: „lof zij u!" (d. i. dat zij verre!) „hoe zou ik kunnen zeggen wat ik niet voor waar houd? Gij zoudt het weten als ik dit gezegd had," S. v: 116 vgg. Het schijnt dat MOHAMMED meende dat de Christenen bij hun leer der drieëenheid eene soort van familiebetrekking in den hemel aannamen, zoodat zij Vader, Moeder en Zoon vereerden. Deze voorstelling heeft denkelijk haren oorsprong in de meeningen

van sommige christelijke secten en in apocryphe geschriften. In de laatste toch wordt de Heilige Geest meermalen de moeder der geloovigen genoemd. En deze vereering van drie goddelijke wezens wordt in den Koran met polytheïsme gelijkgesteld. — Hetgeen God aan ISA in het bijzonder openbaarde, heet het Indjil (Evangelie). Wat MOHAMMED daaronder eigenlijk verstond, laat zich niet naauwkeuriger bepalen. Zooveel blijkt slechts dat hij het ook als te boek gesteld kende, en met hooge achting daarvan spreekt. Van het doel van ISA's zending en van zijne leer vinden wij mede slechts weinige, hier en daar verstrooide berigten. Dat hij een Godsgezant aan de geheele menschheid zou zijn, daarvan lezen wij niets. God liet hem op aarde komen als een wonderteeken van zijne almagt en en opdat hij door zijn vroom gedrag ten voorbeeld zou strekken aan zijn volk. Hij is slechts tot de kinderen Israëls gezonden, en dat wel om de vroegere openbaring der Wet (Taurât) te bevestigen en hun het een en ander te veroorloven, wat te voren verboden was. Bij dit laatste is voornamelijk aan het gebruik van sommige spijzen gedacht. Ook bragt hij hun opheldering omtrent punten, waarover zij het met elkander oneens waren, maar welke die punten geweest zijn, wordt niet nader verklaard. Van alles wat ISA leerde, was de prediking van Gods eenheid het voornaamste en dit komt vooral daar uit, waar hij zelf waarschuwt hem en zijne moeder als hoogere wezens nevens Allah te vereeren. „Vreest God en gehoorzaamt mij!" dit was de kern en hoofdinhoud van hetgeen hij verkondigde. Alzoo leerde hij dan in den grond en de hoofdzaak hetzelfde wat alle profeten vóór hem hadden geopenbaard en wat MOHAMMED na hem verkondigde.

Zijne apostelen noemen zich **Moslemen**, want ook zijne leer is de **Islam** (geheele overgave aan Allah). Bovendien bragt hij de blijde boodschap van een' gezant, die na hem zou komen en AHMED (MOHAMMED) zou heeten, welke profetie waarschijnlijk aan eene verkeerde lezing en verklaring der plaatsen omtrent den Paracleet in JOHANNES Evangelie haren oorsprong heeft te danken. Misschien heeft ook de belofte van een' profeet of profeten, die God zou zenden, MOHAMMED daarbij voor den geest gestaan (1). Ook gaf God hem het vermogen om wonderen te doen, om daardoor de waarheid zijner zending te bevestigen. Reeds als zuigeling deelde hij aan anderen bijzonderheden mede omtrent zijne bestemming en hetgeen God hem geboden had. Later maakte hij uit leem de gedaante van een' vogel, blies daarop en door Gods wil werd de vogel levend. Hij genas een blindgeborene en een' melaatsche en deed dooden opstaan uit hunne graven. Zijne kennis van het verborgene toonde hij door anderen te verhalen wat zij gegeten hadden en wat zij in hun huizen bewaarden. Met dat al bleven vele Israëliten ongeloovig en als zij zijne teekenen zagen, spraken zij: dit is klaarblijkelijk tooverij! Om hem in zijn werk bij te staan en zijne leer te verbreiden koos hij zich Apostelen (**al Hawarijoena**), volgens de Koranuitleggers en anderen ten getale van twaalf (2). Maar ook zij opperden twijfelingen aan de waarheid van zijne prediking en verlangden dat hij die zou verdrijven, door eene tafel met spijzen uit den hemel te doen neerdalen, waaraan zij zich konden vergasten. En op zijne bede voldeed God aan hun' wensch.

---

(1) Vgl. ook Aanteekening 64. (2) Zie Aanteekening 65.

De Koran vermeldt geen meer wonderen, die JEZUS zou gedaan hebben. Als wij S. V: 82 lezen dat hij de ongeloovige en weerspannige Israëliten vervloekte, willen de uitleggers weten dat hij hen tot straf tevens in zwijnen veranderde, hetgeen echter in den tekst volstrekt niet is aangeduid. Nadat zijne taak op aarde volbragt was, nam God hem tot zich en verhief hem ten hemel. Zijne vijanden meenden echter dat zij hem aan het kruis gedood hadden, „want," lezen wij S. IV: 156, „het scheen hun zoo toe." Meer bijzonderheden omtrent zijn uiteinde vinden wij niet, en MOHAMMED heeft wel bedoeld dat zij een' ander kruisigden, terwijl zij, door eene hun van God toegezondene verblinding of zinsbegoocheling, ISA aan het kruis gehecht meenden te zien (1). Verder schijnt de Koran te leeren dat God hem ook bestemd heeft om tot een teeken of aanwijzing te dienen der aannadering van den jongsten dag. S. XLIII: 61. De Moslemen verklaren dit duistere vers zóó, dat hij tegen het einde der wereld weder op aarde zal komen, en voegen er bij dat hij daar eenigen tijd vertoeven, de godsdienst van MOHAMMED aannemen, den Antichrist (Daddjál) bestrijden en den Islam algemeen zal doen heerschen. Ook zal hij in het huwelijk treden en kinderen verwekken en nevens MOHAMMED begraven worden (2). Wat MOHAMMED zelf van dit alles geloofd heeft laat zich moeijelijk bepalen. De Mohammedaansche uitleggers stemmen allen daarin overeen dat zij zijne kruisiging

(1) Volgens MUIR, p. 306 is de vermelding van deze schijnbare kruisiging tegen de Joden gerigt, om hen te weerleggen, daar zij zich plagten te beroemen dat JEZUS door hun volk omgebragt was. Vgl. ook Aanteekening 61 en 62, waar ook de dubbelzinnige uitdrukkingen van den Koran omtrent JEZUS dood en opneming in den hemel ter sprake zijn gebragt.

(2) Zie ook Aanteekening 66.

loochenen. Zij laten hem, hetzij vóór of na zijne wederkomst echter een natuurlijken dood sterven. Ook omtrent zijne hemelvaart denken zij niet eenstemmig. — Van de Heilige Schriften van het Oude en Nieuwe Verbond spreekt de Koran steeds met groote achting en ingenomenheid; verscheidene plaatsen in dit boek herinneren zeer duidelijk aan plaatsen der H. S.; enkele stemmen daarmede woordelijk overeen (1). Meermalen zegt MOHAMMED dat zijne openbaring strekt om de Wet en het Evangelie te bevestigen en beroept hij zich daarop dat zij van hem getuigen. Daarom vermaant hij zijne tijdgenooten ook tot geloof, niet alleen in hem als van God gezonden, en aan den Koran, maar ook aan alle vroegere Heilige Schriften. Het is eene groote dwaling, waarbij men in navolging der Mohammedanen beweert, dat MOHAMMED Joden en Christenen in het algemeen zou beticht hebben van vervalsching of interpolatie van het O. en N. T. Hij verwijt meestal slechts aan eenigen, niet aan allen onder hen, dat zij de plaatsen der H. S., die naar zijne meening op hem betrekkelijk waren, verborgen hielden; dat zij bij het lezen den zin verdraaiden en de woorden uit hun verband rukten, slechts op ééne plaats schijnt hij aan te duiden dat sommigen zich vervalschingen van den geschreven tekst veroorloofden. Vgl. S. II: 70, 98, 115, 141, 154 en 169 vgg.; III: 72; IV: 48 vgg.; V: 16 vgg. en 45 vgg.; VII: 168; X: 38 en 94; XLVI: 9. Dus worden zij slechts beschuldigd dat zij met opzet den Bijbel verkeerd verklaren en van geheimhouding en moedwillige veronachtzaming der getuigenissen omtrent zijne zending in den Koran en andere zaken, die zij

---

(1) Vgl. Aanteekening 68 en 69.

daarin konden vinden. In den eersten tijd van zijn verblijf te Medina, toen MOHAMMED nog hoopte de Joden en Christenen voor zijne leer te zullen winnen, sprak hij zich in zijne openbaringen gunstig over hen uit, b. v. S. II : 59 en V : 73, waar hij zegt dat Joden, Christenen, Çabiërs en kortom allen die aan God en den jongsten dag gelooven en het goede doen, door hun Heer gezegend en de zaligheid deelachtig zullen worden (1). Deze uitdrukkingen heeft hij echter in latere Koranverzen teruggenomen, b. v. in S. III: 79, toen hij zag hoe het Christendom in zijn' tijd tot Polytheïsme was ontaard en dat zij over het algemeen zijne vijanden bleven. Wij hebben reeds in het leven van MOHAMMED gezien, dat hij aanvankelijk bepaalde dat de geloovigen bij het gebed zich naar Jeruzalem zouden rigten en den 10den Tisjri of verzoendag mede als vastendag beschouwde; waarschijnlijk zijn hieromtrent, kort na zijne komst te Medina, ook voorschriften in den vorm van openbaringen gegeven, maar deze gedeelten van den Koran zijn, gelijk meer andere, voor ons verloren gegaan, terwijl de latere verordeningen omtrent de Kibla, het vasten enz. bewaard zijn gebleven. Ook stond hij aan de Muzelmannen toe de dochters van Joden en Christenen te huwen, terwijl hij den echt met die van afgodendienaars verbood. S. V: 7. Bijzonder gunstig oordeelt hij ook over de geleerden en Rabbijnen der Joden en de Christen geestelijken. S. V: 68 en 85; IV: 160. Meermalen echter onderscheidt hij de regtschapenen en welgezinden onder de Schriftbezitters van de overigen. Zoo noemt hij namelijk Christenen zoowel als Joden, wijl zij

---

(1) Vgl. Aanteekening 67 en over de Çabiërs Aanteekening 59.

eene H. S. hebben. Meestal echter wordt deze naam alleen aan de laatsten gegeven. S. III: 109 en 198; V: 70. De Christenen worden in het algemeen met een gunstiger oog beschouwd dan de Joden. „De Joden en de afgodendienaars," zegt hij, S. V: 85, „haten de geloovigen het meest, maar zij, die het meest geneigd zijn de geloovigen lief te hebben, zijn degenen die zich Christenen noemen, dit komt omdat er onder hen geestelijken en priesters zijn, en wijl zij zich niet hoogmoedig verheffen." Vgl. S. III: 48, waar God zegt dat hij de volgelingen van ISA boven de ongeloovigen zal verheffen tot aan den dag der opstanding. Maar op een veel grooter aantal plaatsen worden Christenen en Joden streng berispt. Aan beiden verwijt hij hun ongeloof in zijne zending, dat zij hun geleerden en priesters, wier hebzucht hij zeer laakt, nog behalve God tot hun Heeren hebben gekozen, dat ieder van hen de godsdienst van den ander veracht en zelf in het uitsluitend bezit der waarheid meent te zijn en dat zij zich Gods zonen en vrienden noemen. Hoe hij hunne handelwijze omtrent de H. S. gispt, zagen wij reeds boven. Doch het zijn voornamelijk de Joden, tegen wie MOHAMMED zich verklaart en die hij door allerlei betichtingen zwart maakt. Wij hebben echter geen grond om hierbij aan laster, aan opzettelijk verdichte misdrijven te denken, maar kunnen veilig aannemen dat MOHAMMED volgens zijne overtuiging sprak, al mogt hij somtijds dwalen. Zoo worden de Joden berispt wegens de goddelijke eer, die zij aan EZRA en hun geleerden bewezen, terwijl het van elders niet blijkt dat zij zich ooit daaraan schuldig hebben gemaakt, al zijn er in latere joodsche schriften vele, dikwijls al zeer buitensporige wonderverhalen omtrent hen medegedeeld. Ook

wordt hun het geloof aan Djibt en Taghoet ten laste gelegd, waaronder denkelijk afgoden te verstaan zijn, die door de heidensche Arabieren werden vereerd. Daarentegen weigeren zij in CHRISTUS en zijn Evangelie te gelooven, ja zij hebben hem willen dooden, gelijk zij reeds vóór zijne verschijning meerdere profeten hebben omgebragt; ook lasteren zij zijne moeder MARIA. Ook gispt hij hunne ongeregtigheid in het algemeen, hunne baatzucht, die zich vooral in woeker vertoont, hunne spottende en godslasterlijke uitdrukkingen, het stoken van verdeeldheid en het verwekken van oorlog in het land. (Vgl. pag. 72 en 82.) Het is onmogelijk alle grieven op te noemen die tegen hen worden ingebragt; zij nemen een groot gedeelte der eerste Soeras van den Koran in. Hunne gehechtheid aan de stipte en letterlijke vervulling hunner wetten stond hem zeker zeer in den weg, die alle geloofsmeeningen in den Islam wenschte op te lossen, maar de vele krenkingen en vijandelijkheden, die hij van hen te verduren had, wekten eindelijk verbittering bij hem op, waaraan hij ruimschoots lucht geeft. Vandaar dat hij ook verscheidene wetten gaf, alleen met het oog op hen, om zoo veel mogelijk de gelijkheid tusschen den Islam en de joodsche godsdienst weg te nemen.

De Christenen worden ook wel dikwijls onder de benaming Schriftbezitters begrepen, maar heeten toch meer bepaaldelijk Nazareërs; somtijds worden zij ook, evenals de afgodendienaars, de bij- of toevoegenden (mosjrikoena) genoemd, d. i. die aan Allah nog andere goden toevoegen, zooveel als polytheïsten of veelgodendienaars. Hunne vereering van ISA en MARIA als goddelijke wezens is dan ook het voornaamste verwijt, dat hun gedaan wordt. „Ongeloovig zijn degenen, die zeggen: God is

de derde van drie (der drieëenheid); er is maar één God en als zij niet aflaten van hunne bewering, zoo zal de ongeloovigen smartelijke straf treffen," S. v: 76 sq., vgl. vooral S. xix: 91. Bepaaldelijk wordt aan de Christenen ook nog hunne onderlinge verdeeldheid en onverdraagzaamheid ten laste gelegd, waarmede MOHAMMED waarschijnlijk het oog heeft op den godsdiensthaat tussschen de verschillende christelijke secten. Vgl. S. ii: 254; v: 17 en xxiii: 55, waar misschien ook op hen gedoeld is.[1] Volgens sommigen zou MOHAMMED zich in S. ii: 45 en 117 ook tegen de leer der voldoening uitspreken, wat mij echter niet waarschijnlijk voorkomt. Dat hij hunne priesters eerst prijst, maar in eene later verschenene openbaring (S. ix: 34) zeer laakt, zagen wij zooeven reeds. Ook het monnikenleven keurt de Koran af, S. lvii: 27. En toen nu sommige Christenen zich vijandelijkheden tegen den Islam veroorloofd hadden, werd MOHAMMED in het laatst van zijn leven ook zeer ingenomen tegen de belijders eener godsdienst, welker hooge voortreffelijkheid hij erkende, en waarvan hij alleen de verbastering laakt, nevens het ongeloof in zijne zending, dat zij medebragt. Zoo kwam hij er toe bevel te geven dat de geloovigen alle gemeenschap met Joden en Christenen zouden afbreken en hen niet tot hunne vrienden zouden nemen. En eindelijk verscheen de negende Soera als eene mede tot hen gerigte oorlogsverklaring, waarin bepaaldelijk geboden werd hen te bestrijden, totdat zij onderworpen zouden zijn en schatting betalen. Over dit punt zullen wij straks nog het een en ander zeggen.

---

§ 6. DE MENSCH. ZIJNE NATUUR ENZ.

Over de schepping van den mensch hebben wij reeds elders gehandeld. Wij zagen daar hoofdzakelijk hoe de Koran leert dat allen afstammen uit ADAM, uit wien God ook zijne gade deed voorkomen. Beiden waren door God in het paradijs, een' lusthof in den hemel geplaatst, maar wegens hunne ongehoorzaamheid werden zij daaruit verdreven en moesten voortaan op de aarde vertoeven, die ook de woonplaats werd van hun nakomelingschap. Vgl. pag. 163. Nu eens lezen wij dat de mensch uit stof geschapen is, dan weêr uit een droppel water of zaad. Somtijds wordt de ontwikkeling der vrucht in den uterus eenigzins en détail beschreven, dewijl zij als eene soort van analogie ten bewijze der opstanding des ligchaams moet strekken. Vgl. S. IV: 1; VII: 171 en 189; XXXIX: 7; XXII: 5; XXIII: 12; XL: 69; LXXV: 37 enz. Een hooge rang wordt den mensch toegekend boven alle overige schepselen; hij is Gods vertegenwoordiger of plaatsvervanger op aarde en hem is heerschappij over de dieren verleend. ADAM overtrof in kennis zelfs de engelen en zij huldigden zijne meerderheid door zich voor hem neder te werpen. S. II: 28; XVII: 72; XXXVI: 71 vgg. Van eene schepping naar Gods beeld lezen wij niets. Wij vernemen slechts dat God hem volmaakt schiep, eene schoone gestalte gaf en van zijn geest in hem blies. S. XV: 29; XXXII: 8; XL: 66; LXXXIII: 7. Dit denkbeeld van een' levengevenden geest Gods stemt overeen met de Oud-Testamentische voorstellingen en is welligt van Joodschen oorsprong; misschien heeft MOHAMMED daarbij ook eenigzins aan eene verwantschap met God gedacht. Dat de mensch van Gods geslacht is en in le-

vende betrekking tot hem staat, komt overigens nergens uit, schoon er enkele plaatsen zijn, waar spraak is van eene werking Gods op de harten. S. XLVIII: 4 en 26; LXIV: 11. Uitdrukkelijk wordt ook de waardigheid van den man boven die der vrouw verheven. S. II: 228 en IV: 38. Dikwijls wordt gesproken van de menschen als met verstand of rede begaafd, maar veelal slechts in tegenstelling tot de onverstandigen en onnadenkenden, die geen acht slaan op de openbaringen van hun' Heer; nergens treëdt de Koran in nadere bijzonderheden omtrent 's menschen redelijken en zedelijken aanleg. S. XVI: 80; XXXVIII: 28; LXVII: 23 (1). Het ontbreekt niet aan verhalen en uitweidingen over de zonden van bepaalde volken en personen, voornamelijk over hunne ongehoorzaamheid aan God en hun ongeloof aan zijne gezanten en teekenen. Maar de zondige natuur van den mensch in het algemeen te schilderen, ligt niet in het karakter van het boek. Weinige plaatsen maken hier eene uitzondering, waar het heet dat hij van nature tot het kwade geneigd, zwak, driftig en onstandvastig in het goede, wereldsgezind en baatzuchtig is, of waar wij lezen dat de harten der stervelingen harder zijn dan rotsen. S. IV: 32 en 127; XII: 53; XXI: 38; LXX: 19; XCI: 8; C: 6. Van een strijd tusschen vleesch en geest lezen wij nergens; de zonde is meer als daad beschouwd en van verlossing of behoefte daaraan geen gewag gemaakt, al ontbreekt het ook niet aan plaatsen waar berouw, bekeering en gebed om vergeving worden aangeprezen in geval van

(1) MOZES zou God eens gevraagd hebben hem het meest verborgene aan te wijzen, waarmede Hij de menschen beweldadigd had. „De meest verborgene mijner weldaden jegens hen is de ziel," antwoordde God. (Zamachsjari ad S, XXXI: 15).

ongehoorzaamheid aan God. En hier vooral komt de oppervlakkigheid van den profeet aan het licht en de lage trap, waarop de Islam staat in vergelijking met het Evangelie (1).

De mensch bezit volle vrijheid om het goede of het kwade te kiezen, Gods openbaringen geloovig aan te nemen of die onverschillig te verwerpen. Hen, die het eerste verlangen te doen, staat God bij door zijne hulp, terwijl hij de boozen prijs geeft aan het verderf, dat zij zelve gekozen hebben. Die zich geheel van God afgekeerd hebben, laat hij verder voortgaan op hun dwaalweg. Maar hen, bij wie nog hoop op verbetering is, komt hij met zijn' bijstand te gemoet. In dit opzigt is er groote overeenkomst tusschen de leer van MOHAMMED en die van PELAGIUS, hoewel men in den Koran de philosophische ontwikkeling mist, waarmede de laatste zijn gevoelen zocht te bewijzen. Er zijn zelfs plaatsen, waar den mensch uitdrukkelijk een regt wordt toegekend tegenover God. S. v: 18; VII: 175–182; X: 108; XIII: 30; XVII: 16; XVIII: 15, 29, 55 en 79; XX: 114–126; XXV: 17; XXXIX: 40 en 55; XLI: 16 vgg.; XLV: 22; XCI: 7–10. Zoo blijkt het dat de Koran geene prædestinatie of verwerping leert. En niet alleen uit de aangehaalde plaatsen is dit duidelijk, maar ook als men slechts het oog vestigt op de gedurige vermaningen, waarbij telkens de hoop op het paradijs of de vrees voor de straffen der hel als prikkels zijn gebezigd. Reeds dit alleen, dat MOHAMMED van geene erfzonde weet, moest hem geneigd maken den mensch vrijheid van wil toe te kennen (2). Enkele plaatsen staan

(1) Zie voorts Aanteekening 70 en 71.

(2) » Il représente les justes comme créanciers de Dieu, ce qu'un concile Catholique aurait condamné comme Pélagianisme," zegt LAURENT teregt ergens in zijne » Etudes sur l'histoire de l'humanité." Gand 1857.

evenwel met het hier gezegde in tegenspraak. En dit vloeit voort uit de leer van de geheele afhankelijkheid aller schepselen van God en uit de voorstelling van het Opperwezen als een' vorst, die met onbeperkte willekeur alles beheerscht. S. II: 6–9; VI: 35; XI: 120; XXXII: 13; XXXVI: 6. Andere plaatsen, die men wel eens tot bewijs van eene prædestinatieleer geciteerd heeft, namelijk S. III: 139; IV: 80; LVII: 22 toonen slechts aan dat de mensch in leven en sterven, in voor- en tegenspoed geheel afhankelijk is van Gods wil. God beproeft hem door voor- en tegenspoed. S. II: 150; XXI: 36. MOHAMMED maakt van deze voorstelling gebruik om zijne aanhangers aan te sporen tot onversaagdheid in den strijd tegen ongeloovigen. Het geloof aan een goddelijk raadsbesluit, waardoor alle handelingen der menschen bepaald zijn, is niettemin een der voornaamste dogmen van den Islam geworden, vooral door den invloed van de chalifen uit het geslacht der Ommeijaden, die hierin een steun zagen voor hunne onregtmatige heerschappij. Er ontstonden echter spoedig verscheidene secten, die dit dogma verwierpen, gelijk wij in het vervolg zullen zien. De latere orthodoxe dogmatici maakten dit raadsbesluit slechts betrekkelijk op de bestemming tot zaligheid of verdoemenis. Velen helden voorts in meerdere of mindere mate hetzij tot Determinisme of wel tot Semipelagianisme over. Er bestaat op dit punt, evenals omtrent meer andere leerstukken, geen volkomene eenstemmigheid onder de regtzinnigen.

'S Menschen bestemming bestaat daarin dat hij Gods openbaring geloovig aanneme en zich geheel en al aan Hem overgeve. Hij make een gepast gebruik van hetgeen waarmede God hem heeft gezegend en zij in tegenspoed lijdzaam en geduldig. S. II: 172 en 184; XIII: 22–29;

CII; CIII: 3. Hij bedenke steeds de vergankelijkheid van het aardsche en wijde zich aan de dienst en vereering van God. Het doel toch, waartoe deze hem schiep, is opdat hij Hem op de regte wijze zou dienen. Vgl. S. XXX: 29. Gods vergelding op den gerigtsdag moet hem steeds voor oogen staan; door hoop op belooning hiernamaals wordt hij aangespoord tot het goede en van het kwade afgeschrikt door vrees voor de folteringen der hel. Meermalen schildert de Koran het snel voorbijgaande en ijdele van het leven en de goederen dezer wereld in tegenstelling met de blijvende waarde van goede daden. S. XVIII: 43; LVII: 19 en andere plaatsen.

---

§ 7. PLIGTEN JEGENS GOD.

Belijdenis van den Islam, zoo als die door MOHAMMED verkondigd is, wordt voor alle stervelingen als de hoofdzaak voorgesteld, waardoor zij van Gods welgevallen verzekerd kunnen zijn. S. XXI: 92; XCVIII: 4. De Islam toch is de alleen ware en onveranderlijke godsdienst, de doop Gods, zoo als zij met het oog op de Christenen wordt genoemd. Reeds van ouds werd zij door vrome mannen beleden en dit niet alleen wat betreft het geloof aan Allah en zijne gezanten, maar ook met betrekking tot het doen van goede werken, zoo als gebeden en het geven van aalmoezen. S. XXI: 73; II: 77, 132 enz. En nadat zij in Arabië in verval gekomen was, heeft God MOHAMMED gezonden om haar te herstellen. Wie eene andere godsdienst aankleeft, behoort hiernamaals tot de verlorenen. Vrees en eerbied voor God, gehoorzaamheid aan hem en zijn' gezant, ver-

trouwen op den Almagtige, gelatene berusting in zijn' wil, dankbaarheid voor zijne weldaden, worden met nadruk ingescherpt. In de verheerlijking van God vindt het hart der geloovigen rust. Ook den naam van God moet men eerbiedigen, door niet ligtvaardig bij hem te zweren. Vgl. S. v: 91; II: 224; LXVIII: 10 en 17. Wie zijn eed schendt, moet tot boete tien armen spijzigen of kleeden, of wel een slaaf vrijlaten. Kan hij dit niet, zoo vaste hij drie dagen. Van liefde tot God wordt slechts zelden uitdrukkelijk gesproken; nergens is zij in den geest van het Evangelie voorgesteld en op den voorgrond geplaatst. Afgoderij is de grootste zonde; God vergeeft haar niet; anderen daartoe te verleiden is zwaarder misdaad dan moord. Ook beeldendienst is sterk afgekeurd en tegen verschillende bijgeloovige gebruiken der Heidenen komt de Koran op, hoewel van den anderen kant zeer vele heidensche gewoonten en plegtigheden opzettelijk in den Islam behouden zijn gebleven (1). Afval van den Islam vindt bij God ook geene vergiffenis en moet met den dood gestraft worden. Zij echter worden verontschuldigd, die slechts gedwongen tot eene andere godsdienst overgaan en die slechts met de lippen belijden, terwijl zij in hun hart Moslemen blijven. Maar de huichelaars (moenáfik) die

(1) Vgl. S. v: 92, waar de Ançáb misschien niet anders zijn dan steenen, op heilige plaatsen opgerigt. Waarschijnlijk zijn zij dezelfde, die in S. v: 4 genoemd worden, en waarop men offerdieren plagt te slagten. De uitleggers hebben dit verbod der Ançáb tot alle mogelijke beelden uitgestrekt. Aan den afkeer der orthodoxe Mohammedanen van beeldendienst is ook toe te schrijven, dat hunne munten meestal slechts van Koranspreuken en niet van beeldtenissen zijn voorzien. Echter zijn hierop uitzonderingen. Reeds MOAWYA voerde munten in waarop hij met een zwaard omgord staat. Overigens is beeldendienst nergens in den Koran met zoo klare woorden verboden als in het O. T. Vgl. echter ook S. CXII: 4; XVI: 76. Over de bijgeloovige gebruiken, die MOHAMMED verbood, vgl. S. II: 185; IV: 118; V: 102.

den Islàm slechts uiterlijk bekennen, doch in hun binnenste ongeloovig blijven, worden ten strengste berispt. Volgens de overlevering komen zij na hun' dood in de laagste afdeeling der hel. Tegen zonden in het algemeen wordt ernstig gewaarschuwd; doch de zondaar, die berouw heeft en zich bekeert, kan van Gods genade verzekerd zijn. Wie echter aanhoudend kwaad doet en eerst op zijn sterfbed tot inkeer komt, hem baat het berouw niet meer. S. II: 214; III: 129; IV: 22, 51, 91, 137 vgg.; IX: 5; XXV: 70. — Ook het goede te doen is den mensch opgelegd; goede werken moeten gepaard gaan met het geloof. Veelal wordt daarbij gewezen op de belooning, die de vrome kan verwachten. De gezindheid, die ons moet bezielen, treedt meer in de schaduw. Toch ontbreekt het niet geheel aan plaatsen, waar ook deze als hoofdzaak beschouwd wordt. Zoo, b. v. waar wij lezen, dat men goede daden moet doen om God te behagen, dat niet het vleesch en bloed der offerdieren, die men bij de bedevaart slagt, tot God komt, maar de godvreezende zin der offeraars, enz. „Maar de werken der ongeloovigen zijn ijdel; de aalmoezen die zij geven, zijn als een ijskoude wind die over hunne akkers blaast en ze verwoest." Vgl. S. III: 113; XXII: 38 en XXIV: 39, waar hunne werken bij de bedriegelijke luchtspiegeling in de woestijn worden vergeleken. Vgl. Jes. XXXV: 7; XLIX: 10. „Wees niet weldadig opdat gij veel moogt erlangen," zoo leest men S. LXXIV: 6, welk vers, volgens de natuurlijkste verklaring en ook volgens de Mohammedaansche uitleggers, gerigt is tegen zucht naar loon bij goede daden. Vgl. S. II: 267; IV: 114; XCII: 18. Overigens kan men als de voornaamste pligten jegens God beschouwen de vijf zoogenaamde pilaren of hoofdzaken van den Islam, namelijk, de sjahádat,

d. i. de bekentenis dat er geen God is dan Allah en MOHAMMED zijn gezant is, gebed, vasten, zakát (verpligte gaven) en bedevaart naar Mekka. Aan deze pligten moet men nog den strijd tegen ongeloovigen toevoegen, die door sommigen ook tot de pilaren gerekend wordt. Daarentegen is het beter de zákat onder de pligten jegens anderen op te nemen. (Zie § 18).

---

§ 8. DE OORLOG TEGEN ONGELOOVIGEN.

Het onderscheid tusschen vroeger en later verschenene openbaringen omtrent dit punt trekt in de eerste plaats onze aandacht. Terwijl MOHAMMED vroeger aan Joden, Christenen, Çabiërs, aan allen die aan God en het jongste gerigt geloofden en het goede betrachtten, de zaligheid toekende, (Vgl. S. II: 59 en 285; V: 73), gaf hij later te kennen dat allen, die eene andere godsdienst dan den Islam beleden, in de andere wereld rampzalig zouden zijn. S. III: 79. In de stukken, die in den laatsten tijd van zijn verblijf te Mekka verschenen, beveelt hij nog eene vredelievende gezindheid aan jegens de ongeloovigen in het algemeen. S. XLV: 13; XXV: 64. Maar met het klimmen van zijn' voorspoed veranderde ook zijne stemming te hunnen opzigte, voornamelijk daar hij zag hoe de meesten zich voortdurend vijandig jegens hem gedroegen. Aanvankelijk verbood hij slechts vriendschap met hen aan te gaan, die vijandig gezind waren, zonder juist nog onbepaald den strijd tegen hen te gelasten, ja hij spoorde zelfs aan tot eene welwillende en billijke behandeling van hen die niet ter zake van de godsdienst tegen de zijnen hadden gestreden en hen niet uit hunne haardsteden hadden

verjaagd. S. LX: 1 en 3; vgl. III: 27 en 114. Doch, terwijl hij zelf, zooals wij gezien hebben, zijne tegenstanders van lieverlede met geweld tot onderwerping bragt, liet hij ook al meer en meer als van Godswege de roepstem tot den heiligen krijg hooren. Hij vermaande echter nog zich te onthouden van een' aanvallenden oorlog op hen, die niet het eerst de wapenen tegen hem zouden opvatten. Vgl. S. XXII: 40 en II: 186 vgg. Evenwel liet hij meermalen naar aanleiding van verschillende omstandigheden oproepingen ten strijde uitgaan. S. XLVII: 4 en 37; IV: 73 vgg., vs. 92 enz. Doch geloofsdwang werd verboden, S. II: 257, welk vers, volgens de Arabische uitleggers, betrekking heeft op die Muzelmannen, die hun ongeloovige kinderen tot omhelzing van den Islam wilden dwingen en kort na de inneming van Mekka geopenbaard zou zijn. Eindelijk verscheen de negende Soera als een oorlogskreet tegen alle niet-Mohammedanen. „Strijdt tegen hen, die niet aan God en den jongsten dag gelooven, die niet verboden achten wat God en zijn gezant verbieden en de godsdienst der waarheid niet belijden, onder degenen, aan wie de Schriften zijn geschonken, tot dat zij eigenhandig de schatting betalen en klein gemaakt zijn.” Zoo spreekt MOHAMMED in het 29e vers over Joden en Christenen. Van de afgodendienaars zegt hij (vs. 5), dat men hen, na afloop der heilige maanden, beoorlogen en dooden moet, waar men hen ook vinde, tenzij alleen indien zij zich tot den Islam bekeeren, terwijl nog eene uitzondering gemaakt wordt omtrent die afgodendienaars, met wie men toen een verdrag had gesloten. In S: V: 37 worden de ongeloovigen, die God en zijn gezant beoorlogen en zich aan roof en moord schuldig maken, met kruisiging en barbaarsche verminking

bedreigd. Uit den geheelen zamenhang der uitdrukkingen in deze Soera en in het bijzonder nog uit vs. 13 blijkt echter genoeg dat MOHAMMED volstrekt niet bedoeld heeft dat zijne aanhangers een' aanvallenden krijg zouden beginnen tegen die ongeloovigen, die hun nooit eenige vijandschap hadden betoond of waarmede zij zelfs nog in geene betrekking hoegenaamd hadden gestaan. Hij had wel alleen het oog op de afgodische Arabieren en op de Christenen en Joden in Arabië en waarschijnlijk ook op de Grieken, wier gebied aan Arabië grensde en die allen het eerst vijandelijkheden tegen hem hadden gepleegd. Verder verbood hij de ongeloovigen voortaan de heilige streek van Mekka te betreden. Ongeloovige vaders en broeders mogt men ook niet tot vrienden nemen. Voor afgodendienaars bidde men God niet om vergeving, zelfs al zijn zij bloedverwanten, hetgeen MOHAMMED door ABRAHAM's voorbeeld ten opzigte van zijn' vader aandringt. God, zijn' gezant en den heiligen oorlog stelle men boven alles, boven ouders, zonen, echtgenoot en betrekkingen van bloedverwantschap, boven goederen, handel en huizen en alle aardsche bezittingen en het paradijs zal het loon zijn, waarvoor God van de strijders hunne personen en have heeft gekocht. „Meent niet," zoo luidt het elders, „dat zij die op den weg Gods sneefden, dood zijn; neen, zij leven bij hun Heer en hij voorziet in hun' behoeften." (S. III: 163.) In dit vers wordt alzoo geleerd dat zij die in den heiligen krijg omkomen, als martelaars voor den Islam, terstond bij hun dood de zaligheid ingaan, terwijl men gelooft dat de overige gestorvenen zich tot aan den gerigtsdag in eene soort van tusschenstaat zullen bevinden. (Vgl. § 23.)

De Mohammedaansche theologen plegen alle vroegere openbaringen omtrent de betrekkingen tusschen Muzelmannen en ongeloovigen als door deze 9e Soera afgeschaft te beschouwen. Zij zijn, naar ons inzien, ten onregte, van oordeel, dat daarin de heilige oorlog voor alle streken en tijden zonder onderscheid bevolen is. De Imám, zeggen zij, d. i. de persoon die aan het hoofd van den staat en de godsdienst gesteld is, moet aan de ongeloovigen in zijne nabuurschap de waarheden van den Islam voorhouden, en zoo zij die niet aannemen, hen beoorlogen. Den krijg tegen Joden, Christenen en vuuraanbidders zette hij zoo lang voort totdat zij zich bekeeren of jaarlijks een hoofdgeld (1) betalen, dien tegen de andere ongeloovigen, totdat zij den Islam belijden. Sommigen willen zelfs dat de Moslemen hunne ouders of kinderen mogen dooden, wanneer zij God òf MOHAMMED smaden (2). De gevangenen worden, naar het goedvinden van den Imám, gedood of tot slaven gemaakt; hij mag hen echter ook uitwisselen of laten vrijkoopen. Het huwelijk van krijgsgevangene vrouwen wordt als ontbonden beschouwd. Heeft men Joden of Christenen overwonnen, zoo moeten de Bijbels, die men bij hen vindt, vernietigd worden. Behalve het hoofdgeld, dat zij moeten opbrengen, heeft men hun ook nog verscheidene beperkingen opgelegd. Zij mogen geene klokken voor de godsdienstoefening bezigen; niet hardop in het O. en N. T. lezen, geene nieuwe kerken bouwen, geen paarden berijden

(1) Het bedrag daarvan is volgens de overlevering door MOHAMMED op één dinár per hoofd gesteld. (IBN HISJÁM, pag. 961). Later hebben eenige wetgeleerden dit bedrag voor meer vermogenden verhoogd.

(2) Omtrent de verdeeling van den buit gaf MOHAMMED onderscheidene bepalingen, S. VIII: 1, 42; LIX: 6–8. Niet in den Koran vermeld, is het verbod om den buit te verkoopen vóór die verdeeld is.

en moeten zich in kleeding van de Muzelmannen onderscheiden. Daarvoor genieten zij dan de bescherming der geloovigen en eene zekere mate van godsdienstvrijheid. Volgens sommigen hebben alle gezindheden, die aan Allah en het toekomstige leven gelooven en heilige geschriften bezitten, op deze bescherming aanspraak. Vandaar dat men die ook aan de vuuraanbidders of aanhangers van het Parsisme verleende. De geschiedenis leert echter hoe al deze bepalingen der Moslemen, hoewel somtijds nog gescherpt, ja de meest stellige voorschriften van den Koran zelven, toch niet zelden eene doode letter zijn gebleven, ja men weet dat tot op den huidigen dag, zelfs in het hart van Arabië, nog genoeg overblijfselen van de oude afgodische gebruiken bestaan. Wanneer wij over de verbreiding van den Islam spreken, zal ons dit een en ander ten klaarste blijken.

---

§ 9. Over dienst, die de mensch aan God verschuldigd is.

1. Gebed. Tot de zoogenaamde pilaren of hoofdzaken van den Islam behoort ook het gebed. Ontelbare malen is daarvan gewaagd in den Koran. Tegen nalatigheid en ijdel vertoon of eenig verzuim daarbij wordt ernstig gewaarschuwd. S. VII: 204; XVII: 110; CVII: 4. „Neemt het gebed in acht! het gebed weerhoudt van schandelijke daden en boosheid; het gedenken aan God is eene hoofdzaak en God weet wat gij doet." S. XXIX: 44. Ook vermaant hij God met ootmoed, in het verborgene en van harte te bidden. S. VII: 53 en 54. Wat den inhoud der gebeden betreft, zoo is vooral het gebed om vergeving van zonden aangeprezen. Eene schoone bede vindt men S. III: 191

en 192, vgl. ook II: 286; XL: 57. Over hetgeen men van God moet bidden laat de Koran zich overigens niet veel uit, maar des te meer over de noodzakelijkheid, de wijze en plaats van het gebed en dergelijke (1). Zoo worden de geloovigen vermaand om niet in beschonken toestand te bidden en reinheid bij het gebed in acht te nemen. Daartoe moet men zich eerst wasschen, en bij gebrek aan water, des noods met stof reinigen. S. IV: 43 en V: 8. Wat de reinigingen aangaat, zoo onderscheidt men het bad of de wassching van het geheele ligchaam (ghosl) en die van gelaat, handen en voeten (wodhoe). Het eerste is slechts eene verpligting als men geacht wordt in een staat van groote onreinheid te verkeeren, b. v. na bijslaap enz. Wie onrein is, mag niet bidden, geen omgangen doen of den Koran aanraken. In gevallen van groote onreinheid bestaan er nog meer verbodsbepalingen. Vgl. S. V: 8 en 9; IV: 4. Godsdienstige wasschingen waren reeds lang vóór den Islam bij de Arabieren in gebruik (2). Men wende bij het bidden het gelaat naar de streek van de Kaba (Kibla). S. II: 139. (Vgl. de door dit vers opgehevene vroegere uitspraken S. II: 109 en 172). Ook vindt men voorschriften omtrent het bidden van soldaten, die voor een' aanval van den vijand op hunne hoede moeten zijn (çalâtoe-l-chaufi). S. IV: 103. De Koran bevat, nevens minder bepaalde uitingen omtrent den tijd van het gebed, slechts het gebod om driemaal daags te bidden.

---

(1) De dagelijksche gebedstijden vindt men bij vele schrijvers. Ik zal ze hier vermelden volgens LANE, Manners and Customs of the modern Egyptians: *maghrib* vier minuten na zonsondergang, *isjâ* als het geheel avond geworden en donker is, *çoebh* bij het aanbreken van den dageraad, *zhor* of *dhohr* te middag of even daarna en *açr* in den namiddag, omstreeks in het midden tusschen middag en avond.

(2) Zie Aanteekening 71.

S. XI: 116, XVII: 81. Maar volgens de overlevering kreeg MOHAMMED op zijne reis naar den hemel eene openbaring, waarin het gebed vijf maal daags bevolen werd, zooals de Mohammedanen dit nu nog plegen te verrigten. Sommigen willen dit voorschrift ook in den Koran, S. XXX: 16 en 17 vinden, waar het echter in geenen deele duidelijk is uitgedrukt. Het is verkieselijk deze gebeden in de moskee te doen, zoo men daartoe in staat is. De stem van den roeper (Moaddzin) kondigt daar de gebedsuren aan. Buitendien moet men op Vrijdag met de gemeente in de moskee zamenkomen, tot het gemeenschappelijk gebed S. LXII: 9, wat mede volgens de Sonna op de beide groote feesten van den Islam moet geschieden (1). Als men bidt, staat of zit men bij afwisseling, buigt zich of knielt neder, zoodat men met voorhoofd, neus, handen en knieën den grond aanraakt. Verschillende bewegingen en houdingen van het ligchaam bij het gebed waren reeds in MOHAMMEDS tijd gebruikelijk en ook de Koran wijst daarop; b. v. XLVIII: 29; XXII: 76; LXXVII: 48; II: 40. Zij hebben groote overeenkomst met die, welke bij de Joden in zwang zijn, misschien heeft MOHAMMED ook daarin een en ander van hen ontleend. Later hebben de wetgeleerden zeer naauwkeurige bepalingen, gemaakt niet alleen omtrent deze houdingen, maar ook omtrent al het mogelijke wat bij het gebed in acht te nemen valt, ook aangaande de stukken van den Koran, die men als gebeden moet opzeggen (2). Deze vormen, nevens eenige geijkte formules, bij de Mohammedanen in het algemeen den hoofdinhoud, of althans

(1) Vgl. Aanteekening 72.

(2) Het aantal der regels en gebruiken, die bij het gebed zijn voorgeschreven, bedraagt, althans bij de Sjiïten, 660. (V. TORNAUW, pag. 40).

een belangrijk deel van elk gebed. Koranlezen en bidden zijn ten naauwste met elkander vereenigd; de Koran is het voornaamste gebedenboek. Hieruit volgt dat er betrekkelijk slechts weinigen zijn, die regt verstaan wat zij bidden. Ook is men gewoon de sjahâdat of geloofsbelijdenis uit te spreken en Gods eigenschappen tot zijne verheerlijking bij het gebed op te noemen. Hiertoe bezigt men een' rozekrans, die uit 99 kleine en één grooter kogeltje bestaat; elk van deze duidt eene van Gods eigenschappen aan; het grootste den naam Allah. Doch ook in den vorm en het gebruik daarvan is plaatselijk verschil. Eenige Soera's, die bij voorkeur als gebeden gebruikt worden, hebben wij reeds vroeger vermeld. Volgens velen is een gebed nietig, waarbij de eerste Soera (fâtiha) niet opgezegd wordt. Deze wordt overigens bij alle gelegenheden te berde gebragt. Bij het sluiten van een belangrijken koop en van daar ook bij het opmaken van huwelijkscontracten zegt men ze dikwijls op. Voor dooden te bidden is in den Koran niet bepaald bevolen, maar wordt toch door de Muzelmannen als een voorname godsdienstpligt beschouwd. Daarentegen verbiedt dit boek uitdrukkelijk het gebed voor ongeloovigen, S. IX: 114. Ook de aanroeping van den profeet en van mannen, die om hun' vromen wandel vermaard zijn, ten einde om hunne voorspraak bij God te smeeken, is zeer algemeen heerschende. Bij voorkeur geschiedt dit op de plaatsen, waar zij begraven zijn (krâmat). Elk land heeft zijne bijzondere heiligen, wier graven men bij voorkeur bezoekt. Wij merken nog op dat de Sonna ook gebeden voorschrijft bij eclipsen, om regen bij langdurige droogte en meer andere bij verschillende gelegenheden. Het medegedeelde is voldoende om te doen zien hoe het gebed in

den Islam, wel is waar tegen de bedoeling, maar toch niet zonder het toedoen van den stichter, in schroomelijke lippendienst is ontaard. Het heeft echter niet geheel ontbroken aan mannen, die zich tegen deze misbruiken hebben aangekant en op een bidden in geest en waarheid hebben aandrongen (1).

---

§ 10. VASTEN.

Er is slechts één vastentijd, die als eene door God aan elken meerderjarige opgelegde verpligting wordt beschouwd, namelijk die gedurende de maand Ramadhân, de negende van het jaar. Het is dan eerst na zonsondergang geoorloofd eenig voedsel of drank tot zich te nemen, te rooken of in 't algemeen eenig zingenot te smaken. Wie door ziekte of reizen verhinderd is haar te houden, moet later een even groot getal dagen vasten als hij verzuimd heeft, wie haar schendt, moet haar mede later hervatten. In sommige gevallen kan men zulk eene nalatigheid ook vergoeden door levensmiddelen te geven aan armen, of op andere wijze. Als reden waarom juist Ramadhân hiervoor aangewezen is, leest men dat in deze maand de Koran zou zijn nedergedaald. S. II: 179 vgg. Overigens had zij reeds bij de heidensche Arabieren eene zekere godsdienstige beteekenis, van welker eigenlijken aard wij niet veel weten; zij plagten dan in het bijzonder weldadig jegens behoeftigen te zijn. Daar de Mohammedanen naar maanjaren rekenen, zoo kan de vastenmaand in elk saizoen vallen, zoodat de onthouding op lange zomerdagen somtijds zeer bezwaarlijk kan

---

(1) Over gebed en vasten vgl. voorts nog Aanteekening 74.

worden. Toen BURTON in 1853 te Kairo was, viel de Ramadhán juist in Augustus; hij merkte toen eene groote mate van wrevel, norschheid en twistzucht op bij de bevolking, die in het oog vallend afstak bij hare stemming op andere tijden. Velen zoeken zich door overdaad des nachts voor de onthouding over dag schadeloos te stellen. Slechts de meer godsdienstigen bezoeken na zonsondergang de moskeën, waar dan elken avond buitengewone gebeden verrigt worden. Bij het einde der vasten, op den eersten der maand Sjawwál viert men een feest, idoe-l-fitr, feest van het afbreken der vasten of ontbijtfeest, of Idoe-l-çaghír, het kleine feest genoemd, (in tegenstelling van het groote feest, idoe-l-kabír, of idoe-l'-korbán, feest der offerande, dat op den 10den dag der laatste maand van het jaar gevierd wordt.) De viering dezer feesten duurt in sommige landen drie dagen. Dan is er algemeene vreugde en in de moskee vereenigt men zich tot het gebed. Enkele vrome Moslemen maken zich dan echter verdienstelijk door nog zes dagen langer, namelijk in de volgende maand Sjawwál, hunne vasten voort te zetten. Andere vastendagen zijn er in den Koran niet bevolen; de Sonna heeft echter nog sommige dagen vastgesteld, waarop het vasten als een bijzonder goed werk wordt aangeprezen, zoo als den dag van Arafat (1), (een heuvel bij Mekka) op den 9den der 12de maand, indien men namelijk niet juist dan als bedevaartganger te Arafat is, want in dit geval is het vasten verboden; verder den 9den en 10den der eerste maand (Moharram) en eenige

(1) Arafa of Arafat beteekent herkenning. De plaats heet zoo, wijl volgens de legende ADAM en EVA, na hun verdrijving uit het paradijs, elkander daar weer ontmoet en herkend zouden hebben.

andere dagen. Sommigen brengen ook wel eenige dagen onder gebed en vasten in eene moskee door (1).

---

§ 11. DE BEDEVAART.

De Koranische voorschriften omtrent de bedevaart (haddj) vindt men S. II: 153, 192 vgg.; III: 91; V: 1–3, 95 vgg.; XXII: 25. Reeds bij de Heidensche Arabieren bestond dit gebruik en MOHAMMED nam het van hen over. Elk Mohammedaan van beide seksen, die vrij en meerderjarig is en door geene ziekte verhinderd wordt, is verpligt minstens eenmaal in zijn leven ter bedevaart te gaan. De meesten voegen hieraan nog als voorwaarden toe dat men de benoodigdheden voor de reis moet bezitten en de weg naar Mekka veilig zij. Anderen omvatten alles in 2 voorwaarden namelijk dat men gezond en daartoe in staat moet wezen. Kan men zelf niet, zoo mag men een' ander in zijne plaats zenden, indien men de middelen daartoe heeft. De secte der Malekiten wil dat elk zelf de bedevaart verrigte, die in staat is te voet te gaan en onderweg zijn brood te verdienen. Slaven en minderjarigen zijn daartoe niet verpligt, maar mogen ze doen. Zij kost jaarlijks aan een groot aantal Moslemen het leven, die door vermoeijenis, klimaat, uitspattingen of ook door de wapens der Bedowinen omkomen. Velen keeren geheel berooid of door de aanhoudende geldafpersingen op de heilige plaatsen verarmd naar huis. Zeer vele pelgrims

---

(1) Meer bijzonderheden omtrent gebed en vasten deelen wij in het laatste gedeelte van dit werk mede, waar de voorschriften van de secte der Sjafeïten dienaangaande ter sprake komen.

hebben ook koopwaren bij zich, want handelsspeculatiën zijn wel niet de eenige, maar toch dikwijls een voorname drijfveer tot het ondernemen van den togt. Trouwens reeds bij de heidensche Arabieren ging de bedevaart met eene jaarmarkt te Mekka gepaard. Het religieuse karakter staat echter op den voorgrond en is het wezenlijke.

De pelgrim, die de bedevaart wenscht te volbrengen, behoort de bedoeling, of het bepaalde voornemen (nijat) daartoe te hebben; gewoonlijk wordt die ook met luider stem uitgesproken (1). Op zekere plaatsen aan de grenzen van het heilig gebied, die verschillen naar gelang van de streek, van waar hij komt, is hij verpligt tot den staat van onthouding over te gaan. Na zich gereinigd te hebben legt hij zijne gewone kleeding af en doet het pelgrimsgewaad (ihrám) aan, dat uit twee stukken zonder naad, veelal van wit katoen, bestaat. Dit alles gaat gepaard met het uiten van gebeden; vooral herhaalt men dan en verder zoo lang als de bedevaart duurt zeer dikwijls de talbija: „Tot u, o Allah!” zoo luidt zij, „tot u, tot u, gij hebt geen deelgenoot uwer magt!” De pelgrim mag niets dragen, dat genaaid is. Ook mag hij zijn hoofd of voeten niet bedekken; eene soort van ligt schoeisel is echter geoorloofd. Ook is het hem verboden zich het haar of de nagels te snijden, den baard te scheren, zich te kammen, te zalven of te parfumeren, een huwelijkscontract te sluiten en zich aan bijslaap of andere wellustige handelingen over te geven. Hij mag ook niet jagen of visschen. Voorts behoort hij zich steeds rustig en ingetogen te gedragen en aan God gedachtig te zijn. Bij de aankomst te Mekka

---

(1) Bij alle religieuse handelingen is de bedoeling een vereischte.

nemen de meesten een **motawwif** of gids, die hen met de ceremoniën bekend maakt, die zij te verrigten hebben en de gebruikelijke gebeden voorzegt, die de pelgrim naspreekt. Men begint met het doen van zeven omgangen om de Kaba, die men later nog meermalen herhaalt (1). De Kaba is een langwerpig vierkant gebouw binnen de groote moskee van **Mekka** (**masdjid alharâm**), die uit een ruim plein bestaat, dat door de muren van aangrenzende huizen omgeven en van galerijen is voorzien. Van boven is de Kaba geheel bedekt met een zwart kleed, uit zijde en katoen geweven, met uitzondering slechts van het platte dak. Dit kleed wordt jaarlijks op kosten van het Turksche Gouvernement vernieuwd. Vele pelgrims scheuren stukken daarvan af of koopen die, ja sommigen trachten zelfs iets van het stof dat onder de gordijn ligt, meester te worden, wat zij bij hunne terugkomst als eene soort van reliquie verkoopen. Vesten uit dit kleed gemaakt verzekeren den bezitter onkwetsbaarheid, naar men meent. Het voornaamste heiligdom is de zwarte steen (**hadjar alaswad**) die aan den noordoostelijken hoek der Kaba in den muur is gemetseld en waarschijnlijk niets anders is dan een zoogenaamde meteoorsteen. Men pleegt dien aan te raken en te kussen, ja hij is door de ontelbare kussen der pelgrims reeds merkbaar uitgehold. Nog verscheidene andere kleine gebouwen liggen binnen de muren der moskee; het voornaamste is dat waarin de bron **Zemzem** zich bevindt. Het gebruik van het water dezer bron tot drank en tot wasschingen wordt als buiten-

---

(1) Omgangen zijn ook om eenige andere Mohammedaansche heiligdommen gebruikelijk. Ook andere godsdiensten kennen deze plegtigheid. In **Vóór-Indië** zijn de aanhangers van het Brahmanisme hier en daar ook gewoon omgangen te doen rondom sommige tempels en afgodsbeelden. Wij zouden veel meer van dien aard kunnen noemen indien ons bestek dit toeliet.

gemeen heilzaam tegen alle ligchaamskwalen en als een middel om het hart te reinigen beschouwd. Bijna geen pelgrim die niet iets daarvan medeneemt om het ten geschenke te geven, bij ziekte te drinken of om na zijn' dood zijn lijk daarmede te laten wasschen. Men weet dat de legende verhaalt dat een engel de Zemzem voor HAGAR zou hebben doen ontspringen, bij gelegenheid dat zij met den van dorst versmachtenden ISMAËL ronddoolde. De inkomsten der moskee zijn nog altijd aanzienlijk, schoon haar vroegere kolossale rijkdom, dien zij voornamelijk aan giften en legaten van pelgrims te danken had, zeer is verminderd. Zij onderhoudt een groot aantal beambten, waaronder omstreeks tachtig gesnedenen, die met de politie en handhaving der orde belast zijn en die, hoe vreemd dit ook luide, allen gehuwd zijn, de meesten zelfs met verscheidene vrouwen. Vele arme pelgrims brengen den ganschen tijd van hun verblijf te Mekka in de galerijën der moskee door. Velen sterven er ook, hetzij van gebrek of door de ontberingen en vermoeijenissen bij de bedevaart, ook wel omdat vele zieken zich daarheen laten dragen, om met het oog op de Kaba gevestigd te sterven.

Na de bovengemelde omgangen onder gebed volbragt te hebben, gaat men weldra de zoogenaamde saj of religieuse wandeling doen. Zij bestaat uit een zevenmaal herhaald gedeeltelijk stapvoets, gedeeltelijk hard loopend heen en weer gaan van den heuvel Çafá naar den heuvel Marwa, beide in de nabijheid van Mekka. Op deze hoogten stonden vóór den Islam afgodsbeelden, die door de Arabieren werden vereerd. Op den achtsten dag der laatste maand (Dzoe-l-hiddja) gaat men naar het dal Mina of Mocna. Daar overnacht men en begeeft zich dan

naar den berg Arafat, omstreeks 6 uren ten N. O. van Mekka gelegen. Men blijft daar eenigen tijd staan en hoort de preek aan van den Imám, die op den 9den Dzoe-l-hiddjah gehouden wordt. Zij duurt, met eenige tusschenpozingen, verscheidene uren en wordt natuurlijk slechts door weinigen verstaan. De vlakte van Arafa is dan met eene ontelbare menigte pelgrims bedekt. BURTON (1853) begrootte hun aantal op 50,000. De meesten gedragen zich echter alles behalve eerbiedig; men lacht en schertst met elkander, rookt en drinkt koffij of bedwelmt zich ook wel met hasjísj (een uit hennep bereid narcotisch middel); anderen bidden. Hier en daar op de vlakte delft men graven voor de pelgrims, die intusschen overlijden. Het wemelt er van dieven. Ook moorden zijn er niet zeldzaam. De Bedowinen toch nemen vaak deze gelegenheid te baat, om aan een' op deze heilige plaats niets kwaads vermoedenden pelgrim de bloedwraak te voltrekken. Men overnacht daarna of vertoeft althans gedurende een deel van den nacht te Mozdalifa, een dorp tusschen Mina en Arafat. Met het aanbreken van den dageraad gaat men heen. Te Akaba, het benedenste gedeelte van Mina gekomen, heeft de zoogenaamde steeniging van den satan plaats. Men werpt namelijk zevenmaal achter elkander steentjes naar eenige daar gelegene steenblokken. Volgens de overlevering geschiedt dit ter gedachtenis aan ABRAHAM, die den duivel aldaar met steenen zou geworpen hebben, toen deze hem in verzoeking wilde brengen zijn' zoon ISMAËL niet te slagten, zooals God hem bevolen had. Dit gebruik bestond ook reeds bij de heidensche Arabieren, die ook in het dal Mina verscheidene afgoden hadden.

Na de steenen geworpen te hebben, slagt de pelgrim

een offerdier. Veelal kiest men daartoe schapen, die bij duizenden door de Bedowinen te koop geboden worden, de meer vermogenden slagten een' kameel. Het vleesch wordt grootendeels aan de armen gegeven of men laat het liggen. De pelgrim zelf nuttigt er weinig of niets van; velen echter droogen het om tot proviand te dienen op de terugreis naar huis. De ontzagchelijke menigte krengen, die alzoo den grond bedekt, verpest de atmospheer door den ondragelijken stank en heeft talrijke ziekten, somtijds epidemiën ten gevolge. Vervolgens laat de pelgrim zich scheren, het haar snijden, legt den ihrám af en herneemt zijne gewone kleeding. Hij blijft in Mina overnachten of keert naar Mekka terug; doch gaat dan op de twee of ook op de drie volgende dagen nog eens naar Mina om den satan nogmaals te steenigen. Alvorens men Mekka voor goed verlaat, doet men nog eenige afscheidsomgangen om de Kaba. Ten slotte merken wij nog op, dat bij al de bovengenoemde verrigtingen menigvuldige gebeden en aanroepingen van God voorgeschreven en gebruikelijk zijn. Men raadt de pelgrims doorgaans aan, na den afloop der bedevaart zoo spoedig mogelijk te vertrekken ten einde de indruk van alles wat zij in het heilige land gezien hebben, niet door een langer verblijf verflaauwd moge worden, dikwijls zeker ook wel, omdat men gaarne van hen ontslagen is, als hunne beurs uitgeput raakt. Op geene plaats der wereld treft men misschien zoovele bedelaars aan als te Mekka in den tijd der bedevaart. Geldafpersingen en bedelarij zijn overigens op de meeste plaatsen van bedevaart niets ongewoons. Maar nergens geschieden die wel op zoo groote schaal als te Mekka en Medina.

Van de bedevaart (haddj) moet men nog onderscheiden

den pelgrimstogt (Omra). Bij beiden hebben geheel dezelfde ceremoniën plaats. Alleen kan men laatstgemelden in alle tijden van het jaar verrigten, terwijl de eerste in het begin der laatste maand (Dzoe-l-hiddja) volbragt moet worden. Van daar is ook aan den pelgrimstogt het bezoek van den berg Arafa, waar dan de bovenvermelde preek wordt uitgesproken, niet verbonden.

In het bovenstaande is de algemeen gebruikelijke en door de wet voorgeschrevene wijze medegedeeld, waarop de ceremoniën der bedevaart verrigt plegen te worden. Vele pelgrims echter zijn niet zeer naauwgezet in het nakomen van dit alles en gaan somtijds zelfs zoo verre dat zij zonder het vereischte gewaad (ihrâm) op de Arafa en elders verschijnen. Vroeger gaf de overheid aan hen, die deze godsdienstige handeling verrigt hadden, een certificaat, dat zij ten bewijze daarvan konden vertoonen. Thans is dit sedert lang afgeschaft. Het gevolg hiervan is dat het niet ontbreekt aan bedriegers, die voorgeven dat zij het heilige land van den Islam bezocht hebben, schoon zij er nooit een voet hebben gezet. Ook in den Indischen Archipel bestaan hiervan talrijke voorbeelden. Een zaakkundige zal echter veelal deze gewaande hadji's (bedevaartgangers), wien het slechts om aanzien en een' reuk van heiligheid bij de menigte te doen is, door eenige strikvragen ligtelijk ontmaskeren. Ook aan losbandigheid van allerlei aard maken velen zich schuldig; een troep ontuchtige vrouwen vergezelt dikwijls de karavanen der pelgrims en de groote moskee te Mekka is niet zelden getuige van tooneelen, die de pen niet vermag te beschrijven. Evenwel is de meerderheid der pelgrims over het geheel gedurende de bedevaart in eene ernstige en eerbiedige stemming.

In en nabij Mekka zijn nog verscheidene andere heilige plaatsen, die de meesten plegen te bezoeken. Wij noemen slechts de plekken, waar MOHAMMED, FATIMA, ALI enz. geboren werden, het graf van CHADIDJA enz. Men bezoekt ook dikwijls het inwendige der Kaba, hetgeen op enkele dagen voor grof geld wordt toegestaan.

Er zijn nog vele andere plaatsen van bedevaart in de Mohammedaansche wereld. Na Mekka komt Medina (1) in de eerste plaats in aanmerking; zeer velen, zoo niet de meesten, die Mekka bezoeken, gaan ook tevens naar Medina; de weg tusschen beide steden is echter zeer moeijelijk door het bergachtig terrein en dikwijls gevaarlijk door de aanvallen der Bedowinen, die men te duchten heeft. Het voornaamste heiligdom te Medina is de moskee, die, naar men zegt, het graf van den profeet bevat, schoon dit zeker hoogst twijfelachtig is. Zij telt evenals die te Mekka, een overgroot aantal beambten, waaronder ook vele gehuwde gesnedenen. De ceremoniën, die men er verrigt, bestaan slechts in gebeden, waarbij men vooral ook MOHAMMED aanaanroept om zijne voorspraak bij God te verwerven. De aarde in de nabijheid van het graf van den profeet wordt dikwijls door pelgrims medegenomen en als heilaanbrengend middel genuttigd. Men toont bij Medina ook eene plaats, waar men gelooft dat Saijidna ISA (onze Heer JEZUS) na zijne terugkomst op aarde begraven zal worden. Men bidt er behalve bij het graf van MOHAMMED, mede bij de graven van ABOE BAKR, OMAR, FATIMA en anderen. Van alle

---

(1) BURTON schatte (1853) de bevolking van Mekka op 45,000, die van Medina op 18,000 zielen. Dit is echter niets meer dan eene op goede gronden steunende gissing, want opgaven omtrent de bevolking van Oostersche steden zijn zeer moeijelijk of in het geheel niet te bekomen.

Mohammedaansche kerkhoven is dat te Medina het meest beroemde. Daar liggen de Chalif OTHMAN, IBRAHIM, MOHAMMED's zoon, zijne zoogster HALIMA, alle zijne vrouwen, behalve CHADIDJA, en eene tallooze menigte heiligen begraven. Andere minder vermaarde plaatsen in Medina's nabijheid gaan wij met stilzwijgen voorbij. Te Djedda gaan velen nog het graf van EVA zien. Daar is mede een heilige steenklomp, dien men kust. Gegrond is wel de meening van BURTON, dat dit graf nog een overblijfsel is uit den heidenschen tijd. Menig pelgrim gaat ook naar Jeruzalem, waar hij de moskee van OMAR, somtijds ook het heilige graf bezoekt. Ook ABRAHAM's graf te Hebron wordt door de geloovigen bezocht. Nog vele andere plaatsen van bedevaart in de verschillende Mohammedaansche landen zouden wij kunnen vermelden; bijna elk land heeft de zijne; somtijds is er meer dan eene plaats, die aanspraak maakt op het bezit van het graf van denzelfden heilige, zooals b. v. Alexandrië en Sus (in Perzië), die beiden beweren het graf van DANIËL binnen hare muren te hebben (1).

---

§ 12. FEESTEN. VRIJDAGDIENST.

Behalve het bovengenoemde feest op den eersten der 10de maand (Sjàwwál) (zie pag. 204) hebben de Mohammedanen nog slechts één ander groot feest dat zij algemeen vieren, waarvan wij ook reeds gewag maakten. Het is het offerfeest (idoe-l-korbán), ook het groote feest (idoe-l-

---

(1) Wie meer van de bedevaart wenscht te weten, kan die omstandig beschreven vinden in het werk van Prof. KEYZER, getiteld: »Onze tijd in Indië," dat thans in afleveringen wordt uitgegeven.

kabir) geheeten, op den 10den der laatste maand van het jaar (Dzoe-l-hiddja), waarop de pelgrims bij Mekka hun offers slagten. Dit wordt ook door alle geloovigen, die te huis gebleven zijn, doch op velerlei wijze en in de onderscheidene landen onder verschillende namen gevierd, in het Turksche rijk gedurende drie dagen. Beide feesten heeten bij de Turken Beiram en worden in groote en kleine Beiram onderscheiden. Er heeft dan eene buitengewone dienst in de moskee plaats en men behoort aan de gebeden aldaar deel te nemen. De burgerlijke viering bestaat hoofdzakelijk in het houden van gastmalen, afleggen van bezoeken enz.; andere vermaken zijn schaarsch. Bij het offerfeest slagten zij, die het kunnen bekostigen, ook een stuk vee, meestal een schaap. Men betoont zich ook weldadig jegens de armen. Over de gaven op het einde der vasten wordt in § 18 gesproken. Sommige landstreken en secten hebben ook nog hunne eigenaardige feesten (1). Zoo is het voornaamste feest der Sjiïten de gedenkdag van den dood der beide zonen van ALI, HASSAN en HOESSEIN. Overigens wordt alleen de Vrijdag in zekeren zin als heilige of aan God gewijde dag beschouwd. Dan komt men bijeen in de moskee; slaven en vrouwen zijn evenwel, naar het meest verbreide gevoelen, niet tot de bijwoning der dienst verpligt, schoon dit veelal geoorloofd is. Daar houdt de priester eene korte rede of preek (chotba), die uit

---

(1) De dag der geboorte van MOHAMMED, dien men tevens voor zijn sterfdag houdt, wordt ook in de meeste landen van den Islam als feestdag gevierd (op den 12den der derde maand, Rabia-l-awwal). In Egypte en hier en daar elders viert men den geboortedag van HOESSEIN, dien van ZEINAB, de dochter van ALI, van den Imám SJAFEÏ en meer andere. Er zijn betrekkelijk slechts weinig heiligen van eenigen naam, wier geboortefeest niet op deze of gene plaats gevierd wordt.

twee deelen bestaat. In het eerste spreekt hij over een of ander leerstuk, of wel over Gods eigenschappen, den lof van MOHAMMED en zijne opvolgers of iets dergelijks. Daarna is er eene pause. Gedurende deze zegt hij zachtjes eenige passages van den Koran op. In het tweede gedeelte roept hij Gods zegen in over het hoofd der regering, den heiligen oorlog en den voorspoed van den Islam. Ook ontbreekt het doorgaans niet aan vermaningen tot zedelijkheid. Meer laat zich in het algemeen niet daarover mededeelen. De bijwoning der vrijdagdienst is in S. LXII: 9 vgg. bevolen; echter is rust en onthouding van werken op dien dag aldaar niet voorgeschreven, hoewel gebed en verheerlijking van God, ook na het verlaten der moskee, bijzonder zijn aangeprezen. De Vrijdag wordt dan ook door de Muzelmannen in het algemeen niet als rustdag beschouwd; velen gaan na afloop der godsdienstoefening, zoo zij daarbij al tegenwoordig zijn, aan den arbeid of geven zich aan vermaken over. De meer godsdienstigen evenwel sluiten dan hunne winkels en wijden de rest van den dag aan gebed en werken der liefde. Hier en daar houdt somtijds nog, nadat de gewone dienst in de moskee ten einde gebragt is, de een of ander geleerde eene toespraak of voorlezing over een onderwerp van godsdienstigen aard (1).

---

§ 13. HEILIGE PLAATSEN.

De bedehuizen van den Islam onderscheidt men in masdjid (van waar ons moskee is afgeleid) en djame. De laatsten zijn in den regel tamelijk groote gebouwen en

(1) Over de Vrijdagdienst vgl. ook Aanteekening 73.

dienen uitsluitend voor het publiek. Den naam van masdjid geeft men zoowel aan grootere als kleinere bedehuizen, hetzij die voor het publiek geopend zijn of slechts tot particulier gebruik dienen. De masdjid zoowel als de djame zijn in den regel vierhoekig, dikwijls van minarets voorzien en met opschriften, Koranspreuken en arabesken versierd. In het hoofdgebouw is eene soort van nis (mihráb) die de Kibla, de rigting van Mekka, aanduidt, waarheen men zich bij het gebed moet wenden. Om die naauwkeurig te maken, roept men thans meermalen de hulp in van ongeloovigen, in Egypte b. v., die van Fransche ingenieurs. Verder vindt men er een Minbar, eene kleine verhevenheid, waarop de voorganger bij de godsdienstoefening staat (1). Bij vele moskeën heeft men tuinen en scholen (midrás of madrasah), die daaraan verbonden zijn, waar men onderwijs geeft in het lezen van den Koran en ook wel in verschillende wetenschappen, die op de godsdienst betrekking hebben. Somtijds zijn er ook boekerijen, waarvan enkele zelfs nu nog zeer aanzienlijk genoemd kunnen worden. De moskeën, althans de masdjid, dienen dikwijls ook tot rust- en schuilplaatsen voor armen en vreemdelingen; men vent er vaak allerlei koopwaren uit, te Konstantinopel worden daar door colporteurs zelfs wel bijbels verkocht. In sommige groote steden ontbreekt het er niet aan zakkerollers en andere dieven, zelfs onder de viering van de Vrijdagdienst. In het algemeen is men verpligt en gewoon de moskee net en zindelijk, maar niet kostbaar gekleed te bezoeken en zich van schoeisel te ontdoen.

(1) Afbeeldingen van moskeën kan men o. a. vinden bij MOURADGEA D'OHSSON: „Tableau de l'empire Ottoman."

Vgl. S. VII: 29. Vrouwen komen er slechts na het vertrek der mannen of wel men heeft hier en daar eene afgezonderde zitplaats voor haar gemaakt. In eenige landstreken is het haar in het geheel niet vergund het gebouw te betreden. De voornaamste moskeën zijn reeds genoemd, schoon wij er nog enkele, die om hun' bouw, hunne grootte of in andere opzigten merkwaardig zijn, in het bijzonder te Kairo, Konstantinopel en Damaskus hadden kunnen bijvoegen. Te Kairo waren, volgens BURTON, in 1853, ongeveer drie tot vierhonderd tempels, zoo groote als kleine. Men heeft, ook zawijah, eene soort van kapellen ter eere van heiligen opgerigt, die doorgaans tevens tot wijkplaatsen strekken voor vervolgden of onbeschermden. Somtijds verstaat men onder zawijah ook afgezonderde woonplaatsen van vrome lieden. Andere soorten van kapellen of gewijde gebouwen zijn van te weinig belang om die hier te vermelden.

---

§ 14. PERSONEN DIE MET DE EEREDIENST IN BETREKKING STAAN.

De Islam kent geen' priesterstand. Ieder, dien men wegens zijne kennis of persoonlijk aanzien daartoe bevoegd acht, houdt toespraken in de moskee of verrigt andere handelingen, die met de godsdienst in verband staan. Doorgaans echter, met weinige uitzonderingen, hebben de Mohammedaansche geestelijken, vóór dat zij in functie treden, op de eene of andere school onderwijs genoten in het lezen en verklaren van den Koran, de kennis der overleveringen en andere theologische wetenschappen.

Geleerdheid en zedelijkheid zijn trouwens ook wettelijke vereischten voor elken Imám. Het woord Imám beteekent voorganger, namelijk in het gebed en daar in den Islam het geestelijke en wereldlijke steeds naauw vereenigd was, gaf men dien naam oudtijds mede aan de Chalifen, die ook bij de Vrijdagdienst de gemeente voorgingen; eenige Mohammedaansche vorsten voeren thans nog dien titel, schoon zij niet altijd op Vrijdag als voorgangers optreden. Meestal duidt het woord eene zekere klasse van geestelijken aan, in onderscheiding van anderen zooals de Chátib of Katib's, Moaddzin's enz. Het werk dezer personen is in onderscheidene landstreken nog al verschillend; één van beiden, een Imám of Chatib, verrigt de dienst op Vrijdag; veelal doet de Imám dan de gebeden en de Chatib houdt de preek (chotba). Voorts bidden zij bij begrafenissen, bij het sluiten van huwelijken en andere plegtigheden. De Moaddzin belast zich met het oproepen der geloovigen tot het gebed in de Moskee. Ook verrigt hij dikwijls nog andere werkzaamheden van minder belang; vaak, b. v., is het schoonhouden van den tempel hem toevertrouwd. Degenen, die in regtzaken geraadpleegd worden of uitspraak doen, heeten kádhi, (regter) of ook wel fakih (regtsgeleerde); oelamá beteekent in het algemeen hen, die in zaken van theologie en regtsgeleerdheid ervaren zijn. Het aantal en de rang der geestelijken verschilt overigens natuurlijk naar gelang van de grootte der gemeente of andere plaatselijke omstandigheden; kleinere gemeenten hebben somtijds slechts een' Imám of ook enkel een' Chatib; aan de dienst der groote moskeën zijn somtijds honderden van geestelijken verbonden. Een algemeen hoofd der geestelijkheid bestaat er, sedert het op-

houden van het chalifaat, natuurlijk niet meer; in Europeesch en Aziatisch Turkije wordt de Moefti te Konstantinopel als hoofd beschouwd (1). Ook twee, volgens anderen drie van de vier orthodoxe secten, namelijk de Sjafeïten en Hanafiten, waarbij eenigen ook de Malekiten voegen, hebben elk haar moefti, die te Medina woont, maar aan den kadhi of opperregter, ondergeschikt is. Molla (maula) marabout, (marbot) enz., worden nu eens als algemeene benamingen van gevestigde of reizende geestelijken gebezigd, dan weder duiden zij eene bepaalde klasse van de zoodanigen aan. Volledige opgaven omtrent dit een en ander kunnen wij hier niet geven, te minder daar ook in de namen of titels veel plaatselijk verschil bestaat (2). Wat de inkomsten der geestelijken aangaat, zoo trekken zij ten deele eene vaste bezoldiging uit de fondsen eener moskee, of wel zij leven van contributiën en giften der geloovigen, waarop zij volgens de wet bepaaldelijk aanspraak hebben of die zij van hunne welwillendheid bij zekere gelegenheden verwachten, zooals bij besnijdenissen, het voltrekken van huwelijken enz. Velen houden ook scholen of winkels, om in hunne

(1) Eigenlijk is een moefti de persoon, wiens advies en uitspraak bij regtskwestiën in de eerste plaats in aanmerking genomen wordt, na de raadpleging van de bepaling der wet.

(2) Een Moefti heet ook wel Sjerif van den Islam, welke benaming ook wel aan andere voorname geestelijken gegeven wordt. In Perzië heet de voornaamste geestelijke Hakim sjar', of ook wel Modjtahid, welk laatste woord eigenlijk dengene beteekent, die naar eene zoo grondig mogelijke kennis van het regt streeft. De kadhi's vormen in Turkije eene klasse van ondergeschikte, tot de geestelijkheid behoorende regters, die in het algemeen slechts uitspraak doet in zaken, die tot het Mohammedaansche regt gerekend worden. Vgl. VON TORNAUW, »Das Moslemische Recht," pag. 15 vgg.; »Bijdrage tot de taal-, land- en volkenkunde van het Koninklijk Instituut," Deel II, Tweede Stuk, pag. 182 vgg.

nooddruft te voorzien. Andere personen, die met de godsdienst in naauwe betrekking staan, zijn de leden van ascetische vereenigingen of orden. Zij leven van eenig bedrijf in de maatschappij, wonen in kloosters, of leiden een zwervend leven. Hun aantal is met het verval van den Islam zeer afgenomen. De benamingen Derwisj of Derwisch en Fakir (1), zijn de meest algemeene waaronder zij bekend staan; de eerstgenoemde wordt ook dikwijls aan ieder godsdienstig persoon gegeven, hij zij rijk en aanzienlijk of arm en gering, die zich hoofdzakelijk met godsdienstige overdenkingen en handelingen bezig houdt en zijne aandacht van aardsche bemoeijenissen afwendt. Vele Derwischen zijn gehuwd. Hunne orde of hun klooster kunnen zij in het algemeen, wanneer zij dit goedvinden, weer verlaten, daar zij door geene geloften gebonden zijn. Hunne religieuse handelingen bestaan voornamelijk in dzikr's, waaronder men een aanhoudend herhalen van namen en attributen van Allah en van de Mohammedaansche geloofsbelijdenis verstaat (2). Dit gaat gepaard met allerlei bewegingen en houdingen van het ligchaam, ook wel met muziek en gezang. Eenigen plegen dan op een' eigenaardig hollen en diepen toon te spreken en worden daarom huilende of blaffende Derwischen genoemd. Sommigen draaijen zich nu en dan als tollen in het rond, totdat zij uitgeput neerzinken; in dien toestand treden zij, naar zij gelooven,

---

(1) Beide woorden, het eerste Perzisch, het andere Arabisch, beteekenen eigenlijk: arm, behoeftig. Den naam fakir geeft men inzonderheid aan arme devoten.

(2) De dzikr's waren reeds in de eerste tijden van den Islam gebruikelijk, zooals blijkt uit WAKIDI ed. v. KREMER pag. 337. Uitvoerig handelt daarover LANE, »Manners and Customs of the modern Egyptians," II, pag 172 enz.

in nadere gemeenschap met God (1). Anderen doen zich allerlei pijnigingen en zelfkwellingen aan. Ook gaan zij vaak door voor wonderdoeners; zij eten glas, vuur, slangen enz., steken zich ijzeren staven in het oog en zoeken door meer dergelijke vertooningen de menigte te verblinden en geld af te troggelen. Uit dit alles blijkt genoeg dat men de Derwischen bezwaarlijk met christelijke monniken kan vergelijken, zooals dit wel eens gedaan is. Volgens D'ESCAYRAC DE LAUTURE zijn de Derwischen veelal zekere pantheïstische theoriën toegedaan, die zij met den mantel van den Islam bekleeden. Velen zijn tevens revolutionairen in het politieke. Het derwischisme ondermijnt, naar zijne gedachte, den Islam, maar dit gevaar heeft altijd bestaan en is wel eens grooter geweest dan thans.

---

§ 15. PLIGTEN JEGENS ANDEREN.

Nevens hetgeen op God en zijne dienst betrekking heeft, vinden wij in den Koran ook menigvuldige voorschriften omtrent de pligten van den mensch jegens anderen en jegens zich zelven. Deze geboden en vermaningen komen er tevens voor als uitdrukkingen van hetgeen God wil dat de mensch zal doen en de beschouwing dat alle pligten eigenlijk pligten omtrent God zijn is ook in den geest van den Koran. Vele der plaatsen, die zedelijke leeringen bevatten,

(1) Dergelijke draaijende bewegingen heeft men enkele malen ook wel bij sommige gelegenheden in Amerika opgemerkt, waar men dit the whirling exercise noemde. Wij herinneren hier ook aan de aboyeuses en miauleuses bij de convulsionnaires tijdens de Jansenistische bewegingen in Frankrijk. Zulke verschijnselen ziet men overal bij degenen wier godsdienstig gevoel op onnatuurlijke wijze opgewekt wordt.

behooren tot de schoonste van het boek. Al het hoofdzakelijke waartoe de mensch verpligt is, vindt men in het kort bijeengetrokken in S. XVI: 92; VI: 152 en 153 en II: 172 (vgl. IV: 40). — Telkens herinnert MOHAMMED dat men het leven, den eigendom en goeden naam van anderen behoort te eerbiedigen, een goed gebruik moet maken van het zijne en daarmede, naar vermogen, hulpbehoevenden ondersteunen. Desniettemin achtte hij het, evenals MOZES, noodzakelijk het regt van wedervergelding (talio) en in het bijzonder de bloedwraak en doodstraf voor sommige misdaden in stand te houden. Dat MOHAMMED de talio slechts uit noodzakelijkheid behield, blijkt uit alles wat wij van den maatschappelijken toestand der Arabieren gezegd hebben en vooral ook uit S. II: 175. De Koran stelt echter het dooden van geloovigen en ongeloovigen volstrekt niet op ééne lijn. Hoe men omtrent de laatsten moet handelen, blijkt in het algemeen reeds uit hetgeen omtrent den heiligen oorlog gezegd is. „Maar wie een geloovige met opzet doodt," heet het S. IV: 95, „laadt Gods vloek op zich en zal in de hel eene verschrikkelijke straf lijden." Zoo nadrukkelijk waarschuwt MOHAMMED tegen bloedvergieten, maar daar hij inzag dat het toch onmogelijk en schadelijk zou zijn de ingewortelde gewoonte der bloedwraak af te schaffen, liet hij die toe, maar zocht haar door wetten en eigen voorbeeld zooveel hij kon te beperken. Daarom beval hij ook dat bij twisten niemand zijne stamgenooten of bloedverwanten om hulp zou verzoeken, maar slechts Gods bijstand inroepen. De overtreders dezer wet dreigde hij met het zwaard. De voornaamste bepalingen zijn te vinden S. II: 173 vgg. en IV: 94 vgg.; V: 49; XVII: 35. Andere plaatsen, waar het regtmatige der doodstraf in

sommige gevallen erkend is, zijn: S. v: 37; xxii: 59 en xxv: 68. Uit eerstgenoemde, niet in allen opzigte duidelijke plaats, blijkt althans zooveel met zekerheid dat het aan de keus der bloedverwanten van een' vermoorde is overgelaten of zij den moordenaar willen dooden of wel een' bloedprijs ontvangen. In de waarschijnlijk vroeger verschenene openbaring S. iv: 94 wordt voor onopzettelijken moord behalve de betaling van een' bloedprijs, ook nog eene verzoening (taubat of kaffárat) opgelegd, die in het vrijlaten van een' geloovigen slaaf moet bestaan, of zoo men dit niet kan doen, in twee maanden achtereen vasten. Doch zoo de gedoode geloovige tot een' vijandelijken stam behoort, komt de betaling van den bloedprijs niet te pas, maar alleen de verzoening.

De niet overal duidelijke en zeer onvolledige voorschriften van den Koran omtrent de talio zijn door de Sonna nader ontwikkeld en vermeerderd met een groot aantal bepalingen. Indien een ongeloovige door een geloovige gedood wordt, kan, volgens de voornaamste wetgeleerden, de talio niet in aanmerking komen, zoo min als wanneer een slaaf door zijn' heer of een kind door zijn vader omgebragt wordt (1). De talio is voorts alleen bij opzettelijk gepleegde misdaden of wanbedrijven van toepassing, wanneer zij namelijk niet kwijtgescholden wordt

---

(1) Cf. Firuzabadi, vertaald door Prof. KEYZER in zijn Handboek van het Mohammedaansch regt, pag. 319 vgg.; Mohammed. strafregt, p. 21 vgg.; von TORNAUW, pag. 238. Volgens Aboe Hanifa moet een Muzelman, die een ongeloovige gedood heeft, mede omgebragt worden. Volgens denzelfden moet ook alleen bij, die toevallig, niet met opzet, iemand heeft gedood, de verzoening geven. Den bloedprijs voor een Jood of Christen stelt hij gelijk met dien voor een Muzelman. Ook wil hij de talio toepasselijk maken op een vrij persoon, die een' slaaf gedood heeft. Dit alles is in tegenspraak met de meening der meeste overige wetgeleerden.

door den beleedigde (1). De bloedprijs van een' vrij Moslem is in het algemeen op eene waarde van honderd kamelen bepaald. Daarenboven moet men voor moord of manslag nog de verzoening (kaffárat) voldoen. Voor eene vrouw betaalt men het halve bedrag van den bloedprijs voor een man. Die voor een Jood of Christen bedraagt een derde volgens anderen de helft van den bloedprijs voor een Muzelman. Ook op afval van den Islam en echtbreuk is door de Sonna de doodstraf gesteld, schoon de Koran die voor gevallen van dien aard nergens voorschrijft. Daar echter apostaten herhaaldelijk met de hel bedreigd worden, zoo is de toepassing der doodstraf op hen wel geheel in den geest van den profeet. Omtrent echtbreuk zullen wij later nog het een en ander zeggen.

Hoe de afschaffing der bloedwraak, zoo dit slechts mogelijk ware geweest, den profeet ter harte ging, blijkt uit zijne woorden bij gelegenheid dat hij na de verovering van Mekka die stad bezocht. Hij beval toen dat voor al het vroeger vergotene bloed geene wedervergelding zou plaats hebben en gaf zelf het voorbeeld van vergevensgezindheid door de verklaring dat hij den moord op zijn neef RABIA, een' kleinzoon van ABD ALMOTTALEB begaan, ongewroken zou laten. Vergevensgezindheid wordt bij herhaling en hoogelijk aangeprezen, vgl. S. II: 265; XXV: 68 en vooral XVI: 127; XXIV: 22; XLI: 34; XLII: 36–38 en XLV: 13. Toch heeft de profeet geen einde kunnen maken aan de gewoonte der Bedowinen, die medebrengt dat zij de bloedwraak zelfs tot het vijfde geslacht uitstrekken.

---

(1) Volgens de Sjafeïten en Hanafiten heeft elk erfgenaam van den vermoorde regt tot uitoefening der bloedwraak. Andere secten kennen dit regt alleen aan den naasten bloedverwant toe.

§ 16. PLIGTEN JEGENS ANDEREN. VERVOLG.

Maar niet alleen het leven, ook den eigendom van anderen behoort men in allen opzigte te eerbiedigen. In S. v: 42 is bepaaldelijk diefstal verboden en met de van ouds in Arabië gebruikelijke straf van afkapping der handen bedreigd. De wetgeleerden leggen dit voorschrift in dien zin uit, dat hij, die iets steelt dat eene bepaalde geringe waarde te boven gaat, de regterhand verliest. Bij herhalingen van het misdrijf moeten hem achtereenvolgens ook de linkerhand en de voeten worden afgehouwen. Straatroovers moet men ongeveer op dezelfde wijze straffen. Hebben zij zich echter ook aan moord, of verwonding schuldig gemaakt, zoo ondergaan zij de talio of wel de doodstraf. Vgl. S. v: 37 en 38 (1). Tegenwoordig worden dieven en roovers in de Levant veelal met den dood of met de bastonnade gestraft en handafkapping is in onbruik gekomen. Alle ongeoorloofde winsten, woeker, bedrog, in het bijzonder door valsche maten en gewigten, zijn streng verboden. S. II: 276 vgg.; III: 125; IV: 33 en 159; XXX: 38; XI: 86; XVII: 37; LXXXIII: 1 vgg. het geleende te ontvangen. In verband met zijne waarschuwingen tegen woeker geeft MOHAMMED ook wetten betrekkelijk schulden en het aangaan van contracten. S. II: 283. Naauwgezette eerlijkheid in handel en wandel wordt sterk aangedrongen (2). In het bijzonder lezen wij meermalen de

(1) Wij vermelden hier het meest algemeene gevoelen, dat op de verklaring van deze passage gegrond is. De uiteenloopende meeningen van Sjafeïten, Hanafiten en Malekiten omtrent dit punt vindt men bij KEYZER. Het Mohammedaansche strafregt, pag. 47.

(2) Vgl. ook hetgeen omtrent het zweren gezegd is op pag. 192 en de daar geciteerde pl. S. II: 224 en V: 91.

aanbeveling, om hetgeen door anderen is toevertrouwd eerlijk te bewaren en terug te geven en alle verbindtenissen jegens hen met stiptheid na te komen. S. LXX: 32; II: 283; IV, 61. Gierigheid en hebzucht vinden de sterkste afkeuring; inzonderheid laakt de Koran hen, die ongezind zijn bijdragen te geven tot den heiligen krijg. „Laten zij, die gierig zijn omtrent hetgeen God hun door zijne mildheid gegeven heeft, niet meenen dat dit (bezit) hun tot heil strekt, neen, het is hun veeleer tot schade. Ten dage der opstanding zal men hun dat waarop zij gierig waren, als een halssnoer omhangen; aan God komt het erfdeel toe van hemel en aarde, met alles wat gij doet is hij bekend." S. LIX: 9; XLVII: 40; IV: 36 en 41; III: 175. „Hen, die zich schatten vergaarden van goud en zilver, zal men in de hel daarmede brandmerken op het voorhoofd, de zijden en den rug. Ziedaar wat gij voor u zelven hebt opgezameld," zal men hun dan zeggen, „geniet er nu den smaak van!" Aan de waarschuwingen tegen gierigheid knoopen zich die tegen verkwisting. S. VI: 142; XVII: 29–31 „bind uwe hand niet aan den hals en open ze ook niet zoo wijd als gij kunt, opdat gij u niet blootstelt aan berisping of armoede." Daar het aardsche leven zoo ijdel is en zoo snel voorbijgaat, wordt men dikwijls herinnerd een gepast gebruik te maken van de vergankelijke goederen dezer wereld. S. II: 184, 267 en elders.

---

§ 17. PLIGTEN JEGENS ANDEREN. WELDADIGHEID IN HET ALGEMEEN.

Gelijk MOHAMMED van den eenen kant zijne stem verheft tegen de genoemde gebreken, zoo is hij ook onver-

moeid in het aanprijzen en bevelen van weldadigheid. Bijdragen voor hulpbehoevenden worden vaak bepaaldelijk als eene verpligting der geloovigen jegens God beschouwd. Door ondersteuning toch van behoeftige Moslemen en door van het zijne te geven om in de kosten van den krijg tegen ongeloovigen te voorzien werkt men de verbreiding der ware godsdienst in de hand. Zulke gaven worden beschouwd als eene leening aan God, die hij met het dubbele zal vergelden. Nevens het gebed wordt het schenken van aalmoezen of giften als een hoofdpligt beschouwd. Vandaar de veelvuldige herhaling der uitdrukking: „verrigt het gebed en geeft aalmoezen!" S. LXXIII. 20 en elders. Zij zijn een middel om tot God te naderen en de voorbede van den profeet te verwerven. S. IX: 100. Reeds aan de aartsvaders, waren zij geboden. S. II: 77; XXI: 73. Men geve gaarne en van harte, op gepaste wijze en van het beste dat men heeft, nimmer om vertooning te maken met zijne weldadigheid en liefst in het verborgen. S. II: 263 vgg.; IV: 42; VIII: 42; IX: 60; XVII: 28; XXX: 38; XCII: 18; CVII: 7. De ongeloovige, die slechts geeft om gezien te worden, gelijkt op eene rots, die met een weinig aarde bedekt is, en daarvan ontbloot wordt, zoodra er een zware regen valt. „Maar zij, die van het hunne schenken uit zucht naar Gods welbehagen en om zichzelven in het goede te versterken, zijn gelijk aan een' tuin op een' heuvel, dien een milde regen besproeit en die eene dubbele opbrengst van vruchten levert; en zoo al geen regen hem bevochtigt, dan toch de daauw, want God ziet alles wat gij doet." (S. II: 267). In deze verzen (266 en 267) wordt het geloof aan God en onsterfelijkheid voorgesteld als in naauwen zamenhang met ware weldadigheid, hetgeen men ook elders hier en daar aange-

duid vindt, b. v. S. IV: 42. Dit staat trouwens in natuurlijk verband met het geheele karakter der zedeleer van den Koran, die overal, met uitzondering van enkele plaatsen, pligtsbetrachting aanbeveelt met het uitzigt op loon in de andere wereld.

---

§ 18. DE ZAKÂT EN ANDERE BIJDRAGEN.

In den Koran is weldadigheid slechts in het algemeen aangeprezen en gelast. De meer bepaalde voorschriften en onderscheidingen der verschillende soorten van bijdragen, die de profeet aan zijne volgelingen mededeelde, staan in dit boek niet opgeteekend, maar zijn ons door de overlevering bewaard. Het eerst willen wij spreken van de zakât (eig. zuivering of reiniging, omdat de bezittingen daardoor gereinigd worden in Gods oogen en deze gaven ook de ziel zuiveren van de smet der gierigheid). Het begrip, dat door dit woord beteekend wordt, geeft men veelal weder door wettelijke aalmoezen of ook wel door armentax of armenbelasting (1). De bestemming van deze soort van bijdragen was voor arme en behoeftige geloovigen, tot vrijkooping van slaven, ondersteuning van schuldenaars, reizigers en van hen, die ze inzamelden. Ook dienden zij om de onkosten van den heiligen oorlog te bestrijden en om sommigen te beschenken, die gewonnen moesten worden voor den Islam. Vgl. S. IX: 60. In latere tijden werden zij voor de schatkist van den staat gebezigd,

---

(1) De bepalingen omtrent dezen armentax kan men in bijzonderheden vinden bij verschillende schrijvers, o. a. bij WEIL pag. 252; KEYZER, Handb. pag. 75 vgg. Men zie daarover ook het laatste gedeelte van dit werk.

totdat van lieverlede van staatswege belastingen zijn ingevoerd. Sedert liet men de voldoening dezer opbrengsten doorgaans aan ieders geweten over. De hoeveelheid van hetgeen men op te brengen heeft, hetzij van vee, veldvruchten of andere bezittingen, is door de wetgeleerden naauwkeurig bepaald. Op het einde der maand Ramadhán moet men buitendien nog een zeker bepaald bedrag aan levensmiddelen aan de armen schenken. Ieder is daartoe verpligt; de huisvader moet dit geven voor elk' persoon, die tot zijn gezin behoort, van welken leeftijd of welke sekse ook, zelfs voor zijne slaven. De vrijwillige aalmoezen heeten çadakat, schoon de Koran dit woord, evenzeer als zakát, ook voor de verpligte gaven bezigt. Zij zijn, gelijk wij reeds zagen, ten sterkste door den profeet aanbevolen en worden als een hoogst verdienstelijk werk beschouwd door de geloovigen.

---

§ 19. VERSCHILLENDE PLIGTEN JEGENS ANDEREN.

Er is in den Koran ook geen gebrek aan vermaningen om de eer en den goeden naam van anderen te ontzien. Meermalen vinden wij met klem gewaarschuwd tegen laster, valsch getuigenis en kwaadspreken, vooral ook tegen hen die den profeet zelven als zoodanig lasterden. Ook vermaant MOHAMMED de zijnen om bij alle gelegenheden eerlijkheid, bescheidenheid en zedigheid in acht te nemen en zich verre te houden van overdreven argwaan, spotternij en beuzelachtige gesprekken. S. IV: 112, 134 en 147; XVII: 39; XXIV: 18 en vs. 27–30; XXV: 72; XLIX: 11 en 12; LXVIII: 10 vgg.; 104 (en bepaaldelijk omtrent contracten

zie men de voorschriften S. II: 282 vgl. Deuter. XIX: 15). Wij herinneren hier ook aan de raadgevingen tot het vermijden van trotschheid en overmoed, die de wijze LOKMAN aan zijn zoon geeft, zoo als hem die in den mond worden gelegd S. XXXI: 18 vgg. (1).

---

§ 20. PLIGTEN EN VOORSCHRIFTEN VAN BIJZONDEREN AARD. PLIGTEN JEGENS VROUWEN, KINDEREN, OUDERS, SLAVEN, ENZ.

Het is hier de plaats, om bepaaldelijk de leer en de praktijk van den Islam ten opzigte der vrouwen, althans wat de hoofdzaken betreft, tot een punt van beschouwing te maken. Dat de man een wezen van hoogeren rang is dan de vrouw, wordt op verscheidene plaatsen uitdrukkelijk te kennen gegeven. Vgl. S. II: 228; IV: 38; XLIII: 17. In S. LXVI: 10–12 worden de ongeloovigen gewezen op de vrouwen van NOACH en LOTH als in het oogloopende voorbeelden van ontrouw jegens hare mannen. Aan de geloovigen houdt hij de vrouw van FARAÖ, (ASIA heette zij, volgens de uitleggers), en MARIA, de dochter van IMRAN, in wie God van zijn geest uitstortte, als toonbeelden van vroomheid voor. Niet alleen omtrent de vrouwen der Moslemen, maar ook met uitsluitende betrekking tot zijne eigene vrouwen heeft de profeet menig voorschrift gegeven, ja de 33e Soera handelt bijna geheel over de laatste. Aan zijne volgelingen staat hij hoogstens vier vrouwen tegelijk toe,

---

(1) Omtrent de bestraffing van laster verschillen de secten in hare bepalingen. Sommigen straffen een' lasteraar met 80 geeselslagen, anderen stellen op zijne misdaad eene arbitraire straf. Wie den profeet of de imams lastert, is, volgens de Sjiïten, vogelvrij en mag dus door ieder gedood worden. Vgl. Aanteekening 75.

waardoor het misbruik der Arabieren van zijn tijd, die soms acht of tien vrouwen hadden, is opgeheven. S. IV: 3. De meeste Mohammedaansche schrijvers meenen echter dat men, behalve met dit viertal wettige vrouwen, gemeenschap mag hebben met zoovele slavinnen als men bezit, schoon dit denkelijk niet in de bedoeling van den Koran ligt en nergens in dit boek uitdrukkelijk is gezegd. Vgl. S. V: 7. Doch een wettig huwelijk mag men volgens de secte der Sjafeïten slechts met ééne slavin aangaan. De Hanafiten laten toe dat alle vier de wettige vrouwen van een' man slavinnen zijn. Een slaaf mag volgens de leer dezer beide secten hoogstens slechts twee vrouwen hebben hetzij vrije of slavinnen. De Sjiïten veroorloven hem den echt met vier slavinnen. Verboden is het huwelijk met vrouwen, die afgoden vereeren of die van den Islam zijn afgevallen, verder met haar, die door verwantschap in te naauwe betrekking staan, waarvan S. IV: 27 de graden zijn opgegeven. De daar vermelde komen overeen met die bij MOZES (Levit. XVIII), behalve dat in de Mozaïsche wet de echt met nichten vergund is, wat de Koran niet toelaat. Ook vergunt de Koran niet, dat men zijne zoogzusters of minnen huwe. Bij de Arabieren toch werd zoogverwantschap nagenoeg op gelijke lijn gesteld met bloedverwantschap. Aan zijne tijdgenooten verbood MOHAMMED voorts nog eene der vrouwen te huwen, met wie hij gemeenschap had gehad S. XXXIII: 53. Bovendien schafte hij het oud Arabisch gebruik af, volgens hetwelk de vrouwen van overledene verwanten als een deel der nalatenschap beschouwd werden, zoodat de erfgenaam haar, zelfs tegen haar zin, kon trouwen. Slavinnen en dus ook krijgsgevangene vrouwen mag men huwen, ook al zijn zij reeds in den echt verbonden en hare mannen nog in

leven. S. IV: 28. Ook is het huwelijk met Jodinnen en Christinnen vergund. S. V: 7 (1). Even zoo dat met vrouwen van aangenomen zonen, naar aanleiding van het eigen voorbeeld van den profeet. S. XXXIII: 37, (vgl. leven van MOHAMMED pag. 127 en aldaar ook de uitzonderingen, die MOHAMMED omtrent zijn' persoon maakte wat het bezit, de behandeling enz. van vrouwen betreft.) Thans worden de vrouwen veelal op zeer jongen leeftijd door de ouders uitgehuwd. Hare toestemming wordt door de wet slechts vereischt, zoo zij vrij en meerderjarig zijn. De man is verpligt, naar Oostersch gebruik, eene huwelijksgift aan zijne gade te schenken, zoodat in den Islam de echt eigenlijk eene soort van koopcontract is. Bij de voltrekking van het huwelijk laat men veelal een priester of wetgeleerde komen, die eenige gebeden doet en stukken van den Koran leest. De man behandele zijne vrouw met goedheid en zoo hij meer dan ééne heeft, mag hij geene van haar al te zeer voortrekken, met geheele veronachtzaming der overige. S. IV: 128. Vrede en eensgezindheid tusschen de echtgenooten worden op hoogen prijs gesteld. De vrouw zij haren man onderdanig en gehoorzaam. Bij wederspannigheid moet zij berispt en gestraft worden, des noods met slagen. S. IV: 38. Zij gedrage zich in allen opzigte zedig en ingetogen en bedekke zich met een' sluijer in tegenwoordigheid van anderen dan haar man, hare naaste bloedverwanten en huisgenooten. S. XXIV: 31; XXXIII: 55. Deze beperkingen worden aan OMAR's invloed toegeschreven. In het bijzonder drukt MOHAM-

(1) Slavinnen, met wie men een huwelijk aangaat, moeten, althans volgens de wet der Sjafeïten, den Islam belijden. Deze bepaling schijnt ook gegrond op den Koran, S. IV: 29, welke passage echter, naar het algemeen gevoelen, vroeger verscheen dan S. V: 7 en niet vrij is van duisterheid.

MED het aan zijne eigene vrouwen op het hart, dat zij steeds voor een betamelijk gedrag zouden zorgen. S. XXXIII: 28 vgg. De geloovigen moeten haar met bijzonderen eerbied bejegenen en als hunne moeders beschouwen. S. XXXIII: 6 en 53. Vrouwen, die zich aan ontucht of overspel schuldig maken, moeten, volgens S. IV: 19, te huis opgesloten worden tot aan haren dood of totdat God haar een anderen weg van uitkomst geeft. Dit vers beschouwt men echter als door latere uitspraken van MOHAMMED opgeheven. In S. XXIV: 2 vgg. is op ontucht en echtbreuk zoowel voor den man als de vrouw, die haar begaat, de straf van honderd geeselslagen gesteld. S. IV: 30 leest men dat eene slavin, die zulk eene misdaad begaat, de helft der straf zal lijden, die eene vrije vrouw daarvoor moet ondergaan. De wetgeleerden hebben bepaald dat de genoemde straf van geeseling, waaraan de meesten nog verbanning voor een jaar toevoegen, slechts op vrije, ongehuwde personen zou worden toegepast en gehuwden tot steeniging veroordeeld. Op slaven achten zij de laatste straf niet toepasselijk; men geeft hun 50 geeselslagen en sommigen willen hen bovendien nog een half jaar verbannen. Daarbij beroept men zich op eene openbaring van MOHAMMED, die thans niet meer in den Koran gevonden wordt. Vgl. pag. 156 (1). Wie eene vrouw van eene dergelijke misdaad beschuldigt, moet vier getuigen bijbrengen. Kan hij dit niet, zoo ontvangt hij 80 geeselslagen en zijn getuigenis is voor immer ongeldig. Zij die hunne eigene vrouwen van overspel betichten, moeten viermaal bij God zweren dat zij de

---

(1) Het blijft echter nog steeds twijfelachtig, of de Mohammedaansche schrijvers hierin gelijk hebben. Vgl. S. IV: 30; vgl. ook Deuter. XXII: 23 en SALE Prelim. Disc., pag. 186; WEIL, pag. 352.

waarheid spreken en de vijfde maal Gods vloek over zich inroepen, zoo zij onwaarheid hebben geuit. Zweert de vrouw alsdan viermalen dat haar man heeft gelogen en roept zij de vijfde maal Gods toorn over zich in, bijaldien de woorden van haar man waarheid bevatten, zoo ondergaat zij in het geheel geene straf. S. XXIV: 2–10. Het gebruik wil dat men beiden in dit geval als voor altijd van elkander gescheiden beschouwt. Ook in deze wet is, evenals in die omtrent het steenigen en geeselen van ontuchtige personen, de overeenkomst met de Mozaïsche bepalingen duidelijk. Vgl. Num. V: 14 (1). Bij enkele Heidensche volken is mede eene dergelijke wijze van zweren in zwang.

De gemakkelijkheid der echtscheidingen is eene der grootste schaduwzijden van den Islam. Nog meer dan de polygamie werkt zij de onzedelijkheid in de hand. Omtrent Egypte verhaalt LANE dat velen daar in 10 jaren 20, 30 of nog meer vrouwen hebben gehad, terwijl vele vrouwen van middelbaren leeftijd achtereenvolgens met 12 of meer mannen gehuwd waren geweest (2). Men mag zijne vrouw tot driemalen toe verstooten. De eerste en tweede keer kan men haar, met haar goedvinden, na afloop van een' zekeren tusschentijd (idda), die in S. LXV: 4 op drie maanden bepaald is, of nadat zij driemaal hare maandelijksche regelingen gehad heeft (S. II: 228), weer terugnemen. Na de derde scheiding echter kan zij niet

(1) Zie ook Bijb. Woordenboek voor het christelijk gezin, I, pag. 626.

(2) De afzondering, waarin de vrouw leeft en de omstandigheid dat de ouders doorgaans de echtverbindtenissen der kinderen, voornamelijk die der meisjes, naar willekeur bepalen, draagt zeker veel bij tot zulke misbruiken. Hierdoor toch hebben de echtelingen elkander meestal niet leeren kennen vóór het huwelijk gesloten is. Cf. TESTA, De conjugiis jure Moslimico, Leidae 1843, pag. 25 sqq.

tot haar man wederkeeren, dan indien zij intusschen met een' ander gehuwd is geweest en deze overleden is of haar mede verstooten heeft. In den bovengenoemden tusschentijd moet de man steeds voor haar onderhoud zorgen en zoo ook, wanneer zij een kind heeft, tot dat dit gespeend is, dat is, na verloop van twee jaren. De gewoonte der Arabieren, om hunne vrouwen te verstooten met de woorden: „uw rug zij voor mij voortaan als de rug van mijne moeder," wordt in den Koran streng afgekeurd. Met eene aldus weggezondene vrouw kan men zich niet weder vereenigen, dan na een' slaaf de vrijheid te hebben geschonken of wel na eene vasten van twee maanden achtereen. Is de man hiertoe niet in staat, zoo spijzige hij 60 armen. Vgl. S. II: 226 vgg.; IV: 24; XXXIII: 48; LVIII: 4; LXV: 1, waar men het hier vermelde meer in bijzonderheden vindt. Ook eene vrouw heeft vrijheid om scheiding van haar man te verlangen, doch in den regel slechts dan alleen indien hij zich aan grove misdaden schuldig maakt of belangrijke ligchaamsgebreken heeft. Maar in dit geval moet zij veelal afstand doen van de huwelijksgift of koopsom, die de man haar gegeven heeft. De Koran zwijgt over dit haar regt.

Omtrent de pligten van ouders jegens hunne kinderen lezen wij in den Koran slechts zeer weinig. Alleen het verbod van dochtermoord, deze heerschende gewoonte der heidensche Arabieren, wordt meermalen herhaald. „Doodt uwe kinderen niet uit vrees voor armoede! wij zullen in hun onderhoud en het uwe voorzien; hen te vermoorden is eene grove zonde." Zoo laat MOHAMMED God spreken in S. XVII: 33 (vgl. S. VI: 152 en LXXXI: 9). Van de verschillende voorschriften, die de Sonna en de wet-

geleerden omtrent onderhoud en opvoeding van kinderen geven, noemen wij hier alleen den pligt, die aan de ouders opgelegd is, om voor hunne besnijdenis te zorgen. Zij wordt mede beschouwd als pligt voor allen, die den Islam aannemen. Sommigen willen dat zij op den zevenden dag na de geboorte geschiede. Echter wordt zij, althans in de meeste landen, op lateren leeftijd voltrokken, doorgaans tusschen het vijfde en vijftiende jaar. Zij verschilt in de wijze van uitvoering, eenigzins van die der Joden. In vele streken ondergaan ook meisjes eene soort van besnijdenis. Schoon renegaten zich somtijds daaraan weten te onttrekken, is toch misschien geen gebruik van den Islam algemeener verbreid. Reeds lang vóór MOHAMMED was zij bij de Arabieren in zwang; onbesneden te zijn, werd bij hen als eene schande beschouwd. Sommige verlichte Muzelmannen rekenen haar echter, ook omdat de Koran geheel van haar zwijgt, tot de minder noodzakelijke vereischten voor een geloovige (1). Het gedrag van kinderen jegens hunne ouders moet volgens den Koran eerbiedig en in allen opzigte betamelijk zijn; men roepe Gods erbarming in over zijne ouders, behalve wanneer zij tot de ongeloovigen behooren. In alles moet men hun gehoorzamen, uitgezonderd dan wanneer zij verlangen dat men nog andere Goden nevens Allah vereere. Ook eene goede behandeling van bloedverwanten in het algemeen en van beschermelingen is aanbevolen. S. IV: 40; XVII: 24; XXIV: 57; XXIX: 7; XXXI: 13; XLVI: 14 vgg.

Tegen de handelwijze der Arabieren, die de aan hunne zorg toevertrouwde weezen dikwijls van het hunne be-

---

(1) Ibn Hisjám, pag 850. Lutfullah Autobiography, pag. 34 van de Tauchnitz-editie.

roofden of in andere opzigten slecht behandelden, komt MOHAMMED met nadruk op en meermalen beveelt hij den voogden eene naauwgezette behartiging aan van de belangen hunner pupillen. S. II: 218; IV: 2 vgg. en vs. 126; VI: 153; XVII: 36. Jegens zijne slaven gedrage men zich welwillend en regtvaardig. Indien een hunner zich wenscht vrij te koopen, zoo geve men hem de vrijheid, als men hem die waardig oordeelt. Aan de slavinnen, die men huwt, geve men ook eene huwelijksgift. Het is streng verboden zijne slavinnen tot prostitutie te noodzaken, gelijk sommige Arabieren uit winstbejag deden: overigens beschouwt de Koran de slaven als zaken of voorwerpen van bezit. Zij worden veelal aangeduid met de uitdrukking: hetgeen uwe regterhand heeft verkregen (namelijk door koop of in den oorlog). S. IV: 30; XVI: 73; XXIV: 32 vgg. (1).

---

§ 21. ERFREGT.

Aangaande het erfregt vindt men de vroegste bepalingen in de 8ste Soera. Wij lezen daar dat zij die met

---

(1) Eigenlijk kunnen volgens den Koran en de Sonna alleen diegenen in slavernij geraken, die men in een' oorlog tegen ongeloovigen krijgsgevangen maakt. Evenwel is het gebruikelijk geworden negerslaven te houden, die noch in den krijg, noch in 's vijands land gevangen genomen zijn, maar die door list of geweld de vrijheid verloren hebben. Zoo ook worden thans, in tegenspraak met de beginselen van den Islam, vrije volwassenen en kinderen verkocht. De bepalingen der wetgeleerden omtrent slaven ademen in het algemeen een' geest van mildheid. Volgens hen mag de eigenaar eene slavin, met wie hij gemeenschap heeft gehad, niet verkoopen of wegschenken. Bij zijn' dood wordt zij in de meeste gevallen vrij. Ook de kinderen, die hij bij haar verwekt heeft, erlangen de vrijheid en hebben in den regel een gelijk regt met de overige kinderen op de nalatenschap van den vader. Von TORNAUW pag. 84, 176 vgg. KEYZER, Handboek pag. 234 vgg. 316. Zie ook nog Aanteekening 76.

MOHAMMED uit Mekka waren gevlugt (de Mohâdjir) en de Medinensers, die de vlugtelingen gastvrij opgenomen hadden, (ançâr) beschouwd zouden worden als het naast aan elkander verwant te zijn, uit welke woorden volgt dat zij ook als elkanders naaste erfgenamen gerekend moesten worden, met veronachtzaming van het regt der eigenlijke bloedverwanten. S. VIII: 73. Deze bepaling omtrent het erven is daarna opgeheven, volgens de uitleggers in het 76ste vers van dezelfde Soera. De voornaamste latere voorschriften over nalatenschap zijn in de 4de Soera vervat (vs. 8 vgg. en vs. 175) Het lag daarbij inzonderheid in de bedoeling van den wetgever het onregt tegen te gaan, dat dikwijls jegens weduwen en weezen werd gepleegd. Omtrent de bijzondere bepalingen van het erfregt verwijzen wij naar de genoemde verzen der vierde Soera. Als karakteristiek stippen wij slechts aan dat de zoon de portie krijgt van twee dochters. Zoo ook erlangt, als iemand geen kinderen, maar wel broeders en zusters nalaat, de broeder het dubbele van het aandeel der zuster. Somtijds echter stelt de Koran beide seksen gelijk, namelijk de ouders van een overledene of ook iemands broeders en zusters, die in bepaalde gevallen gelijke portien moeten ontvangen. Aan eerstgeborenen wordt noch door den Koran, noch door de latere wetgeving eenig voorregt bij het erven toegekend. De voorschriften van den Koran werden spoedig onvoldoende bevonden en zijn door de wetgeleerden met een groot aantal vermeerderd. Betreffende het maken van testamenten heeft MOHAMMED mede verordeningen vastgesteld, ten einde alle onregtvaardigheid te voorkomen. S. II: 176 vgg.; V: 105 vgg.

---

§ 22. PLIGTEN JEGENS ZICHZELVEN. VERBODENE VERMAKEN, SPIJZEN EN DRANKEN.

In het algemeen schrijft MOHAMMED slechts voor dat men zijne zinnelijke lusten te keer ga. Ook beveelt hij matigheid in het genot van spijs en drank. S. VII: 29; LXXIX: 40. Gelijk boven reeds gezegd is, vermaant hij ook tot een gepast gebruik van wereldsche goederen en keurt hij alle verkwisting sterk af (1). Bepaaldelijk zijn ook hazardspelen, het genot van wijn en sommige spijzen verboden. Het woord, dat men gewoonlijk door hazardspelen vertaalt, beteekent eigenlijk slechts eene soort van hazardspel met pijlen, dat bij de Arabieren in zwang was. Pijlen van denzelfden of dergelijken vorm bezigden zij mede bij het raadplegen van sommige afgoden, zoodat het mogelijk schijnt dat MOHAMMED om deze reden ook het spel daarmede niet toegelaten heeft. Volgens de uitleggers heeft hij echter met zijn verbod alle soorten van hazardspel bedoeld. Ook in den Talmud wordt met diepe verachting van spelers gesproken. „In den wijn en het spel is groot nadeel, maar ook nut voor de menschen, maar het nadeel is grooter dan het nut dat zij hebben," lezen wij S. II: 216, vgl. S. XVI: 69. Doch in de later geopenbaarde S. V: 92 heet het van wijn en hazardspel dat zij een gruwel zijn en tot de werken des Satans behooren. „De Satan wil slechts vijandschap en haat onder u verwekken door

---

(1) Het is onzeker of MOHAMMED ook zelfmoord verboden heeft. De uitdrukking S. IV: 83, waarin men dit verbod somtijds meent te vinden, is zeer dubbelzinnig. Echter ligt het verbieden van dit misdrijf zeker in den geest van den Koran. Vgl. S. II: 191. Overigens is deze misdaad bij de Semitische volken zeer zeldzaam.

den wijn en het spel en u terughouden van de verheerlijking van God en van het gebed." Naar het gevoelen van sommigen beteekent het op de genoemde plaatsen gebezigde woord chamr niet alleen wijn, maar elken bedwelmenden drank. Wie dien drinkt, moet volgens de Mohammedaansche wetgeleerden gegeeseld worden (1). Eenigen onder hen meenen evenwel, op grond der eerstaangehaalde plaatsen, dat MOHAMMED alleen het misbruik van wijn verboden heeft. Zeer vele Mohammedanen bekommeren zich weinig om het verbod van hun profeet; overal wordt wijn verkocht en gedronken; slechts te Mekka en misschien nog in enkele andere plaatsen geschiedt dit niet dan enkele malen bij uitzondering. Te Kairo verkoopt men sterke dranken openlijk onder den naam van eene soort van syroop. In Noord-Afrika en elders zijn streken, welker bevolking om hare neiging tot dronkenschap berucht is. Over het algemeen echter zijn de Mohammedanen, gelijk de meeste bewoners van warmere gewesten, zoo zij zich al niet geheel van wijn en sterken drank onthouden, toch matig in het gebruik. Daarentegen bedwelmen zij zich vaak door andere middelen, met name door opium en hasjisj, die men in allerlei vormen uit hennepbladeren bereidt. Beide worden doorgaans gerookt, schoon ook wel gegeten. Het nuttigen van opium is, gelijk men weet, door bijna geheel Azië, in Europeesch Turkije en elders, ook bij niet-Mohammedaansche volken, in zwang. De hasjisj wordt inzonderheid in Egypte veel gebruikt.

---

(1) Vgl. KEYZER, Handb. pag. 372. Strafregt der Mohammedanen pag. 55. Deze verordening zou van OMAR afkomstig zijn. WEIL, Chalifen 1, 141. Vgl. Aanteekening 75.

Tot de verbodene spijzen behooren: varkenvleesch, bloed, krengen en alle vleesch, waarover bij het slagten de naam van Allah niet is aangeroepen, namelijk geen **bismillah** (in Gods naam) is uitgesproken. S. XVI: 116; VI: 121 en 146; II: 168. In eene latere openbaring is hieraan nog toegevoegd het verbod van het eten van dieren, die gestikt, doodgeslagen en door een' val of stoot met horens omgekomen, of ook door wilde dieren verscheurd zijn, tenzij men deze laatste soort nog levend gevonden en zelf geslagt heeft en verder alles wat aan afgoden geofferd is. Het gebruik van al wat onschadelijk is, met name van alle spijzen der Schriftbezitters (Joden en Christenen), is daarentegen uitdrukkelijk vergund. S. V: 4–7. Van varkenvleesch schijnen de Arabieren zich reeds vóór den Islam onthouden te hebben. De Sonna heeft vele bepalingen gemaakt omtrent de verschillende soorten van dieren, die men al dan niet mag nuttigen; op dit punt loopen de meeningen der wetgeleerden en het gebruik in de onderscheidene Mohammedaansche landen evenwel uiteen. De meesten verbieden echter het genot van het vleesch van ezels, groote verscheurende dieren (zooals leeuwen, beeren, tijgers enz.), krokodillen, velen ook het gebruik van kikvorschen, schildpadden, oesters, aal, enz. Hoewel er dus veel overeenstemming is in de spijswetten van MOHAMMED met die van MOZES, ziet men toch dat de Mohammedanen menig voedsel, dat den Joden niet geoorloofd is, vrijelijk mogen gebruiken, zooals paarden, kamelen, hazen en meer andere. De Sjiïten achten het vleesch van dieren, die niet door Mohammedanen geslagt zijn, verboden, ja, indien het vee door Sonniten geslagt is, beschouwen zij het als ongeoorloofd. Maar gene staan het gebruik daar-

van toe zoo de slagter een Jood of Christen, doch niet wanneer hij een afgodendienaar is. Als eene curiositeit stippen wij nog aan, dat aardsoorten in het algemeen verboden zijn, doch dat de Sjiïten het gebruik van aarde van het graf van HOESSEIN, den zoon van ALI, als geneesmiddel vergunnen (1).

§ 23. ESCHATOLOGIE.

Ook bij sterfgevallen vinden onderscheidene godsdienstige gebruiken plaats. Hierbij bestaat natuurlijk een groot plaatselijk verschil. Het wasschen, het wikkelen van het lijk in doodskleederen en het begraven met het gelaat in de rigting naar Mekka, alsook het bidden voor den overledene zijn door de Sonna voorgeschreven. Dikwijls laat men vóór en na de begrafenis den geheelen Koran of gedeelten van dit boek opzeggen. Men maakt de graven zóó dat de doode gemakkelijk overeind kan zitten om te antwoorden, als hij door de engelen NAKIR en MONKIR omtrent zijn geloof ondervraagd wordt. Meestal huurt men een priester of schoolmeester, die hem het antwoord voorzegt (talkin). Bij de Malekiten is dit ongebruikelijk. Vaak laat men ook gehuurde vrouwen weeklagen; vrouwen, althans die in Egypte, laten het haar los hangen, leggen hare sieraden af en verwen hare kleederen, armen en handen en de muren der vertrekken met eene donkere kleur.

(1) Na de verovering van Cheibar verbood MOHAMMED het eten van verscheurende dieren en roofvogels, ook het vleesch van tamme ezels, schoon hij dat van wilde ezels veroorloofde. IBN HISJAM, pag. 758; WEIL, pag. 187, en pag. 314. VON TORNAUW, pag. 229, vgg. KEYZER, pag. 117.

Te Medina dragen zij eene witte rouwkleeding. In dit alles zondigen zij tegen het gebod van den profeet, die alleen het weenen bij sterfgevallen heeft toegelaten. Overmatig rouwbetoon heeft MOHAMMED uitdrukkelijk verboden (1). Bij de teraardebestelling pleegt men veelal ook spijzen aan de armen uit te deelen; somtijds wordt hiertoe een buffel of ander dier op het graf geslagt. Velen bezoeken ook de graven en bidden daar; vooral geldt dit, gelijk reeds gezegd is, van de graven van vermaarde of heilige personen.

Een groot gedeelte van den Koran handelt over den toestand van den mensch na zijn dood. De daarop betrekkelijke plaatsen zijn echter niet alle even duidelijk en vele laten ruimte voor eene verschillende verklaring (2). Algemeen gelooft men dat ieder, behalve zeer jonggestorvene kinderen, kort na zijn overlijden door de engelen NAKIR en MONKIR verhoord zal worden omtrent zijn geloof. Indien hij den Islam belijdt, zullen zij hem in vrede laten rusten, zoo niet, dan wordt hij, naar velen denken, tot aan den dag der opstanding op allerlei wijzen gefolterd. Van deze, oorspronkelijk joodsche, meening omtrent ondervraging in het graf, wordt in den Koran niets aangetroffen. Enkele plaatsen, waar sommigen haar aangeduid willen vinden, S. VIII: 52; XLVII: 29 zijn niet zeer duidelijk, maar van zulk eene ondervraging althans leest men daar niets. Wat betreft den toestand der ziel, nadat zij door IZRAËL, den

---

(1) Eenige wetgeleerden geven ook voorschriften omtrent de wijze van rouwbetoon. Zoo, b. v., vindt men bij ABOE SJODJA, die tot de secte der Sjafeïten behoorde, de bepaling dat vrouwen, wier man overleden is, hare sieraden moeten afleggen en zich van reukwerk onthouden. KEIJZER, Precis de jurisprudence Musulmane, pag. 34 en 105.

(2) Vgl. ook Aanteekening 77, 78 en 79.

doodsengel, van het ligchaam gescheiden is, zoo gelooft men dat zij tot aan de opstanding in eene soort van tusschenstaat verkeert (1). Over de plaats waar de ziel in dien tusschenstaat vertoeft, loopen de gevoelens uiteen, schoon men meent dat de zielen der goeden een ander verblijf zullen hebben dan die der boozen. Alleen die van gezanten, profeten en martelaars komen terstond na den dood regtstreeks in het paradijs. Met betrekking tot de laatstgenoemden beroept men zich hiervoor op S. II: 149. Hoewel eenige Mohammedaansche wijsgeeren eene opstanding van het vleesch ontkennen en slechts een wederontwaken der ziel na den dood aannemen, leert de Koran echter uitdrukkelijk het tegendeel. Alle plaatsen, waar dit geleerd wordt, met hen figuurlijk te verklaren, zou eene overgroote spitsvindigheid verraden en men zou daardoor tegen alle regelen eener gezonde exegese zondigen. Vgl. vooral S. LXXV: 3; XXX: 24; XXXVI: 77 vgg. Het viel den profeet niet gemakkelijk zijne tijdgenooten van deze waarheid te overtuigen. Hierom heeft hij het niet aan pogingen laten ontbreken hun die te bewijzen. Hoofdzakelijk beroept hij zich op Gods almagt: „God spreekt: „het zij er en het is er." De ontwikkeling der menschelijke vrucht in de baarmoeder, de vruchtbaarmaking van dorre streken door een' milden regen, dienen meermalen tot analogische bewijzen voor de opstanding der ligchamen. Een ander analogisch bewijs zie men S. XXXVI: 80; (vgl. voorts S. XXXV: 10; XLIII: 10; LIII: 48 enz.) Als historisch bewijs gebruikt hij een verdraaid

---

(1) Men noemt dien Albarzach, vaak met beroep op S. XXIII: 102, schoon het daar die beteekenis niet heeft. In den Koran wordt ook nergens elders van zulk een' tusschenstaat gesproken.

berigt van het verhaalde in Gen. XV: 9 vgg. „En toen ABRAHAM zeide: Heere, laat mij zien hoe gij de dooden levend maakt, sprak Hij (God): gelooft gij nog niet? Gewis, antwoordde ABRAHAM, maar ik wensch dit opdat mijn hart gerust moge zijn. Daarop zeide God: zoo neem dan vier vogelen en deel die in stukken en leg een stuk van hen op alle bergen, roep ze vervolgens, zij zullen snel tot u komen en weet dat God almagtig en alwijs is." S. II: 262. Ook de geschiedenis in S. XVIII: 20, gewoonlijk voor die der 7 slapers van Ephese gehouden, is met hetzelfde doel verhaald.

Den tijd van het einde der wereld kent God alleen. Vgl. S. XXII: 46 en XXXII: 4; Ps. XC: 4. Plotseling en onvoorbereid zal het de stervelingen overvallen. Niettemin zijn er teekenen, waardoor zijne nadering wordt aangekondigd. Het volgende is het voornaamste van hetgeen de overlevering, met beroep op enkele Koranplaatsen, daaromtrent verhaalt. Men onderscheidt die teekenen in grootere en kleinere. Tot de laatste behooren voornamelijk: groote ellende, opschuddingen en opstanden, oorlogen, verval van geloof in de wereld, de verheffing van lieden der laagste klasse tot de hoogste waardigheden enz. De grootere teekenen zijn: I. Het opgaan van de zon in het westen. II. De verschijning van het dier der aarde, een kolossaal gedrogt, dat in de streken van Mekka of ook elders uit den grond zal opkomen. S. XXVII: 84. Hetgeen men van dit dier verhaalt is welligt niets anders dan het product eener verwarde voorstelling van het dier der Openbaring van JOHANNES, vgl. Openb. XIII. III. Inneming van Konstantinopel door 70,000 nakomelingen van IZAÄK. Op hun kreet: er is geen God dan Allah! God is groot!

zullen de muren van zelf invallen. IV. De komst van den Antichrist (Almasih addaddjál of bloot addaddjál). Hij heeft maar één oog en op zijn voorhoofd de letters K. F. R. d. i. káfir (ongeloovige) en rijdt op een' ezel. Groote scharen van Joden zullen hem volgen. Hij verwoest alles op aarde; alleen komt hij niet binnen Mekka en Medina, die door engelen bewaakt worden. JEZUS zal hem eindelijk dooden. Sommigen gelooven dat er tegen den tijd van het laatste oordeel verscheidene Antichristen zullen opdagen. V. De wederkomst van JEZUS, die den Islam zal aannemen, huwen, kinderen verwekken en eindelijk sterven. In zijn' tijd zal er algemeene vrede en groote overvloed in de wereld zijn, leeuwen en kemelen, beeren en schapen zullen te zamen leven, zonder elkander leed te doen, kinderen zullen ongedeerd met slangen spelen. VI. Oorlog met de Joden, waaronder de Mohammedanen eene ongeloofelijke slagting zullen aanrigten. VII. GOG en MAGOG (Jadjoedj en Madjoedj) zullen met een groot leger Jeruzalem belegeren, tot dat zij op JEZUS gebed door God verdelgd zullen worden. S. XXI: 96; vgl. S. XVIII: 93. VIII. Een rook, die over de gansche aarde verspreid zal zijn, S. XLIV: 9; cf. Joël II: 30; Openb. IX: 2. IX. Eene maansverduistering. X. Terugkeer der Arabieren tot hunne vroegere afgoderij, nadat alle geloovigen zullen gestorven en de Koran zelfs uit de wereld verdwenen zal zijn. XI. De ontdekking van een grooten voorraad goud en zilver door ontblooting van een gedeelte der bedding van den Euphraat. Dit voorval zal eene aanleiding zijn tot veler ondergang. XII. Vernieling van de Kaba door de Abyssiniërs. XIII. Dieren en levenlooze voorwerpen zullen spreken. XIV. Een zware

brand zal ergens in Arabië uitbreken. XV. Een afstammeling van KAHTAN (zie pag. 4) zal zich vertoonen en met zijn' staf de menschen voor zich heen drijven. XVI. De Mahdi d. i. de persoon die (door God) geleid wordt, zal op aarde komen. Hij stamt af van MOHAMMED en zal gedurende zijne regering de wereld met geregtigheid vervullen. Reeds meermalen zijn er in Mohammedaansche landen personen opgetreden, die zich voor een' Mahdi uitgaven of door hunne aanhangers daarvoor gehouden werden. Men hoort nu en dan nog wel eens van lieden, die zich dezen titel geven, zich een' aanhang verwerven en een tijd lang weten te handhaven. Dit staat in verband met het geloof van vele Sjiïten, dat de laatste hunner twaalf Imams de Mahdi was, dat hij nog niet gestorven is, maar zich verborgen houdt en eens weer zal verschijnen. XVII. Een wind, die de zielen van allen, die maar een korrel geloof bezitten, van de aarde zal drijven.

In stoute beeldspraak, die aan de zangers van het O. T. herinnert, schildert de Koran de geheele omkeering van al het bestaande op het tijdstip van den oordeelsdag. S. LXXXI, vgl. ook S. LXXXII, XCIX, CI enz. Deze plaatsen en vele andere, waar MOHAMMED blijkbaar figuurlijke uitdrukkingen bezigt, worden echter door de meesten eigenlijk opgevat en alles wat men daarover in dit boek leest is later met overdrijving tot in de kleinste bijzonderheden uitgesponnen (1). De engel ISRAFIL doet een trompetgeschal hooren en dit is het teeken dat de wereld onmiddelijk een einde neemt. Hemel en aarde veranderen, de hemel wordt za-

(1) Evenwel is het op verre na niet overal even duidelijk, waar de Koran in de passages omtrent den jongsten dag beeldspraak of eigenlijk op te vatten uitdrukkingen gebruikt. Vgl. WEIL, pag. 388 en Aanteekening 78 en 79.

mengevouwen, zon en maan worden verduisterd, sterren vallen, de aarde beeft, de bergen verstuiven als vlokken wol. Er is algemeene doodsangst en verwarring, zoodat het haar van kinderen wit wordt als dat van grijsaards. In digte wolken gehuld daalt Allah met zijne engelen neder. Alle schepselen vergaan, ook de engelen sterven, het wereldgerigt begint. God doet aan ieder het boek ter hand stellen, waarin alle zijne daden staan opgeteekend; hij die het in zijne regterhand krijgt, gaat in het paradijs. Wie het in de linkerhand ontvangt, is voor de hel bestemd. 's Menschen handelingen worden gewogen op de weegschaal. Zelfs de geringste, al had zij slechts de zwaarte van een korrel mostaardzaad, wordt in aanmerking genomen en kan de schaal doen overslaan. De goede zal God tienvoudig beloonen, voor de kwade ontvangt men slechts de juiste maat van vergelding die zij verdienen. De aangezigten der zaligen zullen wit zijn, die der verdoemden zwart als de nacht. Oogen, ooren en huid van de boozen getuigen tegen hen. Geene voorspraak van de eene ziel voor de andere is te dien dage bij God geldig. Ook de geesten (djin en satans) worden dan veroordeeld en naar den maatstaf van hunne daden beloond of gestraft. Vgl. S. II: 206; XIX: 69; XXI: 104 vgg.; XXXIX: 67 vgg.; XLI: 19 vg.; LXXVII: 13 vg.; LXXVIII: 20; LXXXI: 1 vg.; LXXXIV: 1 vgg.; XCIX; CI enz. — Den duur van het oordeel stellen vele geleerden op een' halven dag, volgens anderen zal het in minder dan een oogwenk zijn afgeloopen. Het is ook een zeer algemeen gevoelen, dat alle zielen na het oordeel eene brug (çirât) zullen overgaan, die over het midden van de hel is gebouwd. Zij is fijner dan een haar, scherper dan het lemmet van een zwaard

en bovendien nog aan weerszijden met stekels en doornen bezet. De goeden, met MOHAMMED aan het hoofd, ijlen daarover heen met de snelheid van den wind naar het paradijs. Maar zoodra de boozen die betreden, gaat het licht uit, dat de goeden bescheen en weldra glijden zij af en storten in den gapenden afgrond der hel. Vóór hunne aankomst in het paradijs, worden de zaligen nog gelaafd door een' dronk van het wonderbaar verkwikkende water uit den vijver van MOHAMMED, dat uit al-Kauthar, naar men meent, eene rivier van het paradijs, daar heen geleid wordt.

De uitgestrektheid van het paradijs is gelijk aan die van hemel en aarde. Daar wacht de zaligen een onbeschrijfelijke overvloed van allerlei zingenot, dat de Koran met gloeijende kleuren schildert, meestal in tegenstelling met de verschrikkelijke folteringen der verdoemden. De benamingen, die aan dit verblijf gegeven worden, (djannátoe adnin, d. i. tuinen van Eden, tuinen van genot en vreugde, lusthoven, en djannátoe l-firdausi, (tuinen van het paradijs), of bloot alfirdaus) dragen een' joodschen en christelijken stempel, al is ook het woord firdaus van Perzischen oorsprong. In kostbare kleederen van groene zijde gehuld, met parelen en gouden armringen versierd, rusten de zaligen daar op zachte kussens, onder lommerrijke lotusboomen zonder doornen en talhboomen, die van boven tot beneden met vruchten zijn beladen. In hunne nabijheid stroomen beken van helder water, wijn, melk en zuiveren honig. Eeuwig jeugdige knapen bieden hun den geurigen paradijsdrank aan, die geen hoofdpijn verwekt noch bedwelmt. De boomvruchten buigen zich naar hen toe, zoodat men ze zonder moeite kan plukken. Zij leven er in vereeniging met hunne

ouders, vrouwen en kinderen, in zoover die niet door ongeloof de zaligheid hebben verbeurd en in omgang met de Hoeri's, de schoone bewoneressen van den lusthof, die uit eene fijnere stof dan die van aardsche ligchamen geschapen zijn. Zij verheugen zich in het gezelschap der profeten, martelaars en andere regtvaardigen, die God evenzeer beweldadigd heeft als hen. Men hoort geen twist noch ongepaste taal. Alle wrok en vijandschap is van daar verbannen. Vrede! roepen de zaligen elkander toe; hunne woonplaats heet een verblijf van den vrede (daroe-s-salami). Door alle poorten komen engelen binnen. „Vrede zij u!" roepen zij de zaligen toe, „omdat gij volhard hebt! Hoe aangenaam is uwe laatste woning!" Niet allen echter genieten dezelfde mate van geneugten; de hoogste trap van zaligheid valt ten deel aan degenen, die in geloof en deugd anderen zijn voorgegaan. Vgl. S. II: 23; III: 127; IV: 71, VII: 41; X: 26; XIII: 22; XVIII: 107; XXXVII: 30; LII: 17 vgg.; LV; LVI; LXXVI; LXXVIII: 30 vgg.; LXXXIII: 20 vgg.; LXXXVIII enz.

Hoewel, zooals gezegd is, eenige Mohammedanen de bovengenoemde schilderingen van den Koran oneigenlijk verstaan en allegorisch verklaren, worden zij door de meerderheid niet alleen in eigenlijken zin opgevat, maar zelfs nog met vele toevoegselen verrijkt, die de overlevering aan MOHAMMED in den mond legt. Tot deze behooren hetgeen men verhaalt van den boom Toeba, uit wiens vruchten zijden kleederen en prachtig opgetuigde rijdieren, zoodra men dit verlangt, te voorschijn komen, van den visch Noen, wiens lever toereikend is om 70,000 menschen te voeden, van het water der rivier Kauthar, dat witter dan melk en welriekender dan muskus zou

zijn; aan hare oevers staan zoo vele bekers als er sterren zijn in het firmament en wie daarvan drinkt, lijdt nimmer weêr dorst. De paradijsbewoners genieten eene eeuwige jeugd; gelijk ADAM hebben zij eene gestalte, die 60 ellen hoog is. Ieder van hen heeft het vermogen om zooveel genot te smaken als honderd menschen hier op aarde. De geringste zal 80,000 dienaren bezitten en 72 Hoeri's zullen zijne gaden zijn, behalve de vrouwen, die hij reeds in deze wereld had. Het oor wordt door de heerlijkste muzijk gestreeld, vooral door het verrukkelijk gezang van den engel ISRAFIL. Maar het zien van Gods aangezigt elken morgen en avond beschouwen eenigen, althans sommige wijsgeeren, als de hoogste mate van geluk, die aan iemand ten deel valt. Volgens de orthodoxen is het paradijs reeds vóór de grondlegging der aarde geschapen, hetgeen eenige onregtzinnigen ontkennen. Sporen van eene meer geestelijke voorstelling der vreugde van het paradijs, kunnen wij niet met sommigen in de plaatsen S. XLI: 30; LXXXIX: 27 vgg. enz. vinden. Eenigzins meer komt zulk eene opvatting uit S. IX: 73 waar wij lezen dat Gods welbehagen het uitnemendste is, dat aan de zaligen ten deel valt. Welligt kan men ook hiertoebrengen S. LXXV: 23.

De gewone naam der hel is Djahannam (Gehenna). Buitendien vinden wij in den Koran nog verscheidene namen, hetzij van de hel in het algemeen of wel van bijzondere afdeelingen, waarin zij volgens de uitleggers is gesplitst. De Koran zegt dat zij zeven poorten heeft en voor elke poort een bijzonder gedeelte der verdoemden is bestemd. Niet alleen door menschen, maar ook door ongeloovige djin en satans is zij bevolkt. Als

God haar toeroept: „zijt gij vol?" dan antwoordt zij: „hebt gij er nog meer?" De dood grimt hare bewoners van alle kanten aan, maar zij zullen toch in eeuwigheid niet sterven. Aan handen en voeten geketend, zullen zij met teer bedekt zijn en hunne aangezigten in vlammen gehuld; bovendien worden zij nog door verzengende winden en een' verstikkenden rook gekweld. Met kokend water zal men hen begieten en dit zullen zij drinken als een dorstige kameel. Hun voedsel zal bestaan in vuile stoffen en in de vruchten van den boom Zakkoem, die de gedaante van duivelskoppen hebben en in hunne ingewanden zullen zieden als gesmolten metaal. In den laagsten afgrond van het vuur zullen de huichelaars zijn, die geloof veinsden, maar in hun hart afkeerig waren van waarheid en deugd. In wanhoop smeeken de verdoemden dat het hun nog vergund moge zijn voor een' korten tijd op aarde weder te keeren, maar het is te laat. Dat het verblijf in de hel eeuwig zal duren, wordt zeer dikwijls gezegd; op enkele plaatsen is echter eenig uitzigt geopend op een mogelijk einde der straffen. Vgl. over de hel S. IV: 144; VII: 36 en 48; XI: 109 en 120; XIV: 18 vgg.; XIX: 69; XXI: 98 vgg., XV: 44; XXXVII: 60 vgg.; XLIV: 43; L: 29; LVI: 51 vgg.; LXIX: 36; LXXIV: 26; LXXIX: 36; LXXXVIII; XCVIII: 5; CI: 6; CIV (1). Volgens de overlevering en de leer der orthodoxen zullen alleen ongeloovige schriftbezitters en afgodendienaars voor eeuwig in de hel blijven. De Muzelmannen zullen na eenige eeuwen, op zijn hoogst na 70, daaruit verlost worden. Ook onderscheidt de Sonna de zeven afdeelingen der hel door afzonderlijke benamingen en

(1) Vgl. mede Aanteekening 80.

kent aan elke hare bepaalde klasse van bewoners toe. Zoo is de tweede (alladhá) de woonplaats der Joden, de derde (alHotamá) die der Christenen, de zevende, die de laagste en verschrikkelijkste van alle is, strekt aan de huichelaars tot verblijf. Omtrent dit laatste punt komen allen overeen, dewijl de Koran daarop wijst; overigens bestaat er verschil van gevoelen omtrent de bevolking van iedere afdeeling. Wij behoeven naauwelijks te zeggen dat de Moslemen er zich ook op gespitst hebben om nog veelsoortiger en vreesselijker folteringen uit te denken dan de Koran vermeldt en om die naar gelang van de klasse, waartoe de verdoemde behoort, te bepalen. In S. VII: 41 vgg. is spraak van een' muur of eene soort van afdeeling (Alaráf) die paradijs en hel van elkander scheidt. De bewoners dezer afdeeling zien en spreken met die van de beide andere verblijven. Onder de vele meeningen omtrent hen die daar vertoeven, is deze de meest algemeene en waarschijnlijkste, dat Alaráf bestemd is voor degenen, wier goede werken juist gelijk staan met hunne slechte daden en die dus evenmin belooning als straf waardig gekeurd worden. MOHAMMED schijnt zich dezen muur als niet zeer breed voorgesteld te hebben, daar hij de bewoners van paradijs en hel als met elkander sprekende beschrijft.

De geheele leer van den Koran omtrent opstanding der ligchamen, laatste oordeel, hel en paradijs is klaarblijkelijk uit joodsche bronnen, met name uit den Talmud, geput. Wij hebben er reeds hier en daar op gewezen, hoe enkele trekken ook aan de H. S. herinneren. Sommige der voorboden van het wereldgerigt, de boeken, de weegschaal, de brug over de hel, hare zeven afdeelingen, haar gewone naam en die van het paradijs, vele bijzonderheden in de

beschrijving van beide, verschillende trappen van zaligheid, den wal (alaráf), dit alles vinden wij ook in de schriften der Talmudisten. Hetzelfde geldt van verschillende beelden en uitdrukkingen van den Koran betrekkelijk het leven hier namaals. De voorstelling dat God de dooden evenzoo zal opwekken, gelijk hij het aardrijk vruchtbaar maakt door een' verkwikkenden regen, komt ook meermalen in den Talmud voor. Van denzelfden oorsprong is het denkbeeld dat God den booze hier in dit leven overvloed geeft van alles wat tot zijn uitwendig geluk en zingenot kan dienen, opdat later zijne verantwoording en straf des te grooter zij. Het omgekeerde, dat rampen de vromen treffen, opdat de zaligheid der toekomende wereld zijn erfdeel zij, missen wij in den Koran. MOHAMMED toch stond op een te laag standpunt van ontwikkeling, dan dat hij zich een geluk geheel zonder zingenot had kunnen voorstellen. Bovendien zou de leer dat het ware heil van den mensch niet bestaat in het bezit van aardsche goederen bij zijne tijdgenooten natuurlijk volstrekt geen ingang gevonden hebben. Ook hetgeen wij lezen omtrent het getuigenis, dat de ledematen van den mensch bij het wereldgerigt tegen hem zullen afleggen (S. XXIV: 24; XXXVI: 65), het gevoelen dat de afgoden het verblijf in de hel met hunne vereerders zullen deelen en de uitdrukking S. VII: 38 herinneren aan den Talmud, al is ook laatstgenoemde plaats misschien uit het Evangelie ontleend. Vgl. Matth. XIX: 24; Mark. X: 25; Luk. XVIII: 24 (1). Aan den Talmud herinnert mede het

---

(1) Wij lezen daar (S. VII: 38), dat de ongeloovigen niet in het paradijs zullen komen totdat de kemel door het oog van de naald zal gaan. Meer bijzonderheden omtrent de verklaring dezer plaats kan men vinden bij de uitleggers en vertalers, bij GEIGER, GEROCK en anderen.

gezegde omtrent den boom Zakkoem en S. L: 29 (Gods toeroep aan de hel en haar antwoord, zie pag. 252) vgl. Jes. V: 14 en de verklaringen der Talmudisten bij deze plaats. Groote overeenkomst met de leer van den Koran omtrent den jongsten dag en het leven hier namaals is verder te vinden in de geschriften der Parsen. De Hoeri's van den Koran ontmoeten wij slechts daar en niet in Joodsche werken. Niettemin schijnt ons de meening zeer gewaagd toe, dat vele of de meeste eschatologische voorstellingen van MOHAMMED van de Parsen zouden zijn overgenomen. Daar Islam en Jodendom in bijna alle hoofdleeringen en in vele bijzonderheden van minder belang zoo in het oogloopend met elkander overeenstemmen, zoo houden wij het voor het waarschijnlijkst dat MOHAMMED ook voor het onderhavige punt de Joden tot leermeesters heeft gehad en dat hij slechts zeer weinig regtstreeks van de Parsen ontleende. Het gelijksoortige van zoovele voorstellingen der Parsen en der Joden verklaart men misschien het best uit den invloed, dien het Parsisme sedert de Babylonische ballingschap op de godsdienstige begrippen der laatsten heeft uitgeoefend.

GESCHIEDENIS VAN DEN ISLAM.

VERBREIDING. CHALIFEN. SECTEN.

De eerste opvolger (chalif) van den profeet moest aanvankelijk alle zijne krachten inspannen om zich in de regering te handhaven tegen de rebellen. Velen vielen van hem af, wijl zij tot nog toe in het geloof geleefd hadden dat MOHAMMED onsterfelijk was; de meesten wel om het opbrengen der armenbelasting te ontgaan. Zij schaarden zich ten deele onder de banier van eenige valsche profeten, die de rol van een tweeden MOHAMMED trachtten te spelen. Eenigen van hen hebben wij reeds genoemd en daarbij gemeld dat zij spoedig, na een meer of minder hardnekkigen tegenstand, geslagen werden. Zoo gelukte het hem de opstandelingen achtereenvolgens, althans voorloopig, te bedwingen. Onder het chalifaat van ABOE BAKR (632–634) bepaalden de veroveringen buiten Arabië zich slechts tot eenige Perzische en Syrische grenssteden. Eerst onder OMAR werd de krijg met veel meer nadruk gevoerd. Deze aanvankelijke overwinningen waren voornamelijk te danken aan CHALID, een monster van wreedheid, maar die van alle Arabische veld-

heeren in dien tijd onbetwistbaar de grootste talenten aan den dag legde.

Eene der belangrijkste daden van ABOE BAKR was wel de verzameling der fragmenten van den Koran. In het derde gedeelte van dit werk hebben wij reeds vrij uitvoerig daarover gesproken. Wij moeten dus den lezer daarheen verwijzen (pag. 143).

ABOE BAKR leefde zeer eenvoudig en matig. Nog als chalif hield hij zich met zijne handelszaken bezig en plagt zelf zijn vee naar de weide te drijven, tot dat hij op aandrang zijner vrienden besloot, zijn' tijd geheel aan de zorg voor den staat te wijden. Hij leidde een zeer zedelijk leven en hield zich streng aan de geboden van den Koran. Van onnoodige wreedheden had hij den grootsten afkeer en keurde die in anderen af. Men heeft hem wel eens zijne toegevendheid omtrent CHALID verweten, dien hij tegen OMARS raad in zijn ambt liet. Maar hij zag in dat deze onmisbaar was voor de heerschappij van den Islam en dat het misschien ondoenlijk zou zijn hem te verwijderen. Hij stierf waarschijnlijk ten gevolge van eene in het bad gevatte koude en niet, zooals sommigen meenen, door vergif. Nog vóór zijn' dood had hij de vrienden van MOHAMMED overgehaald om OMAR tot zijn' opvolger te benoemen, die trouwens reeds bij zijn leven, even als bij dat van den profeet, den grootsten invloed had uitgeoefend.

De oorlog in Perzië eischte reeds bij den aanvang van OMAR's bewind (634–644) de meest mogelijke krachtsinspanning van de zijde der Muzelmannen. Hierom werd zelfs een gedeelte van het Syrische leger daarheen gezonden en aan de Arabieren, die bij MOHAMMED's dood van den Islam waren

afgevallen en onder ABOE BAKR weer onderworpen, verlof gegeven om in krijgsdienst te treden, waartoe het uitzigt op rijken buit velen verlokte. De Perzen werden nu in eenige gevechten van minder belang geslagen, maar bevochten zelve eene glansrijke overwinning op de Moslemen in de streken van den Euphraat, nabij de ruïnen van Babel in den zoogenaamden Bruggenslag. Deze draagt dien naam, omdat een Arabier de brug over den Euphraat vernield had om zijne reeds geslagene landgenooten tot een' wanhopigen strijd op leven en dood te nopen. Dit doel werd echter niet bereikt; bijna ware het geheele leger in de pan gehakt of verdronken. Bovendien verloor het zijn' dapperen veldheer ABOE OBEID (634). Sedert keerde zich echter het geluk naar de zijde der Arabieren, schoon zij niet dan door de grootste dapperheid en met een belangrijk verlies van manschappen over de Perzen konden zegevieren. Eene geduchte nederlaag bragt MOTHANNA hun toe in den eersten slag bij Kadesia, (ongeveer 9 uren ten westen van Bagdad) en plunderde daarop Bagdad, waar juist eene groote jaarmarkt gehouden werd. Gewigtiger nog was de tweede slag bij Kadesia, die drie dagen duurde en de Moslemen, onder aanvoering van SAD IBN ABI WAKKÁS, in het bezit stelde van het geheele zuidwesten van Perzië. Zevenduizend van hen bleven op het slagveld. Onder deze waren ook de vier zonen der beroemde dichteres CHANSA. Op het berigt van hun dood sprak zij: „God zij geprezen, die mij door het martelaarschap mijner zonen heeft onderscheiden!". OTBA stichtte nu Basra (Bassora), voornamelijk met het doel om de streken aan de golf van Perzië te beheerschen en de strijdkrachten der Perzen te verdeelen. Nu viel ook de hoofd-

stad Madai, ongeveer ter plaatse waar vroeger Ctetiphon stond, in handen der Arabieren. Van den buit dien men daar vond, kreeg elk der 60,000 manschappen van hun leger 12,000 zilveren drachmen voor zijn aandeel, na aftrek van het vijfde gedeelte dat voor de schatkist van den staat bestemd was. In deze streek werd vervolgens Koefa gesticht, aan een' westelijken arm van den Euphraat, die later verdwenen is, niet alleen wegens de gezondere ligging, maar ook vooral om de heerschappij van den chalif te handhaven tegen de vijanden en over de landvoogden van dit afgelegen oord. De geheele streek van den Oxus tot den Euphraat en van den Caucasus tot nabij den Indus werd nog onder OMAR door de Moslemen deels veroverd en bezet, ten deele in meerdere of mindere mate aan hun gezag onderworpen. De Perzen hadden wel is waar reeds spoedig hunne zwakke vorstin BOERAN onttroond en den eenentwintigjarigen JEZDEDSJERD in hare plaats aangesteld, maar ook deze kon zich niet handhaven, hoezeer hij krachtige maatregelen nam. Na eene langdurige vlugt van de eene streek naar de andere, werd hij eindelijk vermoord. De oorzaken van dezen spoedigen val van het Sassanidenrijk zijn voornamelijk te zoeken in inwendige verdeeldheden, een slecht bestuur en de onvoorzigtigheid waarmede men zich aan groote veldslagen waagde tegen troepen van eene voorbeeldelooze dapperheid, die men, door den krijg slepend te houden, gemakkelijk had kunnen uitputten. Overigens erlangden de Perzen in het algemeen tegen betaling eener schatting vrijheid van godsdienst. Het heeft nog zeer lang geduurd eer de Islam in dit land zegepraalde. Hij heeft daar echter altijd slechts voor het uiterlijke geheerscht. Het Deïsme van MOHAMMED

kon de pantheïstische rigting van den Perzischen geest nooit verdringen. Nog in het laatst der 17e eeuw waren eene menigte aanhangers der oude godsdienst van ZOROASTER overgebleven, waar aan het trouwens ook thans nog in Perzië niet geheel ontbreekt (1). Herhaaldelijk ontstonden ook opstanden. Het is de chalifen nooit gelukt die voor goed te keeren, en uitgestrekte gewesten maakten zich weldra van lieverlede onafhankelijk van hunne magt.

Reeds ABOE BAKR had ook een leger naar het Byzantijnsche rijk gezonden, maar de beslissende overwinningen hadden eerst plaats nadat OMAR tot de regering was verheven. De eerste veldslag viel voor bij de Jarmoek, niet ver van het meer van Tiberias, waar de Grieken eene geduchte nederlaag leden, ook door het verraad van een hunner bevelhebbers, die te midden van den strijd tot de vijanden overliep. Een gevolg daarvan was de verovering van Damaskus, schoon niet dan na een langdurig beleg. Spoedig waren de Arabieren meesters van geheel Syrië en Mesopotamië. Jeruzalem wilde zich slechts aan den chalif in persoon overgeven. Bekend is het verhaal van de eenvoudige wijze, waarop de vorst zijn intogt deed. Op de plaats, waar SALOMO's tempel zou gestaan hebben, liet hij eene moskee bouwen, nog heden een van de voornaamste heiligdommen van den Islam. — Na de verovering van Syrië zond OMAR zijn' bekwamen veldheer AMROE naar Egypte, die dit land zeer spoedig en gemakkelijk onderwierp, inzonderheid omdat hij door de Kopten

(1) Volgens het nieuwste berigt zijn er thans nog ongeveer 8000 in verschillende streken van Perzië. Vgl. ook De Gobineau Trois ans en Asie, Paris 1859. De meeste belijders van het Parsisme vindt men, gelijk bekend is, in de streken van Bombay en Guzerate.

als een verlosser van het juk der Byzantijnsche keizers beschouwd werd. De Kopten toch werden, als aanhangers der monophysitische leer, door de orthodoxe Grieken zeer onderdrukt en hunne geestelijken in het bijzonder hadden over vervolgingen te klagen. Bij den sectenhaat voegde zich nog de nationale afkeer van de Grieken. Bij het verdrag kregen de Kopten volle vrijheid van godsdienst en de belofte van beveiliging tegen verdrukking, terwijl hun slechts eene zeer matige belasting werd opgelegd. Alleen Alexandrië werd niet dan na langen tegenstand veroverd. Het is nog altijd een betwist punt of de bibliotheek aldaar op last van OMAR verbrand zou zijn. Vele Kopten namen van tijd tot tijd den Islam aan. Reeds hier in OMAR's tijd zien wij het feit, dat zich later zoo menigmaal herhaalt, dat de Mohammedanen de verovering van vele Christenlanden voor een groot deel te danken hadden aan den bijstand der Christenen zelve, die hunne partij kozen. AMROE stichtte Fostat, het tegenwoordige Oud Kaïro, waar hij zich als landvoogd vestigde. Van daar liet hij een kanaal graven naar de Roode Zee, of liever den reeds vroeger bestaanden waterweg tusschen deze en den Nijl weer bevaarbaar maken. Ook veroverde hij een groot deel van Noord-Afrika, tot voorbij Tripoli. Overigens werd Egypte door den weelderig levenden AMROE zoowel als door OMAR uitgezogen. De chalif trachtte steeds aan de onderworpene landen zooveel mogelijk af te persen, om de schatkist te Medina te stijven. Ook sommige van zijne stadhouders zochten zich ten koste hunner onderdanen te verrijken. Deze geweldenarij kostte OMAR het leven. Een handwerksman uit Koefa, van wien hij eene te zware belasting eischte, vermoordde hem in de moskee († 644).

Tot de gewigtigste daden van OMAR behoort nog zijne verordening omtrent de finantiën. Hij liet de inkomsten van den staat opteekenen en regelde de toelagen uit de schatkist, die voor de soldaten en de verwanten van MOHAMMED bestemd waren. De laatsten werden inzonderheid rijkelijk bedacht. Zoo legde hij den eersten, hoezeer dan ook gebrekkigen grondslag, tot regeling der finantiële zaken van het rijk. Dit werkte ook gunstig op de vermeerdering van zijn leger, daar de troepen nu nog op andere voordeelen konden rekenen, die zekerder waren dan de wisselvallige buit. In verband met dezen maatregel voerde hij de Mohammedaansche jaartelling in, daar men bij het opmaken van de registers der belastingen geene vaste en algemeene tijdrekening kon ontberen. De vlugt van den profeet uit Mekka stelde hij tot punt van aanvang. Ook aan de handhaving van regt en bevordering van veiligheid liet OMAR zich veel gelegen liggen, althans wat Arabië betreft, want de onderworpene landen liet hij stelselmatig uitzuigen en van partijdigheid jegens sommige personen is hij niet vrij te pleiten. Toen eens eene karavaan des nachts te Medina aankwam en hare bewakers in slaap gevallen waren, ging hij zelf met zijn vriend ABDALLAH bij haar de wacht houden. Hij leefde even sober en eenvoudig als ABOE BAKR. Een' zijner zonen, die wijn dronk en zich aan losbandigheid schuldig maakte, liet hij dood geeselen. Zijne vrouwen hield hij uit ijverzucht steeds opgesloten, hetgeen het vermoeden begunstigt dat de beperkingen, die de Koran aan de vrouw oplegt, op zijn' raad door MOHAMMED voorgeschreven zijn. Ook de bepaling dat de ongeloovigen zich door hunne kleeding van de geloovigen zouden onderscheiden, is van hem afkomstig. De voornaamste voorwaarden, waarop

hij aan de Christenen godsdienstvrijheid verleende, waren, behalve de genoemde onderscheiding in kleeding, de betaling van een hoofdgeld, de verpligting om aan elk Mohammedaansch reiziger gedurende drie dagen gastvrijheid te betoonen, het toelaten der Moslemen in de kerken, verwijdering van kruisen en klokken, onthouding van beleedigende uitdrukkingen omtrent den Islam, en verbod om te paard te rijden en nieuwe kerken te bouwen. De Kopten erlangden echter nog eenigzins gunstigere bepalingen, onder anderen was het hun veroorloofd kruisen op de kerken te hebben. Een zijner eerste maatregelen was de verbanning der Christenen uit Nadjran, waarbij hij echter zorgde dat zij, wat hun eigendom betreft, geene verliezen leden. Later deed hij ook de Joden uit Cheibar en Wadi-l-Koera naar Koefa verhuizen. Naar zijn voorgeven geschiedde dit opdat niet twee godsdiensten op het arabisch schiereiland zouden heerschen. De getrouwe naleving der voorschriften van den Koran legde hij zichzelven zoowel als anderen als eersten pligt op, hoe zeer hij enkele malen, wanneer de staatkunde dit scheen te vereischen, wel eens inbreuk daarop maakte (1). Zijne voornaamste beteekenis heeft hij als de stichter van het groote rijk der Arabieren en de eigenlijke grondvester der heerschappij van den Islam. Zijn hoofddoel bleef echter Arabië te verrijken en magtig te maken en de verbreiding der godsdienst stond hierbij zelfs op den achtergrond. Met talent en energie wist hij gebruik te maken van de verdeeldheid en zwakheid zijner vijanden, die zoo dikwijls

(1) Vgl. WEIL, Chalifen, p. 61. Verscheidene nog heden geldige wetten worden aan hem toegeschreven. De belangrijkste hebben wij reeds hier en daar genoemd.

met ontrouw, verraad of onverschilligheid hadden te kampen. De groote oorzaak echter van de verbazende veroveringen der Arabieren onder hem en zijne opvolgers is te zoeken in de religieuse geestdrift der soldaten en hunne zucht om door den dood op het slagveld onmiddelijk het paradijs in te gaan, gepaard met de begeerte naar buit. De Koranlezing, het gebed, ja zelfs het bloote uitspreken der geloofsbelijdenis of de aanroeping van Allah en zijn profeet, bragten vaak wonderen te weeg. De veldheer ging voor in den gebede en zeide gedeelten van den Koran op in tegenwoordigheid des legers. Somtijds bereidde men zich door vasten tot den strijd voor. Bovendien kenden de soldaten weinig behoeften en waren door hun vroeger leven in de woestijn tegen ontberingen gehard. Ook weet men dat het enthusiasme zich snel voortplant. Velen, die anders overschillig waren omtrent godsdienst, werden door het voorbeeld hunner makkers met fanatisme en heldenmoed bezield. Dat de bewoners der verwonnene landen toen en later over het algemeen meerendeels den Islam aannamen, is niet zoozeer toe te schrijven aan dwang of vervolging, als wel voornamelijk aan de gemakkelijkheid, waarmede men tot de nieuwe godsdienst kon overgaan. Het was genoeg dat men met de lippen beleed: „er is geen God dan Allah en MOHAMMED is zijn gezant;" om broeder van alle Muzelmannen en deelgenoot hunner voorregten te worden. Met de besnijdenis en vele andere verpligtingen nam men het, althans in den beginne, dikwijls niet zoo naauw. Even als van MOHAMMED, zoo worden ook van de eerste chalifen, in het bijzonder van OMAR, vele wonderen verhaald. Op zijn gebed zou de Nijl op eenmaal tot eene aanzienlijke hoogte gerezen zijn. Grieksche gezanten wilden hem bij zekere

gelegenheid vermoorden, maar plotseling verschenen twee leeuwen, waarop zij de vlugt namen. Meer dergelijke verhalen gaan wij met stilzwijgen voorbij. In het algemeen zijn de berigten der geschiedschrijvers omtrent de genoemde chalifen zoo vol overdrijving, dat men hen niet dan met groote behoedzaamheid kan raadplegen.

OMAR had te vergeefs gepoogd ABDARRAHMAN te bewegen zijn opvolger te worden. Nu droeg hij aan de zes oudste vrienden van MOHAMMED op, een' uit hun midden hiertoe te benoemen. Zij waren, behalve genoemden ABDARRAHMAN, ALI, OTHMAN, SAD IBN ABI WAKKÂS, TALHA en ZOBEIR. Voornamelijk door ABDARRAHMAN's invloed viel de keus op OTHMAN.

Onder zijne regering (644–656) werd de heerschappij der Arabieren niet veel verder uitgebreid; hoofdzakelijk werd slechts een gedeelte van Noord-Afrika daaraan toegevoegd. Men moest zich veelal daartoe bepalen het eenmaal veroverde te behouden en te bevestigen. Bijna geheel Perzië kwam in opstand tegen de zwakke bezetting, die men had achtergelaten en eerst onder OTTMAN werd het eigenlijk aan de chalifen onderworpen. Ook te Koefa, Bassora en in het bijzonder in Egypte stond men tegen den chalif op. In deze opstanden hadden de vrienden van MOHAMMED, met name ALI, TALHA en ZOBEIR, ja zelfs AÏSJA, de weduwe van den profeet, de hand. Door verregaande begunstiging zijner verwanten maakte OTHMAN zich deze drie tot bittere vijanden. Ook gaf hij grooten aanstoot door zijne redactie van den Koran en het verbranden van alle hem toegezondene afschriften. Vgl. pag. 144. Eindelijk werd hij door de rebellen in zijn huis te Medina belegerd en vermoord. Hij bereikte een ouderdom van 82 jaren.

MOAWIJA, de landvoogd van Syrië, de magtigste zijner gunstelingen, die hem gemakkelijk had kunnen redden, liet hem aan zijn lot over. De zwakheid van OTHMAN vormt het sterkste contrast met de energie en krachtvolle regering van OMAR.

De opstandelingen riepen ALI tot chalif uit. Ook de bewoners van Medina, TALHA en ZOBEIR huldigden hem, de twee laatsten niet dan gedwongen. ALI weigerde de heerschappij in het eerst, maar liet zich toch vervolgens bewegen die aan te nemen. AÏSJA verklaarde zich dadelijk tegen hem; TALHA en ZOBEIR voegden zich bij haar. Nabij Basra had tusschen deze drie en ALI de kameelslag plaats, dus genaamd, omdat AÏSJA, op een kameel gezeten, daaraan deelnam (656). ALI overwon en nam haar gevangen. Hij behandelde haar met veel verschooning en liet haar naar Medina terugbrengen. TALHA en ZOBEIR sneuvelden (1). Nu trok hij op tegen MOAWIJA, den landvoogd van Syrië, die een bloedverwant was van den vermoorden OTHMAN en reeds daarom alleen ALI vijandig moest zijn. Bij Çiffin, aan den westelijken oever van den Euphraat, niet ver van Rakka, raakten de beide legers slaags. Toen MOAWIJA op het punt was van het onderspit te delven, liet hij eenigen zijner soldaten Korans op de punten hunner lansen steken en verzoeken dat men met den strijd zou ophouden en zich aan de uitspraak van Gods openbaring onderwerpen.

---

(1) Deze beide vrienden van den profeet behooren onder de verachtelijkste lieden, die wij tot dusverre hebben ontmoet. Zij streefden slechts naar heerschappij en het opstapelen van onnoemelijke schatten, en ontzagen geene middelen tot bereiking van hun doel. Hoewel zij zelve alles tegen OTHMAN hadden opgezet en aan zijn ondergang medepligtig waren, schaamden zij zich niet in de moskee te Medina eene lofrede op hem te houden en wraak voor zijn vergoten bloed te eischen.

steken en verzoeken dat men met den strijd zou ophouden en zich aan de uitspraak van Gods openbaring onderwerpen. Vervolgens kwam men overeen, dat zoowel ALI als MOAWIJA ieder een' scheidsregter zouden kiezen, die het chalifaat aan hem zou opdragen, die volgens de voorschriften van den Koran de billijkste aanspraak daarop kon maken. MOAWIJA koos AMROE. ALI, die door verraders onder zijne troepen tot deze overeenkomst gedwongen was, moest nu nog verder toegeven dat ABOE MOESA, een zijner geheime vijanden, tot scheidsregter van zijnen kant werd benoemd. Maar terstond sloegen 12,000 zijner soldaten aan het muiten. Zij verklaarden hem voor lafhartig en berispten hem dat hij, in plaats van op God te vertrouwen, zijn lot en dat van den Islam aan twee snoode lieden in handen had gesteld. Zij eischten dat hij op het verdrag zou terugkomen. Ten deele bestonden zij uit dweepers, ten deele uit verraders. Men noemde hen Charidjiten, (d. i. die uittreden, opstandelingen) hetgeen later een sectennaam werd. ABOE MOESA stelde nu voor dat men ALI zoowel als MOAWIJA zou ontslaan en een' nieuwen chalif kiezen. Nu sprak AMROE tot de menigte: „gij ziet dat zelfs de scheidsman die door ALI gekozen is, hem de heerschappij ontzegt, ik stem hieromtrent geheel met hem in, maar erken MOAWIJA als den regtmatigen vorst." ABOE MOESA trok zich nu terug en het geluk der wapenen zou van lieverlede beslissen wie chalif zou zijn. ALI wendde zich eerst tegen de Charidjiten, wier aantal intusschen zeer toegenomen was. Hij sloeg hen bij Nahrawan, niet ver van Bagdad. Het grootste gedeelte hunner troepen, wien het slechts om rooven en plunderen te doen was, verstrooide zich en slechts de eigenlijke dweepers, nog geene 2000 in aantal, sneuvelden voor hunne overtuiging. De troepen, die ALI onder zijn bevel had

wenschten eerst in Koefa eenigen tijd uit te rusten en leeftogt te verzamelen. Later kon hij hen echter niet meer onder de wapenen krijgen. Terwijl hij dus tot eene gedwongene werkeloosheid veroordeeld was, ging de eene landstreek na de andere voor hem verloren. AMROE veroverde Egypte voor MOAWIJA. Jemen, de steden Mekka, Medina en andere vielen mede in handen van zijne veldheeren, hoezeer ALI de beide laatsten en een gedeelte van Jemen heroverde. Terwijl de partijen elkander alzoo bestendig beoorloogden en in de moskeën vervloekten en het rijk aan plundering en allerlei ellende prijs gegeven was, besloten drie mannen hieraan een einde te maken. Daartoe spraken zij af om op den 15den Ramadhan 661 ALI te Koefa (1), MOAWIJA te Damaskus en AMROE te Fostat (Oud Kaïro) gelijktijdig te vermoorden. Doch slechts de eerste werd gedood, de moordenaar van MOAWIJA werd gegrepen nog eer hij zijne daad volvoerd had en in de plaats van AMROE werd het opperhoofd van diens lijfwacht uit misverstand omgebragt.

ALI onderscheidde zich door opregtheid en regtvaardigheid. Zijne kennis van den Koran en het regt wordt bijzonder geroemd. Of de verzameling van schoone spreuken, die onder zijn' naam bekend is, werkelijk van hem afkomstig is, valt zeer te betwijfelen. In matigheid en eenvoudigheid van leefwijze evenaarde hij OMAR. Ook in zijne liefde voor het andere geslacht komt hij met dezen

---

(1) Volgens ABDALHAKAM, een ouder en daarom misschien des te geloofwaardiger schrijver, hadden zij geen plan om ALI te dooden, maar HABIB ibn MASLAWA, een der beste veldheeren van MOAWIJA. Indien dit berigt waar is, zou de moord van ALI in geen verband staan met het plan der drie mannen, maar welligt door een dweepziek Charidjiet bedreven zijn. Vgl. WEIL, Chalifen, I, p. 250.

overeen; na den dood zijner eerste vrouw FATIMA, de dochter van MOHAMMED, huwde hij nog negen andere vrouwen, behalve verscheidene slavinnen. Zijne komst tot het chalifaat gaf aanleiding tot de splitsing der Mohammedanen in twee groote partijen, de Sjiïten, die hem als den eersten regtmatigen opvolger van den profeet beschouwen en de Sonniten, die ook de drie voorgaande chalifen erkennen. Over deze partijen treden wij later in meer bijzonderheden.

ALI's zoon HASAN werd te Koefa als chalif gehuldigd; een leger van 40,000 man sloot zich bij hem aan om zijne regten te ondersteunen. Doch hij verkoos liever een verdrag met MOAWIJA te sluiten, waarbij hij van het chalifaat afzag, op voorwaarde dat zijne vrienden begenadigd zouden worden en hij zekere toelagen voor zijn onderhoud zou genieten. Dat hij in het vervolg door MOAWIJA vergiftigd zoude zijn, is hoogst onwaarschijnlijk. Zoo was MOAWIJA († 680) dan nu alleenheerscher; de opstanden wist hij met beleid te dempen, die in Perzië voornamelijk door den wreeden ZIJÀD, die later ook stadhouder van Arabië werd en door stroomen bloeds te vergieten de orde handhaafde. Onder MOAWIJA's regering werd de Islam in het oosten tot in de streken van Samarkand en tot aan den Indus verbreid; zelfs in Scinde deden de Arabieren invallen. Ook in Noord-Afrika drongen zij nog verder westwaarts. De krijg met de Grieken was daarentegen niet zeer gelukkig; ofschoon zij gedurende eenige jaren nabij Konstantinopel troepen aan land zetten, rigtten zij weinig uit; hunne aanvallen op die hoofdstad verijdelde inzonderheid KALLINIKUS door de uitvinding van het zoogenaamde Grieksche vuur, dat de schepen in brand stak en zelfs onder het water

voortbrandde. Met MOAWIJA kwamen de Ommeijaden tot 750 voor goed aan de regering (661). Dit geslacht, waartoe eigenlijk ook reeds OMAR en OTHMAN behoord hadden, stamt af van OMMEIJA, een zoon van ABD SJEMS, een tweelingbroeder van HASJIM. Damaskus werd toen de residentie der chalifen.

JEZID was reeds bij het leven van zijn vader MOAWIJA tot diens opvolger bestemd. Na zijn dood vielen echter velen van den zoon af; in Koefa werd HOESEIN, een zoon van ALI, als chalif erkend. Weldra verlieten evenwel de Koefaners zijne partij en ook zijne troepen lieten hem in den steek. Door den vijand ingesloten, sneuvelde hij met eene kleine schaar van aanhangers, die hem steeds trouw gebleven waren, op de vlakte van Kerbela, nabij den Euphraat (680). Zijne inborst wordt gekarakteriseerd door de woorden, mogen deze nu waar of verdicht zijn, waarmede hij in den nacht vóór zijn' dood zijne wanhopige zuster zou hebben getroost. „Zuster," zeide hij, „laat u niet door Satan ontmoedigen! Vertrouw alleen op God en op den troost, die van hem komt! Weet dat al het volk der aarde moet sterven en het heer der hemelen niet bestendig blijft, dat alle dingen vergaan, maar de tegenwoordigheid Gods, die alles door zijne almagt geschapen heeft en weer herstellen zal.. deze vergaat niet. Mijn vader, mijne moeder en mijn broeder waren beter dan ik, zij en ieder geloovige hebben een voorbeeld aan den gezant van God!" Zijn hoofd werd aan JEZID's veldheer OBEIDALLAH gezonden, die het met een stok op den mond sloeg. „Doe dit niet," sprak een grijsaard, die het zag, „want aan dezen mond heb ik eens de lippen van den profeet zien hangen." HOESEIN's sterfdag wordt nog jaarlijks niet al-

leen door de Sjiïten, maar ook door vele orthodoxe Mohammedanen in verschillende streken gevierd.

De dood van HOESEIN verwekte een algemeen misnoegen. In Arabië had JEZID bovendien nog een' tegenstander te bestrijden, die magtiger en bekwamer was dan de overwonnen vijand, namelijk ABDALLAH, den zoon van den reeds genoemden ZOBEIR. MOESLIM veroverde Medina voor den chalif; drie dagen lang moordde en plunderde men in de woonplaats van den profeet. Ook Mekka werd belegerd en de tempel aldaar, het grootste heiligdom van den Islam, door steenen en brandstoffen zoo zwaar beschadigd, dat men dien geheel nieuw moest opbouwen. Op het berigt van JEZID's dood brak zijn veldheer het beleg op (683). De korte regering der chalifen MOAWIJA II en MERWAN I gaan wij, als voor ons doel onbelangrijk, met stilzwijgen voorbij. ABDALMALIK († 705), die in 684 als chalif gehuldigd werd, was echter aanvankelijk bijna alleen in Syrië meester. Zijn bewind vertoont ons eene aaneenschakeling van opstanden, waarin zijne geschiedenis trouwens met die van de meesten zijner opvolgers overeenkomt. In Arabië was zijn voornaamste mededinger ABDALLAH, de zoon van ZOBEIR. Uit vrees voor diens invloed op de pelgrims verbood ABDALMALIK zijne aanhangers naar Mekka ter bedevaart te gaan. Hij liet daarom te Jeruzalem de moskee Alakçá bouwen en wilde deze stad in de plaats van Mekka tot doel der pelgrimstogten maken; de Kaba trachtte hij te vervangen door eene kapel, die hij op den berg Moria stichtte, ten einde men daar de gebruikelijke omgangen zou doen. Mekka liet hij door HADDJADJ belegeren, die het na eene dappere verdediging van zeven maanden veroverde (692). Daar dit beleg in de maand

Dzoe-l-kada begon, zoo was het toenmaals ook voor geen Moslem mogelijk de bedevaart naar behooren te volbrengen. ABDALLAH sneuvelde. Een ander gevaarlijk vijand van den chalif was MOECHTÂR, een bekwaam maar zeer eerzuchtig veldheer, die door handhaving der regten van ALI's geslacht zich zelf zocht te verheffen. Hij trachtte het chalifaat te verschaffen aan MOHAMMED ibn HANAFIJA, over wien straks nader. Ook de Charidjiten stonden telkens tegen den chalif op. Deze en andere opstandelingen werden echter van lieverlede bedwongen. Aan HADDJADJ gelukte het eindelijk door een streng despotisme en ongehoorde wreedheden de rust op den duur te herstellen. Deze werd ook de eigenlijke gebieder over Arabië en Perzië; hij nam zijne maatregelen naar goedvinden en bekreunde zich weinig om den chalif, die hem niet kon missen. Hij streefde echter niet naar rijkdom, want bij zijn dood liet hij slechts een paar honderd dirhems, eenige wapens en een' Koran na. Van dit boek maakte hij zelf vele afschriften, die hij aan de verschillende landvoogden in het rijk zond. Ook vond hij zekere teekens uit om dwalingen tegen te gaan, die door het gebrekkige der Arabische schrijfteekens in vele exemplaren waren geraakt. Onder ABDALMALIK's regering werden de Grieken door MOESA voor goed uit het gebied van Karthago en de kustlanden van Noord-Afrika verdreven; vele Berbers werden toen ook, meestal door het zwaard, tot den Islam bekeerd (1). ABDALMALIK was een vriend der dichtkunst; hij verzamelde de voornaamste dichters aan zijn hof, onder hen ook den christen ACHTAL, die de Ommeijaden wist te

(1) De meesten werden echter onder OMAR II door overreding bekeerd. Weldra heerschten de Arabieren daar tot aan den Atlantischen oceaan.

vleijen en den naam had van de beste lofdichten te maken. Het glansrijkst tijdperk van het chalifaat der Ommeijaden is dat van WELID (705–715). KOTEIBA maakte toen groote veroveringen in Bucharije en naburige landstreken, die hij zelfs tot nabij China uitstrekte; hij behaalde een onnoemelijke buit, die ten deele ook bestond in het goud der afgodsbeelden, die hij vernielde. MOHAMMED ibn KASIM geleidde zijde zegevierende scharen naar Indië; hij bemagtigde geheel Scinde en trok tot aan de stad Moeltan toe, die hij innam. Den daar aanwezigen afgod liet hij bestaan, omdat hij daarin eene bron van welvaart voor de inwoners zag, die zich in het bezoek van talrijke pelgrims verheugden. De vereering van afgoden lieten de Arabieren in Indië toe op voorwaarde dat men schatting betaalde. MASLAMA en anderen breidden de heerschappij van den Islam in Klein-Azië en Armenië uit, waarbij zij begunstigd werden door de oneenigheden in het Byzantijnsche rijk. In 711 stak TARIK van Noord-Afrika naar Spanje over, waar hij te hulp geroepen was door graaf JULIAAN en de twee zonen van den verdreven koning der West-Gothen WITIZA, tegen RODERICH, die den troon bemagtigd had. De overwinning bij Xeres de la Frontera, niet ver van Cadix, besliste de onderwerping van het land aan het gezag der Arabieren. Slechts de bergachtige streken in het noordwesten konden zij niet vermeesteren. De oorzaken dezer spoedige verovering vindt men voornamelijk in de onderdrukking van het volk door geestelijken en edelen, zoodat het de Arabieren als zijne bevrijders moest beschouwen. Met de Joden was dit nog meer in het bijzonder het geval; duizenden van hen waren tot het Christendom gedwongen en wierpen bij den inval der Mohammedanen het juk af.

Vele Arabieren vestigden zich ook in Spanje, waardoor de bevolking hun op den duur onderdanig bleef en zich ten deele met hen vermengde. De groote veroveringen onder WELID in het algemeen, zoowel die in het Oosten als in het Westen, zijn hoofdzakelijk toe te schrijven aan de geestdrift voor het geloof en het martelaarschap, die nog bij velen, b. v. bij KOTEIBA en zijne troepen bestond en ook aan het drukkend despotisme van mannen, zooals HADDJADJ, waardoor menigeen, die nog prijs stelde op eenige vrijheid en zelfstandigheid, bewogen werd in de krijgsdienst te treden, die hem het vooruitzigt bood van een rijken buit of van de geneugten der andere wereld. WELID was zeker een der grootste en beste chalifen; hij zorgde voor het tot stand komen van wegen, bronnen en velerlei inrigtingen ter verpleging van zieken, gebrekkigen en ouden van dagen. Ook liet hij vele scholen en moskeën stichten, waaronder de beroemde moskee te Damaskus. Voor de geschiedenis van den Islam is de regering van OMAR II (717–720) niet veel minder merkwaardig, al nemen wij ook aan dat de partijdigheid van Arabische geschiedschrijvers die in een al te gunstig daglicht heeft gesteld. In eenvoudigheid en matigheid evenaarde hij zijn naamgenoot, in godsdienstigheid en bezadigdheid overtrof hij hem nog. Geen van zijne voorgangers en misschien geen der chalifen trachtte zoo zeer als hij het aantal der belijders van den Islam te vermeerderen en dat wel zonder aanwending van dwang. Dit stond evenwel met zijne politiek in verband. Hij wilde zijne heerschappij niet verder uitbreiden, maar slechts het eenmaal verkregene behouden. Hiertoe trachtte hij de onderworpene volken door eenheid van geloof aan zich en onder elkander te verbinden. Hierbij nam hij het niet zoo

naauw met de voorschriften der Sonna. De nieuw bekeerden in Chorasan liet hij van de besnijdenis vrij, zoo zij slechts met het gelaat naar Mekka hunne gebeden verrigtten. OMAR II is waarschijnlijk vergiftigd door zijn' opvolger JEZID II. Uit overgave aan Gods wil nam hij geene geneesmiddelen. Onder de eerstvolgende chalifen deden de Arabieren ook invallen in het zuiden van Frankrijk, waar zij in 732 door KAREL MARTEL in een' beslissenden strijd bij Poitiers geslagen werden. Zij waagden zich nu niet meer zoo ver noordwaarts, maar handhaafden zich toch nog eenigen tijd in het zuiden, waaruit zij eerst van lieverlede verdreven werden.

Een tegenbeeld van OMAR II was de zedelooze en ongodsdienstige WELID II (743–744), die zoo ver ging, dat hij op eene bedevaart naar Mekka wijn en honden met zich medenam.

Het gezag der vier laatste chalifen uit het huis der Ommeijaden werd allengs meer en meer ondermijnd door de woelingen der Abbasiden, de afstammelingen van MOHAMMED's oom ABBAS. Deze, die van alle afstammelingen van ABD ALMOTTALEB alleen den profeet overleefde, had als oom, naar zij meenden, de naaste aanspraak op zijne erfenis en hierop bouwden zij hun regt op den troon. Bestendig ruiden zij het volk door hunne zendelingen, vooral in Perzië, tegen de Ommeijaden op, door hen als onderdrukkers af te schilderen en op de regten van het geslacht van HASJIM, waartoe zoowel ABBAS als ALI behoord hadden, te wijzen. Daar in het Oosten de gehechtheid aan ALI en diens familie vrij algemeen was, zoo maakten zij van lieverlede grooten indruk. In Afrika en Spanje, waar men niet zoo met ALI dweepte, en men de Arabieren als vreem-

delingen haatte, verkondigden zij de revolutionnaire leer der Charidjiten, die aan het volk het regt toekende elk vorst, die de wet overtrad of de gebruiken niet in acht nam, af te zetten. Van de tegenovergestelde gevoelens der Sjiïten maakten zij evenzeer waar dit te pas kwam gebruik voor hun doel, door met hen in te stemmen omtrent den goddelijken oorsprong van het Imamaat, en ongehoorzaamheid tegen den waren Imam (het door God aangestelde opperhoofd der geloovigen) voor ongehoorzaamheid tegen God te verklaren. Dit een en ander zochten zij door allerlei willekeurige uitleggingen en zinsverdraaijing ook uit den Koran te bewijzen.

Eindelijk gelukte het hun de Ommeijaden te verdrijven en zelve den troon te bemagtigen. De chalif MERWAN II werd geslagen en ABOE-L-ABBAS volgde hem op (750). Hij was een monster van snoodheid. Om zijne wreedheid en talrijke moorden kreeg hij den bijnaam van den bloedvergieter. Reeds in den aanvang zijner regering besloot hij eene preek met de woorden: „houdt u gereed! ik ben degeen die vergunt zonder erbarming bloed te vergieten, totdat de wraak volkomen is!" De Ommeijaden zocht hij geheel uit te roeijen. Alle Abbassiden waren niet zoo wreed. De chalif AL-MAHDI b. v. ondersteunde zelfs eenige Ommeijaden, die in Syrië leefden. In Palestina beloofde zijn oom ABDALLAH aan alle daar aanwezige Onmeijaden amnestie en teruggave hunner goederen, indien zij ABOE-L-ABBAS als chalif huldigden. Naauwelijks waren zij echter tot hem gekomen of ABDALLAH liet hen doodslaan; men spreidde een tapijt uit over de stervenden en hield een feestmaal in hetzelfde vertrek waar zij nog rogchelden. In Damaskus en elders haalde men de lijken uit de graven, hing ze op en

verbrandde ze. Door dit alles werden de Abbasiden algemeen gehaat en overal ontstonden oproeren. Ja met hunne verheffing werd de grond gelegd tot eene splitsing van het rijk in verschillende onafhankelijke staten. ABD ARRAHMÂN, een der Omeijaden, die aan den moord ontkomen was, rukte Spanje van het Oostersch chalifaat los en maakte het tot een zelfstandig rijk (756) (1). Toenmaals begon ook het Arabisch element van lieverlede door vreemdelingen verdrongen en onderdrukt te worden, in het Oosten door Perzen en Turken, in het Westen door Berbers. ALMANÇOER vertrouwde de Arabieren en Syriërs minder dan de Perzen, waarom hij ook Bagdad tot zijne residentie maakte, waar sedert de meeste van Abbas afstammende chalifen woonden. Zijne lijfwacht bestond grootendeels uit Chorasaners. Met de Abbasiden begon ook de wetenschap te bloeijen, voornamelijk door den invloed der Perzen, die haar sedert lang beoefenden. Onder ALMANÇOER werden eenige der oudste biographien van MOHAMMED, de eersten werken over Mohammedaansch regt, alsmede verzamelingen van overleveringen geschreven en vele Perzische werken in het Arabisch vertaald. Ook leefden toen de eerste Arabische taalkundigen van naam. De studie van taal en godsdienst en de kennis van het leven van haren stichter werd nu ook allengs eene des te grootere behoefte, naarmate de Arabieren in naauwere aanraking kwamen met

(1) Wetenschap en kunst (voornamelijk bouwkunst) hebben misschien nergens in Mohammedaansche landen zoo gebloeid als daar. Groot was daar ook de verdraagzaamheid. De Joden en Christenen genoten er eene groote mate van vrijheid in het godsdienstige, die slechts nu en dan door fanatisme afgebroken werd. Spanje was toen het brandpunt van waar kennis en beschaving voor het overige Europa uitging. Zie o. a. GOSCHE, „Die Alhambra," Ten onzent gaf Prof. DOZY zeer veel belangrijks over de Arabieren in Spanje in het licht.

vreemdelingen, in het bijzonder met de Perzen. Onder deze toch was de leer van ZOROASTER nog in lang niet uitgeroeid. Vele meer beschaafden loochenden zelfs alle openbaring en erkenden slechts eene soort van natuurlijke godsdienst en zedeleer. Wij lezen ook in de geschiedenis der Abbasiden veel van het Zendikisme, de leer der zoogenaamde Zendik, d. i. godloochenaars, goddelooze lieden, zooals de Mohammedanen hen noemden. Met dezen naam bestempelde men in het bijzonder de aanhangers der gevoelens van MADZAK, die in het laatst der vijfde en het begin der zesde eeuw na Chr. leefde en als hervormer der godsdienst van ZOROASTER optrad. Wat hij eigenlijk in meer bepaalde zin leerde, weten wij niet naauwkeurig, vooral ook omdat de chalif ALMAHDI niet alleen zijne volgelingen, maar ook hunne geschriften trachtte uit te roeijen. Geloof aan een Opperwezen, voorzienigheid en onsterfelijkheid, gepaard met strenge zedelijke voorschriften was het voornaamste. Door allegorische verklaring zocht men deze leerstellingen met de heilige boeken van het Parisme en dikwijls ook met den Koran in overeenstemming te brengen (1). Eenigen gingen nog verder en predikten ook gemeenschap van goederen en vrouwen. Of reeds MADZAK zelf dit communisme verkondigde, is onzeker (2).

---

(1) Volgens WEIL was het hoofdzakelijk door dergelijke allegorische uitlegging dat de Islam in Perzië ingang vond.

(2) Hij schijnt door leer en voorbeeld voornamelijk ingetogenheid en onthouding gepredikt te hebben. Hierin en in zijn gevoelen omtrent eene soort van Nirvana, zijn verbod van vleesch eten enz. is misschien invloed van het Boeddhisme op te merken. Vgl. NICHOLAS in de Revue Germanique, Dec. 1859, aan het einde van zijn opstel over het Parsisme. Veel over hem vindt men vooral in »The Dabistan or school of manners," transl. by SHEA & TROYER, I, pag. 375 vgg., welk boek echter, gelijk men weet, niet in allen deele te vertrouwen is.

Velen beleden voor het uiterlijke den Islam, maar leerden daarbij dat elke godsdienstige handeling een' verborgen zin heeft, dat gebed, vasten, aalmoezen en bedevaart slechts voorgeschreven waren voor hen, die aan den uitwendigen zin bleven hangen, maar volstrekt niet verpligtend voor de meer ontwikkelden; dat aan deze laatsten volstrekt niets verboden was, zelfs niet het huwelijk met hunne moeders of zusters. Volgens de Arabische schrijvers, wier berigten echter overdreven en partijdig zijn, zouden zij zelfs het bestaan van God en onsterfelijkheid geloochend hebben. Verscheidene aanzienlijke en talentvolle mannen sloten zich bij de Zendik aan. Tot hen behoorde welligt ook SALIH, die onder ALMANÇOER'S opvolger gevangen werd gezet en het Boek der twijfelingen schreef, waarin hij het bestaan betwijfelde van alles wat aanwezig is, zoowel als het niet-zijn van alles wat niet bestaat. De denkbeelden der Zendik werden vaak ook met die der ultra-Sjiïten vermengd en in dezen vorm aanvankelijk door de Abbasiden uit politieke bedoelingen begunstigd. Doch reeds onder den chalif ALMAHDI (775-785) voerde men eene soort van inquisitie tegen deze vrijgeesten in, waardoor ook vele onschuldigen het leven verloren. Van den anderen kant ontbrak het mede niet aan reactie onder het volk tegen velerlei dwaalleeringen van den tijd. Zoo zocht in Mesopotamië en naburige streken de partij van zekeren JASIN den Islam weer in zijne oude zuiverheid te herstellen en de eenvoudigheid in zeden en bestuur van vroeger dagen te doen herleven, waarbij hij alle chalifen, met OTHMAN te beginnen, voor geweldenaars verklaarde. Reeds onder ABDALMALIK had in hetzelfde gewest SALIH IBN MISRA met zijn' aanhang een dergelijk doel beoogd. Hunne volgelingen waren echter niet talrijk genoeg

en hunne vijanden te magtig dan dat hunne pogingen op den duur veel vrucht konden hebben (1). Van de reformatorische partijen, die nu en dan in verschillende landen optraden, is geene meer beroemd dan die der Wahabiten, waarover wij later zullen spreken.

De beroemdste chalifen uit het huis der Abbasiden waren HAROEN ARRASJID (786–809) en ALMAMOEN (813–833). De eerste had den bijnaam ARRASJID (= de regtvaardige) van zijn' vader ontvangen; in werkelijkheid echter was hij een hoogst onregtvaardig en in alle opzigten zedeloos man, schoon het hem niet ontbrak aan fijne beschaving en groote liefde voor kunsten en wetenschappen. Aan de dichters en geleerden, die hij begunstigde, heeft hij dan ook hoofdzakelijk zijn' roem te danken. Overigens was, hij wat het uitwendige betreft, godsdienstig en onderscheidde zich, zoowel als zijne weinig minder vermaarde gemalin ZOBEIDA, door kwistige mildheid jegens de heilige steden van den Islam. Zijne vuige onregtvaardigheid blijkt vooral uit zijn gedrag jegens het geslacht der Barmakiden, dat zich zeer verdienstelijk jegens hem had gemaakt en waaraan hij de regering bijna geheel overliet. Om beuzelachtige redenen, misschien uit verregaanden argwaan en vrees dat zij te magtig en voor zijne heerschappij gevaarlijk zouden worden, onttrok hij hun op eenmaal zijne gunst, liet eenigen van hen ter dood brengen en de overigen op allerlei wijze mishandelen en verdrukken. Opstanden waren onder hem niet minder veelvuldig dan onder zijne meeste voorgangers en opvolgers. Noord-Afrika beheerschte hij nog slechts in naam, want daar maakten zich de dynastien der

(1) ASSJAHRASTANI rekent hen tot de Charidjiten.

Aghlabiten en Idrisiden indedaad van hem onafhankelijk. Het verbond met KAREL den Groote, dat reeds ALMANÇOER had aangegaan, werd door HAROEN bevestigd. Met de Grieken voerde hij een veelal zegevierenden krijg; hij dwong zelfs den keizer NICEPHORUS hem voor zich en zijne familie eene soort van hoofdgeld te betalen. De vroeger vermelde vernederende bepalingen omtrent Christenen, die reeds van OMAR afkomstig, doch sedert hier en daar in vergetelheid geraakt waren, liet hij hernieuwen. MAMOEN's regering kenschetst zich zelfs nog meer dan vorige tijdperken door de onophoudelijke woelingen der Sjiïten, die nog steeds de regten van ALI's geslacht trachtten te verdedigen of wel tot dekmantel bezigden voor hunne eigene heerschzuchtige bedoelingen. Zij vonden bondgenooten in de bewoners van Arabië, wien het ondragelijk was dat de chalif het eigenlijk gezag voornamelijk in handen liet van Perzen en andere vreemdelingen, die slechts in schijn of in het geheel niet tot den Islam waren bekeerd. De Aghlabiten in Noord-Afrika, die den chalif slechts in schijn voor hun opperheer erkenden, bemagtigden allengs geheel Sicilië, tot welke verovering een grieksch veldheer EUPHEMIUS hen uitnoodigde. Vandaar drongen zij later door in Italië, ja tot in de voorsteden van Rome. Belangrijk is ook MAMOEN's regering voor de kennis van den Islam door de theologische kwestien, die toenmaals op het tapijt kwamen. Wij bedoelen voornamelijk die over de eeuwigheid of het geschapen zijn van den Koran. MAMOEN verklaarde zich voor het laatste gevoelen, dat ook de secte der Motazaliten huldigde en liet de aanhangers van het eerste gevangen zetten en geeselen. Met het geloof aan de eeuwigheid of het ongeschapen zijn van dit boek hing dat aan zijne goddelijkheid

een inspiratie zamen. De chalif ontkende die en bragt daarmede de grondslagen van den Islam aan het wankelen. Misschien was het zijn oogmerk dien geheel te hervormen en met het oud Perzisch rationalisme in overeenstemming te brengen. Hij plagt te dweepen met zeker werk, de eeuwige rede getiteld, dat eene natuurlijke godsdienst en zedeleer behelsde, die waarschijnlijk, althans in de hoofdzaken, met de leer van MAZDAK overeenkwam. Toen hij dit gelezen had, riep hij uit: „hier is ware wijsheid! dat waarmede wij, muzelmannen, ons bezig houden, is maar een beuzelachtige beweging der tong in onzen mond!" Hij gaf een exemplaar daarvan ten geschenke aan een' vorst van Kaboel en het werd onder zijne regering ten deele in het Arabisch vertaald. MAMOEN bekreunde zich ook weinig om vele voorschriften van den Koran, schoon hij dien van buiten kende en zeer bedreven was in de wetgeleerdheid. Met zijne philosophische rigting staat zijne bescherming der Sjiïten en Motazaliten in verband. Ook begunstigde hij de Aliden en ging elk woord ten gunste der Ommeijaden met de strengste straffen te keer. Dichtkunst en geleerdheid bloeiden onder zijn bestuur zooals nooit te voren, maar onder den druk van het despotisme. De dichters waren de slaven van het hof; het lofdicht werd een hoofdbestanddeel der Arabische poëzij; in latere tijden verlaagden de dichters zich zelfs tot de rol van hofnarren. Toenmaals vertaalde men ook vele wetenschappelijke werken der Grieken in het Arabisch, naar het voorbeeld der Perzen, bij wie zulke vertalingen reeds lang bestonden. „MAMOEN's regering," merkt WEIL teregt op, „bewijst dat ook een liberaal bestuur in onverdraagzaamheid en bekeeringszucht kan wedijveren met het meest orthodoxe absolutisme."

Wij hebben reeds elders gezegd dat ook onder de eerstvolgende chalifen de voorstanders der leer van het ongeschapen zijn van den Koran vervolgd werden, en onder MOTAWAKKEL het tegenovergestelde gevoelen veroordeeld werd, tot dat deze twisten eindelijk van lieverlede bedaarden. Vgl. pag. 148. Vreemdelingen kregen hoe langer hoe meer de overhand in het chalifaat. MOTACEM († 842) stelde het gros zijner lijfwacht zamen uit slaven, die uit Turkestan en Transoxanie afkomstig waren. Sedert zijn' dood regeerden eigenlijk doorgaans de bevelhebbers dezer vreemde troepen, de chalifen werden door hen vaak naar willekeur aangesteld of afgezet. MOTAWAKKEL, die door hun invloed verheven werd (847–861), had grooten afkeer van de Motazaliten en Sjiïten en zocht, zoo als wij zeiden, het gevoelen der orthodoxen omtrent den Koran weer te doen boven drijven. Doch ook bij deze maakte hij zich gehaat door zijne spotternij met ALI en door zijne ongodsdienstigheid en zedeloosheid in het algemeen. Verregaande geldafpersingen en allerlei verdrukkingen waren toen aan de orde van den dag. De ongeloovigen in het rijk hadden inzonderheid veel te lijden. De vroegere verordeningen omtrent Christenen werden nog gescherpt. Hij bepaalde zelfs dat zij aan hunne huisdeuren eene houten figuur zouden vasthechten, die Satan moest verbeelden. De tempels, die sedert hunne onderwerping gebouwd waren, werden zooveel mogelijk vernield of in moskeën veranderd. Ook werd het den ongeloovigen verboden eenig staatsambt te bekleeden of onderwijs van Moslemen te ontvangen. Deze harde behandeling der Christenen kwam misschien grootendeels daaruit voort, dat MOTAWAKKEL hunne zucht tot onafhankelijkheid te keer zocht te gaan en uit verbittering over

de aanvallen der Grieken. Men moet ook niet voorbij zien dat deze zich mede zeer onverdraagzaam toonden omtrent den Islam en in MOTACEM's tijd vele Mohammedaansche gevangenen tot aanneming van het Christendom dwongen, zoo zij hun leven wilden redden.

Terwijl het chalifaat alzoo meer en meer verviel, kreeg het nog nieuwe en geduchte vijanden in de Ismaëlitische secten, die tevens den Islam geheel trachtten te ondermijnen. Terwijl zij veelal slechts in schijn ALI's geslacht uit zijn toestand van verdrukking zochten op te heffen, streefden zij indedaad naar eigen magt en heerschappij. Wij zullen beneden met meer uitvoerigheid over deze Pseudo-Mohammedanen handelen. De heilige steden hadden onder alle deze omstandigheden meer dan ooit te lijden. Wij hebben vroeger gezien hoe bij het beleg van Mekka de Kaba in brand werd gestoken (pag. 271). In de laatste helft der 9de eeuw werden Mekka en Medina door eene bende bedowinen geplunderd, bij welke gelegenheid ruim 1200 pelgrims het leven verloren. Nog erger huisden de Aliden te Medina onder den chalif MOTAMED (870–892). In 928 overvielen zij, door SOLEIMAN aangevoerd, de pelgrims op een der feestdagen. Toen roofde en moordde men tot zelfs in de Kaba, lijken werden in de gewijde bron Zemzem geworpen en SOLEIMAN nam zelfs den zwarten steen mede naar Hadjar, die eerst 23 jaren later naar Mekka teruggezonden werd. Dat de bedevaartgangers in de nabijheid der heilige plaatsen tallooze malen werden uitgeplunderd, behoeft ons niet te verwonderen, aangezien zij zelfs heden daar nog niet in veiligheid kunnen reizen. Het fanatisme der ultra-orthodoxen in die dagen blijkt het meest

uit de magt en den invloed van de secte der Hanbaliten, waarin wij tevens een bewijs zien dat ook in hetgeen de godsdienst betreft de partijen al meer en meer tot uitersten overhelden en al scherper tegenover elkander begonnen te staan. In hetzelfde jaar, waarin de zwarte steen werd weggevoerd, vocht men in de straten van Bagdad over de verklaring van het 81ste vers der 17de Soera („het kan zijn dat God u eens op eene geprezene plaats zal verheffen"). De Hanbaliten meenden dat hier het zitten van MOHAMMED op een' troon nevens God bedoeld is; de anderen verklaarden deze woorden slechts van een' hoogen rang, dien de profeet door zijn regt van voorbede zou erlangen. In het talrijk gepeupel van Bagdad had de genoemde secte eene soort van staand leger. Ten tijde van den chalif ARRADHI (934–940), gingen zij zoo ver dat zij in de huizen binnendrongen, den wijn dien zij vonden, uitgoten, muzijkinstrumenten verbraken en zangeressen mishandelden. Zij bemoeiden zich met alles en trachtten zelfs eene soort van inquisitie in te voeren.

Het hoofd der troepen van den chalif MOKTADIR (907–932) nam den titel aan van Emir alOemará, d. i. opperbevelhebber. Onder zijn opvolger werd reeds de grond gelegd tot de heerschappij van het Perzisch geslacht der Boejiden, die in 946 Bagdad veroverden en in het erfelijk bezit kwamen van genoemd ambt. De Boejiden hieven het chalifaat, dat bij hunne verheffing bijna alleen tot de stad Bagdad beperkt was, een' tijd lang op uit zijn diep verval. De grootste van hen was ADHOED ADDAULA (976–983), die van de golf van Perzië tot aan de Kaspische zee en westwaarts tot aan de Syrische grenzen regeerde. Behalve door zijne bevordering van kunsten en wetenschap-

pen onderscheidde hij zich ook door zijne verdraagzaamheid jegens de Christenen. Zijn vizier was een Christen. Hij moedigde de Christenen zelfs aan tot het bouwen van kerken en droeg daartoe soms uit de staatskas bij. De chalifen behielden sedert slechts eene schaduw van gezag; zij waren slechts opperhoofden op geestelijk gebied, en hadden alleen het regt om het vrijdaggebed in de moskee te doen en munt in hun naam te laten stempelen. In 1050 rukten de Seldjukken onder TOGHRILBEY binnen Bagdad. Glansrijk was hunne heerschappij en veel deden zij voor den bloei van kunsten en wetenschappen. Eindelijk loste zich ook hun rijk in eene menigte kleine staten op. Het chalifaat van Bagdad bestond nog tot in 1258, toen de Mongolen onder HOELAKOE, een kleinzoon van DSJENGIS KHAN, voor goed een einde maakten aan de regering der opvolgers van den profeet.

Wij zouden buiten ons bestek gaan, indien wij de vele Mohammedaansche dynastiën ook slechts wilden opnoemen, die bij het verval van het chalifaat in het Oosten en Afrika ontstonden en elkander verdrongen. Wij vermelden slechts die der Ghaznaviden en Fatimiden. De eersten, wier rijk een groot gedeelte van Midden-Azië en het noorden van Indië omvatte, wisten den Islam duurzaam onder de Indiërs te vestigen en legden zoo den grondslag tot het ontstaan der later zoo magtige Mohammedaansche staten in Noord-Indië. De beroemdste vorst was MAHMOED (omstreeks 1000), een der grootste voorstanders van beschaving, die ooit in het Oosten hebben geheerscht. Aan zijn hof leefden, om slechts iets te noemen, de Perzische dichter FIRDAUSI en de wijsgeer AVICENNA. Ghazna wedijverde toen met den luister van Bagdad en het latere

Delhi. Hetgeen hier gemeld wordt van den bloei van kunsten en wetenschappen, waarbij men ook dien van den handel voegen kan, is ook van de meeste andere Mohammedaansche dynastiën van Azië in de middeleeuwen geldig.

Onder de Fatimiden genoot Egypte sedert 973, althans in de eerste tijden, een meer geregeld bestuur dan misschien eenige andere oostersche monarchie der middeleeuwen. Ook daar bereikten kunsten en wetenschappen den hoogsten bloei. Ook een deel van Noord-Afrika, Syrië, Palestina en de kusten van Arabië waren aan de Fatimiden onderworpen. Omstreeks 1170 ging deze dynastie ten onder en sedert verwisselde Egypte meermalen van meesters, tot dat het eindelijk, zoowel als Syrië en Palestina, onder SELIM I (1512–1520), in handen der Turken viel. De merkwaardigste der Fatimiden was HAKEM (996–1021). Zijne gehechtheid aan de leer der Ismaëlitische secten en zijne vervolging van Sonniten, Joden en Christenen, zoowel als zijne ongehoorde pogingen tot handhaving eener strenge uiterlijke zedelijkheid, ontaardden tot in krankzinnigheid. Hij wordt nog bijzonder vereerd door de half Heidensche, half Mohammedaansche secte der Drusen in den Libanon en voor haren stichter gehouden. Belangrijk is ook de langdurige pennestrijd, die tusschen de Fatimiden en Abbasiden gevoerd is, daar de laatsten de afstamming der eerstgenoemden van den profeet ontkenden, hetgeen deze met hand en tand zochten vast te houden. Deze twisten bragten de grootste verdeeldheid onder de Mohammedanen te weeg. Met den ondergang der Fatimiden verloren de Sjiïten hun terrein en de Sonniten begonnen weder te heerschen. En schoon de tegenwoordige Egyptenaren in het algemeen Sonniten zijn, zoo

ontbreekt het onder hen toch niet aan Sjiïtische elementen.

Uit de genoemde landen verbreidde zich de Islam in de meeste landen van Azië, tot in den Indischen Archipel, hier en daar in Achter-Indië, ja zelfs in China, schoon het aantal zijner belijders in de aan Rusland onderworpene streken en in die waar het Boeddhisme heerscht, slechts zeer gering is te noemen (1). In Afrika is de leer van den profeet door dit gansche werelddeel heen onder zeer vele stammen aangenomen. In Europeesch-Turkije bedraagt het aantal Moslemen nog op verre na niet de helft van dat der Christenen. Het bedrag der Mohammedanen op de geheele aarde wordt in de nieuwste berekeningen op 160 millioenen gesteld (2). Groot is echter het verschil tusschen de Mohammedanen in de verschillende landen der wereld; voor verreweg het grootste gedeelte zijn zij slechts naambelijders van hunne godsdienst. Slechts in weinige streken vindt men echte Mohammedanen, die zich vrij stipt houden aan de voorschriften hunner leer, inzonderheid in Marokko, bij enkele stammen in Centraal-Afrika, en hier en daar in Arabië, voornamelijk onder de secte der Wahabiten. In vele landen heeft de Islam in den kamp met het Heidendom of door eeuwenlange aanraking daarmede veel van zijn eigenlijk karakter moeten opgeven, of heidensche elementen in zich opgenomen. In Britsch-Indië nemen, althans in verscheidene streken, de Mohammedanen der lagere klasse ook deel aan de feesten van het Brahmanisme en offeren aan zijne afgoden. Eenige heiligen, die de leer der Veda's aannamen, worden daar door de Mo-

---

(1) Zie Aanteekening 82.

(2) Zie Dieterici in PETERMANN Geograph. Mittheilungen, Januar 1859.

hammedanen vereerd. Ook gebruiken van het kastenwezen zijn onder hen ingeslopen (1). In Noord-Afrika zijn vooral de talrijke vereenigingen der zoogenaamde Khoean (broeders) merkwaardig. Hunne hoofden vereeren zij als eene soort van godheden, zoodat zij hen in allerlei nood en verlegenheden aanroepen. Evenals de Derwischen in Egypte en elders, trachten zij ook de menigte door het doen van allerlei, somtijds zeer kinderachtige, wonderen, te verblinden. Op het Arabisch schiereiland zijn de meeste Bedowinen slechts in naam volgelingen van den profeet. BURTON acht het in het geheel niet onwaarschijnlijk dat ook daar nog eens de blik van nieuwere reizigers het een of ander stelsel van afgoderij zal ontdekken, dat er tot dusverre is blijven schuilen. De Bedowinen van Hedjaz noemen zich in het algemeen Sjafeïten. Hoe het echter met hunne belijdenis gesteld is, blijkt alleen reeds genoeg uit de onophoudelijke rooverijen en moorden, die zij op de pelgrims plegen. In hunne meeste namen, hunne heidensche eeden, het eten van dieren, die zonder de gebruikelijke formule geslagt zijn, in eene soort van godsoordeel door het likken van heet ijzer, in dit alles meent BURTON teregt nog sporen van hun voormalig Heidendom te zien. Behalve de gewone mohammedaansche hebben zij nog zekere heidensche besnijdenis (salk), die in eene soort van koppen bestaat. In het waarnemen der ceremoniën en andere voorschriften zijn zij in het algemeen zeer nalatig. „Wij bidden niet," zeggen zij meestal, „omdat wij het water van afwassching moeten drinken; wij geven geen aalmoezen, omdat wij die vragen, wij vasten niet in Ramadhán, dewijl wij het

(1) Zie ook Aanteekening 81.

geheele jaar door honger lijden; wij gaan niet ter bedevaart, omdat de wereld het huis Gods is." Zij vergenoegen zich met het geloof aan den alwetenden en allesbesturenden Allah en zijn overigens voor alle uitwendige godsvereering onverschillig. Een Koran of priester is bij hen niet te vinden. Toen de Wahabiten in Arabië heerschten, dwongen zij vele Bedowinen tot eene geregelde opvolging der geboden van den Islam, maar naauwelijks waren de eersten door de Turken verdreven, of de Bedowien wierp het juk der voorschriften van zich af.

In den nieuwsten tijd hebben enkele onzinnigen zelfs in Duitschland en Engeland aan den Islam ingang zoeken te verschaffen. In 1850 verkondigde DAUMER in zijn werk „Die Religion des neuen Weltalters" den Koran als het eerste evangelie der echte natuurgodsdienst (1). Den Islam beschouwde hij daarin als de voorbereiding tot de nieuwe godsdienst, de absolute, tot welker prediking nu de tijd gekomen was. Het paradijs van MOHAMMED is eene apotheose van het zinnelijk genot, d. i. hij keurt het zinnelijk genot in beginsel goed. Van verdere mededeelingen uit dit geschrift vol wartaal wenschen wij onze lezers te verschoonen. Het Duitsch publiek sloeg er geen acht op of ontving het met den verdienden spot. De schrijver is ten slotte Katholijk geworden. Van de talrijke renegaten die in mohammedaansche landen, in het bijzonder in Egypte en Turkije leven, behoeven wij naauwelijks te gewagen.

Een blik op het sectenwezen is vooral ook geschikt om ons het bijzonder karakter en den eigenaardigen vorm van ontwikkeling, zoowel als de verregaande ontaarding van den

---

(1) JULIAN SCHMIDT, Literaturgeschichte der Deutschen.

Islam te leeren kennen. Het begrip van secte moet hier niet in denzelfden zin genomen worden als doorgaans in de christelijke en andere godsdiensten. De secten van het Mohammedanisme verschillen niet alleen in het godsdienstige, maar zijn in meerdere of mindere mate tevens philosophische rigtingen, regtsgeleerde scholen en politieke partijen. Dit hangt zamen met de vereeniging van godsdienst, regt en staat in den Islam. Sommige secten, die doorgaans tot die van den Islam gerekend worden, b. v. de Ismaëlitische, zou men liever als op zich zelf staande stelsels van godsdienst en philosophie, of als een verbasterd Parsisme of Boeddhisme met mohammedaansche elementen moeten beschouwen. Zij staan van den Islam nog verder af dan de Mormonen van het Christendom, die men toch ook kwalijk als eene christelijke secte kan aanmerken. De beschouwing van het sectenwezen voert ons in een' waren chaos, waarin het niet gemakkelijk is tot eene betrekkelijke helderheid en orde te geraken. Eene voorname oorzaak der moeijelijkheid is ook deze, dat de Arabieren vaak aan elke nieuwe meening omtrent een of ander punt, die door eenig individu opgeworpen wordt, een' bijzonderen sectennaam geven. Gewoonlijk verdeelt men de Mohammedanen in twee hoofdsecten of hoofdpartijen, de Sonniten en Sjiïten. En de groote massa der thans levende belijders van den Islam kan men in het algemeen teregt alzoo onderscheiden. Maar tusschen deze twee partijen in stonden en staan nog verscheidene andere, die meer of minder tot eene van beide overhellen of ook geheel van haar afwijken. En in eene historische beschouwing van de ontwikkeling van den Islam kan men zulk eene onderscheiding in Sonniten en Sjiïten evenmin of nog minder tot grondslag van verdeeling nemen, als wan-

neer men bij een tafereel der verschillende gezindheden van het Christendom alle Christenen in Roomsch en Grieksch Katholijken en Protestanten wilde onderscheiden. De Mohammedanen zijn of orthodoxen of heterodoxen. De eersten zijn de Sonniten, zoo genoemd, wijl zij behalve den Koran ook nog de Sonna of overlevering als bron voor de kennis van geloofsleer en regt aannemen. Deze benaming kan men als eenmaal historisch gevestigd behouden, maar zij is eigenlijk geheel ongepast, daar ook de Sjiïten en andere secten wel degelijk gezag toekennen aan de Sonna, maar niet op dezelfde wijze als de Sonniten. De Sjiïten namelijk erkennen de overleveringen slechts in zooverre als waar, als zij op het gezag van een hunner Imams, d. i. ALI en zijne onmiddellijke nakomelingen, steunen (1). Over de hoofdpunten van verschil tusschen hen en de Sonniten spreken wij straks nader. Allen, die niet tot de laatsten gerekend kunnen worden, zoowel de Sjiïten als andere secten, kan men, zoo men eene algemeene benaming wil bezigen, het eenvoudigst heterodoxen noemen. De Sonniten zijn in vier secten verdeeld. Wat het geloof aangaat, stemmen deze met elkander overeen; slechts in den vorm der gebeden verschillen zij eenigzins van elkander; haar voornaamste onderscheid heeft betrekking op de pligten van de Moslemen, dus op het Mohammedaansch regt. Doch hunne overeenstemming hierin is merkelijk grooter dan hun verschil. Men kan hen dus met sommigen zeer gevoegelijk regtssecten of wel juridische scholen noemen. De stichters zijn: 1. ABOE HANIFA † 767 A. D. Zijne aanhangers heeten

(1) Zij hebben hunne eigene verzamelingen van overleveringen. Zij noemen die ook niet Sonna, maar Hadith of Hadís. Vgl. Bijdragen voor Taal-, Land- en Volkenkunde. Nieuwe volgreeks, II Deel 2e Stuk, p. 192.

Hanifiten of Hanafiten en worden thans voornamelijk in Turkije, Tartarije en Britsch Indië gevonden. 2. MALIK IBN ANAS † 795. Zijne volgelingen, de Malikiten wonen hoofdzakelijk in Barbarije en hier en daar in Midden-Afrika. 3. ASSJAFEÏ † 819. De naar hem genoemde Sjafeïten zijn het meest verbreid in Egypte, Arabië, den Indischen Archipel en aan de kusten van Voor-Indië. 4. IBN HANBAL † 855, een leerling van ASSJAFEÏ, vooral beroemd als ijverig verdediger van de leer dat de Koran ongeschapen was. Zijne aanhangers hebben zich meermalen door hunne onverdraagzaamheid berucht gemaakt. Eenmaal waren zij zeer talrijk; thans vindt men de Hanbaliten zelden buiten Arabië, en ook daar nog slechts weinigen. Behalve deze zijn er nog meer andere stichters van orthodoxe regtssecten geweest, die nu niet meer bestaan, maar wier volgelingen zich geheel opgelost hebben in de vier bovengenoemden, voornamelijk die van ATTHAURI † 777, en AZZAHIRI † 883. Hieraan kan men nog eene secte toevoegen, die door den beroemden geschiedschrijver ATTABARI † 922 gesticht zou zijn, doch den dood van haar' stichter niet lang overleefd zou hebben (1). De Hanifiten beschouwt men als degenen, die zich bij hunne uitspraken het meest door de rede laten leiden, terwijl de overigen meer op het gezag der overlevering steunen. De stellingen van ASSJAFEÏ worden door sommigen geacht het best den geest van den Islam uit te drukken, terwijl de Malikiten

(1) Vgl. over alle deze secten der orthodoxen: SALE, Prelim Disc., pag. 212; v. TORNAUW, pag. 13; KEYZER, Handb., pag. 5; MORLEY, in de Bijdr. voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië, 2e Deel, 2e Stuk, pag. 187. Meer bijzonderheden omtrent hen vindt men bij Arabische schrijvers, voornamelijk IBN CHALLIKÂN en NAWAWI.

als zeer streng en de Hanbaliten als de ultra's worden aangemerkt.

Als de eerst ontstane eigenlijke secte, die zoowel een politiek als religieus karakter droeg, beschouwt men die, welke door ABDALLAH IBN SABA gesticht is, iemand van joodsche afkomst. De chalif OTHMAN verdreef hem uit Medina, waarop hij zich in Egypte een' aanhang vormde. Hij leerde hoofdzakelijk dat men een' terugkeer (ridjat) van MOHAMMED moest verwachten, gelijk de Christenen ook geloofden dat CHRISTUS eens zou terugkeeren, waarbij hij zich op S. XXVIII: 84 beriep. Voorts beweerde hij dat ALI als de vizier of voornaamste helper van den profeet dezen terstond had moeten opvolgen; OTHMAN was geen regtmatig vorst, men moest trachten hem te verdrijven. Later, na den dood van ALI, zou ABDALLAH ook eene terugkomst van dezen geleerd hebben en daarbij tot grove overdrijvingen vervallen zijn. Misschien is deze laatste meening omtrent ALI echter nog niet met hem opgekomen, maar eerst een product van lateren tijd (1). In de leer van ABDALLAH zien wij reeds de eerste beginselen van die der Sjiïten, welke benaming spoedig een partijnaam werd (2). Zij zijn weder in eene groote menigte van secten verdeeld, sommige van welke men eigenlijk liever niet meer Sjiïten of zelfs Mohammedanen moest noemen. In het algemeen stemmen zij allen overeen in de bewering dat alleen ALI en eenige van zijne nakomelingen aanspraak op het chalifaat hadden, en de regtmatige Imams der geloovigen waren,

---

(1) ASSJAHRASTANI, pag. 22 en 200. WEIL, Chalifen, pag. 173 en 259.

(2) Sjiïten (Sjia) beteekent: volgelingen, aanhangers. Dat dit de ware beteekenis is van dit vaak verkeerd vertaalde woord, blijkt o. a. ook uit Mevakif, ed. SÖRENSEN, pag. 343.

terwijl zij hun onfeilbaarheid toekennen. Aanvankelijk beschouwde men het imamaat als erfelijk in ALI's geslacht. Allengs evenwel begon men te beweren, dat deze waardigheid slechts op geestelijke wijze van den een' op den ander komt, hetzij door zielsverhuizing, inwoning der Godheid of iets dergelijks. Omtrent degenen, die na ALI als de ware Imams te beschouwen zijn, loopen de meeningen der secten uiteen. De leer aangaande de Imams is de spil, waarom zich alles bij hen beweegt. In naauw verband daarmede staat hunne allegorische verklaring van den Koran en hun geloof aan zielsverhuizing, dat van Indischen oorsprong is. Zij meenen dat de Imam van Godswege tot zijn ambt geroepen is en Koran en traditie van hem getuigen, en staan alzoo lijnregt tegenover de Charidjiten, die hem slechts door de keus van het volk benoemd wenschen te zien. Ook in het aantal der Imams verschillen zij; sommigen stellen na ALI slechts één', anderen meerdere, de meesten nemen tot twaalf Imams aan. Van deze noemen wij hier slechts MOHAMMED IBN ALHANAFIJA, veelal korter MOHAMMED HANAFIJA geheeten, een' zoon van ALI, bij zijne vrouw CHAULA, uit den stam Hanifa verwekt. Men verhaalt veel van zijne groote kennis van al het zigtbare en onzigtbare, in het bijzonder ook van zijne bedrevenheid in de allegorische uitlegging van den Koran. Zijne wetenschap zou hem als eene soort van geheime leer door zijn' vader medegedeeld zijn en van hem zou die weer op zijn' zoon ABOE HASJIM zijn overgegaan. Schoon de geschiedenis juist niet vele bewijzen van zijne dapperheid of zijn veldheerstalent oplevert, werd hij toch door zijne aanhangers als een der eerste helden van den Islam voorgesteld. Over zijn karakter en lotgevallen, in het bijzonder over zijn uiteinde,

zweeft nog veel duisters. Velen gelooven dat hij niet gestorven is, maar zich ergens verborgen houdt en eens terug zal keeren en de wereld met geregtigheid vervullen. Men gaf hem ook den bijnaam Mahdi, d. i. hij die (door God) geleid wordt. Ook andere secten der Sjiïten hebben andere Imams aldus genoemd en van hen een dergelijk verborgen zijn en terugkeeren beweerd. Deze leer herinnert duidelijk aan hetgeen de Boeddhisten van de Bodhisatwa's beweren. Zij gaf tevens een middel aan de hand om bij den dood van een' der Imams den ondergang der secte te verhoeden. Later toch kon men dan een' persoon, die daartoe geschikt scheen, voor den teruggekeerden Imam uitgeven. Ook ABOE HASJIM, de zoon van MOHAMMED HANAFIJA, verdient vermelding, als de persoon die volgens sommige zijner aanhangers aan de Abbasiden het regt op het chalifaat toegekend zou hebben, op wien deze zich dan ook dikwijls beriepen, om hunne aanspraken te doen gelden. Hij wordt door eenigen ook als de leermeester van WACIL IBN ATA genoemd, van wien de secte der Motazaliten haren oorsprong ontleent. Enkele Sjiïtische secten hielden ook ABOE BAKR en OMAR voor regtmatige chalifen, doch verreweg de meesten erkenden hen evenmin als OTHMAN. Een uitvloeisel en noodzakelijk gevolg van deze meening is hunne verwerping van een groot gedeelte der Sonna, namelijk van die overleveringen, welke slechts van de drie eerste chalifen of van ALI vijandige personen afkomstig zijn. Ook verschillen zij van de Sonniten daarin, dat zij het geoorloofd achten, zoo men in levensgevaar verkeert, zijne godsdienst te verloochenen of te verbergen (1).

---

(1) BURTON verhaalt dat nog heden vele Sjiïtische pelgrims uit Perzië zich in Egypte voor Sjafeïten uitgeven. Volgens denzelfden (II. Hoofdst. XXI) bestaat te Medina nog eene secte, die ABOE BAKR en OMAR niet als chalifen erkent. Waarom zij ook OTHMAN niet verwerpt, is onbekend.

Zij houden zich verder niet aan de praedestinatieleer der orthodoxen, maar kennen den mensch volle vrijheid in zijne daden en het vermogen toe om tusschen goed en kwaad te kiezen. Deze thans algemeen onder hen verbreide leer is een punt, waaromtrent reeds in den tijd der Abbasiden vele Sjiïten overeenstemden met de Motazaliten. Overigens bestaat het onderscheid tusschen hen en de Sonniten nog daarin, dat zij in de gebruiken bij de wasschingen, gebeden en bedevaart en in eenige wetsbepalingen van het burgerlijk en strafregt eenigzins van hen afwijken (1). In den Koran verschillen de Sjiïten hier en daar in eenige lezingen van de Sonniten. Beiden beschuldigen elkander dat zij dit boek vervalscht hebben. Het meest onderscheiden zich de Sjiïten door de overdrevene vereering van ALI en zijn geslacht. Zij vieren jaarlijks de tien eerste dagen der eerste maand (Moharram) als gedenkdagen van den dood van ALI's zonen, HASAN en HOESEIN. Het graf van den laatste in de vlakte van Kerbela, en MESJED in Chorasan, waar de Imam RIZA begraven is, zijn nevens Mekka hunne voornaamste plaatsen van bedevaart. De Sjiïten wonen meest in Perzië, eenigen ook in Indië en Syrië. De laatsten zijn de zoogenaamde Metawileh.

De ultra Sjiïten gingen in hunne gevoelens nog veel verder, ja van lieverlede alle palen te buiten. Hunne hoofden bezigden de godsdienst slechts als een' dekmantel voor revolutionaire woelingen. Reeds bij meer gematigde Sjiïten vinden wij het dogma, dat een deel der Godheid of wel een van God uitstralend licht achtereenvolgens in de verschillende Imams huisvest. Daarom was men den Imam in alles en boven alles gehoorzaamheid schuldig.

---

(1) VON TORNAUW, Das moslemische Recht, pag. 12.

Zij zochten den Koran door verdraaijing en allegorische verklaring dienstbaar te maken om deze leer ingang te doen verkrijgen. De voorschriften omtrent gebed, vasten, bedevaart enz., maakten zij op menschen betrekkelijk. De ultra-Sjiïtische secte der Mançoerija verklaarde alle verbodsbepalingen als namen van menschen, wier vijanden God wilde dat men moest zijn, de geboden daarentegen voor namen van personen, die men als vrienden moest beschouwen. Het paradijs beteekende den regerenden Imam en de hel diens vijand. Sommigen zeiden dat de godsdienst eigenlijk alleen in de kennis van den waren Imam bestond. De Imams werden als godheden aangebeden, geheel zoo als de Boeddhisten in Tibet den grooten Lama vereeren. Zoo werden zij als wezens voorgesteld, verre boven MOHAMMED verheven. De Abbasidische chalifen bevorderden zooveel mogelijk de verbreiding der leer omtrent de Imams, zoowel om de dynastie der Ommeijaden te doen vallen of te verzwakken, alsook om den Islam onder de aanhangers van ZOROASTER's leer ingang te verschaffen. Bovenal echter zochten zij daardoor voor hun eigen personen, als de ware Imams, onbepaalde onderwerping en gehoorzaamheid te erlangen. Tegen andere overdrijvingen der Sjiïten hebben zij zich echter meermalen aangekant of zij werden zelve door deze dweepers aangevallen. De merkwaardigsten onder hen zijn ALMOKANNA en BABEK, die een geduchten krijg voerden, de eerste met den chalif MAHDI, de laatste tegen MAMOEN. ALMOKANNA beteekent eigenlijk de gesluijerde en hij kreeg dien bijnaam, wijl hij een masker droeg, misschien om door zijn gelaat geen' onaangenamen indruk te maken. Hij leerde dat God achtereenvolgens verschenen was in ADAM, NOACH, ABRAHAM, MOZES, CHRISTUS,

MOHAMMED, ALI en anderen, en eindelijk in hem zelven. Door allerlei wonderen maakte hij groot opzien en verwierf zich een' magtigen aanhang. Vooral ook oorloogden de chalifen met de Ismaëliten, eene straks te noemen secte. BABEK, die eene dergelijke zielsverhuizing leerde als AL-MOKANNA, wordt door sommigen reeds tot hen gerekend.

Met uitzondering van hunne leer omtrent het Imamaat, stemden de Sjiïten in het algemeen met de dogmen der Motalaziten overeen, eenigen echter weken daarvan af, hetzij dat zij meer tot de meeningen der Sonniten naderden, of wel tot allerlei overdrijvingen vervielen. De ultra's inzonderheid hielden zich ook vaak bezig met de vraag, in welke gedaante men zich God toch moet voorstellen. Veelal kenden zij hem eene menschelijke gestalte toe. Eene secte der Bakrija meende dat God ten dage der opstanding eene bijzondere gedaante zou scheppen, waarin hij zigtbaar zou zijn. De invloed der Grieksche philosophie leidde hen ook wel tot allerlei bespiegelingen omtrent de wereld, den mensch en zijne betrekking tot het geschapene. Niemand hunner ging in zijne beweringen daaromtrent zoo ver als AHMAD ALKAIJÁL, die zeide dat God den mensch naar den vorm der letters geschapen had, waarmede de naam Ahmad geschreven wordt. Hierin en in andere beweringen omtrent den naam Ahmad zien wij de dweeperij in haar overgang tot eene krankzinnigheid van die soort als wij in de Christelijke kerkgeschiedenis, b. v. bij een QUIRINUS KUHLMANN opmerken, die mede door allerlei onzin zijne leer met zijn' naam in naauw verband zocht te brengen (1). Zekere secte vereerde ALI als haar God. ALI

(1) Vgl. HAGENBACH, Wezen en geschiedenis der hervorming, Deel VI, pag. 80.

zelf kantte zich daartegen aan en liet eenige dezer dweepers verbranden. Toch bestond deze partij nog na ALI's dood eenigen tijd voort. Zeker een merkwaardig voorbeeld van eene secte, die in wezen blijft tegen den wil van dengeen dien zij aanbidt. Ook op zedelijk gebied vertoont zich hunne uitsporigheid; eenigen verklaarden het paradijs van den Koran slechts voor een beeld om zinnelijk genot in deze wereld aan te duiden en de hel als symbool van aardsche smarten en rampen, lieten dronkenschap, ontucht en bloedschande toe en hieven ten eenenmale alle zedelijkheid op.* De ultra-Sjia worden reeds door verscheidene Arabische schrijvers met grond als niet meer tot den Islam behoorende beschouwd. Zij geven hun verschillende namen; vaak worden zij, gelijk wij elders reeds zagen, onder de algemeene benaming van Zendik's of Mazdakiten te zamengevat. De secten der Karmaten, Batiniten of Ismaëliten moet men eigenlijk als secten van het Parsisme, als modificatiën der leer van ZOROASTER aanmerken, die van den Islam niets meer dan een gescheurd kleed, ja vaak dit nog niet eens, vertoonden. Omtrent hun oorsprong en tijd van ontstaan heerscht nog veel onzekerheid (1). Ismaëliten heeten zij, omdat zij MOHAMMED, den zoon van ISMAËL, een' afstammeling van ALI, als Imam erkenden

---

(1) DE SACY „Exposé de la religion des Druses" meent dat zij omstreeks 148 A. H. = 765 A. D. ontstaan zouden zijn en wel oorspronkelijk ultra-Sjiïten waren. Vgl. DE FRÉMERY in Journal Asiat. 1854, pag. 470 sqq., volgens wien de Karmaten sedert het begin der 10e eeuw na Chr. bekend waren en later sedert 1092 onder den naam Ismaëliten in Irak weder opdaagden. Zij waren voornamelijk in Perzië en Syrië verbreid. Ismaëliten, Karmaten, Batiniten enz. worden nu eens als namen van dezelfde secte, dan weer als verschillende, maar naauwverwante secten beschouwd. Ook in de Fihrist al-Oeloem wordt de in den tekst genoemde ABDALLAH als stichter der Ismaëliten beschouwd. (Zeitschr. des morgenl. Ges. 1856, pag. 606.)

en de wederkomst van dezen op aarde hun voornaamste dogma, althans in den aanvang hunner optreding, vormde. Stelselmatig ontwikkeld werd hunne leer door zekeren ABD-ALLAH, den zoon van MEIMOEN, omstreeks 864 A. D. Deze veinsde slechts MOHAMMED IBN ISMAËL als Imam te erkennen, om zich zelf eene partij te vormen en de Sjiïten, voornamelijk de Ismaëliten, aan zich te verbinden. In den grond evenwel zocht hij zijne volgelingen tot geheelen afval van den Islam te brengen, ook dewijl hij slechts op deze wijze zijne politieke bedoelingen kon bereiken. Hij en latere hoofden der Ismaëliten organiseerden eene formele propaganda. De wijze, waarop hij zijne leer verbreidde, is karakteristiek satanisch en in historisch en psychologisch opzigt evenzeer merkwaardig.

In het begin zochten de zendelingen slechts de nieuwsgierigheid op te wekken van degenen tot wie zij zich wendden. Hiertoe deden zij allerlei vragen, als b. v.: wat beteekent het dat men bij de bedevaart naar Mekka steenen naar den duivel werpt en dat men van Çafa naar Merwa wandelt? waarom bezigde God zes dagen voor de schepping der wereld? kon Hij die niet in één uur scheppen? wat heeft men eigenlijk onder de pijnen der hel te verstaan? waarom zijn de hemelen en de aarden ten getale van zeven geschapen? waarom bestaat ook de eerste Soera van den Koran uit zeven verzen? Aan deze vragen voegden zij dan nog andere toe, zooals: waar zijn uwe zielen? welke is hunne gedaante en woonplaats? wat is haar oorsprong? wat is de mensch en wat is hij werkelijk in de wereld? wat beteekent de stelling der wijsgeeren dat de mensch eene wereld in het klein is en de wereld een' mensch in het groot? waarom gaat juist de mensch regtop in tegenstelling van alle andere

dieren? waarom zijn uwe voornaamste ledematen zóó en niet anders geschapen? Na het opwerpen van deze en dergelijke vragen vestigden zij de aandacht op Gods wijsheid en zeiden dat Hij voor ons verborgene bedoelingen had, waarom Hij alles in de wereld juist zóó had ingerigt. Hierbij herinnerden zij aan Soera LI: 20 („er zijn teekenen op aarde voor hen die vast gelooven") en andere Koranplaatsen. Wanneer zij nu aldus de nieuwsgierigheid genoeg hadden opgewekt en vertrouwen hadden verkregen, gingen zij eene poos voort met hunne mededeelingen, maar hielden dan plotseling daarmede op. Daardoor werd de weetlust der hoorders nog meer gespannen. Nu lieten de zendelingen zich onder eede geheimhouding en stipte gehoorzaamheid beloven en eene som gelds als onderpand van trouw geven. Vervolgens voerde men den proselyt door verschillende graden van inwijding in de geheimen. Niet alle proselyten bragt men echter even ver. Indien men vreesde niet bij hen te zullen slagen, geleidde men hen slechts tot op zekere hoogte en onthield hun de verdere graden. Van de leer omtrent de Imams klom men daarbij allengs op tot de stelling dat er nevens God nog een hooger wezen bestaat, dat zijn oorsprong uit God ontleende; beide goden te zamen bewaarden de harmonie in het heelal. Deze meening trachtten zij zelfs nog door eene bijna onbegrijpelijke verdraaijing van den zin uit den Koran te bewijzen. In een' volgenden graad gaf men nader onderrigt omtrent deze twee wezens en hunne betrekking tot elkander en het geschapene. In dit een en ander liepen ook de begrippen der zendelingen wel eens zeer uiteen. Men nam verder aanleiding om over profeten te spreken; een echt profeet, leerde men, kenmerkt zich juist niet door wonderen te verrigten, maar door de

vaststelling van politieke grondstellingen, wijze beginselen, leerstellingen, waardoor alles vergeestelijkt wordt en verkondiging van een geregeld stelsel van godsdienst. Daarop volgde dan eene geheel eigenaardige verklaring van hetgeen men door den Koran, het woord Gods, opstanding, einde der dingen enz. te verstaan had. Dit alles zou slechts zien op de omwentelingen der sterren, de bewegingen in het heelal en op de voortbrenging en vernietiging van het bestaande volgens de dispositie en combinatie der verschillende elementen. Over deze, de stof en de vorming van de onderscheidene wezens trad men dan in bijzonderheden. Eindelijk verklaarde men alle profeten, ABRAHAM, MOZES, JEZUS enz. slechts voor wijze staatsmannen en wetgevers, die hunne leer slechts gepredikt zouden hebben om de menschen tot de philosophie op te leiden. Aangaande den Imam MOHAMNED IBN ISMAËL leerde men eerst dat hij later op aarde zou terugkeeren, daarna evenwel werd zijne wederkomst tot de geestelijke wereld beperkt; hij keert tot ons terug en wij treden in gemeenschap met hem, wanneer wij hem slechts te gemoet gaan door over de mystieke leeringen na te denken; zijne tegenwoordige openbaring bestaat slechts in de prediking van zijne leer. Bij dit hun onderrigt traden de zendelingen nu en dan ook op politiek terrein; waren de proselyten Perzen, zoo maalde men hun de Arabieren als onderdrukkers hunner natie af; aan de Arabieren stelde men de Perzen als overweldigers voor. Somtijds leerde men ook wel dat God een' afkeer had van de Arabieren, omdat zij HOESEIN gedood hadden; dat hij hun daarom de opvolging der Imams in het chalifaat ontnam, dat de onderdanen en opvolgers der Perzische Chosroëssen alleen partij hebben getrokken voor de regten

der Imams. De indruk dezer mededeelingen bewoog de proselyten veelal tot verwerping van den Islam en aansluiting aan de politieke raddraaijers. Zij omhelsden dan de leer van MAZDAK, MANES, of andere sectenstichters, of wel sommige meeningen van Grieksche wijsgeeren, zoo als PLATO of ARISTOTELES. Somtijds ook deden zij eene keus uit de velerlei leerstellingen en vervielen alzoo tot eene soort van eclecticisme. Merkwaardig is mede de instructie der zendelingen. In bijzonderheden wordt hun daarin aangewezen hoe zij zich bij de belijders van verschillende godsdiensten Parsen, Joden, Christenen, Mohammedanen enz. moesten insinueren en hoe zij het moesten aanleggen bij de trapsgewijze inwijding der proselyten. Aan de Joden moesten zij hun Imam, wiens terugkeer zij verbeidden, als den waren Messias, aan de Christenen als den Paracleet voorstellen; bij de Sonniten werd hun geraden inzonderheid op hunne hoede te zijn. Voorts beval men hun aan zich zooveel mogelijk toe te leggen op de kennis der verschillende godsdiensten en stelsels van wijsgeeren. Daarmede moesten *zij velerlei kwakzalverij en goochelkunsten* verbinden om *indruk te maken op de menigte* en haar te verblinden. *Alles moesten zij doen in het* vaste vertrouwen dat de *waarheid zou zegepralen. De Ismaëliten* verbreidden zich in de geheele Mohammedaansche wereld; uit het gezegde blijkt reeds dat zij eene revolutionaire partij vormden. Aanvankelijk bedienden de Abbasiden zich van hen om hunne tegenstanders te doen vallen; later werden zij van bondgenooten de bitterste vijanden. Uit de Ismaëliten ontleent ook de dynastie der Fatimiden in Egypte haren oorsprong. Elders stichtten zij meer of minder magtige en duurzame vorstendommen; hier en daar huisden zij als rooverbenden.

In de geschiedenis der kruistogten, sedert het laatst der 11de eeuw, vinden wij hen meermalen vermeld onder den naam van Assassinen. Dit woord is eene verbastering van hasjisjin. Zij maakten namelijk veel gebruik van hasjisj (1), om zich op te winden. Zij gaven die ook dikwijls in aan jongelingen, die zij als werktuigen voor hunne bedoelingen bezigden. Deze heetten fedá, d. i. degenen, die gaarne hun leven ten offer brengen voor eene heilige zaak. Somtijds bragt men hen door bedwelmende middelen in slaap en voerde hen dan naar eene soort van lusthof, waar men hen in volle mate aan allerlei zinnelijk genot den teugel liet vieren. Dan gaf men hun nog eens een' slaapdrank in en bragt hen weder op hunne vroegere plaats. Zoo kwamen zij op het denkbeeld dat zij in het paradijs waren geweest. De zucht naar dergelijke genietingen deed hen dan vurig naar het martelaarschap verlangen. Deze jongeren, die tot onbepaalde gehoorzaamheid verpligt waren, hebben op last hunner meerderen tallooze moorden bedreven. Voornamelijk zijn vele vorsten en hooge staatsbeambten in het Oosten door hunne dolken gevallen. De politieke magt der Ismaëliten is eerst voor goed vernietigd door den Mongool HOELAGOE (1256 A. D.) Sedert verloren zij alle beteekenis, doch nog heden ten dage vindt men van hen in Syrië eenige overblijfselen (2). Ook de gevoelens der Drusen in

(1) Anderen meenen, doch met minder waarschijnlijkheid, dat Assassinen afgeleid zou zijn van Hasan, een' hoofd der secte, die op een bergslot bij Kazwin woonde en van wien in de geschiedenis der kruistogten vaak spraak is onder den naam van: den oude (eig. sjeich) van den berg. Hij was tevens de stichter eener dynastie, die lang over hen heeft geheerscht.

(2) Met deze overblijfselen smolten misschien ook de Noçairi's, in het Noorden van Syrie, ineen, wier meest karakteristieke leerstellingen zijn:

den Libanon zijn van Ismaëlitischen oorsprong. Zij staan geheel buiten den Islam.

Gelijk de aanleiding tot het ontstaan der Sjiïten van politieken aard was, zoo is dit eveneens, gelijk wij reeds zagen, het geval met de secte der Charidjiten. Van deze aanleiding moet men echter den waren grond wel onderscheiden. Bij Sjiïten zoowel als Charidjiten is die hoofdzakelijk te zoeken in politieke partijzucht, het egoïsme van eenige volksmenners. Bij velen vereenigde zich hiermede fanatisme in de godsdienst en speculatie van theologischen aard. Ook de secte der Charidjiten heeft zich weder in vele afdeelingen of klassen gesplitst. Zij allen stemmen daarin overeen, dat zij het chalifaat van OTHMAN en ALI verwerpen, hetgeen zij als hun voornaamste dogma beschouwen. Huwelijken achten zij alleen dan wettig, indien de echtgenooten deze leer belijden. Hen, die grove zonden begaan, verklaren zij voor ongeloovigen en naar velen onder hen meenden, zouden de zoodanigen voor eeuwig in de hel blijven. Zij houden het voor pligtmatig tegen den Imam op te staan, als hij afwijkt van de leer, die zij geijkt achten. Dat de vorstelijke waardigheid van de volkskeuze afhangt, is in den grond het beginsel vanwaar zij uitgaan, geheel in tegenoverstelling van de Sjiïten, die den vorst eene bijzondere goddelijke roeping tot zijn ambt toekennen. Evenals de Sjiïten, maakten zij zich ook somtijds aan eene hoogst willekeurige en partijdige exegese van den Koran schuldig. Omtrent eenige leerpunten waren de mee-

---

dat God zich in verschillende incarnaties geopenbaard heeft, bijzonder in ALI, wien zij vergoden, en verder de aanneming eener soort van zielsverhuizing.

ningen hunner verschillende secten zeer verdeeld, hetgeen toenam, naarmate de Grieksche philosophie meer ingang vond onder de Mohammedanen. Zij hielden zich in het algemeen aan de leer der orthodoxen, maar velen verwierpen echter hunne prædestinatieleer en kenden den mensch geheele of beperkte vrijheid van wil toe. Ook onder hen ontbrak het niet aan uitersten; eene secte van hen dreef de meening omtrent het volksregt bij de keus van den souverein zoo ver, dat zij ook aan vrouwen aanspraak gaf op de betrekking van Imam. Het hoofd dezer secte, SJOEBAIB, benoemde zijne moeder GHAZÂLA tot opvolgster. In de moskee te Koefa ging zij de geloovigen voor in het gebed en las voor hen den Koran. Met haar dood schijnt deze partij ook uitgestorven te zijn (1). Arabische schrijvers rekenen ook de Jazidija of Jeziden nog tot de Charidjiten, misschien omdat zij aanvankelijk gemeene zaak met hen maakten. Deze kan men echter niet meer als Mohammedanen aanmerken, daar zij verwachtten dat God iemand uit het Perzische volk als zijn' gezant op aarde zou zenden met eene nieuwe geschrevene openbaring. Hij zou de voorschriften van MOHAMMED verwerpen en de godsdienst der in den Koran genoemde Çabiërs volgen. De Jazidija schijnen dus eigenlijk vermomde Çabiërs te zijn geweest, die in enkele leerpunten, b. v. in hunne strenge moraal, eenige overeenkomst met Charidjiten vertoonden. Er bestaan nog overblijfselen van hen in Syrie en Koerdistan, schoon hunne tegenwoordige gevoelens niet regt bekend zijn. — De Charidjiten hebben vele en somtijds langdurige oor-

(1) DE SACY, Exposé I, pag. 5. ASSJAHR. II, pag. 405.

logen met de chalifen, met de Ommeijaden zoowel als de Abbasiden gevoerd. Toen de laatsten zich nog niet magtig genoeg rekenden, zochten zij deze secte voor zich in te nemen. In Azië lieten zij hunne zendelingen de leer der Sjiïten prediken, in Afrika die der Charidjiten. In dit werelddeel toch en in Spanje behoorden langen tijd de meeste Mohammedanen tot deze secte. In het Oosten is hunne magt voornamelijk gefnuikt door den chalif MOTADHID omstreeks 895.

Reeds door de Nestorianen, die sedert de opheffing hunner school te Edessa in 489 naar Perzië gevlugt waren, werden vele werken van Grieksche wijsgeeren in het Syrisch vertaald en uit deze taal door de zoogenaamde Çabiërs van Harrán in het Arabisch. Ten tijde van den chalif MAMOEN en na hem werden nog veel meer Grieksche geschriften door Arabieren en Perzen in het Arabisch overgezet. De kennismaking met de philosophie der Grieken had een' magtigen invloed op den Islam. Zij leidde velen, inzonderheid buiten Arabië, tot nadenken en menigvuldige bespiegelingen over hunne godsdienst. In verband hiermede stond hunne zucht om het Monotheïsme zuiver te bewaren en op de rede te grondvesten in tegenstelling met hen, die aan het geloof op gezag in meerdere of mindere mate vasthielden, of wel tot pantheïstische speculatien vervielen. Zoo ontstonden de secten der Motazaliten en nog vele andere (1). De naam Motazaliten be-

(1) Het is wel mogelijk dat bij het eerste ontstaan der Motazila nog geen invloed van Grieksche philosophie in het spel was. Maar ik zou dit niet zoo stellig durven beweren als HAARBRÜCKER, Assjahr. II, pag. 386, wanneer ik aan de vertalingen der Nestorianen en Harraniers denk.

teekent waarschijnlijk verstootenen, zij die verstooten, uitgeworpen zijn, namelijk door de orthodoxen (1). Zij heeten ook wel Kadariten (Kadarija), omdat zij de prædestinatieleer der orthodoxen loochenden en den mensch zelfbepaling bij zijne handelingen toekenden (2). Onder ABDALMALIK († 705) werden door WÂCIL IBN ATA de eerste grondslagen gelegd tot hunne voornaamste leerstellingen. Handhaving van Gods eenheid vormt de kern daarvan, waarmede hunne overige denkbeelden in naauw verband staan. Zij beschouwden Gods eigenschappen als bloote begrippen, als abstracties van het verstand en ontkenden dat zij van eeuwigheid een werkelijk bestaan op zich zelve hadden. Alle eigenschappen maakten te zamen vereenigd Gods wezen uit, waarom zij dan ook plagten te zeggen: God is alwetend, almagtig enz. naar zijn wezen, en geenszins door het weten, de almagt enz. als eeuwig in hem bestaande attributen. Zij worden daarom wel eens de Nominalisten van den Islam genoemd, terwijl men dan de orthodoxen als de Realisten aanmerkt. Zij werden tot deze leer geleid door de vrees, dat bij het tegenovergesteld gevoelen ligtelijk aan Gods eenheid afbreuk zou gedaan worden; misschien meenden zij voor deze vrees wel een' grond te vinden in de leer omtrent de personen der Triniteit bij de Christenen.

---

(1) WEIL, Chal. I, 193. Men schrijft ook wel Motazila d. i. hij, die zich afzondert, zich afscheidt, afgescheidene.

(2) Van Kadar of qadar, dat magt, maar ook Gods voorbeschikking beteekent. Wegens deze laatste beteekenis gaven de Motazaliten zelve dien naam aan de Djabarija, de voorstanders eener absolute prædestinatie. De leer omtrent de vrijheid van den mensch in zijne daden vertoont zich overigens reeds kort na den dood van MOHAMMED en hare aanhangers noemde men Kadarija, nog vóór de Motazaliten dien naam kregen, omdat zij hetzelfde leeren. De Ommeijaden bevorderden intusschen het geloof aan voorbeschikking als een' steun voor hunne onregtmatige heerschappij.

Hun begrip omtrent Gods attributen moest hen noodzakelijk ook doen aannemen dat de Koran, als de rede of het woord van God niet ongeschapen of van eeuwigheid bestaande was, omdat men dan twee eeuwige wezens zou moeten stellen. Zoo werd het geloof aan den goddelijken oorsprong van den Koran en zijne inspiratie ondermijnd. Met het gezag van dit boek werden natuurlijk ook de grondvesten van den Islam aan het wankelen gebragt. Hun streng monotheïsme leidde hen ook tot de verwerping van alle menschvormige uitdrukkingen omtrent God; zij wilden God in geen opzigt met het stoffelijke vergelijken of zinnelijke voorstellingen van hem laten gelden. Uitdrukkingen van dien aard in den Koran verklaarden zij figuurlijk. Dat men God in het paradijs zou zien, maakten zij op eene geestelijke gemeenschap met God aldaar betrekkelijk en ontkenden dat men Hem met de oogen des ligchaams zou aanschouwen. Met hun begrip omtrent God als den regtvaardige en algoede hangt hun denkbeeld aangaande de menschelijke vrijheid te zamen. Door de absolute prædestinatieleer der orthodoxen werd God, naar zij meenden, tot de oorzaak van de zonde gemaakt en om deze klip te ontgaan, kenden althans de meeste Motazaliten den mensch zelfbepaling bij zijne handelingen toe. Voorts beweerden zij dat een belijder van den Islam die eene zware zonde begaat en zonder berouw daarover sterft, voor eeuwig in de hel wordt verbannen, doch dat hij er ligter gestraft zal worden dan een ongeloovige. Deze stelling is wel een uitvloeisel van hunne leer omtrent Gods geregtigheid (1). Het gezegde geeft een

---

(1) TAHIR AL ISFAHANI brengt ze in verband met Gods wijsheid en volmaaktheid (bij ASSJAHRASTANI, vert. van HAARBRÜCKER, II, pag 395).

overzigt van de voornaamste dogmen, waarin de Motazaliten in het algemeen overeenstemden. Zij hebben bij de ontwikkeling daarvan, het eerst eene soort van scholastiek ingevoerd, welke aan die van het Westen in de middeleeuwen herinnert. Hunne talrijke tegenstanders bleven hun in spitsvindig argumenteren niets schuldig. En zoo ontstond onder de Mohammedanen de ilmoe-l-kalám of wetenschap der scholastiek, welke benaming later bij uitsluiting van de orthodoxe theologie gebezigd werd. Zij omvat echter ook veel, dat alleen op het gebied der philosophie behoort, zooals ontologie, kosmologie, enz. Groot was de invloed der Motazaliten, gepaard met dien der Grieksche philosophie, op de overige Moslemen. De meeste Sjiïten vereenigden zich geheel of in de hoofdzaken met hunne leer. Misschien werden zelfs de orthodoxen in den strijd met hen er toe genoopt, de prædestinatieleer slechts tot de verkiezing der zaligen en verwerping der verdoemden te beperken (1). De Motazaliten ontwikkelden en verbreidden zich voornamelijk onder de regering der Abbasiden. Wij hebben reeds gezien hoe de chalif MAMOEN zich voor hunne leer verklaarde dat de Koran geschapen was. (Vgl. pag. 148). Hunne talrijke secten kunnen wij niet in het bijzonder vermelden. Wij willen slechts enkele van de merkwaardigsten noemen en aantoonen tot welke overdrijvingen ook deze rigting verviel. Zij kwam spoedig tot de ontkenning van vele of alle wonderen. Van de Protestanten, zegt WEIL, werden zij van lieverlede de rationalisten van den Islam. Omtrent den Koran zeiden

---

(1) Vgl. pag. 191 en WEIL, Eincl., pag. 107.

sommigen dat de Arabieren wel iets hadden kunnen voortbrengen dat in schoonheid en welsprekendheid daarmede gelijk stond. AL MOEZDÂR noemde elk een' ongeloovige, die meende dat de Koran ongeschapen was. Hetzelfde beweerde hij van degenen, die het er voor hielden dat God de schepper was van de daden der menschen, dat men God met de oogen zou zien enz., ja hij verklaarde eindelijk allen voor ongeloovigen, die zeiden: „er is geen God buiten Allah.” Hij dreef dus zijne beschuldiging van ongeloof wel tot in het ongeloofelijke. Het komt mij ook waarschijnlijk voor dat de orthodoxe berigtgevers omtrent zijne leer wel een weinig partijdig zullen geweest zijn.

De secten der Hajithija en Hadathija leerden, ook met beroep op Koranplaatsen (S. VI: 159 en LXXXIX: 23) dat CHRISTUS het van eeuwigheid vleesch geworden woord van God was, dat hij bij de opstanding in wolken zou neerdalen en alle schepselen oordeelen. Zij verkondigden ook het dogma der zielsverhuizing, en volgens sommigen, eene successive incarnatie der Imams.

De Hisjamija hadden omtrent paradijs en hel de meening dat zij nu nog niet geschapen waren, maar dat God die eerst op het tijdstip van het wereldgerigt zou scheppen. Sedert bleef dit gevoelen een geloofsartikel van alle Motazaliten in het algemeen. Indien wij niet overtuigd waren dat partijzucht van regtzinnigen vaak de leer van andersdenkenden misvormd voorgesteld had, zouden wij nog vrij wat meer vreemde beweringen van Motazaliten, zoowel als andere Mohammedaansche secten kunnen verhalen. Wij trachten ons steeds zooveel mogelijk tot het wezenlijke en meest karakteristieke te beperken. De Motazaliten ver-

bonden overigens, gelijk de Mohammedaansche theologen in het algemeen, velerlei philosophische redeneringen omtrent begrip, substantie, accident enz. met hunne leerstellingen. In deze weken zij onder elkander in menig opzigt af, behalve in de hoofddogmen, die wij genoemd hebben, waar omtrent slechts enkelen van de massa verschilden. Wat de leer aangaande het Imamaat betreft, daarin kwamen velen overeen met de Sonniten, doch de meesten neigden in meerdere of mindere mate tot de denkbeelden der Sjiïten. De Motazaliten konden op den duur niet blijven bestaan; de chalif ARRADHI († 940) trachtte hen zooveel mogelijk te onderdrukken, daar hij begreep hoe gevaarlijk zij voor staat en godsdienst waren. Sedert ASJÁRI in de eerste helft der 10de eeuw, die vroeger tot hen behoord had, tegen hen optrad en zijne leer meer en meer de algemeene en orthodoxe werd, geraakten zij in langzaam verval. Ook de chalif ALKADIR († 1031) was hun vijand, omdat hij inzag hoe zij den Islam ondermijnden. Na dien tijd verdwijnen zij allengs uit de geschiedenis.

In tegenstelling met de Motazaliten beweerden de orthodoxen het werkelijk bestaan van eeuwige eigenschappen van God. Zij kregen daarvan den naam Cifatija (van cifat = eigenschap) en de Motazaliten dien van Moattila, d. i. zij die ledig maken, onttrekken of berooven, namelijk God van zijne eigenschappen. In nog ruimeren zin worden allen cifatija genoemd, die in gemeld leerpunt met de orthodoxen overeenstemmen, hetzij met meerdere of mindere wijziging, en al verschilde hunne dogmatiek overigens van de orthodoxe. De strijd met de Motazaliten bragt velen tot overdrevene vergelijking van God met het geschapene,

gelijk ons dit reeds bij sommige Sjiïten is gebleken. De beweging, door de Motazaliten ontstaan, riep ook nieuwe secten in het leven, die men evenmin onder de orthodoxen als onder de reeds genoemde secten der Mohammedanen kan rangschikken. Onder deze nieuwe secten zijn er, bij wie de leer omtrent Gods eigenschappen het voornaamste is, waardoor zij zich karakteriseren, en waardoor zij eigenlijk eene bijzondere secte vormen. De begrippen van partij, rigting en secte vloeijen echter vooral bij de Mohammedanen zeer dikwijls ineen, of zijn niet juist af te bakenen. Zoo wordt de naam Mosjabbiha aan allen gegeven, die God met schepselen vergelijken; tot deze Mosjabbiha echter behooren secten, die in andere opzigten zeer van elkander verschillen, vooral vele Sjiïtische secten. Onder de Sonniten maakten zich voornamelijk de Hasjwija aan deze vergelijking schuldig. Karramija is eigenlijk een' algemeene naam van verscheidene secten, die dezelfde gevoelens met eenige nuancen toegedaan waren. Hun stichter, IBN KARRÂM, zeide dat God op zijn' troon gezeten was en verdiepte zich daarbij in allerlei redeneringen over het hoe van dit zitten; ook nam hij aan dat God een' ligchaam had. Omtrent den aard en de natuur van dit ligchaam wierpen de Karramija menigvuldige stellingen en bepalingen op. Eenigen zeiden: hij heeft eene hand, maar niet zooals gewone menschenhanden, en een aangezigt, maar niet zooals de gewone aangezigten der menschen. Iets dergelijks leerden eenige Mosjabbiha, namelijk dat God een ligchaam had, maar niet als andere ligchamen; vleesch en bloed, maar niet zooals ander vleesch en bloed, en wat meer van dien aard is. Van deze secten lezen wij dat sommigen zich

nog andere, hoogst onwaardige uitdrukkingen omtrent het Opperwezen veroorloofden en de onzinnigste taal bezigden bij de beschrijving van zijn ligchaam. Door zulke buitensporigheden werden ook hunne orthodoxe tegenstanders wel eens tot uitersten gedreven. Zij zeiden: „wie zijne hand beweegt, als hij leest: ik heb met mijne handen geschapen (S. XXXVIII: 75), of op zijne vingers wijst, als hij de overlevering uitspreekt: het hart van den geloovige is tusschen twee der vingers van den Allerhoogste, hij verdient dat zijne hand worde afgehouwen of zijne vingers uit het gewricht worden losgescheurd.” Een van hen ging zelfs zoo ver dat hij de woorden: hand, gelaat, zitten en dergelijke niet in het Perzisch vertaalde, maar de Arabische uitdrukking daarvoor letterlijk in zijne overzetting van den Koran behield.

Een ander leerstuk der Motazáliten, dat felle bestrijding ondervond, was dat omtrent de menschelijke vrijheid. Velen, ook die het in de meeste overige opzigten met hen eens waren, traden wat dit punt betreft, als hunne tegenstanders op en gingen in hunne beweringen vaak verder dan de orthodoxen. Men noemt hen met een algemeenen term D j a b a r i j a, van d j a b a r d. i. v o o r b e s c h i k k i n g, welk woord ook hen omvat, die hierin geheel eenstemmig dachten met de orthodoxen. Wat hunne overige denkbeelden, behalve die omtrent vrijheid en voorbeschikking aangaat, behooren de Djabarija tot verschillende secten; eenigen vormden secten op zich-zelve, die in nog menig ander punt dan het zoo even genoemde hunne bijzondere meeningen hadden. Wij kunnen die hier niet optellen; het meest uitkomend punt in hunne leer was in allen gevalle dat omtrent de onvrijheid van den mensch. Gelijk overal, waar deze vraag

ter sprake komt, ontbrak het ook bij de Mohammedanen niet aan menigvuldige nuances en inconsequentiën dienaangaande. Zij die het verst gingen beweerden „dat de mensch volstrekt geene magt over het een of ander bezit en men hem zelfs niet het vermogen tot het een of ander kan toekennen (als eigenschap), maar dat hij in zijne handelingen zonder vermogen, zonder wil, zonder vrijheid tot kiezen, slechts gedwongen was, en dat God alleen de daden in hem schept, naar denzelfden maatstaf als hetgeen hij in de overige levenlooze wezens voortbrengt, en dat het doen op den mensch slechts oneigenlijk betrekkelijk gemaakt werd, evenals op de levenlooze natuur, zooals men b. v. zegt: de boom draagt vruchten, het water stroomt, de zon gaat op en onder enz., dat ook de belooning en bestraffing door de noodzakelijkheid bepaald werd, evenals de daden, en daarbij werd beweerd, dat, indien men de djabar aanneemt, dan ook de wettelijke verpligtingen aan de noodzakelijkheid onderworpen zijn" (1). Dus werd aan den mensch in betrekking tot God, noch actueel, noch potentiëel eenige vrijheid toegekend. Andere Djabarija sloegen verschillende middelwegen in en naderden hierbij in meerdere of mindere mate tot de leer der Semipelagianen. Het later meest verbreide gevoelen zullen wij beneden vermelden.

Een ander thema, dat door de theologen van den Islam met voorliefde behandeld werd, was de leer omtrent de straf van zondaars, in verband met die betrekkelijk het geloof en Gods geregtigheid. Hierbij trad de oppositie vooral tegen de Charidjiten in het strijdperk. Mordjia

---

(1) Nagenoeg woordelijk volgens ASSJAHRASIANI.

is de algemeene naam dezer klasse van tegenstanders (1). Zij komen daarin overeen dat zij de werken van den mensch beneden zijn geloof stellen (2). In de bepaling van hetgeen zij onder geloof verstaan, loopen zij dan weder uiteen. Sommigen verstonden daaronder een bloot historisch geloof aan Gods eenheid en zijne openbaring door den profeet; anderen meenden dat ook ootmoed, onderwerping aan God en liefde tot hem daarmede gepaard moesten gaan, waarbij zij ook wel belijdenis met de lippen voegden. Moslemen, die zware zonden begaan hadden, beschouwden zij niet als ongeloovigen en meenden dat zij niet voor eeuwig verdoemd zouden worden. Eene secte van hen leerde dat God alles vergeven zou behalve afgoderij en dat hem, die Gods eenheid bekende, zijne zonden niet zouden benadeelen. Deze stellingen karakteriseren de zoogenaamde zuivere Mordjia; de meesten van hen echter helden in het een of ander der genoemde of andere denkbeelden met grootere of geringere toenadering tot die van andere secten over, hetzij tot de leer der Motazaliten, der Charidjiten of wel van de orthodoxen.

Van alle secten heeft geene grooteren invloed uitgeoefend dan die der Asjarija, zoo genoemd naar haar' stichter ASJARI, van wien wij boven reeds gewaagden (3). Zijne dogmatiek werd van lieverlede die der Sonniten in het al-

---

(1) Wie over de beteekenis van dit woord nadere inlichting verlangt, kan die het best vinden bij ASSJAHRASTANI, vertaald door HAARBRÜCKER, I, pag. 156.

(2) Volgens WEIL, Einl., pag. 114, is deze leer vooral begunstigd door de Ommeijaden.

(3) Ook MATOERIDI'S († 945) dogmatiek, die slechts weinig verschilt van die van ASJARI, vond onder de Sonniten veel ingang.

gemeen en als de regtzinnige beschouwd. Sedert werden ook de grenzen tusschen Sonniten en Sjiïten scherper afgeteekend, hoewel in vele Mohammedaansche landen de Islam zich tot heden toe nog niet van Sjiïtische elementen heeft kunnen ontdoen. In de hoofdtrekken komt zij hierop neder: God is alwetend door weten, almagtig door almagt, levend door leven, willend door willen, sprekend door zijn spreken of woord, hoorend door hooren, ziende door zien. Deze eigenschappen zijn eeuwig en bestaan in zijn wezen. De uitdrukkingen en woorden, die de engelen aan den profeet hebben overgebragt, wijzen op het eeuwige woord van God en deze verwijzing is geschapen, in den tijd voortgebragt; dat waarop gewezen wordt, bestaat van eeuwigheid zonder begin en het onderscheid tusschen het lezen en het gelezene staat gelijk met het verschil tusschen het aanroepen en den aangeroepene, de aanroeping is iets dat in den tijd ontstaat, de aangeroepene is eeuwig. Hiermede staat in verband zijn gevoelen dat de Koran onovertrefbaar is ten opzigte van schoonheid, rhythmus en welsprekendheid. Het hooren en het zien waren twee eeuwige eigenschappen van God, namelijk twee bijzondere wijzen van waarnemen; omtrent hetgeen van Gods aangezigt en handen in den Koran voorkomt, meende hij dat men dit eenvoudig zoo moest aannemen als het geopenbaard was, schoon hij ook de mogelijkheid eener allegorische verklaring toeliet. Overigens verklaarde hij zich tegen alle vergelijking van God met het geschapene. In het andere leven zou de geloovige God aanschouwen, maar op eene geheel eigenaardige wijze; over den aard van dit aanschouwen sprak hij zich niet altijd op dezelfde wijze uit. Wat

den mensch aangaat, zoo beweerde hij, dat alle zijne handelingen aan God onderworpen en door Hem geschapen waren. In tegenspraak hiermede kende hij den mensch toch ook eene soort van magt of vermogen tot handelen toe, waarmede hij in den grond zijne eerste stelling niet ophief; in nadere bijzonderheden kunnen wij omtrent dit punt van zijne leer niet treden, daar het door de schrijvers eenigzins verschillend en vrij duister wordt voorgesteld. Vgl. pag. 191 (1). Het geloof is het voor waar houden in het binnenste van Gods eenheid en van zijne openbaring door gezanten; de belijdenis met de lippen en het handelen dienovereenkomstig zijn daarvan de uitvloeisels. Indien een geloovige eene zware zonde begaat en zonder berouw sterft, zoo staat het aan God hem of uit barmhartigheid of op de voorspraak van den profeet te vergeven, of wel hem te straffen naar de mate van zijn misdrijf en hem daarna door zijne genade in het paradijs toe te laten. Het was onmogelijk dat hij eeuwig in de hel zou blijven, op grond dat de openbaring verschenen was dat elk bewoner der hel, in wiens hart slechts een greintje geloof was, daaruit zou verlost worden. De Imam der geloovigen werd, naar zijne leer, door overeenkomst en keus, niet door uitdrukkelijke bepaling en bijzondere aanduiding van Godswege, hetzij in den Koran of in de overlevering, tot zijn ambt geroepen.

De dorre scholastiek, waarmede wij nu kennis gemaakt

(1) Over het punt van voorbeschikking en menschelijke vrijheid handelen voornamelijk ook Mawakif, ed. SOERENSEN, pag. 105 sqq. SALE, Prelim. Disc., pag. 183. MURADGEA D'OHSSON, Tableau de l'empire Ottoman, I, pag. 80. Wij kunnen ons in dit werk niet inlaten met al de spitsvindigheden, ja met al den onzin, dien men, vooral in de Mawakif, daarover vindt.

hebben en die bij orthodoxen zoowel als heterodoxen heerschte, deed, evenals in de Christelijke kerk, ook in den Islam eene reactie van mystieken aard ontstaan. De sporen daarvan zagen wij reeds onder de Sjiïten. Bij de Sjiïtische secten ging echter politiek hand aan hand met de leer of stond zelfs op den voorgrond. Maar ook eene zuiver mystieke rigting, die zich niet of zelden daarmede inliet, brak zich in den Islam baan. Hare kiemen ziet men reeds in de eerste eeuw der Hedjra. In hare latere ontwikkeling trad zij buiten den Islam en werd eene geduchte vijandige magt voor deze godsdienst. Wij hebben het oog op de Çoefi's (Çoefija, veelal Sofi's genoemd). De naam is afgeleid van çoef d.i. wol en beteekent in wol gekleed; vele devoten in het Oosten droegen eene wollen of ook wel haren kleeding. De eerste of althans een der eersten, die dezen naam droeg, was ABOE HASJIM, van Koefa, in het laatst der achtste eeuw na CHRISTUS. De oudste Çoefi's predikten voornamelijk onthouding en verachting van de wereld, geduld en berusting in Gods wil. Denkbeelden van dien aard ontstonden, naar het schijnt, vooral na het einde der burgeroorlogen tusschen het geslacht van MOHAMMED en de Ommeijaden, toen men getuige was van de groote onderdrukking der regering. Zij werden bevorderd door volksrampen en de in vele streken heerschende ellende, eenigzins ook door stichtelijke geschriften, in het bijzonder zoogenaamde boeken van HENOCH en andere oude mystieke werken (1). De geschriften der Çoefi's

(1) Cf. GARCIN DE TASSY, De la poesie philos. et réligieuse chez les Persans, d'après le Mantic Uttaïr, 2e édit., Paris 1857. THOLUCK, Sufismus. Berlin 1821. Vooral lezenswaardig is een opstel van SPRENGER in het Journal of the Asiatic Soc. of Bengal, 1856, pag. 122 vgg.

vertoonen ons een diep godsdienstig gevoel, maar dat zich in Pantheïsme verliest. Allengs ontwikkelde zich bij hen een geheel stelsel van Pantheïsme (1). De voornaamste trekken daarvan zijn deze: alles is één, namelijk God; het begrip van stof is slechts eene negatie van God. Al het geschapene is uit God geëmaneerd en keert terug tot hem, met verlies van zijne individualiteit. De zielen der menschen hebben een voorbestaan gehad. In verband hiermede leerden zij ook eene soort van zielsverhuizing. Het ligchaam beschouwden zij als een' kerker der ziel. God is de eenige dader van alles, zoodat de mensch geheel onvrij is en er geen onderscheid bestaat tusschen goed en kwaad. Alle dienst of vereering van God is dus ook eene onverschillige zaak; alleen in zoover zij een middel kan zijn om tot de waarheid, tot vereeniging met God te geraken, heeft zij eenige waarde; de Mohammedaansche godsdienst is in dit opzigt de meest verkieselijke. Al hare dogmen zijn evenwel slechts in figuurlijken of allegorischen zin op te vatten. Het hoofddoel van 's menschen streven behoort te bestaan in de overpeinzing van het eenal. Verschillende graden van geestelijke ontwikkeling moet hij doorloopen om zich tot vereeniging met het hoogste te verheffen. Hierbij moet men zich laten leiden door zijne Pir's of leeraars in het godsdienstige. Hun Pantheïsme bragt hen vaak tot de gevolgtrekking dat het onderscheid tusschen goed en kwaad geen' anderen zin kon hebben dan dien

---

(1) Indische stelsels van philosophie, met name de Joga en Sankhija, hadden grooten' invloed op hunne meeningen. Vgl RENAN, Considérations sur le génie des peuples Sém. Paris 1859, pag. 89. Reeds SCHMÖLDERS sprak zich hierover uit in zijn Essai sur les écoles philos. des Arabes, pag. 208 sqq.

van gehoorzaamheid of ongehoorzaamheid aan zulk een leidsman. Deze liet zich dan ook somtijds door zijne volgelingen als een' God beschouwen en vereeren en gebruikte hen als zijne blinde werktuigen. Sommige Çoefi's droegen een leemen beeldje van hun' leeraar bij zich, tot herinnering dat zij moesten streven hem gelijkvormig te worden. Gelijk zoovele mystieken, hadden ook de Çoefi's hunne gewijde dansen, die de bewegingen der hemelligchamen symbolisch moesten voorstellen, zoo als die zich door de almagt der goddelijke liefde omwentelen. Deze liefde vergelijken zij op allerlei wijze met de zinnelijke en stellen haar in hunne mystieke taal vaak tegenover de koude vormen der uitwendige godsvereering. Zij beriepen zich ten bewijze hunner gevoelens ook op den Koran, b. v. op S. XL: 11 en vele andere plaatsen, waarbij zij dikwijls den zin het grootste geweld aandeden. De Çoefi's hebben niet alleen op den Islam, maar ook op de Perzische letterkunde een' grooten invloed gehad. Vele voortbrengselen van echt dichterlijk genie hebben aan hen hun ontstaan te danken. Een der beste werken van dien aard is dat van ATTÂR, de taal der vogelen getiteld (1). Haar hoogsten bloei bereikte deze rigting in DJELALEDDIN ROEMI in het laatst der 13de eeuw (2).

Ook onder de theïstische Çoefi's treft men verschillende secten of scholen aan. Als eene secte der Çoefi's of althans

---

(1) Boven reeds geciteerd pag. 320.

(2) Van de Çoefi's moet men wel onderscheiden de Cefewi's, doorgaans verkeerdelijk Sofi's genoemd, eene dynastie van Perzische vorsten, die in het laatst der 15de eeuw ontstond en met de hier vermelde rigting niets te maken heeft.

naauw met hen verwant, zijn ook te beschouwen de zoogenaamde broeders der opregtheid of zuivere broeders, een geheim genootschap, dat zijn hoofdzetel te Bassora en allerwege uitgebreide vertakkingen had. De leden, die in verschillende graden verdeeld waren, stelden zich de beoefening van de philosophische en natuurkundige wetenschappen in haar ganschen omvang, meer bepaaldelijk echter de kennis der betrekking van God tot de wereld, ten doel. Ook hunne rigting was pantheïstisch. Zij waren minder poëtisch dan de overige Çoefi's en helden meer over tot bedaard, wijsgeerig onderzoek. Voornamelijk in de neopythagoreische getallenleer en in de nieuwplatonische leer omtrent de wereldziel zochten zij de oplossing van hun vraagstuk. Zij stonden eigenlijk buiten den Islam, schoon zij zich bij hunne beweringen mede vaak op den Koran beriepen. Hunne wetenschap en gevoelens hebben zij neergelegd in 51 verhandelingen, die omstreeks 970 na CHRISTUS of iets later het licht zagen (1).

Nu tegenwoordig is in Perzië de naam Çoefi in gebruik. Men geeft dien aan elk, die geen positive godsdienst aanneemt. De zoodanigen belijden den Islam evenwel voor het uiterlijke. Zij beschouwen dien als de melk der kinderen. Hun streven is gerigt op vereeniging met God in geestverrukking. Velen van hen zijn echter onverschillig voor alle godsdienst en spotten daarmede, hoewel zij, gelijk men bij ongeloovigen zoo vaak ziet, in het geheim allerlei bijgeloof huldigen. Overblijfselen van de Çoefi's,

---

(1) Flügel in de Zeitschrift der morgenl. Gesellschaft 1859, Heft I. Dieterici der Streit zwischen Mensch und Thiere. Berlin 1859.

die tevens Mohammedaansche, Christelijke en Boeddhistische elementen en welligt ook een en ander uit het Parsisme in zich hebben opgenomen, zijn waarschijnlijk ook de Noçairi's. Tot deze secte behoort thans een groot gedeelte, misschien twee vijfden der bevolking van Perzië. De Noçairi's zijn voor het uiterlijke Mohammedanen, maar inwendig Pantheïsten, en daarbij aan menigvuldig bijgeloof, zooals reliquienvereering, thaumaturgie, enz. overgegeven. Zij hebben allerlei fantastische voorstellingen omtrent incarnaties der Godheid en zielsverhuizing. Hunne vele Pir's of geestelijke leidslieden hebben grooten invloed. Echtscheiding en polygamie achten zij ongeoorloofd. Zij worden bestuurd door een geestelijk hoofd, dat in het zuiden van Perzië woont, en jaarlijks aan alle gemeenten eene soort van herderlijken brief doet toekomen (1).

De Çoefi's vormden door hun streven, gelijk wij boven zeiden, de groote tegenstelling tot de spitsvindige haarkloverijen der scholastieken. Maar hoofdzakelijk zien wij tevens in hen eene reactie van den geest der Indogermaansche volkeren, die de leer van Gods immanentie in de wereld op den voorgrond stelt, tegenover het deïsmus der Semiten. Hetzelfde geldt, in het algemeen genomen, van de Sjiïten, of althans van vele aanhangers hunner secten. Doch in hen openbaart zich daarenboven nog eene reactie van het nationaal gevoel der Perzen tegen de Arabieren en

(1) Meer belangrijke bijzonderheden omtrent hen kan men vinden in A. DE GOBINEAU, Trois ans en Asie. Paris 1859. De schrijver heeft als secretaris van legatie drie jaren in Perzië gewoond. Dat deze Perzische Noçairi's, wat hunne godsdienst betreft, in eenigen zamenhang staan met de Noçairi's in het Noorden van Syrië, is zeker, maar in de bijzonderheden vordert dit punt nog veel nader onderzoek.

van de godsdienst van ZOROASTER tegen den Islam. Het kon niet falen of bij de groote verbastering, waarin de laatste van lieverlede verviel, moesten ook hervormers optreden die het Semitisch monotheïsme en de zuivere leer van den Koran tegen de langzaam ingeslopene afgoderij zochten te handhaven. De merkwaardigste poging van dezen aard is die der Wahhabiten. Men geeft hun dezen naam naar hun' stichter ABD AL WAHHÁB, een geleerd en zeer bereisd Arabier, die in het laatst der vorige eeuw leefde. Zij zelve noemen zich Moslemen. ABD AL WAHHÁB vestigde zich te Deraïah in Nedjd (in Arabië), hetgeen sedert de hoofdzetel der secte bleef tot aan haar verval. Zijn kleinzoon SAOED heeft voornamelijk de leer der Wahhabiten in dit land verbreid en hunne politieke magt gegrondvest. Hun doel was het herstel van den Islam in zijne oorspronkelijke zuiverheid, zooals die uit den Koran en de Sonna gekend wordt. Zij leerden dus niets nieuws, maar traden slechts als hervormers op. De voornaamste geleerden te Kaïro, door wie zij hunne leer lieten onderzoeken, konden geene ketterij daarin vinden. Streng handhaafden zij de leer van Gods eenheid. Zij verzetten zich in het bijzonder tegen het inroepen der voorspraak bij God van MOHAMMED en andere heilige personen, hetgeen naar hun gevoelen polytheïsme was en lijnregt in strijd met den Koran. Alom waar zij konden vernielden zij de gebouwen, die op de graven van heiligen waren gesticht. Het graf van MOHAMMED te Medina beroofden zij van de daar aanwezige kostbaarheden, en poogden zelfs, schoon te vergeefs, den daarop geplaatsten koepel te verwijderen. Het bezoek van dit heiligdom en alle andere dergelijke grafplaatsen verboden zij

gestreng. Ook trachtte SAOED eene zedelijke hervorming tot stand te brengen. Hij strafte ontucht, beperkte de veelvuldige echtscheidingen en verbood het gebruik van alle bedwelmende middelen, wijn, sterken drank, opium, hasjîsj, ja zelfs tabak. Ook het dragen van kostbare, vooral van zijden kleederen, en de overlading met gouden en zilveren sieraden ging hij te keer. Door hunne eenvoudige kleeding onderscheidden de Wahhabiten zich ook wat het uiterlijke betreft. Hun bestuur was eene soort van aristocratie, aan wier hoofd de familie van SAOED stond. Met ijver zochten de Wahhabiten ingang aan hunne begrippen te verschaffen en versmaadden geen' dwang, waar zij dien noodig achtten. Wie hunne leer niet aannam, moest beoorloogd worden. Op de uitwendige vormen van godsvereering legden zij mede groot gewigt, met name op het doen van het gebed volgens de voorschriften der wet. Te Mekka liet SAOED het volk somtijds met stokslagen naar de moskee drijven, als de gebedstijd daar was. Langzamerhand verbreidde zich deze secte over het grootste gedeelte van Arabië, meer door geweld dan overtuiging. De Bedowinen toch hadden een' grooten afkeer van de zakât of verpligte gaven, de gebeden en andere hervormingen, vooral echter van het verbod om naar willekeur te plunderen. De bewoners der steden waren den Wahhabiten meer genegen wegens hunne krijgstucht en de veiligheid, die zij alom bragten. De Turken vingen een' geduchten oorlog tegen hen aan, waarin van weerszijden groote dapperheid ten toon werd gespreid. SAOED nam zelfs Mekka en Medina in. Na zijn dood werden de Wahhabiten door verdeeldheid verzwakt. Sedert IBRAHIM PACHA in 1818 ABDALLAH, den

zoon van SAOED, gevangen nam, die te Konstantinopel ter dood gebragt werd, is hunne magt voor goed geknot, ofschoon hun aantal in Arabië nog steeds aanzienlijk is gebleven (1).

Van de velen, die als profeten opgetreden zijn en zich gedurende eenigen tijd, een' aanhang wisten te verwerven, kunnen wij, als van voorbijgaande verschijnselen, hier niet in bijzonderheden gewagen. In sommige Mohammedaansche landen, b. v. in Noord-Afrika, staan bijna ieder jaar zulke profeten op. Wij willen slechts nog een paar merkwaardige pogingen vermelden om den Islam met andere godsdiensten zamen te smelten. Het eerst noemen wij die van NANAK, die in het laatst der 15de en het begin der 16de eeuw in Lahore leefde. Hij wilde Mohammedanen en aanhangers der Brahmagodsdienst vereenigen in eene soort van rationalisme, waarvan de leer omtrent Gods eenheid het middelpunt was. Na zijn' dood legden zijne Seikhs, d. i. leerlingen, den grond tot de naar hen genoemde godsdienst. Zij beschouwden NANAK als een Avatara of incarnatie van VISJNOE. De Seikhs hebben hunne eigene heilige geschriften, waarvan het Adi Granth het voornaamste is, en verwerpen die der Hindoes en Mohammedanen. Tegen

(1) Het voornaamste over de Wahhabiten vindt men bij ALI BEY, BURCKHARDT Notes on the Beduins and Wahaby's, en in een berigt van Prof. FLEISCHER, Zeitschr. der Deutschen morgenl. Gesellschaft 1857, pag. 427 vgg. In ALI BEY'S Travels leest men dat ABD AL WAHHÂB den rozenkrans verbood; dit deed hij wel, omdat zijn gebruik, zooals zeer natuurlijk is, vaak polytheïsme bevorderde. Want aan uiterlijke vormen, b. v. die bij gebed, bedevaart enz. waren de Wahhabiten zeer gehecht. De brieven, die WORTABET (Researches on the religions of Syria, London 1860) mededeelt, heeft Prof. FLEISCHER l. c. reeds in 1857 vertaald. Prof. KEYZER drukt zich te sterk uit als hij zegt: „verachting van alle uiterlijke vormen en bijgeloovige gebruiken is de grondtrek van het Wahhabisme." (Onze tijd in Indië, pag. 123).

beiden, vooral tegen de laatsten, hebben zij sedert het begin der 17de eeuw zware oorlogen gevoerd, hoewel de stichter NANAK zijne gevoelens slechts door vreedzame middelen ingang had willen verschaffen. Maar in den loop des tijds werd zijne leer, voornamelijk door een der latere leeraars, GOEROE GOVIND, tot eene zoodanige hervormd, waarin krijgswezen en godsdienst op het naauwst vereenigd zijn. Hij stichtte eene soort van federative republiek, waarin de eigenlijke oppermagt evenwel bij eene hierarchie, de Akali of onsterfelijken genaamd, berustte, aan wier geestelijk toezigt alle leden der gemeente, vorsten en hoofden niet uitgezonderd, waren onderworpen. Over de verdere geschiedenis en den tegenwoordigen toestand der Seikhs mogen wij hier niet uitweiden (1).

Eene dergelijke, evenzeer vruchtelooze poging tot eene zoogenaamde vereeniging van Mohammedanisme en Brahmanisme, is die van den Groot-Mogol AKBAR, die in het laatst der 16de en het begin der 17de eeuw leefde. Hij wilde eene soort van deïsme in de plaats van beide godsdiensten stellen. De meeste ceremoniën van den Islam schafte hij af; polygamie verbood hij; daarentegen stond hij het gebruik van wijn en hazardspelen toe; de besnijdenis vergunde hij slechts bij knapen van twaalfjarigen leeftijd; in de plaats van de tijdrekening naar de Hedjra voerde hij eene nieuwe jaartelling in, die met zijne komst tot den troon aanving. Hij verbood ook de verbranding van weduwen met het lijk van haren man, doch moest dit verbod spoedig terugnemen. Tegen de afgoderij der Hindoes gaf hij geene wetten, misschien

(1) Vgl. over de Seikhs vooral het belangrijk opstel van Dr. KEMINK, Jaarboeken voor wetenschappelijke theologie, 9e Deel, 1e Stuk.

omdat hij de onmogelijkheid inzag die te handhaven. Daar hij begreep dat zijne nieuwe godsdienst niet zonder eeredienst bestaan kon, schreef hij de vereering van zon en planeten voor, als de verhevenste zinnebeelden van het Opperwezen. In dit punt en andere rituele voorschriften sloot hij zich aan de leer van ZOROASTER. — AKBAR's deïsme vond weinig bijval bij zijne onderdanen, aanvankelijk nog het meest bij de Sjiïten; vooral gaf hij grooten aanstoot door zijn verbod om lange baarden te dragen. Reeds met zijn' dood verviel het geheele gebouw in puin.

In 1736 wilde NADIR SJAH, koning van Perzië, de leer der Sonniten invoeren onder de Perzen, die ijverige Sjiïten waren. Hij beschouwde zijne poging als de stichting eener vijfde secte van de Sonniten, die den Imam DJAFAR als haar hoofd erkende. Zijn plan leed echter evenzeer schipbreuk als dat van anderen, die elders iets dergelijks hebben beproefd.

Vestigen wij nog kortelijk het oog op het karakter van den Islam, zoo als zich dit na al het voorafgaande aan onze beschouwing voordoet. Eene vergelijking met andere godsdiensten heeft altijd iets gewaagds en is ook hier niet op hare plaats. Men hoort den Islam wel eens eene christelijke secte noemen, b. v. door LAURENT en anderen. Maar de Islam heeft een zeer zelfstandig karakter en ontleende in zijn' oorsprong bovendien veel meer en meer gewigtige elementen aan de joodsche dan aan de christelijke godsdienst. Met veel meer regt, schoon het naar ons inzien altijd iets bedenkelijks heeft, kan men de Manicheën, Mormonen en aanhangers van TAI PING WANG christelijke secten noemen.

De Islam draagt een' kennelijken stempel van middelmatigheid. Uitgegaan van een' stichter, die op een' lagen trap van ontwikkeling stond, kon de Islam ook slechts ingang vinden in een' tijd van betrekkelijke barbaarschheid en bij weinig ontwikkelde volken. Natiën, zoo als de Perzen en Indiërs, vonden de behoeften van hun godsdienstig gevoel en hunner fantasie daardoor niet bevredigd en namen dien slechts voor het uiterlijke aan, terwijl hij geheel van heidensche elementen doortrokken werd. De geschiedenis leert dat de Islam niet in staat is geweest het menschdom duurzaam op den weg van ontwikkeling tot iets hoogers en beters voort te leiden. Dichtkunst en wetenschap genoten bij de Mohammedanen slechts een' kortstondigen en voorbijgaanden bloei; andere kunsten konden op Mohammedaanschen bodem in het geheel niet tieren, met uitzondering slechts van de bouwkunst en dat nog voornamelijk in Spanje. De beschaving der Mohammedaansche landen bleef stationair en verhief zich niet boven den toestand der middeleeuwen; meer en meer geraakte zij in toenemend verval. De oorzaken van dezen achteruitgang zijn echter niet alleen in den Islam te zoeken, maar hoofdzakelijk in de onophoudelijke revolutien in het Oosten, waartoe het gemis van een eerstgeboorteregt en de opvoeding van vorsten en grooten in het serail zeker veel bijdroegen. Ook het drukkend despotisme, de verwoestingen door TIMUR met zijne Mongolen aangerigt, ten deele welligt de verzwakking der Mohammedaansche staten door de kruistogten, en vooral de overheersching door de ruwe en van lieverlede zoo verbasterde Turken komen hier in aanmerking. Veel gewigt moet men ook leggen op het volkskarakter der natiën, die den

Islam omhelsden, op het gebrekkig onderwijs, waarbij het lezen van den niet- of slechts halfverstanen Koran op den voorgrond staat en op de omstandigheid dat de drukkunst, dat magtig voertuig der beschaving, genoegzaam geen' ingang onder hen vond. Wij stellen veel op rekening van de omstandigheden. Maar men mag ook niet vergeten, dat de hoogmoed en zelfgenoegzaamheid, die de Islam met zich bragt, de Mohammedanen, op enkele uitzonderingen na, afsloot van den vooruitgang der Germaansche volken. De kiem tot het verval ligt zeker voor een goed deel ook hierin, dat de Islam geen afscheiding gemaakt heeft tusschen geestelijk en wereldlijk gezag. „Daardoor," zegt RENAN teregt, „had de Mohammedaansche wereld het lot dat de Christenheid zou gehad hebben, indien de Pausen er in geslaagd waren de wereldlijke magt ter neer te werpen en zich tot opperhoofden der geloovigen te verheffen."

Wij kunnen echter met dezen schrijver nog niet zoo onvoorwaardelijk aannemen, dat de Islam voor het menschdom meer kwaad dan goed heeft gesticht. Menige vraag zou men hier kunnen opwerpen, indien ons bestek dit vergunde. Wel is waar zal het Mohammedanisme steeds eene belemmering blijven tot duurzamen vooruitgang op den weg van ontwikkeling en beschaving, doch van den anderen kant blijkt het, dat het in de hand der Voorzienigheid vaak een middel geweest is en nog is, waardoor bij de wilde stammen van Afrika en Azië, bepaaldelijk ook hier en daar in den Indischen Archipel, de afgoderij is te keer gegaan, en de ruwheid van zeden verzacht. Met de aanneming van den Islam zien wij menscheneten, koppensnellen, tatoueren en andere barbaarsche gewoonten en grove

onzedelijkheid verdwijnen. Kastenwezen en verbranding van weduwen met het lijk van haren echtgenoot moeten voor den Islam wijken. In vele streken wordt een letterschrift ingevoerd en doorgaans ontstaat in verband daarmede eene soort van letterkunde. Het is zoo, deze godsdienst brengt steeds ook hare gebreken met zich. Dikwijls gaat grof bijgeloof hand aan hand met hare prediking, somtijds zijn de zendelingen tevens slavenhandelaars, hier en daar worden door Mohammedaansche vorsten of priesters oorlogen onder de wilde stammen aangewakkerd. Men zou meer van dien aard kunnen noemen. En zeker ligt de schuld van dit alles voor een deel in de leer, die den slavenstand wettigt, de vrouw verlaagt en alle menschen niet als gelijken en broeders erkent. Maar eene voorname oorzaak is zeker ook de ontaarding van hare belijders.

Men hoort thans, ook van mannen als RENAN en LAURENT, wel eens de bewering dat het Christendom veel meer onverdraagzaamheid in de godsdienst en zucht tot vervolgen heeft aan den dag gelegd dan de Islam. En indedaad, als men de geschiedenis der Christelijke kerk vergelijkt met die van den Islam, zoo heeft dit gezegde veel schijn van waarheid. Maar men denke dan toch ook eens aan de verovering van Perzië, de vervolgingen, waartoe de vraag omtrent het al dan niet geschapen zijn van den Koran aanleiding gaf, hoe de Wahhabiten van Damaskus tot Maskate hunne leer met het zwaard verbreidden, aan de gruwelen door de Padri's op Sumatra bedreven, aan den krijg tegen ongeloovigen, die, vroeger vooral door de Barbarijsche staten, in den vorm van zeerooverij werd gevoerd. Wij noemen hier slechts een en ander van het meest be-

kende. Bovenal vergete men niet dat wij de geschiedenis der Christelijke kerk veel beter kennen dan die van den Islam. Doch zelfs toegegeven dat het Christendom zich vervolgzieker heeft getoond dan de Islam, zoo geldt dit slechts van het verbasterd Christendom der middeleeuwen. Het N. T. leert geene vervolging, maar de Islam predikt den heiligen oorlog, al had zijn stichter in den Koran daarbij ook slechts het oog op vijandige stammen in Arabië en aan de grenzen van dit land. Van daar dat de Islam ook geen zendingwezen kent zooals de Christelijke kerk en het Boeddhisme. De Mohammedaansche zending is eene gewapende propaganda. Nevens deze gaat alle verbreiding uit van individuele pogingen, namelijk van de Arabische kooplieden, die Azië en Afrika doorkruisen, en van de bedevaartgangers. Deze kooplieden zijn aan hun monotheïsme gehecht, met warmen geloofsijver bezield en gebruiken hunne godsdienst vaak mede als een middel om hunne handelsbelangen te bevorderen. Zij stichten hier en daar kleine staten of handelsetablissementen, waar zij zich door huwelijken en op andere wijzen met de bevolking verbroederen of wel haar onderdrukken. Deze soort van kolonisatie werkt de bekeering tot den Islam zeer in de hand, die deels opgedrongen wordt, deels ook een gevolg is van het zedelijk of maatschappelijk overwigt der vreemdelingen. Opmerkelijk is het, dat onder de aanhangers van het Brahmanisme en Boeddhisme de Islam slechts een' betrekkelijk geringen ingang heeft gevonden, hoewel toch Bengalen, Ceylon, Achter Indië en China door Arabische en Perzische zeevaarders reeds van ouds druk werden bezocht. Het Noorden van Indië maakt hier eene uitzondering,

maar dit werd voor een groot deel met de wapenén in bezit genomen en bijna nergens is de Islam meer verbasterd dan daar.

Nevens den ingang, dien de Islam onder de verbasterde Christenen van het Oosten vond, vindt hij ook inzonderheid bijval bij vele wilde stammen, vooral bij het negerras in Afrika. Het blijkt dat de volken, die op een lagen trap van beschaving staan en bij wie slechts feticisme of eene soort van geestenvereering heerscht, den Islam zoowel als het Christendom in het algemeen veel ligter aannemen dan de natiën, die gewijde geschriften, eene magtige priesterschap en meer ontwikkelde godsdienstleer bezitten. Bij de velerlei redenen, waardoor de verbreiding van het Evangelie onder de Mohammedanen zoozeer bemoeijelijkt wordt, kunnen wij hier niet in het breede stilstaan. De Koran, de zelfgenoegzaamheid van den Islam en zijne minachting voor ongeloovigen, die beide door dit algemeen gelezen boek gevoed worden, de doodstraf die den apostaat treft, dit een en ander mag men hier wel in de eerste plaats noemen. De Roomschkatholijke zending onder de Mohammedanen heeft natuurlijk nooit vruchten kunnen dragen. Haar vonnis is reeds vóór eeuwen b. v. door CHARDIN en anderen geveld. De zending der Protestanten is nog altijd eene betrekkelijk nieuwe zaak. Vele Protestantsche zendelingen arbeiden in mohammedaansche landen, maar hunne werkzaamheid bepaalt zich bijna geheel tot de verbasterde Christenen, die daar leven. Onder de Mohammedanen zelve is nog zeer weinig verrigt. Ook hebben de zendelingen vaak niet op de regte wijze onder hen gearbeid. Zij maakten eene hoofdzaak van de verspreiding van Bijbel-

vertalingen en godsdienstige tractaten, soms ook van theologische polemiek en lieten zich niet in de eerste plaats daaraan gelegen liggen om op hart en gemoed der bevolking te werken en tegelijk hare begrippen door doelmatig onderwijs op te helderen. Overigens is de ervaring op dit gebied nog zoo luttel, dat verdere oordeelvellingen al ligt misplaatst zouden zijn.

Wat zal het lot van den Islam zijn, nu de politieke magt der Mohammedaansche vorsten steeds afneemt, terwijl europesche beschaving en Christendom zich steeds verder verbreiden? Geen bepaald antwoord op deze vraag laat zich billijkerwijze verwachten. Het heeft allen schijn dat de Islam in zijne eenvoudigheid een' waarborg heeft van een langdurig bestaan. In de gehechtheid der Semitische volkeren aan het monotheïsme en in den Koran heeft hij belangrijke bronnen van levenskracht, die door de bedevaart naar Mekka wordt opgewekt en onderhouden. Het kan echter niet missen of de verbreiding van de godsdienst, het ongeloof en de wetenschap der westersche volkeren zal een belangrijken en snel toenemenden invloed uitoefenen op de godsdienst van den profeet. Welligt zal zich die openbaren in een' overgang van den Islam in een meer rationalistisch karakter bij velen, zeker in onverschilligheid en ongeloof bij anderen, gelijk thans reeds o. a. in Turkije, en in steeds scherpere tegenoverstelling der partijen van oudgeloovigen en ongeloovigen of twijfelaars. Nieuwe vormen van syncretisme van verschillende godsdiensten kunnen ontstaan, b. v. eene tijdelijke herleving van een gewijzigd Parsisme.' Volgens DE GOBINEAU krijgen de elementen dezer godsdienst thans in Perzië meer en

meer de overhand, in verband met eene veelsoortige theosophie. Hetgeen de Islam in sommige landen aan terrein verliest, herwint hij overigens in andere, tegenwoordig vooral ruimschoots in Centraal-Afrika. Hoe het onder alle deze omstandigheden zal gaan met de verbreiding van het Christendom, wat zich van zijne zegepraal laat verwachten, dit alles behoort op een ander gebied en wij wagen het niet daaromtrent een oordeel uit te spreken. Het zou ook uiterst voorbarig zijn. In verdere beschouwingen durven wij ons ook niet verdiepen, maar besluiten gaarne met het woord van RENAN: dat men zich omtrent het lot van den Islam tot nog toe geene zeer bepaalde denkbeelden kan vormen (1).

(1) Met de gissing, die LAURENT zonder opgave van gronden oppert: „que le Christianisme et l'Islam finiront par se rencontrer dans une unité supérieure" kunnen wij ons hier niet inlaten. Het ware zeer onvruchtbaar elk vlugtig denkbeeld omtrent de toekomst in ernstige overweging te nemen. Ook kennen wij niets hoogers dan een welbegrepen Christendom.

AANHANGSEL.

DE ISLAM IN DEN INDISCHEN ARCHIPEL.

Invoering van den Islam.

Het is volstrekt onmogelijk den tijd te bepalen, waarop de Islam het eerst in den Indischen Archipel is verbreid, schoon wij dien naar alle waarschijnlijkheid reeds zeer vroeg moeten stellen. Men moet hierbij in aanmerking nemen, dat reeds twee eeuwen vóór Christus de handel op Ceylon geheel in handen der Arabieren was, dat zij reeds in het midden der achtste eeuw te Kanton zeer talrijk waren, en dat Arabieren en Perzen van de tiende tot de vijftiende eeuw, tot op de komst der Portugezen, de onbetwiste meesters waren van den handel in het Oosten; overal hadden zij daar toen handelsetablissementen; hunne schepen zeilden tusschen elke zeehaven van Sofala tot Bab el Mandeb, van Aden tot Sumatra. Het blijkt dus genoeg dat zij reeds in overoude tijden den Indischen Archipel zullen hebben bezocht, waar reeds zeer vroeg hier en daar eene zekere beschaving heerschte, en waar zij de beste gelegenheid vonden om specerijen en andere producten

der tropische gewesten aan te koopen. Men mag veilig onderstellen, dat door bekeering van slaven en van inlandsche vrouwen met wie zij huwden en op andere wijzen spoedig hier en daar een hoopje proselyten werd gevormd. Hierin zien wij de eerste geringe en sporadische verschijnselen van den Islam in die streken (1).

De beroemde reiziger MARCO POLO, die Sumatra in het laatst der 13de eeuw bezocht, verhaalt dat de bewoners der kusten in de streek van Forlech of Felech (denkelijk in het noorden van het eiland) Mohammedanen waren (2). Bij Ibn Batoeta, een' Arabier, die in 1345 of 1346 den Archipel bereisde, vinden wij reeds meer belangrijke bijzonderheden. Hij kwam te Somotra of Soemoctra, eene stad aan de noordkust van Sumatra, het Samadra of Samoedra der maleische geschriften. De vorst en de bevolking behoorden daar tot de secte der Sjafeïten en worden als zeer ijverige Muzelmannen gemaald, wien de heilige oorlog tegen de ongeloovigen in het binnenland bijzonder ter harte ging. De eerste heet bij den arabischen schrijver Malik Azzhahir. Ook maleische geschriften melden ons, doch zonder opgave van jaartallen, dat een vorst van dien naam te Pasei, nabij Samoedra, geregeerd heeft en het schijnt, dat, althans onder zijn bestuur, laatstgenoemde stad eenigzins van Pasei afhankelijk of in zeker opzigt daaraan onderhoorig was. Onder de regering van den vader van Malik Azzhahir zou

(1) De Heer Friederich heeft uit inscriptiën waarschijnlijk gemaakt, dat reeds zeer vroeg magtige rijken op Java en Sumatra bestonden. Op het laatste eiland was reeds in de 7e eeuw onzer jaartelling een groot rijk, waar hindoesche beschaving bloeide. Werken Bat. Gen. Deel 26.

(2) Bij Ramusio, II, pag. 52. Marco Polo spreekt van de bewoners der steden of handelsplaatsen aan de kust (cioè quelli che habitano nelle città). Overigens stelt hij de bevolking van Java en Sumatra als afgodendienaars voor. Over den naam Sumatra vgl. Aanteek. 87.

de Islam in Samoedra ingevoerd zijn door zekeren Sjeich Ismaël uit Mekka. Wij mogen wel aannemen dat de vorst Malik Azzhahir, dien de maleische kronijk noemt, dezelfde is als de door Ibn Batoeta bedoelde. Overigens zijn de berigten der inlanders omtrent de invoering van den Islam in den Archipel zeer uiteenloopend; volgens sommigen zouden de stad Malaka en een deel van het schiereiland reeds in 1276, volgens andgren eerst omstreeks 1390 bekeerd zijn. Eene der maleische kronijken verhaalt, dat Ali Maghajat Sjah, die in 913 (A. D. 1507–1508) te Atjeh aan het bewind kwam, de eerste vorst van dien staat zou geweest zijn, die den Islam aannam. Eene andere kronijk meldt dat de Islam daar reeds omstreeks 1205 is ingevoerd (1). LUDOVICO BARTHEMA, een Italiaan, die in het begin der 16de eeuw, nog voor de verovering van Malaka door de Portugezen in 1511, die stad en een gedeelte van den Archipel bezocht, getuigt dat de vorst en de bevolking aldaar Mohammedanen waren. Op Java, Sumatra en in de Molukken vond hij de bevolking nog heidensch. Zijne berigten zijn evenwel zoo schraal, onbestemd en verward, dat wij er zeer weinig aan kunnen hechten. Alleen zijn getuigenis omtrent Malaka schijnt, in verband met hetgeen men van elders weet, geloofwaardig. Het overige wat ons de bekende Maleische bronnen omtrent de verbreiding van den Islam op Malaka en Sumatra melden, is geheel fabelachtig. In het binnenste van het schiereiland wonen nog heden eenige Heidensche stammen. Ook op Sumatra is de Islam door de Lampongers en andere be-

---

(1) Bostán Assalathina MS. van de Royal Asiatic Soc. Dulaurier Chronique d'Atjeh in het Journal Asiat. 1836. Zie ook Aanteek. 87.

woners der binnenlanden nog niet algemeen aangenomen. De Batak's zijn zelfs nog grootendeels Heidenen (1).

In de tweede helft der 14de of het begin der 15de eeuw werd de godsdienst van den profeet ook naar Java gebragt; opschriften op oude monumenten en andere berigten laten hieromtrent geen twijfel overig. Het is om de boven op pag. 337 vermelde redenen niet onwaarschijnlijk dat zij reeds vroeger op dit eiland hier en daar gepredikt zal zijn. Daar heerschte toenmaals de vereering van Siva, een gewijzigde vorm van het Brahmanisme; ook waren er nog eenige aanhangers van Boeddha's leer hier en daar verspreid. Malik Ibrahim, een ijverig Mohammedaan, uit Arabië afkomstig, vestigde zich te Grĕsiq (Grissee), waar hij spoedig ingang aan de nieuwe godsdienst wist te verschaffen. Zijne graftombe wordt nog heden daar getoond en draagt het jaartal 822 (= 1419 A. D.) (2). Van de overigen, die den Islam in het midden en oosten van Java invoerden, noemen wij slechts de voornaamsten en

(1) Het voornaamste over de invoering van den Islam in de genoemde streken vindt men in het Tijdschr. N. I., Jaargang II, Deel I, pag. 134; Valentijn, V, pag. 316 en 353; Dulaurier, Chron. de Pasei; Crawfurd, Dictionary of the Ind. Arch., pag. 241; Newbold, British settlements in the Straits, I, pag. 246; Marsden Sumatra; Dulaurier, Journal Asiat., Mars 1847. Verschillende legenden omtrent dit punt zijn ook vermeld in de Soelâlatoe-s-salathinâ en in de vertalingen van dit werk (de Malayan annals en het Journal Ind. Archip.) Volgens den vertaler der kronijk van Atjeh (Journal of the Ind. Arch. 1850) zou de vorst van dat rijk, Iskander Moeda † 1636 A.D., Siak, Djohor, Pahang, Kedah enz. veroverd en daar den Islam nader bevestigd hebben. Maar dit berigt is vrij onbepaald en er zijn geene bronnen bij vermeld.

(2) Eene afbeelding en beschrijving van dit graf zie men bij Van Hoevell, Reis over Java, I, pag. 154. In het Tijdschr. van N. I., 1849 II, pag. 208 merkt Wilkens op dat volgens de Babad van Soerakarta niet Malik Ibrahim zelf, maar zijn zoon of zwager zich te Grissee een' aanhang wist te verwerven. Wij houden ons echter liever aan het opschrift op de graftombe, dan aan deze javaansche kronijk, te meer omdat ook de meeste overige berigten Malik Ibrahim zelven noemen.

vooreerst Radèn Rahmat. Hij koos Ngampel, op de plaats van het tegenwoordige Soerabaja, tot zijn verblijf, waar hij den titel Soenan van Ngampel aannam. Onder zijne talrijke leerlingen is Radèn Patah de meest beroemde. Deze kwam uit het Palembangsche en ging te Bintårå (het latere Dĕmak) wonen. Dáár werd toen eene moskee gebouwd, die wijd en zijd vermaard werd en nog door de tegenwoordige Javanen als een der grootste heiligdommen van hun eiland wordt beschouwd. Demak, Grissee en Ngampel waren de middelpunten, vanwaar de Islam zich allengs over het midden en oosten van het eiland verbreidde. Echter had men nog met grooten tegenstand van de Sivaïten te kampen. Een krijg met Mådjåpahit, het voornaamste en magtigste rijk op Java, waarvan de geschiedenis weet, was daarvan het gevolg (1). Eindelijk werd de hoofdstad, die denzelfden naam draagt, door de Mohammedanen veroverd, omstreeks 1476 A. D. Met haar val was de zege van den Islam beslist. Evenwel hield het Sivaïsme zich nog een geruimen tijd staande in den oosthoek, in de streken van Malang en Banjoewangie. Eindelijk namen de overblijfselen der bevolking van Mådjåpahit de wijk naar Bali, waar hunne godsdienst nog heden ten dage de heerschende is gebleven.

In den loop der 15de eeuw is de Islam ook in het Westen van Java meer algemeen ingevoerd. De verbreiding ging voornamelijk uit van Tjeribon en later ook

(1) De hoofdplaats van dit rijk lag nabij het tegenwoordige Soerabaja. Hoe magtig het toen was, blijkt ook uit de lijst der daaraan onderhoorige landen, gevoegd achter de Chronique de Pasei ed. Dulaurier en ook medegedeeld Journal Asiat. 1846. In hetzelfde Journal Asiat. Déc. 1846 gaf Prof. Pijnappel eene kritiek van deze lijst, later ook Mr. Logan in het Journ. of the Ind. Arch. 1849, pag. 605.

van Bantam. Zekere sjeich Ibn Maulana, zooals hij doorgaans heet, en Hasanoe-d-dín stonden aan het hoofd der propaganda. Doch het duurde lang eer de Islam hier als gevestigd kon beschouwd worden. De Portugezen vonden in het begin der 16de eeuw nog Dajo of Dajeuh als hoofdplaats van een rijk in de binnenlanden van Bantam, waar de oude Indische godsdienst heerschte, vele tempels, waar men afgoden vereerde, het gebruik der verbranding van weduwen met het lijk van haren gade en meer andere sporen van Hindoeisme. Zelfs in de reis van HOUTMAN, die Java in 1596 bezocht, lezen wij dat hij er nog eene talrijke Heidensche bevolking aantrof. Hij spreekt o. a. van een Heidensch vorstendom met eene hoofdplaats Sura in de binnenlanden van Bantam en van Heidensche vorsten van Panaroekan en Balambangan. Van lieverlede nam het aantal der Mohammedanen over geheel Java toe. Maar zelfs nog tegenwoordig zijn enkelen, namelijk in de residentie Bantam de zoogenaamde Badoewi's en in Pasoeroewan eenige bewoners van het Tenggergebergte aan de oude godsdienst getrouw gebleven. Ja, de bevolking, die overigens algemeen de leer van den profeet heeft omhelsd, heeft nog menigvuldige denkbeelden en gebruiken bewaard, die van Hindoeschen oorsprong en ten deele zelfs met den Islam in strijd zijn, gelijk wij nader zullen melden.

De invoering ging, gelijk wij zagen, in Oost Java ook met eene revolutie in het politieke gepaard. Het schijnt dat dit mede in het westen van het eiland het geval is geweest. Overigens blijkt het niet dat veel geweld daarbij is gebezigd of dat, behalve bij den laatsten strijd bij Mådjåpahit, stroomen bloeds zijn vergoten.

De legende verhaalt zelfs dat de vorsten van Mådjåpahit aanvankelijk de apostelen der nieuwe leer zeer begunstigden, ja hun volle vrijheid gaven die den volke te verkondigen. Ook vrouwen worden ons genoemd, die zeer ijverden voor de verbreiding, den bouw van moskeën en al wat den Islam kon bevorderen. De leiders der godsdienstige beweging werden meerendeels Soenan (1) genaamd en heerschten als vorsten over het gebied, waar hunne proselyten woonden. De magtigste en invloedrijkste dezer vorsten was Radèn Patah, die na de verovering van Mådjåpahit, Demak tot den zetel van een nieuw rijk maakte. Ziedaar het voornaamste, wat wij als historisch zeker meenen te mogen beschouwen met betrekking tot de invoering van den Islam op Java. Wij gelooven niet dat men, bij den tegenwoordigen stand onzer kennis van de Javaansche overleveringen, veel meer bijzonderheden als feiten zal kunnen vermelden. De geheele geschiedenis is in een kleed van fantastische legenden gehuld; in de namen der vele zendelingen, die genoemd worden, heerscht schroomelijke verwarring; jaartallen vinden wij betrekkelijk weinige vermeld en in deze weinige ontmoeten wij nog vaak tegenstrijdigheid of onzekerheid (2).

---

(1) Soenan is = voorwerp van eerbiediging, persoon die aangebeden, geëerbiedigd, geëerd wordt, (verkort uit soesoehoenan).

(2) Over de invoering van den Islam op Java zie men voornamelijk Valentijn, Deel IV, Boek II en VII; R van Eysinga, Handboek voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I., III, pag. 293; Raffles History of Java, vol. II; Van Hoevell, Reis over Java; Tijdschr. van N. I., 1849, I, pag. 184 vgg., II, pag. 205 en 1852, I, pag. 408 vgg. Indisch Magazijn, N°. 1 en 2, 1849, I, 205 vgg.; Crawfurd, Dictionary of the Ind. Arch., Art. Java; Begin en voortgang der O. I. Comp., I, 2de Reis, pag. 62, 67, 73, 96 enz. Ibn Batoeta (Ed. Sanguinetti en De Fremery. Paris 1858, IV, pag. 239 sq.) spreekt van een eiland Moel Djawa, waar de bevolking nog geheel uit ongeloovigen bestond. Men houdt het voor hoogst waarschijnlijk dat met dezen naam Java bedoeld is.

Omtrent de invoering van den Islam op de overige eilanden van den Indischen Archipel is onze kennis nog meer beperkt. Op Borneo, lezen wij, is hij het eerst verkondigd door Arabieren, die, naar men gelooft, omstreeks 1550 van Palembang in de streken van Matan en Sockadana kwamen (1). Van lieverlede is de Islam meer verbreid over dit eiland, hoewel nog altijd de massa der bevolking heidensch is gebleven. Vele Dajaksche stammen, althans aan de westkust, zweven in eene soort van tusschenstaat, die zich meestal door het toenemend gebruik der Maleische taal kenmerkt. Vaak eindigen zij met den Islam, met meer of minder opregtheid, aan te nemen. Het is voornamelijk de onthouding van varkensvleesch, die tot bewijs strekt dat de overgang is tot stand gekomen (2). De kustbewoners, die voor een groot deel uit vreemdelingen bestaan, zijn op elke plaats van eenig belang bijna allen Mohammedanen. Dit laatste geldt eigenlijk van al de voornaamste eilanden in den Archipel, ook van Celebes, waar de Islam mede eerst lang na de komst der Europeanen hier en daar is gevestigd. De Portugezen vonden bij hun eerste bezoek in 1540 te Goa, de hoofdplaats van het Makassaarsche rijk, enkele Mohammedaansche vreemdelingen, maar de inboorlingen waren nog Heidenen. In den loop van de eerste helft der 17[de] eeuw werd de Islam door de Makassaren en nagenoeg gelijktijdig ook door de Boeginezen, allengs algemeen aangenomen, nadat de vorst van Goa, naar men verhaalt omstreeks 1603, daarin met zijn voorbeeld

(1) Vgl. Veth, Borneo's Westerafd., I, pag. 293 en de daar geciteerde berigten van E. Netscher en G. Muller.

(2) Veth, Ibid II, pag. 321.

was voorgegaan. Trouwens: bijna overal in den Indischen Archipel zien wij dat de Islam eerst regt ingang vindt onder het volk na de bekeering van vorsten of grooten. Overigens behoeven wij naauwelijks te herinneren dat ook omtrent de invoering en verdere verbreiding op dit eiland groote duisterheid en onzekerheid heerscht. Zooveel schijnt vast te staan, dat de Makassaren en Boeginezen daar het eerst de nieuwe leer hebben omhelsd, en deze zich door hun toedoen, bij de meeste bewoners der kusten van het geheele eiland heeft verbreid, schoon zij in de binnenlanden nog slechts in zeer geringe mate is doorgedrongen (1).

Wat de Molukken betreft, volgens de vroegste berigten van Portugesche reizigers, die men bij DE BARROS en PIGAFETTA vermeld vindt, is de Islam daar, althans op Ternate en Tidore, reeds in de tweede helft der 15de eeuw verkondigd. VALENTIJN zegt dat omstreeks 1510 een vorst van Ternate, dien hij Zeinulabdijn noemt, de nieuwe godsdienst daarheen gebragt zou hebben, die ongeveer in denzelfden tijd ook door Pati Poetih, een Gorammer, van Toeban op Java onder de kustbewoners van Hitoe verbreid werd. In het algemeen wijst de legende op Java, als de streek, vanwaar de Islam naar de Molukken kwam. Toen de vermaarde Roomsch Katholijke zendeling FRANS XAVERIUS in 1546 Ambon bezocht, was de bevolking daar nog grootendeels heidensch. In het midden der 16de eeuw was de Islam in de havens der Molukken in het algemeen nog eene tamelijk nieuwe zaak, waarmede men

---

(1) Vgl. voornamelijk Crawfurd, Dictionary of the Ind Arch., pag. 91; Begin en voortgang der O. I. Comp., 12de Reis, pag. 82.

slechts kortelings bekend was geworden. Meer bepaalde of naauwkeurige berigten van eenig belang ontbreken. Men weet echter genoeg dat het Mohammedanisme tot heden toe in den Molukschen Archipel slechts weinig ingang heeft gevonden (1). De meeste bewoners der binnenlanden zijn nog altijd Heidenen en hier en daar, voornamelijk op Ambon en naburige eilanden, telt het Christendom talrijke belijders. Omtrent de invoering van den Islam op de overige eilanden van den Archipel is ons te weinig bekend dan dat wij hier in vermeldenswaardige bijzonderheden kunnen treden.

De oorzaken van deze steeds toenemende verbreiding van het Mohammedanisme laten zich slechts in het algemeen eenigzins opgeven. Kolonisatie en verovering gingen hierbij hand aan hand. Vele kleine staten werden door Mohammedanen in den Archipel gesticht. Elders vestigden zij zich als kooplieden en verkregen geen politiek gezag. Vóór de komst der Europeanen waren ook de handel en scheepvaart in deze wateren grootendeels in handen van Arabieren en Perzen. Hierdoor werden zij overal op de eilanden verspreid en kregen een' onberekenbaren invloed. (Vgl. pag. 336). Verder komt hier in aanmerking het overwigt dat Arabieren en Perzen door hunne meerdere beschaving op den min ontwikkelden inlander uitoefenden, en vooral ook dat deze vreemdelingen zich met taal en zeden van het land bekend maakten, naar leefwijze en gewoonten schikten en vaak door huwelijken in naauwere betrekking met het volk kwamen. Hunne eerste bekeer-

(1) Wie meer bijzonderheden daaromtrent wenscht te weten, raadplege de werken, die speciaal over de Molukken handelen.

lingen waren in den regel wel hunne vrouwen en slaven. Inzonderheid is hierbij in het oog te houden de groote ijver tot verbreiding van hun geloof, die velen of de meesten bezielt en de omstandigheid dat zij zich doorgaans met eene opgedrongene, bloot uiterlijke bekeering vergenoegen. Veelal worden ook geene middelen ontzien, wanneer het de bevordering van godsdienstbelangen geldt. Gelijk wij gezien hebben, bestond de Islam in vele streken reeds lang vóór de komst der Europeanen en eerst langzaam en van lieverlede heeft hij daar diepere wortelen geschoten. Door de stipte vervulling van uiterlijke voorschriften der godsdienst, die men bij velen waarnam en de ongeveinsde Mohammedaansche vroomheid van enkelen kreeg de menigte ook duurzame indrukken ten gunste van den Islam, terwijl het Christendom in Indië, om bekende redenen, hiertegen geen gewigt in de schaal kon leggen. Ook met den Chinees kon de inlander zich niet zoozeer verbroederen en het blijkt niet dat deze natie veel zucht toont voor het maken van proselyten, daar zij in het algemeen te zeer verdiept is in de zorg voor hare stoffelijke belangen. Voorbeeld en gezag van vorsten en grooten droegen verder vaak veel bij om den Islam ingang te doen vinden. Bij dit een en ander komt nog de opwekking van godsdienstzin en fanatisme, door de bedevaart naar Mekka teweeggebragt. Van invloed was ook het onderwijs der jeugd, gepaard met de invoering van het Arabisch letterschrift, waardoor het lezen van den Koran en andere Mohammedaansche geschriften bevorderd werd (1).

De Mohammedanen in den Archipel behooren, voor zoo- Secten.

---

(1) Pijnappel in Bijdr. v. h. Instituut voor Land- en Volkenk. van N. I. 1860, pag. 242. Van de invoering van den Islam is ook spraak in Keyzer, Onze tijd in Indië, 1860, pag. 52 vgg.

ver dit bekend is, in het algemeen tot de secte der Sjafeïten. Hier en daar zijn echter eenige Hanifiten. Waarschijnlijk waren er vroeger meer aanhangers van deze secte. Ook ontbreekt het niet aan Sjiïtische elementen, die men trouwens ook in andere landen aantreft, met name in Egypte, waar de meeste Mohammedanen Sjafeïten en in Voor-Indië, waar zij grootendeels Hanifiten zijn (1).

Çoefisme. Ook van eene mysticke en ascetische rigting treft men talrijke sporen aan. Hare leerstellingen worden in Javaansche en Maleische geschriften als die der Çoefi's genoemd. Dit Çoefisme vinden wij zoowel in zijn gematigd theïstisch als in zijn pantheïstisch karakter in den Archipel verbreid. Het eerste heeft zijne hoofdbron in de werken van den Arabischen schrijver Ghazali, waaruit veel in de voornaamste talen van Nederlandsch Indië is vertaald, waarbij men dikwijls ook uit andere Arabische of Perzische geschriften over Çoefisme een en ander ontleende. Het belangrijkste Maleische geschrift, waarin de moraal van den Islam is uiteengezet en in verband daarmede ook vele ascetische voorschriften worden gegeven, is de Hidajatoe-s-Salikina, eene vrije bewerking van de Bidajatoe-l-hidajat van Ghazali door Abdoe-c-çamad, een Palembanger. Hierom acht ik het niet ondienstig hier een overzigt te geven van den hoofdinhoud van dit werk, in zoover die betrekking heeft op Çoefisme. Daar Ghazali in het Oosten zoo vermaard is en zijne gevoelens daar zoo verbreid werden, zoo kan zulk een overzigt tevens beschouwd worden als eene bijdrage tot de

---

(1) Tijdschr. N. I., 1859, I, p. 20. De verbreiding dezer secte blijkt ook uit de werken van Hanifitische theologen, die op Java verspreid zijn. Vgl. Friederich in de Werken Bat. Gen., Deel XXV en Raffles, I, pag. 445.

kennis van het zedelijk standpunt der uitstekendste mannen van den Islam en tot karakterisering van Mohammedaansche vroomheid in het algemeen (1). Wij moeten hiertoe met het derde hoofdstuk van ons handschrift beginnen. Het voorafgaande loopt voornamelijk over de dienst die men aan God verschuldigd is. Een groot deel daarvan handelt over de wijze, hoe de geloovige zijn dag moet doorbrengen met gebeden en andere goede werken. „Men slape niet meer," zegt de schrijver daarin onder anderen, „dan hoogstens acht uren. Indien men 60 jaren leeft, zoo heeft men 20 jaren in den slaap verloren, dat is, een derde van het leven." „Door de leden van uw ligchaam," zegt Ghazali, „pleegt gij verzet tegen God, terwijl deze eene weldaad Gods ten uwen behoeve zijn en een goed dat u is toevertrouwd. Zij zijn uwe kudde. Ziet nu toe, hoe gij die hoedt, want gij allen zijt herders en gij allen zult (op den gerigtsdag) ondervraagd worden over het hoeden van uw vee. Dan zullen de leden van den mensch tegen hem getuigen (met beroep op den Koran S. XLI : 19 vgg.) Het zijn zeven ligchaamsdeelen in het bijzonder, oogen, ooren, tong, buik, geslachtsdeelen, handen en voeten, die men behoort te bewaren voor alles wat God verboden heeft (2)." Nadat dit een en ander is uiteengezet, waarbij het niet aan schoone

---

(1) Hetgeen de Çoefis omtrent moraal en ascese leeren, heet ilmoe -t-taçawwoefi. Ghazali verstaat daaronder alle kennis die nuttig is voor de godsdienst in deze en gene wereld. »Wie die bezit en dienovereenkomstig handelt, ze onderwijst en de menschen aanspoort daarnaar te streven, zal," zegt hij, »groot zijn in het koningrijk der hemelen, zooals de profeet JEZUS getuigt."

(2) De verdeeling der zonden in dit handschrift is niet zeer naauwkeurig, maar komt nagenoeg overeen met die van eenige oudere dogmatici in de christelijke kerk, die uit- en inwendige zonden (peccata externa en interna) onderscheidden.

en treffende gezegden ontbreekt (1), gaat hij in het volgende hoofdstuk over tot de beschouwing van die ongehoorzaamheid aan God, die in allerlei verkeerde, vaak in daden overgaande, lusten en gezindheden bestaat. Deze zijn vele, zegt de schrijver, maar Ghazali noemt in zijne meestberoemde werken tien gebreken van dien aard, namelijk vraatzucht, praatzucht, toorn, nijd, gierigheid en hebzucht, zucht naar aanzien en grootheid, wereldsgezindheid, praalzucht en schijnheiligheid. Matigheid wordt bij herhaling ten sterkste aanbevolen. Hierbij onderscheidt men drie trappen of graden (martabat). Zij die op den eersten trap staan, beperken het gebruik van voedsel tot hetgeen ongeveer noodig is om het ligchaam kracht te geven tot de dienst van God. Op den tweeden trap worden zij geplaatst, die gedurende een etmaal slechts eene bepaalde geringe hoeveelheid gebruiken, gelijk Omar en vele andere vrienden van den profeet, en op den derden of laagsten zij, die in hetzelfde tijdsverloop het dubbel dezer hoeveelheid nuttigen. Van de bovengenoemde gebreken wordt vooral *aardsgezindheid* of *zucht naar de goederen en geneugten dezer wereld* met nadruk gelaakt. „De wereld is de kerker van den geloovige en het paradijs van den ongeloovige" heeft Mohammed gezegd. Men wachte zich ook ten zeerste voor trotsch-

---

(1) B. v. waar de schrijver het vervloeken van eenig schepsel, zelfs van ongeloovigen, afkeurt en waar hij zegt: »bewaar uwe tong voor (overdreven) boert en scherts en wacht u iemand na te apen, want dit vernedert hem door hem belagchelijk te maken. Schaamte en godsvrucht gaan beide hand aan hand; wanneer een van beide wordt weggenomen, gaat de schaamte het eerst verloren; iemand die zich niet schaamt, heeft geene godsvrucht". Gepaste scherts nu en dan wordt als geoorloofd beschouwd, waarbij zelfs beroep plaats heeft op de scherts van den profeet met eene oude vrouw, vgl. Weil, Mohammed, pag. 342. Meer schoone gezegden vindt men bij R. van Eysinga, Handb., Boek I, pag. 346 vgg.

heid en zelfverheffing. „De mensch, die boven u verheven is bij God den Allerhoogste, is hij, die godvreezender is dan gij; gij behoort u zelf geringer te achten dan alle (overige) schepselen Gods”..... „Ziet gij iemand, die ouder is dan gij, zeg dan bij u zelven: „die bejaarde heeft God eerder gediend dan ik, zoo bestaat er dan geen twijfel of hij is boven mij verheven.”

De deugden, die Ghazali aanprijst, zijn weder ten getale van tien, namelijk: berouw en bekeering (taubat) na bedreven kwaad, vrees voor God, onthouding, geduld, dankbaarheid, reinheid of louterheid van zin en wandel, vertrouwen op God, liefde tot hem, berusting in zijn' wil en het gedenken aan den dood. Van het vertrouwen op God heet het, dat zij te dien aanzien op den eersten trap staan, die zich op God verlaten als op een' zaakbezorger, wiens regtschapenheid en betrouwbaarheid zij kennen. Den tweeden rang nemen zij in, die tot God in betrekking staan als een kind tot zijne moeder; het kind weet van niets anders en verlangt naar niets anders dan haar; want het kent de liefde en zorg zijner moeder. Het hart van de zoodanigen is op niets anders gerigt dan op God; zij geven zich geheel aan hem over; het vertrouwen op hem is hun gemoedsbestaan, hunne inborst geworden. Tot den hoogsten rang zijn zij opgeklommen, die zich en alle hunne daden zoo geheel aan God overgeven, dat hunne betrekking tot hem dezelfde is als die van een lijk tot dengene die het wascht. Zij hebben geene vrije keus, geen overleg noch beschikkingen te maken, want zij zijn zich bewust dat alle hunne handelingen voortvloeijen uit de almagt en het bestel van den Allerhoogste. Zij doen geen gebeden om het een of ander van God te ontvangen; zij zouden zich zelfs daar-

voor schamen; want zij berusten in alles wat hij hun doet toekomen. Bij de zorg voor zijn levensonderhoud wake men steeds dat men daarin niet te ver ga en het vertrouwen op God uit het oog verlieze. Hierbij ontbreekt het mede niet aan kleingeestige voorschriften, b. v. wat betreft den tijd hoe lang men levensmiddelen of goederen mag bewaren. Evenwel keurt de schrijver het gebruik van geneesmiddelen bij ziekte, de vlugt bij dreigende gevaren, b. v. voor verscheurend gedierte, niet af, maar acht die pligtmatig. God en zijn' gezant hebbe men lief boven alles, meer dan zijn gezin, zijne bezittingen en medemenschen. Alles toch komt van God en is eene weldaad van hem. Een blijk dat men God lief heeft is dat men zich verheugt in den dood, volstrekt geen afkeer daarvan heeft en geene neiging gevoelt voor de wereld. Dood en vergankelijkheid steeds voor oogen te hebben, wordt den geloovige in het algemeen ten zeerste op het hart gedrukt. Wie gaat slapen legge zijn testament onder zijn hoofdkussen, want hij weet niet of zijne rust ook zijn doodslaap zal zijn. Maar hij die de volmaakte kennis bezit (alárifoe-l-kámiloe), die geheel verdiept is in de verheerlijking van God, heeft de gedachte aan den dood niet noodig, hij verliest zich zelf in de (mystieke) vereeniging (tauhíd) (1) met God. Nog een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan een' bijzonderen vorm van vereering of verheerlijking van God, die onder den naam dzikr bekend is. Het uitnemende van deze handeling zet de schrijver op verscheidene bladzijden uiteen. Hij acht haar voortreffelijker dan de bedevaart naar Mekka en

---

(1) Tauhíd beteekent leer van Gods eenheid. Bij de mystieken heeft het den zin van: vereeniging met God.

den krijg tegen ongeloovigen (1). Aanvangers behooren de dzikr te verrigten in het bijzijn van velen, hetzij in eene moskee of elders. Maar de 'arifina, zij die door en door ervaren zijn in de kennis (ma'rifat) van God, moeten zich liever in het verborgene met de dzikr bezig houden. Bij de soort van dzikr, waaraan de schrijver het meeste gewigt hecht, komen twintig vereischten te pas. De voornaamsten zijn: men hebbe berouw over zijne zonden, neme een bad of verrigte de vóór het gebed gebruikelijke wasschingen, men gevoele een verlangen naar zijn sjeich (geestelijke leidsman der mystieken) en geloove vast dat, zoo men hem om hulp vraagt, dit even goed is alsof men den profeet om bijstand smeekte, want de sjeich komt in diens plaats. Dit alles gaat vooraf. De handeling zelve behoort te geschieden op eene zuivere, donkere, van reukwerk voorziene plaats: men zij daarbij net gekleed en geparfumeerd, rigtte het gelaat naar de qibla, sluite de oogen en brenge zich het uiterlijk van zijn' sjeich voor de verbeelding. Hetgeen hierop volgt heeft voornamelijk betrekking op het uitroepen der woorden: la ilaha illa-'llahoe (er is geen God dan Allah) en alles wat daarbij in aanmerking komt, namelijk

---

(1) In een ander maleisch handschrift heet het: hij die naar de ilmoe-t-taçawwoef streeft, is voortreffelijker dan zij die tegen ongeloovigen strijden. En in een javaansch handschrift beroept de schrijver zich op een gezegde van Mohammed: »wij zijn teruggekeerd van den kleinen strijd (den heiligen oorlog) tot den grootsten." Toen men hem vroeg: »wat is de grootste strijd, o gezant?" antwoordde hij: »de kamp tegen de zinnelijke begeerten." Elders in de Hidajatoe-s-salikina is een gezegde van Mohammed geciteerd; dit nu moge echt zijn of niet, het karakteriseert den geest van het werk: »het streven naar kennis is uitnemender in Gods schatting dan het gebed, de vasten, de bedevaart en de strijd tegen ongeloovigen." Zoo heeft zelfs het javaansche woord [illegible] (sabil) strijd voor de godsdienst, ook de beteekenis gekregen van: strijd tegen zijne hartstogten b. v. in het boek Adji Såkå, ed. Roorda en Gaal, pag. 11 enz.

hoe men de bedoeling tot dit uitspreken moet hebben, zich geheel in God moet verdiepen, welke houdingen of bewegingen van het ligchaam, welke gedachten en gemoedsgesteldheid vereischt worden, enz. Zij die zich vaak bezig houden met God aldus met hart en mond te verheerlijken, worden door zijn licht bestraald en verkrijgen gewisheid van kennis en velerlei deugden (1). Het laatste gedeelte van het handschrift loopt over de betrekking van den mensch tot God als tot zijn' vriend, over de pligten van leeraars en leerlingen, die van kinderen jegens hunne ouders, van vrienden onder elkander, en hoe men zich ten opzigte van bekende en onbekende personen in het algemeen behoort te gedragen. Wij treden hierover in geene bijzonderheden (2).

Ook het later in het Oosten opgekomen pantheïstisch Çoefisme is in den Archipel doorgedrongen. Onder degenen, die door prediking en geschriften deze leer verbreidden, is Hamza van Fançoer (Fançoeri) de meest bekende. Zijne werken werden in het midden der vorige eeuw als kettersche en goddelooze geschriften op de markt te Atjeh verbrand. Thans is deze rigting, die toenmaals op Sumatra veel ingang had gevonden, geheel van daar verdwenen, indien zij niet hier of daar nog in het verborgene schuilt. Ook op Java werd een dergelijk pantheïsme verkondigd, zoo als mij uit Javaansche handschriften is gebleken. Eene korte mededeeling van het voornaamste, dat ik dienaan-

(1) Dat de Javanen zich ook wel met dergelijke dzikr's bezig houden, blijkt o. a. uit het Tijdschr. N. I., 1855, II en Mededeelingen van het Nederl. Zendelinggen., 1860, pag. 241. Men denke hierbij aan hetgeen van de draaijende derwischen gezegd is op pag. 220. De dzikr's zijn wel geschikt om het domme fanatisme in beweging te brengen. Overigens beteekent het woord dzikr, in het javaansch dikir (ꦢꦶꦏꦶꦂ of ꦝꦶꦏꦶꦂ) uitgesproken, ook wel verheerlijking van God in het algemeen. Vgl. mede het Jav. Woordenboek in v.

(2) Vgl. ook Aanteekening 83.

gaande in een Maleisch handschrift heb aangetroffen moge hier eene plaats vinden.

De schrijver beroept zich meermalen op van elders bekende mystieken en zegt ergens dat hij een gedeelte van zijn werk met bekorting uit Arabische en Perzische bronnen vertaald heeft. Wij vinden in dit geschrift hoe alles ontstaan is uit het licht van Mohammed. Deze is de volmaakte mensch. Omtrent zijne gestalte worden allerlei fantastische beuzelingen verhaald. Hij wordt ergens met den Heiligen Geest vereenzelvigd. Elders zegt de schrijver evenwel dat deze de plaatsvervanger of stedehouder (chalifa) van God is in het ligchaam van den mensch. Men behoort Mohammed na te streven. Wanneer door Gods genade het oog van het hart zich afwendt van het eindige en beperkte en zich tot Gods wezen rigt, geraakt men tot mystieke vereeniging met God (tauhid). Aan zelfkennis wordt veel gewigt gehecht. „Wie zich zelf kent, hij kent zijn Heer," luidt een aan Mohammed toegeschreven gezegde. Ons uitwendig zelf is het ligchaam, ons inwendig of verborgen zelf is de geest, die verwant is met den geest en den profetischen lichtglans van Mohammed. In ons uitwendig zelf openbaart zich ons innerlijk zelf en in dit wederom ons ware zelf of wezen, dat is God in ons. Wie den geestelijken weg bewandelt komt tot God en vergeet zijn ik in de liefde voor Hem. De volmaakte mensch wordt Gods eigenschappen deelachtig, met uitzondering van de noodzakelijkheid van zijn bestaan en zijne algenoegzaamheid. Wanneer hij de woorden uitspreekt: „er is geen God dan Allah," zoo beteekent dit, dat hij als individu geen aanwezen heeft, maar alleen God bestaat. Dit punt wordt voorgesteld als een geheim, dat men niet aan de menigte mag openbaren,

maar dat slechts aan den leeraar en zijn' leerling bekend moet blijven. Immers God heeft in eene heilige overlevering gezegd: „de mensch is eene verborgenheid van mij en ik ben eene verborgenheid van hem. (1)." Vele andere pantheïstische uitdrukkingen, die in dit geschrift voorkomen, gaan wij met stilzwijgen voorbij. Het medegedeelde doet ons genoegzaam zien, dat dezelfde leerstellingen, die de Çoefi's in andere streken. b. v. in Perzië predikten, ook in den Indischen Archipel werden verbreid (2).

Padri's. Geene secte in den Archipel heeft meer van zich doen spreken dan die der zoogenaamde Padri's. Het gewone verhaal omtrent hun oorsprong luidt dat in 1803 drie Sumatraansche hadji's van Mekka in hun vaderland teruggekeerd zouden zijn. Onder den indruk van de hervorming, door de Wahhabiten in die stad bewerkt, zouden zij getracht hebben die ook op Sumatra in te voeren. Daartoe predikten zij, naar men beweert, het streng Monotheïsme dezer secte, verboden het bezoek van de heilige graven en verder alles wat naar hun inzien met den zuiveren Islam in strijd was. Van lieverlede zou hunne leer ingang bij een groot deel der bevolking hebben gevonden. Deze voorstelling is echter in geenen deele bewezen de juiste te zijn. Werkelijk schuilt het ontstaan der Padri's in het duister. Wel is waar stemmen verscheidene hunner voorschriften met die der Wahhabiten overeen, maar het is nog niet zeker dat zij die van de laatsten hebben ontleend, schoon men de mogelijkheid hiervan kan toegeven. Doch het ontbreekt aan genoegzame bewijzen dat de leer der

(1) Ook in de Soelâlatoe-s-salathina (Malayan Annals, pag. 207), is spraak van geheimen in de godsdienst, die men niet aan de menigte mag verkondigen. (2) Zie voorts Aanteekening 84.

Wahhabiten in haar geheel of in hare hoofdstrekking ooit op Sumatra zou zijn verkondigd. Men weet slechts dat in het begin dezer eeuw aldaar in de binnenlanden eene secte van reformatorischen aard ontstond. Zij verbood het gebruik van betel, tabak, opium, toewak en het tandenslijpen. Vooral ook verzette zij zich tegen de hanengevechten, dit geliefd volksvermaak der Maleijers, hazardspelen en in het algemeen tegen velerlei losbandigheid (1). Ook poogde zij sommige oude gewoonten af te schaffen, voornamelijk het erfregt, volgens hetwelk de nalatenschap van den man, bij zijn overlijden, niet aan zijne eigene afstammelingen, maar aan de kinderen zijner zuster ten deel valt. Stipte inachtneming der rituele voorschriften van Koran en Sonna werd als eene hoofdzaak beschouwd; overtreders strafte men dikwijls met den dood. Toen de nieuwe secte allengs eenigen aanhang gekregen had, nam zij tot onderscheidingsteeken eene lange witte kleeding aan, waarom zij den naam van orang poetih verkreeg. Meer bekend is zij onder dien van Padri's, welke benaming, van Portugeschen oorsprong, aanvankelijk slechts aan de hoofden of priesters werd gegeven, maar spoedig

(1) Eene dergelijke ascetisch reformatorische secte is ook later nog in de Padangsche bovenlanden ontstaan. Ik heb er echter niet veel nadere bijzonderheden van gehoord. Zollinger spreekt ook van zulk eene rigting, die na 1815 op Soembawa ontstond. Werken Batav. Gen. Deel XXIII. Bij Barth, Travels in Africa, I, pag. 163 vind ik omtrent de Tinylkum, een' stam van Bedowinen in Centraal-Afrika: „they belong to a particular sect, founded by Mohammed al Medani..... The best feature of this creed is the abolition of the veneration of dead saints. It is a sort of freemasonry and promises to make a great many proselytes." Omtrent het woord padri merk ik nog op dat men dien naam, van Portugeschen oorsprong, te Singapore aan R. Kath. priesters en op West Java ook wel aan Protestantsche leeraars geeft. In het Bataksch kreeg dit woord (padari), door de oorlogen met de secte, de beteekenis van vijand. Men weet dat het van het Latijnsche pater = vader, afstamt.

tot alle hervormingsgezinden werd uitgestrekt (1). Voorts schoren zij het hoofdhaar af en bedekten zich met een' witten tulband of met eene soort van kap. Velen droegen een rozekrans in de eene en een zwaard in de andere hand, waarbij de priesters een' Koran in een' rooden zak om den hals gebonden voegden. De vrouwen moesten lange kleederen dragen en haar gelaat met een witten sluijer bedekken. Het duurde niet lang of de Padri's begonnen een' heiligen oorlog te voeren tegen allen, die zich niet onderwierpen. Eene gematigde partij onder hen, die van geweld afkeerig was, vond geen gehoor. Bondjol werd allengs hun middelpunt en hoofdzetel, waar tevens priesters en wetgeleerden hunne opleiding ontvingen. Toewankoe Imám, die onder hunne opperhoofden inzonderheid vermaard is, oefende daar het gezag uit. Natuur en kunst hadden deze plaats tot eene geduchte sterkte gemaakt. Vreesselijk woedde nu de krijg; talrijke dorpen legden zij in de asch en duizenden hunner vijanden kwamen om het leven. Vooral onder de Bataks, die zij als afgodendienaars en menscheneters met het vee gelijk stelden, hebben de Padri's met groote barbaarschheid gemoord. Sedert 1821 geraakten zij ook in oorlog met de Nederlanders (2). De toenmaals op Java heerschende onlusten en andere omstandigheden verhinderden dat deze

(1) Volgens Anderson (Mission to the Eastcoast of Sumatra, p. 343) heetten zij, althans in Agam, ook rintji's; Crawfurd gist dat deze naam eene verkorting is van Korintji, waar zij het eerst opgetreden zouden zijn. (Dictionary in v. Menangkabau). Overigens vind ik reeds in eene oude Oendangoendang (soort van wetboek) van Kedah, die geen spoor draagt van invloed der Padri's, en denkelijk in het midden der vorige eeuw geschreven werd, opuim, arak en toewak, hanengevechten en weddingschappen daarbij verboden. Zulk een verbod is ook geheel in den geest van den Islam.

(2) Over dezen krijg zie men voornamelijk De Stuers, Vestiging der Nederlanders op Sumatra; Lange, de krijgsbedrijven op Sumatra's westkust; Nahuys. Brieven over Padang enz. eenige stukken in de vroegere jaargangen van het Tijdschr. v. N. I., en De Hollander, Mal. Leesb., Ve. Stuk.

krijg in de eerste jaren met klem werd doorgezet. Eerst na 1830 werd die met nadruk gevoerd, daar toen de oorlog op Java geëindigd was. In 1832 bemagtigden de Nederlanders Bondjol met weinig moeite. Doch door de verregaande verdrukking ontstond nu eene algemeene verbittering onder de inlanders. Onverwachts werd de bezetting te Bondjol afgemaakt (1833) en onze meeste veroveringen gingen in korten tijd verloren. Eerst na een beleg van ruim twee jaren, kon men er door beleid en heldenmoed in slagen het dapper verdedigde Bondjol te heroveren (1837). In 1838 nam men ook Daloe Daloe, de laatste wijkplaats der Padri's. Sedert is hunne politieke magt gebroken, schoon de secte hier en daar op Sumatra nog eenige aanhangers telt.

Talrijk zijn de Mohammedaansche geschriften, die zoowel in het Arabisch als in de talen der bevolking in den Indischen Archipel zijn verspreid. Van vertalingen of paraphrasen van den Koran in het Maleisch, Javaansch en Makassaarsch is reeds elders gesproken, vgl. pag. 149 (1). De Maleijers hebben ook vele preken (chotba), volgens Newbold ongeveer zestig en alle in het Arabisch. Het ontbreekt mede niet aan werken over het Mohammedaansch regt, die zoowel uitsluitend in eene der inlandsche talen als ook in het Arabisch, met interlineaire vertaling doorgaans in het Maleisch of Javaansch, zijn opgesteld. Het belangrijkste dat wij kennen is dat van Aboe Sjodjá', waarvan de Arabische tekst dezer dagen door Prof. Keyzer is uitge- Geschriften.

(1) In de Bijdr. van het Inst. v. Land- en Volkenk.' Nieuwe volgreeks, D. I. gaf Dr. Matthes den tekst en de vertaling van een gedeelte van den Koran in het Makassaarsch. Eene mohammedaansche preek kan men vinden in hetzelfde werk, medegedeeld door Prof. Keyzer. Nieuwe volgreeks, D. III.

geven (1). Een commentaar op dit werk wordt nog tegenwoordig als heilig geschrift (kitáb) door den priesterraad te Soerakarta bij regterlijke uitspraken gebezigd. Van anderen aard zijn de Maleische geschriften, die de gewoonten en instellingen van de eene of andere landstreek, de voorschriften van dezen of genen vorst bevatten (Oendang oendang). Hierin komen doorgaans mede vele wetten voor, die op Koran en Sonna gegrond zijn. Menigvuldig zijn ook de Maleische werken, die alleen over het religieuse regt van den Islam loopen, somtijds in den vorm van een catechismus met vragen en antwoorden. Dikwijls gaat eene korte schets der dogmatiek (oeçoe-loe-d-din) daaraan vooraf. In sommige werken is uitsluitend dogmatiek behandeld, in andere slechts een enkel onderwerp, bv. het erfregt, de bedevaart enz. Ook vindt men, gelijk reeds gezegd is, veel over çoefisme, zoowel in het Maleisch als Javaansch, en voorts ook talrijke legenden van Mohammedaansche heiligen of beroemde mannen (2).

Priesters enz. Het toezigt over de zaken der Mohammedaansche godsdienst is op Java aan de regenten opgedragen. Het aantal geestelijken of priesters is in verscheidene streken, onder anderen op Java, aanzienlijk en in het algemeen ontbreekt het hun niet aan invloed op de menigte. Op genoemd eiland wonen zij vaak bijeen in dorpen of buurten. In 1845 rekende men in de residentie Pasoeroewan 3901 priesters op eene be-

(1) Het belang van dit werk blijkt mede o. a. uit de woorden van Prof. Keyzer: „dans l'Archipel des Indes le droit mahométan, tel qu'il est aujourd'hui en vigueur, a pris particulièrement sa source dans le Précis d'Abou Chodja et ses commentateurs." (Précis de jurisprudence musulmane, selon le rite Chafeïte. Leide 1859. Introduction pag. 22.) Vgl. Aant. 85.

(2) Wij kunnen hier niet uitvoeriger zijn, maar verwijzen belangstellenden naar de Handleidingen van De Hollander voor de kennis der maleische en javaansche taal- en letterkunde en naar Aanteekening 87.

volking van 336,000 zielen en in Djapara 4845 geestelijken op een aantal van ruim 400,000 inwoners, dus nagenoeg een op 85 personen (1). Hunne verrigtingen bestaan voornamelijk in het doen van gebeden bij besnijdenissen, huwelijken, begrafenissen en andere gelegenheden, de zorg voor boedelscheidingen en het geven van onderwijs. Op Java onderscheidt men de priesters in voorname en geringe, overeenkomstig de beide standen waarin de geheele Javaansche maatschappij is gesplitst. De pĕngoeloe's of hoofdpriesters, die in de hoofdplaatsen van residentiën, regentschappen of afdeelingen wonen, zijn tevens leden van den landraad en geven als zoodanig advies of beslissen in zaken die tot het Mohammedaansch regt behooren. De overige priesters (ngoelåmå, kĕtib, modin, mĕrbot enz.) onder hun ressort, zijn veelal aan hen ondergeschikt. Kaoem is een algemeene naam voor geringe priesters. De kĕtib houdt de preek op Vrijdag, de modin en mĕrbot kondigen de gebedstijden aan (2). Velen

(1) Dr. Bleeker in het Tijdschr. N. I., 1849 en 1850; hier en daar vindt men daar het aantal geestelijken ook in andere residentiën.

(2) Tot de woorden, waarmede op Java priesters worden aangeduid, behoort ook: amil. Dit is zeker = عامل inner van de zakát, omdat dit innen veelal het werk van priesters is (cf. Koran S. IX, 60) verder, lĕbé, dat in het soendaasch Woordenboek van De Wilde als soendaasch, bij Crawfurd (Dictionary) als telingaasch wordt opgegeven; uit welke taal het stamt, is nog niet klaar. Op Sumatra beteekent lebi lieden, die uitmunten in kennis van de mohammedaansche godsdienst en hare voorschriften stipt in acht nemen; in de Afdeeling Sampit (Z.O. Afd. van Borneo) hen, die den Koran kunnen lezen en verstaan, maar de bedevaart naar Mekka nog niet gedaan hebben (Pijnappel in de Bijdragen van het Inst. van Land- en Volkenk. 1860, IIde St., pag. 277). Ik vind ook wel eens kabajan als een naam van priesters genoemd, doch het blijkt mij uit geen goede bronnen dat dit woord die beteekenis heeft. Ik houd mij dus aan de beteekenis bode, die ik in Gericke's Lexicon vind en de zaak wordt misschien opgehelderd door hetgeen men leest in het Tijdschr. van N. I., 1853, I, waar spraak is van de

zijn ook door het Gouvernement tot vaccinateurs aangesteld; verder houden zij zich vaak bezig met landbouw, hier en daar ook met de bereiding van Javaansch papier, afschrijven van Korans, onderwijs enz. Sommigen (de zoogenaamde pradikan of pĕrdikan) hebben van Javaansche vorsten landerijen gekregen, op voorwaarde dat zij op de vorstelijke graven zouden bidden en die bewaken en tevens de dorpskinderen in den Koran onderrigten. De Soerânâtâ zijn eene soort van gewapende priesters te Soerakarta. Er zijn op Java ook priesterraden (soerambi), namelijk regtbanken, welker leden alleen of voornamelijk uit priesters bestaan. Zij doen uitspraak in verschillende zaken, ook de zoodanige die behooren tot hetgeen wij het burgerlijk en strafregt zouden noemen. De pĕngoeloe's worden als leden van den landraad door het Gouvernement bezoldigd. Overigens ontvangen zij en de overige priesters ook de bijdragen, die door de Mohămmedaansche wet geboden zijn. Men noemt die op Java djĕkat (eene verbastering van zakát) en pitrah (van fitr). Zij worden veelal in rijst, ook wel in geld opgebragt (1).

---

kayhayangs (waarvoor ik kabajan zou willen lezen), die door de hoofden als boden gebruikt worden en die tevens de tempels moeten schoonhouden en repareren. Bij de Maleijers op Sumatra duiden ook de woorden ghárim en fáris priesters aan; het eerste beteekent eene soort van koster (evenals dotja in het makassaarsch) en het tweede dengeen, die de tapijten uitspreidt in de moskee. Het woord bilál (eigenlijk de naam van den eersten moaddzin, zie pag. 50) beteekent ook eene soort van mindere priesters, althans op Malaka en in den Riouw Lingga Archipel, en is ook wel hier en daar elders in gebruik. Daar en elders geeft men aan de voornaamste priesters in plaatsen van eenig belang ook dikwijls de titels kali (قاضي) en imám. De functie van den kali is eigenlijk de behandeling van regtzaken, die van den imám het voorgaan in het gebed. In meer bijzonderheden omtrent de priesters mogen wij hier niet treden.

(1) Over deze opbrengsten vindt men in het jav. Woordenb. van Gericke dat onder pitrah verstaan wordt hetgeen jaarlijks na het einde der Ramelanvasten aan rijst aan de priesters gegeven wordt, alsmede een bamboezen

Buitendien vallen hun nog voor hunne diensten bij huwelijken, begrafenissen enz. bidgelden (Jav. salawat) en andere giften ten deel.

Plaatsen van eeredienst. Onderwijs.

Plaatsen van eeredienst zijn de mĕsigit of moskee en langgar. De laatste is veelal een zeer onaanzienlijk gebouw van bamboe en dient voornamelijk, dikwijls uitsluitend, voor schoolonderwijs in de dorpen. Op de buitenbezittingen, althans op Sumatra en in den Lingga Riouw Archipel, vindt men, behalve de moskeën (mesdjid), ook nog eene soort bidkapellen of kleine bedehuizen (soeran). In de Javaansche langgars wordt onderrigt gegeven in het lezen van den Koran in het Arabisch zonder dat men leert dien te verstaan, de kennis van eenige Arabische gebeden en voorschriften omtrent uiterlijke godsdienstverrigtingen. Buitendien vindt men in elke residentie nog pĕsantrian's, over geheel Java welligt meer dan 300. Zij heeten zoo naar de santri's, personen die naar meerdere kennis van de godsdienst trachten dan zij in de langgar's kunnen verkrijgen of ook veelal daar tot priesters opgeleid worden (1). De meesten blijven er een jaar of nog korteren tijd; sommigen bezoeken achtereenvolgens verscheidene pesantrian's. Het onderwijs, zoo men het dien naam mag geven, bepaalt

---

rijstmaat, die aan gewigt 85 realen inhoudt. Volgens berigt van een der zendelingen kan men in Kediri ook 22 duiten geven in plaats van de gebruikelijke hoeveelheid rijst. In het Tijdschr. van N. I., 1853, I, vind ik in een verslag over Grissee ook van pitrah badan gesproken, eene hoofdelijke gift van rijst, katjang en dergelijke ten bedrage van vijf kati (een kati is = 1¼ pond oud gewigt); elk die daartoe in staat is geeft die aan de priesters en doet er geld bij ad libitum. Daar kan men ook meer bijzonderheden vinden omtrent de inkomsten der geestelijken. Hier en daar is ook gewag gemaakt van pitrah als bijdrage voor priesters op de westkust van Sumatra.'

(1) Santri heeten ook vaak zij, die een stil en godvruchtig leven leiden, al hebben zij juist geen pesantrian bezocht.

zich ook daar hoofdzakelijk tot den Koran; men leest er mede andere geschriften over de godsdienst; in die te Tĕgal Sari (res. Madioen) toonde men den Heer Brumund zelfs een exemplaar van de Kroon der Koningen in het Maleisch, door Roorda van Eysinga uitgegeven (1). De bezoekers dezer pesantrian's voorzien doorgaans in hun onderhoud door padi snijden voor de landbouwers of soms door andere werkzaamheden en bedelen. „Nergens op Java," zegt Dr. Brumund, „heb ik zulke onbeschaamde bedelaars gezien als in de pesantrian te Tĕgalsari.

Over het religieuse regt.

Wij willen thans de leer der Sjafeïten omtrent het religieuse regt van den Islam mededeelen. Tot leiddraad neem ik hierbij zooveel mogelijk een Arabisch handschrift, dat van eene interlineaire Maleische vertaling voorzien en een kort begrip of uittreksel is van een grooter werk, door Rafe'i geschreven (2). Deze († 1226 A. D.) behoort met

(1) Zie Brumund, Het volksonderwijs onder de Javanen, Batavia, 1857. Hij geeft een regt aanschouwelijk tafereel hoe allerellendigst het met het onderwijs in de scholen der priesters op Java gesteld is. Ook in de scholen van de Maleijers is het werktuigelijk lezen van den Koran de hoofdzaak. Dat het er over het algemeen niet veel beter gesteld is dan op Java, kan men lezen bij Newbold, British settlements in the Straits, I, pag. 87 en 171 en in de Geschiedenis van Abdallah, waarvan ik in het Tijdschr. van N. I., 1854, pag. 74 en 297 een vrij uitvoerig verslag heb gegeven.

(2) Het bedoelde MS. is in fol., bevat circa 800 pagina's en loopt over het geheele mohammmedaansch regt. De schrijver zegt slechts dat hij eene verkorte bewerking van Rafe'i's Moharrar heeft willen geven, maar noemt zich zelf niet. Waarschijnlijk is hij de beroemde Nawawi († 1277 A. D.) Volgens Hadji Chalifa gaf deze een epitome van Rafe'i's Moharrar. Hetgeen in dit MS. staat omtrent de waarde van een ritl, wasq enz stemt ook juist overeen met hetgeen wij bij El Hiçni (vgl. Aboe Sjodjá', pag. 78 en 79) als de gevoelens van Rafe'i en Nawawi vermeld vinden. In het Britsch Museum is nog een exemplaar van hetzelfde werk, maar zonder interlineaire vertaling, dat in 1814 in het paleis van den vorst van Boni is buit gemaakt. Ook in dit exemplaar, dat geheel of grootendeels met het onze overeenstemt, vond ik den naam van den epitomator niet vermeld; in den gedrukten catalogus

Nawawi en Aboe Sjodjá' tot de meest beroemde regtsgeleerden der Sjâfeïten. Zijn naam wordt, evenals die van Nawawi, zeer dikwijls in Maleische en Javaansche schriften, daar waar van regtszaken spraak is, geciteerd. De regtsleer van beiden is dus in den Indischen Archipel zeer bekend geworden. Andere voorname schrijvers, zooals Aboe Sjodjá' en Ibn Hadjar (namelijk het Kitab Toehpah van dezen) zijn bovendien door de uitgaven van Prof. Keyzer reeds bekend. Ik zal echter tevens mededeelen, wat ik in andere Maleische of Javaansche bronnen vind, overal waar ik denk dat de bijzonderheden de vermelding waardig zijn. Hier en daar zal ik ook aan eene andere volgorde dan die van het bedoelde handschrift, de voorkeur moeten geven. Om deze reden willen wij dan ook in de eerste plaats spreken over onreinheid.

Onrein (nadjis) zijn alle dronken makende vloeistoffen, honden, varkens, krengen, behalve die van visschen, sprinkhanen en lijken, voorts bloed, etter, braaksel, excrementa en andere dergelijke vuile ligchaamstoffen, semen genitale, behalve dat van den mensch (1); melk van dieren, wier vleesch niet gegeten wordt, uitgezonderd melk uit de borsten eener vrouw; wijn, die tot azijn wordt door er iets in te werpen; verandert hij van zelf uit zijn' aard in azijn, zoo is hij rein; huiden van doode ligchamen, als zij niet gelooid zijn, want dan worden zij rein; doch niet van Onreinheid.

is het aan Aboe Zakarja Jahja anNawawi toegeschreven. Over Aboe Sjodjá' vgl. pag. 360. Ons HS. van het epitome is uit het midden van Sumatra afkomstig. Over Rafe'i en Nawawi zie men ook Wüstenfeld, Die Akademien der Araber, p. 86 en 123.

(1) De epitomator merkt hierbij aan dat volgens het beste gevoelen alle semen rein is, behalve dat van honden en varkens en van hetgeen uit deze dieren geboren wordt. Volgens Firoezabadi (bij Keyzer, Handb. v. h. Moh. regt) is semen genitale onrein. Zoo ook bij Von Tornauw, die echter niet uitsluitend de meening der Sjafeïten vermeldt.

honden of zwijnen. Vaatwerk, waaruit een hond of zwijn gelikt heeft, zuivert men zevenmalen, zesmaal met water en eens met stof, volgens anderen alleen met stof. Hetgeen verontreinigd is door excrementa van een zogend kind wordt rein door het met water te besprengen. Hetgeen niet door zulke excrementa en ook niet door honden of varkens onrein geworden is, reinigt men door het met water te bevochtigen. Men zorge hierbij slechts dat de smaak verdwijne; het overblijfsel van kleur of reuk schaadt niet. Beenderen en haar van doode dieren zijn onrein, menschenhaar niet. Water wordt onderscheiden in water in het algemeen (motlaq), dat men tot elke reiniging kan bezigen (1); water dat door de zon verhit of wel reeds gebruikt is tot reiniging, zulk water is makroeh, d. i. men behoort zich daarvan te onthouden; water waarin iets onreins gevallen is, dat daardoor onrein geworden is en welks hoeveelheid minder dan twee qallat's bedraagt of ook dit laatstgenoemde water ten bedrage van twee qallat's, maar ook van aard veranderd. De qallat heeft in verschillende landen niet dezelfde waarde; Aboe Sjodjá' en Rafe'i stellen haar op 500 ritl van Bagdad (2). Vaatwerk van goud of zilver of dat met deze metalen is

(1) Zulk water kan regen-, zee-, rivier-, put- of welwater zijn of ook van hagel en sneeuw afkomstig.

(2) In andere MSS. is ook al te koud water als makroeh beschouwd, namelijk in de Hidajatoe-s-Salikina, op gezag van Ghazali en in een javaansch MS., welks schrijver mij onbekend is. In dit laatste zijn ook drooge stoffen, die eene bedwelmende kracht hebben, als onrein beschouwd ([illegible]) en ook eijeren van dieren, die op vergiftige stoffen azen ([illegible]). In de Cirátoe-l-moestaqim (vgl. Roorda van Eysinga, Handb., III, pag 428) worden ook opium, hasjisj en muskaatnoten verboden. De ritl is ongeveer gelijk aan 12 oncen.

beslagen, is verboden, doch geenszins vaatwerk, dat slechts verguld of verzilverd is of uit andere kostbare stoffen gemaakt (1).

In een' toestand van ligte onreinheid (hadath) geraakt men, behalve wanneer men zich door de genoemde onreine stoffen bezoedeld heeft, buitendien ook nog: 1°. door ontlasting van urine of andere excrementen; 2°. verlies van bewustzijn (door ziekte of dronkenschap), behalve door den slaap; 3°. wanneer men op eene slaapplaats ligt, die niet vast op den grond staat; 4°. als man of vrouw elkander onmiddellijk met de huid aanraken, met uitzondering van enkele gevallen; 5°. door aanraking der menschelijke genitalia met de palm van de hand. — In een toestand van groote onreinheid (djanábat) verkeeren beide seksen evenzeer door concubitus, seminis effusio en den dood: de vrouw daarenboven als zij gewone of intermitterende menstrua heeft of wel aan bloedvloeijing ten gevolge van bevalling lijdt. Hij, wien eene geringe onreinheid aankleeft, mag niet bidden, de chotba houden, den Koran aanraken of dragen en geen omgang doen. Ingeval van groote onreinheid is bovendien nog het lezen of opzeggen van den Koran en het verblijf in eene moskee verboden. Eene vrouw, die door het zoo even genoemde verontreinigd is, verbiedt men ook nog vasten en bijslaap. Men mag haar dan ook niet verstooten of hare ligchaamsdeelen van den navel tot aan de knieën aanraken (2). Geringe onreinheid wordt door wassching met

---

(1) Raf'eï beschouwt ook vaatwerk, dat met goud of zilver beslagen is, als geoorloofd in sommige gevallen, de epitomator verbiedt dit in het algemeen.

(2) Het binnentreden van eene moskee is volgens Aboe Sjodjà' slechts aan eene vrouw in dezen toestand verboden. Volgens twee mijner maleische MSS. aan elk, die met groote onreinheid is bezoedeld.

water of wrijving met andere stoffen verwijderd, groote onreinheid door een bad.

Voorschriften omtrent reiniging. Istindjá.

Zijne behoeften behoort men neêrgehurkt te verrigten en niet naar de zon of maan gekeerd, niet in stroomend water, aan den weg, in een' kuil, in de schaduw, onder een' vruchtboom of op eene plaats waar veel wind is. Men zegt dan: o God, waarlijk! ik neem mijne toevlugt tot u voor de mannelijke en vrouwelijke satans! Heeft men er mede gedaan, zoo zegge men: ik bid u om vergeving! lof zij Gode die het schadelijke uit mij heeft verwijderd en mij ongeschonden bewaard heeft! Wie die verrigt heeft, is verpligt zich te reinigen (istindjá). Dit geschiedt met steentjes en water of met een' van beiden; de regterhand gebruike men daarbij niet. Men zorge, althans zoo men zich op eene vlakte reinigt, niet met het gelaat of den rug naar de qibla gekeerd te zijn. Wie iets bij zich draagt, b. v. een ring, amulet of iets anders, waarop namen van God, engelen of profeten of spreuken uit den Koran vermeld zijn, legge dit af.

Zuivering der tanden.

Een verdienstelijk werk is het zuiveren der tanden, vooral dan wanneer de smaak in den mond veranderd is of als voorbereiding tot het gebed, of bij het ontwaken. Slechts wanneer men in den namiddag vast, is het verboden. Volgens Rafe'ï mag men het met allerlei harde voorwerpen doen, doch niet met de vingers.

Wassching.

De wassching (wodhoe) heeft plaats om een' toestand van onreinheid te verwijderen of als voorbereiding tot het gebed. Zes zaken worden daarbij als noodzakelijk of als goddelijke bevelen (fardh) aangemerkt, namelijk het uitspreken van de bedoeling, het wasschen van het aangezigt, van de beide handen tot aan de ellebogen,

van een gedeelte van het hoofd, de beide voeten tot aan de enkels, en dat een en ander in de genoemde volgorde geschiede. Als Sonnavoorschriften komen daarbij nog: het uitspreken van bismi 'llahi (in den naam van Allah), het wasschen der handen alvorens men die in de kom steekt, waarin het water voor de religieuse wassching is, het spoelen van den mond, het opsnuiven van het water door de neusgaten, wrijving van hoofd en ooren met de handen, dat men de digte haren van den baard van elkander scheide, de vingers en teenen uiteenspreide, regterhand en voet het eerst wassche, en eindelijk dit alles achtereenvolgens in de gemelde orde tot driemalen herhale. Ook zegge men na de wassching de geloofsbelijdenis op, waaraan Rafe'i nog eene korte bede toevoegt. De wassching wordt als niet geldig beschouwd, wanneer men in een der vijf bovengenoemde gevallen van ligte onreinheid verkeert.

Hij, die op reis is drie dagen en nachten of wel gedurende een etmaal ergens vertoeft, kan volstaan met natmaking der choffs (eene soort van schoeisel) in plaats van het volbrengen der wassching. Het is sonna die van boven zoowel als van onderen te bevochtigen. Of men ook djormoegani en andere soorten van schoeisel op deze wijze mag bevochtigen, daaromtrent zijn de gevoelens der wetgeleerden verdeeld (1). Bevochtiging der choffs.

Een bad (ghosl) is noodzakelijk in de straks genoemde gevallen van groote onreinheid. Volstrekte vereischten Over het bad.

(1) Het medegedeelde omtrent de choffs is het hoofdzakelijkste van hetgeen men in het epitome van Rafe'i vindt. In maleische en javaansche MSS. zag ik die tot nog toe niet vermeld. In den Indischen Archipel is men ook niet gewoon choffs te dragen, tenzij deze of gene bij uitzondering die misschien draagt.

daarbij zijn: de bedoeling; verwijdering van het een of ander vuil, zoo dit aanwezig is; bevochtiging van de geheele oppervlakte van het ligchaam. Sonnavoorschriften zijn: dat men 't gelaat naar de qibla wende, eerst vóór het bad de wassching verrigte, zich met de hand van voren en van achteren over het ligchaam wrijve en de opgegevene volgorde in acht neme (1).

Het nemen van een bad wordt verder door de Sonna aanbevolen: op Vrijdag, bij gelegenheid der twee groote feesten van den Islam, bij het gebed om regen, bij zons- en maansverduisteringen, na het wasschen van een lijk, als men meerderjarig wordt, als een ongeloovige den Islam aanneemt, een krankzinnige zijn verstand terugkrijgt, als men bijkomt uit eene flaauwte en bij sommige handelingen, die bij de bedevaart te pas komen.

Reiniging met stof.

Als men op reis of ziek is en geen water heeft, of dit tot andere einden, b. v. tot lessching van dorst enz. moet gebruiken, en de tijd van een der door God verordende gebeden is aangebroken, zoo is het geoorloofd zich met stof of ook met zand, dat met stof vermengd is, te reinigen. Volstrekte vereischten daarbij zijn: de bedoeling om door deze reiniging het (fardh) gebed voor zich geoorloofd te maken, dat men aangezigt en armen tot aan de ellebogen met dit stof wrijve en zich aan de volgorde houde. Als Sonnavoorschriften worden hieraan toegevoegd, het uitspreken van: bismi 'llahi (in den naam van Allah), dat men de regterhand vóór de linker reinige en een en ander achter-

(1) Het epitome van Rafe'i noemt deze Sonnavoorschriften niet, zooals ik ze hier volgens andere MS. vermeld heb, maar geeft nog een' ander, namelijk dat het water voor de wodhoe niet minder mag bedragen dan de hoeveelheid van een modd (in het maleisch vertaald door tjoepaq) en dat voor het bad niet minder dan een çá (vertaald door soekat).

eenvolgens verrigte (1). Wie geen water noch stof kan krijgen, mag in dit geval ook zonder reiniging de fardh gebeden doen, doch hij herhale die later, als hij het benoodigde voor de wassching heeft. De reiniging met stof heet taijammoem.

Wat betreft de vijf dagelijksche, door de wet voorgeschrevene gebeden, vinden wij bij Rafe'i, dat de tijd van het dhohrgebed aanvangt als de zon hare volle hoogte heeft bereikt en begint te dalen en eindigt wanneer de schaduwen even lang zijn als de voorwerpen. De tijd van açr begint als de schaduw een weinig langer is dan het voorwerp en duurt tot aan zonsondergang. Het is echter verkieselijk, dit gebed niet later te doen dan tot dat de schaduw het dubbel van de lengte der voorwerpen bereikt heeft. De tijd voor het maghribgebed is de ondergang der zon, totdat het avondrood verdwenen is. Die voor het avondgebed (isjá) begint met het verdwijnen van het avondrood en duurt tot aan den dageraad; maar het verdient de voorkeur daarmede niet langer te wachten dan totdat een derde, volgens sommigen de helft van den nacht is verstreken. De tijd van het çoebhgebed is die van de eigenlijke morgenschemering tot aan het opgaan der zon, terwijl het verkieselijk is het te verrigten vóór het morgenrood. Vóór het avondgebed ('isjá) (2) te slapen of nadat men dit gebed gedaan heeft, zich in gesprek te begeven, is laakbaar (makroeh). Gebedstijden.

(1) In de bijzonderheden omtrent de taijammoem vind ik bij de onderscheidene schrijvers nog al eenig verschil, maar toch van te weinig belang om het hier mede te deelen. Ik heb mij hier tot het wezenlijke bepaald.

(2) De naam van dit gebed geeft soms aanleiding tot eene zonderlinge verwarring. De javaansche vorm van het woord isjá is Ngisâ, met welk woord ook Isa (JEZUS) aangeduid wordt. Vandaar meenen velen dat de Javanen dagelijks tot Jezus bidden. Zoo las ik ook ergens dat in de

Wie tot het gebed verpligt is enz.

Het gebed is verpligtend voor allen, die den Islam belijden, meerderjarig en bij hun verstand zijn, ook voor afvalligen, maar niet voor geboren ongeloovigen. Kinderen beveelt men te bidden als zij zeven jaar oud zijn, en indien zij het in hun tiende jaar nalaten, zoo geeft men hun slagen. Wie bidden wil moet verzekerd zijn dat de tijd voor het gebed gekomen is, voorts moet hij vrij zijn van alle onreinheid, ook zijne kleederen en de plaats waar hij bidt, moeten rein (1), zijne schaamdeelen behoorlijk bedekt (2) en zijn gelaat naar de qibla gerigt zijn. Dit laatste is niet verpligtend voor hen, die in groote vrees zijn voor dreigend gevaar of die op reis, op hun rijdier gezeten, een overtollig gebed (nafl) doen.

Aankondiging van het gebed en voorbereiding daartoe.

De aankondiging van de gebedstijden (adzán, Jav. adan, Mal. bang of abang) en de voorbereiding tot het bidden (iqámat Mal. qámat) zijn volgens de meesten Sonna-voorschriften, volgens anderen noodzakelijke verpligtingen die op de gemeente rusten of zoogenaamde solidaire verpligtingen (fardhoe ala-l-kifájat). Beide geschieden door een' aankondiger of roeper (moaddzin), die vrij van alle onreinheid en met het gelaat naar Mekka gerigt moet zijn. Hij behoort op eene verhevene plaats (bv. in de minaret van eene moskee) te staan, zijne vingers in

---

moskee te Soerakarta elken avond tot nabi Ngisâ (de profeet Jezus) gebeden wordt. Ook dit berigt ontstond zeker uit deze naamsverwarring. In het verslag omtrent Grissee van A. D. Cornets de Groot (Tijdschr. v. N. I., 1852) vindt men dat elke der vijf gebedstijden aan een' bepaalden profeet is gewijd en wel de Maghrib aan Jezus.

(1) Slechts een weinig bloed of ander vuil, b.v. door den steek van een insect of aan eene wond, verontreinigen niet.

(2) Namelijk alles wat tusschen navel en knieën is. Hetzelfde geldt omtrent eene slavin. Maar eene vrije vrouw moet haar gansche ligchaam bedekken, als zij bidt, behalve gelaat en handpalmen.

de ooren te steken, luid en duidelijk te spreken (1). De Adzán bestaat uit de phrasen: „Allah is gróót; ik betuig dat er geen God is dan Allah; ik betuig dat Mohammed de gezant is van Allah; komt tot het gebed! komt tot het heil, er is geen God dan Allah!" die men een bepaald aantal keeren herhaalt. Volgens Firoezabadi vormt de herhaling van een en ander te zamen 19 phrasen. Bij het ochtend- of çoebhgebed voegt men hieraan nog toe: „het gebed is beter dan de slaap" (2). Bij de iqámat zegt men: „Allah is gróót; ik betuig dat er geen God is dan Allah; ik betuig dat Mohammed de gezant is van Allah; alles is gereed tot het gebed; er is geen God dan Allah!" Volgens denzelfden schrijver wordt hierbij een en ander te zamen tot elfmalen toe herhaald. De behoorlijke volgorde der phrasen moet bij de adzán zoo wel als bij de iqámat in acht genomen worden. De hoorder is verpligt de bewoordingen na te spreken, behalve bij de oproepingen om tot het gebed te komen. Dan zegt hij: er is geen magt noch kracht dan bij Allah. Na het volbrengen der adzán moeten beiden, de roeper zoowel als zijne hoorders eene korte zegenbede voor den profeet doen (3). Naar het gevoelen van Nawawi moet de hoorder bij de uitdrukking: „bidden is beter dan slapen," zeggen: „gij hebt de waarheid gezegd en wèl gehandeld!"

Nadat de iqámat afgeloopen is, behoort men althans bij Wijze van bidden.

(1) Alleen bij Rafe'i vind ik nog dat het een Sonnabepaling is dat er bij eene moskee twee moaddzin's moeten zijn, de een om het gebed vóór den dageraad aan te kondigen, de ander daarna.

(2) Op Java worden de gebedstijden aangekondigd door het slaan op eene soort van trom (javaansch bĕdoeg, maleisch bĕdoeq of taboh). Zoo ook te Malaka en mede elders in den Archipel.

(3) Waarvan men de bewoordingen bij Firoezabadi kan vinden.

verpligte gebeden, de bedoeling (nijat) uit te spreken, dat men een bepaald gebed verrigten wil; wie slechts een overtollig gebed verrigt, kan volstaan met eene algemeene bedoeling d. i. dat hij in het algemeen het een of ander onverpligt gebed wil doen; hij behoeft die ook niet uitte spreken. Met de bedoeling moet vereenigd zijn het opzeggen van de takbir (takbiratoe-l-ihrâm), namelijk van de woorden Allahoe akbaroe (Allah is gróót!) of Allahoe-l-akbaroe (Allah is de gróóte), waarbij men de handen tegenover de schouders opheft. Wie deze woorden niet in het Arabisch kent, mag die in zijne eigene taal uiten, maar zoo mogelijk leere hij die in 't Arabisch (1). Daarna legt men de regterhand op de linker, zegt Soera 6 vs. 79 en 163 op (2) en voegt daarbij de woorden: „ik neem mijne toevlugt tot God tegen den gesteenigden Satan. Hierop laat men de eerste Soera van den Koran (fatiha) volgen, waarna men Amen zegt, en leest dan nog eene Soera, eene kortere of langere, al naar den tijd en aard van het gebed. Nu verlaat men de regtopstaande houding, waarin het tot dus verre beschrevene verrigt is en buigt zich (de buiging heet rokoe') zóó dat de nek daarbij niet hooger of lager zij dan de rug, waarbij men de handen op de knieën legt en de vingers naar den kant van Mekka uitspreidt. Bij het begin der buiging

---

(1) Volgens Firoezabadi mag men slechts de bovengenoemde bewoordingen bezigen, volgens Rafe'i kan men ook zeggen: Allahoe-l-djaliloe-l-akbaroe (Allah is de bij uitstek verhevene, de gróóte) maar niet akbaroe 'llahoe (Gróót is God.)

(2) Het laatste vers eindigt met de woorden: „ik ben de eerste van hen die zich geheel aan God overgeven (der Muzelmannen)," die aan Mohammed zelven in den mond gelegd zijn. Doch hij die bidt, zegt in plaats daarvan: „ik behoor tot de Muzelmannen."

zegt men, onder het opheffen der handen (1): „Geprezen zij mijn Heer, de Magtige!” en voegt daaraan toe: „o God! voor U buig ik neêr, op U verlaat ik mij en aan U geef ik mij over. Voor u buigen zich mijn gehoor, mijn gezigt, mijne beenderen en gewrichten en hetgeen mijne voeten dragen (2).”

Nu rust men even en gaat dan regt overeind staan ('itidál), waarbij men zegt: „Allah verhoort dengene die Hem looft. O! onze Heer! u zij de lof van alles wat de hemelen en de aarde vervult” (en van alles wat men nog meer daarbij wil opnoemen). Het is goed dat ieder voor zich nog daaraan toevoege: „het is volkomen waar wat uw dienaar (de imám, voorganger in het gebed) zegt; wij allen zijn uwe dienaren, niemand kan onthouden wat gij geeft, en niemand geven wat gij onthoudt, niemand kan anders willen dan gij besloten hebt en wie geluk bezit buiten u, hem baat dat geluk niet; van u komt de voorspoed (3).” Nu knielt men onder het opzeggen van een takbir neder,

---

(1) In het arabisch staat: واكمله تسوية ظهره وعنقه ونصب ساقيه واخذ ركبتيه بيديه وتفريقة اصابعه للقبلة ويكبر في ابتداء هويه ويرفع يديه كاحرامه Vgl. Firoezabadi, pag. 49.

(2) وما استقلت به قدمي Eenigzins anders bij Firoezabadi, pag. 49.

(3) Het komt mij voor dat Rafe'i hier duidelijker is dan Firoezabadi (pag. 49). In het arabisch staat h. l.: ويزيد المنفرد احق ما قال العبد وكلنا لك عبد لا مانع لما اعطيت ولا معطي لما منعت ولا راد لما قضيت ولا ينفع ذو الجد منك الجد

waarbij men met de knieën, de handen, het voorhoofd en den neus achtereenvolgens den grond aanraakt (1). Men zegt daarbij: „geloofd zij mijn Heer de Verhevene," tot driemalen toe en de Mamoem (hij, die een' Imám of voorganger in het gebed volgt), niet de Imám, voege daarbij: „o God! voor u kniel ik, op u vertrouw ik en aan u geef ik mij over, mijn gelaat werpt zich neêr voor hem die het geschapen en gevormd heeft en mijne oogen en ooren heeft gespleten door zijne magt en kracht. Gezegend zij Allah, de schoonste der Scheppers!" Voorts behoort men de handen tegenover de schouders te plaatsen, de knieën van elkander te houden en (hetgeen ook bij de rokoe' of buiging van toepassing is) de ellebogen van de zijden en den buik van de dijen te verwijderen. Voor eene vrouw en een' hermaphrodiet gelden de twee laatste voorschriften niet, zij moeten de genoemde ligchaamsdeelen bij elkander houden. Zij moet bij het gebed ook steeds zacht spreken, althans wanneer er mannen bij zijn. Deze echter zeggen meest alles luid op. Nu rust men, zegt een takbir op en gaat uitgespreid (moftarisj) zitten; men spreidt namelijk het linkerbeen uit en gaat op den linkerenkel zitten en zet het regterbeen neêr met de voetzool op den grond; de handen plaatst men op de dijen nabij de knieën en spreidt de vingers uit op dezelfde wijze als vroeger en zegt: „Heere! vergeef mij en erbarm u over mij! bescherm mij, voorzie in mijn levensonderhoud, leid mij, bewaar mij en schenk mij genade!" Nu knielt men nog eens even

(1) Bij Firoezabadi staat: met het gezigt. Ons MS. heeft daarvoor جبهة het voorhoofd. Hetzelfde (داهي) staat in de maleische Hidajatoe-s-Salikina, die ook, wat de beschrijving der rokoe' betreft, geheel overeenstemt met Rafe'i.

als vroeger en gaat daarop zitten. Hiermede is éene buiging (rak'at, dikwijls ook réka uitgesproken) volbragt (1).

Vervolgens gaat men zitten op de wijze tawarroek genaamd, d. i. men zet zich neder op de posteriora; maar doet daarbij den linkervoet van onder de regterzijde uitkomen en laat de regtervoetzool op den grond staan (2). Daarbij legt men de linkerhand uitgestrekt op de linkerknie en zegt: „ik betuig dat er geen God is dan Allah en dat Mohammed zijn gezant is" (deze formule heet tasjahhoed), terwijl men den wijsvinger der regterhand opsteekt. Voorts zegt men: „de groeten aan Allah! vrede zij u, o profeet! Gods ontferming en zegeningen van Hem! vrede zij over ons en Gods vrome dienaren! ik betuig enz." Deze formule is het minst wat men zeggen kan. Nu doet men eene bede voor den profeet, die minstens uit de woorden: „o God! zegen Mohammed en zijne familie!" moet bestaan (3). Vervolgens zegt men tweemalen: „de vrede zij u en de barmhartigheid Gods!" waarbij men zich regts en links wendt, met de bedoeling om de aanwezigen, menschen zoowel als engelen en djin, vrede te wenschen en het gebed te eindigen.

---

(1) Bij de meeste gebeden wordt het vermelde een even getal keeren herhaald, zoodat zij uit paren van buigingen, b.v. uit twee, vier of meer buigingen bestaan. Het witrgebed echter bestaat uit een oneven aantal zulke buigingen, het minst uit éene, het meest uit 11, 13 of 21.

(2) Bij Firoezabadi is deze wijze van zitten eenigzins anders beschreven, en zoo ook het uitgespreid zitten. Van de tawarroek leest men daar: men spreidt zijn linkerbeen uit en heft het regter op, trekt ze beiden onder zich weg en zet zich met zijn posteriora op den grond. Bij het uitgespreid zitten spreidt men het linkerbeen uit en gaat er op zitten en heft het regterbeen op. Ook hier stemt de Hid. Salik. overeen met Rafe'i cf. Aboe Sjodjà, pag. 72.

(3) Bij Firoezabadi is deze bede uitvoeriger medegedeeld. Nog uitvoeriger is zij in de Hidaj Salikina.

Hoofdzaken en Sonnavoorschriften bij het gebed.

Noodzakelijke vereischten en hoofdzaken (arkán) bij het gebed zijn: de bedoeling, het staan, de eerste takbir, het opzeggen der eerste Soera, de buiging, het rusten daarbij, de regtop staande houding ('itidál), de rust daarbij, de knielingen, de rust daarbij, het zitten tusschen de twee knielingen, het rusten daarbij, de tasjahhoed en het zitten daarbij, de bede voor den profeet, de groet en de volgorde van dit alles (1). Het overige wat hier gemeld is wordt slechts gerekend Sonnavoorschrift of wel slechts betamelijk te zijn. Andere Sonnavoorschriften zijn voorts: het opzeggen van de qoenoet bij het çoebh of ochtendgebed, bij het witrgebed in de laatste helft van Ramadhán (2) en het uitspreken der tasjahhoed voor de eerste maal. Wie niet kan staan, mag zittend, des noods liggend bidden.

Vaardoor het gebed nietig wordt.

Het gebed verliest zijne kracht door: opzettelijk spreken (3), door lagchen, kugchen, zuchten, weenen, eten en drinken. Heeft men echter vergeten of niet geweten dat dit verboden is, zoo blijft het gebed geldig. Voorts: door iets van eenig belang te doen, b. v. achtereenvolgens drie schreden te gaan of driemaal te slaan of in de handen te

---

(1) De meeste mijner MSS. rekenen de bedoeling om het gebed te eindigen niet tot de arkán. Rafe'i zegt: وانه لا يجب نية الخروج Ook uit Firoezabadi blijkt dat daaromtrent verschil van meening is (pag. 52). In de maleische catechismussen en nog een javaansch MS. is steeds تحية gebezigd in plaats van تشهد, denkelijk omdat de formule begint met: التحيّات لله enz.

(2) De qoenoet is een gebed om Gods bijstand en zegen voor Mohammed. De formule kan men bij Firoezabadi en Aboe Sjodjá' vinden.

(3) Bij Firoezabadi, pag. 56, staat: terwijl hij steunde ('ámed). Ik meen, ook op grond van hetgeen ik in Maleische MSS. lees, dat 'ámed (عامد cf. عمدا) h. l. opzettelijk beteekent.

klappen; door onreinheid; ontblooting der deelen, die bedekt moeten zijn; door van bedoeling te veranderen; den rug toe te keeren aan de qibla en door afval van den Islam (1).

Wat onbetamelijk daarbij is enz.

Onbetamelijk (makroeh) is het bij het gebed de hand voor den mond te houden, op één been te staan, de oogen ten hemel te rigten, zich om te wenden enz. Evenzoo het bidden in badhuizen, aan den publieken weg, op plaatsen waar kamelen gedrenkt worden en op begraafplaatsen. Op sommige tijden van den dag is het gebed verboden, tenzij wanneer er eene bepaalde reden voor bestaat, b. v. bij het begraven van een doode. Bij het binnengaan eener moskee ontdoe men zich van zijn schoeisel. Het is goed dan twee réka's te bidden als groet voor de moskee.

Knielingen t boetedoening.

Wie een der noodzakelijke handelingen (fardh) van het gebed verzuimt en zich dit herinnert als het nog pas geleden is, haalt het verzuimde in en volbrengt eene knieling wegens onachtzaamheid. Nalatigheid omtrent een Sonnavoorschrift, met name de eerste tasjahhoed of de qoenoet, wordt niet hersteld, maar men knielt dan slechts neder. Twijfelt iemand aan het getal réka's, die hij volbragt heeft, zoo houdt hij het kleinste getal voor het ware en neemt dit tot maatstaf om het verzuimde in te halen, waarna hij twee knielingen verrigt (2). Ook bij het lezen van sommige hoofdstukken van den Koran, (er worden 14

---

(1) In het medegedeelde stemmen mijne MSS. en Aboe Sjodjá' over het algemeen overeen. In een catechismus vind ik ook nog genoemd: verlies van het water voor het gebed, zoodat men zich niet kan wasschen. In een' ander MS. ontbreekt dit zoowel als het laatste punt (afval). Rafe'i noemt nog enkele punten meer.

(2) Bij dit punt (de knielingen wegens onachtzaamheid) ben ik Aboe Sjodjá' gevolgd, omdat het handschrift van Rafe'i hier zeer onduidelijk is.

opgenoemd), behoort men bij ieder ééne of meer knielingen te verrigten. Maar zegt men die bij het gebed op, dan wordt deze knieling door eenigen, ook door Rafe'i, als ongeoorloofd beschouwd.

Overtollige gebeden.

Onder overtollige gebeden (çalátoe-n-nafli) verstaat men gebeden, die slechts door de Sonna zijn voorgeschreven en die niet als volstrekt noodzakelijk, door God verordend (fardh) beschouwd worden. Zij zijn: vooreerst gebeden, die men doet in vereeniging met deze laatste (de fardh), namelijk twee réka's vóór het ochtendgebed, twee réka's vóór en twee na het middaggebed, twee na het avondgebed en twee na het nachtgebed (1), twee vóór en vier na het vrijdaggebed. Verder rekent men tot de overtollige gebeden: het oneven (witr) gebed, dat op zijn minst uit eene, op zijn meest uit 11 of 13 réka's bestaat (2); het gebed met pausen (taráwíh), zoo genoemd omdat daarbij na elk paar réka's eene pause volgt; men pleegt het in Ramadhán elken nacht te bidden; het gebed te middernacht, (çalátoe-l-laili) (3) en het vroeg gebed (addhoha). Andere overtollige gebeden moeten, naar het voorschrift der Sonna, in gemeenschap verrigt worden, namelijk de gebeden bij eclipsen, bij de feesten en het gebed om regen in tijden van droogte (4). Zoo worden

(1) Rafe'i noemt nog verschillende gevoelens van anderen op omtrent het aantal dezer réka's Hij zelf verschilt hierin van Firoezabadi en Aboe Sjodjá') die ook niet met elkander overeenstemmen in alles.

(2) Volgens Firoezabadi op zijn meest uit 21. Ook in de Hidajat is 11 als 't grootste getal vermeld.

(3) Het heet ook wel tahaddjoed. Volgens anderen (vgl. Firoezabadi, pag. 54) is de tahaddjoed eene bijzondere bede om zegeningen over den profeet en hen die bidden.

(4) Deze 5 laatstgenoemde gebeden heeten bij Aboe Sjodjá' niet overtollige (nafl), maar door de Sonna voorgeschrevene gebeden (masnoenát). Het gebed te middernacht, het vroeggebed en dat met de pausen worden

wij er dus toe geleid om even als Rafe'i, eerst het gemeenschappelijk gebed te bespreken.

De vijf dagelijksche noodzakelijk vereischte gebeden gemeenschappelijk met andere Moslemen te verrigten is eene bepaling die door de Sonna streng is voorgeschreven (sonnat mowakkadat). Sommigen zeggen dat het eene solidaire verpligting is, die op de gemeente rust (fardh ala-l-kifajat). Ziekte, gevaar, onheilen of moeijelijkheden van verschillenden aard en te veel om hier te noemen wettigen evenwel afwezigheid van de bijeenkomst in de moskee. Menigvuldig zijn de voorschriften omtrent de vereischten van den voorganger in het gebed (imám), zijne pligten en die van hen, die hem volgen (mamoem). Ieder Moslem, die bekend is met de voorschriften en het gebed naar behooren kan volbrengen, mag als wettig voorganger beschouwd worden, zelfs al is hij minderjarig of slaaf. Verboden is het echter dat een man eene vrouw volge, iemand die den Koran kan lezen een ander die dit niet kan; ook mag een Sjafeïet geen Hanifiet tot voorganger hebben (1). Voorts moet de mamoem achter den imám staan; hij moet bekend zijn met de bepalingen omtrent het gebed, dat de imám verrigt en de bedoeling hebben hem te volgen; alles wat hij bij het bidden doet

Gemeenschappelijk gebed.

---

daar genoemd: نوافل موكّدات hetgeen vertaald is door prières surérogatoires que recommande positivement la loi. De term nafl is moeijelijk juist over te brengen; overtollige gebeden scheen mij eene betere vertaling toe dan vrijwillige gebeden, hetgeen men bij sommigen vindt.

(1) Dit verbod vind ik in verscheidene MSS. verboden. In een maleischen catechismus lees ik daaromtrent nog nader: „dat men geen Hanifiet mag volgen," حنفي يغ منجا بتن ذكر دبريب een Hanifiet, die zijn membrum virile aanraakt. Rafe'i uit zich hierover mede in dergelijken zin. Wij hebben vroeger gezien dat zulk eene handeling verontreinigt.

moet overeenstemmen met de handelingen van den imám. Sluit iemand zich aan bij het gebed van een' voorganger, nadat dit reeds begonnen is en weet hij welk gebed verrigt wordt, zoo wordt hij, althans in de meeste gevallen, gerekend al het reeds voorafgegane mede volbragt te hebben.

Verkorting van gebeden.

Wie eene geoorloofde reis doet van 48 Hasjemitische mijlen d. i. twee dagreizen, mag de volstrekt noodzakelijke gebeden verkorten, zoodat hij voor elke van die, welke vier réka's vereischen, met twee kan volstaan. Hij mag ook het middaggebed met dat van den namiddag en het avondgebed met het nachtgebed vereenigen (1).

Dienst op Vrijdag.

De bijwoning der dienst op Vrijdag is eene noodzakelijke verpligting voor ieder die den Islam belijdt, vrij, meerderjarig, bij zijn verstand, gezond en van het mannelijk geslacht is en een vast verblijf ergens heeft. De dienst moet plaats hebben in eene stad of een dorp; in een kamp in de woestijn is zij niet wettig. De tijd daarvoor bepaald is middag; minstens 40 ingezetenen der plaats moeten daarbij tegenwoordig zijn (2). Vóór of tegelijk met de vrijdagdienst mag op dezelfde plaats, zoo het althans geene groote stad is, geen ander vrijdaggebed gehouden worden. Noodzakelijke vereischten (fardh) zijn voorts: het uitspreken van eene uit twee deelen bestaande preek (chotba) door den prediker (chátib) en een gebed van twee réka's, dat de aanwezigen met hun' voorganger bidden. Hoofdzaken (arkán) bij de chotba zijn: eene lofverheffing van God; eene bede voor den profeet; (voor beiden bestaan bepaalde

---

(1) De Hanifiten laten deze verkorting van het gebed alleen op den negenden Dzoe-l-hiddja toe.

(2) Volgens de Hanifiten minstens drie geloovigen, de imám daaronder begrepen, volgens de Malekiten niet minder dan twaalf geachte of aanzienlijke personen.

formulen); eene vermaning tot godsvrucht, waarvan de vorm vrijgelaten is aan het goedvinden van den prediker, het voordragen van een vers of verzen van den Koran en een gebed voor de geloovigen. Verder moet de chotba vóór het gebed van twee réka's uitgesproken worden en wel in het Arabisch (1), en ten minste voor 39 aanwezigen hoorbaar zijn. De prediker, die vrij moet zijn van alle onreinheid, behoort op een minbar of eene andere eenigzins verhevene plaats te staan en op een' zwaard of staf te steunen. Bij zijne komst groet hij de aanwezigen en gaat even zitten, terwijl de moaddzin intusschen tot het gebed oproept. Gedurende de preek staat hij, maar bij de pause, die tusschen het uitspreken van de beide deelen der preek inachtgenomen wordt, zit hij en leest met zachte stem eenige plaatsen van den Koran. Na afloop der preek doet de moaddzin de iqámat (het gereedmaken, de voorbereiding tot het gebed, zie pag. 372) hooren en de imám komt en bidt de straksgenoemde twee réka's. Bij de eerste leest hij de 62ste Soera van den Koran (waarin het vrijdaggebed bevolen is) en bij de tweede de 63ste. Zij die de dienst bijwonen, behooren vooraf een bad te nemen, de nagels te snijden, haar en baard wel in orde te brengen, witte kleederen aan te trekken en zich te parfumeren (2). Zij

(1) Perron, Traduction du précis de jurisprudence de Chalil ibn Ishak, zegt dat dit gebed terstond moet volgen op de chotba »à l'un des moments qui forment l'espace de temps que comprend l'heure canonique du midi jusqu'au coucher du soleil" (I, pag. 247). Ik verneem van Dr. Matthes dat op Zuid-Celebes ook katoeba's (chotbat) bestaan met makassaarsche paraphrasen.

(2) In de Hidajat wordt daartoe muskus en dergelijk reukwerk aanbevolen. Civet (زباد) wordt daar als onbetamelijk (makroeh) beschouwd. In Egypte vermijden strenge Moslemen zelfs het eten van knoflook, kort vóór zij naar de moskee gaan.

moeten de preek zittend en zwijgend aanhooren. Kan men die niet verstaan, zoo houde men zich bezig met in stilte te bidden, Koranstukken op te zeggen en God te verheerlijken. Menigvuldig gebed en Koranlezen in den loop van den dag en het geven van aalmoezen worden zeer aangeprezen (1).

Eene oude wet in het rijk van Kedah (op het Maleisch schiereiland) beval dat men hen, die de bijwoning der vrijdagdienst verzuimden, gevangen moest nemen en arbitrair straffen. Met dezelfde straf (de ta'zir, kastijding of arbitraire straf) werden de beambten der moskee bedreigd, zoo zij nalatig waren in het vatten der schuldigen. Op het eiland Mars worden de namen der afwezigen door de bilâls

---

(1) In den tekst van Aboe Sjodjá' staat omtrent de Vrijdagdienst: وفروضها ثلثة خطبتان يقوم فيهما ويجلس بينهما وان يصلي ركعتين في جماعة Prof. Keyzer vertaalt dit: „il y a trois préceptes d'obligation divine dans cette prière, deux prêches, dans lesquels il faut s'asseoir et deux réka's." Wij zouden de eerste woorden liever vertalen: „er zijn drie noodzakelijke verpligtingen daarbij (bij de vrijdagdienst), twee preken, gedurende deze staat hij (de prediker), tusschen deze (in de pause tusschen beide) zit hij enz." De gronden voor deze vertaling zijn: de woorden van den tekst, hetgeen ik in alle MSS. over dit punt lees en hetgeen ik vernomen heb van personen, die lang in Indië gevestigd waren, en meermalen de vrijdagdienst bijwoonden. In een commentaar op Aboe Sjodjá' van Ibn Kasim (Britsch Mus. N°. 7286) staat ook achter يقوم terstond يعني الخاطب. Vgl. ook Perron's vertaling van het Précis van Chalil ibn Ishak, I, pag. 253 en 256. Ik merk nog op dat hetgeen ik omtrent de vrijdagdienst heb vermeld, geheel aan Rafe'i is ontleend. De maleische en javaansche MSS., die ik gebruikt heb, stemmen daarmede geheel overeen, behalve dat zij niet van de iqamat en van het steunen van den chatib op een staf, enz. spreken. De vertaling van eene op Sumatra gehoudene chotba vindt men Bijdragen van het Inst. voor Taal-, Land- en Volkenkunde, 1860, pag. 85. De hierboven vermelde voorschriften omtrent den inhoud der preek zijn daar ook in acht genomen.

opgeschreven en wordt verzuim van het bijwonen der dienst zonder geldige reden met eene boete van vijf realen gestraft (1).

Gebeden in buitengewone omstandigheden.

De gebeden bij vrees voor gevaar in den oorlog worden in drieërlei onderscheiden, waaromtrent de voorschriften verschillen naar gelang van omstandigheden, met name naar mate van de wederzijdsche positie der legers, dat der Muzelmannen en van hunne vijanden. Ik teeken er slechts van aan dat, als het gevaar van den strijd zeer dreigend óf de nood zeer groot is, men bidden mag, zooals men het best kan, in welke houding het ook moge wezen, hetzij te voet of te paard; knielingen en buigingen kan men dan nalaten en men behoeft zich ook niet volstrekt naar de qibla te rigten.

Buitengewone, door de Sonna voorgeschrevene gebeden, zijn ook die bij zon- en maaneclipsen en om regen bij langdurige droogte. Vereischten daarbij zijn: het bidden van twee réka's en het houden van twee preken (namelijk eene uit twee deelen bestaande preek).

Omtrent de verdere bijzondere voorschriften, op deze gebeden betrekkelijk, verwijzen wij naar de handboeken over het Mohammedaansch regt (2).

Gebed op de feesten.

Dezelfde vereischten gelden ook voor het gebed op de beide feesten. Op Java en in andere streken van den Archipel wordt bovendien nog het feest der geboorte van Mohammed gevierd. De naam der maand, waarin het valt, Rabioe-l-awwal is daarnaar in het Javaansch

(1) Oendang oendang van Kedah, MS.; De Bruyn Kops, over den Riouw Lingga Archipel in het Natuurk. Tijdschr. van N.I., 1853.

(2) In de meeste javaansche en maleische MSS., die ik gezien heb, wordt daarover niet gehandeld.

moeloed (geboorte) genoemd. In gemelde taal heeten deze feesten, althans in de vorstenlanden, garĕbĕg's, omdat de vorst alsdan, door zijne aanzienlijkste onderdanen omgeven, in het openbaar verschijnt (anggarĕbĕg). Bij die gelegenheid worden toasten ingesteld op het heil van de garĕbĕg, op de gezondheid van den Koning, den Gouverneur Generaal enz. en liefdegaven van den vorst, meest in rijst bestaande, na vooraf in de moskee door gebeden gewijd te zijn, aan de bevolking uitgedeeld. Ten huize van den resident wordt een gastmaal gehouden (1).

Gebruiken bij sterfgevallen enz.

Het wordt zeer aanbevolen zieken die in gevaar van sterven verkeeren, te bezoeken en hun de 36ste Soera voor te lezen (2). Dooden te wasschen, in lijkkleeren te hullen, voor hen te bidden en hen te begraven, zijn noodzakelijke solidaire verpligtingen, die op de gemeente rusten (foeroezh ala-l-kifajat). Men wascht het lijk met koud water, liefst twee of driemalen, waarbij men sidr (3) en kamfer bezigt. Bij gebrek aan water reinigt men het met stof. Het best is een' man in drie, eene vrouw in vijf lijkkleeren te wikkelen, die men met reukwerk bestrooit. Bij het gebed voor den doode zegt de imâm vier takbirs op, na de eerste leest hij de fatiha

(1) Eene beschrijving van de garĕbĕg vindt men in Winter, Javi Zamenspr., Deel I, en daaruit door S. Keyzer vertaald in de Bijdragen voor Taal- en Volkenkunde van N.I., 1860, Ie stuk, pag. 33. Eene beschrijving van de garĕbĕg besar gaf Ds. van Rhijn in zijne reis, pag. 142. De garĕbĕg moeloed, namelijk de viering daarvan te Djokjokarta is beschreven Tijdschr. van N.I., 1857, pag. 301 sqq., en die der garĕbĕg poewâsâ door Dr. Bleeker, Ibid, 1850, I, pag. 11.

(2) In het verslag over Grissee (Tijdschr. van N.I., 1852) vinden wij dat ook op Java deze Soera aan stervenden wordt voorgelezen. Deze toch is stellig bedoeld met de aldaar niet nader verklaarde uitdrukking Djassien.

(3) Sidr is eene soort van zizyphus.

(eerste .Soera van den Koran), na de tweede bidt hij voor den profeet, en na de derde voor den overledene. Voor deze gebeden bestaan bepaalde formulen. Voor een onvoldragen kind bidt men slechts dan wanneer het duidelijke teekenen van leven gegeven heeft. Zij die in den heiligen krijg tegen ongeloovigen sneefden, worden niet gewasschen en voor hen wordt ook niet gebeden. De lijkbaar moet door mannen gedragen worden, die met snelle schreden gaan. Het staat een Muzelman vrij de lijkstaatsie te volgen van een ongeloovige, als deze zijn bloedverwant was. Het graf moet zoo diep zijn dat men daarin overeind kan staan; de doode wordt op zijne regterzijde met het gelaat naar de qibla gelegd. Hem in eene kist te begraven wordt als verwerpelijk (makroeh) beschouwd, tenzij wanneer de grond zeer week en modderig is. Men mag hem in geene andere stad of plaats begraven dan die waar hij gestorven is, met uitzondering, volgens sommigen, van de streken nabij Mekka, Medina en Jeruzalem. Men make het graf niet wit noch bouwe er iets op, noch voorzie 't van opschriften. Het wordt aanbevolen dat mannen, geene vrouwen, de graven bezoeken, daar bidden en den Koran lezen; sommigen vergunnen dit ook aan vrouwen. Men overnachte daar echter niet. Overdreven rouwbetoon is verboden. De betrekkingen van den overledene behoort men, zelfs wanneer zij ongeloovigen zijn, te troosten, waartoe bepaalde troostformulen zijn voorgeschreven.

De gebruiken bij sterfgevallen op Java, althans in het Soerakartasche, heeft WINTER vrij uitvoerig beschreven (1). Het voornaamste komt hierop neder. Reeds vóór de be-

(1) Tijdschr. van N.I., Jaargang IV, pag. 708 vgg.

grafenis laat men priesters gebeden doen. Men geeft hun sirih (betel) en eenig geld, dat salawat (van het Arabisch çalát = gebed) genoemd wordt. Ook viert men terstond na de begrafenis een feest (soertanah genoemd); de dan gebruikte spijzen worden als eene soort van offerande ter gedachtenis aan den overledene beschouwd. Slechts aanzienlijken of meer gegoeden legt men in eene doodkist; armen worden zonder deze ter aarde besteld. Men zorgt dat het graf of de kist zoo ruim zij dat de doode zich in zittende houding daarin kunne plaatsen; de oorsprong van dit gebruik en ook van de vroeger genoemde bepaling der wetgeleerden omtrent de ruimte van het graf, is in de overlevering te zoeken, dat de doode daar door de engelen Nakir en Monkir omtrent zijn geloof ondervraagd zal worden, waarop hij zich moet oprigten en staande of zittende antwoorden. Denzelfden oorsprong heeft het ook bij WINTER genoemde gebed talekim, waarmede de talqin bedoeld is, d. i. de onderrigting of aanwijzing die de priester aan den doode geeft aangaande hetgeen hij bij die gelegenheid behoort te antwoorden. Het opzeggen van de talqin is ook onder de Maleijers gebruikelijk (1). Op den derden, zevenden, veertigsten en honderdsten dag na het overlijden worden maaltijden tot aandenken aan den doode gehouden; zoo ook een jaar, duizend dagen en alle acht jaren na het sterfgeval. Jaarlijks in de achtste maand maakt men de graven schoon (njadran), bestrijkt ze met welriekende olie of bestrooit ze met geurige sĕlasihbloemen. Dan offert men ook en brandt reukwerk. De priesters krijgen bij die gelegenheid

---

(1) Althans op Malaka. Cf. Newbold's werk over de Straits Settlements.

eenig geld om voor den doode te bidden. Naar dit gebruik heeft deze maand in het Javaansch den naam roewah gekregen (1). Hier en daar op Java pleegt men op Vrijdag de graven van bloedverwanten te bezoeken en daarop te bidden en bloemen te strooijen. In de Ciratoe-l-moestaqim, een Maleisch geschrift, wordt het zeer aanbevolen des Vrijdags bij de graven te vertoeven en voor de dooden vastheid in het geloof en vergeving van zonden af te smeeken, en uitdrukkelijk verboden er op te loopen of in de nabijheid te schertsen. Aan de vrouwen is daar het bezoek van graven in het algemeen ontzegd, met uitzondering van die van Mohammed of van beroemde heiligen. Sommige graven van deze laatsten worden door velen bezocht. Zij doen daar gebeden en brengen er offeranden. Vooral geldt dit van eenige plaatsen, waar men meent dat de eerste predikers van den Islam of wel bijzonder vermaarde vorsten begraven zijn. De grafplaatsen van eenige Javaansche vorsten worden door bijzonder daartoe aangestelde priesters bewaakt. (Vgl. pag. 362). Het is eene vrij algemeene gewoonte, niet alleen op Java, maar ook elders in vele andere streken van den Archipel, kambodja of kĕmoeningboomen op de graven te planten, die

(1) Bij de Maleijers bestaat dezelfde gewoonte van maaltijden te houden ter gedachtenis van een overledene. Dit heet makan arwáh en geschiedt op dezelfde dagen na het overlijden als op Java. Zulk een maaltijd heet ook kandoeri, welken naam men, volgens Van Dewall, alleen geeft aan den maaltijd, die een jaar na den dood gehouden wordt (Van Dewall schrijft كندوري, in Marsden's Woordenb. staat: خندوري; ik heb het woord in geen arabisch of perzisch Lexicon in die beteekenis gevonden). Arwáh, waarvan het javaansche roewah eene verbastering is, beteekent geesten van overledenen.

door hunne vele witte bloemen eén fraai gezigt opleveren (1).

Voorschriften van algemeenen aard omtrent het gebed.

Wie het gebed verzuimt uit traagheid of omdat hij ontkent daartoe verpligt te zijn, moet volgens de wet met den dood gestraft worden. In Maleische catechismussen, waar deze strafbepaling niet vermeld is, wordt verzuim van een of meer der vijf noodzakelijke gebeden met de grofste zonde gelijk gesteld en worden de nalatigen met velerlei zware straffen van God in deze en gene wereld bedreigd. Op het gebed wordt door de Mohammedaansche theologen in het algemeen meer gelet dan op het overige wat op de dienst van God betrekking heeft, zoo als vasten, bedevaart enz. Zij verlangen ook steeds dat het met allen ernst en alle opregtheid geschiede, en dat men daarbij te moede zij alsof men in de tegenwoordigheid ware van den Alziende. „Elk gebed, waarbij het hart niet tegenwoordig is, spoedt zich snel voort naar de straf," luidt een gezegde dat aan Hasan al Baçri in den mond wordt gelegd. Op het verstaan van hetgeen men bidt wordt zeer aangedrongen, althans door sommigen, maar in de praktijk wordt dit, zoo als bekend is, slechts al te veel verzuimd. Alles wat men bij het gebed zeggen en doen moet, is gelijk wij zagen, door de wet bepaald. Het is echter vrij gelaten zich in nood of verlegenheid tot God te wenden en in het algemeen mag men aan elk gebed ook eene bede toevoegen om hetgeen men behoeft (2).

---

(1) Cornets de Groot, in het Tijdschr. van N.I., 1852; Brumund, Indiana, I, pag. 223, waar men eene beschrijving van de vorstengraven van Imâgiri vindt. Van de Ciratoe l-moestaqim gaf R. van Eysinga een uittreksel in zijn Handb. voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.I., III, pag. 412 vgg.

(2) Onder de gebeden, die in de Hidajatoe-s-salikina voorkomen, is er ook een, dat, volgens Ghazali, door Jezus gebeden werd. Het wordt

Vele of de meeste schrijvers spreken ook in het hoofdstuk over het gebed van hetgeen ten opzigte der kleeding al- dan niet geoorloofd is. Zijden kleederen te dragen is aan mannen verboden, tenzij wegens gebrek aan andere of om buitengewone redenen, zoo als groote hitte, tegen schurft en wat dies meer zij. Zij mogen ook geene sieraden van goud of zilver dragen. Aan vrouwen is het dragen van dit alles vergund. Kleederen, die uit zijde en andere stoffen, b. v. linnen of katoen enz. zijn geweven, zijn ongeoorloofd, wanneer zij voor het grootste gedeelte uit zijde bestaan (1). Kleeding.

De zakát moet elk opbrengen, die Muzelman en vrij is en eene belastbare hoeveelheid, hetzij aan vee, veldgewassen, vruchten, goud, zilver of voorwerpen van handel in vollen eigendom bezit. Ook van een minderjarige en krankzinnige wordt deze opbrengst gevorderd; of een afvallige ook daartoe verpligt is, daaromtrent zijn de gevoelens verdeeld. Volgens Rafe'i neemt men die van zijne bezittingen, indien men daartoe de magt heeft. Wat het vee betreft, De zakát.

---

den Muzelmannen aanbevolen dit te bidden. Het luidt dus: o God! ik kan niet afwenden dat waarvan ik een afkeer heb en ik bezit het nuttige niet waarop ik hoopte, het is in de hand van een ander dan ik hieromtrent te beschikken. Door mijne goede daden heb ik een waarborg gekregen (namelijk dat gij die zult beloonen). Niemand heeft meer behoefte aan U dan ik; geen rijke is rijker dan gij! O God! laat mijn vijand geen leedvermaak over mij gevoelen! laat mijn vriend mij geen kwaad doen! doe mij geen onheil overkomen ter zake van mijne godsdienst! maak niet dat de wereld mijn hoogste doel zij! Laat mijne kennis zich ook niet tot haar bepalen en moge hij geene magt over mij hebben die die zich over mij niet ontfermt! Wij herinneren hier ook aan de christelijke elementen, die men in Râdjâ Pirangon (de geschiedenis van Faraö en Mozes) vindt, waar o. a. op eene plaats Jezus genoemd wordt poetranning Allah, d. i. Zoon van God.

(1) Echter is het aan mannen vergund zilveren sieraden te dragen, als als zij tot den heiligen oorlog optrekken (volgens Rafe'i en een javaansch MS.)

zoo moet men alleen van kamelen, hoornvee en klein vee (schapen en geiten) de zakát opbrengen, doch niet vóór dat men het zóólang in bezit heeft gehad als de dragt van dat vee gewoonlijk duurt en wanneer het op weiden graast (1). Van kamelen bedraagt de minste of eerste belastbare hoeveelheid vijf stuks, waarvan men een schaap opbrengt. Van 10 kamelen geeft men twee schapen, van 15 drie, van 20 vier, van 25 eene eenjarige kemelin, van 36 eene tweejarige enz. Van hoornvee bedraagt zij dertig stuks, waarvan men een eenjarig kalf geeft (2), en van klein vee veertig stuks; een schaap of eene geit van een jaar wordt hiervan opgebragt. De bepalingen der wet omtrent opbrengsten van eene grootere hoeveelheid gaan wij hier met stilzwijgen voorbij.

Wat gewassen betreft, zoo brengt men slechts op van hetgeen tot voedsel geteeld wordt, indien het gezaaid is, niet zoo het van zelf opkomt of in het wild groeit.

Als boomvruchten, waarvan men de zakát verschuldigd

---

(1) Vgl. S. Keyzer, Onze tijd in Indië, pag. 172. Den lezer, die de zakát nog meer in bijzonderheden wenscht te kennen, moet ik bij voorkeur naar dit werk, pag. 169 vgg. verwijzen.

(2) Volgens Rafe'i brengt men geen zakát op van vee dat op kosten van den eigenaar gevoederd wordt, noch van vee dat men tot veldarbeid of ten behoeve van den landbouw, b.v. tot het aandragen van water naar de akkers bezigt Volgens Aboe Sjodjá' geeft men van 30 stuks hoornvee een تبيع, wat Keyzer vertaalt: un veau de deux ans. Rafe'i heeft echter تبيع ابن سنة en in twee javaansche MSS. lees ik hetzelfde, namelijk: [illegible]. Bij Firoezabadi (bij Keyzer, Handb., pag. 77) staat ook: een eenjarig stuk. In zijn werk: Onze tijd in Indië, pag. 171, zegt Keyzer dat men van dertig stuks runderen een halfjarig mannelijk of vrouwelijk kalf (pink) opbrengt, van veertig een eenjarig vrouwelijk kalf enz.

is, worden dadels en druiven genoemd, hetzij versche of drooge. Sommigen rekenen hiertoe ook olijven. De voornaamste belastbare veldgewassen, die Rafe'i vermeldt, zijn koren, gerst, rijst en peulvruchten. Wie boom- of van stroo gezuiverde veldvruchten tot een gewigt van vijf wasq of daarboven bezit, betaalt daarvan een tiende, indien zij, tijdens zij te veld stonden, door regen of door in de nabijheid stroomend water dat hunne wortels besproeide, bevochtigd werden. Doch zoo zij door waterraderen of op andere kunstmatige en bijzondere kosten vereischende wijze nat worden gemaakt, zoo brengt men slechts een twintigste op. „Worden de veldvruchten in hun' bast of omkleedsel bewaard, zooals rijst en linzen," zegt Rafe'i, „zoo bedraagt de belastbare hoeveelheid tien wasq" (1).

Het belastbaar bedrag van goud is minstens 20 mithqál. Daarvan of van hetgeen men boven deze hoeveelheid bezit, brengt men $^1/_{40}$ op. Wat zilver betreft, zoo betaalt men mede $^1/_{40}$ van eene waarde van 200 dirhems of daarboven. Voor juwelen en voor sieraden, van goud of zilver gemaakt, betaalt men geen zakát. Van goud of zilver dat men uit mijnen haalt betaalt men $^1/_{40}$. Omtrent deze opbrengst is echter veel verschil van gevoelen onder de wetgeleerden. Van gevondene schatten betaalt men een vijfde (2).

---

(1) Vijf wasq bedraagt ongeveer vijf centenaars. In een javaansch MS. in het Britsch Museum (N°. 12314) leest men dat een wasq is = 30 pitrah of = 30 gèdèng (schoven of bossen), terwijl 25 gèdèng een amĕt, d. i. ongeveer een mans dragt uitmaken. Dus komt een wasq overeen met één en een vijfde amĕt. Vgl. T. Roorda, javaansche Spraakkunst, pag. 513, waar men ook vindt dat de amĕt niet op alle plaatsen gelijk gerekend wordt. In een ander javaansch MS. is 1 wasq gerekend op 60 pitrah.

(2) Volgens javaansche handschriften is het belastbaar bedrag van zilver 200 tali of 25 realen, waarvan men vijf tali of wel een djampĕl en een tali

De zakát van voorwerpen van handel bedraagt $^1/_{40}$ van de waarde, volgens Aboe Sjodjá' van den prijs, waarvoor zij gekocht zijn. Men brengt dit op na verloop van een jaar (1).

Na het einde van Ramadhán, in het begin van den nacht van den eersten Sjawwál behoort elk vrij Moslem, die dan meer levensmiddelen bezit dan hij voor zich en zijn gezin behoeft, daarvan voor zich zelven en ieder der zijnen een çá' op te brengen. Een çá' wordt door Perron en ook in een onzer Javaansche handschriften op 4 modd = 1 pitrah gerekend (2).

De zakát is volgens den Koran voor acht klassen van personen bestemd, namelijk voor de armen en behoeftigen, voor hen die ze innen, voor hen wier harten daardoor voor den Islam gewonnen worden, voor slaven die een contract met hun heer gesloten hebben, waarbij zij zich verpligten, zekere som voor hunne vrijheid te betalen, voor schuldenaars, voor de zaak van God (eigenlijk: op den weg

---

opbrengt. In het Woordenboek is tali verklaard door ¼ reaal = 25 cts., en djampěl door: het gewigt van ¼ reaal = 12 dubbeltjes = ƒ 1. Het bedrag van de mithqál en çá' zooals Rafe'i en Nawawi dit opgeven, kan men vinden in eene noot van al Hiçni, in zijn commentaar op Aboe Sjodjá', pag. 78 en 79. Overigens staat de mithqál in waarde gelijk met den dinár. De wettige dinár geldt 10 dirhems, d. i. iets meer dan 50 stuivers.

(1) Volgens een der door mij gebruikte javaansche MSS. brengt men na een jaar van eene waarde van 25 realen een djampěl en een tali op. Hoe die waarde berekend wordt is niet nader gemeld.

(2) In een berigt van een Wedânâ uit Java's binnenlanden is de pitrah gesteld op 5 katies d. i. 6¼ oude ponden. Bijdr. v. h. Inst. voor Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I., 1860, pag. 68. Bij Keyzer, Onze tijd enz., pag. 179, vindt men dat meest alle berigten vermelden dat op Java de hoeveelheid dezer opbrengst niet bepaald is, dat de Javanen meenen aan hunne verpligting te voldoen als zij maar iets geven en dat zij meestal één kati opbrengen. Deze berigten, merkt de schrijver op, verdienen echter geen onbepaald vertrouwen.

Gods, d. i. in den heiligen oorlog) en voor reizigers. De woorden van den Koran: voor de armen en behoeftigen, zijn wel te beschouwen als eene zamengestelde uitdrukking om allerlei armen in het algemeen aan te duiden. Maar de wetgeleerden maken veelal eenig onderscheid tusschen beiden, dat op verschillende wijze bepaald wordt. Doorgaans verstaat men onder armen degenen die niets bezitten en groot gebrek lijden, en onder behoeftigen, hen die niet genoeg hebben voor hun levensonderhoud. Aboe Sjodjá' en anderen willen dat de zakát gegeven worde aan minstens drie personen van elke klasse, behalve den inner (1). Ontbreken eene of meer dezer klassen, zoo geeft men de zakát aan degenen die aanwezig zijn.

Aan vijf klassen van lieden mag men de zakát niet geven, namelijk aan rijken of vermogenden, slaven (namelijk zoo zij geen contract gesloten hebben met hun heer, zie boven), de afstammelingen van Hasjim en die van Mottaleb, ongeloovigen en hen in wier onderhoud men verpligt is te voorzien (2).

---

(1) Die ook alleen voor zich de zakát kan ontvangen. Vgl. Firoezabadi, pag. 87.

(2) Aboe Sjodjá' zegt van deze vijf klassen: وخمسة لا يجوز دفعها اليهم الغني بمال او كسب والعبد وبنو هاشم وبنو المطلب ومن يلزم المزكي نفقتهم لا يدفع اليهم سهم الفقرا والمساكين en er zijn vijf (klassen van personen) aan wie men die (de zakát) niet mag geven, namelijk de rijke, de slaaf, de afstammelingen van Hasjim en die van Mottaleb, en zij in wier onderhoud de gever der zakát verpligt is te voorzien, aan hen wordt het deel der armen en behoeftigen niet gegeven. Met الغني بمال او كسب zijn wel zij bedoeld, die door bezit van eenig vermogen of uit-

c çadaqat enz.

Van de zakát moet men nog de vrijwillige liefdegaven (çadaqat) onderscheiden, waartoe de wet niet verpligt, maar die zij billijkt (1). Het wordt zeer aanbevolen die in het verborgen te geven, tenzij men het oogmerk hebbe door openbaarmaking anderen op te wekken tot liefdadigheid en indien men daardoor den begiftigde niet beleedigt. Als de meest geschikte tijden voor zulke aalmoezen worden de vrijdagen, de beide feestdagen en door sommigen ook nog de overige dagen der 9de en 12do maand genoemd. Op Java verstaat men onder sidĕkah (eene verbastering van çadaqat) eene soort van maaltijden, waarbij veelal de priesters tegenwoordig zijn en de spijzen door hun gebed wijden. Dergelijke maaltijden heeten, althans in het Samarangsche en den oosthoek, ook wel slamĕtan. Men geeft die onder anderen, ten minste in de streken van Grissee,

---

oefening van een bedrijf genoeg hebben om in hunne behoeften te voorzien. Prof. Keyzer echter vertaalt dit: »les portions destinées aux indigents et aux pauvres ne sont distribuées qu'à cinq catégories d'individus, savoir: ceux qui manquent d'argent ou qui n'ont pas de métier, aux esclaves, à ceux qui appartiennent en ligne de filiation mâle directe à la famille de Hachem et de Mouttaleb et à ceux que doit nourrir celui qui paie les prélèvements." Eene aanteekening omtrent deze groote afwijking van den tekst ware zeer wenschelijk geweest. Ik merk nog op dat hetgeen ik hier in den tekst vermeld heb omtrent de bestemming der zakát en de vijf klassen, die ze niet ontvangen, ontleend is aan andere MSS. dan Rafe'i, daar deze over die punten geheel zwijgt. Ook volgens Firoezabadi (Handb., pag. 85) en Perron, Trad. du précis de Sidi Khalil, I, pag. 430, mogen de Hasjemiten geen zakát ontvangen. Volgens laatstgemelden ook de slaven niet, noch zij, die door eenig beroep in hunne behoeften kunnen voorzien. De tekst van Aboe Sjodjá' in den Comm. van Ibn Kasim (MS. Britsch Museum N°. 7286) heeft ook والكافر welk woord ook in de commentaren staat, die Keyzer gebruikt heeft (Aboe Sjodjá', pag. 80). Ik zie thans dat Keyzer in het laatste stuk van zijn werk: Onze tijd in Indië, dat zeer onlangs verschenen is, wat betreft de klassen aan wie men de zakát niet mag geven, geheel overeenstemt met hetgeen ik op pag. 395 daaromtrent gezegd heb.

(1) Von Tornauw, pag. 43 en 159.

ter gedachtenis aan het schuilen van Mohammed in eene spelonk, aan het offer van Ibrahim (Abraham), aan de hemelvaart van nabi Ngisâ (Jezus) enz. In het Soerakartasche brengt men ook offeranden ter eere van Joesoep (Jozef) om schoone kinderen, ter eere van Salomo om aanzien en rang, en van Ngabdoelkadir Djilani om een ambt te verkrijgen.

Vrij algemeen op Java is ook het brengen van offeranden aan de voorouders, wier graven men, zooals reeds gezegd is, in de maand Roewah schoon maakt en versiert. Op de dorpen brengt men die ook tot aandenken aan den stichter van het dorp of eersten ontginner der dorpsgronden. Vóór men den arbeid op de rijstvelden begint, wordt ook een maal op het veld aangerigt. Nadat de priesterlijke zegen over de spijzen is uitgesproken, laat men reukwerk en soms eenig padistroo branden. Uit het regelmatig opstijgen of de rigting van den rook leidt men af of men al dan niet een gunstig jaar te wachten hebbe. Dit heet sidĕkah boemi (1).

Vasten in Ramadhân.

De vasten in Ramadhân vangt aan zoodra de nieuwe maan dezer maand zigtbaar is. Het getuigenis van slechts één regtschapen persoon, dat hij die gezien heeft, is voldoende. Dat van slaven of vrouwen wordt niet aange-

---

(1) Tijdschr. van N.I., Jaarg. V, pag. 719 vgg.; Bijdr. van het Inst. voor Taal-, Land- en Volkenkunde, 1856, I, pag. 402. Abdalkadir Djilani (want deze is stellig t.a.p. in het Tijdschr. van N.I. bedoeld) is om zijne vroomheid zeer vermaard in het Oosten, ook in den Indischen Archipel weet men veel van hem te verhalen, biographiën van hem bestaan in het javaansch en soendaneesch. Hij heet Djilani, omdat hij uit Ghilan, eene streek in Perzië, afkomstig was. Meer bijzonderheden over hem vindt men bij D'Herbelot, Bibl. Or. De verheffing van nabi Ngisâ ten hemel is in Nederlandsch Indië ook zeer bekend, in verscheidene javaansche en maleische MSS. en hier en daar in het Tijdschr. van N.I. vind ik daarvan gesproken.

nomen. Is de lucht bewolkt, zoodat men de maan niet ziet, dan wacht men met het beginnen der vasten tot de maand Sja'bán, die aan Ramadhàn vooraf gaat, geheel is afgeloopen.

Verpligt tot het houden dezer vasten zijn alle muzelmannen, die meerderjarig, bij hun verstand en in staat zijn te vasten. De verpligting rust, althans volgens eenigen, zelfs op afvalligen van den Islam, doch niet op geboren ongeloovigen. Kinderen behooren met hun zevende jaar daaraan deel te nemen. Zieken, die ernstig nadeel van het vasten duchten en zij die eene lange reis doen, mogen het vasten nalaten, maar moeten later het getal verzuimde dagen inhalen. Wie door ouderdom te zwak is, behoeft niet te vasten, maar moet voor elken dag een modd levensmiddelen ten behoeve der armen opbrengen (1). Zwangere en zogende vrouwen mogen de vasten schenden, indien zij de inachtneming gevaarlijk vóor zich achten, doch moeten dan later weer vasten. Doch laten zij het vasten na uit vrees van gevaar voor haar kind, zoo moeten zij niet alleen de vasten hervatten, maar voor elken dag van verzuim ook nog een modd levensmiddelen geven. Aan menstruerende vrouwen is het vasten verboden. Indien iemand sterft, terwijl hij verpligt was nog te vasten, zoo moet zijn wali of een zijner bloedverwanten in zijne plaats vasten. Volgens anderen neemt men voor elken dag een modd levensmiddelen uit

---

(1) Hij mag ook meer dan één modd aan één persoon geven. De levensmiddelen moeten van dezelfde hoedanigheid zijn als die welke men bij het ontbijt na de vasten geeft, namelijk zulke, die in zijn land tot levensonderhoud plegen te dienen, op Java rijst volgens een javaansch schrijver.

zijne nalatenschap. Wie zonder reden van onvermogen de vasten tot aan de maand Ramadhân van het volgend jaar uitstelt, moet niet alleen later vasten, maar ook voor elken dag een modd levensmiddelen geven. Sterft hij vóór dat hij aan zijne verpligting voldaan heeft, zoo wordt uit zijne nalatenschap voor elken dag verzuim twee modd genomen.

Noodzakelijk (fardh) bij de vasten zijn: de bedoeling, onthouding van eten en drinken, van braken met opzet en bijslaap (1). Men moet de bedoeling hebben niet maar in het algemeen om te vasten, maar speciaal, namelijk zóó dat men bij zich zelven zegt dat men het doel heeft den volgenden dag voor God te vasten om daardoor te voldoen aan het goddelijk bevel (fardh) betrekkelijk de maand Ramadhân. In de vermelding van dit een en ander bestaat het wezenlijke bij het uitspreken der bedoeling, terwijl omtrent den vorm en enkele punten van ondergeschikt belang daarbij verschil van meening onder de wetgeleerden heerscht (2). Sonnavoorschriften zijn: dat men zich moet spoeden na het ondergaan der zon iets te nuttigen (de vasten te openen, zeggen de Maleijers), dat men met den laatsten maaltijd, vóór het aanbreken van den dag, lang moet dralen, dat men zich moet onthouden van beuzelachtige gesprekken, in het bijzonder van kwaadspreken en liegen; gewaarwordingen van zinnelijke liefde onderdrukke men; wie in een staat van groote onreinheid

(1) Eenigen voegen hieraan toe dat men moet zorgen dat niet door de eene of andere opening iets binnen het ligchaam, b. v. in de hersens of ingewanden gerake en dat men zich van alle wellustige handelingen moet onthouden.

(2) De Sjafeïten plegen de bedoeling elken nacht uit te spreken, de Malekiten maar eens voor de 30 dagen van Ramadhân.

verkeert, neme een bad vóór den dageraad; men onthoude zich ook van kussen, van zich te doen aderlaten of koppen (1) en het een of ander te kaauwen (2) of in den mond te houden, om er den smaak van te genieten. Hieruit volgt, dat in Ramadhán ook rooken verboden is. Ook het borstelen der tanden na den middag wordt afgekeurd. Wordt men bespot of gehoond, zoo antwoorde men slechts: ik vast! en zegge niets verder. Men bedenke voorts, zegt Ghazali, dat het niet genoeg is, bloot honger en dorst te lijden, maar de volkomenheid der vasten daarin bestaat dat men zich onthoude van alles wat God de Allerhoogste afkeurt. Het geven van aalmoezen, veelvuldig Koran lezen en verheerlijking van God (dzikr) is in Ramadhán bijzonder verdienstelijk. Wie weigert in Ramadhán te vasten, omdat hij meent daartoe niet verpligt te zijn, moet als afvallige gedood worden. Weigert hij het op andere, doch ongeldige gronden, zoo neemt men hem gevangen en onthoudt hem voedsel. Volgens het wetboek van Kedah wordt hij, die openlijk op de markt de vasten schendt, gevangen genomen en men geeft hem gras te eten of geeselt hem.

De vasten wordt nietig door alles wat men opzettelijk binnen het hoofd of de ingewanden doet geraken, door het een of ander, van welken aard het ook zij, in de genitalia te brengen, door opzettelijk braken, door coitus, door

(1) Als reden hiervoor wordt door de Muzelmannen opgegeven dat het aderlaten verzwakt en men dan de vasten gemakkelijker draagt.

(2) Aboe Sjodjá' vermeldt slechts de drie eerste voorschriften en noemt ze geen Sonna, maar zegt slechts dat zij zeer verdienstelijk zijn (ويستحب)

seminis effusio, als die door wellustige handelingen ontstaat, door menstrua, gewone zoowel als intermitterende en door afval van den Islam. Velen voegen ook krankzinnigheid hieraan toe. Wie door coitus de vasten geschonden heeft is verpligt die te hervatten en bovendien als kaffârat of verzoening een' Mohammedaanschen slaaf (1) de vrijheid te geven of wel twee maanden achtereen te vasten. Is men hiertoe buiten staat, zoo geeft men levensmiddelen aan zestig armen. Indien men die niet heeft, zoo moet men die later geven, zoodra men ze bezit (2).

Zeer verdienstelijk zijn ook de vasten, die men vrijwillig op zich neemt. In het bijzonder worden daartoe aanbevolen de 9de en 10de Moharram (tasoea en 'asjoera) (3), de dag van Arafat, d. i. de 9de dag der laatste maand, zoo men dan namelijk niet zelf als bedevaartganger te Arafat is, en het vasten gedurende zes dagen achtereenvolgens in de maand Sjawwâl. Deze zou men jaarlijksche vrijwillige vasten kunnen noemen (4). Maandelijksche zijn die op de witte dagen

Vrijwillige vasten.

(1) Volgens Aboe Sjodjâ' eene geloovige slavin.

(2) Volgens anderen is men tot dit laatste niet gehouden. Firoezabadi, pag. 91.

(3) De vasten op den 10en Moharram ('Asjoera) werd door Mohammed in 't begin van zijn verblijf te Medina bevolen, om de Joden voor zich te winnen, die op den 10en Tisri hun Verzoendag hadden. Toen zijn oogmerk mislukte, herriep hij dit bevel en stelde de vasten in Ramadhân in de plaats. Dat men later toch dezen dag voor vrijwillige vasten aanprees, is wel te verklaren uit het volksgeloof dat hij de sterfdag zou geweest zijn van Hoesein en dus, in het bijzonder voor de Sjiïten, een dag van rouw. Deze geven den naam 'Asjoera ook wel aan de tien eerste dagen van Moharram. Soerâ, de naam der eerste maand in het javaansch, schijnt eene verbastering van 'Asjoera. Te Soerakarta wordt in Soerâ ook aan Hasan en Hoesein geofferd. Wij hebben dus hier een Sjiïtisch element in den Islam op Java. Weil, Mohammed, pag. 91; Geiger, pag. 38; Chardin, VI, pag. 130; Herklots, Qanoon-e-islam, pag. 167.

(4) In de Hid. Salikina worden als vrijwillige vasten bovendien nog aanbevolen het vasten in de heilige maanden, in Moharram, bijzonder de

van elke maand, d. i. op den 13, 14 en 15^{den}, dewijl de maan zich dan het witst of het meest helder vertoont; als wekelijksche vastendagen zijn Maandag en Donderdag te verkiezen. Het is berispelijk (makroeh) alleen op een Vrijdag of wel op een' Zaturdag te vasten; men behoort dan aan een' dezer beide dagen nog den vorigen of volgenden als vastendag toe te voegen. Verboden is het vasten op een' twijfelachtigen dag (zoo heet de dag, die op den 30sten nacht van Ramadhán volgt, als men daarin de maan niet heeft kunnen zien), tenzij in sommige bijzondere gevallen, op de beide feestdagen (dien na de vasten en op den 10^{den} der laatste maand) en op de droogdagen (waarop de bedevaartgangers het vleesch der offerdieren droogen, den 11^{den}, 12^{den} en 13^{den} der laatste maand).

In het Soerakartasche vasten aanzienlijken ook wel bij gelegenheid van hunne geboortedagen 24 uren lang, en geven den volgenden dag offeranden. Op de hoofdplaats Soerakarta worden in Ramadhán geen regtszaken bij de inlandsche regtbanken behandeld. Op sommige dagen dezer maand (den 21, 23, 25, 27 en 29) plegen de vorst, de prinsen en eenige grooten aldaar tegen zonsondergang spijzen aan het volk uit te deelen. Naar men zegt geschiedt dit ter gedachtenis van Mohammed, die, toen hij zich in eene spelonk had afgezonderd, van de hem gebragte spijzen niets wilde nuttigen, maar die aan zijne volgelingen wegschonk (1).

---

10 eerste dagen dezer maand, Radjab, Dzoe-l-hiddja (hierin vooral de 9 eerste dagen) en Dzoe-l-qa'da, het vasten in Sja'bán en op een dag in 't begin, het midden en laatste deel van elke maand.

(1) Winter, in het Tijdschr. van N.I., Jaarg. V, pag. 712, 720 enz.; Gericke, Jav. Woordenb. in v. [illegible]. Over de vasten in de streken van Grĕsiq (Grissee) handelt Cornets de Groot in hetzelfde Tijdschr., Jaarg. 1852. De nacht van den 27en Ramadhán heet

De religieuse afzondering ('itikáf) bij dag of nacht is eene verdienstelijke handeling, bijzonder in de laatste helft van Ramadhán en bepaaldelijk in den nacht van het noodlot; volgens de meesten valt die op den 27 Ramadhán. Sjafe'i helde, volgens Rafe'i, tot de meening over dat zij op den 21en of 23en dier maand valt. Vereischten voor hen die zich afzonderen, zijn: dat zij den Islam belijden, in bezit van hun verstand zijn en vrij van groote onreinheid of van menstrua; de plaats van de afzondering behoort eene moskee, liefst eene djáme' of hoofdmoskee te zijn en men moet vooraf zijne bedoeling tot deze handeling te kennen geven. Het best is vasten daarmede te verbinden. Voorts houdt men zich slechts bezig met gebeden, Koran lezen en verheerlijking van God op verschillende wijze. De religieuse afzondering.

nacht van het noodlot (lailatoe-l-qadri). In een maleisch MS. (de Sariboe masáïl) worden de 10 laatste dagen van Ramadhán als gedenkwaardig vermeld, wegens openbaringen toen aan profeten gegeven of om gebeurtenissen op hen betrekkelijk, b.v. op den 22en schiep God Jezus, op den 26en kreeg Mozes de wet, den 27en gaf God de gave der profetie aan Jonas, den 29en verhief God Jezus in den vierden hemel, die in de legende zijn gewoon verblijf is. Over de zeven gezegende nachten zie men Perron, Trad. du précis de Sidi Khalil, I, pag. 578 en Keyzer, Handb., pag. 91. Dat het gebed in den nacht van het noodlot de voorkeur verdient boven het bidden in alle andere nachten, vindt men meermalen, met beroep op een gezegde van Mohammed, in handschriften vermeld. De geboortenacht van den profeet viert men o. a. ook te Djokjokarta (op 12 Rabia-l-awwal), waar dan alle priesters uit het rijk in de hoofdmoskee des avonds bijeenkomen en een dikir (dzikr) moeloed vieren. De nacht der zuivering (lailatoe-l-baráat) op den 15 Sja'bán heet bij de Makassaren de gelukaanbrengende nacht. Volgens het geloof van den Islam dienen de engelen dan de registers in, waarin der menschen handelingen zijn opgeschreven en krijgen zij van God nieuwe en ook Azraïl de doodsengel krijgt de naamlijsten van hen die in dat jaar moeten sterven. Bij de Makassaren vraagt men elkander in dien nacht vergiffenis en sluit vrede. Nog meer bijzonderheden vindt men daarover bij Matthes, Makass. Woordenb., pag. 491. De nacht van Mohammeds hemelvaart wordt, althans in den Riouw Lingga Archipel, (De Bruyn Kops, Natuurk. Tijdschr. van N.I., 1853) op den 27en Radjab en hier en daar op Java gevierd.

Verscheidene gebeden worden in de Hid. Salikina bijzonder aangeprezen. De afzondering wordt nietig door coitus; door sommige handelingen, die de zinnelijkheid opwekken, door dronkenschap, afval van den Islam en door buiten noodzakelijkheid de moskee te verlaten.

Bedevaart. De bedevaart zoowel als de pelgrimstogt naar Mekka worden door Rafe'i als goddelijke bevelen (fardh) beschouwd. Als voorwaarden, die de bedevaart tot eene verpligting maken, noemt hij: belijdenis van den Islam, meerderjarigheid, vrijheid en dat men tot deze religieuse handeling in staat zij. De laatste voorwaarde wordt in tweeledig opzigt onderscheiden, in zoover men namelijk in persoon de bedevaart kan volbrengen of wel dit aan een ander opdraagt, wanneer men zelf verhinderd is. Men wordt gerekend in staat te zijn, wanneer men de benoodigde levensmiddelen voor de reis en een rijbeest bezit, indien de weg naar Mekka veilig is, zoodat persoon en eigendom van den reiziger geen gevaar loopen, en zoo het mogelijk is nog te Mekka aan te komen alvorens de voor de bedevaart bepaalde tijd verstreken is (1).

Hoofdzaken (arkán) zijn: de toestand van onthouding (ihrám), het staan op den heuvel van Arafat, de omgangen om de Ka'ba, de wandeling van Çafá naar Marwa en het scheren van het hoofdhaar. Het laatste wordt door vele

(1) De laatste voorwaarde is bij anderen, Aboe Sjodjá', Burton, Von Tornauw, enz. genoemd en heeft dus het gezag der meeste schrijvers vóór zich. In het MS. van Rafe'i staat ان يثبت علي الراحلة بلا مشقة شريرة d. i. dat hij het zonder overgrooten hinder op zijn rijdier kunne uithouden. De strekking dezer bepaling schijnt mij evenwel toe niet ver af te wijken van hetgeen wij bij bovengenoemde schrijvers lezen.

wetgeleerden niet als hoofdzaak, maar als een der noodzakelijke vereischten (wadjibât) beschouwd. De overige dezer vereischten zijn: dat men den staat van onthouding op zich neme bij een der daartoe bepaalde stations in de nabijheid van Mekka en het werpen van steenen naar den duivel, waaraan sommigen nog toevoegen: het overnachten te Mozdalifa en het doorbrengen van de drie nachten der droogdagen te Mina. Anderen beschouwen de beide laatste slechts als Sonnavoorschriften (1). Deze zijn overigens: dat hij, die bedevaart en pelgrimstogt (haddj en 'omra) vereenigd wil volbrengen, het eerst de bedevaart moet verrigten, dat men menigvuldige talbijat's (2) moet opzeggen, dat men de tawâfoe-l-qodoem (omgang der aankomst) bij de aankomst te Mekka moet doen, eer men naar den Arafat gaat, dat men een dier offere op den tienden der maand, dat men vóór zijn vertrek de afscheidsomgangen om de Ka'ba verrigte en dat men in den staat der onthouding niets drage dat genaaid is (3).

Hetgeen den bedevaartgangers verboden is, werd reeds vroeger (pag. 206) vermeld, waarom ik het hier niet zal herhalen. Ik merk alleen nog op dat alleen door bijslaap

(1) Omtrent het aantal en de wijze van werpen der steentjes bestaat groot verschil van voorschriften. Volgens Rafe'i werpt men op den 10en Dzoe-l-hiddja 7 steentjes naar den جمرة العقبة en op de droogdagen dagelijks 7 steentjes naar elke der drie جمرة, schoon het vrijstaat op den tweeden dag heen te gaan en het werpen op den derden dag dan achterwege blijft. Zijne overige voorschriften omtrent dit punt ga ik met stilzwijgen voorbij.

(2) De formule luidt bij Rafe'i: »tot u, o God! hier ben ik, hier ben ik! gij hebt geen deelgenoot, hier ben ik, lof en verheerlijking zij u en u is de heerschappij, gij hebt geen deelgenoot."

(3) Eenigen voegen hieraan nog toe: het bidden van twee réka's bij de omgangen. Anderen beschouwen de afscheidsomgangen niet als Sonnavoorschrift, maar als bijzonder vereischte.

te plegen en door op den bepaalden tijd niet op den Arafat te staan, de bedevaart hare geldigheid verliest. De overtreding van het verbodene, evenals het verzuimen van een der goddelijke voorschriften of noodzakelijke vereischten, moet door het slagten van een offerdier geboet worden, of zoo men dit niet bezit, kan men in de meeste gevallen volstaan met zeker aantal dagen te vasten of zekere hoeveelheid levensmiddelen aan de armen te geven. Wie het staan op den Arafat verzuimt, kan slechts den pelgrimstogt volbrengen, maar is verpligt de bedevaart in een volgend jaar te hervatten (1).

Ook uit den Indischen Archipel vertrekken jaarlijks talrijke bedevaartgangers, aldaar hadji's genoemd. Velen komen echter niet verder dan Singapore of Poeloe Pinang. Daar laten zij zich door een' priester eenig onderrigt in de godsdienst geven en veel van Mekka en Medina verhalen. Met de kennis van een en ander toegerust keeren zij dan weer naar hun vaderland terug, trachten aan de menigte diets te maken dat zij te Mekka zijn geweest en wijden uit over al het indrukwekkende dat zij daar zagen. Zij zijn voortaan vrij van de heerediensten, waartoe de bevolking is verpligt en leven ten deele op hare kosten. Verschillende maatregelen werden reeds van tijd tot tijd door de regering genomen om de bedevaart te bemoeijelijken of het aantal hadji's te beperken. In 1825 bepaalde men dat ieder, die naar Mekka wilde reizen, een' pas moest nemen, waarvoor hij *f* 110 moest betalen. Later besloot men dat hij, die zonder pas derwaarts vertrokken zou zijn, bij zijne

---

(1) De wijze, waarop de bedevaart geschiedt, is reeds op pag. 207 beschreven. Den naam Mozdalifa geeft men aan de ruïne van eene moskee, waarvan nog slechts de minaret overeind staat en aan de plaats waar zij is gebouwd. Hiernaar gelieve men het op pag. 209 reg. 19 daaromtrent gezegde te verbeteren.

terugkomst in Nederlandsch Indië met eene boete ten bedrage van *f* 220 zou worden gestraft. In 1852 werden deze besluiten wel is waar ingetrokken, doch in 1859 maakte men het bezit van een reispas op nieuw verpligtend en voegde aan dit besluit nog eenige bepalingen toe, die de strekking hadden om de bedevaart te belemmeren, vooral door een beter toezigt op de pelgrims dan in vroegere tijden. Dit werd opgedragen aan de inlandsche regenten of andere hoofden van dergelijken rang. En deze bepaling stemt wel overeen met de Mohammedaansche wet, die de zorg voor bedevaartgangers aan de landvoogden der provincien oplegt.

Het aantal van hen, die ter bedevaart gaan, is in verschillende jaren en streken van den Archipel zeer verschillend en hangt af van velerlei omstandigheden. Nadat in 1852 het stelsel van reispassen was afgeschaft, nam hun aantal zeer toe, zoodat in het besluit van 1859 gesproken wordt van een getal van 12,985 personen, aan wie in de laatste zes jaren passen naar Mekka waren uitgereikt (1). Het schijnt dat de meeste bedevaartgangers van Sumatra en eenige eilanden van den Riouw Lingga Achipel vertrekken en dat het aantal Javanen onder hen naar evenredigheid doorgaans veel minder is. In de streken van Makassar en Boni is het niet gebruikelijk de bedevaart te ondernemen; indien er al personen van daar gaan, zoo zijn het slechts enkelen. Hetzelfde moet gezegd worden van de nog oostelijker gelegene deelen van den Archipel, waar de Mohammedanen over het algemeen slechts sporadisch zijn gevestigd. Omtrent de hadji's in Nederlandsch Indië

(1) Wij lezen daar ook, dat uit een opzettelijk onderzoek is gebleken, dat van deze slechts 5594 zijn teruggekeerd, en dat men vermoedt dat een niet onaanzienlijk getal van deze laatsten nimmer Mekka hebben bezocht.

heerscht overigens nog veel duisternis. Men meent sporen gevonden te hebben van geheime vereenigingen die onder hen bestaan; men vermoedt dat door hun toedoen somtijds zelfs landerijen in vruchtgebruik aan Mekka en Medina zijn geschonken (1). In onlusten en volksbewegingen waren zij meermalen betrokken, daar zij het inzonderheid waren, die tot den heiligen krijg tegen de ongeloovigen aanspoorden; de verbreiding van het Christendom werkten zij tegen; in bijzonderheden evenwel weet men tot nog toe van dit alles slechts zeer weinig. Dit is zeker, dat niets meer toebrengt om steeds nieuwe levenskracht aan den Islam te geven en fanatisme onder de bevolking te verspreiden dan de komst van zulke personen, nog vol van den indruk van hetgeen zij in het heilige land hebben gezien, waar de band der godsdienst alle natiën verbroedert en geen ongeloovige den voet mag zetten.

In vele, zoo niet de meeste Maleische handschriften, die over het religieuse regt handelen, bepaaldelijk ook in de catechismussen, voor minkundigen bestemd, wordt van de bedevaart volstrekt niet gesproken, zoomin als van de zakát. Dit is wel daaraan toe te schrijven, dat de voorschriften der wetgeleerden omtrent deze punten met het oog op de toestanden in andere landen zijn gegeven en in den Archipel niet of, gelijk bij de zakát, in menig opzigt niet, in practijk kunnen worden gebragt. Ook mag het eenigzins op rekening gesteld worden van de onkunde der schrijvers. Eene voorname reden is evenwel ook deze, dat op de zakát en de bedevaart minder gewigt gelegd wordt, dat men die meer als bijzaken beschouwt dan reinigingen, gebed, vasten

---

(1) Vgl. Keyzer, Onze tijd in Indië, pag. 89 en 137.

en onderrigt omtrent God, den profeet en zedelijkheid (1). In het reeds genoemde Javaansch handschrift van Ahmed Arrifá'ï zegt de schrijver, dat de bedevaart noodzakelijk is, indien men daartoe in staat en de weg naar Mekka veilig is. Maar daar voor hen, die op Java wonen, de reis daarheen groote onveiligheid en gevaren oplevert, meent hij dat de Javanen in den regel niet verpligt zijn tot de bedevaart. Velen zondigen naar zijn inzien door desniettemin naar Mekka te gaan, door anderen den togt te vergunnen of daartoe bij te staan. Velen gaan daarheen en komen te huis met nog grooter zonde beladen dan vóór hun vertrek. Maar de regte bedevaart (haddjoe-l-mabroer) volbrengt men, indien men zich na de terugkomst nog beter en onberispelijker gedraagt dan vroeger. Deze regte bedevaart behoeft echter niet in eene reis naar Mekka te bestaan. De schrijver ziet die bovenal in een godsdienstig en zedelijk leven, zooals dit in den Koran (S. xviii: 27) wordt voorgesteld. Hij spoort daartoe aan door ook de volgende verzen van Soera xviii te citeren, waarin de straffen der hel en de geneugten van het paradijs zijn geschilderd. De overige voorschriften der wet omtrent de bedevaart gaat hij met stilzwijgen voorbij (2).

Slotbeschouwing.

Na deze mededeelingen omtrent het religieuse regt van

(1) Het epitome van Rafe'i is geheel voorzien van eene interlineaire vertaling in het Maleisch, doch bij de voorschriften omtrent de bedevaart bepaalt zich die vertaling alleen tot de voorwaarden die haar noodzakelijk maken en ontbreekt voor het overige. In een arabisch MS. van het Britsch Museum merkte ik iets dergelijks op.

(2) De bepalingen van de secte der Sjafeïten, wat het burgerlijk- en strafregt en andere punten aangaat, vindt men in de meermalen geciteerde werken, door S. Keyzer uitgegeven, waarheen wij dus verwijzen, daar ons bestek niet toelaat te vermelden hetgeen men bij Rafe'i daarover vindt. Hoe die wetten worden nageleefd door de bevolking, zou nog stof tot vele vragen opleveren. Omtrent de besnijdenis meende ik echter iets te moeten zeggen. Vgl. daarover Aanteekening 86.

den Islam in betrekking tot den Indischen Archipel, willen wij ten slotte nog het oog vestigen op den invloed, dien de leer van den profeet op de bevolking heeft gehad. Wij zullen ons hierbij tot algemeene trekken bepalen en het spreekt van zelve dat zij die beter bekend zijn met Nederlandsch-Indië, hetgeen wij hier zeggen nog in menig opzigt zullen kunnen aanvullen.

Het is natuurlijk dat die invloed zeer verschillend is geweest, naarmate de Islam dieper doordrong in den geest der bewoners van de onderscheidene streken, hetgeen weder van menigerlei omstandigheden afhing. In dezelfde mate traden polytheïsme en afgoderij meer en meer op den achtergrond, zoodat op Java en Sumatra de tempels van Siva en andere godheden van het Brahmanisme werden verlaten, de eigenaardige vorm hunner vereering en de gebruiken en instellingen daarmede verbonden van lieverlede verdwenen. Evenzoo vervielen ook de monumenten van het Boeddhisme in ruïne. Gebouwen voor de dienst van den éénen God kwamen in hunne plaats en verrezen ook al meer en meer in die streken, waar de dienst van het indisch pantheon nog niet was doorgedrongen, maar slechts feticisme of vereering van geesten in allerlei vormen bestonden. In verband daarmede werden het geloof aan Allah's voorzienigheid en wereldbestuur en begrippen van individuele onsterfelijkheid met regtvaardige vergelding na den dood verbreid. Cannibalisme, menschenoffers, verbranding van weduwen met het lijk van haren echtgenoot, koppensnellen, velerlei grove soms niet te noemen onzedelijkheid werden door den Islam afgeschaft (1). Ver-

(1) Men moet hierbij echter in aanmerking nemen, dat dergelijke misbruiken niet alleen door den Islam, maar ook door het Gouvernement zooveel mogelijk worden te keer gegaan. Ook de omgang met Chinezen en andere omstandigheden bevorderen hunne afschaffing.

schillende zedenverbasterende of verderfelijke volksgewoonten, zooals de misbruiken bij huwelijken en het zonderling erfregt op Sumatra en oudtijds ook elders heerschende werden door de nieuwe godsdienst te keer gegaan. Als eene leer van gebod en verbod, als een gezag dat invloed uitoefende door de vrees voor Allah's straffen in de andere wereld en de hoop op zingenot in het paradijs strekte de Islam tot eene soort van tucht en breidel voor die stammen, die in ruwe barbaarschheid verzonken bijna geene wet noch regel kenden. Sommige volken van den Archipel kregen ook hun letterschrift van de Arabieren, maar een zoodanig dat voor hunne talen, b. v. de Maleische en andere, zeer ongeschikt is te achten. Het onderwijs der Mohammedanen strekte wel is waâr om eenige denkbeelden omtrent godsdienst en zedelijkheid mede te deelen, maar in het algemeen heeft het, gelijk meest overal, de ontwikkeling van het volk eerder belemmerd dan bevorderd, omdat het aanleeren van klanken en vormen te veel op den voorgrond werd gesteld. Ook op de ontwikkeling der taal had de Islam een' nadeeligen invloed, althans op de Maleische, die vele Arabismen opnam, en ook in andere opzigten door den invloed van het Arabisch leed. Voor het bijgeloof dat uitgeroeid werd, kwam ander bijgeloof, om maar iets te noemen, het dragen van amuletten, in de plaats. Wilde stammen hier en daar leerden zich beter en welvoegelijker kleeden, zekere maatschappelijke orde werd onder hen gevestigd en ook in andere opzigten kreeg beschaving bij hen eenigen ingang. Dit een en ander was echter zeer betrekkelijk en hing af van de mate van beschaving der Mohammedaansche kolonisten. Ook was hun invloed op het huwelijksleven niet gunstig, zooals vooral blijkt uit de veelvuldigheid der echtscheidingen onder de

Javanen en andere inlanders. En in eenige streken, inzonderheid op de westkust van Borneo, gedragen de Mohammedaansche vreemdelingen zich als onderdrukkers en uitzuigers van het volk en bevorderen zij de slavernij. Een voornaam punt van beteekenis zien wij ook daarin, dat de Islam een band is van vereeniging voor de meest verschillende natiën die hem belijden; hij vormde den eersten hechten band onder volken bij wie geen nationaal gevoel bestond en die zich ook door gemeenschappelijke belangen weinig of niet verbonden gevoelden. En des te sterker wordt deze verbroedering, hoe meer de geest van zelfgenoegzaamheid, hoogmoed en onverdraagzaamheid wordt gevoed, waarop, gelijk wij zagen, de bedevaart naar Mekka geen' geringen invloed heeft. Men verbiedt den Mohammedaan zelfs de kleeding van ongeloovigen aan te nemen (1). De godsdienstoorlog tegen hen, ook tegen de regeerders, de Hollanders, werd vaak mondeling zoowel als in veelgelezene geschriften gepredikt. De zeerooverij, de schrik der wateren van den Archipel, is in haar oorsprong niet anders dan een bepaalde vorm van dezen oorlog (2). Het staat vast dat hoe meer de Islam zich in den Archipel verbreidt en daar wortel schiet, de zwarigheden ook des te grooter zullen worden, die zich in den weg zullen stellen aan de invoering van

(1) Zoo wordt in maleische catechismussen, b. v. ook het dragen van eene soort hoofddeksel en das als kleedingstukken van ongeloovigen verboden. Het is overigens bekend genoeg, dat devote Mohammedanen overal hiervan afkeerig zijn.

(2) Men weet hoe dikwijls in de oorlogen met de inlanders de krijg tegen de Hollanders als een heilige godsdienstpligt werd voorgehouden. Geen wonder, als men bedenkt dat volgens de wetgeleerden de oorlog tegen ongeloovigen eigenlijk de normale toestand der Moslemen is en de vrede een exceptionele toestand, niet meer dan een wapenstilstand. Men zie ook Friederich, in de werken van het Bat. Gen., Deel XXV, pag. 32 en Veth, Borneo's Westerafd., I, pag. 343 vgg.; Kroon der Koningen, pag. 201 vgg.; Mededeel. van het Nederl. Zendelinggen. 1861, in Donselaars verslag omtrent de nachtreis van Mohammed.

het Christendom, dat de beschaving met zich brengt en aan de handhaving van het europeesch gezag.

Doch hoewel nu de groote meerderheid der bevolking van Nederlandsch-Indië den Islam heeft aangenomen en deze van lieverlede steeds meerderen ingang onder haar vindt, zijn er toch, gelijk reeds elders gezegd is, nog vele eilanden en streken, waar hij niet of genoegzaam niet is doorgedrongen. De Javanen kan men zeker Mohammedanen noemen, al is het waar dat velen, vooral in de bergstreken van het westen en oosten des eilands, nog zeer oppervlakkige belijders van den Islam zijn, en eenige weinigen (onder de zoogenaamde Badoewis' in het Bantamsche en sommige bewoners van het Tenggergebergte), dien nog in het geheel niet aannamen. Moskeën of andere gebouwen van eeredienst, priesters, mohammedaansche instellingen en vormen van godsvereering zijn over het geheele eiland verbreid. Mohammedaansche legenden zijn zeer bekend en geschriften zooals de Anbija, die de geschiedenis van profeten bevatten, worden veel gelezen. Maar nevens dit alles treft men, voornamelijk in de Preanger-Regentschappen en in den Oosthoek, vrij algemeen verbreide volksbegrippen, gebruiken en bijgeloovigheden aan, die met den Islam in strijd zijn. Beelden van Siva en andere godheden van het Brahmanisme bestrijkt men met borèh (eene soort van meestal geelkleurig smeersel), men brandt er wierook voor en zet er offerspijzen bij neder. Bij sommige verrigtingen, die bij den rijstbouw te pas komen, offert men aan enkele dezer godheden; bij verschillende andere gelegenheden worden zij door menigeen aangeroepen. Hier en daar is nog eene verdeeling van den dag bekend in tijden, die aan hen gewijd zijn (1).

---

(1) Men kent echter ook eene verdeeling van den dag in vijf tijden, die aan Ahmad, Djabaraïl, Ibrahim, Joesoep en Ngidjraïl (Azraïl) zijn gewijd.

Ook aan sommige dieren, boomen, ja steenen kent men in eenige streken eene geheimzinnige kracht toe en zij worden met bijgeloovigen eerbied beschouwd of vereerd (1). In den Oosthoek is het geloof aan zielsverhuizing nog vrij algemeen. Het ontbreekt ook niet aan pantheïstische voorstellingen, die kennelijk van Hindoeschen oorsprong zijn. Pantheïstische uitdrukkingen werden dikwijls door de zendelingen gehoord. De invloed van çoefische begrippen begunstigde dit Pantheïsme. Dat men op verscheidene graven van Mohammedaansche heiligen bidt en offert, is reeds e'ders gezegd. In de waarneming der uiterlijke godsdienstpligten, vooral omtrent de vijf dagelijksche gebeden, is men over het algemeen nalatig. Maar toch bestaat op dit punt in verschillende streken veel verschil en menigeen is naauwgezetter. Indien men echter de Javanen om hun veelvuldig verzuim van de gebeden of omdat zij die niet in eene moskee verrigten, of om hun drinken van wijn en sterken drank, niet als Mohammedanen wilde aanmerken, zou men indedaad te verre gaan, gelijk reeds door Keyzer (Onze tijd in Indië, pag. 48 vg.) voldoende is aangetoond. Wij voegen er bij dat ook de aanwezigheid van zoovele heidensche elementen niet bewijst dat Java geen Mohammedaansch land is. Want vindt men die ook

(1) Omtrent de velerlei geesten en spoken, waarvoor de javaansche taal een aantal namen heeft, en de tallooze bijgeloovigheden van allerlei aard, die op Java heerschen, kunnen wij in geene bijzonderheden treden. De verwachting dat in de toekomst een leeraar onder het volk zal optreden, als regelaar van de godsdienst (panâtâ gâmâ) is vrij algemeen verspreid. In den vorm eener voorspelling wordt zij aan Djâjâ Bâjâ toegeschreven, tot wien men op Java de meeste voorspellingen terugbrengt. Zij is wel uit het Parsisme of Boeddhisme afkomstig, even als het geloof der Sjiïten aan de terugkomst van den mahdi. De Parsen toch gelooven (en dit geloof bestond bij hen reeds lang vóór Christus) dat Çaocyane op aarde zal wederkeeren en eene nieuwe wet (nosk) verkondigen. Omtrent Boeddha verwacht men iets dergelijks. Zie Mededeelingen van het Nederl. Zendelinggen. Jaargang IV pag. 121.

niet in andere streken, vooral in Perzië en Noord-Indië? En hoevele overblijfselen van Heidendom bestaan er niet bij vele Christenen in het Oosten en in Zuid-Europa zoowel als in Nederlandsch-Indië, onder anderen bij de Christenen in de Molukken (1)? Men pleegt Abyssinië als een Christenland te beschouwen, hoezeer het Christendom daar nog zóóveel wat van Joden en Heidenen afkomstig is, heeft behouden. Wanneer men de zaak in het groot en in het algemeen beschouwt, dan zijn de Javanen ontegenzeggelijk Mohammedanen. Bij de groote meerderheid der bevolking en de aanzienlijken onder haar heeft de Islam een bepaald overwigt op het heidensche, dat haar nog aankleeft, terwijl, gelijk gemeld is, de meeste overblijfselen van Heidendom slechts in eenige bergstreken van de Preanger-Regentschappen en den Oosthoek worden aangetroffen (2).

---

(1) Zie Mededeelingen van het Nederl. Zendelinggen., 1860, pag. 77 vgg.

(2) Een niet onaardig voorbeeld van het overblijven van christelijke elementen onder Christenen, die tot den Islam zijn overgegaan, vinden wij bij Barth, Travels in Africa, I, pag. 197, waar hij van eenige stammen van Berbers verhaalt, die men Tawarek of Tarki noemt, omdat zij het Christendom voor den Islam lieten varen (van het grondwoord taraka Arab. = verlaten). Dit blijkt onder anderen ook daaruit dat zij aan God den naam geven van Mesi (van het Arabische masih = Messias), engelen angelus noemen enz. Ik voeg hier nog bij dat hetgeen ik omtrent de Heidensche elementen op Java heb medegedeeld, te vinden is bij Raffles, History of Java; Wilsen, in het Tijdschr. Bat. Gen., 1857; Bijdragen van het Instituut voor Land- en Volkenkunde, 1856, I, pag. 402 vgg. (door Steyn Parvé) en IV, pag. 98 vgg.; Mededeelingen van het Nederl. Zendelinggen., 1860; Rigg, in Journal of the Indian Archipelago, 1849 en 1850, Vol. III en IV; Van Hoëvell, Reis over Java, en Brumund, Indiana passim. Men zou hier nog vrij wat meer aan kunnen toevoegen, voornamelijk nog verscheidene jaargangen van het Tijdschr. van N.I. Doch de opgave der genoemde bronnen als de voornaamste, moge hier volstaan. Belangrijke bijdragen voor de kennis van het bijgeloof onder de Javanen vindt men ook in Javaansche bronnen, zoo als Winter's Jav. Zamenspraken en het Jav. Leesboek, door T. Roorda uitgegeven en andere. Hetgeen ik omtrent Sumatra vermeld, heb ik hoofdzakelijk aan particuliere mededeelingen te danken.

Op het eiland Bali drong de Islam nog slechts weinig door. Dit eiland is het eenige in den Archipel, waar de groote massa der bevolking nog aan het Sivaïsme, een vorm van het Brahmanisme, is getrouw gebleven en waar men bovendien nog eenige honderden Boeddhisten vindt. Ook de vele Balinezen op het naburige Lombok zijn over het algemeen nog Sivaïten.

Hetgeen hier van Java gezegd is geldt grootendeels ook van de Mohammedaansche bevolking op Sumatra. Wel is waar is de Islam sterk doorgedrongen in het volksleven en de zeden der Maleijers, maar toch bestaat omtrent dit punt een groot onderscheid bij verschillende individu's, nevens veel plaatselijk verschil. In een groot gedeelte van de binnenlanden, die door Maleijers bewoond worden, maakt de bevolking onderscheid tusschen ma'lim, waaronder men lieden verstaat, die met de godsdienst goed bekend zijn en hare voorschriften stipt in acht nemen, en djahilija (eig. onkundigen), die tekortschieten in kennis en zich weinig of niet gelegen laten liggen aan de vervulling der pligten, die de Islam met zich brengt. Het bezoek der graven van heiligen en andere gewijde plekken is ook daar zeer gewoon. De inlander bidt daar om er een buitengewoon of bovennatuurlijk vermogen of een bijzonder soort van zegen te ontvangen. Dit heet minta qoedrat. Men weet dat ook het geloof aan zielsverhuizing niet vreemd is aan de Maleijers. Mogelijk heerschte dit vroeger meer onder hen dan thans. Ook ander bijgeloof wordt in ruime mate bij hen aangetroffen, schoon wij in dit opzigt minder van hen weten dan van de Javanen (1). Overigens is op Sumatra de Islam

(1) In vele maleische dorpen op Sumatra pleegt men een bosje struikgewas of ook wel een ander voorwerp aan de balei te hangen tot

slechts onder de Maleijers en Atjinezen algemeen heerschend. Vgl. pag. 339. Op de eilandgroepen nabij de Westkust is de bevolking meerendeels Heidensch. Op de eilanden van den Riouw Lingga Archipel, op Bangka en Blitong is de Islam zeer algemeen. Op Borneo en Celebes is hij, behalve hier en daar in het binnenland, in elke kustplaats van eenig belang de heerschende godsdienst met uitzondering van de havens der Menahasse en misschien nog enkele andere. Wat de Philippinen betreft, het grootste en meest beschaafde gedeelte der bevolking bestaat daar uit Roomsch-Katholijke Christenen; in het algemeen zijn slechts de van Spanje onafhankelijke stammen Heidenen of Mohammedanen. In het oostelijker gedeelte van den Indischen Archipel is de Islam, gelijk reeds gezegd is, slechts zeer sporadisch verbreid; de voornaamste plaatsen, waar de bevolking dien meerendeels belijdt, zijn Ternate en Kajeli (op Boeroe). Van de kleine Soenda-eilanden zijn slechts Lombok en Soembawa grootendeels door Mohammedanen bewoond. Wij behoeven naauwelijks te herinneren, dat wij hier alles slechts in hoofdtrekken hebben aangegeven (1).

---

teeken dat men niets onheilaanbrengends in het dorp mag binnenvoeren. Zulk een voorwerp heet pamali, d. i. teeken van verbod. Pamali in den zin van verboden, ongeoorloofd, is overigens in den geheelen Archipel bekend. Men vindt het ook in geschriften. Ook heilige voorwerpen, die men onschendbaar acht of niet mag aanraken, heeten zoo. Het grondwoord is wel pali; of dit nog in het maleisch bestaat, is mij onbekend. In het dajaksch beteekent pali volgens Hardeland's Woordenboek unerlaubt, verboten. Vgl. ook S. Muller, Reizen, II, pag. 338 en 342.

(1) Tot de heidensche gebruiken, die de Islam niet heeft kunnen uitroeijen, behoort ook het tandenslijpen, dat op Java, Sumatra en in vele andere streken algemeen is. De oorsprong dezer gewoonte ligt in het duister. Volgens sommigen is een dergelijk gebruik reeds in den Koran verboden. (Zamachsjari ad S. IV: 118).

Maar dagelijks wordt de Islam in den Indischen-Archipel steeds verder voortgeplant door kooplieden, bedevaartgangers, zeeroovers en ijveraars van allerlei standen. In de streken, die nog heidensch blijven, en waar de bevolking aan de vereering van booze geesten, voorouders of andere vormen van godsdienst is overgegeven, sluipen Mohammedaansche begrippen en gebruiken langzamerhand ongevoelig binnen; bewijzen hiervan zien wij onder anderen in den naam Hatalla, dien de Dajaks en sommige Alfoersche stammen aan het Opperwezen geven en die kennelijk eene verbastering is van Allah taäla. Zoo noemen ook eenige heidensche bewoners der binnenlanden van Malaka God Pirmân, hetgeen eigenlijk niet anders is dan firmân (firmanoe'llahi = woord of bevel van God). Eenigen worden tot den Islam bekeerd en nemen enkele uiterlijkheden daarvan in acht en er ontstaat eene bonte vermenging van Islam en heidendom of wel de Islam schiet allengs diepere wortelen en heidensche gewoonten en legenden worden geïslamiseerd (1). Zoo verbreidt zich thans de leer van Mohammed meer en meer onder de Bataks op Sumatra. En in een groot deel van den Archipel zien wij hetzelfde gebeuren, voor zoover niet door de prediking van het Christendom een dam tegen dien verderen voortgang wordt opgeworpen.

(1) Voorbeelden daarvan ziet men, om niet meer te noemen, onder anderen in de vereering van steenen in de Preanger Regentschappen, die men tegenwoordig bij voorkeur voor de moskee pleegt te plaatsen, in de geschiedenis van Hangling darmâ enz. Merkwaardig is het feit dat op Lombok de Mohammedaansche bevolking door de veel minder talrijke Balinesche kolonisten overheerscht wordt, waarbij het niet ontbreekt aan proselyten, die van den Islam tot de godsdienst hunner regeerders (het Sivaïsme) overgaan. (Zollinger in het Tijdschr. v. N. I. 1847).

AANTEEKENINGEN.

AANTEEKENINGEN.

1. Wat Kahtán betreft, volg ik het gevoelen van Muir, I, pag. 149, in de plaats van het gewone, dat Kahtán met Joktan identificeert. Vgl. echter ook Renan, Hist. des langues sémit., I, Livre IV, Chap. I. De bevolking van Jemen, die, naar men meent, van Kahtán afstamt, is geheel onderscheiden van die van Hedjáz en Nadjd, die Ismaël als haren stamvader beschouwt. Tusschen beide volken bestaat reeds van ouds een nationale afkeer, die zich vaak in bloedige oorlogen openbaarde. De aänhoudende tweespalt in het rijk der Chalifen komt voor een goed deel op rekening van dezen volkshaat. Vgl. Dozy, Hist. des Musulmans d'Espagne, I, pag. 114 vgg. Hier en daar, vooral aan de kusten tusschen Maskate en Hadhramaut, zijn nog overblijfselen van eene bevolking, die men als de oorspronkelijke beschouwt. Zij is zeer wild en onbeschaafd.

2. Of door de Nebajoth der H.S. het zelfde volk te verstaan is, dat bij Grieksche en Romeinsche schrijvers Nabateërs heet, is onzeker. Tegenwoordig houdt men het er vrij algemeen voor dat de Nabateërs de Babyloniërs of Chaldeën der oudheid zijn. Van de litteratuur dezer Nabateërs hebben wij de voornaamste overblijfselen nog in die der Çabiers (Mendaïten). Het belangrijkste dat tot nog toe over hen verscheen is wel hetgeen Renan in zijne Hist. des langues sémit. en in de Revue Germanique, X, pag. 137 vgg. omtrent hen mededeelt. Het is echter ook niet onwaarschijnlijk, dat de Nebajoth der H.S. tot een' stam behoorden, die met deze Nabateërs verwant was. Vgl. Bijbelsch Woordenboek v. h. christel. gezin in v. Nebajoth.

3. Kos (قُصّ) was bisschop der Christenen van Nadjrân (tusschen Jemen en Nadjd) waar het Christendom waarschijnlijk reeds op het einde der vijfde eeuw algemeen was aangenomen. Nadat het in den tekst gezegde reeds afgedrukt was, zag ik uit de woorden van Ibn Sa'd (aangeh. bij Muir, Life of Moh., II, pag. 10) dat Mohammed wel van dezen Christen geweten heeft, maar dat het onzeker is of hij hem ooit heeft hooren prediken. In den laatsten tijd van Mohammeds leven kwam een gezantschap der Benoe Harith uit dezelfde streek tot Mohammed, met wie hij een verdrag sloot. Ook de Koran wijst op deze geschiedenis, S. III, 54.

4. In S. LXXXV, 4 vgg. is volgens de meeste uitleggers spraak van de vervolging der Christenen door Dzoe Nowas. Geiger echter (Was hat Mohammed aus dem Judenthum aufgenommen? pag. 192) meent, naar ons inzien op overtuigende gronden, dat daar veeleer de drie mannen in den oven (Dan. III) bedoeld zijn. Nöldeke zegt dat men dit gevoelen reeds bij Baghawi vindt.

5. De magt der Koreisjiten vond haar voornaamsten steun in de godsdienst, bijzonder in de eeredienst der Ka'ba, waardoor verscheidene Arabische stammen met hen verbonden waren. Dit punt is echter nog niet genoeg opgehelderd. Vgl. Sprenger, Life of Mohammed, pag. 36.

6. De geschiedenis met Násjib is ontleend uit het zoo belangrijk werk van Caussin de Perceval, Essai sur l'histoire des Arabes avant l'Islamisme. Alleen bij hem zijn ook verscheidene andere bijzonderheden, die ik vermeld heb, te vinden.

7. Assjahrastani, Religionspartheien und Philosophenschulen, übersetzt von Haarbrücker, II, pag. 352, verhaalt van eenige stammen, die niet naar Mekka ter bedevaart gingen en ook de onschendbaarheid van het gebied dier stad en der heilige maanden niet achtten. Ook de Koreisjiten hebben in Mohammeds jeugd krijg gevoerd in de heilige maanden. Men noemt dezen oorlog of deze oorlogen (want of er meer dan één gevoerd is, blijft nog onzeker) de heiligschennende, goddelooze (fidjár).

8. In een belangrijk stuk over den Kalender der Araber vor Mohammed in de Zeitschr. der Morgenl. Gesellsch., 1859, pag. 134 sqq. oppert Sprenger het vermoeden dat de maand, waarin het feest der bedevaart gehouden zou worden, steeds het jaar te voren bepaald werd naar den stand van de maan. Hij meent ook dat de 7e maand, Radjab, de eenige heilige maand schijnt geweest te zijn, die alle Arabieren aannamen en dat de drie overige slechts als heilig geacht werden door diegenen, die Mekka als hunne plaats van bedevaart beschouwden. De Benoe Ghatafán hadden 8 heilige maanden. Ibn Hisjám, pag. 66.

9. De toestand van de Arabieren vóór Mohammed is in een groot aantal werken besproken, te veel om die hier te citeren. Met het geschrift over hunne godsdienst, dat in den tekst genoemd is, heb ik de verhandeling bedoeld van Osiander in de Zeitschr. der Morgenl. Gesellsch., 1853. Uit den oorsprong van het volk, in zoover wij dien uit Genesis kennen en uit den omgang met de vele Joden en Christenen in Arabië laat zich hun monotheïsme eenigzins verklaren. Volksaard en leefwijze droegen er toe bij het op den duur te doen heerschen. Het werd door Heidensche elementen verbasterd, zoodat men het eerder een inconsequent theïsme zou kunnen noemen. Den naam polytheïsme in den gewonen zin kan men er zeker ook wel niet op toepassen. Overigens zijn zoowel godsdienstig gevoel als fantasie bij de Arabieren slechts weinig ontwikkeld. Laauwheid en onverschilligheid heerschten bij de massa. Inzonderheid geldt dit van de Bedowinen. Vgl. pag. 25 en Aant. 11. Over hun gebrek aan fantasie vgl. ook Renan Considér. pag. 78. Overigens lezen wij niet van priesters bij de Heidensche Arabieren. Zij hadden slechts eene soort van waarzeggers en waarzegsters (kahin, kahina en 'arráf genoemd). Zooals wij hen bij Ibn Hisjám geschilderd vinden, was kennis van de toekomst en het verborgene in 't algemeen het voornaamste attribuut, dat men hun toekende. Een nader onderzoek omtrent hen, zegt Nöldeke teregt, ware zeer wenschelijk.

10. Waarschijnlijk zijn vele namen van Arabische afgoden

oorspronkelijk slechts algemeene epitheta geweest, die men aan de hoogste Godheid gaf. Zoo b.v. 'Ozza (العزى) de heerlijke, uitmuntende. Vgl. Renan, Considér. sur le caractère des peuples Semitiques, Paris, 1859, pag. 57, vgl. pag. 22 omtrent den naam Lát (اللات). Als men zich herinnert, voegt hij er bij, dat de Arabieren het begrip der Godheid in het afgetrokkene genomen door het vrouwelijk geslacht aanduidden, zoo vinden wij hier misschien de verklaring van het verschijnsel, dat zoo dikwijls spraak is van godinnen, dochters van Allah, die zij vereerden.

11. Een dergelijke smadelijke bejegening van een afgod als de handelwijze van Imroe-l-qais leest men ook bij Ibn Hisjám pag. 53, vgl. pag. 57.

12. In het werk van Ibn Hisjám, pag. 51 vgg., vinden wij dat oudtijds de Arabieren bij het bezoeken der Ka'ba steenen van het gebouw plagten mede te nemen. In hunne woonplaats gekomen rigtten zij die op en vereerden die, ook door het doen van omgangen, evenals bij de Ka'ba. De tempel der godin Chalaça was in Jemen even beroemd als die van Mekka in Hedjaz; van daar dat men hem wel de Ka'ba van Jemen noemde. Vgl. Sprenger, Life of Mohammed, pag. 7. Zeitschr. der Morgenl. Gesellsch. 1859, pag. 165. Omtrent de vereering van boomen vindt men belangrijke bijzonderheden bij Ibn Hisjám ed. Wüstenfeld, pag. 844, vgl. Azraki, Gesch. v. Mekka, pag. 78, 79 en 82. Volgens den laatste verstond men onder 'Ozza eigenlijk drie Samoeraboomen, waarbij men later een gebouw en wachters plaatste. Het op pag. 24 van den tekst genoemde gevoelen, omtrent oorsprong en verbreiding der afgoderij is dat van Muir, II, pag. 209 vgg.

13. Het is reeds door anderen, ik meen ook door Gerock, Christologie des Korans, teregt opgemerkt, dat Epiphanius berigt omtrent het bestaan eener secte, Collyridianen genoemd, weinig geloof verdient, daar hij de eenige is, die daarvan gewaagt.

14. Over de genoemde onderzoekers en vooral over Zeid, zie Sprenger, pag. 39 vgg., pag. 175; Muir I, pag. 68; II, pag. 52 vgg.; Ibn Hisjám, ed. Wüstenfeld, pag. 143, die op pag. 129 ook eene menigte voorspellingen van djin, waarzeggers en Joden omtrent Mohammed mededeelt, hetgeen mede tot bevestiging dient van hetgeen wij in den tekst zeden omtrent de strekking van vele Arabische schrijvers om de komst van den profeet als reed op velerlei wijzen vooraf aangekondigd te doen beschouwen. Deze strekking zien wij ook in het veelbesproken verhaal omtrent Bahira of Sergius. Muir I, pag. 35 en Zeitschr. der Morgenl. Gesellsch. passim.

15. In de Revue Germanique 31 Oct. 1860 heeft Renan de voornaamste resultaten medegedeeld, waartoe Sprenger, die sedert lang bezig is aan eene nieuwe bewerking van Mohammeds leven, bij zijn onderzoek is gekomen. Hij heeft die, in den vorm waarin hij die van Sprenger had vernomen, uit het Hoogduitsch vertaald. Volgens Sprenger zou Mohammed bij zijne eerste prediking de gevoelens der Hanifiten verkondigd hebben, die hij vooral door Zeid ibn Amr zou hebben leeren kennen, die tot hen behoorde. Doch elders (ibid. p. 20) zegt Sprenger: „les révélations que Mohammed publia les trois premières années de sa carrière prouvent que son auxiliaire était d'origine Juive.... Son auxiliaire était sans doute Bahyra, qui, d'après les plus anciens recits, était un juif de Tayma et résidait à la Mecque." Hetgeen hier van Bahira gezegd wordt, is slechts een vermoeden en nog verre van bewezen. Dit punt is in de Zeitschr. der morgenl. Gesellsch. bij herhaling besproken. De Hanifiten nu waren (volgens het Fihrist al Oeloem, MS. der Keizerl. bibl. te Parijs N°. 873) eene secte der Çabiers en heetten ook wel Abrahamitische Çabiers, omdat zij apocryphe werken, wier oorsprong zij aan Abraham toeschreven, als heilige schriften beschouwden. Ook in den Koran (S. LIII: 37) is daarvan gewag gemaakt onder den naam van Çoehoef Ibrahim (de bladen of rollen van Abraham) en een gedeelte van hun' inhoud vermeld; vgg. ook S. XXX: 29 en XVI: 21. Sprenger beschrijft deze rollen iets nader volgens Ibn Monadjim. Meer bijzonderheden omtrent deze Hanifiten weet men niet. Het

schijnt eene geheel nieuwe secte geweest te zijn, die zich in den Islam oploste nog vóór dat zij zeer verbreid was. Wat de genoemde Çabiers betreft, hun naam is uit het Syrisch ontleend en beteekent eigenlijk de zich wasschenden, de baptisten. Zij zelve noemden zich Mendaïten, d.i. Gnostieken. De naam Johannesjongeren, die men hun wel in Europa geeft, is geheel onjuist, zooals Chwolsohn (in zijn werk Die Szabier) voldoende heeft aangetoond. Hun oorspronkelijke zetel was in N. O. Arabië en Z. Mesopotamië; er zijn er nog overig in de streken van Wasith en Baçra. Hunne godsdienst was een mengsel van bestanddeelen aan het Jodendom, Christendom en Parsisme ontleend. Het was eene poging van het Semitisch ras, dat zich steeds tegen de leer der Triniteit aankantte, om de leer van Gods eenheid in hare zuiverheid te bewaren, schoon men die niettemin met eene mythologie omgaf. Zij moesten driemaal daags bidden, bij den opgang en ondergang der zon en des middags; jaarlijks drie vasten houden, een van dertig, een van negen en een van zeven dagen en twee bedevaarten volbrengen. Het voornaamste dat wij tot nog toe van hen weten, vindt men bij Chwolsohn, Die Szabier en Renan, Hist. des langues Sémit. Wij bezitten in Europa nog eenige hunner geschriften en vele opschriften, die echter nog niet genoeg onderzocht zijn. Van een dezer boeken (het Adamsboek) gaf Renan in het Journal Asiat 1853 een belangrijk verslag. De berigten, die men omtrent hen heeft, zijn overigens zeer onvolledig en er heerscht omtrent hen nog veel duisters. Van deze Çabiers onderscheide men die in Harrân. Het komt mij voor dat Sprenger's gevoelen, dat Mohammed oorspronkelijk een en ander aan hen ontleende, veel vóór zich heeft, vooral omdat het op de berigten van het Fihrist alOeloem is gegrond. Doch men vergete niet dat reeds in den Talmud spraak is van boeken, door God aan Abraham gegeven. Bovendien hebben Oostersche schrijvers reeds zoo dikwijls den in het duister schuilenden oorsprong van allerlei godsdienstbegrippen bij de Çabiers gezocht. Ik zou hier evenwel in geenen deele een beslissend oordeel mogen vellen. Dat Mohammed waarschijnlijk aanleiding tot nadenken over de godsdienst aan Zeid ibn Amr te danken had, wordt thans ook door Nöldeke erkend (Gesch.

des Qorans, p. 14); vgl. p. 29 van dit werk. Dit is trouwens niets nieuws; men vindt het reeds bij Mill. Dissert de Mohammedanismo ante Mohammedem. Sprenger meent dat Mohammed aan de Joden zijne historische herinneringen en theoriën omtrent hemelvaart en hel verschuldigd was, die de basis zijner-godsdienst vormen en zijne verhevene leeringen voor het volk aanneembaar maken. „Zijne eerste leermeesters," zegt Sprenger elders (p. 20), „waren waarschijnlijk Nazareërs en geen orthodoxe Joden, schoon van Joodschen oorsprong. De rollen van Abraham, het voornaamste heilig geschrift der Abrahamitische Çabiers, werden door de Joden, maar niet door de Christenen, als canonische boeken erkend." Doch ik geloof veeleer met Nöldeke en andere reeds veel vroegere schrijvers, b. v. Mill, dat Mohammed verreweg het meeste van hetgeen hij leerde, van de Joden ontleende. Zelfs de formule لا اله الّا الله („Er is geen God dan Allah") herinnert duidelijk aan uitdrukkingen als b. v. אין בִּלְעָדִי אֵל Volgens Mill pag. 311 was zij ook bij de Heidensche Arabieren in gebruik. Of Mohammed veel aan Bahira te danken had, blijft, gelijk gezegd is, zeer onzeker. Even onzeker is het of Waraka een Jood was dan wel een Christen. De voornaamste mededeelingen omtrent de Joodsche godsdienst was Mohammed zeker aan Abdallah ben Salám verpligt. Hoe goed Mohammed bekend was met de leer der latere Joden, blijkt in het bijzonder ook uit later teruggenomene verordeningen, die hij vroeger had gegeven met het doel om de Joden voor zich te winnen. Vgl. Geiger: „Was hat Mohammed aus dem Judenthum aufgenommen? Anhang." De onzekerheid der berigten omtrent de Christenen, met wie Mohammed te Mekka in kennis zou zijn gekomen, is vooral goed aangetoond door Nöldeke, Zeitschr. d. D. M. Ges. 1858, IV.

16. De genoemde Salmán is zeker voor Mohammed eene hoofdbron geweest, waaruit hij zijne kennis van het Christendom putte. Hij was in Perzië geboren en oorspronkelijk een belijder der leer van Zoroaster. Daar hij hierin geene bevrediging vond, werd hij Christen en trad bij eenige Christelijke

geestelijken in Syrië in dienst. Eindelijk werd hij Islamiet, dewijl ook het Christendom, naar het zeggen der Arabische schrijvers, hem geen voldoening bood voor zijne godsdienstige behoeften. Zie verder over hem voornamelijk Ibn Hisjám en Nawáwi, ed. Wüstenfeld, pag. 292. Onder de Christenen, met wie Mohammed later in naauwe aanraking kwam, moet ook Tamim addari genoemd worden, die aan hem o. a. de-geschiedenis van de Djassása (het dier der openbaring, naar 't schijnt) verhaalde; cf. Nawawi, pag. 179 en 797. Hij was een der beste vrienden van den profeet. Wonderbare legenden worden overal van hem verhaald en zijn tot in den Indischen Archipel bekend. Voorts deel ik hier nog in de hoofdzaken Sprengers gevoelen omtrent den toestand der godsdienst mede. Hij meent dat Christendom en Jodendom aanmerkelijke vorderingen onder de Arabieren hadden gemaakt. Geene van beide godsdiensten voldeed hun echter geheel, waarom van tijd tot tijd eclectische secten ontstonden, die beiden in ééne godsdienst zochten op te lossen met een mengsel van Parsisme. Zij namen meerendeels de leer der godheid van Christus aan in een' gewijzigden vorm en ontkenden de Triniteit. De Nazareërs, Ebionieten, Elkesaïten, Çabiers of Mendaïten en de Rakoesiërs waren secten van dien aard. Tot de laatstgenoemde, die eene poging tot vergelijk of bemiddeling was tusschen Çabisme en Christendom, behoorden in Mohammeds tijd vele Christenen in centraal Arabië. Te Mekka en Taïf waren lieden, die in één God geloofden, maar tevens overtuigd warén van de noodwendigheid eener openbaring; na lang in de duisternis gedwaald te hebben, kozen zij tot gids het een of ander boek, dat ware of apocryphe openbaringen bevatte, welke geschriften toen talrijk verspreid waren in Arabië. De zoodanigen noemde men Hanifiten (cf. S. XVI: 21 en XXX: 29), schoon dit woord oorspronkelijk eene secte der Çabiërs aanduidde. Vgl Aant. 15. Sedert 615, toen eenige Christenen uit Nadjrán Mohammed te Mekka bezochten en sedert hij betrekkingen aanknoopte met Abyssinië, kreeg het Christendom meer invloed op zijne leer. De gedichten van den Christen Omeija ben Abi çalt, waarin het niet aan christelijke voorstellingen en denkbeelden ontbrak,

plagt Mohammed te bewonderen. (Zie over hem voorn. Mishkát al Masabih, pag. 401; Ibn Hisjám passim.; Nöldeke, Gesch. des Korans, pag. 26 en 88.)

17. Het blijkt niet met zekerheid of Mohammed al dan niet kon lezen en schrijven. Het gevoelen, dat hij het slechts gebrekkig kon, heb ik later opgegeven. Uit Arabische schrijvers blijkt overtuigend dat eenigen zijner tijdgenooten te Mekka konden lezen en schrijven, al neemt men ook niet aan dat de kennis daarvan zoo algemeen was als Muir wil. Uit de plaats S. XXIX: 47 maakt Renan (Hist. des langues sémit., I, pag 378) op, dat hij niet ongeneigd was te doen gelooven dat hij er door goddelijke openbaring mede bekend was, zonder het geleerd te hebben. Kasimirski schijnt dit evenzoo op te vatten, want hij vertaalt: „il y eût un temps où tu n'avais aucun livre divin à réciter, où tu n'aurais su tracer une seule ligne de ta main droite. Oh! alors ceux qui nient la vérité pouvaient douter!" Maar men vertaalt dit vers denkelijk beter: „gij laast vroeger geen boek, noch schreeft het met uwe regterhand, (ware dit het geval geweest), dan zouden zij die de waarheid verkrachten, waarlijk in twijfel mogen verkeeren!" Dit vers bewijst dus niet veel. Men beroept zich ook wel op S. XCVI: 1, maar qaraa, veelal door lezen vertaald, beteekent ook: uit het geheugen voordragen. Andere Koranplaatsen en enkele voorvallen uit Mohammed's leven bewijzen nog minder. Ten betooge dat Mohammed niet kon lezen noch schrijven, beroept men zich daarop dat hij zich zelf „een ongeletterd profeet" noemt. S. VII: 156 en 158, maar dit beteekent eenvoudig, dat hij met gewijde geschriften onbekend was en zijne kennis slechts op ingeving van God berustte. Slechts zóóveel is klaar dat Mohammed zich liet doorgaan voor iemand die niet kon lezen of schrijven en dat hij dus ook de H.S. niet gelezen had en dit laatste punt is eigenlijk van het meeste belang. De misvorming der bijbelsche verhalen in den Koran bewijst het buitendien genoeg. Hij leerde die zeker slechts uit mondelinge berigten van Joden of Christenen kennen, waarbij men het nog niet behoeft uit te sluiten, dat hij misschien enkele stukken der

H.S. of van apocryphe boeken gelezen heeft. Volgens Sprenger (Revue Germ., Oct. 1860) waren zijne eerste leermeesters waarschijnlijk Nazareërs en geen orthodoxe Joden en zelve zeer onkundig in de H.S. Vgl. over dit een en ander vooral Nöldeke, Gesch. des Qorans, 1860, pag. 8 vgg.

18. In de Revue German. 31 Oct. 1860 erkent ook Sprenger dat: „sa femme reconnut en lui l'envoyé de Dieu avant qu'il eut réussi à se tromper lui même." Voorts meent hij dat aanvankelijk velen in de zending van Mohammed geloofden, vooral onder het volk en de jonge lieden, maar dat de hoogere klasse dacht, dat zoo God iemand als gezant had willen zenden, hij dan een man van meer gewigt te Mekka of Taïf zou gekozen hebben; cf. S. XLII: 30. Zij behandelden hem slechts met ironie en spaarden hem overigens, omdat hij de afgoderij niet al te regtstreeks aanviel (?). Maar in den herfst van 612 kwamen twee Thakifiten te Mekka, Walid ben Mogheira en Akhnas en deden door hun invloed een magtigen tegenstand ontstaan. Zijne meeste aanhangers verlieten hem nu en de standvastigen bedroegen nog geen veertig. Toen de vervolging steeds toenam, had in 614 de eerste verhuizing naar Abyssinië plaats.

19. Weil en Muir meenen dat Mohammed, als hij zijne openbaringen kreeg, somtijds aan aanvallen van vallende ziekte leed. E. Meier komt daartegen op (Zeitschrift f. Wissenschaftl. Theol.; Erster Jahrg., Heft IV). „Het berigt daaromtrent, zegt hij, berust slechts op de traditie, de Koran zwijgt er van. Ook leest men in den Arabischen tekst geene van de eigenaardige uitdrukkingen voor epilepsie, die den Arabieren overigens toch zeer goed bekend was, maar ighmáa, dat eene soort van onmagt beteekent. Ook verliezen de epileptici hun bewustzijn, zonder droomen of visioenen te krijgen." Meier ziet in deze traditie slechts de gebrekkige pogingen der volksfantasie om zich voor te stellen hoe het bij de inspiratie van profeten toeging. In dit laatste gaat Meier wel wat ver. Volgens Sprenger leed Mohammed aan hysteria muscularis in bijzonder sterken graad.

20. Met de geschiedenis van Omars bekeering heeft die van

Omeir ben Wahb veel overeenkomst. Hij ging naar Medina om Mohammed te dooden. Zoodra hij bij den profeet binnentrad, openbaarde deze hem zijn' toeleg, waarop hij, geheel verrast, den Islam aannam. Hij keerde naar Mekka terug, waar hij zijn nieuw geloof verkondigd en velen bekeerd zou hebben. In dit verhaal is echter veel onwaarschijnlijks. Men moet zeer omzigtig zijn in het aannemen van al die berigten omtrent aanslagen op Mohammeds leven. Eenige hebben wij in den tekst verhaald, meer om een aanschouwelijk beeld te geven van de waarheid, dat Mohammeds leven nu en dan door aanslagen zijner tegenstanders werd bedreigd, dan wel omdat wij elk bijzonder geval van dien aard juist voor een historisch feit houden. Dat Omeir een zoo ijverig Moslem zou geworden zijn, is ook te betwijfelen. Althans hij behoort tot hen, aan wie Mohammed na het gevecht bij Honein een bijzonder groot aantal kamelen schonk om hen meer aan zich te verbinden. Waqidi pag. 119 vgg.; Ibn Hisjám, pag. 472 vgg.

21. Dat Mohammed eenigen tijd met Saïb in linnen handelde, vind ik slechts bij Weil vermeld, die dit berigt uit den Insán AlOeyoen geput heeft. Zoolang er geene betere autoriteiten voor gevonden worden, komt het mij zeer twijfelachtig voor. cf. Muir pag. 15. Ibn Hisjám vermeldt het niet. En Sprenger en Muir, die ook Ibn Sa'd gebruikt hebben, zwijgen er over. Uit eene latere mededeeling van Sprenger zie ik dat hij ook Mohammeds verblijf op het land bij Halima als eene mythe beschouwt, doch zonder voldoende opgave van gronden.

22. De brief dien Mohammed aan Abdallah medegaf, luidt bij Waqidi pag. 81: „Ga naar Nachla in den naam van God en met zijn zegen! Maar dwing niemand uwer makkers met u te gaan en trek op voor mijne zaak met diegenen van hen die u zullen volgen tot dat gij in het dal van Nachla gekomen zijt en belaag daar de karavanen der Koreisjiten." Andere Arabische schrijvers geven eenigzins andere redacties van dezen brief; een weinig afwijkende is ook die bij Weil, Mohammed, pag. 99. Het lag zeker wel in de bedoeling van Mohammed

de heiligheid der maand te schenden. Volgens eene traditie, door Sprenger in het Journal of the As. Soc. of Bengal (1856 pag. 53 vgg.) vermeld, had Mohammed reeds in het vorige jaar in dezelfde maand Radjab eenigen van zijn volk op een' strooptogt tegen de Benoe Kinanah uitgezonden.

23. Waqidi verhaalt dat, toen het weenen der vrouwen over de bij Ohod gesneuvelde Moslemen eenige dagen geduurd had, Mohammed dit eindelijk streng verbood, pag. 308.

24. Ik heb van bijna vijftig Koranlezers gesproken, omdat dit aantal, bij de uiteenloopende berigten, mij het naast bij de waarheid scheen te komen. Vgl. Waqidi, pag. 345, Ibn Hisjám, pag. 610.

25. Van de Benoe Koreizha zegt Sprenger (Revue Germ. Oct. 1860) dat zij aan Mohammed zelfs wapens en spaden tot het graven der gracht bij het beleg verschaft hadden en aanboden werkdadig deel te nemen aan de verdediging, hetgeen hij niet aannam. Indien zij zich gewapend en de Moslemen aan de achterhoede bezig hadden gehouden, zoo waren de verbondenen ligtelijk de gracht overgetrokken en de Moslemen geheel in de pan gehakt. In plaats van deze wel is waar geheel negative dienst in aanmerking te nemen, liet Mohammed zich door Gabriël leiden en begon terstond hen te belegeren. Zij sloten zich op in hunne huizen en burgten, maar streden niet; zij verlangden slechts gunstige voorwaarden van overgave te verkrijgen, hetgeen zij niet konden hopen zoo zij een' enkelen Muzelman gedood hadden. Eindelijk gaven zij zich over en hun lot is ons reeds bekend. Een paar trekken van heldenmoed worden ons verhaald. Een Joodsch echtpaar was naauw verbonden. De vrouw voorzag het lot van haar man, had een afkeer van gevangenschap en wenschte met hem te sterven. Daarom wierp zij gedurende het beleg den steen van een handmolen op een Muzelman en doodde hem. Hij was de eenige Muzelman die sneuvelde. Mohammed bewonderde haren moed, maar liet haar onthoofden. Sprenger erkent echter dat

twee of drie der Benoe Koreizha zich bij de Koreisjiten hadden willen voegen tegen hun gemeenschappelijken vijand, maar dat hun raad was verworpen. Hun lot schrijft Sprenger daaraan toe dat zij Mohammed niet als profeet hadden willen erkennen. Men kan hiertegen inbrengen dat toch verscheidene andere Joodsche stammen, die Mohammed niet als profeet erkenden, door hem onderworpen en veel beter behandeld werden. Sprenger zelf erkent dat Mohammed onder de Joden maar zeer weinig aanhangers had, dat hij, bv. de Benoe Qainoeqâ'a en de Benoe Nadhir spaarde, schoon de laatste slechts door den invloed van Abdallah ben Obeiji.

26. Volgens Ibn Tarchân (Waqidi, ed. v. Kremer, pag. 394) nam Zeinab, zoodra haar toeleg ontdekt werd, den Islam aan. Hij besluit zijn verhaal met de woorden: وانصرف النبي عنها en de profeet keerde zich van haar af, of verliet haar. Van eene bestraffing spreekt hij niet, zoo min als Ibn Hisjâm. In plaats van de bovengemelde Arabische woorden vindt men bij dezen: فتجاوز عنها hetgeen bijna hetzelfde beteekent. Deze uitdrukking, zoowel als وانصرف kan ook beteekenen dat hij haar vergaf. Vgl. ook Weil, pag. 184. De geheele geschiedenis van dezen aanslag komt mij intusschen vrij verdacht voor, althans zooals zij daar voor ons ligt. Mohammeds biographen verhalen zoovele dergelijke historien en het blijkt niet dat er in den Koran spraak is van een voorval, dat toch zoo opmerkelijk zou geweest zijn.

27. Het gebeurde met Abdallah ibn Obeiji wordt eenigzins anders verhaald bij Ibn Tarchân (Waq. pag. 376). Volgens hem zou Abdallah zich op een togt tegen de Benoe Lihjân in zulk een geest, als in den tekst vermeld is, uitgelaten hebben. Ibn Hisjâm meldt dat de zaak plaats had op een togt tegen de Benoe Moçtaliq evenals Weil, doch verschilt in zijn verhaal der omstandigheden eenigzins van dezen. Vgl. Weil, pag. 148; Ibn Hisj., pag. 725. Ik heb aan Weils verhaal de voorkeur gegeven.

28. Merkelijk verschilt het verhaal van Ibn Tarchán omtrent het gedrag der Benoe Koreizha bij het beleg van Medina van hetgeen in onzen tekst te lezen staat, waarin wij Ibn Hisjám gevolgd zijn. Plaatsgebrek dwingt ons belangstellenden naar zijn werk te verwijzen, pag. 372. Bovendien wenschen wij ons slechts tot de mededeeling van enkele zaken te bepalen, waarin hij van Ibn Hisjám en Waqidi verschilt. Prof. Fleischer heeft toch reeds dadelijk de oudheid van zijn geschrift betwijfeld en ook Nöldeke vindt dat de uitgever A. v. Kremer er te hoog mede loopt en acht het „ein weit späteres, dürres, unbedeutendes Machwerk."

29. In zijn verhaal van de bepalingen van den vrede van Hodeibia is Ibn Tarchán (pag. 387) korter dan Ibn Hisjám (pag. 747), wien ook Weil volgt (pag. 179). Eerstgenoemde zegt dat het verdrag slechts voor twee jaren gesloten werd. Wat overloopers van weerszijden betreft, zoo leest men bij hem: „wie tot hem (Mohammed) komt van de bevolking van Mekka als Moslem, dien zal hij tot hen terugzenden, maar komt iemand van zijne aanhangers tot de Mekkanen, zoo behoort die hun toe." (in plaats van من اهل reg. 2 v. o. lees ik الي اهل) Doch bij Ibn Hisjám leest men: indien iemand van de Koreisjiten tot Mohammed komt zonder verlof van zijn heer (بغير اذن وليه) zoo zal hij hem uitleveren. Ook blijkt uit Ibn Tarchán zoowel als uit Ibn Hisjám dat Mohammed zich niet zoo „pünktlich" hield aan dit verdrag als Weil meent, pag. 183, daar hij vrouwen, die uit Mekka tot hem vlugtten, bij zich behield. Trouwens de noot pag. 279 bij Weil is in tegenspraak met zijn' tekst op pag. 183. Vgl. voorts Ibn Hisjám pag. 754; Waqidi, pag. 100; Koran Soera LX: 10.

30. Het origineel van Mohammeds brief aan den stadhouder van Egypte heeft Barthélémy in een in Egypte gevonden document meenen te herkennen. Zie Journ. Asiat. Dec. 1854, waar het gelithographeerd is. Renan in zijne Hist. des langues Sémit, acht dit waarschijnlijk. Schoon ik niet bedreven ben in

de Arabische palaeographie, kan ik toch mijn' twijfel aan de echtheid niet onderdrukken. Ook Rödiger Zeitschr. der morgenl. Geselsch. 1856, III, p. 541, acht die nog onbewezen. Nöldeke, p. 140, zegt dat aan de echtheid niet valt te twijfelen. Maar hiermede is moeijelijk te rijmen hetgeen wij lezen ibid. p. 302, dat het Koefisch schrift zich van den tijd van Mohammed tot in de 4de eeuw zuiver heeft bewaard en van toen af ontaardde, waarbij hij in eene noot voegt, dat de genoemde brief reeds geheel het karakter der latere Koefische monumenten vertoont.

31. Ibn Tarchán spreekt slechts van 9500 man. Zijn verhaal omtrent de inneming van Mekka wijkt in verscheidene, doch niet zeer belangrijke bijzonderheden af van hetgeen men bij Ibn Hisjám vindt. Het aantal van hen, die de profeet van de begenadiging uitsloot, stelt hij slechts op vijf, namelijk: Abdallah ibn Sa'd, Miqjás, Akrama, Ibn Chatal en Sadat (سادة مولاة بني هاشم) Moet men niet سارة lezen en daarbij aan de slavin Sara denken? Wat dit punt betreft wijkt ook Ibn Hisjám af van Weil, pag. 220 vgg. De bij Weil genoemde Habbar ibn Aswad en Wahsji vermeldt Ibn Hisjám niet.

32. Over dezen Orwa ibn Mas'oed vgj. ook Arnold Chrest. Arab., p. 180 en 184; Ibn Hisjám, p. 914. Dat Mohammed hem zou voorspeld hebben dat de Thakifiten hem bij zijn terugkeer zouden dooden, is wel de meest geloofbare van alle voorzeggingen, die Mohammed in den mond gelegd worden.

33. Over andere verdragen van Mohammed met Christenen, met name met die van Nadjrán (?) en met een gezantschap der Benoe Taghlib zie men voornamelijk Muir, II, pag. 299 sqq.; Weil, 64, 264 en 427; Ibn Hisjám, 401 sq., 902; S. III: 54 sq. Het schijnt dat een deel der Benoe Harith Heidenen waren, want later zond Mohammed Chalid om hen tot den Islam te dwingen. Of is de geschiedenis van het verdrag met hen eene fabel, ontstaan naar aanleiding van S. III: 54? Vgl. ook Ibn Hisjám 958; Weil, 250.

34. Deze rede van Mohammed is medegedeeld volgens Ibn Hisjám. Zij stemt, behoudens enkele bijzonderheden van minder belang, overeen met hetgeen men vindt bij Weil. In de hoofdzaken verschilt ook Ibn Tarchán niet. De genoemde rede herinnert ons ook aan een antwoord, dat Mohammed gaf, toen iemand hem vroeg, waarom hij aan Aqra'a ben Habis en 'Ojaina ben Hisn elk 100 kamelen gegeven gegeven had en niets aan Djoail ben Soeraqa. „Ik heb hen trachten te winnen," zeide Mohammed, „opdat zij den Islam zouden belijden, maar Djoail vertrouw ik, wat zijne bekentenis van den Islam betreft." Ibn Hisjám, pag. 883. Weil meldt deze bijzonderheid niet. Aqra'a kwam weldra tot Mohammed als de Aqrá'a gezant der Benoe Tamim; (Ibn Hisjám, 933), die zich aan Mohammed onderwierpen.

35. Volgens Ibn Hisjám, pag. 917, beval Mohammed aan Othman ibn Abi-l-'As, die de Thakifiten in den Islam zou onderrigten, dat hij op het punt van het gebed oogluikend zou handelen en hunne zwakheid in aanmerking nemen (vgl. Waq., pag. 424), gelijk hij steeds toegevendheid en zachtheid jegens nieuwbekeerden aanbeval. Ibn Hisjám, pag. 957.

36. Weil verhaalt dat Mohammed aan Othman, toen deze eene aanmerkelijke bijdrage schonk voor den krijg, al zijne vroegere zonden en alle die hij later begaan zou, vergaf. Ibn Hisjám, dien ik gevolgd heb, vermeldt dit niet. Overigens ligt over Mohammeds togt naar Taboek nog veel duisters. Ibn Tarchán (pag. 426) zegt dat Mohammed te Taboek vernam, dat degenen, op wie hij het had gemunt bij zijne komst, naar Damaskus en onderhoorigheden teruggetrokken waren en schijnt hiermede ook reden te willen geven van den terugtogt van den profeet. Nöldeke, Gesch. des Qorans, pag. 167, vindt het opmerkelijk dat zich aan den togt naar Taboek, even als aan een paar andere, zoo vele fabelen vastknoopen, terwijl andere veldtogten van Mohammed geheel historisch getrouw verhaald worden.

37. In een der handschriften van Ibn Hisjám worden echter

nog vier vrouwen meer opgenoemd, zoodat haar getal ook volgens dezen schrijver 15 zou bedragen hebben. Zie de editie van Wüstenfeld, pag. 216. Er schijnt omtrent dit punt van ouds reeds onzekerheid bestaan te hebben.

38. Volgens Ibn Tarchân viel Mohammeds sterfdag op den' tweeden Rabioe-l-awwal van het 11e jaar der Hedjra (29 Mei 632), volgens Weil, Mohammed, pag. 331, op den 12en Rabioe-l-awwal van hetzelfde jaar (= 8 Junij 632). Het laatste berigt schijnt wegens de meerdere eenstemmigheid daaromtrent de voorkeur te verdienen. Ik zie nu dat ook Sprenger dit aanneemt, vgl. Zeitschr. der Morgenl. Geselsch., 1859, pag. 134 sq. Ibn Tarchân meldt ook nog dat eerst na Mohammeds begrafenis de Ançâr er aan begonnen te denken een' opvolger voor hem te benoemen; hierin wijkt hij geheel af van Ibn Hisjâm en van de andere bronnen, die Weil heeft gebruikt; wij hebben in den tekst het verhaal der laatsten, als zeker wel het ware, gevolgd.

39. Sprenger meent dat in Mohammeds leven de zuiver historische tijd eerst met de vlugt naar Medina begint en dat vóór dien tijd geen enkele datum zich met naauwkeurigheid laat bepalen. De voornaamste resultaten, waartoe hij, na grondig onderzoek, gekomen is, zijn: Maandag op 8 Rabia-l-awwal (20 April 571) is de conventionele datum der geboorte van Mohammed en zijn levensduur van 63 jaren is steeds in maanjaren, niet in zonnejaren berekend. Sommigen stellen zijn' ouderdom op 60, anderen op 65 jaren, maar het oorspronkelijke berigt stelde, naar allen schijn, dien op 63 jaren. Mohammed kreeg zijne roeping tot profeet eerst in zijn 43e jaar en niet in zijn 40e. Als wij zonnejaren te verstaan hebben, zoo is Mohammed in 569 geboren. Over den dag zijner geboorte, voegt Sprenger er bij, loopen de berigten uiteen. „Ich will übrigens meine Ueberzeugung nicht unterdrücken, dass Mohammed selbst das Datum seiner Geburt nicht wusste und dass der 8e Rabia-l-awwal nur als ein im ersten Jahrhundert festgesetztes conventionelles Datum anzusehen ist.” Zoo heeft Mohammed dan hoogstwaarschijnlijk niet meer dan 10 jaren te Mekka en in

het geheel slechts 20 jaren zijne leer verkondigd. Zijn sterfdag laat zich met zekerheid bepalen, deze was namelijk de 8e Junij 632. Zeitschr. der D. Morgenl. Gesellschaft 1859, pag. 134 vgg.

Aan deze aanteekening voeg ik nog een en ander toe dat Sprenger later heeft medegedeeld in de Revue Germanique, Oct. 1860, en dat, toen ik het bovengenoemde schreef, nog niet verschenen was.

Volgens Sprenger zou Mohammed terstond bij zijn eerste optreden de religieuse wasschingen en gebeden gelast hebben, nog vóór dat hij de afgoderij formeel veroordeeld en duidelijk den eenigen God gepredikt had. In 612 zou hij opgetreden zijn en eerst in 616–621 de schoone Koranpassages omtrent Gods eenheid geopenbaard hebben. Sprenger voegt daarbij: „assurément si une conviction enthusiaste de l'unité et de l'omnipotence de Dieu avait été le premier et unique mobile qui fit de Mohammed un prophète, il aurait pu finir par ordonner à ses partisans des ablutions et diverses cérémonies, mais il n'eût pas commencé par là, — il aurait d'abord exprimé ses convictions et prêché le Dieu unique." Hetgeen Sprenger hier zegt is door geen citaat uit Arabische schrijvers of den Koran ondersteund, ofschoon het wel zeer duchtige bewijzen noodig heeft, daar het met het gevoelen van Waqidi, Ibn Hisjám en der beste onderzoekers van Mohammeds leven, Muir, Nöldeke en Weil geheel in strijd is. Hij herhaalt deze beweringen meermalen en het behoort kennelijk tot de strekking van zijne mededeelingen om Mohammed reeds bij zijn eerste optreden als een bedrieger te doen verschijnen. Hij zegt dan ook ronduit: „il n'est pas douteux qu'il fut un imposteur dès les premières années de sa carrière." Zoo ook lezen wij, ibid., pag. 17: „Mohammed ne combattit pas d'abord leurs vues (namelijk de afgoderij der Mekkanen), quoique, à en juger par les notions sublimes de Dieu, qu'il développa ensuite, il dut être convaincu de leur erreur." Doch, indien Mohammed niet reeds in het begin de afgoderij bestreed, hoe is dan zulk eene transactie te verklaren, als die wij in de geschiedenis van zijn val vinden en die door Sprenger in 614 wordt gesteld? Vgl. pag. 56 van dit werk. Zulk eene transactie toch onder-

stelt voorafgaande bestrijding en tegenspraak. Deze geschiedenis en andere sporen van toegeven, die wij in S. CIX, XVII: 75 vgg. en XXII: 51 vinden, toonen ons slechts dat Mohammed somtijds wankelde en zich door zwakheid bloot gaf. In zijne loopbaan van hervormer zal hij zich ook wel van lieverlede meer ontwikkeld hebben, zoodat zijne denkbeelden allengs meer klaarheid en bepaaldheid, zijne handelingen meer vastheid kregen. En strijdt hiermede niet hetgeen Sprenger zegt op pag. 19: „Dès l'hiver de l'année 612, il leur raconta l'histoire du déluge, la destruction de Sodome et de Gomorrhe, la perte de Pharaon et de son armée et la destruction de plusieurs tribus Arabes. Il assurait qu'un prophète avait été envoyé à chacune de ces tribus avant qu'elle fut enlevée de dessus la face de la terre, mais qu'ils le tournaient en ridicule et l'accusaient d'imposture. Il prédit que ce sort serait celui des Coreïchites, s'ils doutaient de lui. La plupart des révélations des quatre premieres années portent sur ce sujet." Wie slechts den Koran opslaat, zal in de meeste dezer passages zien hoe krachtig de genoemde profeten de afgoderij van hun volk bestreden. En vinden wij niet reeds in vele Soera's, die algemeen tot de oudste gerekend worden, de leer van Gods eenheid uitdrukkelijk gepredikt en wat daarmede in strijd was, veroordeeld? vgl. b. v. S. LXXIII, CXII, LI, LII, LIII enz. Sprengers inconsequentie is ook in andere zijner geschriften zigtbaar. Hij noemt Ibn Isháq een' „grossen Lügner" en toch bouwt hij op een van diens berigten zijne meening omtrent een belangrijk punt. (Journal of the Asiat. Soc. of Bengal, 1856, pag. 53 vgg.) Reeds in zijn Life of Mohammad Allahabad 1853, zeide Sprenger: „the Islam is not the work of Mohammed and the doctrine of the impostor; it embodies the faith and sentiments of men, who must be considered as the most distinguished of their nation, and who acted under all circumstances so faithful to the spirit of the Arabs, that they must be regarded as their representatives. The Islam is therefore the offspring of the spirit of the time and the voice of the Arab nation....... There is however no doubt that the impostor has defiled it by his immorality and perverseness of mind and that most of the

objectionable doctrines are his." Reeds Nöldeke en Muir hebben de groote overdrijving en onwaarheid dezer woorden klaar aangetoond; ook de feiten, in onzen tekst opgenomen, spreken daartegen. Wij hebben er mede op gewezen hoe Mohammed zich dikwijls aan bedrog schuldig maakte; hoe hij, om zich uit eene verlegenheid te redden, wel eens eene openbaring voorwendde en hoeveel er in het algemeen op zijn zedelijk karakter valt aan te merken is duidelijk gebleken. Wij hebben ook gezegd dat een en ander van hetgeen men hem teregt verwijt, misschien op rekening kan gesteld worden van zelfbedrog. Men zal ligt inzien, hoe moeijelijk het is de grenzen tusschen dit laatste en voorbedachte misleiding naauwkeurig af te bakenen, vooral bij iemand, die zich als door God geinspireerd beschouwde en bij wien het zedelijk bewustzijn slechts weinig en eenzijdig ontwikkeld was, zoodat hij veel als geoorloofd beschouwde, mits het maar kon dienen tot bereiking van zijn doel. Wij kunnen Mohammed volstrekt niet op ééne lijn stellen met een Elia, een Jesaja, Jeremia en andere profeten van den echten stempel, die als Godsmannen in den waren zin van het woord in Israël optraden. Men mag hem echter wel een profeet noemen, wanneer men, zooals teregt geschiedt, dien naam wil geven aan hen, wier ziel vervuld was van verheven ideen omtrent God en 's menschen betrekking tot Hem en die zich in godsdienstige geestdrift gedrongen gevoelden *deze ideen als van God afkomstige waarheid den volke te prediken*. Wil men hem dien naam niet geven, zoo is het in allen gevalle verkeerd, ja ongerijmd, hem een' valsch profeet, een pseudopropheta te noemen, want zoo ziet men het vele ware en goede voorbij dat in Mohammeds leer gevonden wordt en de zuivere bedoelingen, waarmede hij optrad en die zelfs Sprenger hem niet geheel ontzegt; zoo stelt men Mohammed gelijk met Joseph Smith, den bedrieger van het verre Westen, wiens geheele leven sedert zijne optreding, eene aaneenschakeling van opzettelijk bedrog vertoont (vgl. Remy, Voyage au pays des Mormons, Paris 1860). Hoewel Sprenger hem beschouwt als een imposteur, erkent hij toch dat hij eene „grande élévation d'esprit" bezat, waarop ook zijne „droits à l'inspiration"

ten deele berusten. Overigens erkent Sprenger hem als een man van genie en volharding en voorzigtigheid als zijne voornaamste eigenschappen. „Hij was een kahin en dat wel de grootste kahin van Arabië." Men gaf dien naam aan lieden, van wie men geloofde dat zij geinspireerd waren en onder den invloed van djin of demonen stonden. Vgl. Aanteek. N°. 9. Het ontbrak Mohammed, zegt Sprenger, geheel aan gezond verstand, maar hij wist dit op te wegen door list en bezat buitendien eene groote kennis van de hoogste behoeften van den menschelijken geest. Hij was zachtmoedig tot zwakheid toe, maar wraakzuchtig als zijne eigenliefde beleedigd was. Ook had hij geen moed en was bij Bedr zeer lafhartig, maar door de gewoonte verkreeg hij veel vermogen tot zelfbeheersching in gevaar en zelfs nam hij, bij Ohod, deel aan het gevecht. Zijn verstand was zeer ongelijkmatig ontwikkeld en zijn karakter, even als dat van allen, die ziek van ligchaam en geest zijn, vol tegenstrijdigheden." Uit al het medegedeelde blijkt dat Sprengers meening omtrent Mohammed vooral ook op de chronologie van zijn leven berust. Hoe is dit echter te rijmen met hetgeen hij zegt in de Zeitschr. der Morgenl. Ges., 1859, pag. 134: „dat in het leven van Mohammed de zuiver historische tijd eerst begint met de vlugt naar Medina en dat vóór dien tijd geen enkele datum zich met naauwkeurigheid laat bepalen?" Verdere oordeelvellingen omtrent Sprenger's resultaten acht ik zeer voorbarig, omdat zij ons in zeer fragmentarischen toestand zijn gegeven en hij, met enkele uitzonderingen, nergens bewijzen bijbrengt. Ik mag echter niet verzwijgen, dat Muir en Nöldeke die, behalve Ibn Hisjâm en Waqidi, ook nog Ibn Sa'd en andere oude bronnen hebben geraadpleegd, veel gunstiger gedachten omtrent Mohammed hebben, schoon zij zijne gebreken in geenen deele ontkennen.

40. Het gevoelen van E. Meier (Hilgenfeld Zeitschr. f. hist. Theol. Jahrg. I), dat Mohammed te Medina het zwaard zou opgevat hebben niet zoozeer om zijn geloof te verbreiden, als wel om zich te verdedigen, dat hij tot het laatste oogenblik toe den strijd zou vermeden en verboden hebben, komt mij zeer

overdreven voor. Zeker voerde hij dikwijls den oorlog alleen om zich te verdedigen, maar reeds zeer spoedig na zijne komst te Medina begonnen zijne vele strooptogten naar naburige stammen; tot de togten naar Moeta, Mekka, Taboek en andere werd hij toch niet gedrongen, bloot om zich te verdedigen tegen den aanval van vijanden. Zijne houding schijnt bij voorkeur eene defensive geweest te zijn, maar hij verwisselde die met eene offensive zoodra hij zich magtig genoeg rekende. Dat hij voorts de wereld niet door het zwaard wilde bekeeren, zooals Meier zegt, geldt slechts van het begin zijner loopbaan. Later zond hij zijne bevelhebbers, b. v. Chalid, uit, met uitdrukkelijken last, om hen, die den Islam niet aannamen, te beoorlogen. Ik acht het onnoodig, meer bewijzen aan te voeren. In de levensbeschrijving van den profeet, zooals wij die gegeven hebben, kan men die genoeg vinden.

41. Koran (dat men beter Qorán zou schrijven, indien de schrijfwijze Koran in onze taal niet reeds het burgerregt had) is afgeleid van qaraa (قرأ) dat niet alleen lezen en wel doorgaans overluid lezen, maar ook voorlezen, voordragen en uit het hoofd opzeggen beteekent. Den zin van voorlezen heeft het o. a. S. XCVIII: 2. De Moslemen plegen den Koran op eene eenigzins zingende wijze voor te dragen, die volgens Ibn Qoteiba reeds in de eerste eeuw der Hedjra ontstond en misschien, zooals Lane (Selections from the Koran pag. 91) wil, reeds ten tijde van Mohammed en zijne eerste aanhangers in gebruik was. Nöldeke, Gesch. des Qorans, pag. 292 meent dat deze gewoonte aan de Christelijke kerk ontleend is; ik zou met anderen veeleer denken aan de Synagoge. De naam Koran herinnert duidelijk aan miqrá (מִקְרָא), zooals de Joden het O. T. noemden. Sprenger (Revue Germanique, Oct. 1860) zegt: „Coran est dérivé de qara lire à haute voix; ce terme signifiait prier ou répéter un passage d'un livre sacré, ce qu'on faisait toujours, comme encore aujourd'hui, en chantant, nous pouvons donc traduire Coran par Psautier. — Une des intentions primitives de Mohammed était de donner à ses

partisans un psautier où ils pouvaient chanter leurs prières." Voor dit laatste gevoelen, waarin Sprenger alleen staat, wachten wij nog nader bewijs. Hetgeen in het begin dezer aanteekening gezegd is omtrent de beteekenis van q a r a'a is ook van toepassing op S. XCVI: 1, zoodat op pag. 47 de vertaling: p r e d i k! of: d r a a g v o o r! beter zou zijn dan die van l e e s! Men zal voorts wel begrijpen dat met het gezegde op pag. 134, reg. 6, niet bedoeld is dat het boek van Mohammeds openbaringen Koran genoemd is, omdat het met het woord i q r a begint. Andere namen van den Koran zijn o. a.: t a n z í l nederzending d. i. hetgeen God nederzendt of openbaart, k i t á b' a z í z heerlijk of luisterrijk boek, h i k m a t wijsheid, h o k m wet, wetboek, ç o e h o e f bladen, beschrevene rollen enz. S. XXVI: 192; XLI: 41; XIII: 37; XCVIII: 2 enz. Op twee plaatsen S. XV: 87 en S. XXXIX: 24 vindt men het woord matháni (مثاني). Geiger, pag. 58, denkt daarbij aan de verzameling van Joodsche overleveringen, die onder den naam m i s j n a h bekend is en voegt er bij: „Mohammed sein Buch an die Stelle der ganzen jüdischen Lehre setzend nannte dieses sowohl q o r â n (m i q r á) als auch m a t h á n i." Ook Sprenger (l. c.) meent dat matháni aan Misjnah beântwoordt. En in weerwil van Weils bedenkingen (Moh. pag. 353) komt dit gevoelen mij altijd het waarschijnlijkst voor. Den naam f o r q á n vind ik het best verklaard bij Lane, Selections from the Koran, die meent dat dit woord hetzelfde beteekent als p i r k a of p e r e k van denzelfden wortel afgeleid, zooals de Joden eene afdeeling of een gedeelte der H. S. of der Misjnah noemden. Volgens Nöldeke, Gesch. des Qorans, pag. 25 beteekent forqán als Abstractum de openbaring, zoowel die van Mohammed als andere profeten, schoon het oorspronkelijk den zin heeft van: bevrijding, redding.

42. Het denkbeeld van een origineel van den Koran, dat in den Hemel zou berusten, is mede van de Joden ontleend. Wij herinneren ook aan het apocryphe Testament van Levi, waarin spraak is van hemelsche tafelen, waarvan Mozes de wet afschreef. Geiger en Nöldeke gaan dit punt met stilzwijgen voorbij. Weil echter gewaagt er van Bibl. Legenden, pag. 18.

Ook in den Talmud leest men dat de Wet reeds 974 saecula of menschenleeftijden (dóróth) vóór de schepping der wereld bij God bewaard werd (Eisenmenger Entdecktes Judenthum, II, pag. 243.)

43. Het woord Soera beteekent eene volgreeks van verzen. Het beantwoordt aan het Hebreeuwsche sórah dat eene rij of reeks van voorwerpen en van daar ook een regel schrifts beteekent. Het is dus mede van Joodschen oorsprong. Men kan hier ook het woord Seder vergelijken, dat mede oorspronkelijk rij of reeks beteekent en waarmede de latere Joden de 53 afdeelingen van den Pentateuch en de zes groote afdeelingen der Misjna aanduidden.

44. Als Mohammed zijn' Koran een duidelijk en gemakkelijk, in zuiver Arabisch geschreven boek noemt, zoo wil hij daarmede te kennen geven niet alleen dat zulk een werk niet van een bezetene of waarzegger afkomstig kan zijn, van wie men zou verwachten dat zij in duistere of verwarde taal zouden spreken en dat het ook niet lijdt aan de onklaarheid en onzuiverheid van taal die men bij de dichters dikwijls aantrof. Het hier en daar voorkomende مبين ziet wel niet alleen op de duidelijkheid en klaarheid van uitdrukking, maar ook op de zuiverheid en gepastheid der taal in het algemeen. Renan meent in zijne Hist. des langues sémit. dat het de welsprekendheid in proza aanduidt. In dit opzigt past het ook wel voor den Koran, die, gelijk Nöldeke teregt opmerkt, veel meer een rhetorisch dan poëtisch karakter heeft. Denkelijk heeft Mohammed daarbij ook het oog op de Heilige schrift, die voor vele Joden en Christenen duister was, tot velerlei verklaringen aanleiding gaf en eene bron van twist onder hen werd, naar hij meende (vgl. Soera II: 107 en III: 17), vooral ook omdat zij niet in het Arabisch maar in eene vreemde taal geschreven was, die velen niet of gebrekkig verstonden. Immers er waren toen nog geene Arabische vertalingen der H. S. of althans slechts enkele stukken vertaald. Men las het O. T. in

het Hebreeuwsch. Deze en gene kende het in het Syrisch of misschien in het Ethiopisch of Himjaritisch. Zoo noemt dan Mohammed ook vooral in tegenstelling met de H. S. den Koran een duidelijk en gemakkelijk verstaanbaar boek.

45. Het is nog niet opgehelderd wanneer de schrijfkunst in Midden-Arabië is ingevoerd. Volgens de Sacy, met wien Caussin de Perceval en Renan overeenstemmen, werd zij in Nedjd en Hedjáz niet vroeger dan eene eeuw vóór de Hedjra en te Mekka het Arabisch schrift omstreeks 560 A. D. ingevoerd. Doch Muir (Life of Mohammed, I, pag. 8) meent dat eene soort van letterschrift reeds veel vroeger te Mekka bekend moet zijn geweest. Koeçai (omstreeks 450) zou reeds iets geschreven hebben. Dat in Mohammeds tijd ook betrekkelijk vele Arabieren, met name te Mekka, konden lezen en schrijven, heeft Muir voornamelijk uit Waqidi aangetoond. Maar dit blijkt ook uit hetgeen wij bij andere Arabische schrijvers lezen, als zij ons verhalen hoe Abdalmottaleb, Omar, Ali enz., deze kunst verstonden. Het is dus in allen gevalle wel eenigzins te sterk uitgedrukt, als Renan (Hist. des lang. sémit) zegt: „que l'écriture en Arabie resta avant et même assez longtemps après l'islamisme l'apanage exclusif des Juifs et des Chrétiens."

46. Bij hetgeen hier gezegd is moet men in aanmerking nemen dat de Koran in de eerste eeuw der Hedjra toch nog slechts weinig gekend en verspreid was. Onder de Moslemen is de meening zeer algemeen dat hij in zeven verschillende dialecten is geopenbaard. Dit steunt op eene verkeerde verklaring der traditie dat de Koran geopenbaard zou zijn علي سبعة أحرف waarbij men dan أحرف door dialecten verklaart. Anderen geven echter eene andere beteekenis aan deze uitdrukking. Over de velerlei wijze van verklaring dezer woorden schreef Aboe Sjáma omstreeks 1250 A. D. een bijzonder werk. Waarschijnlijk ontstond dit verhaal uit de zucht der Moslemen om te ontkennen of te bemantelen dat Mohammed zoo dikwijls zijne openbaringen wijzigde en om te verklaren hoe het kwam

dat er verschil bestond in de afschriften die vóór Othmans redactie in omloop waren. Vgl. Weil, Mohammed Anm. 551, Einl. pag. 48; Nöldeke Gesch. des Qor., pag. 37 vgg., Muir I, pag. 14. Elders (pag. 270) acht Nöldeke het niet onmogelijk dat wij in eenige varianten van Othmans tekst, die uit synonymen bestaan, nog sporen bezitten van de genoemde zeven ahroef.

47. Dat de tegenwoordig bestaande orde of wanorde der Soera's van den Koran van Zeid en zijne vrienden afkomstig is, hieromtrent stemmen allen overeen, ja ook Sprenger deelt dit gevoelen. Men moet echter wel in het oog houden dat de verzameling der Koranfragmenten in den tijd van Aboebakr, die wel vooral onder den invloed van Omar plaats had, slechts ten behoeve van deze beiden en hunne naaste omgeving geschiedde en geene politieke beteekenis had. De Muzelmannen bleven den Koran naar eigen goeddunken lezen; van daar het groot verschil van lezing en de verdeeldheid omtrent dit punt, waardoor Othman bewogen werd voor eene redactie van het boek te zorgen, die bepaaldelijk ten doel had de twisten te doen ophouden. Hierom liet hij ook alle hem toegezondene exemplaren verbranden, die hij wel alleen of hoofdzakelijk bijeengebragt had om ze te vernietigen. Daar deze nieuwe redactie op den grondslag der vroegere rustte, kreeg ook deze laatste een zeker aanzien onder de Moslemen, schoon zij eigenlijk slechts eene zaak van bijzondere personen geweest was. Het is hoogstwaarschijnlijk dat Zeid nu en dan wel eens stukken op eene verkeerde plaats invoegde; Mohammed zelf heeft dit mogelijk ook wel eens gedaan. Het is althans zeker dat de laatste somtijds openbaringen, die op verschillende tijden verschenen waren, bij elkander voegde. Hierom behoeft men nog het vermoeden van Sprenger niet te deelen dat Mohammed opzettelijk zijne openbaringen door elkander mengde om ze onverstaanbaar te maken. Hoewel nu Zeid, hetgeen ook Sprenger toestemt, met alle goede trouw te werk ging bij zijne verzameling en Weils vermoedens omtrent interpolatie door Aboebakr en Othman goed weerlegd zijn door Nöldeke, geeft

echter ook deze toe dat bij Othmans geheele afhankelijkheid van zijne verwanten en zijne toegevendheid jegens hen interpolatien niet geheel onmogelijk zijn. „Aber da uns jede positive Spur davon fehlt, dürfen wir doch einen solchen Verdacht nicht ohne Weiteres aussprechen." (Gesch. des Qorans, pag. 217). Het komt mij echter nog steeds voor dat wij in S. xvii: 1 en in een en ander van hetgeen ons bekend is omtrent exemplaren, die van Othmans redactie afweken (met name die van Obei b. Kab en Ibn Masoed), nog enkele, hoezeer dan ook flaauwe sporen van interpolatie kunnen vinden. Bovendien weten wij althans nog van één exemplaar, dat aan de algemeene verbranding ontsnapte, namelijk dat van Oqba ben Amir „der den ganzen Qoran nach einer anderen Anordnung als der Othmanischen niederschrieb, ungewiss ob vor oder nach Othmans Redaction." (Nöldeke l. c., pag. 276.) Het ware zeer wenschelijk dat over dit verschil eens meer licht verspreid werd. Overigens hebben de Muzelmannen steeds de grootste zorg gedragen om Othmans tekst zoo zuiver mogelijk te bewaren. Hierdoor is dan ook de tekst van den Koran, met uitzondering van zeer enkele exemplaren, niet zoo bedorven als anders veelal het geval pleegt te zijn bij werken, waarvan zoovele afschriften worden gemaakt. Meer bijzonderheden omtrent de vaststelling van den tekst en hetgeen daarmede in verband staat, vindt men in het meermalen geciteerde voortreffelijk geschrift van Nöldeke. Gesch. des Qorans, pag. 266 vgg.

48. De secten der Sjiïten kennen de redactie van den Koran aan Ali toe. Doch, gelijk gezegd is, gebruiken zij den Othmanischen tekst met eenige afwijkingen op sommige plaatsen. De ongegrondheid hunner beschuldiging dat Othman den Koran vervalscht zou hebben, is reeds lang voldingend bewezen. Hetgeen verhaald wordt van exemplaren van den Koran, die door Ali of Othman geschreven en hier of daar ontdekt zouden zijn, is geheel fabelachtig. Zulke berigten hebben ten deele aan onkunde, ten deele ook aan bedrog, hun ontstaan te danken. De echte, onvervalschte Koran is, naar het gevoelen der Sjiïten, in bezit gebleven van Ali en zijne opvolgers, de

12 imâms, die hem echter, om welke reden blijkt niet, verborgen houden. Eerst de laatste imâm, de Mahdi, zal dien weder aan het licht brengen. Omtrent hetgeen op pag. 146 gezegd is over onechte Soera's, die waarschijnlijk slechts gebeden van een vroom Moslem zouden zijn, valt nog op te merken, dat zij althans reeds uit de eerste eeuw der Hedjra afkomstig moeten zijn. Nöldeke, Ibid., pag. 231. Eene secte der Charidjiten ontkende ook de echtheid van een gedeelte van den Othmanischen Korantekst, namelijk van Soera XII, dewijl deze Soera eene liefdehistorie bevat. Over de ongegrondheid van dezen dogmatischen twijfel cf. Ibid., pag. 277.

49. Verordeningen en andere uitspraken, die niet in den Koran zijn opgeteekend, vindt men o. a. bij Weil, pag. 225, 251 vgg., 287, 292 vgg., 352, 383, Waqidi pag. 341. Ibn Hisjâm pag. 955, 961, 968 sqq. Hier vinden wij ook een bevel van steeniging in geval van echtbreuk, doch zeer kort medegedeeld (pag. 970), uitvoeriger op pag. 1014. In welke Soera het op pag. 156 genoemde vers omtrent echtbreuk behoort is zeer onzeker. In zijne eerst in 1860 verschenene Gesch. des Qorans pag. 186, meent Nöldeke dat het door een der vrienden van Mohammed in S. XXXIII ingelascht kan zijn. Men zou nog veel meer moeten citeren, indien men al de voorschriften, die Mohammed naar aanleiding van het een of ander aan verschillende personen gaf, en die alleen in de overlevering geboekt zijn, wilde vermelden.

50. Over de tegenspraak, die in den Koran heerscht, vgl. voornamelijk Weil, Mohammed, 355 vgg. Een zeer opmerkelijk voorbeeld in dit opzigt is wel S. XXXIII: 49 en 52. Deze tegenspraak ontstond voornamelijk doordien Mohammed meermalen vroegere voorschriften door latere ophief. De Moslemen hebben over dit punt veel en velerlei geschreven. Eenvoudig en waar vat Nöldeke de zaak op (Gesch. des Qorans, pag. 42) als hij zegt: „in Wahrheit aber haben wir zwei verschiedene Arten von aufgehobenen Stellen zu unterscheiden, indem theils die Bedeutung eines Verses durch eine ausdrückliche Offenbarung ausser Kraft gesetzt wurde, was besonders von den Gesetzen gilt, welche

immer den Zeitumständen anzupassen sind, theils durch ein einfaches Verbot Mohammeds das Lesen und Abschreiben dieser oder jener Stelle seinen Genossen aus irgend einem Grunde untersagt ward." In den tekst en de aanteekeningen is overigens op deze wijziging van uitspraken en voorschriften, waar het te pas kwam, meermalen gewezen.

51. De leer omtrent God is allengs op zeer spitsvindige wijze ontwikkeld, met het doel om hetgeen als Gods openbaring werd beschouwd, ook door de rede te bewijzen. Zoo heeft men verschillende bewijzen uitgedacht voor zijn bestaan en zijne attributen. Volgens Sanoesi (Ontwikkeling van het begrip der Mohammedaansche geloofsbelijdenis, ed. Wolff) bestaat Gods wezen daarin dat hij alles kan ontberen wat buiten Hem is en alles wat buiten Hem is, Hem noodig heeft. Daaruit leidt hij af dat men als noodzakelijke attributen van God moet beschouwen: het zijn, het bestaan van den beginne, de eeuwige duur, het onderscheiden zijn van alles wat in den tijd bestaat, het bestaan door zichzelven en de eenheid, voorts zeven zoogenaamde attributen der idee, namelijk: de magt, het willen, het weten, het leven, het hooren en zien, het spreken (dat zonder woord of geluid is) en nog zeven ideële attributen en deze, zegt Sanoesi, zijn: „dat Hij (God) magtig, willend, wetend, levend, hoorend, ziend en sprekend is. Het onderscheid tusschen attributen der idee en ideële attributen is waarschijnlijk zoo te verklaren, dat men met de bijvoeging dezer laatste het oog had op de bedenking door de secte der Motazaliten gemaakt, dat attributen niet aan God toegekend konden worden, als een toevoegsel aan zijn wezen, daar zulk eene toevoeging met Gods absolute eenheid in tweestrijd zou zijn, dat veeleer alles wat van God gepraediceerd werd, reeds in zijn wezen begrepen was. Vgl. pag. 309.

Aan het gezegde in de Inleiding op dit gedeelte van het werk voegen wij nog toe dat men in de compendia der Mohammedanen gewoon is de imân (het theoretische gedeelte der godsdienst) te verdeelen in de leer omtrent God, de engelen, de gewijde geschriften, het laatste oordeel en het raadsbesluit van God.

Vgl. S. IV: 135. Bij de behandeling der d í n of het practische gedeelte beschouwt men achtereenvolgens: de voorschriften omtrent reinigingen, gebeden, zakát, vasten en bedevaart. Deze orde van behandeling vindt men niet alleen in Arabische en Perzische, maar ook in Maleische en Javaansche compendia. In uitvoeriger werken over dogmatiek, zooals de Mawáqif ed. Sörensen, is de behandeling dikwijls eenigzins anders.

52. Velen kennen aan de profeten den voorrang toe boven de engelen, vooral op grond dat God aan de laatsten beval zich voor Adam neer te werpen, dat Hij aan Adam alle namen, d. i. die van alle wezens, leerde en de engelen die niet wisten, enz. Vgl. S. II: 29. Adhad ad din heeft aan de beschouwing van dit punt een afzonderlijk hoofdstuk zijner dogmatiek gewijd. Zie Mevakif, pag. 238 vgg.; Sanoesi, pag. 19. De tegenstanders van dit gevoelen beroepen zich ook op Koranplaatsen, zooals S. VII: 19: „God spreekt," zoo zeggen zij, in S. VII: 19: „God heeft u dezen boom slechts verboden, opdat gij niet twee engelen zoudt worden en onsterfelijk zijn." (Dit zijn woorden, die de Satan tot de eerste menschen in het paradijs rigt), voorts op S. IV: 170; VII: 205; LIII: 5; XXVI: 193; VI: 50; LI: 4 enz. Hunne overige argumenten gaan wij met stilzwijgen voorbij; de meeste zijn ontleend aan de verhevene eigenschappen, die zij aan geestelijke wezens boven stoffelijke meenen te moeten toekennen. Burton meent dat de engelen, die den mensch steeds begeleiden om zijne daden op te teekenen, personificatien zijn van het goed en kwaad beginsel in den mensch. Men vindt een geloof van dien aard ook bij Hermas (II, 6) en in het Parsisme.

53. In zijne noot ad S. XVIII: 48 zegt Kasimirski wel te veel als hij beweert: „Satan appartient au culte, sinon primitif, du moins fort ancien, des peuples Sémitiques et se rattache au mythe de la chute de l'ange et de l'homme; les génies appartiendraient plutôt aux mythes Perses et Indiens (cf. d i v, d e v a).... On voit par les passages S. II: 96; XIX: 96; XXVII: 39; LXXII: 11 que les mots g é n i e et S a t a n sont identiques." Maar met het woord S a t a n is 't begrip van boozen geest verbonden, doch niet altijd met 't woord d j i n, cf. S. LXXII, 11.

Ook vindt men wel het eerste woord, maar niet het laatste figuurlijk van verleiders in het algemeen gebezigd en men kan dus niet zoo onbepaald zeggen dat djin en Satan identisch zijn. Overigens behoeft men den oorsprong van het volksgeloof aan dæmonen juist niet in Perzië of Indië te zoeken; analoge voorstellingen vindt men bij de meeste volken in alle wereldstreken; in 't O. T. worden, reeds in den Pentateuch, de sjédim en de se'irim genoemd. Met betrekking tot S. LXXII merken wij nog op dat ook in den Talmud de dæmonen worden voorgesteld als de prediking der leeraars aan te hooren (vgl. Geiger). Sprenger, (Revue German. Oct. 1860) meent dat het verhaal in deze Soera omtrent djin, die door Mohammeds prediking bekeerd werden, eene uitvlugt was waarvan Mohammed zich bediende, toen hij, na zijne slechte ontvangst te Taïf naar Mekka terugkeerde (?) Prof. Veth, (Gids 1845) merkt teregt op, dat S. LXXII niet noodzakelijk als een wonderverhaal beschouwd behoeft te worden, daar de woorden اوحي الي in vs. 1 ook van gewone openbaring of ingeving door Gabriël verstaan kunnen worden. Vgl. S. XLVI. Een enkele djin is in den Koran met name genoemd, namelijk Ifrit. S. XXVII: 39. Later is deze naam aan eene bepaalde klasse van booze geesten of in het algemeen daaraan gegeven. Zij komen zelfs in de Maleische literatuur voor. Tot de djin rekent men ook de Ghoelen, die in den Koran niet genoemd, maar bij ons toch uit de 1001 Nacht zeer bekend zijn. S. XLVI: 17 spreekt Mohammed ook over volkeren van menschen en djin, die God om hun ongeloof met den ondergang heeft gestraft. Over de djin, vgl. v. Hammer, Geisterlehre der Mus. Lane, Modern Egypt. I, pag. 283. Ook het geloof aan bezetenen door djin (madjnoen) was heerschend. Zulk een daemon heette tábi'. Als zulk een bezetene werd ook Mohammed door zijne vijanden beschouwd.

54. Het woord Geest heeft in den Koran meer dan éène beteekenis. Met de uitdrukking de Heilige Geest is S. XVI: 104 stellig een persoon bedoeld. En zoo ook S. XXVI: 193, waar spraak is van den getrouwen Geest. Daar en op vele andere plaatsen, waar de Geest of de Heilige Geest

vermeld is, denken de Mohammedaansche uitleggers aan Gabriël. In de wijze waarop S. II: 81 en 254 en S. V: 109 van den H. G. gesproken wordt, zien wij een onbestemde voorstelling van den H. G. van het Oude en Nieuwe Testament. Vgl. Ps. LI: 12. Het is mogelijk dat de plaatsen omtrent den Paracleet in het N. T. Mohammed het eerst op het denkbeeld bragten dat Gabriël of de H. G. met openbaringen tot hem gezonden werd, zooals Gerock meent. Nog waarschijnlijker evenwel komt het mij voor dat Mohammed dit denkbeeld van de Joden ontleende, die meenden dat de H. Geest aan Mozes de wet gebragt en zich ook aan de profeten medegedeeld zou hebben. (Jost, Geschichte des Judenthums) Sprenger zegt, dat Hermas, een christelijk schrijver, een dergelijk begrip van den H. G. had, zoodat Mohammed het aan dezelfde christelijke secte kan ontleend hebben (?). (Revue German. October 1860). Ook in den Talmud wordt de Geest met Gabriël vereenzelvigd. (Geiger pag. 82.) Door den Geest verstaat de Koran somtijds een persoon, in rang boven de engelen verheven, S. XCVII: 4; LXXVIII: 38; LXX: 4; XXVI: 193; XIX: 17, waar de uitleggers weer Gabriël vinden. In S. IV: 169 heet Jezus het Woord van God en Geest uit Hem. Op de plaatsen S. XLII: 52; XVI: 2; XXI: 91; LVIII: 22; XL: 15 en LXVI: 12 is aan geen persoon te denken. Daar wordt op eene nauwere gemeenschap tusschen God en mensch gewezen. Hetzelfde geldt van de plaatsen S. II: 249; IX: 26 en 40; XLVIII: 4, 18 en 26, waar spraak is van de Sakina welk woord reeds terstond aan de Sjekinah der latere Joden herinnert. In S. XXXVIII: 72, XV: 29 en XXXII: 8 is de Geest het levensbeginsel, dat van God uitgaat en komt de voorstelling van den Koran overeen met die van Ps. CIV: 30, Job XXXIII: 4. In S. XII: 87 heeft Gerock verkeerdelijk den Geest gevonden, want de juiste lezing is ٱلرَّوْح, zoo als ook Flügels nieuwste Koraneditie heeft. In S. XVII: 87 verklaren sommigen, o. a Kasimirski en Renan, den Geest stellig verkeerd van de menschelijke ziel, die in den Koran nooit door dit woord wordt aangeduid. Waar gewaagd wordt van 's menschen ziel,

hart of gemoed, vinden wij steeds صدور, نفس of قلب

Het antwoord dat Mohammed daar geeft op de vraag, wat men te verstaan had door den Geest, is zeer onbepaald; waarschijnlijk heeft men daarbij aan Gabriël te denken, waarop ook de zamenhang van vs. 87 met de volgende schijnt te wijzen. Wat betreft de overeenkomst der voorstelling van den Koran omtrent den Geest met die van het O. T., vgl. ook nog 1 Kon. XXII: 21 sq. Ik voeg hier nog bij dat de Koran Gabriël nergens een engel noemt. In S. II: 92 worden hij en Michaël zelfs van de engelen onderscheiden. Sprenger (l. l.) zegt dat Mohammed eerst het persoonlijk bestaan van den Geest erkende, maar later in 619, toen zijne vijanden zijne denkbeelden op dit punt hadden aangevallen, „il nia l'existence personnelle et individuelle de l'esprit et déclara que ce n'était qu'une manifestation transitoire de Dieu." Mij wil het altijd voorkomen, alsof Mohammed in zijne begrippen omtrent den Geest uit onkunde gedurig gewankeld heeft. Vgl. ook S. LXVI: 4. Het schijnt wel dat Mohammed Gabriël als boven de engelen verheven voorstelt.

55. De naam van Iblis (van Diabolos) en het verhaal van Adams vereering door de engelen zijn echter hoogst waarschijnlijk van Christelijken oorsprong. Vgl. evenwel Geiger, Nachträge, pag. 203.

56. Verscheidene personen zijn eerst door de overlevering tot den rang van profeten of godsgezanten verheven, schoon zij in den Koran niet als zoodanig, maar slechts als vrome vereerders van den waren God voorkomen. Gewoonlijk maakt men ook nog onderscheid tusschen profeten (nabi) en gezanten (rasoel) van God, schoon het verschil tusschen hen in den Koran niet is uitgesproken noch bepaald aangeduid. Gezanten van God zijn diegenen die tot eenig volk gezonden werden met bijzonderen last om het tot bekeering te vermanen, zooals Hoed, Sjoaib, Mozes, Isa, Mohammed zelf, enz., terwijl de monotheïstische prediking der profeten binnen den kring hunner familie beperkt bleef, zooals bij Abraham, Isaäk, Jakob, enz. Anderen

beschouwen alleen diegenen als gezanten, die eene schriftelijke openbaring ontvingen. Wij laten hier volledigheidshalve de namen volgen van allen, die in den Koran tot de profeten geteld worden: 1. Adam, 2. Idris (Henoch), 3. Noach, 4. Hoed, (Hud), 5. Çalih, 6. Abraham, 7. Loth, 8 Ismaël, 9. Isaäk, 10. Jakob, 11. Job, 12. Dzoe-l-kefl, 13. Joseph, 14. Sjoaib, 15. Mozes, 16. Aäron, 17. David, 18. Salomo, 19. Elia, 20. Jonas, 21. Zacharia, de man van Elizabeth, 22. Jahja (Johannes de Dooper), 23. Isa (Jezus). Hieraan voegt men veelal nog Loqmân, alChidhr, Dzoe-l-qarnein en Esra toe. Den eerstgenoemde heeft Mohammed ook zeker wel als profeet beschouwd, schoon hij hem dien naam niet geeft en de uitleggers omtrent dit punt van meening verschillen. AlChidhr is niet met name genoemd, schoon men meent dat hij in S. xviii: 62 bedoeld is. Volgens hen heeft hij uit de levensbron gedronken en is daardoor onsterfelijk geworden. Sommigen vereenzelvigen hem met Elia. Volgens anderen zou hij door eene soort van zielsverhuizing achtereenvolgens opgetreden zijn in de personen van Pinehas, den zoon van Eli, in Elia en St. Joris. Zijn' naam, die de groene, de bloeijende beteekent, zou hij van zijne eeuwige jeugd ontleend hebben. De voorstelling der Mohammedanen omtrent dezen geheimzinnigen persoon komt in vele opzigten overeen met die der latere Joden omtrent Elia, (cf. Geiger, pag. 191 en Nachträge. Dzoe-l-qarnein heet in den Koran geen profeet en vertoont zich in zijne werkzaamheid ook niet als zoodanig. Vele Mohammedaansche schrijvers rekenen hem daartoe ook niet. Het is nog niet uitgemaakt of Mohammed onder hem Alexander den Groote of wel een oud Arabisch vorst zou verstaan hebben. De meeste Arabische uitleggers denken aan Alexander den Groote en beschouwen dezen dan als verbreider van het Monotheïsme in de landen, die hij verovérde. Wie met Eljasin bedoeld is in S. xxxvii: 130 blijft onzeker. Ozeir of Esra is in den Koran niet vermeld, behalve in S. ix: 30; hij is ook waarschijnlijk bedoeld S. ii: 261. Reeds Maracci heeft opgemerkt, dat het verhaal aldaar eene verbastering is van hetgeen wij lezen Neh. ii: 12 sqq. Dat vele schrijvers van nog meer profeten spreken, is reeds in den tekst

opgemerkt. C. de Perceval, Essai etc., I, pag. 30, gewaagt ook nog van een Sjoaïb, die tot den Arabischen stam Hadhoera gezonden werd. Vgl. ook Reland, De Rel. Moh., p. 34. Volgens de orthodoxe theologen zijn alle geschriften, die de profeten bragten, Gods woord, en als zoodanig ongeschapen en van eeuwigheid bestaande. Slechts de Wet, Psalter, het Evangelie en de Koran zijn nog overig, maar de drie eersten beschouwt men als door Joden en Christenen vervalscht.

57. De Koran vermeldt ook hoe Abraham bereid was zijn' zoon te offeren, maar God hem hierin verhinderde. Het komt mij voor dat Kasimirski de daarop betrekkelijke plaats S. XXXVII: 99 sqq. goed vertaald heeft en teregt in hem die geofferd zou worden, Isaäk ziet. Met Geigers verklaring kan ik niet instemmen, omdat het onnatuurlijk is عليه in vs. 113 op een' ander dan Abraham te doen slaan, die onmiddellijk voorafgaat en dewijl بشّر in den Koran ook wel meer met twee objecten geconstrueerd wordt, b. v. S. XLII: 22. En als Mohammed ذريتهما van de nakomelingen van Abraham en Isaäk bezigt, zoo is dit slechts eene minder naauwkeurige wijze van uitdrukking, misschien daaraan toe te schrijven, dat hij Abraham als den hoofdpersoon wil doen uitkomen. Vgl. ook Sprenger, Life of Mohammed, p. 55.

58. Ook de (oorspronkelijk Joodsche) sage van Salomo's heerschappij over booze geesten is ontstaan uit eene verkeerde verklaring van een schriftwoord door de Talmudisten, namelijk van Pred. II: 8, waar men sjiddah wesjiddóth van daemonen verklaarde.

59. In deze Aanteekening had ik vroeger een en ander omtrent de Çabiërs vermeld, dat ik later in Aanteekening 15 heb opgenomen, na die te hebben omgewerkt. Daarheen wordt dus de lezer verwezen.

60. Ten onregte meenen Dettinger, Tübinger Zeitschr. für Theol. 1831, III, p. 55 en Ullmann, in zijne vertaling van den Koran, dat S. XIX: 33 Christus het woord der waarheid genoemd is, want er staat قَوْل en niet كَلِمَة Mohammed bedoelt slechts, dat hetgeen hij daar omtrent Isa gezegd heeft de waarheid is.

61. Ook het verhaal der kruisiging van Isa, zooals dat in den Koran voorkomt, is waarschijnlijk uit apocryphe geschriften ontleend. Muir, II, p. 307; Gerock, Christologie des Korans, p. 58. Sommige Mohammedanen hebben later meer kennis getoond van de ware toedragt der zaak dan de Koran. Vgl. Dieterici, Der Streit der Menschen und Thiere, p. 238. Hoe latere schrijvers de wonderen van Christus overdreven, blijkt vooral uit Weil, Bibl. Legenden der Musulm. Een paar aldaar niet medegedeelde verhalen van dien aard kan men nog vinden in Arnold, Chrest. Arab., pag. 38 en 45 vg. Omtrent Jezus en en andere profeten zijn ook in N. Indië vele legenden bekend, voornamelijk uit de Kitáb Anbia, waarvan verschillende redacties in het Javaansch en Maleisch bestaan. Zijne wonderkracht toonde Jezus voornamelijk in genezingen, gelijk Mozes in tooverij, David in zang en snarenspel enz.

62. In zijn werk Mohammed der Prophet, p. 191, meent Weil dat de Koran geen hemelvaart van Isa leert, voornamelijk met beroep op S. XIX: 32; S. III: 138 en S. XXI: 35. Doch in zijne later verschenen Gesch. der Chalifen, I, p. 109, gelooft hij dat de Koran wel van eene hemelvaart van Isa spreekt. Hetzelfde meenen Kasimirski in zijne vertaling van den Koran, Muir, Life of Mohammed en anderen. In S. XIX: 32 staat niets meer dan dat Isa zelf geloofde dat hij eens zou sterven. Ook sluit zijne hemelvaart niet uit dat hij eens op den oordeelsdag zal sterven, evenals de engelen. S. III: 48 beteekent inni motawaffika eigenlijk slechts: ik zal u tot mij nemen. En in S. IV: 156 lezen wij: „zij doodden hem niet werkelijk, neen, maar God

heeft hem tot zich opgeheven." Hier spreekt de Koran, naar het mij toeschijnt, toch bepaaldelijk van eene opneming in den Hemel, namelijk als men dit vers beschouwt in verband met andere plaatsen omtrent den dood van Christus. De uitdrukking tawaffaitani is van Isa ook gebezigd in S. v: 117, waar zij eene tegenstelling vormt met ma domtoe fihim. Het is opmerkelijk dat het woord mâta van Isa slechts op éène plaats duidelijk gebruikt is, terwijl het op éène andere plaats, S. iv: 157 mogelijk op hem, misschien evenwel ook op zijne belijders betrekking heeft, terwijl dit zelfde woord van andere profeten, ook van Mohammed zelven, meermalen voorkomt. Welligt heeft Weil gelijk, als hij zegt: „nicht unwahrscheinlich ist aber, dass sich Mohammed, den Christen gegenüber, um sie desto leichter für sich zu gewinnen, über dessen Tod nicht deutlich aussprach." Gerock (Christol., pag. 63) meent dat Mohammed zich zou voorgesteld hebben, dat Isa wel gestorven was, maar dat God hem aan den langen tusschenstaat of zielenslaap, waaraan volgens den Koran alle dooden, behalve de martelaars, onderworpen zijn, ontheven en dadelijk tegelijk met zijne moeder in het paradijs verplaatst zou hebben. Dit gelooft hij op grond van S. xxii: 52, waar volgens hem ذات قرار ومعين het paradijs zouden beteekenen, maar dit is door geene enkele plaats te bewijzen. Nergens gewaagt de Koran ook van eene hemelvaart van Maria. Ook is daar niet رفع gebruikt, maar آوى En wat het woord ajat (wonderteeken) betreft, dit wordt opgehelderd door S. xxi: 91. Ik zou dus bij S. xxiii: 52 met andere uitleggers liever denken aan de plaats waar Maria beviel en waar ook op wonderbare wijze eene bron ontsprong en het pasgeboren kind tot haar sprak. Gerocks verklaring van S. xxxiii: 52 schijnt mij dus onhoudbaar toe. Ik merk hierbij nog op, dat ik ook het gevoelen van Gerock niet deel, dat volgens den Koran Isa een zoon zou zijn van Maria en Gabriël. Het is reeds door anderen wederlegd, waarom ik er ook in den tekst niet van gesproken heb. S. iii: 52 wordt voornamelijk tot wederlegging aangehaald. Het komt mij voor dat ook S. xxi: 91 en lxvi: 12 er tegen pleiten.

63. Er is nog ééne duistere plaats over Isa, die ik in den tekst niet geciteerd heb, namelijk S. IV: 157: „onder de schriftbezitters is niemand, of hij zal vóór zijn' dood in hem gelooven en ten dage der opstanding zal hij tegen hen getuigen." De dubbelzinnigheid ligt in het Pron. zijn. De verschillende verklaringen dezer plaats kan men bij de Arabische uitleggers Sale, Kasimirski, enz. vinden. Daar de Koran het woord sterven van Isa slechts eenmaal (S. XIX: 32) bezigt, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor dat موته = zijn dood, op de schriftbezitters slaat. Hiermede is het vers echter nog niet opgehelderd.

64. Tot verklaring van S. LXI: 6 waar Isa de komst van Ahmed, dat ongeveer hetzelfde beteekent als Mohammed (de geprezene, de lofwaardige) voorspelt, zegt men veelal dat Ahmed eene vertaling zou zijn van περικλυτος, dat wederom eene verschillende lezing zou zijn voor παρακλητος. Joh. XIV: 16, 26; XV: 26. Maar het bestaan van zulk eene lezing is nog niet bewezen. Ook zal Mohammed den Griekschen tekst zeker niet gelezen hebben. Misschien is de oorsprong dezer voorspelling te zoeken in eene oud Arabische Bijbelvertaling, die een Syrisch woord, waarmede παρακλητος vertaald is, wedergaf door ܡܢܚܡܢܐ Vgl. Ibn Hisjâm, ed. Wüstenfeld, pag. 149 en Nöldeke, en Sprenger, Zeitschr. der Morgenl. Ges., 1859, IV, pag. 692 en S. VII: 156 met Deut. XVIII: 15. Sprenger (Revue Germanique, l.l.) zegt dat volgens eene traditie bij Halibi, de eigenlijke naam van Mohammed was Zobath, maar dat hij kort na zijne vlugt dien van Mohammed aannam. De Joden te Medina gaven waarschijnlijk dien naam, die in het Hebreeuwsch en Arameesch de gewenschte, de begeerde (desideratus = chamad, cf. Haggai II: 7) beteekent, aan den Messias dien zij verwachtten. Zij wilden Mohammed slechts Aboe-l-qasim noemen, naar zijn zoon Qasim, maar hij dwong hen, zegt Sprenger, hem met den naam Mohammed te betitelen. Zoo begrijpen wij, zegt Sprenger, de plaats S. XLVIII: 28 en 29, die hij dus vertaalt: „Dieu a envoyé son messager avec l'enseignement et la religion de la verité, afin de la faire

triompher de toutes les autres religions, et assurément le témoignage de Dieu pour établir le fait qu'il est (le promis) Mohammed et le messager divin n'a pas besoin de confirmation. Ses compagnons sont braves avec leurs ennemis et doux entre eux..... et ils sont exactement tels qu'ils sont décrits dans l'ancien et le nouveau Testament." Bij deze vertaling heeft Sprenger zeker eene geheel andere lezing gevolgd. Later zou Mohammed den naam Ahmad aangenomen hebben, dat zooveel als paracleet beteekent, nadat hij meer in aanraking was gekomen met Christenen, waarbij Sprenger zich beroept op S. LXI: 6. De Moslemen beweren dat geen Arabier vóór Mohammed Ahmad heette en dat slechts twee of drie Christenen, die met de profetien betrekkelijk dien naam bekend waren, hun zonen Mohammed noemden. Renan merkt tegen deze redeneringen van Sprenger op, dat de naam Mohammed reeds in een Grieksch opschrift, uit Arabië afkomstig en vijf eeuwen ouder dan de hedjra, gevonden wordt, namelijk in den vorm *Μοαμέδης*, met beroep op Boeckh, Corpus inscr. Græc., N°. 4500 en Letronne, Analyse critique des inscriptions du comte de Vidua, Paris 1828, pag 19–20.

65. De Apostelen heeten Alhawarijoena, dat men door de witten, reinen, candidi pleegt te verklaren, en dat voorts ook vrienden, helpers zou beteekenen. Anderen leiden 't af uit het Ethiopisch en volgens hen beteekent het bode, gezant. Behalve op de geciteerde plaats zou ook nog S. XXXVI: 13 sqq. spraak van hen zijn, doch het blijkt volstrekt niet dat Mohammed daar van hen of in 't algemeen van Christenen spreekt. In S. XVIII: 8 sqq. meenen de uitleggers dat de legende van de zeven slapers van Ephese bedoeld is. Ik geloof dat dit wel mogelijk is, maar dat Mohammed daar ook even goed het oog kan hebben op eene andere, ons onbekende geschiedenis.

66. Onder de handschriften der Bibliotheca Sprengeriana te Berlijn is er een (N°. 722) in den catalogus getiteld: Notions of the Moslems on Christ by Soyuti, dat ik heb doorgeloopen.

Het bevat slechts 16 pag. Het handelt hoofdzakelijk over hetgeen Jezus na zijne wederkomst op aarde doen zal. De Mahdi (wie hier onder den Mahdi verstaan wordt is niet nader gezegd) zal hem voorafgaan en de wereld met geregtigheid vervullen. Isa zal den Daddjál of Antichrist dooden en volgens de wet (sjarí'at) van Mohammed regeren. De schrijver spreekt steeds met hooge achting van Isa en bestrijdt de meening van sommigen, die beweren dat hem geen ware openbaring ten deel zou gevallen zijn. De Mahdi of een ander lid zijner gemeente zal hem (Isa) voorgaan in 't gebed. Hierbij wijst de schrijver op het voorbeeld van Mohammed, die zich ook wel eens door anderen in het gebed liet voorgaan en gezegd zou hebben: „geen profeet zal sterven alvorens hij onder voorgang van iemand zijner aanhangers gebeden zal hebben." Verder komt in dit MS. nog het een en ander voor omtrent Gabriël, Michaël, Israfil en Azraïl en eene opeenstapeling van ongerijmdheden omtrent de tafel, waarop der menschen daden zijn opgeteekend. De schrijver noemt ook enkele zijner bronnen, voornamelijk Ibn Mas'oed, Ibn Omar enz. Wij hebben den hoofdinhoud hier medegedeeld voornamelijk als een nieuw staaltje van de diepe onkunde van geleerde Moslemen omtrent het Christendom. Hetgeen wij in dit MS. lezen is eigenlijk eene uitbreiding der traditie van Aboe Horeira omtrent Isa's wederkomst. Misjkátoe-l-masábih, II, pag. 580.

67. E. Meier, (Zeitschrift für wissensch. Theologie von Hilgenfeld, Erster Jahrg., Heft 4) zegt dat Mohammed zijne leer niet beschouwde als eene hoogere, meer volkomene dan die welke door Mozes, Christus en andere profeten gepredikt was, zoodat de openbaringen door deze gebragt, trappen van voorbereiding tot de zijne zouden zijn. Als Mohammed zich het zegel der profeten noemt, zegt Meier teregt, dan beteekent dit niets meer dan: de laatste, hij die de opvolging sluit, zoo als de Rabbijnen Maleachi daarom zoo noemden. Vgl. Ibn Hisjám, pag. 897. Maar Meier schijnt eenigzins voorbij te zien dat Mohammed als hervormer optrad en zijne leer dus als de beste achtte in vergelijking der godsdienst zijner tijdgenooten.

Hij wilde de dienst van den eenen God in hare oorspronkelijke zuiverheid herstellen en daarom stelde hij natuurlijk de openbaring, waarmede hij optrad, boven alle andere vormen van godsvereering, die hij in zijn' tijd leerde kennen en die alle verbasterd waren. Dat hij hierbij het naast het oog had op Arabië, spreekt van zelf, want hij beschouwde zich bij uitnemendheid als profeet der Arabieren. Vgl. ook S. v: 22 en 52. Het komt mij voor dat Mohammed in den aanvang zijner prediking wel geneigd was om de Joodsche en Christelijke godsdienst nevens de zijne te laten voortbestaan, van daar uitdrukkingen als S. II: 59; III: 48; v: 73 enz., maar dat hij later om de reeds in onzen tekst vermelde redenen, dit denkbeeld opgaf. Dat hij althans kort na den vrede van Hodeibija zijne godsdienst boven alle andere verhief, blijkt uit S. XLVIII: 28 en LXI: 9, welke plaatsen Meier niet geciteerd heeft. Uit het gezegde volgt voorts dat wij dan ook met de uitleggers gerust mogen beweren dat zulke plaatsen als S. II: 59; v: 73 enz., door S. III: 79 opgeheven zijn, want als Mohammed de zaligheid ontzegt aan hen die den Islam niet belijden, zoo ziet dit klaarblijkelijk mede op de Joden en Christenen van zijn tijd in het algemeen. Deze toch rekende hij Polytheïsten te zijn. Dat alle andere godsdiensten eene voorbereiding tot den Islam zouden zijn, is een denkbeeld van latere Mohammedanen. Vgl. o. a. Sprenger, Catal., pag. 52.

68. Als Mohammed van de Wet (Taurát = Thorah) spreekt, schijnt hij daarmede vaak het geheele O. T. te bedoelen, althans voor zooveel de Joden in Arabië dit bezaten, b. v. S. v: 68 en elders. Jost, Gesch. des Judenthums, meent dat de Israëlieten aldaar, die hij als zeer onkundig voorstelt, wel niet veel meer dan den Pentateuch bezeten zullen hebben. Mohammed noemt echter ook dikwijls de Psalmen en enkele Koranverzen herinneren daaraan. — Onder Indjil (verbastering van Evangelie) verstaat Mohammed christelijke oorkonden, waarin de leer en geschiedenis van Jezus vervat was en waartoe ook wel gedeelten van het N. T. behoord zullen hebben. Waarschijnlijk waren ook apocryphe stukken daaronder begrepen.

Nader laat zich dit woord niet ophelderen. Het blijkt genoeg dat Mohammed eene zeer onklare voorstelling van onze H. S. had en daarom is het ook zeer moeijelijk het begrip van Indjil meer te preciseren, cf. Muir, II, pag. 292. De H. S. der Christenen achtte Mohammed evenzeer van goddelijken oorsprong als den Koran, slechts kende hij aan den laatsten het hoogste gezag toe. Vgl. S. v: 52 en 72.

69. In S. II: 139 meent Mohammed waarschijnlijk dat in de H. S. ook de tempel van Mekka als qiblat is aangewezen en beroept hij zich daaromtrent op het getuigenis der Schriftbezitters. S. IX: 112 wil hij, dat aan de strijders in den heiligen krijg het paradijs is toegezegd, zoowel in de Wet en het Evangelie als in den Koran. Deze verklaring omtrent S. II: 139 en S. IX: 112 vindt men ook bij de uitleggers vgl. Zamachsjari, ad h. l. S. XXVI: 196, duidt hij misschien aan dat Gods openbaringen door hem reeds in de H. S. zijn voorspeld. In S. VII: 156 spreekt hij van den ongeletterden profeet, die in de Wet en het Evangelie vermeld was. Vgl. Deut. XVIII: 15. Er zijn vele plaatsen die aan de H. S. bijzonder aan het O. T. herinneren. Wij willen hier slechts de voornaamste, waar de overeenkomst het meest in het oog valt, opnoemen: S. XLII: 19, vgl. Gal. VI: 7, 8. S. XXIX: 60, vgl. Matth. VI: 26, Luk. XII: 24. S. XVIII: 28, vgl. Jak. IV: 13. S. XXII: 46, vgl. Ps. XC: 4. S. XXI: 105, vgl. Ps. XXXVII: 29. S. XIV: 29, vgl. Ps. I: 3. S. VII: 38, vgl. Matth. XIX: 24. S. II: 273, vgl. Matth. VI: 3 en 4 enz. Gerock zegt van deze plaatsen: „dass sie auf eine bestimmtere Bekanntschaft Mohammeds mit den Religionsbüchern der Juden und Christen schliessen oder wenigstens vermuthen lassen, dass er entweder auf seinen Reisen oder in seinem Vaterlande selbst zuweilen der Vorlesung biblischer Stellen beigewohnt habe.” Een groot aantal plaatsen der H. S., die de Mohammedanen op hun profeet betrekkelijk maken, vindt men in den Prodromus van Maracci's Koraneditie.

70. De Mohammedaansche geleerden onderscheiden de zonden

hoofdzakelijk in zware (kabírat) en in ligte of geringe (çaghírat) Er bestaat verschil van meening of God de eerste vergeeft, ook zonder dat er berouw of bekeering op gevolgd is of niet. De meeste Motazaliten beweren dat alle goede werken verloren gaan door éóne daad van ongehoorzaamheid aan de bevelen van den Koran, b. v. als iemand zijn geheele leven lang Gods geboden heeft vervuld, maar vervolgens ééne teug wijn drinkt. Hij wordt dan beschouwd als iemand die God nooit gediend had (Mevakif ed. Sörensen pag. 262 vgg.) Voorts worden omtrent hetgeen de mensch te doen of te vermijden heeft, nog eenige onderscheidingen in de wetboeken gemaakt, waarvan wij de allervoornaamste hier vermelden. Onder fardh (فَرْض, ook farzh, in den Indischen Archipel doorgaans pĕrloe uitgesproken) verstaat men alle verpligtingen, die God zal beloonen als men ze vervult, en waarvan het nalaten door Hem gestraft wordt en in vele gevallen ook voor de wereldlijke magt strafbaar is. Sonna heeten alle handelingen, die verdienstelijk geacht worden, doch welker verzuim niet strafbaar is, b. v. de besnijdenis. Zij worden beschouwd als verpligtingen, die gegrond zijn op daden of gezegden van den profeet, doch niet op voorschriften of bepaalde aanduidingen van den Koran. Daden die strafbaar zijn voor God en den wereldlijken regter heeten harám. Hetgeen niet strafbaar is zóo men het doet, maar waarvan het nalaten verdienstelijk is, heet makroeh. Zoo is het drinken van wijn harám. Het eten van verbodene spijzen is slechts makroeh. Echter wordt harám ook in het algemeen gebruikt voor alles wat verboden is, hetzij er aldan niet in de wetboeken eene straf op gesteld is, b. v. het dragen van zijden kleederen door mannen, hetgeen de wet niet straft. Voorts onderscheidt men nog solidaire en individuële verpligtingen. De eerste zijn die, welke geacht worden vervuld te zijn als slechts een lid der gemeente ze nakomt, b. v. de opneming van een vondeling, de krijg tegen de ongeloovigen. Zij heeten fardhoe ala-l-kifájat, en de individuële verpligtingen fardhoe'ain. Daar ik in dit gedeelte van het werk in de eerste plaats de leer van den Koran beschouw en slechts de meest gewigtige bepalingen van het regt, zooals zich

dit later heeft ontwikkeld, daarbij opneem, zoo heb ik, alleen om een zeker beginsel van verdeeling te hebben, pligten jegens God, jegens anderen en omtrent zichzelven onderscheiden, waarbij men het gezegde op pag. 221 wel in aanmerking moet nemen. De Koran geeft geen geschikten grondslag van verdeeling aan de hand en in de wetboeken is groote wanorde in de behandeling der onderwerpen. Zoo kwam ik er toe om den genoemden grondslag van verdeeling uit de philosophische moraal te ontleenen, om toch in de behandeling en indeeling der stof zekere orde in acht te nemen. Wat betreft de anthropologie van den Koran, deze is het uitvoerigst behandeld bij Dettinger, Tübinger Zeitschr. f. Theologie, Jahrg. 1831 en vgg.

Hetgeen de orthodoxe dogmatiek omtrent Gods raadsbesluit (qadr) leert, komt in eenige compendia, o. a. ook bij Reland, De relig. Mohamm., hierop neder, dat alle goed en kwaad, hetzij natuurlijk of zedelijk, zooals voorspoed en tegenspoed, ziekte en gezondheid, rijkdom en armoede, gehoorzaamheid en ongehoorzaamheid, geloof zoowel als ongeloof en zoo ook leven en dood door God besloten en beschikt wordt. Maar het goede, met name ook gehoorzaamheid en geloof wil, verordent en beschikt God, met zijn welbehagen, zijne leiding en begunstiging, het kwade daarentegen, met name ongehoorzaamheid en ongeloof, wil, verordent en beschikt hij, wel is waar, maar hij onttrekt het zijn welbehagen en zijne leiding, en het wekt zijn toorn en verontwaardiging op. In dezen populairen vorm wordt dit leerpunt ook in de mij bekende Maleische compendia voorgesteld.

71. Dat wasschingen bij heilige handelingen reeds vóór Mohammed bij de Arabieren in gebruik waren, gelijk Weil gist, Moh. pag. 121, wordt mij nu bevestigd door Waqidi pag. 396. Doch de reinigingen, die Mohammed beval, verschilden daarvan in meerdere of mindere mate, want hij zond lieden uit, die den nieuwbekeerden niet alleen de gebeden enz., maar ook de wasschingen moesten leeren. Ibn Hisjám, pag. 961; Weil, pag. 251.

72. Sprenger is van meening dat Mohammeds bevel om driemaal daags te bidden eene navolging van de gewoonte der

Çabiërs was (vgl. Aant. 15), en dat hij ook de daarbij gebruikelijke houdingen van het ligchaam van hen ontleende. Hieromtrent wachten wij nog nader bewijs. Tot zoolang houd ik mij aan het algemeen gevoelen dat Mohammed ook hierin de Joden volgde. Vgl. Ps. LV: 17 en Dan. VI: 10; Eisenmenger, Entdecktes Judenthum, I pag. 584 en Mill, De Mohammedismo, pag. 424 vgg. Waarom later het aantal gebeden op vijf gesteld is, heeft Sprenger nog niet verklaard.

73. Waarom Mohammed juist den Vrijdag koos voor godsdienstige bijeenkomsten weet men niet zeker. Volgens sommigen was die dag reeds bij de Heidensche Arabieren vóór den Islam aan zamenkomsten gewijd. Anderen zeggen dat Mohammed op een' Vrijdag het eerst te Medina kwam. Velen vinden de reden daarin dat op Vrijdag deze wereld zou zijn geschapen, de opstanding zal plaats hebben enz. Mill (De Mohammedismo ante Moh.) denkt dat deze instelling eene navolging is van de Heidensche Arabieren, die Venus onder den naam Allát vereerd zouden hebben. Dit laatste schijnt mij nog het meest waarschijnlijk. In welken zin de Vrijdag als een aan God gewijde dag beschouwd kan worden, blijkt uit den tekst. Men wachte zich dus wel dien met den Zondag der Christenen of den Sabbath der Joden gelijk te stellen. De religieuse viering bestaat alleen in de bijzondere dienst in de moskee. Deze alleen is bij de wet verordend. Al het overige geschiedt vrijwillig.

74. Volgens de bepaling van het Mohammedaansch regt moet hij die de vijf dagelijksche gebeden nalaat, op grond dat hij zich daartoe niet verpligt rekent, als een afvallige beschouwd en ter dood gebragt worden, zoo hij zich niet bekeert. Wie ze slechts nalaat omdat hij ze te zwaar acht, schoon hij erkent dat hij daartoe verpligt is, ondergaat volgens sommigen dezelfde straf; volgens anderen slechts geeseling. Met dat al worden deze gebeden thans in alle Mohammedaansche landen vaak veronachtzaamd en slechts de meer godsdienstigen verrigten ze stipt. Ook omtrent het nalaten der vasten in Ramadhán, niet betaling der zakát en het verzuim der bedevaart als men bij magte is die te doen, vindt men strafbepalingen bij de

Mohammedaansche regtsgeleerden. De beide eerste misdrijven worden door den vorst van het land naar zijn goedvinden (arbitrair) gestraft, welke soort van straf in geeseling, geldboete, gevangenschap, verbanning enz. bestaat. Zulk eene arbitraire straf heet ta'zîr. In het laatste geval wordt, zoo hij, die in staat was de bedevaart te doen, gestorven is, voor dat hij ze volbragt, ten laste zijner nalatenschap aan een ander opgedragen die in zijne plaats te verrigten. Meer bijzonderheden omtrent een en ander zie men bij Maverdi Constit. polit. ed. Enger en Keyzer, het Mohammedaansch strafregt, pag. 4 vgg. Omtrent den oorsprong der vasten in Ramadhân is hier nog bij te voegen dat deze geheel onzeker is. Welligt ontleende Mohammed die aan de Çabiers, die jaarlijks een vasten van 30 dagen achtereen hielden. Hare religieuse beteekenis is deze dat zij een toestand is van onthouding en boetedoening, waarin men zich voor God moet verootmoedigen en aan het gebed en godsdienstige gedachten overgeven en waarin gehoorzaamheid aan zijne geboden nog meer dan op andere tijden te pas komt (cf. Kitab Toehpah, ed. S. Keyzer, pag. 49). Het woord zakát heb ik door verpligte gaven weergegeven, daar de gewone vertaling armentax ligt tot verkeerde voorstellingen aanleiding geeft.

75. De vroegste openbaring betrekkelijk wijn vindt men wel in S. xvi: 69, waar Mohammed dien nog beschouwt als een teeken, waarin de verstandige Gods liefde voor den mensch kan erkennen. Reeds minder gunstig laat hij zich uit in de later verschenene S. ii; 216, in den tekst geciteerd. Vervolgens werd in S. iv: 46 het bidden in beschonken staat verboden, totdat eindelijk de genoemde plaats S. v: 92 verscheen, waarin het gebruik van wijn stellig is afgekeurd. Een twist bij een drinkgelag van Sa'd ben Abi Waqqás zou de aanleiding tot dit verbod zijn, zoo men de uitleggers hierin mag gelooven. Strikt genomen verbiedt de Koran den wijn niet, schoon de afkeuring in S. v: 92 en 93 uitgesproken, wel gelijk staat met een uitdrukkelijk verbod. Het nuttigen van verbodene spijzen wordt slechts als onbehoorlijk of afkeurenswaardig (makroeh) beschouwd. Straffen zijn daarvoor noch in den Koran, noch bij de wet bepaald.

76. De Koranische voorschriften omtrent beschuldiging van overspel zijn, volgens de Koranuitleggers, gegeven naar aanleiding van het gebeurde met Aïsja (zie pag. 122) en met de vrouw van Oweimar (Weil, Mohammed pag. 158 en 273). In S. IV: 20 meent men, dat ook sodomiterij verboden is. De Mohammedanen noemen dit misdrijf liwát naar Loth. Het blijkt echter niet met zekerheid of het op de aangehaalde plaats werkelijk bedoeld is. De straffen, door de wet daarop gesteld, kan men onderanderen vinden bij S. Keyzer. Het Mohammedaansch strafregt pag. 8.

77. De ingang, dien de prediking van Mohammed vond, is zeker voor een goed deel toe te schrijven aan de tafereelen van de geneugten der zaligen en de folteringen der verdoemden. Men kan zich voorstellen welk een' indruk zulke nieuwe denkbeelden moesten maken op lieden, die tot nog toe weinig of niets daarvan hadden gehoord, of zeer duistere en verwarde begrippen hadden. Vooral bedenke men hierbij dat deze leer steeds zoo nadrukkelijk werd verkondigd in verband met het geloof aan de oppermagt van Allah, dien ook de Heidenen kenden en eerbiedigden. Vgl. ook Nöldeke Geschichte des Qorans pag. 57.

78. Reeds door anderen, ook door Weil, Mohammed pag. 389 is opgemerkt dat het ook in de Eschatologie van den Koran niet aan contradicties ontbreekt. Behalve de door hem geciteerde plaatsen S. LVI: 1 vgg. en VII: 47 vg. wijzen wij hier nog slechts op S. LVI: 13 en 14 vergel. met vs. 38 en 39, en op S. XIX: 90; XX: 108 vergel. met S. VI: 51; LXXXII: 19, op S. XL: 49 enz. Misschien kan men S. XXXII: 4 vergel. met S. LXX: 4 hier bijvoegen, schoon Kasimirski in zijne vertaling van den Koran hier geene tegenspraak wil vinden. In de beschrijving van den jongsten dag blijft Mohammed zich zelf ook niet overal gelijk, maar ik geloof dat men verkeerd zou doen met alle trekken dezer hoogpoëtische tafereelen te gaan uitpluizen.

79. De orthodoxen, althans de meesten, vatten alles wat wij van de boeken en weegschaal lezen, ook eigenlijk op,

gelijk mede hetgeen in den tekst gemeld is omtrent het getuigenis der ledematen, de brug over de hel en den vijver. Voor het bestaan der brug beroepen zij zich op S. XIX: 69 vgg. en S. XXXVII: 23, waar men cirât (صراط) echter ongetwijfeld door weg moet vertalen, hetgeen men in alle goede vertalingen leest en mede het gevoelen is der Motazaliten, Bij dit alles verwijzen zij ook naar overleveringen, volgens welke de profeet het werkelijk bestaan daarvan zou te kennen gegeven hebben. De Motazaliten verklaren alle deze plaatsen allegorisch. Voor de ondervraging in het graf door de engelen Nakir en Moenkir beroept men zich op S. XL: 11 en 49. De heerschende meening is dat gedurende dit verhoor het leven in het lijk terugkeert en het na den afloop weer verlaat. Mawáqif, pag. 269 en vgg. Weil, Anm. 438. Ook dit gevoelen is van Joodschen oorsprong. Sale Prelim. Discourse, pag. 105. De orthodoxen gelooven ook dat Mohammed bij het wereldgerigt voor zijne aanhangers voorspraak zal doen bij God, hetgeen door de Motazaliten mede ontkend wordt. Mawáqif, pag. 265. De meening dat de Kauthar eene rivier van het paradijs zou zijn, is ontstaan uit misverstand van dit woord, dat in S. CVIII voorkomt, waar het overvloed beteekent. Nöldeke, Gesch. d. Qorans, pag. 73.

80. Vele Mohammedanen verklaren alles, wat over opstanding van het vleesch in den Koran staat, allegorisch. Hunne argumenten vindt men opgenoemd Mawáqif, pag. 248 vgg. Wij noemen er hier slechts een, dat voldoende is om hun twijfel te karakteriseren. „Hoe, zeggen zij, zal het toegaan, indien de eene mensch den ander heeft opgegeten, hoe zullen dan ieders deelen weêr bijeengebragt worden? Wat behoort dan tot de deelen van den een en die van den ander?” Adhadoe-d-d'in beantwoordt hen hoofdzakelijk daarmede, dat slechts de voornaamste wezenlijke bestanddeelen zullen herleven. Anderen houden zich aan een gezegde van den profeet, die beweerd zou hebben dat het geheele ligchaam verteerd zou worden, behalve slechts één been al adjb (os coccygis) genoemd, dat het eerst

geschapen is en het grondbestanddeel van ieder ligchaam uitmaakt. De Joden leerden iets dergelijks. Vgl. Sale, Prel. Disc., pag. 108. Mawáqif, pag. 244 vgg.

81. Over den toestand van den Islam in Britsch Indië is tot nog toe, voor zóover mij bekend is, wel het voornaamste werk dat van Herklots, Manners and Customs of the Musulmans of India, London 1832. De schrijver heeft reeds de werken van Garcin de Tassy en Mir Hasan Ali gekend. Belangrijke bijzonderheden vindt men ook o. a. in Stein Parvé, de Bijbel, de Koran en de Veda's, en Buyers Recollections of Northern India. De voornaamste werken over het Mohammedaansch regt, die men daar bezigt, geeft Morley op in de Bijdragen van het Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I., IIe deel, 2e stuk, vertaald door S. Keyzer.

82. Over de Mohammedanen in China is inzonderheid belangrijk Edkins, the religious conditions of the Chinese, London 1859. Volgens Edkins is hun aantal vrij aanzienlijk, inzonderheid in het Noorden, het Westen, te Kanton en in de andere voornaamste zeehavens. Zij dragen de Chinesche kleeding en de moskeen die Edkins op zijne reizen zag. waren ook in Chineschen stijl gebouwd. Hunne godsdienst heet hwee hwee. God noemen zij Tsjoe (Heer) of Tsjin Tsjoe (de ware Heer). Eenigen zijn beambten van het Gouvernement, waardoor zij tevens tot vereering der goden van den staat, offers aan Confucius enz. verpligt zijn. Elken Vrijdag leest de Mollah den Koran in het Arabisch. Te Ningpo komt men, naar Milne meldt, op Donderdag in de moskee bijeen. Weinigen gaan naar Mekka. In hunne gesprekken met Edkins beweerden zij dat de Christelijke godsdienst aan de hunne gelijk was. Zij gevoelen zich een met de Christenen, wat betreft het Monotheisme, afkeer van beeldendienst en de leer van bekeering en toekomstige vergelding. In de Berichte der Rheinischen Missionsgesellschaft, 1858, N°. 18 deelt Krone een en ander omtrent hen mede, voornamelijk omtrent hun toestand te Kanton. Zij hebben daar vijf moskeen en het graf van een heilige, dat hunne geloofsgenooten van wijd en zijd bezoeken en ook bij de

Heidenen in hooge achting staat. Het ontbreekt hun niet aan exemplaren van den Koran, en geschriften over hunne godsdienst, in het Chineesch zoowel als in het Arabisch. Zie ook Dieterici, in de Zeitschr. der Morgenl. Gesellschaft, 1859, III, die een door Krone gezonden opschrift van de oudste moskee te Kanton mededeelt, dat reeds van 1350 afkomstig is.

83. Eenige passages uit dit werk zijn medegedeeld in Roorda van Eysinga's Handb. der Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië, I, pag. 346 vgg. en een gedeelte daarvan is overgenomen door Dr. De Hollander in zijne Maleische Chrestomathie. De tekst in beide deze werken is zeer bedorven. Ik teeken hier echter slechts een paar betere lezingen aan, die ik in mijn HS. vind. In plaats van marid (bij R. v. Eys. pag. 351, reg. 9 v.o.) leze men مرّآء. Ibid. pag. 352 op het midden, volgt in mijn HS. na het woord kafir: برسلاهن دڠن عموم مک ياأيت

تياد مڠاف سفرت دكناپ لعنة الله علي الكافرين

اتو لعنة الله علي الكاذبين سفرت بڠ ترسبت ددالم

قران تتاف بڠ اولي جاڠن اڠكو لعنة اكن سؤرڠ

Dat men op de eerstgemelde plaats مرّآء moet lezen, wordt mij nog bevestigd door een ander Maleisch MS. de Mochtaçaroe-t-tauhid (in de bibliotheek der Royal Asiatic Soc.), waar men op eene tamelijk gelijk luidende plaats hetzelfde woord leest. In de Hidájat vindt men iets (zeer weinig) over de oeçoeloe-d-din, of eerste gronden der dogmatiek, over het religieuse regt (behalve over zakát en bedevaart) en over çoefisme, waaraan een en ander is toegevoegd omtrent hetgeen men jegens vrienden, leermeesters, ouders, enz. te betrachten heeft. De aldaar genoemde zonden met zeven ligchaamsdeelen vindt men ook in de Mochtaçaroe vermeld, gelijk ik die nog in verscheidene andere Maleische geschriften heb aangetroffen. Men heeft ook Javaansche handschriften over çoefisme. Een daarvan is in Pegoeschrift door hadji Ahmed Arrifá'i geschreven. De titel luidt:

نَظْمُ رِعَايَةِ الْهِمَّةِ Het is gedateerd 7 Rabioe-l-awwal 1266 (21 Jan. 1850) en eene vertaling of omwerking van een Arabisch geschrift, أَبْيَنُ الْحَوَائِجِ getiteld. Het is in 1855 bij zekeren Abdallah, te Samarang gevonden. Het behandelt op 500 pag. 4°. in dichtmaat de oeçoeloe-d-din, ilmoe-l-fiqhi en ilmoe-t-taçawwoef. Wat taal en stijl betreft, laat het zeer veel te wenschen overig, doch is in het algemeen niet moeijelijk te verstaan en bevat enkele opmerkelijke passages. Het Çoefisme draagt in dit MS. een bloot ascetisch karakter en stemt vrij wel overeen met de Hidájat. Van Pantheïsme vindt men daarin geen spoor. In beide MSS. is Ghazáli meermalen geciteerd. Is de genoemde Ahmed Arrifá'i dezelfde, die in het regeringsverslag over 1857 Mohammed Rifangi heet en die door zijne handelingen aanleiding gaf dat men hem van Pekalongan, zijne woonplaats, moest verwijderen en Ambon tot verblijf aanwijzen? Hebben zijne uitdrukkingen omtrent de bedevaart op pag. 409 vermeld, ook in andere dan bloot religieuse beweegredenen haren oorsprong?

84. Dit pantheïstisch Çoefisme vind ik in een Maleisch MS. dat in het kort over de oeçoeloe-d-din, gebed, vasten, zonden en pligten en in de laatste gedeelten (het is eene verzameling kleine, bij elkander gebondene stukken) ook over ilmoe taçawwoef handelt. De schrijver beroept zich meermalen op Hamza Fançoeri, ook wel op Möhieddin ibnoe-l-Arabi en op Dja'far ibn Mohammed (een Ultrasjiiet, vgl. over hem Sjahrastani). Eene dergelijke leer vindt men in een Javaansch MS. (Britsch Museum, 12305). Meer geschriften over Çoefisme, die in den Indischen Archipel bekend zijn, noemt Friederich Werken, Bat. Gen., Deel XXV, pag. 24 en 32. Werken van Hamza Fançoeri vindt men ook opgenoemd bij Werndly Mal. Boekzaal.

85. Omtrent den leeftijd van Aboe Sjodjá' vindt men in de Tabaqátoe-l-foqaha door Ibn Kadhi Sjohbah († 1447) de volgende passage:

احمد بن الحسن بن احمد الاصفهاني القاضي ابو شجاع صاحب غاية الاختصار قال السبكي وقفت له علي شرح الاقناع للماوردي وذكره فيمن توفي في السادس المائة Hieruit blijkt dus dat onze Aboe Sjodjá' in de zesde eeuw der Hedjra overleed. Hadji Chalifa (IV, pag. 296) vermeldt ook Ghájat alichtiçár van Aboe Sjodjá, maar geeft daar omtrent den schrijver geen nadere bijzonderheden, V, pag. 362 spreekt hij van een Saijid Aboe Sjodjá', qui obiit prope ante annum 500 (inc. 2 Sept. 1106, A. D.) Op nog meer plaatsen gewaagt H. Chalifa van Aboe Sjodjá', doch of daar de onze bedoeld is, is onzeker en op enkele plaatsen heeft hij stellig een' ander op het oog. Met Ghájat al ichtiçár is het door Prof. Keyzer uitgegeven Précis bedoeld, zoo als mij gebleken is uit den Commentaar van Ibn Kasim op Aboe Sjodjá' (MS. Britsch Museum N°. 7286), vgl. ook het Précis pag. 1. Er bestaat ook eene Hollandsche vertaling van een werk getiteld: „Mogharraer, compendium van Javasche wetten," dat in het laatst der vorige eeuw gemaakt is. Voor het oogenblik kan ik daaromtrent niets naders melden en weet dus ook niet of wij hier eene vertaling hebben van den Moharrar van Rafe'i of een' ander. De mededeeling van het boven gegeven extract uit Ibn Kadhi Sjohbah ben ik verpligt aan de welwillendheid van Dr. Durieu, beambte aan het Britsch Museum.

86. Slechts omtrent de verpligtingen der ouders ten opzigte van kinderen teekenen wij nog iets aan. Als een kind geboren wordt, zegt Rafe'i, zegge men de adzán (aankondiging van het gebed) in zijn oor op. (Zoo ook in de Cirátoe-l-moestaqim vgl. R. van Eysinga, Handboek III pag. 432) Verder is het een sonnavoorschrift dat men op den zevenden dag na de geboorte voor een' jongen twee schapen, voor een meisje één schaap slagte en dit toebereide zonder de beenderen te breken. Dan geve men het kind een' naam en schere zijn hoofdhaar af. Een bedrag aan goud of zilver dat gelijk staat met het gewigt

van het afgeschorene geve men aan de armen, aan wie men ook het vleesch der geslagte dieren moet schenken. Dat dit gebruik ook nu nog wel in N. Indië in acht genomen wordt, is bekend. Vgl. ook Maandberigt van het Ned. Zendelinggen. 1860, N°. 12. De Javanen brengen ook offers voor kinderen van zeer jongen leeftijd. (Raffles, I, pag. 361; Winter, Tijdschrift N. I., Jaargang V en Jav. Zam., II, pag. 97). Volgens Raffles geschiedde dit haarscheren als het kind 40 dagen oud was. Hij acht het een Heidensch gebruik van vroegeren tijd. Van de besnijdenis vind ik in de mij bekende wetboeken der Sjafeïten niet gewaagd, ook niet in de catechismussen. In de Kroon der koningen, ed. R. van Eysinga, is zij echter als pligtmatig voorgesteld (pag. 161). Zij geldt ook slechts als Sonnabepaling. Op Java, althans te Soerakarta, geschiedt zij bij jongens op hun 15de, bij meisjes in het 6de of 7de jaar. De besnijdenis van jongens heet in het Javaansch tĕtaq (ꦠꦼꦠꦏ꧀) die van meisjes soenat (ꦱꦸꦤꦠ꧀, Ar. سنة) cf. Javaansch leesboek, pag. 51; Winter, Jav. Zam., pag. 22 en Tijdschrift voor N. I., Jaargang V, pag. 706. Echter vind ik in de geschiedenis van Rådjå Pirangon, pag. 81, [illegible] ook van de besnijdenis van Mozes gebezigd. Dit strookt dus wel met Gericke's Woordenb., waar ꦱꦸꦤꦠ꧀ als Kråmå is opgegeven. Als Kh. (tot de Hoog Kråmå genoemde taalsoort behoorende) is daar soepit genoemd. Bij deze gelegenheid geven de meervermogenden ook maaltijden. Volgens Marsden worden op Sumatra knapen tusschen hun 6de en 10de jaar besneden. In Sintang (Borneo's Wester-afdeeling) besnijdt men den zoon veelal eerst bij den dood van zijn' vader, zoodat hij zelf somtijds reeds grootvader is als hij besneden wordt. In de Lampongs laten arme lieden zich doorgaans zeer laat besnijden, soms in het geheel niet, omdat zij de gebruikelijke feesten niet kunnen bekostigen. Ook elders in den Archipel en om andere redenen wordt deze plegtigheid vaak zeer lang uitgesteld. Besnijdenis en onthouding van varkensvleesch zijn in eenige streken van den Archipel de voornaamste kenmerken, waardoor de Mohammedaan zich van Heiden en Christen onder-

*

scheidt. Het gevoelen dat de besnijdenis, als een oud Polynesisch gebruik, reeds vóór den Islam hier en daar in den Archipel zou bestaan hebben, heeft niet veel waarschijnlijks. Hiertegen pleit ook het gebruik van het Arab. woord sonnat in den zin van besnijdenis, waarin het niet alleen in het Javaansch (zie boven), maar ook in vele andere talen van den Archipel voorkomt. (Vgl. de woordenlijsten bij Raffles en de woordenboeken.) Bij de Kajans en eenige andere stammen op Borneo bestaat eene gewoonte, die in eenige opzigten overeenkomst heeft met de besnijdenis maar veel pijnlijker en gevaarlijker is. Zij heerschte oudtijds ook op de Philippinen, althans op Zeboe, cf. Crawf. Dict., pag. 133 en de daar geciteerde schrijvers. Vgl. voorts nog Veth, Borneo's Westerafdeeling, II, pag. 344; Dubois, in het Tijdschr. voor N. I.

87. In deze aanteekening vermelden wij eenige Maleische en Javaansche handschriften, waarvan de inhoud betrekking heeft op de Islam, en die nog in geen ander hier te lande verschenen werk vermeld zijn of waaromtrent de mededeelingen onjuist zijn of aanvulling vereischen. Tot deze behooren:

Een' Maleisch HS. Sariboe masäïl (of masilah) genoemd. Het bevat duizend vragen, door den geleerden Jood Abdallah ben Salám aan Mohammed gedaan en diens antwoorden. Deze loopen over allerlei Mohammedaansche legenden omtrent profeten en uit de H. S. bekende voorvallen, Mohammedaansche dogmatiek, geographische en astronomische voorstellingen, enz. Ik geloof dat eene uitgave van dit HS. zeer wenschelijk ware; het bevat belangrijke bijzonderheden omtrent het volksgeloof van vele Mohammedanen en veel meer dan men b. v. bij Chardin daarover vindt. De twee HSS., die ik tot mijn gebruik had, zijn echter uitermate corrupt, zoodat zij voor zulk een doel niet zouden kunnen dienen. Dit werk is stellig hetzelfde dat Valentijn (III, pag. 26) met den naam Sariboe matsal bestempelt en dat volgens hem 1000 raadsels zou bevatten, welk berigt ook Dr. De Hollander in zijne Maleische spraakkunst en chrestomathie, pag. 339 der tweede uitgave, is overgenomen. De gissing, daar geopperd, dat het stukje op pag. 138 der Chrestomathie

van Roorda van Eysinga daaruit ontleend zou zijn, wordt niet bevestigd door mijne HSS., waarin het niet voorkomt en die bovendien in taal en stijl aanmerkelijk verschillen. Van de vragen, die Tabari (ed. Dubeux) vermeldt als door de Joden aan Mohammed gedaan, komen maar enkele met de hier gedane overeen.

Risalatoe-l-mobtadi. Dit is de titel van een vraagboek voor eerstbeginnenden in vragen en antwoorden, waarvan verschillende redactiën bestaan. Newbold noemt dit werk onder de voornaamste Maleische, die over den Islam handelen. (Polit. and statist. accounts on the straits settlements, I, pag. 337). Het bevat een kort begrip van de oeçoeloe-d-din (eerste gronden der dogmatiek) en handelt meer uitvoerig over reiniging, gebed en vasten.

Ik had nog drie andere dergelijke catechismussen tot mijne beschikking; één daarvan had geen' bijzonderen titel en was ook slechts gedeeltelijk in den vorm van vragen en antwoorden. Een ander was zamengebonden met eenige kleine verhandelingen over çoefisme (ilmoe taçawwoef), waaromtrent ik op pag. 355 een en ander heb medegedeeld.

Van de de Maleische MSS. in de bibliotheek der Royal Asiatic Society te Londen, gaf Dulaurier (Journal Asiat. 1840) reeds een verslag, waarin echter verscheidene grove vergissingen voorkomen. Ik noem hier alleen die MSS., die in eenig opzigt op den Islam betrekking hebben en volg de titels van den catalogus en het Journal Asiat.

1. Mochtaçaroe-t-tauhid, ruim 400 pag. in 4°. Het handelt over scholastieke theologie (ilmoe-l-kalám) en ten slotte nog zeer in het kort over moraal en ascese (ilmoe taçawwoef); Ghazali, Monawi, Assobki worden nevens verscheidene andere schrijvers, inzonderheid vaak geciteerd. Meermalen is ook Sanoesi aangehaald. Dat de dogmatische compendia van dezen Malekiet ook in Nederlandsch-Indië zeer bekend zijn, blijkt o. a. uit het verslag van Friederich, (Werken Batav. Gen., deel XXV) en Keyzer, Moh. Strafregt, pag. 113. Zeker wel een merkwaardig voorbeeld van dogmatische werken van een schrijver, die van den Atlantischen Oceaan tot op Java zijn verbreid. Dat de schrijver tot de orthodoxen behoort

blijkt uit zijn zeggen dat elk meerderjarige (mokallaf) een der beide imams, Asjari of Matoeridi behoort te volgen, namelijk in het dogmatische en wat betreft de ilmoe taçawwoef den imam Aboe Qásim Djoneid al Baghdádi. Het HS. is door den Sjafeïet Sjihâboe-d-din uit het Arabisch vertaald.

2. Geschiedenis van Tamimoe-d-dári. De hoofdinhoud van dit HS. is reeds vermeld door Newbold in zijn bekend werk, waarom ik dien hier niet herhaal. De Hollander vermeldt dit werk niet.

3. Het werk door Dulaurier l. l. genoemd als Kitab Arrasoul, livre de l'envoyé de Dieu, c'est à dire le prophète, is iets geheel anders. Het bevat de geschiedenis van zekeren Maharadja Ali, (ook genoemd جهرام علي) die in eene stad طوفي regeerde. Hij deed afstand van de regering en leidde een zwervend en avontuurlijk leven. Op zijn togt geraakte hij van zijne gemalin en kinderen gescheiden en werd door een' krokodil verslonden. Zijne schedel dreef rond in eene groote rivier en groette den profeet Isa, die juist voorbij kwam. Deze riep hem nu in het leven terug. Later vond hij zijn gezin terug en aanvaardde de regering wederom in zijn gebied. Vóór in het MS. staat: history of the prophets David, Salomon en Jezus. Aanleiding tot dit verkeerd opschrift gaf de omstandigheid dat er ook gewag gemaakt is van de profeten David en Salomo, van wiens wijsheid een (vrij onbeduidend) staaltje wordt verhaald.

4. Kitáb tafsir ca. 150 pag. in kl. 4°. Volgens Dulaurier zou dit eene paraphrase van den Koran in het Maleisch zijn. Doch het bevat niet anders dan eene opgave van uitdrukkingen en complimenten, door vorsten en grooten jegens hunne gelijken, meerderen of minderen te bezigen, verder nog eene verklaring van allerlei woorden, zoo als tauhid, ma'rifat sembahjang, poewasa enz., die op de godsdienst betrekking hebben.

5. Hikájat Ismá Jatim dan nabi bertjoekoer. Dit MS. bevat: 1. De geschiedenis van Isma Jatim, waarvan nog meer en betere MSS. te Londen bestaan; 2. Een verhaal van

het bekende wonder van de splitsing der maan door Mohammed 3. حكاية مسيله سربب خماب waarin Mehammed eenige vragen van Abdallah ben Salám beantwoordt, hoofdzakelijk met betrekking tot den gerigtsdag, hel en paradijs. Dit MS. verschilt zeer van de twee bovenvermelde MS. der Sariboe masáil. Ik heb het tot mijn leedwezen niet nader met deze kunnen vergelijken. 4. Bevat op circa 8 pag. de vragen van Mozes op den Sinaï aan God over de belooning van allerlei goede werken en de straf van sommige zonden en Gods antwoorden op deze vragen. 5. Lessen omtrent de pligten van vrouwen, die Mohammed bij zekere gelegenheid aan Fátima gaf. 6. Op ruim 5 pag. leest men hoe Mohammed op Gods bevel zich door Gabriël het hoofdhaar liet afscheren en hoe deze een blad van den boom طوبي uit het paradijs haalde en daarvan een hoofddeksel voor den profeet maakte.

6. Bostánoe-s-salatina. Dit MS. behandelt, zooals de schrijver شيخ نور الدين, die van رانيق (?) naar Atjeh kwam, verhaalt, de geschiedenis van de bewoners der zeven verdiepingen des hemels en der aarde en de geschiedenis van alle vroegere en latere vorsten. Ongeveer in het midden van dit MS. en verderop vindt men kronijken van Malaka, Pahang, Atjeh en andere Maleische staten. Die van Atjeh is de meest belangrijke. Hier zijn bij de vermelding van de regering der vorsten ook meestal de jaartallen opgegeven. De schrijver geeft voornamelijk bijzonderheden omtrent den Islam en zijne verbreiding in het Noorden van Sumatra. Belangrijk is daarbij ook de opgave van een aantal geographische namen, waaronder ook سمطرا (Somotra = Sumatra?) voorkomt, dat door Iskander Moeda II (الثاني) op eene reis door zijne staten bezocht werd. Van dit bezoek aldaar is echter niets anders vermeld dan dat hij daar دسان بكند فرك كلوبر مرحوم ممباج فاتحة دان ماسغ دين استغكي Welke مرحوم hij bedoelt blijkt niet nader. Men weet dat

met dit woord overledene vorsten aangeduid worden. De ligging van سمطرا is niet nader vermeld, maar hij kwam daar nadat hij, van Atjeh vertrekkende, eerst فرار, جمفر, فساغن en دخيا عشق bezocht had. In den tijd van dezen vorst kwamen er ook gezanten van de راج ولند دغ برخام كورندور كومڤنيكم te Atjeh en keerden kort daarop naar Djakatra terug. Deze kronijk van Atjeh eindigt met de regering van فتري راج ستي برڤكلر فدوك سري سلطان عناية زكية الدين شاه (sic). Zij kwam in 1088 (1677 A.D.) aan de regering. De door Dulaurier uitgegevene kronijk bevat nog vele vorsten na haar en loopt tot 1780. De kronijk van Atjeh in het Journal of the Ind. Archip. gaat tot 1230 (1814–15 A. D.) Beide laatstgenoemde kronijken wijken in menig opzigt, ook wat de chronologie betreft, zeer af van de onderhavige. Over de ligging van Samoedra of Samoetra vgl. ook Dulaurier (J. Asiat. Janvier 1848), die Djamboe Ajer als de haven van deze stad beschouwt.

In den catalogus der R. As. Soc. is ook nog vermeld een Kitab Shafeï by Mohammed Zein, son of Jalaloddin of Acheh. Dit werk was bij mijne bezoeken der bibliotheek niet voorhanden.

De Hikájat Hang Toewah is eigenlijk de geschiedenis van een' Maleischen held van dien naam; behalve in andere opzigten is zij ook belangrijk door de beschrijving van zijne reis als gezant van den vorst van Malaka naar Konstantinopel, op welken togt hij ook Mekka aandeed, waar hij den profeet Chidhr ontmoette. Valentijn en Werndly houden dit werk voor hetzelfde als de Soelálatoe-s-Salatina; het ongegronde hiervan kan reeds blijken uit de mededeelingen van Leyden, Newbold, Dulaurier en laatstelijk van Netscher. Een HS. van dit werk is ook in het Britsch Museum.

Van de Javaansche MSS. in het Britsch Museum gaf Keyzer reeds in 1854 in de Bijdragen van het Instituut voor de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië een verslag.

Van de meeste MSS. zijn alleen titels opgegeven, daar de berigtgever bij zijn kort verblijf natuurlijk niet alle MSS. kon lezen of doorloopen. Wij deelen daarvan hier een en ander mede tot aanvulling en opheldering zijner mededeelingen en voegen daaraan nog iets toe omtrent den inhoud van eenige Maleische MSS. in het Britsch Museum aanwezig, daar Prof. Keyzer zich alleen tot de Javaansche bepaald heeft. Echter bepaal ik mij hoofdzakelijk tot die MSS. die over den Islam handelen. Daar ook ik slechts korten tijd te Londen kon vertoeven, zoo kan ik niet veel geven. Wij volgen bij de Javaansche de orde van den geschreven catalogus, die slechts de nommers bevat. Er bestaat echter ook een gedrukte catalogus, waarin verreweg de meeste Javaansche en Maleische MSS. vermeld zijn, doch de opgaven der titels daarin zijn vaak onjuist of onvolledig.

N°. 12305. Lasmas Salatan. A religious work staat voor in het MS. geschreven en als titel in den gedrukten catalogus. Het is in Pegoeschrift. Het bevat op 250 à 300 pag. 4°. allerlei verhalen, voornamelijk omtrent profeten en door godsdienstigheid en regtschapenheid beroemde mannen, veel o. a. over sultan Ibrahim ibn Adham. Ik vond er ook verhalen in omtrent Isa, o. a. een vrij lang verhaal omtrent opwekking van een doode door hem, dat echter zeer smakeloos is. Andere daarin voorkomende geschiedenissen zijn niet onaardig. Aan deze verhalen zijn nu en dan vermaningen vastgeknoopt. Een gedeelte van het MS. bevat vermaningen aan vorsten gerigt om hunne onderdanen niet te onderdrukken, het regt naar behooren uit te oefenen, enz. Hierom gis ik dat de bovenvermelde titel welligt moet zijn: لزم السلاطين Het laatste gedeelte van het MS. handelt over çoefisme en wel van pantheïstischen aard. Dit komt in vele opzigten overeen met hetgeen ik in een Maleisch MS. over çoefisme vond en waarvan ik den hoofdinhoud heb vermeld op pag. 355.

N°. 12308. Ambija, a legend from the Arabic. Ook deze titel is onjuist. Het MS. bevat eene oude geschiedenis en legenden van Java. Vóórin staat: // [illegible]

[illegible] De inhoud beantwoordt hieraan.

No. 12309. A religious treatise from the Arabic (Pegon). Bevat op ruim 3000 pagina's 4o oud Arabische legenden. In het begin is spraak van de regering van Abd al Mottaleb te Mekka, verderop wordt vooral veel van Hamza verhaald.

N°. 12314. Theological work in Javanese (Pegon). 147 bladen in 4o. Hierin is het Mohammedaansch regt in zijn geheel behandeld. De onbekende schrijver beroept zich meermalen op Imám Nawáwi. Van de bedevaart is in dit MS. slechts ter loops gewaagd, daar waar de schrijver de vijf pilaren van den islam opgeeft. Men leest daar slechts: [illegible]

N°. 12315. A theological Work in Javanese (Pegon). Een groot gedeelte van dit MS. bevat ook stukken in Javaansch schrift door elkander ingebonden. Het stuk in Pègoe bevat verhalen omtrent Abd-al-Mottaleb, Mohammed, Fátima, enz.

N°. 14851. Bevat eene geschiedenis van vóórislamitische profeten. Daarop volgt eene korte geschiedenis van Java. Brückner gaf het in 1825 aan het Londensche Zendelinggenootschap.

Er zijn verder nog 23 Maleische MSS. in het Britsch Museum, allen van Crawfurd en nog enkele meer uit andere bibliotheken afkomstig, schoon in den geschreven catalogus eenige MSS. verkeerdelijk Maleische zijn genoemd. Zij waren in een mij onbekend karakter, denkelijk Tamoelsch of Malajálam. Het Malajalam wordt wel eens meer met Maleisch verward. Onder de Maleische MS. is er een dat de geschiedenis van Mohammed Hanafijah bevat; dit werk is genoeg bekend, doch minder bekend is de bijzonderheid dat vele orthodoxe Mohammedanen, althans op Sumatra, de lezing van dit geschrift als ongeoorloofd beschouwen, omdat daarin met verachting gesproken wordt van de chalifen Othmán en Moawija. Volgens andere berigten wordt het tegenwoordig op dit eiland druk gelezen en voedt het fanatisme, door de verhalen omtrent den oorlog tegen ongeloovigen, die daarin voorkomen.

N°. 12378. A book on moral maxims, bevat 56 bladen 4°. Het is eene verkorte bewerking van de „Makota segala radja" en handelt voornamelijk over de pligten van vorsten, onderdanen en staatsdienaren. Hieraan is nog een en ander toegevoegd over حكم, قانون, الة كرجان, titels van grooten enz., waarmede het MS. eindigt.

N°. 12396. A work on ethics. Behandelt de geschiedenis van Goa en Bone; ook vele zedelessen, raadgevingen aan vorsten en grooten en eenige voorschriften van anderen aard komen daarin voor.

N°. 12390. Marifat a metrical romance, 4°. Een onbeduidend werk, dat op 23 bladen eene korte schets der Mohammedaansche dogmatiek in dichtmaat bevat.

Ik heb geen' tijd gehad ook de Jav. handschriften in het East India House nader te onderzoeken. Vele dezer MSS. zijn in een' zeer verwaarloosden toestand, dikwijls zijn verschillende stukken door elkander ingebonden, ten deele hebben zij ook veel geleden van insecten en zien zij er zeer vuil uit. Van de Oendang-oendang in de bibliotheek der Royal As. Soc. heb ik niet gewaagd, daar zij genoeg bekend zijn uit het verslag van Dulaurier. De MSS. aldaar en in het Britsch Museum aanwezig, die over de geschiedenis van Java handelen en de wetboeken, zooals de Soerija Alam, de Pĕpakĕm enz., door Keyzer l. l. vermeld, schijnen de belangrijkste geschriften der Londensche verzamelingen te zijn. Voor de kennis der wetten en geschiedenis van Java en der legendenliteratuur van dit eiland zijn dus te Londen nog rijke bronnen voorhanden.

VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELEN.

Pag. 2 reg. 8 lees: Hadhramaut.
〃 4 〃 12 moet het woord Nahorieten wegvallen en is op reg. 16 bij te voegen: al deze namen verdwenen later in den algemeene van Arabieren.
〃 5 〃 19 lees: Okázh.
〃 11 〃 3 v. o. lees: Koeçai.
〃 12 leze men overal Koeçai in plaats van Koesai.
〃 13 reg. 12 lees: Abd addár-en reg. 13 Abd Menáf.
〃 15 〃 4 moet: 〃die van Abdaldár afstamde" wegvallen.
〃 27 lees: Chadídja in plaats van Chadidsja en zoo ook op pag. 42, 43, 47 en 49.
〃 29 〃 fond (in de noot aldaar).
〃 32 〃 Omeijaden in plaats van Ommeijaden.
〃 35 reg. 19 lees: Hedjra.
〃 37 moet de noot wegvallen.
〃 44 reg. 13 na den naam Abdallah ben Salám moet volgen: met wien hij later te Medina in kennis kwam.
〃 45 〃 1 v. o. moet S. XLIX: vs. 14 wegvallen.
〃 67 〃 19 lees: Hasán.
〃 70 〃 5 〃 medinatoe-r-rasoeli.
〃 89 〃 9 〃 gebrek aan slaap en op reg. 14 zakát in plaats van armenbelasting.
〃 112 〃 7 〃 Dzoe-l-hiddja.
〃 115 〃 7 v. o. moeten de woorden: 〃of armentax" wegvallen
〃 138 〃 18 lees: en nadat het vaak schriftelijk opgeteekend was.
〃 142 〃 4 v. o. lees: perkament.
〃 147 〃 9 lees: ájat.
〃 148 〃 21 〃 Motacem of Mo'tacem.
〃 153 〃 13 moet 19 wegvallen.
〃 154 behoort de 6e noot niet bij Soera XLV, maar bij Soera XVI en deze moet luiden: 〃hierin zijn althans vs. 111,

119, 120, en 125 eerst te Medina verschenen. Ibidem leze men in de 2e noot: het 47e vers in pl. v. het 7e vers.

Pag. 176 reg. 3 v. o. achter al Meseh te voegen: of almasih. De noot daar moet luiden: „het is opmerkelijk dat meest alle bijzonderheden enz.

" 190 in de eerste noot valt: en 71 weg.

" 197 reg. 2 lees: in de IXe in pl. v.: in deze.

" 203 " 7 v. o. Achter de aangehaalde plaats leze men: Zóó althans wordt deze plaats vaak verklaard, schoon deze uitlegging niet bevredigt.

" 206 " 13 moet (ihrám) volgen op: staat van onthouding en op reg. 15 wegvallen.

" 211 " 13 valt ihrám weg.

" 213 " 13 staat: „somtijds ook het heilige graf." In de plaats daarvan leze men: somtijds ook eenige christenkerken of kapellen.

" 214 " 19 leze men: Hasán en Hoesein.

" 218 " 11 behoort: of Katib te vervallen.

" 219 de eerste volzin van noot 2 moet vervallen.

" 228 staat: veelal weder, lees: ten onregte veelal weder.

" 229 reg. 6 lees: elk vrij moslem in pl. v.: men.

" 230 in de noot leze men: vgl. Aanteek. 76.

" 232 vóór reg. 16 leze men nog: De wet schrijft ook voor dat het huwelijk voltrokken worde in tegenwoordigheid van den voogd (wali) der vrouw en van getuigen, volgens de Sjafeïten ten getale van twee en beide mannen. In de noot op deze pag. is bij te voegen: Ook S. II: 220, waarin de echt verboden is met mosjrikát, d. i. vrouwen, die buiten Allah nog andere goden vereeren, verscheen denkelijk vroeger dan S. V: 7. Aboe Hanifa stelt de daar (S. V: 7) genoemde ongeloovige vrouwen, wat betreft de vrijheid om haar te huwen, met de geloovige gelijk. (Zamachsjari ad. h. l.)

" 267 behooren de twee eerste regels te vervallen.

" 270 reg. 1 en 4 lees: Omeija en Omeijaden.

" 271 " 3 v. o. " Haddjádj.

Pag. 273 reg. 20 lees: en de zonen en broeders in pl. v.: de twee zonen.

„ „ „ 22 „ bij het riviertje de Salado, niet ver van kaap Trafalgar.

„ 288 „ 6 v. o. lees: Wahhabiten en zoo ook p. 290 reg. 6.

„ 297 „ 18 lees: Rîdha in pl. v. Riza en Mesjhed in pl. v. Mesjed. Hier is nog bij te voegen: Mesjhed Ali, niet ver van het voormalige Koefa, is ook eene voorname plaats van bedevaart der Sjiïten. Zij meenen ten onregte dat Ali, de zoon van Aboe tâleb, daar begraven is.

„ 301 „ 14 bij te voegen: zie de Sacy, Exposé de la religion des Druzes.

„ 306 „ 2 bij te voegen: schoon zij zich vaak voor Mohammedanen uitgeven.

„ 316 „ 10 lees: dingen in pl. v. wezens. (Bij Sjahrastani, ed. Cureton, pag. 61 staat: الجمادات)

„ 327 in de noot bij te voegen: zie ook Chodzko, in het Journ. Asiat., Febr. 1848.

„ 341 reg. 13 lees: Mådjå-paït in pl. v. Mådjå pahit en zoo ook op pag. 343, reg. 1 en 10.

„ 344 „ 6 is nog bij te voegen: In de streken van Bandjermasin schijnt de Islam vooral door Javaansche kolonisten ingang te hebben gevonden. In het begin der 17e eeuw werd hij door den vorst van Martapoera en de strandbewoners algemeen aangenomen. Vgl. Tijdschr. v. h. Bat. Gen, 1860, pag. 94 vgg.

„ 361 in de noot bij te voegen: In de Jav. Zamenspr. II, 252 is [illegible] verklaard door [illegible]

„ 362 reg. 2 v. o. lees: djakat in pl. v. djekat.

„ „ „ 4 van de noot bij te voegen: (eigenlijk فارش fârisj).

„ 363 „ 10 staat: soeran, lees: soerau.

„ 396 is in de noot bij te voegen: elders in zijn HS. noemt Rafe'i de klassen, die de zakât mogen ontvangen en stemt, wat dit punt betreft, met onzen tekst overeen.

NASCHRIFT.

Op pag.	203	reg.	6	staat: aandrongen	lees:	aangedrongen
〃	277	〃	18	〃 eersten	〃	eerste
〃	278	〃	19	〃 Parisme	〃	Parsisme
〃	348	〃	21 en 25	staat: Ghazali	〃	Ghazzáli
〃	349	〃	12 〃 25	〃 〃	〃	〃
〃	351	〃	8	〃 〃	〃	〃
〃	381	〃	5	v. o. moet het woord verbod wegvallen.		
〃	475	〃	29	staat: Ghazali lees: Ghazzáli		
〃	482	〃	3	moet op het woord wegvallen volgen: evenals Moabiten en Ammoniten.		
〃	483	〃	13	moet in plaats van het woord wegvallen staan: leze men in pl. v. ihrâm: (dat mede ihrâm of ook wel harîm heet).		

00058101

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 07 April, 2016